DK

BİR TEK HAYATI ANLAMAK İÇİN DÜNYAYI YUTMANIZ GEREKİR

BÜTÜN AYRILIKLAR SON BÜYÜK AYRILIĞIN HABERCİSİDİR

EVVEL ZAMAN İÇİNDE...

SONSUZA KADAR YAŞAMAYA YA DA BUNUN İÇİN ÇABALARKEN ÖLMEYE KARAR VERDİ

İNSAN RABBİ İÇİN ÇOK ISTIRAP ÇEKMELİ

BAŞTAN ÇIKARILMAKTAN KURTULMANIN TEK YOLU ONA BOYUN EĞMEKTİR

EDEBİYAT KİTABI

KADERİN YUMAĞI ÇÖZÜLÜR, OLMASI GEREKTİĞİ GİBİ

HER İNSAN KENDİ EYLEMLERİNİN ÇOCUĞUDUR

BU MÜMKÜN OLABİLECEK EN İYİ DÜNYAYSA, GERİ KALANLARI NEREDE?

BÜYÜK FİKİRLERİ KOLAYCA ANLAYIN

İNSANLAR BİRBİRLERİNE ÇOK ACIMASIZ DAVRANABİLİR

BEN KUŞ DEĞİLİM VE HİÇBİR KAFESE GİRMEM

ÖLÜ İNSANLAR KIRIK KALPLERDEN DAHA AĞIRDIR

ALFA

EDEBİYAT KİTABI

ALFA

ALFA® DK Penguin Random House

Alfa Yayınları: 2840
Başvuru: 10

EDEBİYAT KİTABI

Orijinal Adı The Literature Book
İngilizce Aslından Çeviren Tufan Göbekçin

2. Basım: 2018
ISBN 978-605-171-152-2

Sertifika No: 10905

Yayıncı ve Genel Yayım Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Editör Sam Atkinson
Sanat Yönetmeni Karen Self
Çizimler James Graham

Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi, Ticarethane Sokak No: 15
34110Cağaloğlu, İstanbul / Türkiye
Tel: (0212) 511 53 03 - 513 87 51–512 30 46 Faks: (0212) 519 33 00
www.alfakitap.com info@alfakitap.com

A WORLD OF IDEAS: SEE ALL THERE IS TO KNOW (www.dk.com)
Çin'de Hung Hing Offset Printing Co. tarafından üretilmiştir.
Printed in China.

KATKIDA BULUNANLAR

JAMES CANTON, DANIŞMAN EDİTÖR

Danışman editörümüz ve yazarlarımızdan biri olan James Canton, İngiltere'nin Essex Üniversitesinde edebiyat bölümünde öğretim görevlisidir ve "Yabanıl Yazım: Edebiyat ve Çevre" yüksek lisans programında dersi vermektedir. *From Cairo to Baghdad: British Travellers in Arabia* (2011) ve doğa ve benliklerimiz arasındaki bağları inceleyerek doğal dünyayı ve harikalarını derinlemesine araştıran *Out of Essex: Re-Imagining a Literary Landscape* (2013) Canton'un yayımlanan eserleri arasındadır. Son olarak tarihöncesi dünyaların izinde Britanya'nın en yabanıl diyarlarında yapılan bir yolculuğu konu alan öyküsünü yazmaktadır.

HELEN CLEARY

Kurgusal olmayan yazın türünde bir yazar ve editör olan Helen Cleary, Cambridge Üniversitesinde edebiyat eğitimi almıştır. W. G. Sebald ve Lorna Sage'den dersler aldığı East Anglia Üniversitesinde prestijli bir program olan yaratıcı yazma yüksek lisansını tamamlamıştır. Helen Cleary, kurgusal olmayan eserlerinin yanı sıra şiir ve kısa kurgu türünde de eserlere sahiptir.

ANN KRAMER

Yazar ve tarihçi Ann Kramer, tam zamanlı bir yazar olmadan önce DK dahil olmak üzere çeşitli yayınevlerinde çalışmıştır. Yıllar içinde sanat, edebiyat ve beşeri bilimlerden kadınların tarihine kadar geniş bir yelpazede genel okuyucu kitlesini hedef alan sayısız kitap yazmıştır. Kitaplar ve edebiyata derin bir sevgi besleyen Ann, yetişkin okuryazarlığı ve edebiyat dersleri de vermiştir.

ROBIN LAXBY

Serbest çalışan bir editör ve yazar olan Robin Laxby, İngiltere'nin Oxford Üniversitesinde İngiliz Dili eğitimi almış ve Londra'da yayım yönetmeni olarak çalışmıştır. *The Good Book Guide* için kurgu eserleri gözden geçirmiştir ve 1985'ten itibaren beş şiir kitabı yayımlamıştır. Otuz bin sözcükten oluşan şiirsel bir düzyazıyı tamamladığı için Yazarlar Derneği tarafından kısa bir süre önce ödüllendirilmiştir.

DIANA LOXLEY

Diana Loxley, serbest çalışan bir editör ve yazardır. Londra'da bir yayımevinin yönetici editörlüğünü yapmıştır. Essex Üniversitesinde edebiyat doktorası yapmıştır. 19. yüzyıl kurgu eserlerinin önemli metinlerinde Kolonyal ve emperyal ideoloji üzerine yaptığı analiz, Loxley'nin yayımlanan eserleri arasındadır.

ESTHER RIPLEY

Esther Ripley, edebiyat ve psikoloji alanında birinci sınıf bir yüksek eğitime sahiptir ve uzun yıllar boyunca gazeteci, eğitim dergisi editörü, kitap eleştirmeni ve kısa öykü yarışması jürisi olarak çalışmıştır. DK yayımevinin eski yönetici editörü olan Ripley, çocuk kitapları da yazmıştır ve son olarak çeşitli kültürel konular üzerine yazmaktadır.

MEGAN TODD

İngiltere'nin Central Lancashire Üniversitesinde sosyal bilimler bölümünde kıdemli okutman olan Megan Todd, İskoçya'nın Aberdeen Üniversitesinde İngiliz Edebiyatı eğimi almıştır. Cumbria'daki bir lisede İngiliz edebiyatı dersleri vermiştir. Newcastle Üniversitesinde Cinsiyet Araştırmaları programında kadınların yazmasına odaklanan bir yüksek lisans tamamlamıştır.

HILA SHACHAR

İngiltere'nin De Montfort Üniversitesinde İngiliz Edebiyatı bölümünde öğretim görevlisi ve Avustralya Balesinin yazarı olan Hila Shachar, Western Australia Üniversitesinde İngiliz Edebiyatı doktorası yapmıştır. *New York Times* kitabı *Cultural Afterlives and Screen Adaptations of Classic Literature* (2012) da dahil olmak üzere edebiyat ve sinema alanında birçok çalışması yayımlanmıştır. Edebi eserlerin uyarlanması, edebiyatta feminizm ve popüler ve klasik kurgu üzerine birçok incelemenin yazarıdır. Son olarak yazar figürünün ekran uyarlamasını inceleyen edebi biyografik filmler konulu bir monograf yazmaktadır.

ALEX VALENTE

İngiltere'nin East Anglia Üniversitesinde araştırma görevlisi, edebiyat çevirmeni ve yazar olan Alex Valente, *Oxford Companion to Children's Literature* (2015) ve *Cultures of Comics Work* (2016) adlı eserlerinin yanı sıra İtalyanca ve İngilizcede birçok kısa şiir ve düzyazısı yayımlanmıştır. East Anglia Üniversitesinde ilk yıl İngiliz Edebiyatı programlarında dersler vermiştir.

BRUNO VINCENT

Eski bir kitapçı olan, daha sonra kitap editörlüğü ve serbest yazarlık yapan Bruno Vincent, tüm çalışma hayatını kitaplar ve yazıya ayırmıştır. İki *Sunday Times* en çok satanlar kitabı ve çocuklar için Dickensvari Gotik korku öykülerinden oluşan iki kitap dahil olmak üzere on kitabın yazarıdır.

NICK WALTON

Nick Walton, Stratford-upon-Avon'da Shakespeare Doğum Yeri Vakfında Shakespeare Dersleri Geliştirme Yöneticisidir. Penguin Yayımevinin *Atinalı Timon* ve *Aşkın Çabası Boşuna* oyunlarının baskısı için tanıtıcı materyaller yazmıştır ve *The Shakespeare Wallbook* adlı kitabın yazarlarındandır. Aynı zamanda DK Yayımevinin *Shakespeare Kitabı*'na da katkıda bulunmuştur.

MARCUS WEEKS

Marcus Weeks müzik, felsefe ve müzik enstrümanı teknolojisi dallarında eğitim almış ve tam zamanlı bir yazar olmadan önce yabancılara dönük İngilizce öğretmeni, daha sonra müzisyen, sanat galerisi yöneticisi ve enstrüman onarıcısı olarak çalışmıştır. Beşeri bilimler, sanat ve popüler bilimler konusunda DK'nın bu dizideki birçok kitabı da dahil olmak üzere büyük fikirlerin erişilebilir ve cazip kılınmasını amaçlayan sayısız kitap yazmış ve kitaplara katkıda bulunmuştur.

PENNY WOOLLARD

İngiltere'nin Essex Üniversitesinde Tiyatro Araştırmaları yöneticisi olan Penny Woolard aynı üniversiteden Edebiyat doktorasına sahiptir. Doktora tezi, "Derek Walcott'un Amerikaları: ABD ve Karayipler" adını taşır. Walcott üzerine dersler vermiştir ve aynı zamanda Essex Üniversitesinde Amerikan edebiyatı dersleri vermiştir.

İÇİNDEKİLER

ROMANTİZM VE ROMANIN YÜKSELİŞİ
1800–1855

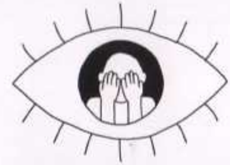
GERÇEK HAYATI BETİMLEMEK
1855–1900

GELENEKTEN KOPMAK
1900–1945

SAVAŞ SONRASI EDEBİYAT
1945–1970

ÇAĞDAŞ EDEBİYAT
1970–GÜNÜMÜZ

GİRİŞ

Öykücülük, insanlık kadar eskidir. Toplulukların olaylarını ve inançlarını yakalama geleneği, insanların ilk kez bir ateş etrafında oturup öyküler anlatmaya başladığı zamana kadar gerilere uzanır. Tarih kuşaktan kuşağa aktarılan ve evrenin ve de yaratılışının gizemlerine yanıtlar sunan efsaneler ve mitolojiler şeklinde korunmuştur.

Yazılı anlatılar, antik medeniyetlerle aynı tarihte ortaya çıkmıştır ama yazı ilk icat edildiğinde tüccarlar arasındaki işlemleri kaydetmek veya malların miktarlarının çetelesini tutmak gibi basit, monoton işlevler üstlenmiştir. Suriye'deki Ugarit şehrinde keşfedilen çivi yazısı kil tabletlerin binlercesi, MÖ 1500 itibariyle yazılı formun karmaşık doğasını ortaya koyar. Yazı çok geçmeden sadece ticari bilgiler sağlamanın aracı olmaktan çıkıp her kültürün ve bu kültürlerin geleneklerí, fikirleri, ahlak kuralları ve sosyal yapılarının bütünleyici bir parçası olan sözlü tarihi korumak için kullanılmaya başlanmıştır. Bu, Mezopotamya, Hindistan ve Antik Yunan'ın epik öykülerinde ve Antik Çin'in daha felsefi ve tarihsel metinlerinde yazılı edebiyatın ilk örneklerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. John Steinbeck'in 1962'de Nobel Ödülünü alırken yaptığı konuşmada kısa ve öz ifade ettiği gibi, "Edebiyat konuşma kadar eskidir. İnsanın buna duyduğu ihtiyaçtan kaynaklanmıştır ve sonrasında da hiç değişmemiş, aksine daha çok ihtiyaç duyulur hale gelmiştir."

> İlk cümleyi yazarak başlıyorum ve ikinci için Kadiri Mutlak Tanrı'ya güveniyorum.
> **Laurence Sterne**

Jane Austen'in *Gurur ve Önyargı* kitabındaki Bayan Bingley, "insan kitap dışındaki şeylerden ne kadar da çabuk usanıyor" derken abartılı bir biçimde konuşmuş olabilir ama bu duygu birçoğumuz için bir gerçeği yansıtır. Günümüzde okuyucuların zamanını alabilecek neredeyse sınırsız şey varken, edebiyat ruhsal veya psikolojik bir ihtiyacı karşılamaya devam eder ve okuyucuların zihnini dünyaya ve onun olağanüstü çeşitliliğine açar. Yüzlerce yıl önce kaleme alınmış olduğu halde okuyucu bugün de büyüleyen ve eğlendiren eserler vardır; son derece meydan okur nitelikte olsa da bizi yine de pençesinde tutmayı başaran karmaşık postmodern metinler vardır ve sözcükler sanki daha yeni türetilmiş gibi yepyeni bir duygu uyandıran yeni romanlar vardır.

Edebiyatı Tanımlamak

"Edebiyatın" basit tanımı "yazılan her şey" olsa da bu sözcük esasen kurgu, drama ve şiir tarzında eserlerle ilişkilendirilmiş ve ölçülmesi imkânsız olan erdem ve üstünlük ayrımıyla ağırlık kazanmıştır. Bu değerler, 19. yüzyılın ortasından itibaren gelişen akademik inceleme ve değerlendirmeye konu olan edebiyat kanonuna özgüdür. "Kanon" terimi, yetkili dini metinlerin eklesiyastik kanonlarından alınmıştır. Sıra dışı kaliteye sahip olduğu genel olarak kabul gören eserler koleksiyonu anlamında edebi kanon, neredeyse tamamen Batı edebiyatının bilindik eserlerinden oluşmuştur.

20. yüzyılın ortasından itibaren kültür ve edebiyat kuramcıları "ölmüş, beyaz Avrupalıların" eserlerinden oluşan bu listelerin yetkesini tartışmaya açarak kanonu istikrarsızlaştırmak adına çok şey yapmıştır. Algılanan bir "büyük eserler" kanonu fikri, halen faydalı bir çerçeve sunsa da bu terim aynı eser gruplarının tanımlanması için kulla-

nılmak yerine her yeni kuşakla birlikte evrimleşir; kuşaklar öncekilerin seçimlerinin temelindeki ideoloji ve iktidar yapılarını yeniden inceler ve neden kimi eserlerin dışta bırakıldığını sorgular. Edebiyat nasıl yaratıldığını incelemek ve onun kanondaki yerini sınamak, muhtemelen daha iyi okurlar olmamıza katkıda bulunur. Aynı ruhla, bu kitap geleneksel olarak "büyük eserler" olarak kabul gören birçok eseri kapsar ama onların edebiyatın daha genel öyküsündeki yerini inceler ve onları dünyanın dört bir yanından daha zengin bir yazı harmanının bağlamında ele alır. Bu eserler, sömürgecilik ve ataerkillik gibi sosyal yapılar ve Avrupa'nın edebiyat üzerindeki egemenliği nedeniyle yüzyıllardır susturulan bazı seslere güç katan daha yeni metinlerle beraber yer alır.

Kitapları Seçmek

Bu kitap, izlediği rota boyunca yol işaretleri olarak yüzü aşkın kitaptan yararlanarak edebiyatta kronolojik bir yolculuk yapar. Aynı zamanda birçok okurun daha önce karşılaşmamış olabileceği çok çeşitli kültürlerden edebi metinleri inceleyerek küresel bir yaklaşım benimser.

Edebiyat Kitabı'nın seçilen eserleri, ya belli bir yazma tarzı veya tekniğinin örnekleridir ya da o tarihte başka çağdaş yazarlar tarafından benimsenen veya daha sonraki kuşaklar tarafından genişletilen yeni bir yönelim içindeki bir grup veya hareketi temsil eder. Eserler, dönemlerinin sosyal ve siyasi arka planında edebi yeniliklerin ortaya çıkışını vurgulamak için kronolojik olarak düzenlenir. Örneğin, 17. ve 18. yüzyılda Fransız edebiyatı Molière'in neoklasik karakter komedilerinden Voltaire'in Aydınlanmanın iyimserliğinin satirik bir tarzda altına oymasına ve daha sonra da Fransız Devriminin öncesinde yayımlanan Pierre Choderlos de Laclos'nunn *Tehlikeli İlişkiler* adlı eserinde görülen miadını doldurmuş Fransız aristokrasinin acımasız tasvirine evrimleşmiştir. Edebiyattaki bu değişimler kaçınılmaz olarak bazı yazarlar

> Bazı kitaplar bizi özgür bırakır, bazıları kitaplar bizi özgür kılar.
> **Ralph Waldo Emerson**

daha önceki çağların edebiyat geleneklerini devam ettirirken bazılarının da ana akıma girmesi zaman alan tekniklere öncülük etmesiyle aynı döneme denk düşer.

Listeler her zaman tartışmaya açıktır; burada seçilen yaklaşık yüz kitabın birçok kez başka yüz kitapla değiştirilebileceği söylenebilir. Bunlar "mutlaka okunması gereken kitapların" kesin bir listesi olarak sunulmaz, bunun yerine her eser kendisiyle ilişkili edebi kilometre taşları ve olaylarının bir zaman çizelgesiyle desteklenen bir odak veya bağlamla çerçevelenir. Benzer türde olan ya da burada incelenen kitabı etkileyen veya ondan etkilenen eserlere yapılan referansların yanı sıra her dönemin edebi doğasını çok daha ayrıntılı keşfetmek için ek okuma listelerinde iki yüzü aşkın kitaba yer verilir.

Edebiyatın Öyküsü

Yaklaşık dört bin yıl önce yazıya dökülen ilk öyküler, Mezopotamya'daki *Gılgamış Destanı* ve Hindistan'daki *Mahabharata* gibi esasen sözlü geleneklere dayanan şiirler formunda yazılmıştır. Uyak, ritim ve ölçü şarkıların ve sözlü anlatıların ezberlenmesine önemli katkıda bulunduğundan, ilk metinlerin bilindik şiirsel araçları kullanması şaşırtıcı değildir. Erken dönem yazılı metinlerinin bir-

çoğu dinidir; İncil ve Kuran gibi kutsal metinler ilk tarihlerin öykülerini anlatır ve yazmayı yüzyıllar boyunca etkilemiştir. Yunan draması haline gelen edebiyat formu, balat tarzı anlatışla bir form kullanmış ve bireysel seslere sahip karakterleri, yorumlarda bulunan koroları ve günümüzde de kullanılmaya devam eden komedi ve trajedi kategorilerini tanıtmıştır. Arapların *Binbir Gece Masalları*'nı oluşturan öyküler koleksiyonu birden çok kökene sahiptir ama bu sade bir dille yazılan bu düzyazı kurmaca sonunda çerçeveleme (öyküleri başka bir öykünün çerçevesinde sunma), geleceği işaret etme ve tekrara dayalı temaların dahil edilmesi gibi modern romanlarda merkezi hale gelen tekniklerden faydalanır.

Uzun ortaçağ dönemi Anglo-Sakson *Beowulf* ve şövalye romansı öyküleri gibi seküler vurgularla dolu olsa da Batı'da esasen Latince ve Yunanca dini metinlerin egemenliğindedir. Rönesans döneminde yeni felsefi araştırma ve büyük buluşların ortak enerjileriyle edebi yeniliğe kapı açmıştır. Rönesans'ın gerisindeki itici güç, alimleri kilisenin dogmasından kurtaran antik Yunan ve Roma metinlerinin yeni çevirileri olmuştur. Felsefe, dilbilgisi, tarih ve dilleri birleştiren hümanist eğitim programı antik dönemlerin bilgeliğini temel almıştır. İncil'in konuşma diline çevrilmesi Hıristiyanların kendi Tanrılarıyla doğrudan iletişim kurabilmesini sağlamıştır. Gutenberg'in matbaa makinesi, kitapların sıradan insanların hayatlarına girebilmesini sağlamıştır ve Geoffrey Chaucer ve Giovanni Boccaccio gibi yazarlar gündelik hayatı edebiyatın konusu yapmıştır. 17. yüzyılın başları itibariyle Miguel de Cervantes ve Daniel Defoe birçok uzmanın ilk romanlar olarak kabul ettiği eserleri dünyaya sunmuştur ve Shakespeare'in oyunlarının birinci folyosu yayımlanmıştır.

Romanın Yükselişi

Drama ve şiir de evrimleşmeye devam ederken, roman büyük önem kazanmış ve 18. yüzyılın sonları itibariyle roman edebi ifadenin başlıca formu haline gelmiştir.

> “Bir sözcüğün ardından bir sözcük,
> Onun ardından bir sözcük,
> işte güç.”
> **Margaret Atwood**

Ressamların Barok ve Rokoko gibi akımlar üzerinden anlatılması gibi edebiyat tarihi de belirli bir tarz, teknik veya lokasyonun birleştirdiği yazarlar üzerinden tanımlanır. Olay örgüsü ve eylemden ziyade bireyci kahramanların duygularının yön verdiği öykülerin karakterize ettiği romantik hareketin kökleri Alman Fırtına ve Coşku hareketine dayanır. Bu esnada İngiltere'de Romantik şairler doğanın insan ruhunu iyileştirme gücünü sınamıştır ve New England Transandantalleri benzer temaları işlemiştir. "Janr" sözcüğü kurgunun alt kümeleri için gittikçe daha yaygın olarak kullanılmıştır: örneğin Gotik janr romanları. 19. yüzyılda Romantizm, Jane Austen'in İngiliz orta ve üst sınıflarının oturma odalarında ve Gustave Flaubert'in taşra Fransız kasabalarında yaşanan gittikçe yoksullaşan insanların zorlu hayatlarını betimlemek için kullanılan yeni toplumsal gerçekçilik formunun gölgesinde kalmıştır. Fyodor Dostoyevski, *Suç ve Ceza* romanını "düşsel gerçeklik" olarak nitelendirmiştir ve katil Raskolnikov'un karanlık iç monologları bir psikolojik gerilim öğelerine sahiptir. Yıllar ilerledikçe kurmaca birçok janr ve alt janr kazanarak çeşitlenmiştir.

Günümüzde karşı-ütopyacı romanlardan kurgusal otobiyografi ve Yahudi Soykırımı hakkında yazına kadar her şeyi kapsar.

Romanın gelişme seyrinde yazma tarzlarını tanımlamak için edebiyatın sözcük dağarcığı genişlemiştir; örneğin mektuplar tarzında [epistolary] romanlar yazılmıştır ve kişinin geçmişten günümüze kaydettiği gelişimi anlatan romanlar [bildungsroman] ve serserilikle ilgili romanlar [picaresque] rüştünü ispatlamıştır. Edebiyatta kullanılan dil de gelişmiştir ve belirli bir yerel dille yazılan romanlar Amerika Birleşik Devletleri halkının çeşitliliğini yakalayan Harriet Beecher Stowe ve Mark Twain gibi yazarlarla ulusal edebiyatın kapsamını genişletmiştir.

20. yüzyılın başlarında endüstriyel ve teknolojik ilerlemeler, yeni sanatsal hareketler ve bilimsel gelişmeler Batı toplumunda devrim etkisi yaratmıştır. Yirmi yıl içinde bir genç kuşak Birinci Dünya Savaşında kaybedilmiştir. Modernist yazarlar bilinçakışı gibi yaratıcı stilistik özellikler arayışı içine girdikçe ve değişen dünyaların mutsuzluk ve yabancılaşmasını yansıtan parçalanmış anlatılar yazdıkça bunu edebi denemelerin kusursuz fırtınası takip etmiştir. Kısa bir edebi iyimserlik ve deneme döneminin ardından dünya İkinci Dünya Savaşıyla birlikte tekrar karmaşaya sürüklenmiştir; birçok yazar savaşa katıldıkça ve edebiyat yazmak yerine propaganda ve cepheden haberler yazdıkça edebiyat üretimi yavaşlamıştır.

Dünya Çapında Patlama

İki acımasız dünya savaşının ardından dünya değişime hazır hale gelmiş ve edebiyat 1950'ler ve 60'ların Batı'sında karşı kültür için merkezi bir hale gelmiştir. Postmodernist yazarlar ve kuramcılar, okuyucudan gerçekçi bir anlatıyla meşgul olmanın ötesine geçmesine bekleyerek yazma işine odaklanmıştır. Romanlar artık parçalı veya doğrusal olmayan zaman çizgilerine, güvenilir olmayan anlatıcılara, büyüsel realizm epizotlarına ve çoktan seçmeli sonlara sahip olmuştur. Bu dönemde Batı'da ve özellikle de İngilizcede yazma, dünya kültürü üzerinde artık eskisi kadar önemli olmamaya başlamıştır. Nijerya, Güney Afrika ve Hindistan gibi ülkelerde post kolonyal yazma ortaya çıkmıştır ve Gabriel García Marquez gibi yazarlar Güney Amerikalı yazarlar grubunun olağanüstü bir yaratıcılık statüsüne yükselmesine katkıda bulunmuştur.

Günümüzde çağdaş edebiyat feministler, insan hakları savunucular, eşcinsel bireyler, Afro-Amerikalılar, Kızılderililer ve göçmenlerin eskiden işitilmeyen sesleriyle şarkılar söyler. Klasik ve popüler kurgunun arasında ayrım sağlıklı bir liyakat esasına dayalı olarak bulanıklaşır. Küresel yayımcılık, bağımsız yayımcılık ve internet yayımcılığı, küresel edebiyat eğitimleri, ulusal ve uluslararası kitap ödülleri ve artan sayıda eserin çevirisinin yapılması Avustralya, Kanada, Güney Amerika, Hindistan, Karayipler ve modern Çin romanları gibi büyük bir çeşitliliği dünyadaki okuyucu kitlesiyle tanıştırır. Küresel edebiyatın bu geniş kütüphanesi hem dünya çapında paylaşılan bağlantıların bir hatırlatıcısıdır hem de farklılıkların kutlanmasıdır.

> Okuma bir başkasının derisine, sesine, ruhuna gayri ihtiyari bir biçimde, çoğu zaman çaresizce girmemizin yegâne yoludur.
> **Joyce Carol Oates**

KAHRAM
VE EFSA

MÖ 3000–
MS 1300

MANLAR
NELER

MÖ Y.2600

Sümer dilinde bilinen en eski metinler, güney Mezopotamya'da **Abu Salabikh'teki tabletlere yazılır.**

MÖ 2100'DEN İTİBAREN

Gılgamış Destanı **dünyada yazılı edebiyatın ilk örneklerinden** biridir.

MÖ 12–11 YÜZYIL

Zhou Kralı Wen, daha sonra *Değişimler Kitabı*'nda (*Yijing* veya *I Ching*) genişletilen **antik kehanet yöntemi** hakkında bir yorum yazar.

MÖ 9–4. YÜZYILLAR

Sanskrit dilindeki büyük epik şiirler ***Mahabharata*** ve ***Ramayana*** antik Hindistan'da yazılır.

MÖ Y.8. YÜZYIL

Homeros'a atfedilen **antik Yunan epik şiirleri** *İlyada* ve *Odysseia* yazılır.

MÖ 551–479

Çinli filozof Kong Fuzi (Konfüçyüs) **Beş Klasiği öğretir ve derler.**

MÖ 508

Yunan şehir devleti Atina'nın **demokratik bir anayasayı** kabul etmesi klasik çağı başlatır.

MÖ 5. YÜZYIL

Tragedya yazarları **Aeskhylos, Euripides ve Sofokles** Atina'nın en büyük oyun yazarı unvanı için yarışır.

Yazma sistemleri ilk olarak idari ve ticari tutanakları tutmak için kullanılmıştır. Bu sistemler aşama aşama gelişme kaydetmiş ve daha önce ezberlenen ve sözlü olarak aktarılan antik bilgeliğin, tarihsel kayıtların ve dini seremonilerin korunmasını sağlamıştır. Mezopotamya, Çin, Hindistan ve Yunanistan'daki dünyanın ilk uygarlıklarında yazılı edebiyat kanonu ilk olarak tarih ve mitoloji alanında ortaya çıkmıştır.

Bu ilk edebiyat, destan adıyla bilinen uzun anlatı şiiri şeklini almıştır. Bunlar büyük bir savaşçı veya liderin çevreleyen efsanelere ve onun halkını düşmanlardan ve kötülüğün güçlerinden korumak için gerçekleştirdiği savaşlara odaklanır. Ölçülü şiir formunda anlatılan tarihsel olaylar ve mitsel maceraların bu birleşimi, halkların kültürel mirasını heyecan verici ve hatırlanmaya değer bir biçimde açıklamıştır.

Tanrılar ve İnsanların Öyküleri

Gılgamış Destanı'nın çeşitli versiyonlarını ve Sanskrit dilindeki büyük destanlar *Mahabharata* ve *Ramayana*'yı kapsayan ilk bilinen destanlar genellikle bir uygarlığın kökenini veya erken tarihindeki belirleyici bir anı anlatır. Kahraman bireyin veya hükümdar ailenin eylemlerini anlatan bu destanlar, çoğu zaman insan kahramanların zaaflarıyla tezat teşkil eden güçlere sahip tanrıların müdahalesini de açıklamıştır. Homeros'a atfedilen daha sonraki destanlarda da aynı tema işlenmiştir. Homeros'un kahramanları Akhilleus ve Odysseus sadece Antik Yunan'ı büyük bir güç haline getiren Truva Savaşındaki soylu savaşçılar olarak değil, hem kaderle hem de kendi zayıflıklarıyla yüzleşen insan karakterler olarak betimlenir. Daha sonra Yunan etkisi azalınca Romalı şairler bu formun kendilerine özgü Latince versiyonunu geliştirmiştir; hatta Roma'nın başlangıcının bir destanını üretmek için Vergilius'un *Aeneas* adlı esinde yaptığı gibi Truva Savaşının öyküsünden yararlanmışlardır. Homeros'un destanlarının ölçeği ve derinliği ve bu destanların şiirsel yapısı Batı edebiyatının geliştirilmesinde temel teşkil etmiştir.

Yunan Draması

Antik Yunan'da öykücülük geleneğinin bir diğer ürünü, bir anlatının yeniden anlatılmasından çıkıp bir karakterin rolünün

MÖ 29–19
Vergilius başyapıtı olan ve muhtemelen en çok tanınan Latince epik şiir *Aeneas*'ı yazar.

MS 5. YÜZYIL
Şair Kalidasa, Sanskritçe destanlar *Raghuvamsha ve Kumarasambhava* ve tiyatro oyunu *Abhijnanashakuntala*'yı yazar.

868
Bilinen en eski basılı kitap -*Diamond Sutra* adındaki bir Budist metin– Çin'de el baskısı yöntemiyle üretilir.

Y. 8–13. YÜZYIL
İslam kültürünün "Altın Çağı"nda klasik Arap şiiri gelişir ve *Binbir Gece Masalları* derlenmeye başlanır.

Y. 1175–81
Lancelot, Arabalı Şövalye adlı eserinde Chrétien de Troyes, Arthur efsaneleri bağlamında **şövalye romansı fikrini** tanıtır.

MS 618–907
Çin şiirinin *shi* geleneği **Thang hanedanlığı sırasında** Li Bai, Du Fu ve Wang Wei gibi şairlerin eserlerinde **zirvesine ulaşır.**

930
İzlanda'daki İskandinav göçmenler, yeni uluslar topluluğu için **Althing adıyla bilinen genel bir toplantı** gerçekleştirir.

8–11. YÜZYIL
Eski İngilizcedeki günümüze ulaşan en eski epik şiir olan Anglo-Sakson destanı *Beowulf* derlenir.

11. YÜZYIL
Murasaki Shikibu'nun *Genji'nin Hikâyesi* adlı eseri ve Sei Şonagon'un *Yastıkname* adlı eseri arka plan olarak **Japonya'nın Heian Sarayındaki hayatı** kullanır.

canlandırılmasına ve böylece öyküye hayat verilmesine dönüşen dramadır. Bu dramatik öykücülük aşama aşama daha gelişkin hale gelmiş ve Atina'nın demokratik bir ulus devlet olduğu tarihten itibaren tiyatro onun kültürünün bütünleyici bir parçası olmuştur. Aeskhylos, Euripides ve Sofokles gibi oyun yazarları binlerce izleyici çeken tragedyalar ve komedyalar üretmiştir.

Avrupa'dan Asya'ya

Kuzey Avrupa'da sözlü öykücülük hüküm sürmüş ve bu kültürlerin öyküleri yaklaşık 8. yüzyıla kadar yazıya dökülmemiştir. Bilinen en eski eksiksiz Anglo-Sakson destanı *Beowulf*, İngilizlerin İskandinav ataları tarafından korunan tarih ve mitolojiyi anlatır. Daha sonra İzlanda sagaları da İskandinav efsanelerinden faydalanmıştır. Bu esnada kıta Avrupa'sında soyluları profesyonel şairler eğlendirmiştir. Bazı şairler konularını Antik Yunan ve Roma mitolojisinden alırken, Güney Fransa'nın ozanları Şarlman ve adamlarının Müslüman Mağribiler ve Sarakenlerle savaşlarının öykülerini anlatmayı tercih etmiştir. Kuzey Fransa'daki ozanların *trouvère* adı verilen eserleri, efsanevi Britanya Kralı Arthur'un dönemi hakkında lirik ve tutkulu şövalye ve saray aşkı öyküleri anlatmıştır.

Doğuda geç ortaçağ döneminde alimliğe büyük saygı gösterilen İslam kültürün "Altın Çağı"nda şiir edebiyatın en yüksek formu olarak kabul edilmişse de *Binbir Gece Masalları*'ndakiler gibi destansı anlatıların eğlendirme işlevine değer verilmiştir. Antik Çin'de de kahramanlık destanları edebiyattan ziyade folklorun bir formu olarak görülmüştür ve klasik statüsü tanınan ilk yazılı metinler kültürün tarih, gelenekler ve felsefesini koruyanlar olmuştur. Bu olgusal metinlerle beraber, yüzyıllar boyunca Çin şiiri için bir model teşkil eden lirik nazım şekli de Tang hanedanlığı döneminde yazılan şiirlerle zirve noktasına ulaşmıştır.

11. yüzyılda Çin kültürünün egemenliği altındaki Japonya, Japon dilinde kendi özgün edebiyatını üretmiştir. Heian Sarayındaki hayatın kurgusal nesir anlatıları, Avrupa'da romanın ortaya çıkışını önceleyecek şekilde, egemen hanedanların antik kayıtlarından geliştirilmiştir.

SADECE TANRILAR SONSUZA DEK GÜNEŞİN IŞIĞI ALTINDADIR

GILGAMIŞ DESTANI (MÖ 2100'DEN İTİBAREN)

KISACA

YAKLAŞIM
Bronz Çağı Edebiyatı

ÖNCE
MÖ 30. yüzyıl Yazma sistemleri ilk olarak Mezopotamya ve Mısır'da ortaya çıkar.

MÖ y. 2600 Edebi olmasalar da bilinen en eski metinler Mezopotamya, Abu Salabikh'te Sümer dilinde tabletlere yazılır.

MÖ y.2285–2250 Bilinen ilk yazar Akad prensesi ve rahibesi Enheduanna, Sümer şehri Ur'da yaşar ve çalışır.

SONRA
MÖ y.1700–1100 Dört Hindu kutsal metninden ilki Rig Veda, Kuzeybatı Hindistan'da yazılır.

MÖ y. 1550 Mısır'ın Ölüler Kitabı, mezarların duvarları veya tabutlar yerine papirüse yazılan Mısır mezar metinlerinin ilki olur.

Yazı ilk olarak Mezopotamya'da günümüzde Bronz Çağı (yaklaşık MÖ 3300–1200) olarak bilinen çağın başlarında ortaya çıkmıştır. Esasen ticari işlemleri kaydetmek için tasarlanan çivi yazısı simgeleri, rakamlardan seslerin temsillerine evrimleşmiştir; bunlar Sümer ve Akad dillerini yazmanın bir yolunu sunmuştur.

1853'te Asur arkeoloğu Hormuzd Rassan tarafından keşfedilen metin parçaları arasında efsanevi Uruk Kralı Gılgamış'ın öykülerinin yazılı olduğu tabletler de yer alır; bunlar yazılı edebiyatın ilk örneklerindendir. Öyküler muhtemelen tarih ve mitolojiyi birleştiren bir forma sözlü olarak aktarılmıştır.

Tirandan Kahramana

Derlenen öykülere göre *Gılgamış Destanı*, Mezopotamya şehri Uruk'un baskıcı hükümdarının bir ders almasını ve yerel bir kahramana dönüşmesini anlatır. Tanrılar Gılgamış'ı kibrinden dolayı cezalandırmak için balçıktan yarattıkları "vahşi adam" Enkidu'yu ona eziyet etmeye gönderir. Fakat bir dövüşten sonra arkadaş olurlar ve canavarları mağlup ettikleri bir dizi macera yaşarlar. Olayların bu şekilde gelişmesine öfkelenen tanrılar, Enkidu'yu ölümle cezalandırır. Gılgamış dostunu kaybedince çılgına döner ama aynı zamanda kendi faniliğinin de farkına varır. Öykünün ikinci yarısı Gılgamış'ın sonsuz hayatın sırrını aramasını ve Uruk'a dönüşünü anlatır; Gılgamış döndüğünde halen ölümlüdür ama daha bilge ve daha soylu bir hükümdardır.

> Aradığın hayatı hiçbir zaman bulamayacaksın.
> ***Gılgamış Destanı***

Ayrıca bkz: *Mahabharata* 22–25 ▪ *İlyada* 26–33 ▪ *Beowulf* 42–43 ▪ *Njal'in Sagası* 52–53

İNSANIN KENDİNİ KADİM ERDEMLE BESLEMESİ AZİMLİLİĞİ TEŞVİK EDER

ZHOU KRALI WEN'E ATFEDİLEN *DEĞİŞİMLER KİTABI* (MÖ 12. – 11. YÜZYIL)

KISACA

YAKLAŞIM
Beş Klasik

ÖNCE
MÖ y. 29. yüzyıl Çin'in mitsel ilk imparatoru Fu Xi, Çince yazma sisteminin temeli olarak trigramlarla kehanet yöntemini geliştirir.

SONRA
MÖ y.500 Çin ritüel ve seremonilerini açıklayan orijinal *Ayinler Kitabı* derlenir. Geleneksel olarak bunun Konfüçyüs'ün eseri olduğu düşünürü.

MÖ 2. yüzyıl Beş Klasik adıyla Konfüçyüsçü yazı kanonu başlar.

MÖ 136 Han İmparatoru Wu, Zhou yi'yi en başta gelen klasik olarak niteler ve ona *Değişimler Kitabı* adını verir.

MS 960–1279 Song döneminde alim Zhu Xi, Beş Klasiğin yanı sıra Konfüçyüsçü literatür kanonuna her biri MÖ 300'den önce ortaya çıkmış Dört Kitabı ekler.

Değişimler Kitabı kehanet hakkındadır; bir tür kehanettir. Bunun geliştirildiği orijinal kehanet yöntemi, efsanevi imparator Fu Xi'ye atfedilir ve *Zhou yi* adıyla bilinen bir metinde Zhou Kralı Wen tarafından biçimlendirilmiştir. "Kral Wen sekansı" 64 heksagram açıklar; bunlar kandil çiçeği sapları veya madeni paralar atılarak elde edilen olası rakam kombinasyonlarıdır. Wen her biri belli bir durum veya koşulla ilişkilendirilen bu kombinasyonlar için hükümler sunmuştur. Daha sonra alimler "On Kanat"ta yorumlar eklemiştir; *Zhou yi* ile birlikte Değişimler Kitabı (daha sık kullanılan adıyla *Yijing* veya *I Ching*) olarak bilenen Büyük Yorum da bunların arasındadır.

Bu kitap *Belgeler Kitabı (Shujing)*, *İlkbahar ve Sonbahar Vakayinameleri (Chunqiu)*, *Ayinler Kitabı (Liji)* ve *Şiirler Kitabı (Shijing)* ile birlikte Beş Klasik'ten biri olarak kabul edilir. Bu Klasiklerin, Batı da daha çok Konfüçyüs adıyla tanınan Kong Fuzi (geleneksel tarihler MÖ 551–479) tarafından derlendiğine inanılır. Kong Fuzi'nin ahlak ve siyaset felsefesi MÖ 3. yüzyılda resmi Çin ideolojisi olarak benimsenmiştir.

Çok daha sonraları, yaklaşık olarak 12. yüzyılda, Konfüçyüs'e atfedilen veya onun öğretilerinden ilham aldığı söylenen daha kısa yazılar Konfüçyüsçülüğün Dört Kitabı olarak gruplandırılmıştır.

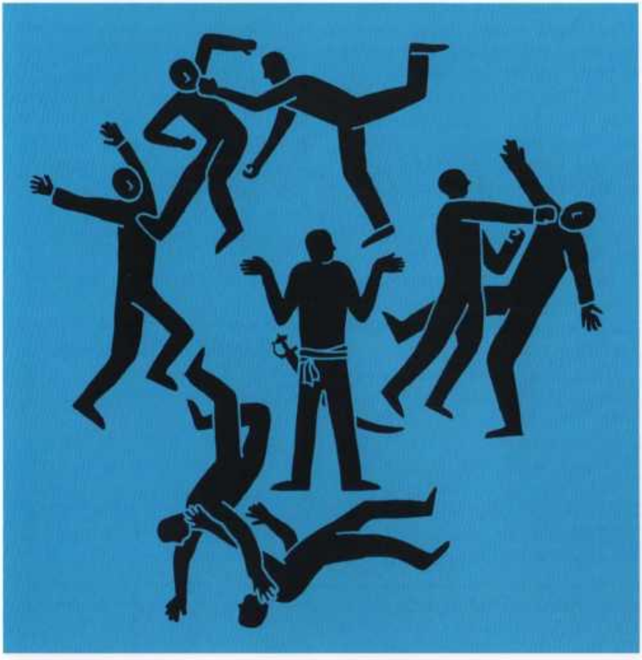
Bilgelik Kaynağı

Beş Klasik ve Dört Kitap, devlet ideolojisi olarak Konfüçyüsçülüğün temel referans noktasıdır. *Değişimler Kitabı*, rasyonel Konfüçyüsçülük için tuhaf görünür ama onun da büyük bilgeliğin bir kaynağı olduğu düşünülmüştür. Sadece kehanet yeteneği yüzünden başvurulan bir kitap olarak değil, "üstün insanın" çeşitli durumlarda ne yapması gerektiğini açıklayan bilgece bir tavsiye modeli olarak Konfüçyüsçü felsefe, tarih, görgü kuralları ve şiir ciltlerini tamamlamıştır ve Çin'de (ve dışında) günümüze kadar bilgeliğin bir kaynağı olarak varlığını sürdürmüştür.

Ayrıca bkz: *Quan Tangshi* 46 ▪ *Üç Krallığın Hikâyesi* 66–67 ▪ *Kuzeye Giden İnce Yol* 92

TASARLADIĞIM BU SUÇ NE, EY KRİŞNA?

VYASA'YA ATFEDİLEN *MAHABHARATA* (MÖ 9. – 4. YÜZYIL)

KISACA

YAKLAŞIM
Sanskrit Dilindeki Büyük Destanlar

ÖNCE
MÖ 3. yüzyıl Vyasa kendisinin de bir karakter olarak yer aldığı *Mahabharata*'nın orijinal versiyonunu yazar.

MÖ y. 1700–500 Vedalar (Rig Veda, Yajur Veda, Sama Veda ve Atharva Veda) Sanskrit dilinde yazılır ve Hindu kutsal metinlerinin ilkini teşkil eder.

SONRA
MÖ y. 5–4. yüzyıl Geleneğe göre Valmiki, Sanskrit dilindeki standart şiir formu haline gelen "şarkı" (*sloka*) formunu kullanarak *Ramayana*'yı yazar.

MÖ y. 250–MS 1000 Purana'lar olarak bilinen Hindu metinleri kanonu gelişir. Bu, tanrıların soyağacını ve kozmoloji anlatılarını içerir.

Hint alt kıtasının epik şiiri, bilinen en eski edebiyat ürünleri arasındadır ve uzun bir sözlü öykücülük ve anlatı geleneğinden doğmuştur. Diğer antik edebiyat ürünlerinde olduğu gibi bu öyküler de mitoloji, efsaneler ve tarihsel olayların bir karışımıdır ve yüzyıllar boyunca gelişmiş ve nihayetinde yazıya dökülmüştür.

Bu epik şiirin yanı sıra antik Hint yazıları yaklaşık olarak MÖ 2. yüzyılın ortalarından itibaren kaydedilen Brahminik Hinduizmin merkezi kutsal metinleri olan Vedaları içerir. Vedalar ve şiir, antik Hindistan'ın ortak edebi dili olarak kabul edilen ve birçok Hint-Avrupa dilinin evrimleştiği dil olan Sans-

Ayrıca bkz: *Gılgamış Destanı* 20 ▪ *İlyada* 26–33 ▪ *Binbir Gece Masalları* 44–45 ▪ *Ramayana* 55 ▪ *Canterbury Hikâyeleri* 68–71 ▪ *Geceyarısı Çocukları* 300–05 ▪ *Münasip Bir Damat* 314–17

> Ozanlar bu dünya tarihini daha önce anlattı, şimdi anlatıyor ve gelecekte de anlatacak.
> ***Mahabharata***

krit dilinde yazılmıştır. MS 1. yüzyıla kadar, Sanskrit edebiyatına Vedalar ve iki büyük epik şiir *Mahabharata* ve *Ramayana* damgasını vurmuştur. *Ramayana* tarihsel anlatı, mitoloji ve halk öykülerini içerse de bir tek ozanın özgün bir eseri gibi görünür ve geleneksel olarak bilge Valmiki'ye atfedilir. Buna karşın daha çok bilinen ve çok daha uzun olan *Mahabharata* daha karmaşık bir kökene sahiptir ve bu uzun bir evrimleşme sürecini akla getirir.

Vişnu'nun Armağanı

Mahabharata büyük olasılıkla MÖ 9. yüzyılda şekillenmeye başlamış ve MÖ 4. yüzyıl dolaylarında son şekline kavuşmuştur. Eser çok uzundur ve 18 kitaba (*parva*) bölünmüş *shloka* adıyla bilinen yüz bini aşkın beyitten oluşur. Savaşan iki ailenin öyküsünü anlatmanın yanı sıra onların tarihlerini, Hindistan'ın tarihini ve onun bütünleyici bir parçası olan Hindu dinini anlatır. Başlangıçta *Adi Parva* ("Başlangıcın Kitabı") adını taşıyan ilk kitabın anlatıcısı şu açıklamayı yapar: "Burada olanlar her yerde bulunur. Ama burada olmayanlar başka hiçbir yerde yoktur."

Geleneğe göre ve giriş kısmında açıklandığı şekliyle, *Mahabharata* Vyasa adındaki bir ozan ve bilge tarafından yazılmıştır. MÖ 3. milenyumda yaşadığı söylenen Vyasa, Hindu tanrısı Vişnu'nun bir avatarı yani enkarnasyonuydu. Destanın daha büyük kısmının anlatısı, Vyasa'nın müridi Vaisampayana'dır ama başka iki kişi de anlatıcılık yapar: ozan-bilge Ugrasrava Sauti ve saray mensubu Sanjaya.

Vaisampayana, Vyasa'nın tüm öyküyü fil başlı tanrı Ganeşa'ya bir oturuşta anlatıp yazdırdığını açıklar. Ardından, çok uzun yılar sonra, Vaisampayana'nın öyküsü *Adi Parva* açıklandığı şekliyle Sauti tarafından Hindu bilgelerinin bir toplantısında yeniden anlatıldığında *Mahabharata* olarak nihai şeklini alır. Çerçeve anlatıların karmaşık bir biçimde iç içe geçmesi, büyük olasılıkla öykünün günümüzde bildiğimiz şeklini almadan önce farklı tarihsel versiyonlarının varlığını yansıtır.

Tarihsel, mitolojik ve dini unsurlar *Mahabharata* boyunca tipik bir biçimde iç içe geçer. Merkezi olay örgüsü, Kuzey Hindistan'ı yöneten Bharata Ailesindeki bölünme ve bunun sonucunda Kurukshetra'da gerçekleşen savaş ve sonrasıyla ilgili olsa da, Vişnu'nun diğer avatarı Krişna karakterinin dahil olmasıyla öyküye mitsel bir boyut verilir. Ayrıca birçok yan olay örgüsü ve çeşitli felsefi ve dini arasöz vardır. Bunlardan biri olan *Bhagavad Gita*, kendi başına önemli hale gelmiştir. Destan aile bağları ve çatışma,

Bilge Vyasa, Kuzey Hindistan'daki bir hanedana işaret eden "Bharata'nın Büyük Öyküsü" anlamına gelen *Mahabharata* destanını anlatıyor. Onun anlattıklarını yazan, fil başlı tanrı Ganeşa'dır.

vazife ve cesaret, kader ve seçim temalarını inceler ve bunları karmaşık bir "doğru tutum" kavramının, *dharma*'nın öğelerini açıklamak için bir dizi alegori şeklinde sunar.

Ailelerin Bölünmesi

Mahabharata açıklayıcı girizgahının ardından yönetici Kuru klanının Kaurava ve Pandava olarak iki rakip aileye bölünmesini açıklar. Bu aileler iki prensin soyundan gelir: kör Dhritarashtra ve kardeşi Pandu. Dhritarashtra'nın engelli olması nedeniyle tahta çıkamaması düşmanlığı başlatır. Pandu kral olur ama bir lanet onun çocuk sahibi olmasını engeller. Tanrılar, Pandu'nun karısını hamile bırakır ve Pandava'nın soyu güvende görünür. Fakat Dhritarashtra'nın 100 çocuğu krallıkta hak sahibi olduklarına inanır ve en büyük Pandava olan Yudhishtira taç giydikten sonra onu kandırarak bir zar oyununda her şeyini kaybetmesini sağlarlar. Utanç içindeki Pandavalar sürgüne gönderilir.

Birkaç yıl sonra beş Pandava kardeş geri dönerek tahtta hak iddia eder ve Kurukshetra'da bir dizi savaş başlar. Pandu'nun ikinci oğlu Arjuna, arabacısı olarak kuzeni ve yakın arkadaşı Krişna'yla savaşa gider ama yalnızca doğru olan şey için savaşmanın onun vazifesi olduğuna Krişna tarafından ikna edildikten sonra gönülsüzce savaşa katılır. Neredeyse tüm Kauravaların kılıçtan geçirildiği kanlı bir savaş gerçekleşir; hayatta kalan birkaçı, uyudukları anda baskın düzenleyerek Pandava birliklerinden intikam alır. Katliamdan sadece beş kardeş kurtulur ve Kauravaların tamamen yok edilmesini sağlar.

> İnsan, kaderinin hâkimi değildir; bir sicime dizilmiş tahta bebektir.
> ***Mahabharata***

Yudhishtira tekrar kral olur ama zaferin içi boştur ve şiir savaşın korkunçluğunun detaylarını vermeye devam eder. Krişna veya en azından Vişnu'nun bu özel enkarnasyonu kazara öldürülür ve Pandavalar cennete uzun, tehlikeli bir yolculuğa başlar. En sonunda ruhsal dünyada kardeşler yeniden bir araya gelir ve kuzenleri Kauravalarla barışır.

Ahlaki İkilemler

Dharma, hem bu kavramın her koşulda her birimize nasıl uyarlandığı hem de insani zayıflıklar ve kaderin gücü karşısında bunun takip etmesi ne kadar zor bir yol olduğu açısından *Mahabharata*'da yinelenen bir temadır. Kauravalardan biri olan Kripa'nın *Sauptika Parva* ("Uyuyan Savaşçıların Kitabı") adlı onuncu kitapta söylediği gibi, "İki kuvvet

Arjuna'nın *dharma*'ya uygun davranma arzusu, harekete geçmeden önce tereddüt hissetmesine neden olur ama arabacısı Krişna doğru davranışın yolunda ilerlemesi için ona rehberlik eder.

Dhritarashtra, onun karanlık dünyasını paylaşmak için gözlerini bağlayan eşi Gandhari'ye elini uzatır. Bir önceki hayattaki kötü eylemler, Dhritarashtra'nın görme engelinin *karma*'nın bir sonucu olduğu anlamına gelir.

vardır: kader ve insani çaba – bütün insanlar bunlara bağlı ve bağımlıdır, başka hiçbir şey yoktur." Neyin doğru, neyin yanlış olduğu nadiren nettir ve yaşam, ölüm ve yeniden doğuş döngüsünden kurtulabilmemizin yolu sevgi ve vazife gibi çatışan çıkarları uzlaştırmaktır.

Mahabharata'nın epizotlarının her birinde insanın güçlü ve zayıf yanları karşı karşıya getirilir ve büyük ölçüde Kauravalar ve Pandavalar arasındaki yıkıcı savaşta ifadesini bulan doğru ve yanlış arasındaki mücadelenin karmaşık, incelikli ve nihayetinde yıkıcı olduğu gösterilir. Şiirin büyük bir kısmında karakterler insani ilişkilerdeki ahlaki ikilemlerle uğraşırken, son kısımlarda ve özellikle de Krişna'nın ölümünden sonra onların ruhsal kaderle yüzleştiğini görürüz. Öykü, birçok trajedi ve çatışmanın ardından baş kahramanların sonsuz mutluluğa ulaşmasıyla son bulur ama aynı zamanda insanlar arasındaki mücadelelerin dünyada devam ettiği konusunda da uyarıda bulunulur.

Kültürel Kilit Taşı

Mahabharata'nın ahlaki ve dini bir mesaj taşıyan gözde mitolojik ve tarihsel öyküleri temel alan kapsamlı öykü çizgisi ve konusu, destanın günümüze dek popülerliğini korumasını sağlamıştır. Başarısı öylesine büyüktür ki yüzyıllar boyunca sadece *Ramayana*, büyük Sanskrit destanı olma iddiasında ona rakip olabilmiştir. *Ramayana*, kapsam ve heyecan bakımından *Mahabharata*'yla boy ölçüşemeyecek olsa da daha tutarlı ve şiirseldir. Bu iki destan, MS 1. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar gelişen Sanskrit epik şiir okuluna ilham vermiştir. Hindu bilgeliğinin ve Hindistan tarihi ve mitolojisinin kaynakları olarak bu büyük destanlar, Hindistan'da Homeros'un İlyada ve Odysseia'sının Batı'da taşıdığı değerle karşılaştırılabilecek bir kültürel değere sahiptir.

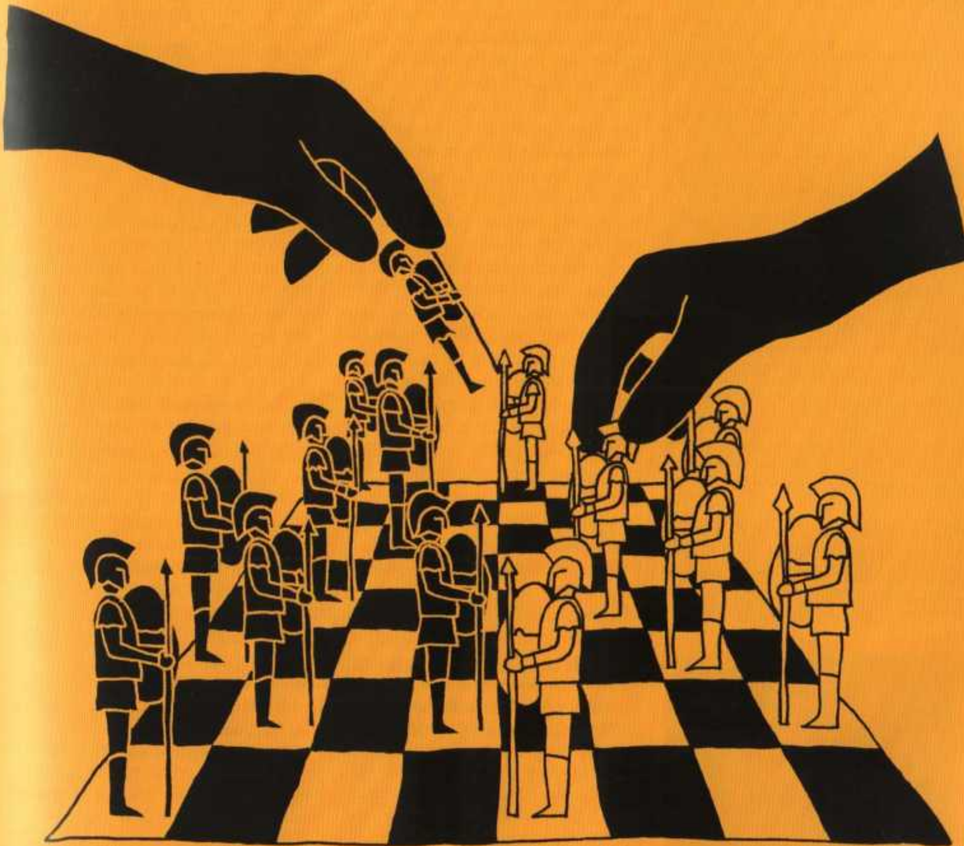
Bhagavad Gita

Mahabharata destanının merkezinde, *Bhagavad Gita* ("Kutsanmış'ın Şarkısı") olarak bilinen kısmı da içeren altıncı kitaptan başlayarak Kurukshetra'daki savaş vardır. Savaştan önce Pandava prensi Arjuna, karşıt Kaurava ordusunda kendi ailesinin üyelerini fark eder ve yayımını indirir. Ama kuzeni ve yol arkadaşı Krişna, bu adil savaşta dövüşmesinin onun için bir vazife olduğunu hatırlatır. Aralarındaki felsefi diyalog, kendi başına önemli bir Hindu kutsal metni haline gelen 700 dizelik *Bhagavad Gita*'da anlatılır; *dharma* (doğru tutum), *karma* (niyetler ve sonuçları) ve *mokşa* (ölüm ve yeniden doğuş döngüsünden kurtulma) gibi kavramlar açıklanır. Krişna'nın tavsiyesi Arjuna'nın savaş vazifesine özgü olsa da, arka plan genel anlamda iyilik ve kötülüğün karşıt güçlerinin bir metaforu olarak yorumlanabilir ve Arjuna'nın vicdan krizinin, hepimizin yapmak zorunda olduğu seçimleri temsil ettiği düşünülebilir.

> Tanrılar bir kişiyi yenilgiye uğratmak istediğinde önce onun aklını alır ki her şeyi yanlış görsün.
> ***Mahabharata***

SÖYLE, EY TANRIÇA, AKHİLLEUS'UN ÖFKESİNİ

İLYADA (MÖ Y.8. YÜZYIL), HOMEROS'A ATFEDİLİR

KISACA

YAKLAŞIM
Yunan Destanı

ÖNEMLİ TARİHLER
MÖ 2100'den itibaren Bilinen ilk yazılı edebiyatın versiyonları, *Gılgamış Destanı* ortaya çıkar.

MÖ 9. yüzyıl Hindistan'da *Mahabharata* destanı ortaya çıkar.

SONRA
MÖ y. 8. yüzyıl Homeros'a atfedilen *Odysseia* destanı, *İlyada*'danın baş kahramanlarından biri olan Odysseus'un öyküsünü devam ettirir..

MÖ y. 700 Homeros'un tarzındaki destanların son versiyonlarıyla yaklaşık olarak aynı dönemde Hesiodos, dünyanın yaratılışı ve Antik Yunan tanrılarının mitolojisini açıklayan *Theogony* ("Tanrıların Kökeni") adlı şiirini yazar.

MÖ 1. yüzyıl Yunan epik şiirleri Horatius, Vergilius ve Ovidius gibi Romalı şairler için bir model teşkil eder.

Destanlar belirli bir kültürü temsil eden bir kahramanın öyküsünü yeniden anlatan anlatı şiirleridir. Kahramanın mücadele ve zorluklarının tarihçesini çıkarır ve onun tercihlerini ve de hareket nedenlerini açıklar; böylece bir toplumun ahlaki prensiplerinin belirlenmesi ve düzenlenmesine katkıda bulunur.

Destanlar, dünyanın dört bir yanında birçok kültürde edebiyatın en eski formları arasındadır. Bu popüler öyküler başlangıçta sözlü olarak anlatılmış ve zaman içinde süslenmiş, yeniden yorumlanmış, şekillendirilmiş ve sonunda yazıya dökülerek bir kültürün edebiyat tarihinin temellerini oluşturmuştur. Destanlar genellikle birçok karakter ve soyacağı içermiştir; uzun ve de karmaşık yapıdadır. Büyük olasılıkla tekrara dayalı şiirsel ölçüde ezberlenerek veya müzik işliğinde okunarak öğrenilmiştir; nihayetinde dizelerin ezberlenmesi düzyazının ezberlenmesinden daha kolaydır. Aslında "epik" sözcüğünün kendisi Antik Yunan'da hem "öykü" hem de "şiir" anlamına gelen epos sözcüğünden türetilmiştir.

> Savaşı iç kana kana.
> ***İlyada***

Truva Savaşı

Antik Yunan'da Truva Savaşı yani Akhalar (Yunan devletleri ittifakı) ve Truva şehri arasındaki çatışma hakkında birçok epik öykü anlatılmıştır. Bu anlatıların ilk ve en ünlüsü Homeros adıyla bilinen bir tek yazara atfedilen *İlyada* ve *Odysseia*'dır. Tarihçiler, bu destanların gerçek olaylardan –Yunanistan ve Truva arasında bu eserlerin yazılmasından yaklaşık beş yüzyıl önce aralıklarla gerçekleşen savaşları– ilham aldığını ama karakterlerin ve olay örgülerinin hayal gücünün eserleri olduğunu varsayar. Ancak Homeros'un çağındaki Yunanlar bu öykülerin kendi atalarının kahramanlığının gerçek anlatıları olduğuna inanmış olmalıdır.

Homeros, gerçekçi betimlemelerin yapıldığı bir dönemden önce yaşamıştır. Bu büstü, yazarın MÖ 2. yüzyılda ortaya çıkan resimlerini temel alır.

Homeros Tarzı Sorun

İki büyük Antik Yunan destanı *İlyada* ve *Odysseia* geleneksel olarak Homeros'a atfedilir ama kendisi hakkında çok az şey bilinir. MÖ 5. yüzyılda Yunan tarihçi Herodotos'un döneminden itibaren Homeros'un doğum ve ölüm tarihleri, doğum yeri ve hayatının diğer detaylarına ilişkin çok farklı iddialar öne sürülmüştür. Klasik dönem araştırmacılarının adlandırdığı şekliyle "Homeros sorunu" bağlantılı birçok soruyu kapsar. Homeros kimdir – gerçekten yaşamış mıdır, yaşamışsa ne zaman yaşamıştır? Homeros destanların tek yazarı mıdır, yoksa birçok yazardan biri midir? Yazar veya yazarlar bu eserleri kendileri mi yaratmıştır, yoksa kuşaklar boyunca sözlü olarak aktarılan şiirleri mi yazıya dökmüştür?

Birçok araştırmacı, destanların sözlü bir gelenekten evrimleştiğini ve birden çok ozan tarafından çeşitli versiyonlarda düzeltilip süslendiğini ileri sürer. Somut kanıtlar yoktur ve Homeros sorunu henüz net bir biçimde çözümlenmemiştir.

Ayrıca bkz: *Gılgamış Destanı* 20 ▪ *Kral Oedipus* 34–39 ▪ *Aeneid* 40–41 ▪ *Beowulf* 42–43 ▪ *Tanrıların Kökeni* 54 ▪ *Odysseia* 54 ▪ *Dönüşümler* 55 ▪ *Digenis Akritas* 56 ▪ *İgor Destanı* 57 ▪ *Ulysses* 214–21

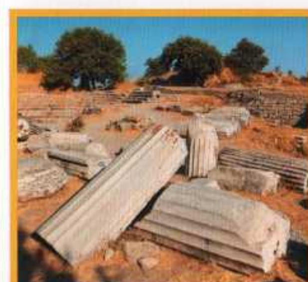
Çatışmayı kendi aralarındaki savaş için kullanan tanrılar Yunanlar ve Truvalılara yardım etmiş veya engel olmuştur. Hera, Athena ve Poseidon Yunanlarla birlikte hareket ederken Apollo, Afrodit ve Artemis Truvalıları desteklemiştir. Zeus büyük ölçüde tarafsız kalmıştır.

Yunanlar yaklaşık MÖ 8. yüzyılda destanlarını yazıya dökmeye başlamıştır. Temel aldıkları sözlü öyküler gibi bunlar da anlatı şiiri formunu almıştır. Bu Yunan destanları düzenli bir ölçüye sahiptir; her dize altı temel ritmik birimden oluşur. Bu birimlerin her biri bir uzun ve iki kısa hece içerir. Bu ölçü daktilik altı ayaklı dize veya daha yaygın adıyla "epik ölçüsü" olarak bilinir. Bu temel ritmik modelin varyasyonları, poetik kompozisyon için ihtiyaç duyulan esnekliği sunar.

Tanrılar ve Erkeklerin Öyküsü

İlyada öykücülüğün gelişmiş bir örneğidir. Ilium (Truva) şehrindeki savaşın öyküsünü başta Akhilleus olmak üzere bir karakterin perspektifinden anlatır. Savaşın öyküsünün parçaları geriye dönüşler veya geleceğe ilişkin kehanetler şeklinde anlatılır. Bu öykü çizgisine alt olay örgüleri ve baş kahramanların hayatlarına bakışlar eklenir. Bu karmaşık yapının ne kadarının Homeros'a ait olduğunu ve ne kadarının geçmiş kuşaklar boyunca yapılan düzenleme ve süslemelerin bir sonucu olduğunu söylemek mümkün değildir. Sonuçta tarih, efsane ve mitolojiyi birleştiren ve bir yandan da iyi bir öykü anlatıcılığının eserin okunmasını daha cazip hale getiren macera ve insan dramı gibi zorunlu öğelerini sunan bir eser çıkmıştır.

İlyada hem uzun hem de anlatı kapsamı bakımından geniştir. Bir şeylerin "destansı" ölçekte olduğu fikrini buradan ediniriz. Yaklaşık 15.000 diziden ve 24 kitaptan oluşur. Homeros öyküyü kronolojik olarak anlatmaktan ziyade birçok destanda ortak olan bir yöntemden yararlanarak okuyucunun dikkatini canlı tutar. Bu yöntem, okuyucu doğrudan eylemin derinliğine veya Romalı ozan Horatius'un açıkladığı gibi olayların ortasına (*in media*

Truva'nın uzun yıllar boyunca mitsel bir şehir olduğuna inanılmıştır. Fakat arkeologlar artık Türkiye'de, Anadolu'da yapılan kazıların Homeros'un *İlyada*'sındaki Truva'yı açığa çıkardığında hemfikirdir.

res) çekmektir. Homeros'un anlatısı, dokuz yıldır sürmekte olan savaşın son yılında başlar. Homeros anlattığı olayların arka planlarından bazılarını açıklamaz, bunun yerine çağdaş okuyucuların da bilebileceği savaşın nedenleri hakkındaki birçok ön bilgiyi varsayar.

Savaşın Kökenleri

Truva Savaşının kökleri, deniz perisi Thetis'in kahraman Herkül'ün arkadaşı Yunan kahraman Peleus'la evlendiği sırada gerçekleşen olaylarda bulunabilir. Kutlamalara Hera, Athena ve Afrodit gibi tanrı ve tanrıçalar da katılmıştır. Üç tanrıça arasında kimin en güzel olduğu hakkında bir tartışma başlamıştır. Tartışmayı çözüme kavuşturmak isteyen Zeus, tanrıçalar arasındaki güzellik yarışmasında kararı Truva Kralı Priamos'un oğlu Paris'in vermesini istemiştir. Afrodit, Paris'e dünyadaki en güzel kadın Truvalı Helen'i ödül olarak sunmuştur. Ne yazık ki Helen, bir Yunan devleti olan Miken Kralı Agamemnon'un kardeşi Menelaus'la evlidir. Helen'in Paris tarafından baştan çıkarılması çatışmayı tetiklemiştir.

Okuyucular, Agamennon'un Akha kuvvetlerinin Helen'i geri getirmek için savaştığı anlatıya katılır. Kitabın açılış cümlesi "Söyle, ey Tanrıça, Akhilleus'un öfkesini" sahneyi oluşturarak okuyucu bir savaş öyküsüne hazırlar ama aynı zamanda bunun kişisel bir intikam öyküsü olduğunu da ima eder ve tanrıların da işin içine dahil olacağını anıştırır. Savaşın tarihi, Akhilleus'un öyküsüne paralel ilerler ve Akhilleus'un onur ve kahramanlık anlayışı Yunan ulusununkine paraleldir.

Paris'e "en güzel" tanrıçanın kim olduğu sorulunca, Hera kendisini seçmesi halinde imparatorluk ve Afrodit ise görkem vaat ederken, Afrodit ona dünyanın en güzel kadını Helen'i vaat eder.

Öfkenin Gücü

Öfke, *İlyada*'da savaşın kendisinde tezahür eden ve bireysel karakterlerin eylemleri için bir motivasyon olarak ağırlık taşıyan bir temadır. Agamemnon ve Menelaus'un Helen'in kaçırılması nedeniyle haklı bir öfkesi vardır ama aynı zamanda Akhilleus'u yönlendiren ve çok korkutucu bir savaşçı kılan büyük öfkesi öyküdeki olaylar tarafından tekrar tekrar tetiklenir.
Akhilleus'un öfkesi sadece Truvalılara yönelik değildir, hatta insan düşmanlarıyla da sınırlı kalmaz; bir noktada öylesine öfkelenir ki nehir tanrısı Xanthus'la dövüşür.

Akhilleus'un öfkesinin temelinde Yunan halkının genelinde olduğu gibi saygısızlık ve adaletsizliğe tahammül edemeyen ama aynı zamanda vazife, yazgı, hırs ve sadakat arasındaki çatışmalarla uğraşırken zaman zaman kendine yönelen bir onur ve soyluluk anlayışı vardır.

İlyada'nın başlangıcında Akhilleus, kendisine savaş ganimeti olarak sunulan bir kadın olan Briseis'e Yunan komutan Kral Agamemnon'un el koymasına öfkelenir. Öfkesini doğrudan krala yöneltemeyen Akhilleus, daha fazla savaşmayı reddederek çadırına çekilir. En yakın arkadaşı Patroklos'un Kral Priamos'un en büyük oğlu ve Truvalıların kahramanı Hektor tarafından öldürülmesi, öfkesine bir odak sunarak onu savaşa daha da şiddetle dönmesine neden olur.

İki Kahramanın Öyküsü

Hektor da tıpkı Akhilleus gibi askeri bir liderdir. Truvalı savaşçı-

> "Zaferler insanlar arasında gidip gelir."
> ***İlyada***

ların en soylusu ve kudretlisi olarak kabul edilir. Fakat karakteri ve motivasyonu, Akhilleus'unkilerle tam bir tezat teşkil ederek savaşa karşı çok farklı iki tutumu vurgular.

Akhilleus'a içsel bir öfkenin yanı sıra krallığının ve ülkesini onurunu savunmak ve nihayetinde silah arkadaşı Patroklos'un öldürülmesinin intikamını almak gibi daha soylu nedenler yön verir. Hektor ise başta Truva olmak üzere ailesine sadakatinden savaşır. Helen'i kaçırarak savaşa neden olan küçük kardeşi Paris'i korumanın yanı sıra bilge ve iyiliksever bir kral olarak tasvir edilen babası Priamos'a sadıktır. Akhilleus çok az ailevi bağa sahip profesyonel bir askerken, Hektor onurdan ziyade yuvasını ve ailesini savunan gönülsüz ama öfkeli bir savaşçıdır.

Homeros her ikisini de kusurları bulunan soylular olarak tasvir eder. Karakteristikleri ve koşulları toplumun değerleriyle bireysel değerleri ve görev ve de sorumlulukla sadakat ve sevgiyi karşı karşıya getiren metaforlardır. Her iki taraf da tamamen doğru veya tamamen yanlış değildir, ama bu savaşta bir taraf zafer kazanmak zorundadır. Her iki kahraman da sonunda savaşta ölse de –Akhilleus, Hektor'u öldürür ve kendisi de topuğuna isabet eden ölümcül bir okla ölür– Akhilleus'ta vücut bulan kahramanlık Hektor'un akrabalık bağları karşısında zafer kazanır. Nihayetinde İlyada savaşta görkemin var olduğunu ve uğruna savaşılacak onurlu nedenler olduğunu doğrular.

Kader ve Tanrılar

Homeros, okuyucularının –Yunanların– öykünün neticesinin farkında olduğunu biliyordu: Savaşı Truva kazanmış olsaydı, Yunan uygarlığı diye bir şey olmayacaktı. Yunanlar kazanmaya yazgılıydı ve Homeros bu kaçınılmaz sonucu güçlendirmek için *İlyada*'nın başından sonuna bir çok kehanete ve savacın sonucunun belirlenmesinde kader ve tanrıların oynadığı role gönderme yapar.

Antik Yunanların gözünde tanrılar belirli alanlar üzerinde egemenliğe veya belirli güçlere sahip ölümsüz varlıklardır; daha sonraki inançlardaki gibi kadiri mutlak tanrılar değillerdir. Zaman zaman insanlarla etkileşime geçseler de genellikle onları kendi araçlarıyla baş başa bırakmışlardır. *İlyada*'da ise birçok tanrı kendi çıkarları doğrultusunda Truva Savaşına zaman zaman müdahil olmuştur. Her şeyden önce savaşı Zeus ve Leda'nın kızı Helen'in kaçırılması tetiklemiş-

> Dünya üzerinde nefes alıp veren ve sürünen tüm canlılar içinde, insandan daha acınacak halde olanı bulunmaz hiçbir yerde.
> ***İlyada***

Halkını düşünen Hektor, daha çok kan dökülmesini önlemeye çalışan bir aile adamıdır.

Güvenilir biri olan Hektor, ecdadına sadakat içerisinde adamlarını cesurca yönetir.

Ilımlı bir ruh haline sahip olan Hektor, hataya düşebilir ve son çarpışmada güçsüzleşir.

Savaşçılar Hektor ve Akhilleus, tezat kişiliklere ve motivasyonlara sahiptir; bunlar Homeros'un kahraman ideali incelemesinde tekerrür eden temalardır.

Bireyci Akhilleus, görkeme susamışlıkla hareket eder.

Ne yapacağı belli olmayan Akhilleus başkalarına karşı kayıtsızdır ve onur saplantısına sahiptir.

Fevri ve çabuk öfkeye kapılan biri olan Akhilleus savaşın şiddetinde başarılı olur.

> Dünya üzerinde başka hiçbir faninin yaşamadığı şeyleri yaşadım; çocuklarımı öldüren adamın ellerini öptüm.
> ***İlyada***

tır. Paris, Afrodit'le gizlice anlaşmıştır, dolayısıyla taraflar tanrıların evi Olimpos Dağında belli olmuştur. Tanrılar ve ölümlüler arasında başka bağlantılar da vardır: Örneğin Thetis yalnızca bir deniz perisi değil, aynı zamanda Akhilleus'un annesidir.

Bu tür ittifaklar, tanrıların insanların işlerine müdahalede bulunmasına yol açmıştır; tanrılar gözde kişilerini tehlikelerden korumuş ve düşmanları için hayatı zorlaştırmıştır. Özellikle Apollo, Yunanlara şiddetle karşıdır ve birçok kez sorunlar yaratır. Örneğin Patroklos meşhur koruyucu zırhını giyerek Akhilleus kılığında savaşa katılınca Apollo zırhı çıkartmanın bir yolunu bularak Hektor'un onu öldürmesini sağlar. En iyi arkadaşının ölümüne öfkelenen Akhilleus intikam yemini eder. Tanrılar bir kez daha müdahalede bulunur: Akhilleus'un ölümsüz annesi Thetis tanrı Hephaestus'un özel olarak yaptığı yeni bir ilahi zırh takımını ona verir.

İnsanların bu türden bir korumaya duyduğu ihtiyaç, onlarla tanrılar arasındaki farkın altını çizer: ölümlülük. Kahramanlar ölümle yüz yüze geleceklerini bilerek savaşa gider ama bütün insanların eninde sonunda öleceğini düşünerek teselli bulur. Karakterlerin ölümlü olmasının dışında eserleri de geçicidir. Savaşın insan kaybından fazlası olduğunu bilirler, çünkü bir ulusun yok edilmesi gerekir ve zafer kazanan uygarlık bile günün birinde son bulacaktır. Homeros hem *İlyada*'nın ana karakterleri hem de Truva için geleceğe dair kehanetlere yer vererek bu durumu açıkça vurgular ama bunun insanlığın ortak kaderi –her toplumun yazgısı– olduğu da ima edilir. Sadece çağlar boyunca aktarılan öykülerde yeniden anlatılan kahramanların görkemi ve başarıları yaşayacaktır.

Çatışmanın Ötesinde

Homeros'un destanı savaş, kan ve gazabın sonrasında barış ve uzlaşıyla son bulur. Şiirin belki de en unutulmaz, çarpıcı sahnesinde yaşlı Kral Priamos, Akhilleus'u ziyaret eder ve oğlu Hektor'un cesedinin verilmesini diler. Akhilleus yaşlı adamın dileğinden etkilenir ve Truvalılara uygun bir cenaze töreni düzenlemeleri için zaman tanıyan geçici bir ateşkes yapılır. Bu ateşkes aynı zamanda

Priamos, Akhilleus'un elini öper ve ondan merhamet dileyerek oğlu Hektor'un cesedini kendisine vermesini ister. Savaşta Hektor'u öldüren Akhilleus, Priamos'un ıstırabına anlayışla yaklaşır.

Akhilleus'un öfkesini dindirir. Fakat görünürdeki bu barışçıl sona rağmen sükunetin kısa ömürlü olduğunu biliriz. Savaş yeniden başlayacaktır. Truva düşecektir ve bir noktada Akhilleus ölecektir. Öykü henüz bitmemiştir.

Homeros'un ikinci epik şiiri *Odysseia*, bir diğer Yunan kahraman Odysseus'un (Romalıların bildiği adıyla Ulysses) savaştan sonra Truva'dan İthaka'ya dönerken yaşadığı olayları anlatarak gevşek bırakılan bazı düğümleri sıkılaştırır. *Odysseia*'da kahraman Truva'nın yıkımını ve Akhilleus'un ölümünü anlatır ama bu kendi yolculuğunun öyküsünün arka planıdır.

Batı'nın Temel Taşı

İlyada ve *Odysseia*'nın Antik Yunan ve Roma edebiyatı, dolayısıyla tüm Batı edebiyatı üzerindeki etkisi çok büyüktür. Bunlar Avrupa'daki ilk edebi eserler olmakla kalmayıp epik janrın temellerini sağlamca atan anıtsal örneklerdir..

Homeros'un karmaşık ve son derece görsel teşbihler kullanmaktaki ustalığı, şiirine benzeri görülmemiş bir derinlik katmıştır ve daktilik altı ayaklı dize ölçüsüne hâkimiyeti şiirine ilham verici bir müzikalite sağlamıştır. Homeros tarafından kullanılan ölçü, hem Yunan hem de Latin epik şiirinde benimsenmiş ve Homeros'un karma diyalekti edebi Yunanca olarak kabul görmüştür.

Belki de hepsinden önemlisi, Homeros halk kahramanları hakkındaki sözlü öykü geleneğini edebi bir form olan epiğe dönüştürmüştür. Aynı zamanda bu formun karakteristik özelliklerini belirlemiştir; örneğin ana anlatı, kahramanın mücadelesini veya yolculuğunu takip etmelidir ve bu anlatı iç içe geçen veya epizodik olay dizileriyle tarihsel bir arka plana yerleştirilmelidir. Homeros, destanın alt metni için de bir standart getirmiştir; kişisel ve sosyal değerler birbirlerine sıkça ters düşer.

İlyada ve *Odysseia*, birçok Yunan ozana benzer temaları işleyen destanlar yazma ilhamı vermiştir ama aynı zamanda klasik dönemde gelişen yeni drama formunu da etkilemiştir. Antik Yunanda Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia*'sı popüler okumalarken, Antik Roma'da ozanların özgün Latin epik şiiri geliştirmesine ilham veren standart metinler olmuştur.

> Şüphesiz Zeus bilir ve de diğer her ölümlü,
> Hangi savaşçının ölüm olacak sonu.
> ***İlyada***

Odysseia, kahraman Akhilleus'un ölümünün ayrıntılarını sunar. Paris'in okuyla can verir. Ok, tanrı Apollo tarafından Akhilleus'un vücudundaki tek zayıf nokta topuğuna yönlendirilir.

Vergilius'un, Homeros'a bir saygı ifadesi olmasının yanı sıra başlangıç noktası olarak Truva'nın düşmesini alan *Aeneis* eserinde bu kendi zirvesine ulaşmıştır.

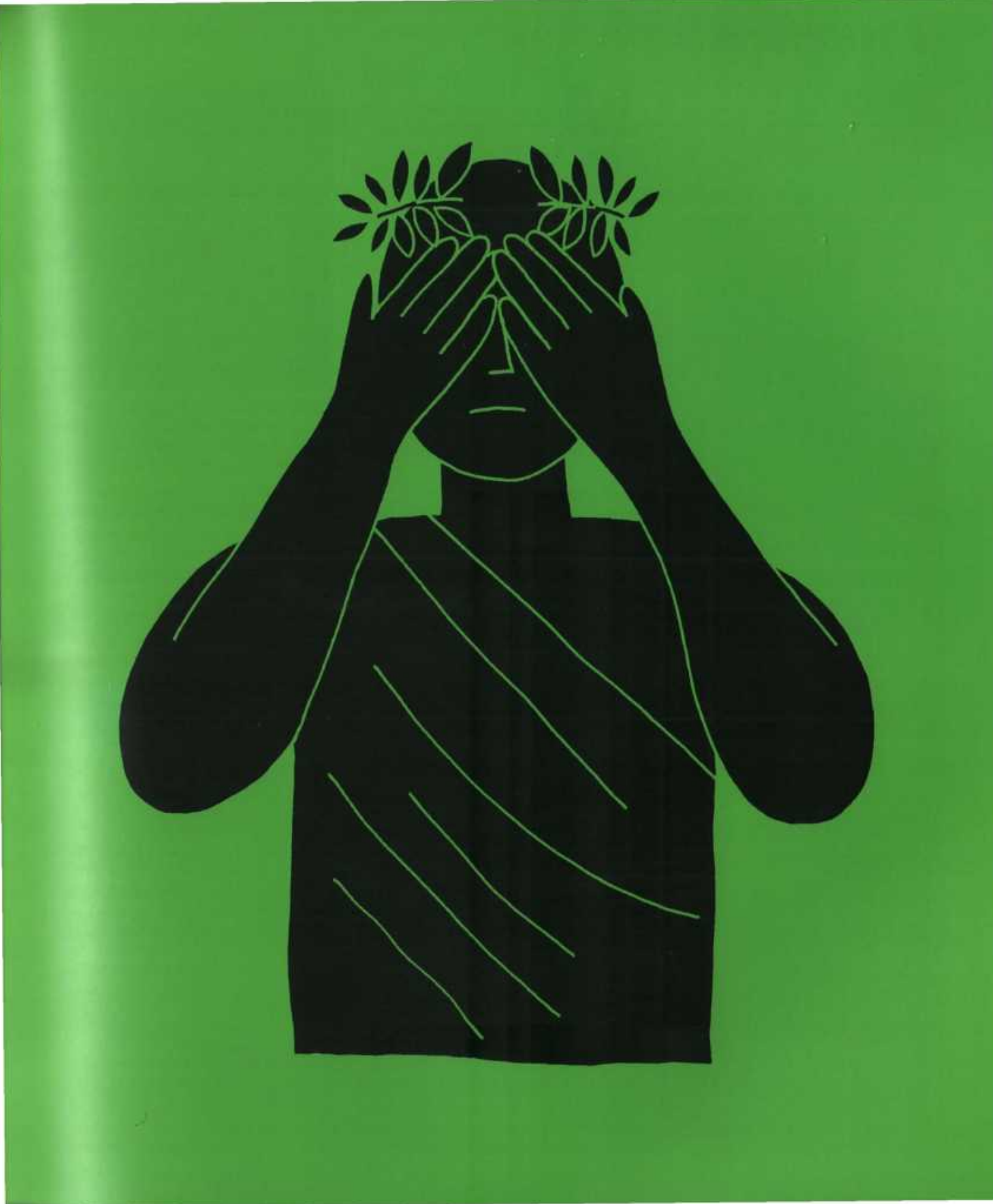
Sonsuza Dek Etkili

Homeros tarzındaki destanlara duyulan saygı klasik dönemde son bulmamıştır. Homeros'un eserleri ortaçağda yaygın olarak okunup incelenmiş ve öyküleri değişik formlarda sayısız defa tekrar anlatılmıştır.

Homeros'un antik şiirleri, ortaçağdaki sagaların yanı sıra romanın da öncülleri olarak düşünülebilir. 20. yüzyılın başından itibaren, öykücülüğün kitle karşısında gerçekleştirilen diğer formları –filmlerden televizyon dizilerine– epik modelini takip etmiştir ve bunların yapıları ve kültürel bağıntıları Homeros'tan çok etkilenmiştir.

NE KADAR KORKUNÇ DOĞRUYU BİLMEK, ELİNDEN HİÇBİR ŞEY GELMEZKEN!

KRAL OEDİPUS **(MÖ Y.429), SOFOKLES**

KISACA

YAKLAŞIM
Klasik Yunan Draması

ÖNCE
MÖ y. 7. Yüzyıl Bir koronun sahnelediği şarkı ve dans eğlenceleri Dithramboslar, Dionysos'un onuruna Delos ve Atina'da gerçekleştirilir..

MÖ y. 532 İlk aktör olarak kabul edilen Thespis, sahneye çıkarak bir dramada rol oynar.

MÖ y.500 Pratinas, satir oyunlarıyla bir satir janrını başlatır.

MÖ 458 Bugüne ulaşan tek klasik dönem üçlemesi olan Aeskhylos'un Oresteia oyunu, ilk kez Atina'da sahnelenir.

MÖ 431 Euripides'in *Medea* oyunu, izleyicileri şoke eden bir realizm getirir.

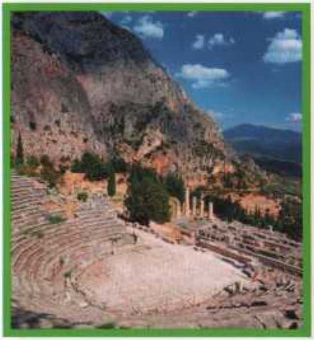
SONRA
MÖ 423 Aristofanes'in *Bulutlar* adlı komedyası, Atina'daki sosyal manzarayı ve özellikle de Sokrates'i hicveder.

MÖ 510'da son tiran kralı deviren ayaklanma ve bir tür demokrasinin tesis edilmesiyle birlikte Atina şehir devleti, klasik Yunanistan çağına girmiştir. İki yüzyıl boyunca Atina yalnızca bölgede siyasi gücün merkezi olmakla kalmamış, aynı zamanda Batı uygarlığının gelişmesine önemli bir katkıda bulunan felsefe, edebi kültür ve sanatın olağanüstü gelişimini teşvik eden bir entelektüel etkinliğe ev sahipliği yapmıştır.

Klasik Yunan kültürüne, klasik mimarinin örneklediği berraklık, form ve denge gibi estetik değerleri geliştiren Atinalı düşünürler, sanatçılar ve yazarların başarıları egemen olmuştur. İnsan merkezli bakış, tanrı Dionysos onuruna bir koro tarafından sahnelenen dini performanslardan evrimleşen görece yeni bir edebi sanat formu olan dramanın gelişimini de etkilemiştir.

Dramanın Doğuşu

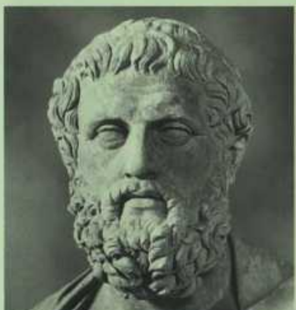
Klasik çağın başlangıcından itibaren dini performanslar esasen müzikal seremoniler olmaktan çıkıp bugün bildiğimiz şekliyle dramaya daha benzer bir şekle bürünmüştür; basit öykücülüğün yerine bir öykü-deki karakterlerin rollerini canlandıran oyuncular dahil edilmiştir.

Delfi Tiyatrosu üç kısımdan oluşur: sahne, orkestra veya koro (önde) ve amfitiyatro. MÖ 4. yüzyılda inşa edilmiştir ve yaklaşık beş bin izleyici kapasitelidir.

Bu yeni eğlence türü çok popüler hale gelmiş ve yıllık Dionysia şenliğinin odak noktasını oluşturmuştur. Birkaç gün süren bu şenlikler, özel olarak inşa edilmiş açık hava tiyatrolarında gerçekleştirilmiş ve on beş bin kadar insanı çekmiştir. Yazarlar eserlerini festivalde bir tragedya üçlemesi ve

Sofokles

Sofokles, Atina'nın yakınlarındaki Kolonos'ta (MÖ y. 496'da) doğmuştur. İlk başta müziğe ilgi göstermiş ve bunun aracılığıyla drama sanatına da ilgi duymaya başlamıştır. Yenilikçi tragedya yazarı Aeskhylos tarafından teşvik edilmiş ve belki de eğitilmiştir. MÖ 468'de Dionysia tiyatro yarışmasına ilk kez katıldığında senelerdir birinciliği kaptırmayan Aeskhylos'u geride bırakarak birinci olmuş ve çok geçmeden kendi kuşağının en ünlü tragedya yazarı haline gelmiştir. Toplamda 120'den fazla oyun yazmıştır. Bunların sadece birkaçı günümüze ulaşabilmiştir. Sofokles aynı zamanda Atina toplumunun saygın bir üyesidir; Perikles'in yönetiminde haznedar ve daha sonra da askeri komutan olarak atanmıştır. İki defa evlenmiş ve hem oğlu Iophon hem de torunu Sofokles onun izinden giderek oyun yazarı olmuştur. MÖ 406'daki ölümünden kısa süre önce tamamladığı son oyunu *Oedipus Kolonos*'ta ölümünden sonra torunu tarafından sahnelenmiştir.

Önemli eserleri

MÖ y.441 *Antigone*
MÖ y.429 *Kral Oedipus*
MÖ y.409 *Elektra*

Ayrıca bkz: *İlyada* 26–33 ▪ *Aeneis* 40–41 ▪ *Odysseia* 54 ▪ *Oresteia* 54–55 ▪ *Medea* 55 ▪ *Eşekarıları* 55 ▪ First Folio 82–89 ▪ *İnsandan Kaçan* 90

ardından bir komedya olarak sahnelenmek üzere sunmuş ve prestijli ödüller için yarışmıştır.

MÖ 5. yüzyılın büyük bir kısmında ödül sahiplerinin listesine üç oyun yazarı ağırlığını koymuştur: Aeskhylos (yaklaşık MÖ 525/524–456/455), Euripides (yaklaşık MÖ 480–406) ve Sofokles (yaklaşık MÖ 496–406). Bu yazarların birkaç yüz oyunu bulan katkıları, tragedya sanatı için belirleyici bir standart teşkil etmiştir. Üç büyük oyun yazarından ilki Aeskhylos genellikle bu formla ilişkilendirilen geleneklerin birçoğunu başlatan yenilikçi olarak kabul edilir. Oyunlarında oyuncuların sayısını artıran ve birbirleriyle diyalog kurmalarını sağlayarak dinamik çatışma fikrini ortaya atan kişi olarak bilinir. Daha önce dramanın eylemini koro sunarken, artık oyuncular sahnenin merkezinde yer almış, koro sahneyi belirleme ve karakterlerin eylemleriyle ilgili yorumlar yapma rolünü üstlenmiştir.

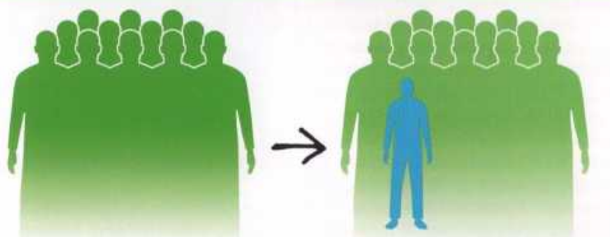
Euripides daha büyük bir realizme yönelişi sürdürmüştür; koronun rolünü daha da kısaltmış ve daha karmaşık bir etkileşime sahip daha üç boyutlu karakterler sunmuştur.

Gelenekten Ayrılmak

Üç büyük oyun yazarı içinde tragedyaları klasik Yunan dramasının zirvesi olarak görülen kişi Sofokles'tir. Ne yazık ki yazdığı 123 tragedyadan sadece yedisi günümüze ulaşmıştır ama bunların içinde belki de en iyisi *Kral Oedipus*'tur.

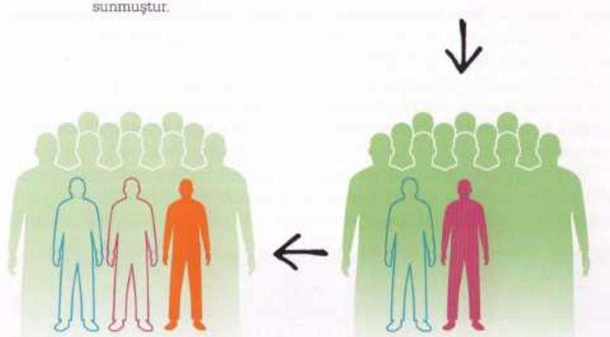
Oyun, Sofokles'in Theabi'nin mitsel kralı hakkında yazdığı üç oyundan biridir. Diğer ikisiyle birlikte (*Oedipus Kolonos*'ta ve *Antigone*) Thebai oyunları adıyla bilinir. Aeskhylos'un yerleştirdiği tragedyaları üçlemeler şeklinde sunma geleneğini yıkan Sofokles bunların her birini ayrı bir oyun olarak tasarlamıştır ve bu oyunlar uzun yıllar arayla ve kronolojik sıralama olmaksızın yazılıp sahnelenmiştir. *Kral Oedipus* (Latincedeki adıyla *Oedipus Rex*) oyununda Sofokles klasik Atina tragedyasının özü olarak kabul edilen şeyi yaratmıştır. Oyun yerleşmiş formal yapıyı takip eder: bir prolog, karakterlerin tanıtımı ve arada korodan yorumların yer aldığı bir dizi epizotla olay örgüsünün ilerlemesi ve sonunda koro tarafından söylenen *eksodos* veya sonuç. Sofokles bu çerçeve içinde karakter etkileşimi-

Yunan Tragedyasının Gelişimi

Koro eylemi anlatarak tragedyaları sunmuştur; daha sonraki dönemlerde bile koro her zaman sahneyi belirlemiş ve karakterlerin sahnede canlandırılamayacak iç düşüncelerini sunmuştur.

Thespis tarafından uygulamaya konan baş kahraman (protagonist), ana trajik karakterin rolünü oynayarak oyunculuğun doğuşunu başlatmıştır.

Sofokles tarafından uygulamaya konan üçüncü oyuncu (tritagonist) muhalifin rolünü oynarken, dördüncü oyuncu emir eri veya akıl hocası olarak protaganistin yardımcısı rolündedir.

Aeskhylos tarafından uygulamaya konan ikinci oyuncu (deuteragonist) genellikle dramadaki antagonistin rolünü oynamıştır. Karakterler diyalog içinde etkileşime geçerek dramatik çatışma fikrini ortaya çıkarmıştır.

nin çeşitliliğini genişletmek ve daha karmaşık bir olay örgüsü sağlamak için üçüncü oyuncuyu dahil ederek bir yenilik getirir; günümüzde "drama" sözcüğüyle eşanlamlı psikolojik gerilimleri yaratır.

Genellikle bu türden bir tragedya, kahramanın geleneksel olarak tanrıların veya kaderin boyunduruğu altında kendi felaketine yol açan bir talihsizlik yaşamasının öyküsüdür. Fakat klasik tragedya geliştikçe, kahramanın talihinin tersine dönmesi gittikçe daha çok kendi karakterindeki zaaf veya yanlışlığın sonucu olarak tarif edilmiştir; buna "ölümcül kusur" denir. *Kral Oedipus* oyununda trajik olaylarda hem kader hem de karakterin payı vardır. Oedipus karakteri siyah veya beyaz olmaktan çok uzaktır. Oyunun başlangıcında Thebai'nin saygın hükümdarı olarak görünür; halk bir lanetten kurtulmak için ona başvurur ama olay örgüsü ilerledikçe kendisinin bu lanete istemeden bulaştığı ortaya çıkar.

Bu gerçeğin ortaya çıkması, en iyi klasik tragedyaların bir karakteristiği olan kötü bir şey olacağını sezme atmosferine katkıda bulunur. Korkunç sonun anlamı, Oedipus'un öyküsü gibi bu öykülerin birçoğunun zaten iyi biliniyor olmasından doğar. Bu tür bir koşul, izleyici bir karakterin yazgısını bilip onun kaçınılmaz sona doğru hiç şüphelenmeden ilerlemesine tanıklık ettiğinde trajik ironiyi yaratır. *Kral Oedipus* oyununda Sofokles uzun yıllar önce hem Oedipus hem de eşi Jocasta tarafından görmezden gelinen kehanetlere çeşitli göndermeler yaparak bu kaçınılmazlık atmosferini büyütür. Öykü, Oedipus'un düşüşüne yol açan olaylardan çok onun geçmiş eylemlerinin anlamını açığa vuran olaylar hakkındadır.

> En büyük ıstıraplar,
> kendimizin neden olduklarıdır.
> ***Kral Oedipus***

Önceden Haber Verilen Trajedi

Olaylar zinciri, Thebaililerin salgına yakalanmasıyla başlar. Delfi'deki kahin kendisine danışanlara Thebai'nin eski kralı ve Jocasta'nın eski kocası Laius'un katili bulununcaya dek salgının devam edeceğini söyler. Oedipus kör kahin Tiresias'ın katili bulma tavsiyesini dinler. Bu, Tiresias'ı zor bir duruma düşürür, çünkü kör olmasına rağmen Oedipus'un göremediği şeyi görebilir: İstemeden cinayet işleyen kişi Oedipus'un kendisidir ve ona meseleyi rafa kaldırmasını tavsiye eder. Fakat Oedipus gerçeğin peşine düşer ve kahinin ithamına inanmayı şiddetle reddeder. Tiresias daha da ileri giderek katilin kendi karısının oğlu çıkacağını açıklar. Buna şaşıran Oedipus, gençken Delfi'ye yaptığı ziyareti hatırlar. Evlat edinildiğini öğrendikten sonra gerçek ailesini belirlemek için oraya gitmiştir. Kahin ona kendi babasını öldüreceğini ve kendi annesiyle evleneceğini söyleyince Oedipus uzaklara kaçmış ve Thebai'ye gitmiştir. Şehre giderken yolunu kesen yaşlı bir adamla karşılaşıp onu öldürmüştür.

İzleyiciler bunun anlamını bilir. Laius'un dul eşi ve Oedipus'un karısı Jocasta, kehanetlerin gerçek dışı olduğunu ileri sürerek Oedipus'u rahatlatır; kendi oğlu tarafından öldürüleceğine dair bir kehanette bulunulduğunu ama haydutlar tarafından katledildiğini söyler.

Antik ev mozaiği, tragedyalarda kullanılan maskları resmeder. Oyuncular genellikle maskeler takmıştır. Bazısı abartılmış yüz ifadelerine sahip bu masklar, canlandırılan karakteri yansıtmaya yardım eder.

Burada modern oyuncular tarafından sahnelenen Aristofanes'in *Ploutos* (Zenginlik) adlı komedyası, Atina'daki hayata ve zenginliğin dağılımına odaklanan ince bir satirdir.

Bu bilgiler, izleyiciye Oedipus'a söylenen kehanetin kendi kendini gerçekleştirdiğini gösterir; onu evinden uzaklaşmaya sevk etmiş ve bilmeden de olsa kendi babası Laius'u öldürüp onun yerine Thebai kralı olmasına ve kendi annesi Jocasta'yla evlenmesine yol açan olayları tetiklemiştir.

Oedipus gerçeği görünce doruk noktasına ulaşılır. Kendi kendini kör etmeyi seçer. Tragedya boyunca karakterlerin kendisi tarafından ifade edilemeyen iç düşünce ve duyguları ifade eden koro, "hiç kimsenin ölene dek talihli sayılması gerektiğini" boş bir sahneye karşı tekrarlayarak oyunu bitirir.

Batı Geleneği

Kral Oedipus oyunu Atinalı izleyicilerin derhal takdirini kazanmış ve Aristoteles tarafından muhtemelen tüm klasik Yunan tragedyalarının en iyisi olarak nitelendirilmiştir. Sofokles'in karmaşık bir olay örgüsünü işlemesi, özgür irade ve yazgı temalarıyla uğraşması ve soylu bir karakterin ölümcül kusuru, sadece klasik drama için bir ölçüt teşkil etmekle kalmamış, Batılı drama geleneğine de temel teşkil etmiştir. Ölümlerinin ardından Aeskhylos, Euripides ve Sofokles'le aynı statüye sahip başka yunan tragedya yazarı gelmemiştir. Drama Atina'nın kültür hayatının merkezi bir parçası olmayı sürdürmüştür ama yazarın kendisinden çok yapımcı veya oyunculara takdir sunulmuştur. Aristofanes'in (yaklaşık MÖ 446–386) komedyaları büyük tragedyanın bıraktığı boşluğun doldurulmasına katkıda bulunmuş ve daha az ciddi drama halk nezdinde gittikçe daha çok beğeni toplamıştır.

Bugün bile klasik Yunan döneminin tragedyaları önemini korur. Özellikle karakterlerin psikolojik keşfi, Freud ve Jung tarafından bilinçdışı, dürtüler ve bastırılmış duygu hakkındaki kuramlarda kullanılmıştır. Atinalı tragedya yazarlarının günümüze ulaşan eserleri ve özellikle de *Kral Oedipus*, Aydınlanma sırasında birçok yazar tarafından yeniden yorumlanan temaları ve öyküleriyle yeniden canlandırılmış ve düzenli olarak sahnelenmiştir.

> Bu dünyada korkulacak ne var, Kader bizi yönetiyor ve hiçbir şey öngörülemiyorsa? İnsan sadece bugün için yaşamalı.
> ***Kral Oedipus***

Aristoteles'in *Poetika*'sı (MÖ y. 335)

Aristoteles (MÖ 384–322) tragedya yazarlarına büyük saygı göstermiştir ve **Poetika** adlı eseri tragedya sanatını konu alan bir kitapçıktır. Aristoteles, tragedyayı acıma ve korku uyandırması gereken bir eylemin taklidi (*mimesis*) olarak görmüştür. Bu duygular dramanın gelişmesiyle temizlenir, yani *katarsis* yaşanır.

Tragedyanın niteliğini altı öğe belirler: olay örgüsü, karakter, düşünce, diksiyon, gösteri ve melodi. Olay örgüsü başı, ortası ve sonuyla "eylem birliği" içinde olmalıdır. Karakterlerden en az birinin kader, kendi karakterindeki bir kusur veya bunların ikisinin karışımı sonucunda bir baht dönüşü yaşaması gerekir. Diğer önemli öğe düşüncedir; Aristoteles bununla oyunun temaları ve ahlaki mesajlarını kasteder. Bunu diksiyon, dil, örneğin metaforların kullanımı ve oyuncunun konuşma tarzı izler. Gösteri (dekor ve sahne efektleri) ve melodi (koro) olay örgüsünü tamamlamalı ve karakterin betimlenmesini zenginleştirmelidir.

CEHENNEMİN KAPILARI GECE GÜNDÜZ AÇIKTIR; YOKUŞ AŞAĞI, KOLAY BİR YOLU VARDIR

AENEAS (MÖ 29–19), VERGİLIUS

KISACA

YAKLAŞIM
Roma Dünyasının Edebiyatı

ÖNCE
MÖ 3. yüzyıl Gnaeus Naevius, Yunan modelini temel alan ama Latin dilinde, Roma mitolojisi ve tarihi hakkında epik şiirler ve dramalar yazar.

MÖ y. 200 Quintus Ennius'un destanı *Vakayiname*, Truva'nın çöküşünden sonra Roma'nın tarihini anlatır.

MÖ y. 80 Cicero'nun hukukçu olarak hitabeti, Ovidius'un MS 17 veya 18'de ölümüne dek süren Latin edebiyatının "Altın Çağının" başlangıcına işaret eder.

SONRA
MÖ 1. yüzyıl Horatius'un şiiri *Carmina (Odes)*, *Hicivler (Sermones)* ve *Epodi (Epodes)* adlı kitaplarında toplanır.

MS y. 8 Ovidius'un anlatı şiiri *Dönüşümler* yayımlanır.

2. yüzyıl Apuleius, *Altın Eşek* olarak da bilinen saygısız *Dönüşümler* eserini yazar.

Roma yaklaşık olarak MÖ 3. yüzyılda Akdeniz'deki egemen güç olarak Yunanistan'ın yerini almaya başlamıştır ve ilk Latince edebiyat bu tarihten itibaren görülmüştür. Yunan kültürünün Antik Roma üzerindeki etkisi başlangıçta çok büyüktür ve kayda değer Roma edebi kültürü ancak yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Romalı yazarlar Latince yazmalarına rağmen şiir, drama ve tarih yazımında yaklaşık olarak MÖ 89'de devlet adamı, hatip, yazar ve şair Cicero bağımsız bir Roma geleneğinin tarz ve formlarının tesis eden Latin edebiyatının "Altın Çağının" başlangıcına ilham verene dek Yunan kalıbına sıkıca bağlı kalmıştır.

İmparatorluğun Kökleri

Altın Çağ olarak adlandırılan dönem Roma'nın Cumhuriyetten İmparatorluğa dönüşmesine sahne olmuştur. İç savaşların çalkantısını da içeren bu dönüşüm, Cicero, Sallustius ve Varro'nun tarihsel ve retorik eserlerinden özellikle MÖ 27'den itibaren İmparator Augustus'un hükümdarlığı sırasında Horatius, Ovidius ve Vergilius'un şiirsel eserlerine geçişi beraberinde getirmiştir. Kendi döneminde Roma'nın başta ge-

Vergilius

Publius Vergilius Maro, MÖ 70'te İtalya'nın kuzeyindeki Matua'da dünyaya gelmiştir. Hayatının ilk yıllarını Roma Cumhuriyetinin bu kısmında geçirmiş ve kırsal yaşama dair şiirlerini (*Ekloglar*) burada yazmıştır. Vergilius'un bir sonraki önemli eseri *Georgica*, hamiliğini yapan devlet adamı Gaius Maecenas'a ithaf edilmiştir. Vergilius, İmparator Augustus adını alacak olan Octavian'la da arkadaştır. Roma'da Horatius ve Ovidius'la birlikte şair olarak kendine yer edinmiştir. Yaklaşık MÖ 29'da Octavian'ın teşvikiyle başyapıtı *Aeneas* üzerinde çalışmaya başlamış ve MÖ 19'da humma nedeniyle ölene dek bu eserini yazmaya ve düzenlemeye devam etmiştir. Vergilius'un ölmek üzereyken muhtemelen Augustus'un hükümdarlığından duyduğu hayal kırıklığı nedeniyle *Aeneas*'ın imha edilmesini istediği anlatılır ama eser onun ölümünden sonra imparatorun talimatlarıyla yayımlanmıştır.

Temel eserleri

MÖ y.44–38 *Ekloglar*
MÖ 29 *Georgica*

Ayrıca bkz: *İlyada* 26–33 ▪ *Dönüşümler* 55–56 ▪ *Altın Eşek* 56 ▪ *İlahi Komedya* 62–65 ▪ *Kayıp Cennet* 103

> Şu anki halinin zorluklarına katlan,
> Yaşa ve kendini daha iyi bir kadere sakla.
> ***Aeneas***

len edebi figürü olarak kabul gören Vergilius birçok şiirsel eser yazmış, ama asıl saygınlığını epik eseri *Aeneas*'la elde etmiştir. Roma'nın kökenine ilişkin bu öykü muhtemelen İmparator Augustus tarafından sipariş edilmiştir ve yeni imparatorluk döneminde yükselen gurur dalgası hiç şüphesiz bu vatansever şiirin başarısında kısmi bir rol oynamıştır. Ulusalcı temasına rağmen *Aeneas*'ın kökleri Yunan edebiyatına, özellikle de Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia* eserlerine dayanır. Büyük oranda bunları model almış ve aynı düzenli şiirsel ölçüyü veya klasik "epik ölçüsünü" paylaşmıştır. *Aeneas*'ın 12 kitabı, Aeneas'ın Truva'daki evinden İtalya'ya yaptığı yolculuğu ve sonunda Roma'nın kurulmasına yol açan Latium'daki (Latinlerin ülkesi) savaşı anlatır.

Homeros Tarzı Bir Başarı

Aeneas, *İlyada*'daki bir karakter olarak bilinir ama Vergilius'un onun hakkında anlattığı öykü Truva efsanelerini Roma efsanelerine ve özellikle de kahramanın erdemlerini geleneksel Roma değerlerine zarif bir biçimde bağlar. Vergilius şiirinin başlangıcında *İlyada*'dakine ("Söyle, ey Tanrıça, Peleos'un oğlu Akhilleus'un öfkesini...") benzer bir biçimde temalarını ortaya koyar: "Silahların ve bir adamın" öyküsünü anlatacağını ("Arma virumque cano ...") belirtir. Aeneas'ın öyküsü İtalya'ya dönüş yolculuğunda fırtınaya yakalanarak Kartaca'da karaya çıkmak zorunda kaldığı yerden başlar. Burada Kraliçe Dido'ya Truva'nın yağmalanmasını anlatır. Geri çekilmiş gibi yapan Yunanlar kıyıdan uzakta saklanmış ve geriye büyük bir tekerlekli at bırakmıştır. Truvalılar, Yunan bir ajan tarafından atın Athena'nın koruması altında olduğuna ve Truva şehrini zapt edilmez kılacağına ikna edilmiştir. Geceleyin Truvalılar atı surların içine alınca seçkin bir askeri birlikte atın içinden çıkıp surların kapılarını geri dönen Yunan ordusuna açmıştır. Destan boyunca Vergilius, Aenas'ın erdem ve vazife duygusunu (*pietas*), kaderin yönlendiriciliğini ve onu evinden uzaklara Latium'a götüren tanrıların müdahalesini vurgular.

Aeneas, Vergilius'un seçkin bir Romalı yazar olarak şöhretini güvence altına almakla kalmamış aynı zamanda büyük olasılıkla Latincedeki en saygın eser haline gelmiştir. Vergilius, ortaçağ boyunca bir yazar olarak saygı görmüştür ve Dante'nin *İlahi Komedya*'sında rehber olarak görünür. Aeneas'tan öyküler ilk ortaya çıktığından beri tekrar tekrar anlatılmıştır ve "Truva atı"nın temsil ettiği tehlike fikri –"Hediyeler veren Yunanlara karşı dikkatli ol"– popüler kültüre girmiştir.

Aeneas'ın Akdeniz'deki Yolculukları

1 Truva: Babası Kral Anchises dahil diğer insanlarla birlikte şehirden kaçar ve karısının hayaleti ona Tiber'in ülkesini bulmasını söyler.

4 Girit: Rüyasında tanrıları görür ve tanrılar ona aradığı ata topraklarının uzak İtalya'da olduğunu söyler.

5 Strofades adaları: İtalya'da kıtlığın yaşanacağı kehanetinde bulunan Harpies'in yurduna geldiğinde saldırıdan kurtulur.

9 Kartaca: Kraliçe Dido'yla karşılaşır ve ona âşık olur ama tanrılar onu yolculuğuna devam etmesi gerektiğine ikna edince ondan ayrılır.

11 Cumae: Kahin Sibyl tarafından yeraltına yönlendirilir ve orada konuştuğu ruhlar ona geleceğin Roma'sını anlatır.

12 Latium: Tiber nehrinin ağzında Kral Latinus tarafından iyi karşılanır ve Kral Latinus ona evlenmesi için kızı Prenses Lavinia'yı verir.

KADERİN YUMAĞI ÇÖZÜLÜR, OLMASI GEREKTİĞİ GİBİ

BEOWOLF (8–11. YÜZYIL)

KISACA

YAKLAŞIM
Anglo-Sakson Edebiyatı

ÖNCE
7. yüzyıl Çobanlıktan keşişliğe geçen Whitby Manastırında görevli Caedmon, Eski İngilizcede bilinen ilk şiir örneği olan bir ilahi yazar.

y. 8. yüzyıl Günümüzde İskoçya'da bulunan ama geçmişte Northumbria Krallığının bir parçası olan Ruthwell Cross'taki runik yazıtta, savaşçı imgelemini İsa'nın çarmıha gerilmesi öyküsüyle harmanlayan "Haç Rüyası" adıyla bilinen şiirden mısralar yer alır.

SONRA
y.1000 Epik şiir *Waldere* kopya edilir. Yalnızca iki parçası kalmıştır ama Anglo-Sakson savaşçı idealine dair bilgiler sunar.

10. yüzyıl Aziz Benedict rahipleri, günümüzde Exeter Kitabı olarak bilinen bir Anglo-Sakson şiir antolojisi derler.

Beowulf'un tam olarak ne zaman yazıldığına dair farklı akademik görüşler bulunsa da, bütün olarak günümüze ulaşan ilk Anglo-Sakson epik şiirdir. Günümüzde Eski İngilizce veya Anglo-Sakson dili olarak bilinen, Britanya'ya İskandinav işgalciler tarafından getirilen ve 1066'daki Norman Fethine kadar ortak dil olarak kalan German dillerinden geliştirilen dilde yazılmıştır.

Eski İngilizce, İngiltere ve Güney İskoçya'da 5. yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanılmıştır ama yerel dilde yazılı edebiyat aşama aşama ortaya çıkmıştır. 7. yüzyılda Britanya Hıristiyanlığı benimsemiştir. Latince, okumuş sınıfların dili olmuş ve elyazmalarının üretildiği Hıristiyan manastırları ve kiliselerinde kullanılmıştır. Fakat 871–899 yılları arasında hüküm süren Kral Alfred döneminde Latince Hıristiyan metinlerinin Eski İngilizceye çevirileri de orijinal metinlerle beraber görünmeye başlamıştır.

> Hepimiz bu dünyada yaşamın
> sonunu beklemeliyiz;
> Ölümden önce zafer
> kazanabilecek olan kazansın;
> Çünkü göçüp giden savaşçı
> için budur en iyisi.
> **_Beowulf_**

Sözlü Gelenek

Beowulf büyük olasılıkla 8. yüzyıl ve 11. yüzyılın başı arasında yazılmıştır, çünkü pagan konusuna rağmen Hıristiyan perspektifinden kaleme alınmıştır. *Beowulf*'un orijinal elyazmalarını yazan kişi veya kişilerin eseri mi olduğu, yoksa daha eski bir şiirin yazıya dökülmesinden mi ibaret olduğu belli değildir. *Beowulf* da dahil birçok Eski İngilizce metinde sözü edilen "scop" olarak bilinen ozanların öyküler anlatması bir Anglo-Sakson sözlü geleneğidir ve şiirin yazıya dökülmeden önce sözlü olarak uzun yıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılması olasıdır.

Dili gibi şiirin öyküsü de İskandinavya'ya dayanır ve yaklaşık olarak 500 yılından çeşitli tarih-

Ayrıca bkz: *Gılgamış Destanı* 20 ▪ *Mahabharata* 22–25 ▪ *İlyada* 26–33 ▪ *Aeneid* 40–41 ▪ *Lancelot, Arabalı Şövalye* 50–51 ▪ *Njal'in Sagası* 52–53 ▪ *Cid'in Şarkısı* 54–57 ▪ *İlahi Komedya* 62–65 ▪ *Yüzüklerin Efendisi* 286–91

sel figürleri içeren oradaki insanların efsanelerini işler. Danimarka Kralı Hrothgar'ın yardımına giden ve ülkeyi canavar Grendel'den ve daha sonra Grendel'in annesinden kurtaran Geatsli savaşçı Beowulf'un hayatını ve kahramanlıklarını anlatır. Beowulf, Hrothgar'ın "Kibre meyletme, ünlü savaşçı!" tavsiyesine uyarak bir genç maceracıdan Geats'in saygın kralına dönüşür. Son savaşı kendi halkını bir ejderhadan korumak içindir.

Hem Epik Hem Ağıt

Canavarları yenilgiye uğratan bir kahramanın öyküsü ve iyiyle kötünün savaşı olmasının yanı sıra sadakat ve de kardeşçe sevgi, hayatın faniliği ve insanlığın kaçınılmaz sonu karşısında gurur ve kibrin tehlikesi gibi temaları işler. İngiliz yazar ve araştırmacı J. R. R. Tolkien, *Beowulf*'un bir destan olduğu kadar ağıt da olduğunu ve kahramanca olduğu kadar hüzünlü de olduğunu ileri sürmüştür; kendi ulusuna adını veren kahramanın ölümünün yasını tutmakla kalmaz, aynı zamanda hayatın gelip geçmesi ve kadere karşı mücadelelerimize dair nostaljik bir ağıttır.

Beowulf'un elyazması 10. yüzyılın sonları veya 11. yüzyılın başlarına ait Nowell Codex'te korunmuş olsa da modern İngilizceye ilk çevirilerinin yapıldığı 19. yüzyıla kadar sadece bir tarihi eser olarak görülmüştür. 20. yüzyılda büyük ölçüde Tolkien'in gündeme getirmesiyle *Beowulf*'un edebi değeri kabul edilmiştir. Günümüzde birçok dile sayısız kez çevrilmiştir ve kendi başına popüler olmasının dışında yakın geçmişteki fantezi edebiyatını da çok etkilemiştir.

Eski İngilizcede Şiir

Beowulf epik şiir formundadır; 3182 dizeden oluşur; coşkulu bir tarzda (güçlü bir biçimde ifade edilen) yazılmıştır ve özgün Anglo-Sakson şiir araçlarını kullanır.

En çarpıcısı, Eski İngilizce şiir modern dizelerin uyak şemalarının aksine genellikle ses yinelemesine dayalı bir şekilde yazılmıştır. Her dize iki bölünür; bunlar sözcüklerin sonlarındaki uyaklarla değil sözcüklerin veya hecelerin başlangıcındaki benzer seslerle bağlanmıştır. Her dizenin iki yarısı çoğu zaman bir dize durağıyla bölünerek ses yinelemesine dayalı çift mısra oldukları vurgulanır. Bir diğer özellik, iki ayrı sözcüğün birleştirilmesiyle oluşturulan "bilme" metaforlarıdır: Daha az şiirsel olan bir tek sözcük yerine daha mecazlı bir birleşik sözcük kullanılır, örneğin "ok" yerine hildenaedre ("savaş-yılanı").

Bunlar gibi araçlar, Eski İngilizcedeki kinaye zenginliği göz önünde bulundurulduğunda modern dillere çevirilerde sorun yaratır.

BÖYLE BAŞLADI ŞEHRAZAT...

BİNBİR GECE MASALLARI (Y. 8–15. YÜZYIL)

KISACA

YAKLAŞIM
Erken Dönem Arap Edebiyatı

ÖNCE
610–632 İslam inancına göre Kuran (Arapça'da "okuma, okunan" anlamına gelir) Tanrı tarafından Muhammed'e vahiy yoluyla indirilir.

8. yüzyıl Bazıları 6. yüzyıla kadar gerilere giden yeri ön-İslami şiir seçkisi keten üzerine altın işlemeyle yazılır ve Mekke'deki Kabe'nin duvarlarına asılır. Bunlar *Muallakat* ("asılı duran şiirler") olarak bilinir.

SONRA
y.990–1008 Bediu'z-Zaman el-Hemedânî, nüktedan Ebu'l-Feth el-İskenderi'nin yaşadığı karşılaşmaları anlatan uyaklı nesir formundaki öyküler seçkisi *Makâmât*'ı ("meclisler") yazar.

13. yüzyıl Bir tüccarın oğlunun yabancı bir saraydaki soylu kadınla aşkını anlatan bir romans olan *Bayad* ve *Riyad'ın Hikâyesi*, İslami Endülüs'te yazılır.

Arap dünyasında kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan halk öyküleriyle köklü bir öykücülük geleneği vardır. Fakat 8. yüzyıldan itibaren gelişen kent merkezleri ve İslam'ın rehberliğinde zengin bir Arap kültürünün ortaya çıkışıyla birlikte *al-fus*'ha (eğitim merkezlerinde öğretilen arıtılmış dil) ve *al-ammiyyah* (sıradan halkın dili) arasındaki fark açılmıştır. Geleneksel halk öyküleri de dahil yerel dilde yazılan ön-İslami edebiyat, eğitimli elitin gözünden düşmüş ve Arap edebiyatının yazarları hayal gücüne dayalı düzyazı eserlerden şiir ve kurmaca dışı eserlere yönelmiştir.

Öykülerin Cazibesi

Şiirin "yüksek sanat" niteliğine yapılan vurguya rağmen, iyi öykülere duyulan genel açlık devam etmiştir. Arap alimler tarafından çok saygı duyulmasa da sonraki birkaç yüzyıl boyunca çeşitli adlarla ortaya çıkan ama günümüzde Binbir Gece Masalları veya Arap Geceleri olarak bilinen öykü seçkileri çok popüler olmuştur.

Seçki birkaç yüzyıl boyunca

İslam Edebiyatının Altın Çağı

8. yüzyılın ortalarından itibaren Müslümanların kontrolündeki bölge Ortadoğu'dan İran'a ve Hint alt kıtasına ve Kuzey Afrika'dan İberya'ya kadar uzanmıştır. İslam dünyası genelinde gelişmiş kent toplumları hem kültürel hem de siyasi merkezler haline gelmiştir.

Bu yaklaşık 500 yıl süren İslam'ın Altın Çağının başlangıcıdır. Bağdat'taki Bilgelik Evi gibi eğitim merkezleri bilim, felsefe ve sanatta uzmanlaşan bilgelerin yanı sıra İslam dininin kutsal kitabı Kuran'ın alimlerini de kendine çekmiştir.

Kuran, vahiy yoluyla Muhammed'e indirilen Tanrı'nın sözleridir; bu nedenle yalnızca dini bilginin kaynağı olmakla kalmayıp aynı zamanda Arap edebiyatı için modeldir. Tarzı ve dili 8. yüzyıldan itibaren gelişen ve çoğunlukla anlatısal kurgudan çok daha fazla saygı gören şiir formunda yazılan klasik Arap edebiyatını çok etkilemiştir.

Ayrıca bkz: *Mahabharata* 22–25 ▪ *Canterbury Hikâyeleri* 68–71 ▪ *Decameron* 102 ▪ *Çocuk ve Ev Masalları* 116–17 ▪ *Masallar* (Andersen) 151 ▪ *Grotesk ve Arabesk Öyküler* 152 ▪ *Ermiş* 223

Şehrazat'ın Geceleri

Gece çökünce Şehrazat önceki gecenin öyküsüne devam ederek kocasını kendine esir eder.

→

Öyküyü tamamladıktan sonra genellikle kendisinin öyküsünü anlatan bir karakterin bulunduğu başka bir öyküye başlar.

→

Gün doğumunda en heyecanlı noktasına ulaşır ve öykünün sonunun dinlenebilmesi için hayatı bağışlanır.

düzensiz bir biçimde bir araya getirilmiştir ve öykülerin kanonik versiyonu bulunmamaktadır. Öykücüler Antik Hint, Pers ve Arap öykülerini sonraki yüzyıllarda eklenen öykülerle birleştirmiştir. Halen mevcut olan en eski Arapça elyazmasının Suriye'de 15. yüzyılın sonlarında bir araya getirildiğine inanılmaktadır. Şiir ve Kuran'ın klasik Arapçasıyla keskin bir tezat teşkil eden gündelik dilde yazılmıştır.

Öykü İçindeki Öyküler

Binbir Gece Masalları'nın yapısı bir öykünün diğer hepsini içerdiği bir çerçeve anlatı şeklindedir. Kocası Prens Şehriyar tarafından öldürülme tehlikesi yaşayan Prenses Şehrazat'ın öyküsü bir çerçeve teşkil eder. Önceki gece karısının ihanetiyle karşılaştıktan sonra prens bütün kadınların güvenilmez olduğuna inanır; her gün yeni bir gelinle evlenmeye, "gece bekâretini bozup ertesi sabah onurunu güvence altına almak için onu öldürmeye" ant içer. Prenses düğün gecesi anlattığı bir öykünün sonunu söylemeyerek kaderini değiştirir. Şehriyar onun infazını erteler. Bu şekilde geçen 1001 geceden sonra onun ruhunu değiştirdiğini itiraf eder ve Şehrazat'ı bağışlar.

Şehrazat tarafından anlatılan öyküler, efsanevi yerlerde geçen fantastik öykülerle İslam'ın Altın Çağında hüküm süren Abbasi Halifesi Harun Reşid (yaklaşık 766–809) gibi tarihsel figürlerin yer aldığı öyküleri birleştirir. Öykülerin farklı doğası macera, romans ve masaldan korku ve hatta bilim kurguya kadar çok çeşitli janrların seçkide yer almasını sağlar.

Batıdaki Etki

> Sevgili kız kardeşim,
> bize yeni bir öykü anlat,
> güzel ve zevkli olsun,
> Gecemizin ilerleyen saatlerini
> doldursun.
> ***Binbir Gece Masalları***

Öyküler Avrupa'da 18. yüzyılda Fransız araştırmacı Antoine Galland tarafından *Les Mille et Une Nuits* (1704–17) adlı eserde yeniden anlatıldıktan sonra tanınmıştır. Galland'ın çevirdiği elyazmaları eksiktir; öykülerle geçen 1001 geceden çok daha kısa olduğu için "Ali Baba", "Alaaddin" ve "Sinbad" gibi Arap öykülerini de kendisi eklemiştir. Bunlar orijinal *Binbir Gece Masalları*'nın parçası değildir ama o tarihten itibaren Batı'daki seçkiden en çok bilinen öykülerden birkaç haline gelmiştir.

Galland'ın *Binbir Gece Masalları* popülerliğini büyük ölçüde cin ve uçan halı öyküleriyle egzotik bir atmosfer sunmasına borçludur ve 19. yüzyılın başlarında Grimm kardeşler ve diğerleri tarafından başlatılan halk öyküsü derleme hareketi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. 1885'te orijinal öykülerin Sör Richard Burton tarafından çevrilmesi İslam kültürüne daha ciddi bir ilgi uyandırmıştır ama Arap dünyasında öyküler halen edebiyattan ziyade eğlendirici fanteziler olarak görülmektedir.

HAYAT SADECE BİR RÜYAYSA, BOŞU BOŞUNA ÇABA SARF ETMEK NİYE?

QUAN TANGSHI (8. YÜZYIL), LI BAI (LI PO), DU FU VE WANG WEI'NİN ŞİİRLERİNİ İÇEREN SEÇKİ

KISACA

YAKLAŞIM
İmparatorluk Dönemi Çin Şiiri

ÖNCE
MÖ y. 4. yüzyıl Qu Yuan, Song Yu ve diğerlerine atfedilen lirik şiirler seçkisi *Chu'nun Şarkıları (Chu Ci)* derlenir.

MS 2 ve 3. yüzyıllar Cao Cao, daha sonraki adıyla Wei İmparatoru Wu ve oğulları Cao Pi ve Cao Zhi, geç dönem Han hanedanlığının *jian'an* şiir tarzını yerleştirir.

SONRA
960–1368 Song ve Yuan hanedanlıklarında, tarzı Tang Döneminin formal *shi* tarzından daha popüler hale gelir.

1368–1644 Ming Hanedanlığı şiirine Gao Qi, Li Dongyang ve Yuan Hongdao egemen olur.

1644 Manchu hükümdarları, Qing hanedanlığını kurarak Tang edebiyatının yayımlandığı ve incelendiği bir dönem başlatır.

Çin'in MÖ 11. yüzyıla kadar gerilere götürülebilecek bir şiir geleneği vardır. Erken dönem şiirlerin bazıları şiirler ve aşk şarkıları şeklinde ci adı verilen lirik bir tarzda yazılırken, daha formal bir tarz olan *shi* düşünsel temaları işlemiş ve daha katı yapılar kullanmıştır. Han hanedanlığını başlarında, MÖ 3. yüzyılda, 305 *shi* şiirinden oluşan bir seçki derlenmiştir: *Şiirler Kitabı (Shijing)*. Çin edebiyatının beş klasiğinden biri olarak kabul edilen bu kitap daha sonraki klasik Çin şiiri için standart teşkil etmiştir.

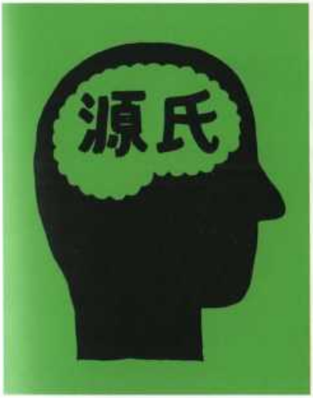
Şiir Gelenekleri

Bu *shi* geleneği, Tang döneminde (MS 618–907) zirvesine ulaşmıştır. Özellikle 8. yüzyılda birçok parlak şair ortaya çıkmıştır. Bunların arasında en önde gelenleri şiirleri arkadaşlık üzerine nostaljik düşünceleri içeren Li Po adıyla da bilinen Li Bai (701–762), onun arkadaşı olan "şair-tarihçi" adıyla da bilinen Du Fu (712–770) ve doğa betimlemelerine insanların nadiren müdahil olduğu bilge Wang Wei'dir (699– 759).

1661–1722 yılları arasında hüküm süren Kangxi imparatoru1705'te alim Cao Yin'i iki bini aşkın ozandan yaklaşık elli bin şiirin yer aldığı *Quan Tangshi* ("Bütün Tang Şiirleri") adıyla bilinen belirleyici bir seçki derlemekle görevlendirmiştir. 1763'te Sun Zhu tarafından daha kısa bir antoloji derlenmiştir: *Üç Yüz Tang Şiiri (Tangshi sanbai shou)*. Bu da *Şiirler Kitabı* gibi klasik statüsüne yükselmiş ve Çin'de günümüze kadar önemini korumuştur.

> Beraber oturduk, dağ ve ben,
> ta ki sadece dağ kalana kadar.
> **"Dağda Tek Başına Bakınmak"**
> **Li Bai**

Ayrıca bkz: *Değişimler Kitabı* 21 ▪ *Üç Krallığın Hikâyesi* 66–67 ▪ *Kuzeye Giden İnce Yol* 92

KARANLIKTAKİ GERÇEKLER, RÜYALARDAN DAHA GERÇEK GÖRÜNMEZ

GENJİ'NİN ÖYKÜSÜ (Y.1000–1012), MURASAKI SHIKIBU

KISACA

YAKLAŞIM
Heian Sarayının Edebiyatı

ÖNCE

y. 920 İlk *waka* (klasik Japon şiiri) antolojisi *Kokinshu (Antik ve Modern Şiirler Seçkisi)* adıyla yayımlanır.

10. yüzyılın sonları *Leydi Ochikubo'nun Hikâyesi* masalı yazılır..

1002 Sei Şonagon, İmparatoriçe Teishi'nin sarayındaki hayata ilişkin gözlemlerinin yer aldığı *Yastıkname*'nı tamamlar.

SONRA

12. yüzyılın başları: Hindistan, Çin ve Japonya'dan öyküleri içeren *Konjaku monogatari (Geçmiş Zamanların Hikâyeleri)* derlenir.

1187 Son imparatorluk dönemi *waka* (klasik Japon şiiri) antolojisi *Senzaishu (Bin Yılın Seçkisi)* Fujiwara no Shunzei tarafından tamamlanır.

Japon sanat ve kültürü, imparatorluk sarayının Heian-kyo'da (günümüzde Kyoto) bulunduğu Heian Döneminde (794–1185) gelişmiştir. Klasik Japon edebiyatı, Çin dili ve kültüründen ayrı olarak bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Çince hem resmi dil hem de soyluların dili olarak varlığını sürdürse de Japoncanın daha basit formu *kana* heceler tablosu giderek ulusal edebiyat dili haline gelmiştir.

İmparatorluk Desteği

Şiir, Japoncada sekiz önemli şiir antolojisinin yazılması için görevlendirmeler yapan Heian imparatorlarından çok saygı ve teşvik görmüştür. 10. yüzyılın sonlarına doğru Bambu Kesicisinin Hikâyesi ve Heian sarayının bir mensubu tarafından yazıldığı düşünülen orijinal bir öykü olan *Leydi Ochikubo'nun Hikâyesi* gibi halk öyküleri ve tarihçeleri kapsayan düzyazı eserler de görünmeye başlamıştır.

Daha da önemlisi, saray nedimesi Murasaki Shikibu (973–1014 veya 1025) ilk Japonca roman (ve bazıları tarafından tarihteki ilk roman) olarak kabul edilen eseri yazmıştır: *Genji'nin Hikâyesi*. 54 bölümden oluşan kitap, bir Japon imparatorunun mirastan mahrum bırakılan oğlu "Shining Genji" ve onun soyundan gelenlerin hayatlarını ve aşklarını anlatır. Gerçek bir olay örgüsünden ziyade bir olaylar dizisi olarak sunulmasına rağmen karakter betimlemeleri sadece o dönemdeki saray mensuplarının hayatlarına ilişkin değil, onların düşünceleri ve motivasyonlarına ilişkin de bir anlayış sunması bakımından dikkat çekicidir ve muhtemelen bu özelliği onu modern psikolojik romanın öncüsü kılar.

Murasaki, *Genji'nin Hikâyesi* adlı eserini büyük bir olasılıkla soylu kadınların okuması için yazmışsa da bu eseri daha geniş bir kitleyle buluşmuş ve 12. yüzyıldan itibaren birçok baskısı yapılarak bir klasik haline gelmiştir. Bu statüsüne rağmen karmaşık tarzı nedeniyle modern Japoncaya 20. yüzyıla kadar çevrilmemiştir; metne genellikle kültürel referanslarını açıklamak için notlar eklenmiştir.

Ayrıca bkz: *Yastıkname* 54–57 ▪ *Kuzeye Giden İnce Yol* 92 ▪ *Sonezaki'de Aşk İntiharları* 93

İNSAN RABBİ İÇİN ÇOK ISTIRAP ÇEKMELİ

ROLAND'NIN ŞARKISI (Y.1098)

KISACA

YAKLAŞIM
Kahramanlık Şansonları

ÖNCE

5–11. yüzyıl Anglo-Sakson Britanya'da scop adıyla bilinen ozanlar, esasen İskandinav tarihinin destanlarını okuyarak veya bunların şarkılarını söyleyerek saray halkını eğlendirir.

880 *Canticle of Saint Eulalia* kuzey yerel dili *langue d'oïl* (Eski Fransızca) kullanılarak yazılan ilk metinlerden biridir.

SONRA

11. yüzyılın sonu veya 12. yüzyılın başı *Chanson de Guillaume* ve *Gormont et Isembart* gibi Fransız tarihiyle ilgili ilk edebi eserler ortaya çıkar.

y.1200 Bilinen ilk İspanyol epik şiiri *Cid*'in Şarkısı yazılır.

14–15. yüzyıl Ortaçağ Fransız şiirinin büyük çağı, Yüzyıl Savaşının (1337–1453) kargaşası ve Kara Ölüm (yaklaşık 1346–53) yıkımıyla son bulur.

9. yüzyıldan itibaren yerel Eski Fransızca dilinde bazı dini metinler ortaya çıksa da Fransa'da edebiyatın genellikle ozanlar veya âşıklar (*jongleurs*) tarafından sarayda okunan veya söylenen kahramanlık şansonları (*chansons de geste*) olarak bilinen epik şiirlerle başladığı kabul edilir. Başlangıçta bu manzum anlatı şiirleri sözlü bir geleneğin parçasıyken, 11. yüzyılın sonlarından itibaren gittikçe daha çok yazıya dökülmeye başlamıştır.

Efsanevi Kahramanlıklar

Kahramanlık şansonları, esasen Eski Fransızca yazılan ortaçağ eserlerin geniş edebi dalganın üç parçasından biri olan Fransız tarihi konulu eserlere (Matter of France) temel teşkil etmiştir. Bunlar Frenk Kralı Şarlman gibi tarihsel figürlerin kahramanlarını işlemiştir. Roma tarihini (klasik dünyanın tarihi ve mitolojisi) ve Britanya tarihini (Kral Arthur ve şövalyelerinin öyküleri) konu alan diğer iki edebi dalga, kahramanlık şansonlarının konusu olmamıştır.

Bir versiyonu Turold adıyla bilinen şair tarafından yazılan Roland'nın Şarkısı, ilk kahramanlık şansonlarından biridir. Yaklaşık 4000 dizeden oluşan şiir, Şarlman'ın hükümdarlığı döneminde 778'deki efsanevi Roncevaux (modern adıyla Roncesvalles) Savaşını anlatır. İspanya'da Müslümanların Zaragoza'daki kalesini fethetmeye çalışan Roland üvey babasının ihanetiyle karşılaşır ve pusuya düşürülür. Yardım çağırmayı reddederek cesurca savaşır ama adamları katledilince intikam çağrısı yaparken fildişinden savaş borusunu öylesine güçlü bir biçimde üfler ki ölür. Şarlman bu çağrıyı duyarak gelir ve Müslümanları yenilgiye uğratır. Kahramanlık şansonları, İspanya'da Kastilya destanı Cid'in Şarkısı'nın da dahil olduğu bir kahramanlık şarkıları geleneğine ilham vermiştir; şiirlerin birçoğu Almanca tekrar anlatılmıştır ve Eski Norveç dilindeki Karlamagnús saga da bir kahramanlık şansonu uyarlamasıdır. 12. yüzyıldan itibaren ozanlar saraya özgü lirik şiirler yazmayı tercih etmeye başlasa bile, Roland'nın Şarkısı gibi en iyi kahramanlık şansonları 15. yüzyıla kadar popülerliğini korumuştur.

Ayrıca bkz: *Beowulf* 42–43 ▪ "Ihlamur Ağacının Altında" 49 ▪ *Lancelot, Arabalı Şövalye* 50–51 ▪ *Canterbury Hikâyeleri* 68–71

TATLICA ŞAKIDI BÜLBÜL, TANDARADEI

"IHLAMUR AĞACININ ALTINDA" (12. YÜZYILIN SONLARI), WALTHER VON DER VOGELWEIDE

KISACA

YAKLAŞIM
Alman Ozanlar ve Âşıklar

ÖNCE
11. yüzyılın sonları Güney Fransa Oksitan diyalektinde (*langue d'oc*) yazılan saray aşk şiirlerinin âşık geleneği, İspanya ve İtalya'ya yayılır.

12. yüzyıl Chrétien de Troyes'in de dahil olduğu *trouvères* olarak bilinen ozanlar kuzey Fransa diyalektinde (*langue d'oïl*) lirik şiirler yazmaya başlar.

12. yüzyılın sonu Der von Kürenberg ve Dietmar von Aist, Alman *Minnesänger* geleneğine öncülük eder.

SONRA
13. yüzyıl sonları *Minnesänger* geleneğinin son temsilcilerinden biri olan Heinrich Frauenlob, *Meistersinger* için bir okul kurar.

y.1330'lar Kara Ölüm'le (yaklaşık 1346–53) birlikte tamamen ortadan kaybolmadan önce âşıkların sayısı azalır.

Ortaçağın başlarında Avrupa saraylarındaki eğlenceler epik şiirler okuyan veya söyleyen *minstrel* adı verilen ozanlar tarafından sağlanmıştır. Ama 11. yüzyılda ilk başta Fransa'nın güneyinde, Oksitanya'da daha aristokratik şairlerden bazıları gezgin ozanlar haline gelmiştir. *Jongleurs* adı verilen sıradan âşıklardan ayırmak için *troubadour* adı verilmiştir ve bunların şiiri tarihsel anlatıdan saray aşkının şarkılarına odaklanmıştır: şövalyelerin kahramanca davranışları ve onları soylu leydi-aşkları.

Soylu Âşıklar

Lirik şiir ilk olarak Kuzey Fransa'da ve daha sonra İtalya ve İspanya'da kendine yer edinmiştir. Sonraki yüzyılda soylu âşıklar Almanya'da *Minnesänger* adıyla boy göstermiştir. Siyasi ve satirik şiirler de yazan Walther von der Vogelweide (yaklaşık 1170–1230) bunların arasında en önde gelenidir. Âşıkların saray geleneğinde bir aşk şiiri olan ama temel bakımlardan farklılıklar gösteren "Ihlamur Ağacının Altında" adındaki büyüleyici şiiriyle tanınır. "Tandaradei" diye şakıyan bülbül hakkındaki unutulmaz nakaratıyla, halk şarkılarının korolarına gönderme yapar ve daha da önemlisi şiirin en güzel sözcüklerinden bazıları soylu bir leydi hakkındakiler değil, basit bir kız hakkındakilerdir.

Bu özellikler, Almanya'da yeni, profesyonel, şair-besteci, Meistersinger ve âşıkların ortaya çıkışıyla birlikte saray lirik şiiri çağının nihayet son bulacağının habercisi olmuştur.

> Halen orada görebilirsin bizi,
> Sevgi dolu, bir arada,
> Çiçek ve çimlerin
> Ezilmiş olduğu yerde.
> **"Ihlamur Ağacının Altında"**

Ayrıca bkz: *Roland'ın Şarkısı* 48 ▪ *Lancelot, Arabalı Şövalye* 50–51 ▪ *Canterbury Hikâyeleri* 68–71

AŞKIN EMRİNE UYMAYAN, BÜYÜK BİR HATA YAPAR

LANCELOT, ARABALI ŞÖVALYE (Y.1175–1181), CHRÉTIEN DE TROYES

KISACA

YAKLAŞIM
Arthur Romansları

ÖNCE
1138 Gallerli din adamı ve vakanüvis Monmouthlu Geoffrey'nin *Historia Regum Britanniae* adlı eseri Kral Arthur efsanesini popüler hale getirir.

12. yüzyıl Eski Fransızca (kuzeydeki yerel dil *langue d'oïl*) kullanılarak yazılan Britanyalı Thomas, Yuvarlak Masa Şövalyesi *Tristan* ve sevgilisi Iseult'un efsanesini anlatır.

SONRA
13. yüzyıl Anonim din adamları tarafından Eski Fransızca yazılan Prose Lancelot veya Vulgate Cycle adıyla da bilinen beş ciltlik Lancelot-Grail eserleri, Lancelot'nun Kutsal Kâse'yi aramasını anlatır.

1485 *Le Morte d'Arthur* adlı eserinde İngiliz yazar Sör Thomas Malory geleneksel Arthur efsanelerini yeniden yorumlar.

Kökleri Homeros ve Vergilius'a dayanan epik şiir geleneği, Ortaçağ boyunca Güney Fransa'daki âşıklar ve diğer Akdeniz ülkelerindeki karşılıkları tarafından yazılan ve söylenen kahramanlık şansonları (*chansons de geste*) formunda varlığını sürdürmüştür. Bu ortaçağ destanları, cesurca eylemlerin öykülerini ve klasik antikitedeki savaşları veya Sarakenler ve Mağribilere karşı savaşları anlatması bakımdan janra uyum göstermiştir. Ama 12. yüzyılda şövalyeler ve maceraları hakkındaki öyküler farklı bir tona bürünmüştür: Başlıca tema, askeri kahramanlıklar olmaktan çıkıp saray aşkı olmaya başlamıştır ve vurgu kahramanlıktan soyluluğa kaymıştır.

Arthur Efsanesi

Bu değişimi başlattığı kabul edilen Chrétien de Troyes, Kral Arthur ve Yuvarlak Masa şövalyelerinin efsanelerinden ilham alan bir âşıktır (*trouvère; troubadour*'un Kuzey Fransa'daki karşılığıdır). Chrétien'in döneminde diyalektleriyle ayırt edilebilen

Chrétien de Troyes

12. yüzyılın sonlarında Fransalı Marie'nin sarayında hizmet veren bir âşık (*trouvère*) olan Chrétien de Troyes hakkında çok az şey bilinir. "de Troyes" adını alması, Fransa'da Paris'in güneydoğusundaki Champagne bölgesinde yer alan Troyes'den gelmiş olabileceğini akla getirebilir ama bunun yerine sarayı Troyes'da olan Champagne Kontesi Marie'ye de işaret edebilir. 1160–1180 dönemine ait şiirleri, ruhban sınıfının önemsiz bir üyesi olduğunu akla getirir. Chrétien'in önemli eserleri, Arthur öyküleri hakkında yazdığı dört romanstır. Chrétien, Lancelot ve Guinevere arasındaki ilişkide öykülere yeni saray aşkı fikrini katan kişi olarak bilinir. Beşinci şiiri *Perceval, the Story of the Grail*'i tamamlayamadan 1190 yılı dolaylarında ölmüştür.

Önemli eserleri

y.1170 *Erec ve Enide*
y.1176 *Cligès*
1177–81 *Yvain, the Knight of the Lion*

Ayrıca bkz: *Roland'ın Şarkısı* 48 ▪ "Ihlamur Ağacının Altında" 49 ▪ *Don Kişot* 76–81 ▪ *Sör Gawain ve Yeşil Şövalye* 102 ▪ *Arthur'un Ölümü* 102

Lancelot'tan sıradan biri gibi araba sürmesi istendiğinde bunu çok gönülsüz bir biçimde yapar. Fakat daha sonra şövalye gibi davranarak kendini bu tereddütten kurtarır.

Fransa'da iki farklı kültür vardır: Güneyde âşıklar *langue d'oc* adı verilen dili kullanırken, kuzeydekilerin dili *langue d'oïl*'dir. Chrétien'in klasik Akdeniz ve güney Fransa kahramanları yerine Britanya ve Brittany efsanelerine dikkatini yöneltmesi şaşırtıcı değildir.

Aşk Her Zorluğun Üstesinden Gelir

Chrétien, Arthur efsanelerini Fransız okuyuculara tanıtmasının yanı sıra şövalye romansı fikrini de yeniden yorumlamıştır. *Lancelot, Arabalı Şövalye* öyküsünde daha önce az bilinen bir karaktere odaklanmıştır. Lancelot'nun arayışı büyük ölçüde romantik bir doğadadır ve Kraliçe Guinevere'nin onurunu savunarak soyluluğunu gösterir.

Lancelot'un misyonu, Guinevere'yi Méléagant'ın kötü tuzaklarından kurtarmaktır ve bir dizi macera yaşar. Kaçınılmaz olarak Méléagant'la dövüşür, sonunda onu yenilgiye uğratır ama aynı zamanda Guinevere'ye kur yapar. Fakat her şey bu şekilde ilerlemez; bir dizi yanlış anlaşılma ve kandırılma sonucunda Guinevere birçok kez fikir değiştirir ve Lancelot normalde mahkûmları taşımak için kullanılan sıradan bir at arabasını sürme utancını yaşar ve bir noktada kendisi de mahkûm olur. Ama sonunda o ve aşkı galip gelir ve hem Guinevere'nin onuru hem de Lancelot'nun soyluluğu zarar görmemiş olur.

Şövalyelik Çağı

Chrétien'in epik şiire yenilikçi yaklaşımı, dönemin ruh haline uygundur ve eski kahramanlık şansonları okuyucular arasında popülerliğini korusa da Avrupa genelindeki ozanlar genellikle Arthur efsaneleri temaları üzerine yeni tarzı benimsemiştir. Birçoğu, Lancelot ve Guinevere veya Tristan ve Isolde gibi âşıkların öykülerini anlatmayı seçer; bazıları da soylu Kutsal Kâse arayışının öyküsünü anlatır. Fakat 13. yüzyılda epik şiir fikri ağırlığını yitirir ve Arthur romansları daha çok düzyazı olarak yazılmıştır ve Sör Thomas Malory'nin *Arthur'un Ölümü* eseriyle zirvesine ulaşmıştır.

Arthur romansı janrı, Rönesans dönemiyle birlikte gözden düşmüştür. Soylu şövalyelerin, sıkıntıdaki bakirelerin ve resmi saray aşkının betimlemesi, Miguel de Cervantes'in 1605'te *Don Kişot*'u yazdığı tarihte bilindik bir klişedir ama "şövalye" ve "romans" sözcükleri mitsel ortaçağ dünyasıyla ilişkilerini halen korumaktadır.

Ortaçağda Batı Avrupa'da epik şiirin üç ayrı türü gelişmiştir. Esasen Eski Fransızca kullanılarak yazılan bu türlerin her biri, tema veya konularına göre ayrılmıştır.

Roma'yı Konu Edinenler

Yunan ve özellikle de Roma mitolojisini içeren klasik dünyanın mit ve efsanelerinin yanı sıra Büyük İskender ve Julius Sezar'ı içeren tarihten öyküler.

Fransa'yı Konu Edinenler

Şarlman ve şövalyelerinin efsaneleri, Mağribiler ve de Sarakenlerle savaşların yanı sıra Roland, Guillaume d'Orange ve Doon de Mayence'nin öyküleri.

Britanya'yı Konu Edinenler

Britanya ve Brittany efsaneleri: Arthur efsaneleri, Kutsal Kâse arayışı ve Britanyalı Brütüs, Kral Cole, Kral Lear ve Gogmagog öyküleri.

BAŞKASININ YARALARI SENİN UYARIN OLSUN

NJAL'İN SAGASI (13. YÜZYILIN SONLARI)

KISACA

YAKLAŞIM
İskandinav Sagaları

ÖNCE
12. yüzyıl İlk Eski Norveççe sagalar *Konungasogur* ("Kralların Sagaları") Norveç ve İzlanda'da yazılır.

y.1220 İzlandalı araştırmacı Snorri Sturluson'un *Yeni Edda* adıyla bilinen mitler seçkisini yazdığına veya derlediğine inanılır.

12. yüzyılın ortası ve sonu İskandinav mitleri hakkında anonim bir şiir seçkisi derlenir. Bu daha sonra *Eski Edda* adını alır.

SONRA
13. yüzyıl Fransızca kahramanlık *şanson*larının çevirileri, İzlanda şövalye sagaları janrına ilham verir.

y.1300 yüzyıl İzlanda'sındaki Sturlung Ailesi hakkındaki öyküler *Sturlunga Saga* adıyla derlenir.

Kahramanca davranışlar, kan davaları, aşklar, efsaneler ve tarihsel detaylarla yüklü İskandinav sagaları 12. ve 14. yüzyıllar arasında yazılmıştır. Yazarlarının kim olduğu genellikle bilinmemektedir. 12. yüzyıla kadar birçoğu sözlü öykücülük geleneğine aittir ve ancak yıllar sonra yazıcılar tarafından yazıya dökülmüştür. Latince kaydedilen birçok ortaçağ edebiyatı örneğinin aksine, sagalar sıradan halkın yerel dilleri olan Eski Norveççe veya Eski İzlandaca yazılmıştır. Sagalar beş ana sınıfa ayrılır: esasen Norveç'in ilk hükümdarları hakkında olmakla birlikte Orkney ve İsveç'in hükümdarlarını içine alan kralların sagaları; İzlanda şeflerinin dünyevi işleri hakkındaki çağdaş sagalar (bunlar bazen önemli Sturlung Ailesinin adıyla da anılır); çok az tarihsel temele dayanan, efsanevi ve mitolojik zamanlara ilişkin olan *Fornaldsogur*; Fransız kahramanlık şansonlarının çevirileriyle başlayan *Alexander'ın Sagası* gibi şövalye sagaları ve İzlandalıların sagaları.

13. yüzyılın başlarında yazılan İzlandalıların sagaları, özellikle aile tarihine (soyacağına) odaklanan ve

Eddur

Eddur (*Edda*'nın çoğulu) 13. yüzyıla ait iki kitapta bulunan Antik İzlanda edebiyatı metinlerine işaret eder: *Yeni Edda* ve *Eski Edda*. Bu iki eser, İskandinav mitolojisinin en kapsamlı kaynağını oluşturur.

Yeni Edda veya *Nesir Edda*, yaklaşık 1220'de İzlandalı araştırmacı Snorri Sturluson (1179–1241) tarafından yazılmış veya derlenmiştir. İlk saray şiirlerinin (skald) ölçülerini açıklayan ve erken dönem şiirdeki mitolojik konulara dair bir kılavuz sunan şiir üzerine yazılmış bir okuma kitabıdır. Prolog ve üç kısımdan oluşur: Skáldskaparmál ("Şiirin Dili"); Háttatal ("Ölçüler Kataloğu") ve Kral Gylfi'nin tanrıların kalesi Asgard'a ziyaretini anlatan Gylfaginning ("Gylfi'nin Kandırılması").

Eski Edda veya *Manzum Edda*, çok daha eski materyalleri (800–1100) içeren daha sonraki bir seçkidir. Bilinmeyen yazarların kahramanlıklarla ilgili veya mitolojik şiirlerinden oluşur.

Ayrıca bkz: *İlyada* 26–33 ▪ *Beowulf* 42–43 ▪ *Roland'ın Şarkısı* 48 ▪ *Lancelot, Arabalı Şövalye* 50–51 ▪ *Cid'in Şarkısı* 54–57 ▪ *Ivanhoe* 150 ▪ *Kalevala* 151 ▪ *Yüzüklerin Efendisi* 288

çeşitli mücadeleleri ve de çatışmaları açıklayan kahramanlıklarla ilgili nesir anlatılardır; bunlar aile sagaları olarak da bilinir.

Aile sagalarındaki realizm, çarpıcı güzellikteki yazımı ve canlı karakter betimlemesi bunları klasik İzlanda saga yazımının zirvesi konumuna getirir. *Egil'in Sagası*, *Laxdæla Saga*, *Grettis Saga* ve *Njal'in Sagası* en çok bilinenleri arasındadır. Bazı araştırmacılar Snorri Sturluson'un *Egil'in Saga*'nı yazmış olabileceğine inanır ama diğer yazarlar bilinmez.

Trajik Bir Kan Davası

Njal'in Sagası veya "Yanık Njal'in Öyküsü" İzlandalıların sagalarının en uzunlarından biridir ve genellikle en iyisi olarak kabul edilir. Düzyazı olarak kaleme alınmıştır; anlatıda bazı dizilerin de yer alır. 10. ve 11. yüzyıllar arasında önemli aileler arasında gerçekleşen olayları anlatarak kahramanlık dönemindeki İzlanda hayatını yeniden yaratır. Epizodik ve kasvetli bir eser olan *Njal'in Saga*'sı, karmaşık ve canlı bir biçimde betimlenen geniş bir karakter yelpazesinin hayatını etkileyen elli yıllık bir kan davasını konu edinir.

Anlatının büyük kısmı iki kahramana odaklanır: bilge, sağduyulu bir hukukçu olan Njal ve onun güçlü ama isteksiz bir savaşçı olan dostu Gunnar. Her ikisi de barışçıl adamlardır ama onur ve akrabalık bağlarının gereklilikleri onları ve ailelerini trajik sonuçlar doğuracak biçimde kana susamış birer kan davalı yapar. Uzunluğu, içeriği ve psikolojik temaları gibi bazı bakımlardan Njal'in Sagası modern bir romana benzerdir. İlişkiler ve karakterler tanıdık ve inanılırdır. Onur sorunu ve intikamın sonuçları temel temalardır ama saga anlaşmazlıkların çözülmesinde hukukun rolünü de inceler.

Güçlü Bir Etki

İzlanda sagaları savaşçılar, krallar, güçlü erkekler ve etkili kadınları betimler. Tarihsel olayları ve fırtınalı zamanları işleyen ama daha eski mitleri ve efsaneleri de içeren bu sagalar hem tükenmiş bir toplumun gerçekçi bir resmini hem de fantastik masallar ve romanslar sunar.

Öyküler seçkisi, Avrupa ortaçağ edebiyatındaki en önemli yazımlardan bir kısmını temsil eder. Bunlar başta 19. yüzyılda yaşayan İskoç şair ve oyun yazarı Sör Walter Scott ve 20. yüzyılda yaşayan İngiliz fantezi yazarı J. R. R. Tolkien olmak üzere daha sonraki yazarlar üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmuştur.

> İyi ve dürüst insanların seninle ve başkalarıyla yaptığı barışı asla bozma.
> ***Njal'in Sagası***

Kuzeylilerin Edebiyatı

Kralların Sagaları	*Konungasogur*, İskandinavya krallarının yaptıklarını anlatır ve saga yazımının en ileri formudur. Snorri Sturluson'un Norveç kralları hakkındaki *Heimskringla* adlı eseri (yaklaşık 1230) bunların en çok tanınanıdır.
Çağdaş Sagalar	*Sturlungasogur*, 12. ve 13. yüzyıllarda İzlanda'da yaşanan iç çatışmaları anlatır. Toplumsal tarih bakımından zengin olan bu eserler, aile sagalarının aksine olayların gerçekleşmesinden çok sonraları yazılmamıştır.
Antikite Sagaları	*Fornaldarsogur*, İzlanda'ya yerleşimden önceki olayları anlatır ve *Volsung Saga* adlı eseri (yaklaşık 1270) içerir. Mitoloji ve Germen kahramanlarının efsanelerinin yanı sıra uzak diyarlardaki maceraları konu edinir.
Şövalye Sagaları	*Riddarasogur*, popüler okur kitlesini hedefleyen Romans dillerindeki öykülerin Norveççe versiyonlarını içerir. Tristan'ın öyküsü bunların ilk örneklerinden biridir (yaklaşık 1226).
Aile Sagaları	*Islendingasogur* yaklaşık 930–1030 arasında yerleşimci ailelerin ilk kuşakları hakkındaki nesir soyacağı öyküleri sınıfıdır. Yazarları bilinmemektedir.

EK OKUMALAR

MISIR'IN ÖLÜLER KİTABI
(MÖ 16. YÜZYIL)

Papirüs üzerine yazılan ve resmedilen, *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, çeşitli yazarlar tarafından öteki hayatta kullanılmak üzere yazılan yaklaşık 200 bölüm kadar büyü ve formülün derlemesidir. Yazıcıların ürettiği kopyalar mumyayla birlikte gömülmüş ve bunların ölen kişinin yeraltına yapacağı yolculukta bir koruma kaynağı ve yoldaki tuzaklara karşı bir kılavuz olarak okunacağına inanılmıştır. Günümüzde Londra'da British Museum'da bulunan Ani Papirüsü bunların ünlü bir örneğidir.

ODYSSEİA
(MÖ Y.725–675), HOMEROS

24 kitaptan (12.000'den fazla dize) oluşan ve sözlü performans için yazılan antik Yunan şiiri Odysseia geleneksel olarak Homeros'a atfedilir (bakınız sayfa 28). Şiir kısmen Homeros'un diğer büyük eseri *İlyada*'nın devamı niteliğindedir. Kahramanı İthaka Kralı Odysseus'un 10 yıl süren Truva Savaşından sonra evine gitmek için yaptığı deniz yolculuğunu anlatır. Yolculuk sırasında doğaüstü canlılarla karşılaşmalar ve baştan çıkarılmaları içine alan canlı maceralar yaşar. Yaklaşık yirmi yıl boyunca kendisinden haber alınamadığı için hem oğlu Telemachus hem de eşi Penelope, Odysseus'un dönmesinden umudu keser. Penelope bir dizi taliple uğraşmak zorunda kalır. Taliplerin kılık değiştiren Odysseus'un ellerindeki kaderi, öykünün dramatik neticesini teşkil eder.

TANRILARIN KÖKENİ
(MÖ Y.700), HESİODOS

1022 dizeden oluşan *Theogony* veya "Tanrıların Kökeni" adlı epik şiir, antik Yunan şair Hesiodos (MÖ 8.–7. yüzyıl) tarafından yazılmıştır ve evren ve tanrıların kökeni hakkındaki en eski mitsel anlatılardan biridir. Yer'in (*Gaia*) Chaos'tan (kadim Boşluk) oluşturulmasını anlatarak başlayan şiir, tanrıların birbirini izleyen kuşaklarının doğumunu ve kontrolü ele geçirmesini, sonunda Zeus'un kazandığı zaferi detaylı bir biçimde anlatır. Eserin merkezinde yaratılış, babalar ve oğullar arasındaki mücadele ve insanlığın evrendeki yeri gibi insanın hayal gücünü yakalayan ana temalar bulunur.

DAO DE JING
(MÖ 6–3. YÜZYIL), LAOZİ

Geleneksel olarak efsanevi Çinli bilge Laozi'ye atfedilen *Dao De Jing* ("Yol ve Erdemin Klasiği") Daoizm'in başlıca kutsal metnidir. 81 manzum bölümün derlenmesinden oluşan eser, Dao'nun ("Yol") takip edilmesiyle uyumlu bir biçimde nasıl yaşanabileceğine dair gizemli tavsiyeler sunar. gibi dikkat çekici, gizemli, şiirsel aforizmaları *wu wei* veya eylemsizlik pratiğinin örneklerini sunar.

ORESTEIA
(MÖ 458), AİSKHÜLOS

Klasik Atina'nın önemli oyun yazarlarının ilki olan Aeskhylos tarafından yazılan *Oresteia*, Atreus'un evinin trajik öyküsünü anlatan bir üçlemedir; günümüze ulaşan yegâne klasik Yunan örneğidir. İlk oyun, Kral Agamemnon'un savaştan dönüşünü ve sadık olmayan eşi Clytemnestra'nın onun hayatına kasteden kumpasını anlatır. İkinci oyun, kralın kızı Elektra ve oğlu Orestes'in

Aeskhylos

70 ila 90 oyun yazdığı tahmin edilen Aeskhylos'un eserleri içinde günümüze ulaşan yedi eksiksiz tragedya, bu janrdaki ustalığını gösterir. MÖ 525 veya 524'te Atina yakınlarındaki Eleusis'te dünyaya geldiği düşünülen Aeskhylos, Atina demokrasisinin ilk döneminde yaşamıştır ve işgalci Perslere karşı özellikle Maraton savaşında bir rol oynamıştır. Tragedyalarının yanı sıra hafif, burlesk tarzda "satir oyunlar" da yazmıştır. Her iki janr da Atina'da her yıl Dionysos'un onuruna düzenlenen şölenlerdeki drama yarışmalarında sunulmuş ve bu en önemli drama yarışmasının olağan galibi Aeskhylos olmuştur. Sadece bir tek yıl, birinciliği genç tragedya yazarı Sofokles'e kaptırmıştır. MÖ 456 veya 455'te Gela'da ölmüştür.

Önemli eserleri

MÖ 458 *Oresteia* (bkz. sağda)
MÖ 472 *Persler*
MÖ 467 *Thebai'ye Karşı Yedi Komutan*
MÖ 5. yüzyıl *Zincire Vurulmuş Prometheus*

intikamıyla ilgilidir; üçüncü oyun ise bunun sonuçlarını anlatır. Kan akıtma döngüsü nihayetinde tanrıça Athena'nın etkisiyle yerini hukukun üstünlüğüne bırakır.

MEDEA
(MÖ 431), ARİSTOFANES

Yunan oyun yazarı Euripides (yaklaşık MÖ 484–406) tarafından yazılan *Medea* oyunu adaletsizlik, kıskançlık ve intikam hakkında çarpıcı bir oyundur. Sahnede aynı anda sadece iki oyuncunun bulunduğu bu oyun, Prenses Medea'nın efsanevi öyküsünü temel alır. Medea, onu Korint kralının kızı için terk eden Jason'ı (Argonotlar mitinin kahramanı) acımasızca cezalandırır. Medea'nın acımasızlığına ve özellikle de Jason'dan olan kendi çocuklarına vahşice davranmasına rağmen, Euripides her şeye rağmen izleyicinin ona sempatisini uyandırmayı başarır.

EŞEKARILARI
(MÖ 422), ARİSTOFANES

Yunan oyun yazarı Aristofanes (yaklaşık MÖ 450–388) tarafından yazılan dünyanın en büyük komedyalarından biri olan *Eşekarıları*, antik Atina'daki hukuk sistemini yozlaşmış bir demagog tarafından nasıl suiistimal edilebileceğini göstererek hicveder. Oyunun eyleminin merkezinde jürilerde görev yapmaya tutkulu olan kötü huylu bir ihtiyar vardır. Koro kullanımı, dokunaklı yaratıcılığı, alaycı mizahı, açıksözlü toplumsal eleştirisi ve fantezi öğelerine yer vermesiyle karakterize eden Eski Komedya'nın bir klasiğidir. Oyun adını korodan, jüri üyeleri topluluğundan alır.

> Hayır, affetmeyi lir çalmaktan daha çok bilmiyorum.
> ***Eşekarıları***
> **Aristofanes**

RAMAYANA
(MÖ 5–4. YÜZYIL), VALMİKİ

Hindistan edebiyatının önemli eserlerinden biri olan ve hatta *Mahabharata*'yla rekabet eden *Ramayana* ("Rama'nın yolculuğu") yedi kitapta 24.000 beyitten oluşan bir Sanskrit destanıdır. Ahlaki amacı bir anlatı çerçevesinde kral, kardeş, eş, hizmetkar ve benzeri ideal rol modellerini sunmaktır. Öykü, maymun-komutan Hanuman'ın yardımıyla eşi Sita'yı kaçıran iblis krala karşı mücadele eden tanrı Rama'nın eylemlerini açıklar. Varsayılan yazar Hindu bilge ve ozan Valmiki, eserde kendini gösterir.

CHU'NUN ŞARKILARI
(MÖ 4. YÜZYIL)

Güney Çin'deki Chu devletinden şiirlerin bir derlemesi olan *Chu'nun Şarkıları*, şiire daha geniş bir biçimsel çeşitlilik sunan edebiyat alanındaki yenilikçi olan sürgündeki bakan Qu Yuan'a (yaklaşık MÖ 339–278) atfedilen birçok eseri içerir. Buradaki şiirlerin birçoğu, şamanik halk ayinlerinden ve yerel efsanelerden etkilenmiştir. İlk şiir olan "Üzüntüyü Karşılamak Hakkında" Çin edebiyatında romantizm geleneğinin yerleşmesine katkıda bulunan uzun, melankolik bir derinlemesine düşünmedir.

Valmiki

Klasik *sloka* ("şarkı") manzum formunu icat etmesi sayesinde Sanskrit şiirinin "ilk ozanı" olarak bilinen Valmiki, Hindu inancına göre MÖ 6. yüzyılla 1. yüzyıl arasında Hindistan'da yaşamış olan bir bilgedir. Bir zamanlar Ratnakara adındaki cani bir soyguncuyken, kutsal bir bilge Narada'yı soymaya çalıştıktan sonra duyduğu pişmanlığın bir ifadesi olarak uzun yıllar boyunca meditasyon yapmış ve kutsal biri olmuştur. Meditasyon yaptığı sırada çevresinde bir karınca tepesi oluşmuştur. Sanskrit dilinde "karınca tepelerinden doğan kişi" anlamına gelen "Valmiki" adı buradan gelir. *Ramayana*'yı Hindu tanrı Brahma'nın emriyle yazdığına inanılır.

Önemli eserleri

MÖ 5–4. yüzyıl *Ramayana*

DÖNÜŞÜMLER
(MS y.8), OVİDİUS

Romalı ozan Ovidius (MÖ 43–MS 18) Dönüşümler adlı manzum destanında canlı mitolojik öyküleri bir araya getirmiştir. Eser, şiire uygun bir konu olarak savaşın yerine aşkın rağbet görmeye başladığına işaret eder. Öyküler genellikle aşk veya arzudan kaynaklanan dönüşüm temasıyla bağlanır. En bilindik antik Yunan ve Roma efsanelerinden bazılarını konu edinir. *Dönüşümler*

Sei Shōnagon

Bilge ve waka şair Kiyohara Motosuke'nin kızı olarak yaklaşık MS 966'da dünyaya gelmiştir. Daha sonra Kyoto olarak bilinecek olan şehirde İmparatoriçe Teishi'ye (Sadako) hizmet etmek üzere Japon sarayına katılmıştır. *Yastıkname* adlı eseri yaklaşık 991–1000 arasında Heian hanedanlığındaki saray hayatının ilgi çekici bir resmini sunar. Kısmen zekâsı ve hüneri nedeniyle, kendisiyle aynı dönemde yaşayan birçok kişi tarafından hoş karşılanmamıştır. *Genji'nin Öyküsü*'nü yazan Murasaki Shikibu onun rakipleri arasındadır. Hamisinin ölümünün ardından Sei Shonagon'un saraydan ayrıldığı, evlendiği ve dul kaldığında da Budist bir keşiş olduğu anlatılır. Yaklaşık 1025'te öldüğü düşünülür.

Önemli eserleri

y.1000 *Yastıkname*

hem Shakespeare ve Dante de dahil edebiyat alanında hem de başta resim olmak üzere görsel sanatlarda büyük bir etki yaratmıştır.

ALTIN EŞEK
(MS 2. YÜZYIL), APULEİUS

Roma egemenliğinin sunduğu fırsatlardan yararlanan Numidyalı bir Berberi olan Apuleius (yaklaşık MS 124–170) tarafından yazılan *Altın Eşek*, tamamı günümüze ulaşan tek Latince kurmaca eserdir. Büyüye düşkünlüğü yüzünden eşeğe dönüşen genç bir adamın maceralarını anlatır. Bu yeni kılığında sahipten sahibe el değiştirir ve sonunda tanrıça İsis büyüyü bozup onu serbest bırakır. Öykünün başlıca öğeleri satir, hokkabazlık, müstehcenlik, alegori, ahlaki derin düşünme ve her şeyden önce de mizahtır. İnsanların hayvanlara dönüşümü fikri dünya edebiyatında önemli bir tema olmayı sürdürmüştür.

HILDEBRAND'IN ŞARKISI
(MS Y. 800)

Eski Yüksek Almanca dilindeki anonim bir manzum eser olan *Hildebrandslied* ("Hildebrand'ın Şarkısı") teolojik bir metnin boş sayfalarında bulunmuş ve MS 830-840 arasında yazıcılar tarafından kopya edilmiştir. Yalnızca 68 dizesi günümüze ulaşmıştır. Aynı sesin yinelenmesi esasına göre yazılmıştır; muhtemelen sözlü olarak aktarılması amaçlanmıştır. Orijinalinin yüzden fazla dizeden oluşmaması muhtemeldir. Savaşçı Hildebrand'ın savaşta oğluyla karşı karşıya gelmesini ve kimliğini gizleyerek gencin yaralanmaması için gayret göstermesini konu edinir.

DIGENIS AKRITAS
(Y.10. YÜZYIL)

Lakabı Digenis Akritas ("iki soydan gelen sınır beyi") olan Bizans epik kahramanı Basil, yerel Yunanca dilinde söylenen Akritik halk şarkılarının en ünlüsünün kahramanıdır. *Digenis Akritas* aynı zamanda Basil'in soyunu, çocukluğunu ve kahramanlıklarını anlatan anonim, kafiyesiz epik şiirin de adıdır. Saraken bir emirin oğlu olan Basil, Hıristiyan olur ve büyük bir güç ve cesaret örneği sergiler. Bizans İmparatorluğunu düşmanlarına karşı cansiperane biçimde savunur. Destan 12. ve 17. yüzyıllar arasında daha da geliştirilmiştir.

YASTIKNAME
(Y.1000), SEİ SHŌ NAGON

Japon geleneğinde, yastık kitabı yatak odasında yazıldığı varsayılan kişisel derin düşünmeler seçkisidir. En iyi bilinen örneği, Heian-kyo sarayının mensubu olan Sei Shonagon'unkidir. Yazıcılar tarafından Japon sarayında okunması için kronolojik sırada değil tematik olarak düzenlenen yazılar, iğneleyici zekâdan hayattaki ince şeylerin takdirine kadar değişen konularda insan ve doğa üzerine yapılan gözlemler sunar. Okuyucu flütler, itaatsiz köpekler ve bir kar yığınının erimesinin ne kadar sürecine dair iddiaya giren leydiler gibi saray hayatının küçük detaylarıyla tanışır.

MABINOGION
(11–14. YÜZYIL)

Britanya'da nesir edebiyatın ilk örneği olan *Mabinogion*, bazıları Kelt ve Fransız etkileri taşıyan 11 anonim Galler öyküsünden oluşan bir seçkidir. İki temel elyazması 14. yüzyılın sonlarına aittir. Muhtemelen antik sözlü öykücülük geleneğinden türeyen doğaüstü fantezi öğeleri vardır. Biçim ve içerik bakımından farklılık taşıyan öykülerden bazıları efsanevi kral Arthur'a yer verir. En gelişmiş öyküler devler, büyülü beyaz atlar ve ensest, ihanet ve kurtuluşu içeren "Dört Dal" öyküleridir.

CİD'İN ŞARKISI
(Y.1140)

İspanyol edebiyatındaki günümüze ulaşan ilk epik şiir olan *Cantar de Mio Cid (Cid'in Şarkısı/Şiiri)* gerçek hayatta Kastilyalı kahraman El Cid'in (1043–99) İspanya'yı

Mağribilerden geri almak için yaptığı kahramanlıkları anlatır. Şiir askeri ve diplomatik ustalığın yanı sıra El Cid'in Kral VI. Alfonso'yla ilişkisine odaklanır; kahramanın kaybolan onurunu geri kazanma çabalarını açıklamak için gerçekçi bir ton kullanır. Genel bir izleyici kitlesi karşısında sergilenmek için yazılmış olabilecek bu destanın yazarı hiçbir zaman belirlenememiştir; günümüze ulaşan tek elyazmasında Per Abbas imzası vardır ama yazarın kimliği asla doğrulanmamıştır.

IGOR'UN SEFERİNİN HİKÂYESİ
(12. YÜZYILIN SONU)

Eski Doğu Slav dilinde yazılan anonim epik şiir *Igor'un Seferinin Hikâyesi*, Igor Svyatoslavich adındaki "Rus ülkesinden" bir prensin başarısız akınını anlatır. Igor'un kahramanca gururu, zorlu işlere kalkışmasına yol açar ve düşmanlarının eline düşer ama kaçmayı başarır. Öyküde hem epik hem de lirik öğeler bulunur; siyasi tutumlar da yer alır. Rus ulusal klasiklerinden biri haline gelmiştir.

> ... hayatlar harman yerine serilir,
> Ruhlar bedenlerden ayrılır.
> ***Igor'un Seferinin Hikâyesi***

NIBELUNG'LARIN ŞARKISI
(Y.1200)

Bu eserin kahramanları Wagner'in "Ring" adlı opera döngüsü aracılığıyla uluslararası olarak tanınmıştır. *Nibelungenlied* ("Nibelung'ların Şarkısı") Orta Yüksek Almanca yazılan zengin bir hayal gücüne dayalı anonim bir epik şiirdir. Ortaçağ Alman edebiyatı saray zarafetine yönelmiştir ama *Nibelungenlied* onur ve intikam gibi daha eski, daha ilkel kavramları anımsatmıştır. Çalışan hazine (Ren Altını) ve büyülü güçler (görünmezlik dahil); ejderha katili Siegfried ve Prenses Kriemhild'e kur yapması; Siegfried'in en önde gelen savaşçılardan biri, kralın kardeşi Hagen tarafından öldürülmesinin ardından Kriemhild'in Nibelungen (Burgundililer) karşısındaki intikamını anlatır. Güçlü kraliçe Brunhild dahil bazı karakterler ve anlatının bir kısmı Eski İskandinav sagalarına dayanır.

GÜLÜN ROMANSI
(Y.1225–1280), GUILLAUME DE LORRIS VE JEAN DE MEUN

Fransız Guillaume de Lorris (y. 1200–1240) 4058 dizelik *Gülün Romansı*'nı yazar; Jean de Meun (yaklaşık 1240–1305) bunu 21.000 dizeden daha uzun hale getirmiştir. *Ovid'in Ars Amatoria (Aşk Sanatı)* adlı eserini temel alan şiir, geç ortaçağın en popüler Fransızca örneklerinden biridir. Bahçenin simgelediği saray toplumunda bir goncanın simgelediği genç bir leydiye yapılan kurla ilgili bir rüya alegorisidir. De Meun, günün konularına dair görüşler sunar. İlk 1705 dize Geoffrey Chaucer tarafından İngilizceye çevrilmiştir.

KUTSAL MERYEM İLAHİLERİ
(1252–1284), ALFONSO X

Ortaçağın en büyük solo şarkılar seçkilerinden biri olan *Cantigas de Santa Maria* ("Kutsal Meryem İlahileri") ortaçağ Galiçya-Portekiz dilinde muhtemelen Kastil, León ve Galiçya kralı Alfonson X tarafından yazılmıştır. Her şarkı veya ilahi, Bakire Meryem'e işaret eder; aracılık yaptığı yerel olayları da içeren mucizeleri, anlatısal içeriği sağlar ve her 10. şarkı onun onuruna yazılmış bir ilahidir. Müzikal notasyonla yazılmış şarkılar, 2 ila 24 hece arasında değişen dizelerle büyük bir ölçü çeşitliliğine sahiptir.

Alfonso X

1221'de Kastilya'nın başkenti Burgos'ta (günümüzde İspanya'nın kuzeyinde) dünyaya gelen Alfonso X, eğitim ve sanatları teşvik eden alim ve bilge kraldır. Hükümdarlığı 1252'de babası III. Ferdinand'ın ölümünün ardından başlamıştır. III. Ferdinand, Kastilya'yı önemli ölçüde genişletmiş ve Mağribilere karşı en başarılı *Reconquista* seferlerini düzenlemiştir. Zengin ve istikrarlı bir ülkeyi miras alan Alfonso, hukuk ve astronomiden müzik ve tarihe kadar çok çeşitli konularda metinlerin yazılması için görevlendirmeler yapmış ve bunların yazımını kişisel olarak denetlemiştir. Kastilya'nın modern İspanyolcanın öncüsü olmasını sağlamıştır. 1284'te Sevilla'da ölmüştür.

Önemli eserleri

1252–84 *Cantigas de Santa Maria*
c.1255–65 *Siete partidas*
1264 *Premera crónica general*

RÖNESA
AYDINLA
1300–1800

NSTAN
NMAYA

y.1308–20
Dante Alighieri, **Cehennem, Araf ve Cennet'e** uzanan bir yolculuğu anlatan *İlahi Komedya*'yı yazar.

1346–53
Kara Ölüm, **ciddi sosyal ve ekonomik sorunlara** neden olarak Avrupa'nın ortaçağının sonunu hızlandırır. Kültürel olarak Fransız şiiri ve ozanlarının büyük çağının sonunu getirir.

14. YÜZYIL
Çin edebiyatının dört büyük **klasik romanının** ilk ikisi olan Luo Guanzhong'un *Üç Krallığın Hikâyesi* ve Shi Nai'an'ın *Su Kenarı* eserleri yazılır.

y.1387–1400
Geoffrey Chaucer, *Canterbury Hikâyeleri*'nde **sosyal olarak karma bir hacı grubunun** öykülerini anlatır.

y.1439
Almanya'da Johannes Gutenberg, hareketli harf kalıplarından yararlanan bir basım işlemini icat ederek **basılı materyallerin topluca yayımlanmasını** ilk kez mümkün kılar.

1532–64
François Rabelais'in bir dizi satirik romanı yayımlanır; **Gargantua ve Pantagruel** adlı devlerin maceralarını anlatır.

1543
Nicolas Kopernik'in *Gökcisimlerinin Dönüşleri Üzerine* ve Andreas Vesalius'un *İnsan Vücudunun Dokusu Üzerine* adlı kitapların yazılmasıyla **bilimsel, hümanist bir devrim** başlar.

1604
Christopher Marlowe'un Elizabeth dönemi oyunu *Doktor Faust* **kendisinin ölümünün ardından**, ilk kez sahnelenmesinden on yıl sonra yayımlanır.

14. yüzyılın başlarından itibaren Rönesans olarak bilinen kültürel hareket İtalya'nın Floransa şehrinden Avrupa geneline yayılmaya başlamıştır. Hıristiyan Kilisesinin dogmasının egemen olduğu ortaçağ tutumlarından, Antik Yunan ve Roma felsefesi ve de kültürünün yeniden keşfinin ilham verdiği çok daha hümanist bir perspektife yöneliş buna damga vurmuştur. Fakat bu yalnızca klasik fikirlerin yeniden doğuşundan ibaret değildir; bu dönem aynı zamanda yenilik dönemidir.

Epik ve Gündelik

Edebiyatta ilham klasik biçim ve formlardan gelse de yazarlar Latince veya Yunanca yerine yerel dillerde çalışmayı ve geçmişin öykülerini yeniden anlatmak yerine kendi öykülerini yaratmayı tercih etmiştir. Floransalı şair Dante Alighieri bu şekilde yazan ilk yazarlar arasındadır. *İlahi Komedya* adlı eseri ölümden sonraki epik şiirsel yolculuk olmasının yanı sıra çağdaş dünyaya ilişkin bir alegori vazifesini de görmüştür.

Aynı zamanda başka yazarlar epik ve efsaneler alanını tamamen bırakıp sıradan insanların hayatları, özerkliği ve yaratıcılığına yönelmeyi tercih etmiştir. Giovanni Boccaccio, 1353'te yayımlanan *Decameron* adlı eserinde Floransa yerel dilinde nesir olarak kaleme alınmış 100 kısa romandan oluşan bir seçki sunmuştur. Bundan kısa bir süre sonra Geoffrey Chaucer, *Canterbury Hikâyeleri* adında benzer bir öykü seçkisi yazmıştır. Her iki eser de aşk öykülerinden ahlaki mesellere gündelik hayattan çok çeşitli öyküleri içermiştir. İnsani kötülükler hakkındaki incelemeleri, ahlaksızlıkları anlatmaları ve açık seçik şakalarıyla çok geçmeden popüler hale gelmişlerdir.

Romanın Doğuşu

15. yüzyılda Gutenberg'in matbaayı icat etmesi, görüşlerin yayılmasını hızlandırmıştır ve bu teknoloji yerel dillerdeki okuyuculara ulaşmayı da kolaylaştırmıştır. Kitaplara popüler ilgi özellikle Boccaccio ve Chaucer'ın nesir öykücülüğüyle artmıştır. Bu erken dönem öyküler, günümüzde yaygın olsa da o dönemde "yeni" olan uzun, nesir bir anlatı şeklindeki edebiyat formu ortaya çıkmıştır.

16. yüzyılda nesir anlatılar aşama aşama Avrupa'nın büyük bölümündeki egemen edebi form olarak epik şiirin yerini almıştır ve okuyucular François Rabelais'in

1605 — Miguel de Cervantes'in *Don Kişot* eserinin ilk cildi yayımlanır; bu **İspanyol edebiyatının altın çağının** zirve noktasına işaret eder.

1623 — William Shakespeare'in komedya, tarih oyunları ve tragedya eserlerinin bir seçkisi olan *First Folio* yayımlanır.

1702 — Matsuo Basho, *Kuzeye Giden İnce Yol* adlı kitabında Japonya'ya **ruhsal yolculuğunu** açıklamak için nesir bir anlatıda **haiku** türünü kullanır.

1719 — Daniel Defoe'nun en çok tanınan kitabı *Robinson Crusoe*, bir gemi kazasından tek başına kurtulan kahramanın **kurgusal otobiyografisi** şeklinde yayımlanır.

1751 — Denis Diderot ve Jean le Rond d'Alembert tarafından düzenlenen *Encyclopédie*'nin ilk cildi **Aydınlanma görüşlerine ve bilimlere** kapsamlı bir referans sunar.

1759 — Voltaire **satirik, felsefi, fantezi romanı** *Candide*'de modern Aydınlanma hareketinin iyimserliğiyle alay eder.

1781 — Friedrich Schiller'in **Fırtına ve Coşku** oyunu *Haydutlar*, iki kardeş arasındaki şiddetli ve duygusal ilişkiyi betimler.

1789 — 14 Temmuzda Paris'te Bastille'in düşmesi, Fransız Devrimini ateşler ve Aydınlanmanın **özgürlük ve eşitlik** fikirleri seküler, cumhuriyetçi bir çağ başlatır.

anlattığı Gargantua ve Pantagruel'in satirik maceraları gibi gülünç öykülere özellikle rağbet göstermiştir. İspanyalı Miguel de Cervantes, *Don Kişot* adlı eserinde daha ince bir zekâyla da olsa bu geleneği devam ettirmiştir. Fakat Cervantes'in şövalyelik hakkındaki hicvi, daha ciddi bir dip akıntısına sahiptir ve esere adını veren şövalye bir kahraman olmak yerine fazla insani bir biçimde betimlenir. *Don Kişot* genellikle ilk modern roman veya en azından ilk Avrupa romanı olarak kabul edilir; Çin'in dört büyük klasik romanı ve Japonya'nın *Genji'nin Hikâyesi* romanı çok daha önce yazılmıştır.

Sahnede ve Sayfada Hayat

İngiltere'de nesir anlatının popüler ilgiyi kazanması daha uzun zaman almıştır. Edmund Spenser ve John Milton gibi şairler, epik şiiri yeniden yorumlamaya devam etmiştir ama halkın ilgisini en çok çeken tiyatro olmuştur. Christopher Marlowe ve Ben Jonson'ın oyunları, Yunan tragedyası ve komedyasının fikirleri esas almıştır ama Shakespeare'in komedya, tarih oyunları ve tragedyalarında insani karakterleri betimlemesine olanak tanıyan ustalığı bunları gölgede bırakmıştır.

Romanlar İngiltere'de Shakespeare'den kısa bir süre sonra ortaya çıkmış ve popülerlik bakımından tiyatroyu hızla geride bırakmıştır. En başından itibaren Daniel Defoe ve Henry Fielding gibi İngiliz romancılar eserlerine bir derece gerçekçilik katan canlı zaman ve mekân tasvirleri içeren romanlarında inanılabilir karakterler sunmuştur. Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı eseri "gerçek" bir otobiyografik anlatıymış gibi yazılmıştır. Hem Laurence Sterne'in komik *Tristram Shandy* eseri hem de Jonathan Swift'in fantastik *Gulliver'in Gezileri* eseri otobiyografik sesi kullanır ama bunu okuyucuların anlatıcıya inanma isteğini sınayan şekillerde yapar.

17. yüzyıl Fransa'sında tiyatro edebiyatın merkezindedir ve Jean Racine ve Pierre Corneille'in Yunan dramasının "kurallarını" takip etme çabasıyla klasik modellere İngiltere'dekinden de çok bağlı kalmıştır. Fakat halkın dediği olmuş ve Molière'nin karakter komedileri dönemin ruhuna daha uygun görünmüştür. Çağdaş alışkanlıklarla alay etmek, Voltaire gibi Aydınlanma filozoflarının yerleşmiş gelenekleri zekice hicvetmesiyle 18. yüzyılda Fransız edebiyatının bir parçası olmaya devam etmiştir.

KENDİMİ GÖLGELİ BİR ORMANDA BULDUM

İLAHİ KOMEDYA (Y.1308–1320), DANTE ALIGHIERI

KISACA

YAKLAŞIM
Post-Klasik Epik

ÖNCE
MÖ 800 Antik Yunan şair Homeros, Batı edebiyatının büyük kısmını etkileyen *Odysseia* destanını yazar.

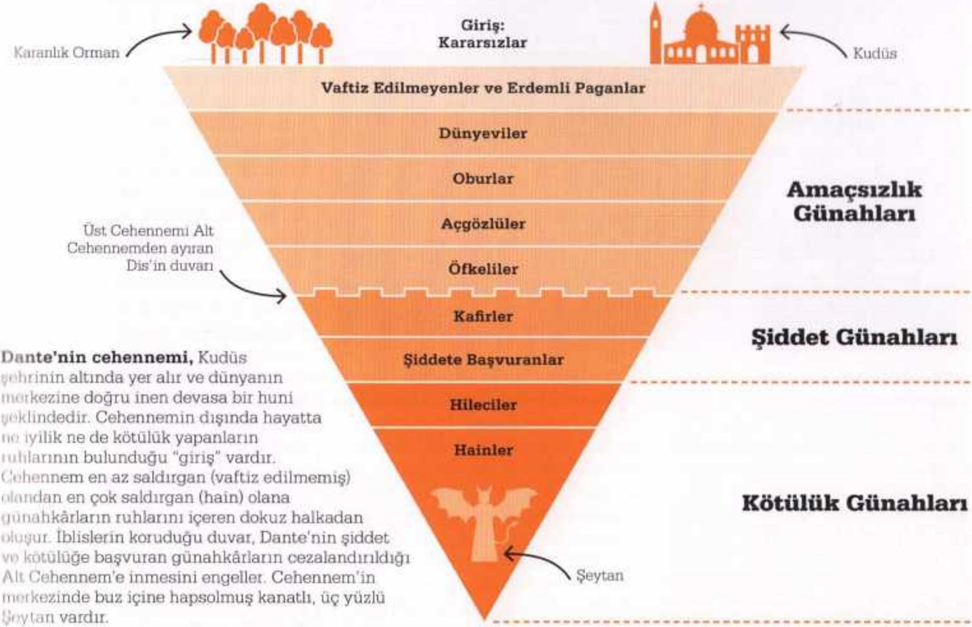
MÖ 29–19 Romalı ozan Vergilius, Latin dilinde *Aeneis* adlı eserini yazar. Eser ortaçağ döneminin Latin destanları için bir model teşkil eder.

SONRA
1572 Luís de Camões'un Portekizce epik şiir *Os Lusíadas*, Portekiz'in keşif yolculuklarının öyküsünde kurgu, tarih ve politikayı iç içe geçirerek Dante'nin geleneğini devam ettirir.

1667 İngilizce yazılan son büyük destan olan John Milton'ın *Kayıp Cennet* eseri, Britanya'nın bir dünya gücü haline gelişini yansıtır.

Destan, antikitenin en büyük ozanlarından bazılarının tercih ettiği edebi formdu. Destanlar çoğu zaman kısmen olağandışı güç ve cesarete sahip veya ilahi olan bir kahramanın başarılarını kutlamak için yazılmıştı ve öyküler genellikle bir ulusun doğuşu veya bir düşmanın mağlup edilmesi gibi tarihteki dönüm anlarının alegorileriydi. Örneğin Homeros'un *İlyada*'sı kahraman Achilles'in öyküsüyken, daha da önemlisi Truva'nın Yunan orduları tarafından yenilgiye uğratılması hakkındadır. Bu tür şiirler genellikle çağdaş olanı mitsel olanla harmanlar ve kahramanları uygarlığın inşa edilmesinde önemli roller oynar.

Ayrıca bkz: *Aeneid* 40–41 ▪ *Odysseia* 54 ▪ *Faerie Queene* 103 ▪ *Os Lusíadas* 103 ▪ *Kayıp Cennet* 103 ▪ *Kırmızı Oda* 185 ▪ *Çorak Ülke* 213

Dante'nin cehennemi, Kudüs şehrinin altında yer alır ve dünyanın merkezine doğru inen devasa bir huni şeklindedir. Cehennemin dışında hayatta ne iyilik ne de kötülük yapanların ruhlarının bulunduğu "giriş" vardır. Cehennem en az saldırgan (vaftiz edilmemiş) olandan en çok saldırgan (hain) olana günahkârların ruhlarını içeren dokuz halkadan oluşur. İblislerin koruduğu duvar, Dante'nin şiddet ve kötülüğe başvuran günahkârların cezalandırıldığı Alt Cehennem'e inmesini engeller. Cehennem'in merkezinde buz içine hapsolmuş kanatlı, üç yüzlü Şeytan vardır.

Dante'nin cehennemi, Kudüs şehrinin altında yer alır ve dünyanın merkezine doğru inen devasa bir huni şeklindedir. Cehennemin dışında hayatta ne iyilik ne de kötülük yapanların ruhlarının bulunduğu "giriş" vardır. Cehennem en az saldırgan (vaftiz edilmemiş) olandan en çok saldırgan (hain) olana günahkârların ruhlarını içeren dokuz halkadan oluşur. İblislerin koruduğu duvar, Dante'nin şiddet ve kötülüğe başvuran günahkârların cezalandırıldığı Alt Cehennem'e inmesini engeller. Cehennem'in merkezinde buz içine hapsolmuş kanatlı, üç yüzlü Şeytan vardır. Klasik uygarlıkların çöküşünden uzun süre sonra, epik şiir ulusal gücü kutlamak için tercih edilen edebi form olmayı sürdürmüştür. Örneğin İngiliz şair Edmund Spenser'ın 1590 tarihli *Faerie Queene* adlı eseri, I. Elizabeth'in ve ülkesinin egemenliğine bir övgüyken, İtalyan Ludovico Ariosto'nun 1516'da yazılan Orlando *Furioso* adlı eseri gittikçe etkili olan Este hanedanını över.

İlahi Bir Destan

Dante'nin *İlahi Komedya* eseri post-klasik epik geleneğe uyar: Uzun, destansı, alegorik ve çoğu zaman da Dante'nin Floransa politikasındaki aktif rolünü yansıtacak şekilde ulusalcıdır. Buna karşın birçok bakımdan olağandışı ve yenilikçidir. Daha önceki destanlarda her şeyi bilen anlatıcı öykünün "dışında" kalırken, Dante anlatıcıyı metnin içine yerleştirir; kitap şaşırtıcı bir biçimde geleneksel Latince yerine Tuskan (İtalyan) yerel dilini kullanır ve Dante klasik düşünce ve mitolojik motifleri çağdaş Avrupa felsefesi ve Hıristiyan sembolizmiyle harmanlayarak epik formunu genişletir.

Dante okuyucu Cehennem, Araf ve Cennet'te bir yolculuğa çıkarır. Günah ve umutsuzluktan nihai kurtuluşa uzanan bu yolculuk her alemin coğrafyasını ayrıntılı olarak anlatarak neredeyse fiziksel bir gerçeklik hissi uyandırır. Eser yeraltı dünyasına yolculuğu anlatan birçok klasik destanı anımsatır ve daha önceki destanlar gibi bir alegoridir: Yeraltı dünyasına

yolculuk Dante'nin kişisel anlam arayışının simgesidir.

Orijinalinde Danta bu şiiri Komedya (*Commedia*) olarak nitelendirmiştir. Komedya o tarihte baş kahramanın karşılaştığı güçlükler veya zorlukların mutlu sonla çözüme kavuştuğu tüm eserler için kullanılan bir terimdir; buna karşın klasik tragedyalar kayıp ve ıstıraba odaklanmıştır. Şiiri ilk olarak "İlahi" olarak nitelendiren kişi ise 14. yüzyıl ozanı Giovanni Boccaccio olmuştur. Bu niteleme, şiirin ruhsal içeriğinin yanı sıra tarzının kusursuz güzelliğine gönderme yapar.

Politika ve Şiir

Dante tamamlamak için 12 yıl üzerinde çalışacağı *İlahi Komedya* eserine başladığında halihazırda dolce *stil novo* adı verilen "yeni tarzda" eserler yazan kendine yer edinmiş bir ozandır. Bu hareket, içebakış ve serbest metafor ve sembolizm kullanımıyla karakterize olmuştur. Politika ve kişisel tutkular, Dante'nin şiirinin konuları olmuştur ve 13. yüzyılın sonlarındaki İtalya bolca ilham sunmuştur.

Dante, çok sevdiği Floransa'nın siyasi hayatına dahil olmuştur; Floransa, İtalya'nın geri kalanıyla birlikte Kilise (Papa) ve Devlet (Kutsal Roma İmparatoru) arasındaki iktidar mücadelelerine konu olmuştur. Bu çatışmaların temel figürleri, *İlahi Komedya*'da tasvir edilmiştir ve gerçek insanların dahil edilmesi, şiirin başarısına katkıda bulunan duyumculuğu sağlamıştır.

Dante sonunda siyasi tutumları nedeniyle Floransa'dan sürülmüştür ama bu ona çok acı verse de toplumsal meselelerden uzaklaşması ortaçağ dünyasının felsefesi, ahlak kuralları ve inançlarının ünlü alegorisini üretebilmesi için gerekli mesafeyi tanımıştır.

> Sefalet zamanlarında mutluluğu hatırlamaktan daha büyük bir üzüntü yoktur.
> ***İlahi Komedya***

Araf, basamaklar şeklinde yükselen olan bir dağdır; her basamakta tövbekâr ruhlar farklı bir ıstırap çekerek kendilerini günahlarından arındırır ve sonunda Yeryüzü Cennetine girer.

İlahi Komedya, Hıristiyan teolojisinde üç sayısının önemini yansıtacak şekilde üçlü yapıları esas alır; üç sayısı Baba, Oğul ve Kutsal Ruh üçlemesini simgeler. Yolculuk üç kitap sürer ("Cehennem", "Araf" ve "Cennet") ve bunların her biri 33 kanto veya bölümden oluşur. Giriş bölümüyle birlikte toplam 100 kanto vardır. *Terza rima* adı verilen manzum tarzda yazılmıştır; Dante tarafından geliştirilen iç içe geçen üç dizeli uyak şemasını takip eder.

Birinci kişi perspektifinden anlatılan eser eskatolojik bir yolculuk şeklindedir; ölüm ve ölümden sonrasını anlatır. Öykü, Dünya'daki günahlarla dolu hayatın simgesi olan karanlık ormanda başlar. Dante, ormandan çıkmanın yolunu bulmak için dağa tırmanmaya çalışır ama günahları temsil eden vahşi hayvanlar yolunu keser. Umutsuz, zayıf ve ruhsal kılavuza ihtiyaç duyan Dante, geçmişte kaybettiği aşkı Beatrice'in ona kılavuzluk etmesi için gönderdiği Romalı ozan Vergilius'la karşılaşır. Dante için Vergilius klasik düşünme, akıl ve şiiri temsil eder. Vergilius, Dante'ye kurtuluşa ulaşacağını ama ölümden sonrasına bir yolculuk yapması gerektiğini söyler. Daha sonra ikisi Cehennem'e inerek yolculuklarına başlar.

Ölümden Sonrasına Yolculuk

İlahi Komedya'nın ilk kitabı, Cehennem'in seviyelerini ve bireylerin günahlarına uygun cezalandırmaların nasıl yapıldığını açıklar. Örneğin dalkavukların ruhları Dünya'da konuştukları dışkıları hatırlatmak için sonsuza dek dışkıya gömülü kalır. Baştan çıkarıcılar, boynuzlu iblislerin işkencesine uğrar ve iyice dövülmüş birer

et yığını haline gelene dek kırbaçlanır. Cehennem'deki cezaların ve düzenin etkili açıklamalarında, Dante okuyucuları kendi kusurları hakkında düşünmeye, yön değiştirmeye ve diğer insanlarla ve de Cehennem'in en derinlerine yaptıkları yolculuk tamamlanınca, Dante ve Vergilius dairesel basamakları olan Araf Dağına tırmanmaya başlar. Araf, Dünya'da bencilce yaşayan ama kurtuluş umudu sunacak kadar pişmanlık gösteren günahkârların yeridir. Araf'ta kendilerini Cennet'e girmeden önce hazırlamak için arındırabilirler. Dağa tırmandıkça yedi ölümcül günahı temsil eden yedi seviyeden geçen Dante ve Vergilius, günahlarına yol açan kusurlarının üstesinden gelmeye çalışan kişilerle karşılaşır. Örneğin kibirli ruhlar, alçakgönüllülüğü öğrenmek için sırtlarında büyük taşlar taşır. Araftan çıktıktan sonra Beatrice, Dante'nin kılavuzluğunu üstlenir; bunun nedeni Vergilius'un İsa'dan önce doğmuş olması ve dolayısıyla "Kutsanmışların Alemlerine" girememesidir. Beatrice sonsuz dişi rehber, insanlığın kalbi ve ruhu olarak görülebilir. Dante'nin kurtuluşuna aracılık eder ve Dante onun aracılığıyla Tanrı sevgisini anlar.

Dante'nin Mirası

Dante, Hıristiyan yazgısının sağlam bir vizyonunu ortaya koymak için maceraperest kahramanları ve tanrılarıyla klasik epik formunu kullanmış ve hem kişisel hem tarihsel olayları öyküyle birleştirmiştir. *İlahi Komedya*'dan sayısız ressam ve yazar ilham almıştır. Yazar T. S. Eliot bunu "şiirin ulaştığı ve ulaşabileceği en yüksek nokta" olarak nitelendirmiştir.

Dante, Cennet'in dokuz küresinde yoluculuk eder. Bunların her biri, evrenin yapısıyla ilgili Dünya merkezli ortaçağ görüşleriyle ve melekler hiyerarşisiyle uyumlu biçimde bir gökcismine bağlıdır. Kürelerin dışındaki Gökkubbe'de –zaman ve mekânın ötesindeki cennette– Tanrı vardır.

Dante Alighieri

Siyasetçi, yazar ve filozof Durante degli Alighieri (Dante adıyla bilinir) 1265'te İtalya'nın Floransa şehrinde Floransa siyasetinin uzun süredir bir parçası olan varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 1277'de evlenme sözü vermiş olmasına rağmen, başka bir kıza âşık olmuştur. Beatrice "Bice" Portinari adındaki bu kız onun ilham kaynağı olmuştur. Dante birçok aşk şiirini ona ithaf etmiştir. Trajik bir biçimde Beatrice 1290'da ansızın ölmüştür. Hüzne boğulan Dante kendini siyasi hayata vermiş ve 1300'de *priore* (yüksek rütbeli bir yetkili) olmuş ve Floransa'daki ayaklanmalar sırasında Papa VIII. Boniface'ya elçi olarak gönderilmiştir. Roma'da bulunduğu sırada düşmanları güç kazanmış ve Dante bir daha dönmemek üzere Floransa'dan sürülmüştür. İlahi Komedya adlı eserine tam olarak ne zaman başladığı bilinmese de 1304 kadar erken olabilir. 1321'de İtalya'da Ravenna'da ölmüştür.

Önemli eserleri

1294 *La Vita Nuova* (*Yeni Hayat*)
1303 *On the Eloquence of Vernacular*
1308 *Convivio* (*Ziyafet*)

ÜÇÜMÜZ KARDEŞLİK YEMİNİ EDECEĞİZ VE AYNI AMAÇLARI VE DUYGULARI PAYLAŞACAĞIZ

ÜÇ KRALLIĞIN HİKÂYESİ (14. YÜZYIL), LUO GUANZHONG

KISACA

YAKLAŞIM
Çin'in Dört Büyük Klasik Romanı

ÖNCE

14. yüzyıl İkinci büyük klasik roman olan Shi Nai'an'ın *Su Kenarı* adlı eseri, yozlaşmış bir hükümdara karşı çıkan kanunsuzlar çetesinin öyküsüdür.

16. yüzyıl Üçüncü büyük klasik roman olan Wu Cheng'en'in *Batıya Yolculuk* adlı eseri, Budist bir keşişin Çin'den Hindistan'a hac yolculuğunu anlatır.

y.1618 Bazı araştırmacılar yazarı bilinmeyen *Altın Vazodaki Erik* adlı eseri dördüncü Çin klasik romanı olarak kabul eder. Çok popüler olmasına rağmen aşırı duygusal realizmi nedeniyle baskıyla karşılanmıştır.

c.1791 Genellikle dördüncü büyük klasik olarak kabul gören Cao Xueqin'in *Kırmızı Odanın Rüyası* aristokrat bir ailenin yükselişi ve düşüşüne odaklanır.

Çin'in dört büyük klasik romanından biri olan *Üç Krallığın Hikâyesi*, çok önemli ve etkili bir edebi eserdir. *Su kenarı*, *Batıya Yolculuk* ve *Kırmızı Odanın Rüyası* adlı diğer üç eserle birlikte Çin'in şiirsel ve felsefi edebiyatının "yüksek tarzından" köklü bir kopuşa işaret etmiştir. Sıradan okuyucu kitlesini hedefleyen eser, yerel dil ve şarkıların kullanımı gibi sözlü öykücülüğe benzer tekniklerden faydalanmış ve okuyucuya doğrudan seslenmiştir. Ağırlıklı olarak tarihsel metinlere dayanmasına rağmen *Üç Krallığın Hikâyesi* (diğer üç klasik Çin metni gibi) önemli ölçüde bir romandır. Çeviride sekiz yüz bini aşkın sözcüğe ulaşan ve binden fazla karakter içeren hayal gücüne dayalı bir yazım başarısıdır.

İlk Roman mı?

Kitap, Çin'in Han Hanedanlığının MS 3. yüzyılda üç krallığa bölünmesini ve bunu izleyen 111 yılık savaşı anlatır. Anlattığı olaylardan bin yılı aşkın bir süre sonra yazılan bu eser, tarihsel ilhamını MS 4. yüzyılda yazılan *Üç*

Luo Guanzhong

Varlığına dair bir soru işareti bulunmasa da, Luo Guanzhong'un (yaklaşık 1330–1400) hayatı hakkında çok az bilgi doğrulanabilmektedir. Geleneksel olarak Çin'in dört büyük klasik romanından ilkinin yazarı (*Üç Krallığın Hikâyesi*) ve ikincisinin de (*Su Kenarı*) ortak yazarı veya editörü olduğu kabul edilir. Aynı zamanda *Üç Sui, İblis'in İsyanını Bastırıyor* adlı fantastik öykü de dahil Çin'in hanedanlık geçmişiyle ilgili öykü seçkileri yazdığı da düşünülür. Fakat 14. yüzyıl Çin'inde yazarlığı bir tek kişiye atfetmek aslında onun daha önceki öykücülerin çok sayıda metninin başlıca derleyicisi ve düzenleyicisi olduğu anlamına gelebilir.

Önemli eserleri

Su Kenarı (Editör olarak)
Üç Sui, İblis'in İsyanını Bastırıyor
Tang Hanedanlığının Sonu ve Beş Hanedanlık Dönemi
Sui ve Tang Hanedanlıklarının Tarihçesi

Ayrıca bkz: *Genji'nin Hikâyesi* 47 ▪ *Su Kenarı* 102–05 ▪ *Batıya Yolculuk* 102–05 ▪ *Bir Çin Stüdyosundan Garip Öyküler* 102–05 ▪ *Cennete Uçan Ejderhaların Şarkıları* 102–05

Metnin Tarihçesi

MS 169–280: Han Hanedanlığının parçalanması ve nihayetinde yeniden birleşmesi gibi tarihsel olaylar gerçekleşir.

→ **4. yüzyıl:** Öykü Chen Shou tarafından *Üç Krallığın Hikâyesi* adıyla yazılır.

→ **4–14. yüzyıllar:** Yüzlerce öykü mitolojik hale getirilir, sözlü anlatıcılar tarafından tekrar tekrar anlatılır.

→ **14. yüzyıl:** Luo Guanzhong metinleri düzenleyip birleştirerek tarihsel ve kurgusal öykülerin geniş bir seçkisine "yazarlık eder".

→ **14–16. yüzyıllar:** Roman kopyalanır ve anonim kişiler tarafından birçok kez yayımlanır.

→ **1522:** *Üç Krallığın Hikâyesi*'nin günümüze ulaşan ilk metni yayımlanır.

Krallığın Tarihi adlı çalışmadan alır.

Araştırmacılar *Üç Krallığın Hikâyesi*'nin genellikle ilk büyük Avrupa romanı olarak kabul edilen *Don Kişot*'tan neredeyse 250 yıl kadar önce yazıldığına inanır. Belki de şaşırtıcı bir biçimde bu erken Çin klasiği nesir edebiyatın yaygınlaşmasına yol açmamıştır; "dört büyük klasik" 400 yıllık bir süreçte yayımlanmıştır. Buna karşın *Üç Krallığın Hikâyesi* uzun ömürlü bir etkiye sahip olmuştur; hiçbir zaman baskısı tükenmemiştir ve sahneleri öylesine çok bilinir ki kitabı okumamış olan Çinliler bile bunlara aşinadır. Başarısı kısmen geleneksel, muhafazakâr anlatısından kaynaklanır; kötüler her zaman yaptıklarının karşılığını alır ve düzen her zaman yeniden inşa edilir.

Kitabın başlıca temalarından biri sadakattir. Belki de en ünlü sahnesi olan Şeftali Bahçesindeki Yemin sahnesinde, geleceğin hükümdarı Liu Bei iki adamı kendisiyle kardeşlik yemini etmeye ikna eder. Böylece toplumda o dönemdeki en güçlü bağa karşı gelir: aileye kayıtsız şartsız sadakat. Bu, o tarihten beri Çin toplumlarının ve her türlü kardeşlik cemiyetinin uyandırdığı etkili bir sahnedir.

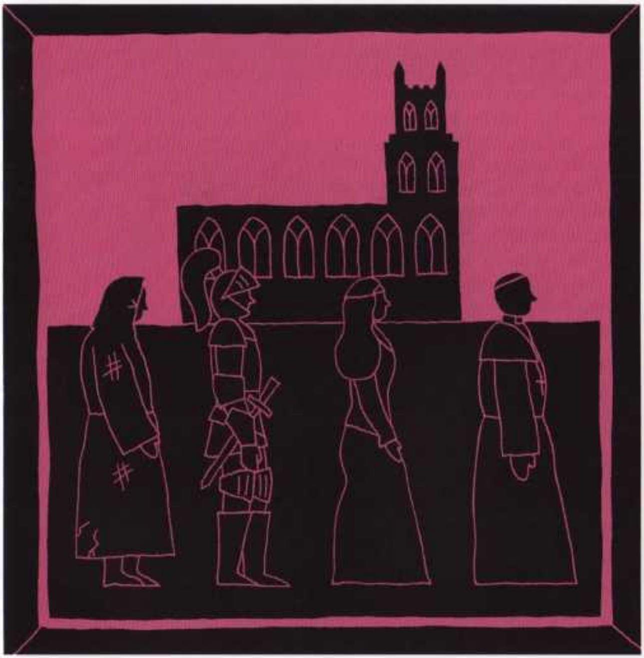
Üç Krallığın Hikâyesi'nin popülerliğine rağmen, diğer klasikler bu kadar çok okunmamıştır. Yine de dördü de okunup incelenmeye devam etmiştir (*Batıya Yolculuk*, Çin'in dışında büyük beğeni toplamıştır) ve popüler Çin edebiyatının zirvesi kabul edilir.

Üç Krallığın Hikâyesi'nin birçok baskısı bolca çizim içerir. Bu, metnin ve öykülerin sadece elitlere değil sıradan Çinlilere de hitap etmesine katkıda bulunmuştur.

YAPRAĞI ÇEVİR VE BAŞKA BİR ÖYKÜ SEÇ

CANTERBURY HİKÂYELERİ (Y.1387–1400), GEOFFREY CHAUCER

KISACA

YAKLAŞIM
Çerçeve Anlatı

ÖNCE
Y. 8–13. yüzyıl İslam dünyasından farklı yazarların anlattığı öykülerin bir seçkisi olan *Binbir Gece Masalları* Şehrazat'ın öyküsünün içine yerleştirilir.

1348–53 İtalyan Giovanni Boccaccio'nun *Decameron* adlı eseri, Kara Ölüm'den kaçanların öyküsüne yerleştirilmiş 100 öykü içerir.

SONRA
1558 Fransız yazar Marguerite de Navarre'ın *Heptameron* adlı eseri yolda kalan 10 yolcunun öyküsü içine yerleştirilmiş 72 kısa öykü içerir.

2004 İngiliz yazar David Mitchell'in *Bulut Atlası* eseri, yüzyıllar arasında gidip gelen öyküler içine öyküler yerleştirerek çerçeve anlatı geleneğini devam ettirir.

Kendi içinde bir öykü (veya öyküler seçkisi ya da hatta başka öyküler içeren öyküler) barındıran dış bir anlatı kullanmak uzun geçmişe sahip bir edebi araçtır. "Çerçeve anlatılar" bir öykü için bağlam ve yapı sunar ve genellikle okuyucuya doğrudan hitap edebilen bir anlatıcı veya anlatıcılar içerir. *Binbir Gece Masalları*, bu tekniği başarıyla kullanmıştır. Giovanni Boccaccio da *Decameron* adlı eserinde bunu başarıyla kullanmıştır. Daha önceki eserlerin birçoğu çerçeve anlatıyı öyküleri bir tek tema –genellikle din– etrafında tutmak için kullanırken, Geoffrey Chaucer *Canterbury Hikâyeleri* eserinde

Ayrıca bkz: *Binbir Gece Masalları* 44–45 ▪ *Decameron* 102 ▪ *Uğultulu Tepeler* 132–37 ▪ *Baskervillerin Köpeği* 208 ▪ *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu* 298–99 ▪ *Kör Suikastçı* 326–27

***Canterbury Hikâyeleri*'nin** ilk baskıları, metni daha geniş okuyucu kitlesine ulaştırabilmek adına gravürler içermiştir. Burada bir yemeği paylaşan hacılar görülüyor.

bunu çok daha renkli bir biçimde kullanmış ve anlatıyı açarak farklı temaları kapsayan öyküler anlatan bir dizi kişiliği dahil etmiştir.

Bu janrdaki daha sonraki eserler Emily Brontë'nin *Uğultulu Tepeler* ve Arthur Conan Doyle'un *Sherlock Holmes* dedektif öykülerini kapsar. Bu teknik halen kullanılmaktadır ve Modernist ve Postmodernist kurgunun birçok eseri Italo Calvino'nun *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu* adlı eserinde olduğu gibi çerçeve anlatılarla oynar. Bu yöntem oyunlar ve filmlerde de sıkça kullanılır.

Edebi Yenilik

Chaucer muhtemelen saraydaki resmi görevlerinden ve devlet memurluğu kariyerinden kısa bir süreliğine uzaklaştığı 1387 dolaylarında *Canterbury Hikâyeleri*'ni yazmaya başlamıştır. Bu edebi yöneliminde önemli bir değişime işaret etmiştir: ilk önemli eseri (bir rüya vizyonu şeklindeki mersiye) ve Truva kutaşması sırasında geçen aşk öyküsünü yeniden anlattığı *Troilus* ve *Criseyde* dahil diğer şiirleri esasen saraya özgü temalarla ilgilenmiş ve öncelikli olarak saraydaki insanlar tarafından dinlenmesi için yazılmıştır. *Canterbury Hikâyeleri* ise muhtemelen onu dinlemekten çok okuyacağı düşünülen çok daha geniş bir kitleye yönelik yazılmıştır.

Metin, dönemin saray şiirlerinde sıkça kullanılan Latince veya Fransızca değil Orta İngilizce dilinde yazılmıştır. Chaucer bunu yapan ilk kişi olmasa da İngiliz edebiyatında yerel dilin kullanımının popülerlik kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. *Canterbury Hikâyeleri* yine önemli bir biçimde soyluluktan emekçi sınıflara kadar her sınıftan erkek ve kadını tasvir ederek geç ortaçağ İngiliz toplumunun dikkat çekici bir resmini çizer.

Türlü Türlü İnsanlar

Canterbury Hikâyeleri sahneyi belirleyen ve takip edecek öyküler için bir çerçeve sunan Genel Prolog'la başlar. Çerçeve öykü, güney İngiltere'deki Canterbury Katedralinde Aziz Thomas Becket'in türbesini ziyarete giden 29 kişilik bir hacı grubuyla ilgilidir.

> Akşam karanlığında
> Handa bir araya toplandı
> Türlü türlü insanlardan oluşan
> Yirmi dokuz kişilik grup.
> ***Canterbury Hikâyeleri***

Chaucer'ın karakterleri: sınıf ve uğraş

Aristokratlar ve soylular
- Şövalye
- Başrahibe
- Keşiş
- Frer

↓

Ticari zenginliğe sahip olanlar
- Tüccar
- Hukukçu
- Katip
- Franklin (toprak sahibi)

↓

Esnaflar
- Tuhafiyeci
- Boyacı
- Marangoz
- Dokumacı
- Duvar Kilimcisi

↓

Orta sınıf
- Aşçı
- Gemici
- Hekim
- Bathlı Kadın

↓

Erdemli yoksul
- Vaiz
- Çiftçi

↓

Alt sınıf
- Levazımcı
- Değirmenci
- Kahya
- Mübaşir
- Günah çıkarıcı

Hacılar, Londra'nın yakınlarındaki Southwark'ta Tabard Hanında buluşurlar. Anlatıcı Geoffrey Chaucer da onlara katılır. Hac ortaçağ Avrupa'sında sık karşılaşılan bir durumdur ve Chaucer hacıları her sosyal sınıf ve uğraştan gelen "türlü türlü insanlar" olarak niteler.

858 dizeden oluşan Genel Prolog'un büyük bir kısmı hacılar ve onların sosyal sınıfları, kıyafetleri ve kişiliklerini açıklar (anlatıcının kendisi de dahil). Prolog, hacıları veya onların birçoğunu tanıttıktan sonra bir yarışma önerisini ortaya atan Harry Bailly adındaki Hancıyla son bulur. Hancı, her hacının ikisi gidiş yolculuğu ve ikisi dönüş yolculuğu için dört öykü anlatmasını önerir. En iyi öyküyü anlatan kişi, hana döndüklerinde ücreti diğer hacılar tarafından karşılanan bir yemekle ödüllendirilecektir. Hacılar kura çeker ve ilk hikâyeyi Şövalye'nin anlatması kararlaştırılır.

Hikâyeler

Çerçevedeki 24 hikâye, anlatıcı veya Chaucer'ın kendisi tarafından anlatılan iki hikâye içerir. Birçoğu uyaklı beyitler, birkaçı da nesir şeklinde yazılmıştır. Chaucer çok çeşitli temalar ve edebi tarzlardan yararlandığı için bunlar büyük bir farklılık gösterir: hayvan masalları ve diğer fabllar, fabliau (müstehcen ve satirik hikâyeler), romantik şiir, dini öğütler, vaazlar, alegoriler ve örnekler (ahlaki anlatılar). Şövalye'nin Hikâyesi iki kardeş arasındaki aşk rekabetini anlatan bir romanstır. Değirmenci'nin Hikâyesi ise Oxfordlu bir marangozun aldatılmasını konu edinen müstehcen ve komik bir öyküdür. Gürültülü ve kaba olan Mübaşir'in Hikâyesi, kandırılan bir frerin ödeme olarak bir osuruğu kabul etmesini anlatır. Öte yandan İkinci Rahibe'nin Hikâyesi inancı nedeniyle şehit edilen derinlemesine ruhsal bir kadın olan Azize Cecilia'nın öyküsüdür.

Öykülerin uzunluğu önemli ölçüde farklılaşır; en uzunu ve belki de en çok tanınanı Bathlı Kadın'ın Hikâyesi'dir. Kadının otoriter ve zevk düşkünü karakterinin nasıl geliştiğini açıklayarak başlar ve beş kocasıyla yaşadığı hayatı anlatarak devam eder; öykünün teması kadınların erkekler üzerindeki hâkimiyetidir.

> Bu dünya ıstıraplarla dolu bir geçit.
> ***Canterbury Hikâyeleri***

Renkli Bir Resim

Chaucer, ton ve tarzın her öykücüye uygun olmasını, onun kendi statüsünü, uğraşını ve karakterini yansıtmasını sağlayarak öykülere hayat verir. Bu canlılık, karakterler arasındaki diyalog ve etkileşimler aracılığıyla bir öyküyü diğerine bağlayan çerçeveleme aracının kullanımıyla zenginleştirilir. Öykücüler tartışmalar, aşağılamalar veya bazen övgüler yoluyla sık sık birbirlerinin sözünü keser. Örneğin Başrahibe'nin Hikâyesi, Hancı'nın onu öyküsünü anlatmaya nazikçe davet etmesiyle başlarken, bir başka yerde Şövalye öyküyü çok acıklı bulduğu için Keşiş'in sözünü keser. Çerçeve öykünün genişliği, tek tek öykülere daha büyük bir boyut katar.

Canterbury Hikâyeleri geç

Ellesmere elyazması (yaklaşık 1410) *Canterbury Hikâyeleri*'nin güzel, zarifçe resimlendirilmiş bir kopyadır ve Chaucer'ın metninin birçok modern versiyonu için temel teşkil eder.

ortaçağ İngiltere'sinin, insanlarının ve olaylarının renkli bir resmini sunar. Chaucer, çok çalkantılı bir dönemde yaşamış ve yazmıştır. 1348–49 yıllarında Kara Ölüm nüfusun üçte birini öldürmüştür; 1381 Köylü Ayaklanması feodal sistemde çatlaklar açmıştır ve Kilise'nin otoritesi, özellikle de yozlaşmış pratikleri sorgulanmıştır.

Chaucer'ın hikâyeleri, genellikle Kilise'nin ikiyüzlülüğüyle alay ederek ve onu hicvederek dönemin olaylarının birçoğunu yansıtır. Günah Çıkarıcı'nın Hikâyesinde, günah çıkarıcının vaazlarında yer verdiği günahları bizzat işlediği gösterilir. Frer'in Hikâyesi mübaşirlere satirik bir saldırıdır. Bu dini görevlilerin rolü, bölgenin günahkâr üyelerini mahkemeye çağırmaktır. Mübaşir'in Hikâyesi'nin de frerlere karşı bir saldırı olması şaşırtıcı değildir.

Tamamlanmaya Eser

Chaucer, *Canterbury Hikâyeleri*'ni yazarken sayısız kaynaktan yararlanmıştır. Şövalye'nin Hikâyesi, Boccaccio'nun epik şiiri *Teseida*'ya dayanır ve *Canterbury*'de Boccaccio'nun eserine başka referanslar da vardır. Chaucer'ın diğer kaynakları Ovidius, İncil, Sör Gawain ve Yeşil Şövalye gibi şövalyelik eserleri ve büyük olasılıkla dostu İngiliz şair John Gower'ın eserleridir. Araştırmacılar, Chaucer'ın *Canterbury Hikâyeleri*'ni yazarken nihai amacının ne olduğunu ve hatta öykülerin hangi sıralamaya göre yayımlanmasını istediğini veya eserin tamamlanıp tamamlanmadığını bilmemektedir. Tek ipucu, hacılara dörder öykü anlattırma planının ortaya konduğu Genel Prolog'da yer alır. Fakat yalnızca 24 öykü vardır ve bazı hacılar bir tek öykü bile anlatmaz. Öykücüler veya Hancı öykülerin sıralamasını veya numarasını belirtmez.

> Uyusak da, uyanık olsak da
> Amaçsızca dolaşsak da, dört nala gitsek de
> Zaman akıp geçer
> Hiç kimseyi beklemeden.
> ***Canterbury Hikâyeleri***

Kalıcı Bir Başyapıt

Kanıtlar Chaucer'ın öldüğü tarihte *Hikâyeler* üzerinde çalışmaya devam ettiğini gösterir. Kendi el yazısıyla yazdığı orijinal bir kopya yoktur; başka biri tarafından yazıya dökülmüş parçalar vardır. İlki, Chaucer'ın ölümünden kısa bir süre sonra üretilen Hengwrt elyazmasıdır. Günümüzde en sık kullanılan kaynak ise metni farklı sayıda öykü içeren 10 parçaya bölen 15. yüzyıla ait Ellesmere elyazmasına dayanır. Öyküler ipuçlarına veya metin içindeki göndermelere göre gruplandırılır ve Yedi Ölüm Günah hakkındaki uzun bir nesir vaaz olan Vaiz'in Hikâyesi'yle son bulur. Bunu Chaucer'ın özrü izler; yazar ilginç bir biçimde eserlerinin kaba, seküler öğelerinden dolayı okuyucudan affını diler. Bu özrün tam manası belli değildir ama bazıları bunu ölüm döşeğindeki pişmanlık olarak değerlendirmiştir.

Yapısı ve olay örgüsünü çevreleyen belirsizliklere rağmen *Canterbury Hikâyeleri*, bir başyapıt ve İngiliz dilindeki en önemli edebi eserlerden biri kabul edilir. Mizahı, müstehcenliği, dokunaklılığı ve satirik gözlemleri, altı yüz yılı aşkın bir süre sonra bugün de benzersizdir.

Geoffrey Chaucer

Büyük bir İngiliz şair olmasının dışında saray mensubu, devlet memuru ve diplomat olan Chaucer muhtemelen 1343 yılında Londra'da doğmuştur. Şarap tüccarı olan babası, oğlunun iyi bir kariyer yapması için çabalamış ve Ulster Kontesinin hanesinde ona bir görev bulmuştur. Chaucer buradan III. Edward'ın hizmetine girmiş; ilk olarak asker, daha sonra diplomat olarak görev yapmıştır. Fransa ve İtalya'ya seyahat etmiş ve Dante ile Boccaccio'nun eserlerini okumuştur. 1374'ten 1386'ya gümrük kontrolörü olarak çalışmıştır. 1366'da evlenmiş ve kralın dördüncü oğlu Gauntlu John'un himayesine girmiştir. Chaucer, ilk önemli şiiri *Book of the Duchess*'i (1369) Gaunt'un ilk eşi Blanche'a ağıt olarak kaleme almıştır. II. Richard'ın hükümdarlığında zor zamanlar geçirmiştir; ama 1389'da kraliyet binası projelerine katip olarak atanmıştır. 1400 yılında ölmüş ve Westminster Abbey'e gömülmüştür.

Önemli eserleri

1379 *The House of Fame*
y.1385 *Troilus and Criseyde*
y.1388 *İyi Kadınların Efsanesi*

KAHKAHA İNSANIN ZENGİNLİĞİDİR. NEŞE İÇİNDE YAŞAYIN

GARGANTUA VE PANTAGRUEL (1532–1564), FRANÇOIS RABELAIS

KISACA

YAKLAŞIM
Rönesans Hümanizmi

ÖNCE
1304–74 İtalyan âlim ve şair PetrarcA, hümanizm ve İtalyan Rönesans'ına ilham veren Yunan ve Roma metinlerini çevirir.

1353 Boccaccio'nun *Decameron* adlı eserinde vebadan kaçan 10 genç Floransalının anlattığı 100 öykü Rönesans edebiyatı için bir standart teşkil eder ve Chaucer'dan Shakespeare'e yazarları etkiler.

1460 Johannes von Tepl'ın Ölüm ve bir çiftçi arasındaki diyaloğu anlatan *Bohemyalı Çiftçi (der Ackermann aus Böhmen)* adlı eseri Almanya'nın ilk hümanist şiirlerinden biridir.

1522–35 Hollandalı hümanist Erasmus, Yeni Ahit'in kendi Yunanca ve Latince çevirilerini yayımlar; bunlar Martin Luther'in Almanca ve William Tyndale'in İngilizce çevirilerine temel teşkil eder.

François Rabelais, beş ciltlik *Gargantua ve Pantagruel'in Tarihleri* adlı eserinde iki büyük dev ve beraberindekilerin etrafındaki bir fantezi dünyası kurar. Metin, çağdaş okuyucunun aşina olduğu ortaçağ halk mizahının tüm öğelerini içerir: bedensel işlevler, kaba cinsel davranış, doğum ve ölüm. Hiciv bakımından zengin olan öyküler, kuzey Avrupa'ya İtalya'dan yayılan Rönesans hümanizminin enerjisinden de beslenmiştir. Bu tarihte "hümanizm" modern zamandakinden farklı bir anlama sahiptir; klasik dünyanın bilgeliğine duyulan ilginin yeniden uyanmasıyla ilgilidir. Bu noktaya kadar eğitim körü körüne Kilisenin dar skolastik geleneğini takip etmiştir; başlıca hümanist amaç felsefe, gramer, şiir, tarih ve Antik Yunanca ve Latinceyi kapsayan eksiksiz bir eğitim programı oluşturmaktır.

> Her şeyi eksilten ve kemiren zaman, cömert davranışları artırıp çoğaltır…
> ***Gargantua ve Pantagruel***

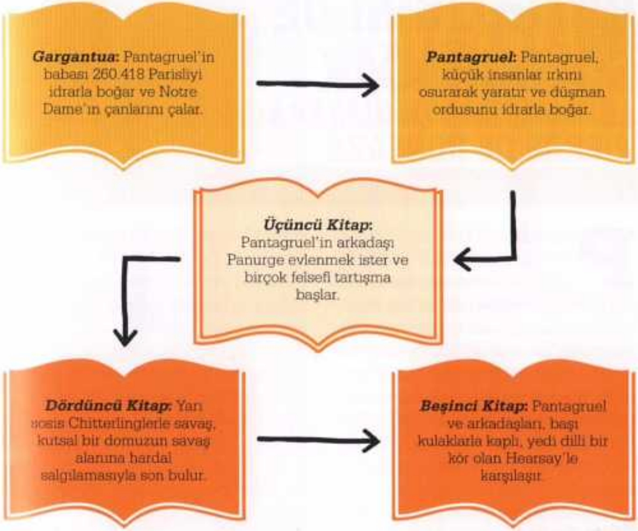
İlmi ve Hicivli

Hızla değişen dünyanın eşiğinde duran Rabelais, hümanist gündemi devlerin maceralarıyla birleştirmenin yollarını bulur ama öncelikle müstehcen mizah ve absürD fanteziyle okuyucusunun dikkatini çeker. Metin en başında doğum sancısı çeken anneye bir ebenin gözünden bakar; bebek Gargantua annesinin sol kulağından doğmaya çalışır. Gargantua'nın ve oğlu Pantagruel'in kahramanlıkları, savaşları ve arayışları peş peşe anlatılır. Öykü ziyafet sofralarının ve mağara gibi ağızları boylayan kürekler dolusu hardalın; bir salatada yenen hacıların; vücutları örten kocaman kumaş parçalarının; orduların idrarla sürüklenip gitmesinin ve savaştan sonra Gargantua'nın saçından düşen güllelerin anlatımlarıyla süslenir.

Bu kadar ham ve aşırı davranışlara rağmen, Rabelais dev yaratık-

Ayrıca bkz: *Decameron* 102 ▪ *Canterbury Hikâyeleri* 68–71 ▪ *Don Kişot* 76–81 ▪ *Tristram Shandy* 104

Rabelais ilk olarak *Pantagruel*'i yazmışsa da, dizi genellikle Gargantua'dan başlayarak öykünün sıralamasına uygun yayımlanmıştır. İlk iki kitap satir ve müstehcen mizahla karakterize olurken, üçüncüsü daha ciddidir ve dördüncü ve beşincisi ise karanlık bir biçimde alaycıdır.

larının Rönesans hümanizminin yeni dünyasına kolayca geçiş yapmasını sağlar. Devler tıp, hukuk ve bilimi kapsayan eğitimin incelikli noktalarına ayak uydurmayı başarır. İhtiyar dev Gargantua oğluna yazdığı mektupta kendi yetiştiği "karanlık" zamanları "ışık ve saygınlığın geri kazanıldığı" mevcut çağla kıyaslar.

15. yüzyılın ortalarında matbaanın ortaya çıkışıyla birlikte sıradan insanlar İncil çevirisini okuyabilmiştir. Kilesinin gündemi aracılık etmeksizin Tanrı'nın sözlerine doğrudan erişim fırsatına ilk kez sahip olmuşlardır. Rabelais bir rahip olmasına karşın dini dogmatizmi hicvetme şansını değerlendirmiştir. Gargantua'nın kudretli savaşçısı Keşiş John, özgürce bir araya gelen iyi giyimli rahibeler ve keşişlerle dolu ihtişamlı Thélème Manastırı verilir. "Ne istersen yapmakta özgürsün" der tarikatın kuralı, "hepimiz yasaklanmış şeyleri yaparız ve mahrum edildiğimiz şeyleri arzularız."

Nüktedanlığı, cüretkârlığı ve entelektüel derinliğiyle *Gargantua ve Pantagruel* başka hiçbir romana benzemez. Yüzyıllar boyunca yazarlar ve daha güncel olarak da postmodern yazarlar Rabelais'in büyük eserinin anlatısal özgürlüğünde takdir edilecek pek çok nokta bulmuştur.

François Rabelais

Yazar, hekim, Yunanca uzmanı ve rahip François Rabelais 16. yüzyıl Fransa'sının entelektüel devidir. Touraine bölgesinde muhtemelen 1494 dolaylarında doğan Rabelais, Fransisken tarikatına katılmadan önce hukuk eğitimi almıştır. Daha sonra Benedikten tarikatına geçerek tıp ve Yunanca eğitimi almıştır. 1530'da yeminini bozarak Benedikten tarikatından ayrılıp Montpellier Üniversitesinde tıp eğitimi almıştır. Mezun olduktan sonra Hippokrates ve Galen gibi antik Yunan hekimlerin eserleri üzerine dersler vermiştir; onların kitaplarını çevirmiş ve kendisi de Lyon'da hekim olarak görev yapmıştır.

İsminin bir anagramı olan Alcofribas Nasier adıyla *Gargantua* ve *Pantagruel*'i oluşturacak beş kitaptan ilki olan *Pantagruel*'i yayımlamıştır ama Rabelais'in beşinci kitabı yazıp yazmadığı tartışmalıdır. Beş kitap da Sorbonne ve Kilise tarafından kınanmıştır ve güçlü hamileri tarafından korunmasına rağmen Rabelais 1545'ten 1547'ye kadar infaz korkusuyla yurtdışında yaşamıştır. Daha sonra papalık tarafından affedilmiş ve 1553'te Paris'te ölmüştür.

YAŞLILIĞIN HÜKMÜ, TIPKI BU ÇİÇEK GİBİ SENİN GÜZELLİĞİNİ DE SOLDURACAK

LES AMOURS DE CASSANDRE (1552), PIERRE DE RONSARD

KISACA

YAKLAŞIM
Pléiade

ÖNCE
1549 Joachim Du Bellay, Pléiade'nin prensiplerini ortaya koyarak klasik modellere öykünülmesini, arkaik ve diyalekt sözcüklerin canlandırılmasını ve yeni sözcüklerin icat edilmesini destekler.

SONRA
1555 Yunan ozan Callimachus'tan ilham alan Ronsard'ın *İlahiler*'i tanrılar ve kahramanların yanı sıra gökyüzü gibi doğal fenomenleri zarifçe kutlar.

1576 Pléiade'nin en eğitimli ozanı ve ustaca denemeler yapan bir şair olan Jean Antoine de Baïf, son derece özgün bir eser yayımlar: *Mimler, Dersler ve Atasözleri*.

1578 Ronsard'ın *Hélène İçin Soneler* adlı eseri, klasik mit ve kaderin yanı sıra âşıkların ıstırabına göndermelerle doludur.

Pierre Ronsard (1524–1585) adını parlak Ülker (Pleiades) yıldız kümesinden ve MÖ 3. yüzyıldaki İskenderiyeli şairler grubundan alan Fransız hümanist şairler grubunun öncüsüdür. Pléiade, Rönesans İtalya'sına eşdeğer bir Fransız Edebiyatı yaratmayı amaçlamıştır. Antik dönemlerin janr ve formlarına öykünmüşler, tartışmalı şiirsel inançlarını şekillendirme ve savunmaya çok zaman ayırmışlardır.

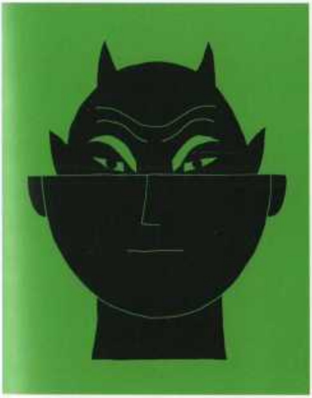
Yüce Sanat

Ronsard, şiiri sadece bir saray eğlencesi olarak değil yüce sanat olarak görmüştür. Çok yönlü ve yenilikçi biridir ve şiirleri melodik, duyusal ve kendisi alt rütbelerde bir din adamı olmasına rağmen pagandır. Latin ozan Horatius ve Yunan Pindar'dan ilham alan övgü şiirleri, soneler ve mersiyelere önemli katkılarda bulunmuştur ve 1558'de Fransa Kralı IX. Charles'ın sarayında resmi şair olmuştur. Günümüzde en çok ustaca kalem aldığı sıcak aşk şiirleriyle hatırlanır.

Les Amours de Cassandre adlı şiir seçkisinde, Ronsard İtalyan ozan Petrarca'yla rekabet başlatır. Cassandre'ye tutkusunu Petrarca'nın da kullandığı delip geçen oklar, aşk iksirleri ve zehirlerle dolu bir imgelemle açıklar. Fakat bu imgeleme Ronsard'ın ellerinde şehvet yüklenir. Örneğin sevdiğinin kucağına düşebilmek için altın damlacıklarına dönüşme ve daha sonra onu sırtında taşıyıp uzaklara götürebilmek için bir boğaya dönüşme arzusundan söz eder.

> Sarıların en derinine
> dönüşmek isterdim,
> Altın bir yağmur gibi damla
> damla düşmek için
> Onun kucağına…
> ***Les Amours de Cassandre***

Ayrıca bkz: *Gargantua ve Pantagruel* 72–73 ▪ *Muhtelif Şiirler* (Marvell) 91 ▪ *Kötülük Çiçekleri* 165 ▪ *Cehennemde Bir Mevsim* 198–203

HAZDAN HOŞLANAN KİŞİ, ONUN UĞRUNA CEHENNEME DÜŞMELİ

DOKTOR FAUSTUS (1604), CHRISTOPHER MARLOWE

KISACA

YAKLAŞIM
Jakoben Tiyatro

ÖNCE
1592 Thomas Kyd'ın Elizabeth Dönemi oyunu The Spanish *Tragedy*'nin intikam teması ve oyun içinde oyun gibi öğeleri sonraki Jakoben dramalarda devam eder.

1598–1600 William Shakespeare'in *IV. Henry, 1. ve 2. Kısım* oyunları, gürültülü komedi, tarih, şiddet ve onura duyulan Jakoben ilgiyi yansıtır.

SONRA
1610 Ben Jonson'ın *Simyacı* (*Alchemist*) oyununun ilk performansı, sert satire duyulan Jakoben açlığı giderir.

1614 John Webster'ın beş perdelik intikam tragedyası *Malfi Düşesi* ensest, işkence ve çılgınlığı işlemesi bakımından gerçekten Jacoben'dir.

İngiltere'de I. Elizabeth (1558–1603) ve I. James (1603–1625) dönemlerinde üretilen drama – sırasıyla Elizabeth Dönemi ve Jakoben dönem– genellikle mizah ve pastişin eşliğinde cinayet, politika ve intikamın karanlık dünyasını tasvir etmiştir. "Jakoben" terimi bu iki dönem arasında İngiliz Edebiyatının devamlılığını anlatmak için kullanılır. Elizabeth Dönemi, komedya ve tragedyaların yükselişine sahne olur ve daha sonra sarayında cinsel ahlak kurallarının gevşek olduğu söylenen James'in döneminde psikolojinin ve doğaüstünün öğelerini kullanmıştır.

> Günahın mükafatı ölüm mü? Bu zor.
> ***Doktor Faustus***

Şeytanla Anlaşma

Elizabeth Döneminde 1564'te doğan Christopher "Kit" Marlowe, çılgınca yaşamış ve anlatıldığına göre bir arbede sırasında bıçaklanarak 29 yaşındayken ölmüştür. Eserleri Jakoben dramanın daha karanlık temalara ilgisinin bir işaretidir. Efsanevi bir simyacıyı konu edinen bir Alman öyküsünü temel alan Marlowe'un *Doktor Faust*'u (orijinal adıyla *Dr. Faust'un Trajik Öyküsü*) zekâsıyla büyük saygı uyandıran bir akademisyenin geleneksel bilimin sınırlarından yorulmasının öyküsünü anlatır. Bilgiye açlığı öylesine büyüktür ki büyüye yönelir ve Mephistopheles'i çağırır; şeytan onu kadiri mutlaklık ve haz hakkında sahte vaatlerle kandırır. İkisi ölümcül bir anlaşma yaparlar: Faust, 24 yıl boyunca şeytanın kendine hizmeti karşılığında ruhunu ona teslim etmeyi kabul eder. Kibrin yönlendirdiği ve gücün yozlaştırdığı iyi bir adam olan Faust kendine yaptığı büyük kötülüğün farkına vardığında artık çok geçtir.

Ayrıca bkz: *First Folio* 82–89 ▪ *Fairie Queene* 102–05

HAYATIN KENDİSİ DELİCE GÖRÜNÜRKEN DELİLİĞİN NEREDE YATTIĞINI KİM BİLEBİLİR?

***DON QUIJOTE* (1605–1615), MIGUEL DE CERVANTES**

KISACA

YAKAŞIM
İspanya'nın Altın Yüzyılı

ÖNCE
1499 Fernando de Rojas'nın bir dizi diyalog şeklinde anlattığı bir mamanın öyküsü olan *La Celestina*, İspanya'da edebi rönesansın başlangıcına işaret eder..

1554 Anonim yayımlanan *La vida de Lazarillo de Tormes y de sus fortunas y adversidades* (*Lazarillo de Tormes'in ve Talihlerinin ve Tersliklerinin Öyküsü*) adındaki kısa roman, yeni bir form geliştirir: pikaresk roman.

SONRA
1609 İspanya'nın en üretken oyun yazarı ve önemli bir şairi olan Lope de Vega, kendi yazma tarzını doğrulamak için *Günümüzde Oyun Yazmanın Yeni Kuralları* adındaki sanatsal manifestosunu yayımlar.

1635 Pedro Calderón de la Barca'nın *Hayat Bir Rüyadır* adlı felsefi alegorisi, Altın Yüzyılın en çok çevrilen eserlerinden biri olur.

16. ve 17. yüzyıllara yayılan İspanya'nın Altın Çağı, ülkenin Amerika'daki kolonilerinin zenginliği aracılığıyla süper güç statüsüne yükselmesiyle başlayan güzel sanatlardaki olağanüstü gelişmeye işaret eder.

Kutsal Roma İmparatoru V. Charles Döneminde (1519–56) Avrupa'nın genelinde serbest bir fikir akışı mevcuttur ve İspanya'nın yazarları Rönesans'ın heyecanına yanıt verebilmiştir. Öykücülük, şiir ve dramadaki yeni teknikler belirleyici nesir, manzum ve oyunlar üretmiştir. Yazarı anonim olan *Lazarillo de Tormes*, karma talihli bir *picaro* (genç haydut) anlatıcıya yer vererek dünyaya yeni bir edebiyat janrı sunmuştur: pikaresk roman. Şair Garcilaso de la Vega'nın eserlerini hem şiir formları hem de ölçüyle yapılan denemeler karakterize etmiştir. Oyun yazarı Lope de Vega ise soneler, kısa romanlar ve lirik şiirlerle beraber 1800 oyundan oluşan geniş ve baş döndürücü bir külliyat üretmiştir.

Aynı dönemde Miguel de Cervantes, Altın Yüzyılın en büyük edebi başarısı olan *Don Quijote*'yi (orijinal adıyla *Maharetli Centilmen Don Quijote*) yazmıştır. Lope de Vega gibi o da bir çağın sonuna doğru yaklaşılırken yazmıştır. İspanya despotik hükümdarlık, dini bağnazlık ve Donanmanın İngilizlere yenilmesinin ardından azalan zenginliği nedeniyle artık gerilemeye başlamıştır. Don Quijote, romantik bir geçmiş ve istikrarsız bugün arasında kalmış, büyülemeye ve ilham vermeye devam eden bir şövalye macerasına atılan tuhaf bir kahraman olarak bu değişen iklimden çıkmıştır.

Gerçeklikle Bağlar Kurmak

Cervantes'in çağcılı William Shakespeare'in oyunlarının modern dramanın kökeni olmaları gibi, *Don Quijote* de modern kurgunun kökenidir. Her iki yazar da baş kahramanlarının motivasyon, eylem ve duygularını daha önce hiç denenmemiş bir biçimde derinlemesine sunar ve gerçek gibi görünmelerini sağlayan bir psikolojik karmaşıklığa sahip Hamlet, Macbeth ve Don Quijote gibi karakterler yaratır.

Don Quijote iki temel seviyede gerçeklikle bağ kurar. Cervantes'in romanının ana karakteri, daha önceki şövalye romanlarının kahramanlarına hayranlık duyar ve onlara öykünerek kendine "Don

Miguel de Cervantes

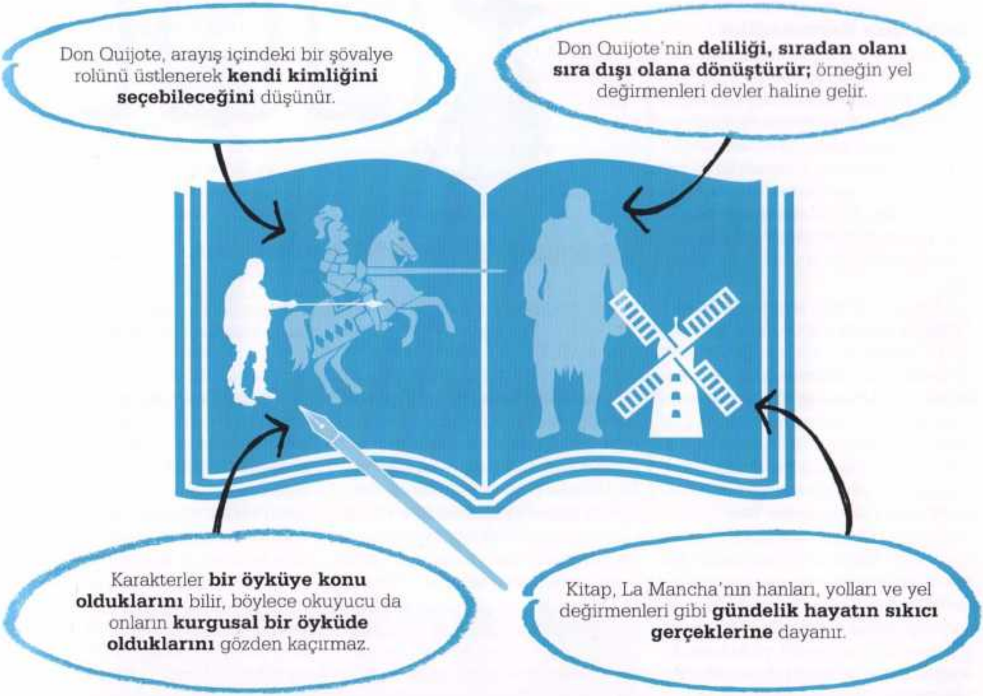

Miguel de Cervantes 1547'de İspanya'da Madrid yakınlarında dünyaya gelmiştir. Annesi bir soylunun kızı, babası ise hekimdir. Hayatının ilk yılları hakkında çok az şey bilinir ama büyük olasılıkla 1569 dolaylarında Roma'da yaşamış ve çalışmıştır. Daha sonra İspanyol deniz kuvvetlerine katılmıştır. Güney Avrupalı Katolik devletler ittifakının Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğrattığı Lepanto Savaşında ciddi bir biçimde yaralanmıştır. 1575'te Türkler tarafından yakalanarak beş yılını Cezayir'de hapiste geçirmiştir. Fidye Katolik bir tarikat tarafından ödenmiş ve Madrid'e geri dönebilmiştir. Cervantes'in ilk önemli eseri *La Galatea* 1585'te yayımlanmıştır. Mali olarak zorluklar yaşasa da yazmaya devam etmiş ve *Don Quijote*'yle maddi anlamda olmasa da başarıya ulaşmıştır. 1616'da Madrid'de ölmüştür ama mezarı daha sonra kaybolmuştur. 2015'te bilim insanları Madrid'deki bir manastırda kalıntılarının ortaya çıkarıldığını ileri sürmüştür.

Önemli eserleri

1613 *Exemplary Novels*
1617 *Persiles ve Sigismunda* (tamamlanmamış)

Ayrıca bkz: *Canterbury Hikâyeleri* 68–71 ▪ First Folio 82–89 ▪ *Decameron* 102 ▪ *Gaullu Amadis* 102 ▪ *Teneke Trampet* 270–71 ▪ *Seksek* 274–75 ▪ *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu* 298–99

Quijote" adını verir. Fakat bu romantik kahramanların aksine *Don Quijote*'nin karakterleri yemek ve uyku gibi gündelik kaygılar güder. Hanlar ve yel değirmenlerinin dünyasında oldukça sıradan yollar ve patikaları izleyerek seyahat ederler. Karakterler bizim dünyamızı andıran olağan bir ortamdadır.

Gerçeklikle diğer bağlantı seviyesi, romanın "realizm" olarak bilinen edebi yaklaşıma göre ilerlemesidir: Her şey büyüsel veya mitsel müdahale olmaksızın zaman ve mekân birliği çerçevesinde gerçekleşir yani kitaptaki eylem yazıldığı tarihle aynı döneme aittir, belirli bir coğrafi bölgeye sadık kalır ve büyük ölçüde kronolojiktir.

Hayal Gücünün Devleri

Bu realizme rağmen, romanda illüzyon da bir yere sahiptir; ama yalnızca ana karakterinin zihninde karşımıza çıkar. Don Quijote'nin hancılar, fahişeler, keçi çobanları, askerler, rahipler, firari suçlular ve reddedilmiş âşıklarla karşılaşmaları, hayal gücü tarafından büyütülür. Bunlar adeta şövalye Gaullu Amadis'in kendi adını taşıyan romanslarda giriştiği türden şövalyelere özgü arayışlara dönüştürülür. Paslı zırhını takan, Rocinante adını verdiği ihtiyar ata binen ve vasıfsız Sanço Panza'yı kendine yardımcı yapan Don Quijote, şövalye romansının en iyi geleneğine uygun olarak Dulcinea adını verdiği köylü kıza aşkını ilan eder. Don Quijote'nin düş aleminde gündelik şeyler olağandışı şeylere dönüşür; hayal gücünün etkisiyle mücadele edebileceği korkutucu düşmanlar

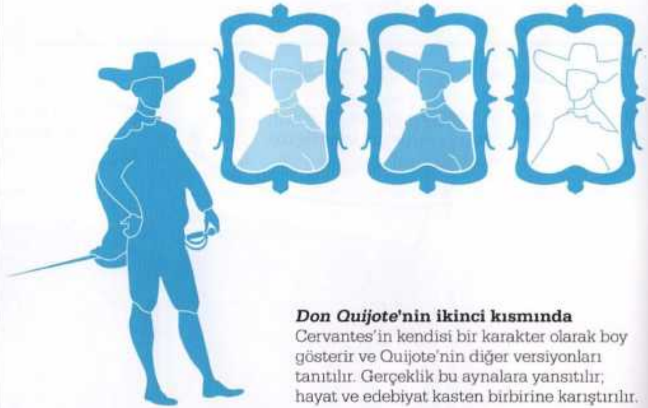
olarak gördüğü La Mancha'nın yel değirmenleri bunun unutulmaz bir sembolüdür.

Daha Çok Karmaşıklık

Gerçeklik ve illüzyon arasındaki uçurum, kitabın komik (ve aynı ölçüde trajik) yönünün kaynağıdır ve sonraki dört yüzyıl boyunca dünya çapında kurguyu besleyen bir tema olmuştur. Cervantes, temasını ortaya koyduktan sonra ilk kısımdan on yıl sonra yayımlanan romanın ikinci kısmında bunu derinleştirir ve karmaşık hale getirir.

Romanın ikinci kısmında, Don Quijote'nin kendisi de dahil olmak üzere karakterler yer aldıkları romanın birinci kısmını okumuş veya en azından duymuştur. Yabancılar Don Quijote ve Sanço Panza'yla bizzat karşılaştıklarında, onların meşhur öyküsünü bilmektedir. Örneğin bir dük ve düşes, bütün maceralarını okudukları Don Quijote'yle tanışınca heyecanlanır. Eğlenmek için onu kandırmanın iyi bir fikir olduğunu düşünürler; hazırladıkları hayali maceralar dizisi sadistçe pratik şakalarla sonuçlanır. Cervantes'in söylediği gibi onurun sosyal konumla hiçbir ilgisi yoktur. Okuyucular daha az gülmeye başlar.

> Sonunda, o kadar az uyuyup o kadar çok okuduktan sonra, beyni kuruyup gitti ve tamamen aklını yitirdi.
> ***Don Quijote***

***Don Quijote*'nin ikinci kısmında**
Cervantes'in kendisi bir karakter olarak boy gösterir ve Quijote'nin diğer versiyonları tanıtılır. Gerçeklik bu aynalara yansıtılır; hayat ve edebiyat kasten birbirine karıştırılır.

Cervantes İkinci Kısmı kaleme alırken, sahte bir ikinci cilt de ortaya çıkmıştır: *Tordesillas'lı Licenciado Alonso Fernández de Avellaneda'nın La Mancha'lı Maharetli Centilmen Don Quijote Öyküsünün İkinci Cildi.* Cervantes'in edebi eserinin çalınması İkinci Kısmın sonuna şu notu düşmesine neden olmuştur: "Don Quijote sadece benim için doğdu ve ben de onun için; o yaptı, ben de yazdım." Cervantes edebi intikam için şövalyesini ve yardımcısını Avellaneda kitabından bir karakteri kaçırmak için Barcelona'ya gönderir.

Öyküler İçinde Öyküler

Edebiyatın kendisi de bu romanda bir temadır. Don Quijote'nin hezeyanlarının çok fazla okumaktan kaynaklandığı söylenir: *Don Quijote*'nin okuyucusuna ilgi çekici bir önerme sunulur. Ama Don Quijote'nin kitapları rahip, hancı ve berber tarafından yakıldığında bile kendisinin umulmadık görkem arayışı devam eder. Kitabın anlatıcısının rolü de sorgulanır. Cervantes karakterlerinin ve öykünün arkasına gizlenmek bir yana görünüşte kendi sesiyle veya genellikle Mağribi öykücü Cide Hamete Benengeli adında bir anlatıcı kılığında sık sık kendini gösterir. Romanın ilk sözcükleri –"La Mancha'da adını umursamadığım bir köyde"– anlatıcının kararlılığının (wilfullnes) yanı sıra yazarın kendi materyali üzerindeki kontrolünü gösterir.

Roman, epizodik formda yazılmış ve daha sonraki birçok yol romanı ve filmine zemin sunmuştur. Don Quijote ve Sanço Panza'nın karşılaştığı karakterlerin birçoğunun anlatacak öyküsü vardır ve Chaucer'ın *Canterbury Hikâyeleri* ve Boccaccio'nun *Decameron* adlı eserlerinin ve yüzyıllarca süren Arap egemenliği sırasında güney İspanya'ya Doğu'dan gelen öyküler kanonunun okuyucularına aşina gelecek bir formatta bir roman sunarlar.

Örneğin romanın yan karakterlerinden biri olan zorla Hıristiyanlaştırılmış bir Müslüman olan Ricote, İspanya'dan sürgün edilmesini anlatır. Bu öykü içindeki öykü, kurgusal anlatıya tarihsel olguları dahil eder. 1609'da zorla Hıristiyanlaştırılmış Müslümanların sürgün edilmesi gündemdedir ve daha önceki şövalye romansları mitler dünyasıyla ilgi-

lenirken, Cervantes'in romanı kendi döneminin zorlu koşullarını işlemeye hazırdır.

Hayal ve Hayal Kırıklığı

Öyküler her an çoğalarak hayal ve hayal kırıklığı için yeni fırsatlar sunar. Quijote ve Sanço, pastoral edebiyat eğitimi aldıktan sonra çoban olan ama güzel çoban kız Marcella'ya aşkından ölen bir gencin öyküsünü dinler. Onun ölümünden sorumlu tutulan Marcella, cenaze töreninde yaptığı konuşmada erkek fantezisinin objesi olmayı reddedip dilediği gibi yaşama hakkını savunur. Edebiyat görünüşe göre okuyucularını bir rüya aleminde yaşamaya teşvik ettiği gerekçesiyle eleştirilirken, kitap tam da bu amaca ulaşır.

Cervantes bir yazar olarak tam olarak istediği şeyi yapacağını ortaya koyar. Sonunda Don Quijote tükenmiş ve inancını yitirmiştir bir şekilde evine döner. Ölümünden kısa bir süre önce "Delirdim, artık kendime geldim" der. Cervantes onu öldürerek devam niteliğindeki yetkilendirilmemiş eserleri önlemeyi amaçlamıştır.

> "Söyleyin bana, Don Alvaro," dedi Don Quijote, "ben sizin söz ettiğiniz Don Quijote gibi miyim?"
> ***Don Quijote***

Cervantes'in sahiplik iddialarına rağmen, Don Quijote büyük kurmaca karakterlerin nihayetinde ilk ortaya çıktıkları sayfalardan uzaklaşarak yazarlarından nasıl kaçtığının örneğini sunar. Henry Fielding gibi İngiliz komik romancılarına ve Gustave Flaubert gibi Fransız gerçekçilerine ilham vermiştir. Flaubert'in Bovary karakteri, kurguya öykünerek hayatın sıkıcılığından kaçmaya çalışması bakımından bir 19. yüzyıl Don Quijote'si olarak görülebilir. 20. yüzyılda Cervantes'in oyunbaz ve meta-kurgusal yönü Jorge Luis Borges'i Cervantes'in romanını yeniden yaratan bir yazar hakkında "Pierre Menard, *Don Quijote*'nin Yazarı"nı yazmaya ilham vermiştir. Borges bunu sinsice "Cervantes'in [öyküsünden] daha incelikli" olarak nitelendirmiştir. Don Quijote dengesiz olsa da idealist davranışı açıklamak için kullanılan bir sıfat olarak da ölümsüzleşmiştir: Quijotevari.

Yorumlar

Ortaçağ şövalye öyküleriyle modern roman arasındaki kavşakta duran *Don Quijote*, okuyucu kuşaklarına zengin bir kültürel miras bırakmıştır ve yüzyıllar boyunca farklı yorumlara konu olmuştur. İspanya'nın Altın Yüzyılında yayımlanan eser, büyük ölçüde bir satir olarak algılanmıştır: Don Quijote'nin şakalara konu olmasının dışında İspanya'nın tarihinin büyük kısmının da öyküye katılmasıyla birlikte ülkenin yayılmacı hırslarının bir eleştirisi olarak da görülmüştür. Don Quijote'nin kahramanlık yanılgıları, ülkenin gerileme gerçeği karşısında boy yere yayılmacı politikalar uygulamasının bir simgesi olarak okunabilir. Devrimciler için Don Quijote bir ilham kaynağıdır; sistem yanlışken o doğrudur. Romantikler onu trajik bir karaktere dönüştürmüştür; kendisinden aşağıdakiler tarafından yenilgiye uğratılan soylu amaçlara sahip biridir. Eserin zaman içinde sürekli yeniden değerlendirilmesi, öyküsünün ve yazımının kalıcı gücüne işaret eder ve metnin edebiyat tarihinde merkezi bir yere sahip olmasını garantiler.

İspanya'nın ortasındaki La Mancha kurak ama tarımsal olarak önemli bir bölgedir. Edebi bir nitelikten yoksundur ve dolayısıyla sözde şövalye kahraman için (ve eğlenceli) bir yerdir.

İNSAN BİRÇOK ROL OYNAR ÖMRÜNDE

FIRST FOLIO (1623), WILLIAM SHAKESPEARE

KISACA

YAKLAŞIM
Ozan

ÖNCE
1560 İngilizce çevirisi yayımlanan Cenevre İncili Shakespeare'in kullandığı başlıca kaynaklardan biri olur.

1565 Romalı ozan Ovidius'un Arthur Golding tarafından çevrilen *Dönüşümler* eseri yayımlanır ve Shakespeare için önemli bir edebi kaynaktır.

1616 İngiliz yazar Ben Jonson'ın *Works* (*Eserler*) adlı kitabı popüler bir oyun yazarının oyunlarının ilk yayımlanan seçkisidir.

SONRA
1709 İngiliz yazar Nicholas Rowe'un *Shakespeare's Complete Works* adlı çalışması Jacob Tonson tarafından yayımlanır. Bu, First Folio'dan itibaren Shakespeare'in oyunlarının yeniden düzenlenmesine yönelik ilk önemli girişimdir. Rowe telaffuz ve imlayı modernleştirmiş ve sahne bölümleri eklemiştir.

William Shakespeare öldüğünde, arkadaşı ve rakibi oyun yazarı Ben Jonson eserlerinin "bir çağın değil, bütün çağların eserleri" olduğunun ortaya çıkacağını yazmıştır. Bu öngörü gerçekleşmiştir: Shakespeare dünya çapında tanınmaktadır ve tüm zamanların en ikonik yazarlarından biri olarak görülmeye devam etmektedir. Eserleri sekseni aşkın dile çevrilmiştir; oyunları filmlere, animasyonlara ve müzikallere dönüştürülmüştür ve sözleri dünyanın dört bir yanındaki siyasetçiler, sanatçılar ve reklamcılara ilham vermiştir.

Bitmeyen Cazibe

1999'da Shakespeare Büyük Britanya'da "Milenyumun İnsanı" seçilmiştir ve 2012 Olimpiyat Oyunlarının açılış seremonisinde *Fırtına* oyunundan konuşmalar kullanılmıştır. Büyük Britanya'nın en büyük kültürel değerlerinden biridir ve her yıl sekiz yüz bin kadar ziyaretçi onun yaşam öyküsünün başladığı evleri ziyaret etmek için Stratford-upon-Avon'a gitmektedir.

1616'da ölen Shakespeare neden günümüzde de okuyucuların ve tiyatro izleyicilerinin bu kadar çok ilgisini çekmeye devam eder? Bu cazibenin büyük bir kısmı, insan olmanın nasıl bir his olduğunu anlatan sözleri yakalayabilme yeteneğinden gelir. Dile hâkimiyeti, karmaşık duyguları büyük bir etki ve ekonomiyle aktarabilmesine imkân tanımıştır. Shakespeare'in ayakkabı tamircisinden saray mensubuna kadar toplumun her kesiminden izleyicilere sahip olması, oyun yazarını sosyal katman, eğitim ve çağlar ötesine geçebilen bir şiirsel ses geliştirmeye teşvik etmiştir. Oyunları avluda ayakta dikilerek oyunu izlemek için bir peni ödeyenlere de cazip gelmeli-

> Bazıları büyük doğar, bazıları büyüklüğü elde eder ve bazılarına da büyüklük bahşedilir.
> ***On İkinci Gece***

William Shakespeare

1564 Nisanında Stratford-upon-Avon'da dünyaya gelmiştir. 18 yaşındayken Anne Hathaway'le evlenmiştir. O sırada karısı üç çocuklarının ilkine hamiledir. Resmi kayıtlar, 1590'ların başında Shakespeare'in Londra'da olduğunu, oyuncu olarak çalıştığını ortaya koyar. Kendisinden bir oyun yazarı olarak ilk kez söz edildiği 1592 tarihli değerlendirme olumsuz bir nitelik taşır: Oyun yazarı Robert Greene onun için "şimdilerde türedi bir Karga var, bizim tüylerimizle kendini güzelleştiriyor" ifadesini kullanmıştır. Shakespeare'in VI. Henry hakkındaki oyunları, 1590'ların sonunda çok popüler olmuş ve şöhreti öylesine artmıştır ki 1598'de Francis Meres "kulağa hoş gelen, tatlı dilli Shakespeare" ifadesini kullanmıştır. Kralın Adamları adlı oyuncu grubunun başlıca yazarı ve Bankside'daki Globe tiyatrosunun bir paydaşı olarak yıllar sonra döneceği Stratford-upon-Avon'da bir ev alabilmiştir. 23 Nisan 1616'da ölmüştür.

Diğer önemli eserleri

1593 *Venüs ve Adonis*
1594 *Lucretia'ya Tecavüz*
1609 *Shakespeare's Sonnets*

Ayrıca bkz: *Kral Oedipus* 34–39 ▪ *Dönüşümler* 55 ▪ *Canterbury Hikâyeleri* 68–71 ▪ *Doktor Faust* 75 ▪ *Moby Dick* 138–45 ▪ *Ulysses* 214–21

Shakespeare, Stratford-upon-Avon kentinde dünyaya gelmiştir. Anne Hathaway'le evliliğinin ilk beş yılı da dahil olmak üzere hayatının ilk yıllarını Henley Caddesindeki bu evde yaşamıştır.

dir; hükümdar ve saray mensuplarının beğenilerini de karşılamalıdır. Shakespeare'in eserlerinin geniş bir kesime hitap etmeyi sürdürmesinde şaşılacak çok az şey vardır; Shakespeare'in hayal gücüne dayalı öyküleri çocuklara olduğu kadar, deneyimli tiyatro izleyicilerine de keyif verebilmektedir.

Shakespeare'in dehası doğaya ayna tutmak ve onun içinde izleyicisini yansıtmaktaki yeteneğinde yatar; insanlar onun eserlerinde kendilerini ve başkalarını ayırt eder. Shakespeare'in izleyicisinin dikkatini çeken en etkili tekniği, monolog kullanımıdır. Bu anlarda karakter sahnede tek başına kalır ve varlığının özünü ortaya koymaya başlar; oyunun dünyasıyla izleyicinin dünyası arasında güçlü bir bağ kurulur. Monolog, karakterlerin en örtülü korkuları, hayal kırıklıkları, rüyaları ve tutkularını paylaşmasına imkân tanır. Mahremiyet anlarında Shakespeare'in karakterleri kırılgan ve zayıf görünebilir; aynı zamanda ikiyüzlü ve alçak da gösterilebilir. Shakespeare onlara özel olarak izleyiciyle konuşma izni vererek izleyicilerin her düşünceye ortak olduğu illüzyonunu yaratır. Karakterler olay örgüsünün gelişmesi için kullanılan araçlar olmanın ötesine geçer ve sahneden sahneye kararlar alan o an yaşayan bireylermiş gibi görünür.

> Tüm dünya bir sahnedir,
> Ve tüm erkekler ve kadınlar
> sadece birer oyuncu.
> ***Beğendiğiniz Gibi***

Shakespeare'in oyunları tiyatroda sahnelenmek üzere tasarlanmıştır ama okuyucular bunlardan bazılarını sahnede gördükten sonra okumak da istemiştir: Hamlet, Romeo ve *Juliet, Bir Yaz Gecesi Rüyası* ve *V. Henry* oyunları Shakespeare hayattayken ayrı eserler olarak yayımlanmıştır; bunlar dört yapraklı formalar olarak bilinir. Fakat *Julius Caesar, Macbeth, Beğendiğiniz Gibi* ve *On İkinci Gece* gibi diğer oyunları oyun yazarının ölümünden önce yayımlanmamış görünür ve 1623'te First Folio adıyla da bilinen *Mr. William Shakespeares Comedies, Histories, & Tragedies* yayımlanmamış olsaydı belki de tamamen ortadan kaybolabilirdi.

First Folio

First Folio'nun günümüzde sadece 240 kadar kopyası mevcuttur ve bir müzayedede 6 milyon Amerikan dolarına satılarak dünyanın en kıymetli kitaplarından biri haline gelmiştir. Bu kitap olmasaydı, Shakespeare'in başyapıtlarından birçoğu sonsuza dek kaybolabilirdi.

Elizabeth dönemi ve Jakoben dönemde, bir oyunun sadece sahnelendiği için yayımlanmasının hiçbir garantisi yoktu. Yayımcılar oyunların "kalıcı" bir cazibeye sahip olmaktan çok "gelip geçici" bir rağbet gördüğünü düşünüyordu ve enerjilerini (ve maddi kaynaklarını) İnciller, vaazlar ve İngiliz tarih kitapları yayımlamaya harcıyordu. Ben Jonson, eserleri bir araya toplanıp bütün halde yayımlanan ilk

First Folio'daki Oyunlar

Komedyalar

Fırtına
Veronalı İki Centilmen
Windsor'un Şen Kadınları
Kısasa Kısas
Yanlışlıklar Komedyası
Kuru Gürültü
Aşkın Çabası Boşuna
Bir Yaz Gecesi Rüyası
Venedik Taciri
Beğendiğiniz Gibi
Hırçın Kız
Yeter ki Sonu İyi Bitsin
On İkinci Gece
Kış Masalı

Tarih Oyunları

Kral John
II. Richard
IV. Henry 1. Bölüm
IV. Henry 2. Bölüm
V. Henry
VI. Henry 1. Bölüm
VI. Henry 1. Bölüm
VI. Henry 3. Bölüm
III. Richard
VIII. Henry

Tragedies

Troilus ve Cressida
Coriolanus
Titus Andronicus
Romeo ve Juliet
Atinalı Timon
Julius Caesar
Macbeth
Hamlet
Kral Lear
Othello
Antonius ve Kleopatra
Cymbeline

oyun yazarıydı. Toplu eserleri Shakespeare'in öldüğü yıl olan 1616'da yayımlandı ve popülerliği benzer ciltlerin de hazırlanmasına ilham verdi.

Shakespeare'in iki oyuncu arkadaşı ve yakın dostu John Heminges ve Henry Condell, First Folio'yu yayıma hazırlamanın ne kadar büyük bir görev olduğunu görmüştü. Zorlu bir işti ve ilk öncelikleri oyun metinlerini bulmak oldu. Oyun yazarının orijinal elyazmaları topluluk tarafından kullanılmış ya da çoğaltılmıştı ve daha sonra da replikleri içeren metinlerin üretilmesi için kullanılmıştı. Her oyuncu, ipucu olarak kendi sözlerinden birkaç satır önce başlayan oyun metinlerine sahipti. Zaman içinde elyazmaları oradan kayboldu veya değiştirildi, düzenlendi ve mürekkeple doldu. Günümüzde Shakespeare oyunlarına ilişkin hiçbir elyazması yoktur ama *Sör Thomas More* adlı oyundaki 147 satırın Shakespeare'in kendi el yazısıyla yazıldığı düşünülür. First Folio, Shakespeare'i anmak için bir anıt vazifesi görür; öylesine popüler olmuştur ki sadece dokuz yıl sonra (düzeltmelerle birlikte) yeniden yayımlanmıştır ve o tarihten sonra da farklı formatlarda yeniden yayımlanmaya devam etmiştir. Yayımlanmasını sağlamak için geliştirilen vizyon ve gösterilen kararlılık göz önünde bulundurulduğunda First Folio'nun günümüzde bu kadar önemli bir kitap olarak kabul edilmesine şaşırmamak gerekir.

Üç Genel Başlık

First Folio'da Shakespeare'in oyunları Komedyalar, Tarih Oyunları ve Tragedyalar olmak üzere üçe ayrılır. Bu üç janr ayrımı bir ölçüde keyfidir

Shakespeare'in ortaklarından olduğu Globe Tiyatrosu, 1599'da Thames'in güney yakasında açılmıştır ama 1644'te kapatılmıştır. 1990'larda aynı yerde yeniden inşa edilen Globe açılmıştır.

ve Shakespeare'in kendi oyunlarına bakışından çok, yayımcının arzusunu yansıtır. Örneğin *Julius Caesar*, sadece bir tarih oyunu olabilecekken tragedya olarak listelenir; benzer bir biçimde III. Richard, Tragedyalar başlığı altında yer alabilecekken tarih oyunları arasında listelenir.

Shakespeare katı bir biçimde belirli bir janrda yazmayı düşünmemiştir. Yenilikçi bir yazar olarak kendi eserlerinde çeşitlilik yaratmak için farklı janrlarla ilişkili karakteristikleri sık sık harmanlamıştır. Örneğin büyük üzüntü anlarında zaman zaman egemen ruh halini değiştirmek için kara mizah öğesini dahil eder: *Hamlet*'te mezar kazıcı bir mezar kazarken şarkı söyler; Macbeth ve işi kanlı ellerini yıkamak için sahneden ayrılırken Kapıcı izleyiciyle şakalaşır ve *Antonius ve Kleopatra*'da Kleopatra intihar etmeyi düşünürken sevince kapılır.

Benzer bir biçimde hafif ve eğlenceli olması beklenebilecek Shakespeare'in komedyaları, bazen karanlık ve tehlikeli olabilir: *Kısasa Kısas*'ta Isabella Angelo tarafından cinsel olarak taciz edilir; *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nda Oberon Titania'nın gözlerine ilk gördüğü kişiye âşık olmasına yol açacak bir iksir damlatır ve *On İkinci Gece*'de Malvolio'nun bağnaz tavrı aşağılanmaya yol açar.

Test Edilen İlişkiler

Shakespeare'in komedyaları birçok benzerlik taşırken, aynı zamanda birbirinden belirgin bir biçimde farklılaşır. Neredeyse hepsi aynı anda hem bireylerin hem de toplulukların birleşmesine katkıda bulunan evlilik kararıyla son bulur; bu aynı zamanda oyunun sonuna kutlama, coşku niteliği katar ve daha önce mutluluğu engellemiş olan yanlış anlaşılmaların hatırasını uzaklaştırır. *Aşkın Çabası Boşuna*, bu komedyalar arasında olağandışıdır çünkü oyun evlilikle bitmez; çiftler bir yılı ayrı geçirdikten sonra tekrar bir araya gelmek için anlaşır.

> Cümbüşlerimiz artık son buluyor.
> Oyuncularımız...
> Havaya karışıp gidiyor.
> ***Fırtına***

Komedyalar genellikle uyum ve yeniden bir araya gelmeyle sonuçlanırken, tragedyalar dramatik gidişatlarında çok daha yıkıcıdır. İlişkiler test edilir, yük altına girer ve sonunda dağılır. Bu genellikle oyunun sonuna doğru ölüm sahnesiyle sonuçlanır. Aynı gidişat bazı tarih oyunlarında da izlenebilir. Krallık, yönetim ve hükümdarlık öykülerine genellikle çatışma, kan davası ve rekabet yön verir. Farklılıklarına rağmen Shakespeare

Burada Harriet Walter tarafından oynanan Mısır Kraliçesi Kleopatra, *Antonius ve Kleopatra* oyununun tutkulu, ölümcül doruğunda yılanı tutar ve bir "aşığın çimdiği" gibi onun ısırması sonucu ölür.

Shakespeare'in oyunlarında tekrarlanan motifler	
Erkek kılığına giren kadınlar	*Veronalı İki Centilmen, Venedik Taciri, Beğendiğiniz Gibi, On İkinci Gece, Cymbeline*
Soytarı	*Kral Lear, On İkinci Gece, Beğendiğiniz Gibi*
Oyun içinde oyun	*Bir Yaz Gecesi Rüyası, Hamlet, Aşkın Çabası Boşuna*
Doğaüstü	*Macbeth, Hamlet, Bir Yaz Gecesi Rüyası, Fırtına, Julius Caesar, III. Richard, Cymbeline*
Kulak misafiri olma	*On İkinci Gece, Aşkın Çabası Boşuna, Hamlet, Othello*
Yanlış kimlik (komik bir motif olarak)	*Yanlışlıklar Komedyası, Kuru Gürültü, Kısasa Kısas, Yeter ki Sonu İyi Bitsin*
Fırtına ve gemi kazası	*Macbeth, Kral Lear, Fırtına, Perikles, Yanlışlıklar Komedyası*

oyunları, oyun yazarının toplumsal olarak çeşitlilik arz eden karakterlere ses verme arzusuyla birbirine bağlanır: *IV. Henry*, 1. ve 2. Bölümde kadın satıcıları, muhabbet tellalları ve fahişeler geleceğin İngiltere kralıyla birlikte vakit geçirir; *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nda dokumacı Bottom masal dünyasına adım atar ve *Kral Lear*'da hükümdar bir soytarı ve dilencinin düşüncelerine kulak verir.

Trajedinin Derinliği

First Folio'ya dahil edilen olaylar içinde bazı eserler Shakespeare'in başyapıtları statüsünü kazanmıştır. İnsanların "Olmak ya da olmamak; bütün mesele bu" sözlerine aşina olması için *Hamlet*'i okumuş veya sahnede izlemiş olması gerekmez. Hamlet'in melankoliye ve derin düşünmeye yatkınlığı tüm dünyada ünlüdür. Shakespeare onda neredeyse tüm zamanların en şiirsel seslerinden birini ve sızlayan bir vicdanın edebi illüzyonunu yaratmıştır. Shakespeare, Hamlet ölümlülük ve ölümsüzlükle ilgili sorunlarla boğuşurken onun hayali zihninin ayrıntıları etkileyici bir biçimde sunar. Hamlet "Bu dünyanın hengâmesinden kurtulduğumuzda, hangi düşleri görebileceğimize" kafa yorar. Sayısız şiir, roman ve oyunun işaret ettiği gibi Hamlet yalnız değildir. Kral Lear de Shakespeare'in insani koşul anlayışını doğrudan ortaya koyan trajik yaratılardan biridir. İhtiyarlığında Lear'ın kendisine ve çevresindeki dünyaya ilişkin anlayışı, daha genç kuşağın görüşleriyle çelişir. Gururu onu düşüncesiz hükümlere sürükler, dostları ve ailesinden dışlanır ve eylemleri ve diğer insanlarla ilişkileri hakkında düşüncelere dalar. Shakespeare'in diğer trajik figürlerinin birçoğu gibi Lear'a da kendi düşünceleri işkence eder ve durumunu yeniden değerlendirip "daha iyi görebilmesi" için oyunda belli bir süre geçmesi gerekir.

Kimlik Sorunları

Bir Yaz Gecesi Rüyası, Shakespeare'in en popüler komedyalarından biridir ve Bottom da en unutulmaz yaratılarından biri olmuştur. Ormandayken Bottom'ın başı hilekâr peri Puck tarafından büyüyle bir eşeğin başına dönüştürülür. Görsel efektler, sahnede sayfadakine oranla çok daha güçlü bir etki yaratır. Bir oyuncunun bu metamorfozu aktarmak için tüm varlığını farklılaştırdığını görmenin eğlencesi yalnızca performans sırasında tam olarak takdir edilebilir.

1948'de aynı zamanda yönetmenliğini yaptığı film versiyonunda Laurence Olivier tarafından canlandırılan Danimarka Prensi Hamlet intikam almak için deliymiş gibi davranan psikolojik olarak karmaşık bir karakterdir.

Bir Yaz Gecesi Rüyası'ndaki büyülenmiş dokumacı Bottom başı bir eşeğin başıyla değiştirilse de aşk iksirinin etkisi altındaki Titania'ya çekici görünür.

ama okuyucular da Bottom'ın hayat deneyiminin altüst olduğunu ve kısa bir an için hayatı kendisinden farklı biri gibi hissettiğini anlayacaktır. Bu teknik Shakespeare'in diğer komedyalarında da tekrarlanır. Kılık değiştirmek, karakterlerin kimliğini değiştirmesine imkân tanır: *Beğendiğiniz Gibi*'de Rosalind ve *On İkinci Gece*'de Viola, genç erkekler gibi giyinir ve *Yanlışlıklar Komedyası*'nda iki ikiz grubu birbirleriyle karıştırılarak büyük bir komik etki sağlanır.

İktidarın Tehlikeleri

Shakespeare'in tarih oyunları, ikiyüzlü karakterlerle doludur. *III. Richard* oyununda Gloucesterlı Richard tahta giden yolda kötü niyetlerini gizler ve muhtemelen Shakespeare'in en büyük kötü karakteri haline gelir. Şekilsiz vücuduyla dikkat çeken kambur Richard, oyunu açan ilk monologdan itibaren çok karizmatiktir. "Kötü olduğunu göstermeye kararlı" olduğunu söyleyerek izleyiciyi bilgilendirir ve "kurnaz, yalancı ve güvenilmez" olduğunu açıklar. Monologlar ve deforme vücut yapısının sembolizmi, Richard'ı dramanın kötü figürü olarak öne çıkarır. İzleyiciler ondan nefret etmeye bayılır. Yine de *II. Richard*'dan *VI. Henry*'ye kadar Shakespeare'in tarih oyunlarının tümünde olduğu gibi iktidarın kırılgan olduğu gösterilir. Shakespeare, *IV. Henry, 2. Bölüm*de "Taç takan baş sıkıntıdan kurtulmaz" der; iktidardakiler hiçbir zaman tehlikeden uzak değildir. III. Richard da beklemediği bir şekilde bu dersi öğrenir. Tahta giden yolda cinayetlerle ilerledikten sonra, tacına yönelik tüm tehditleri ortadan kaldırana dek öldürmeye devam etmesi gerekir.

Çağlar Boyunca Yaşayan Eserler

First Folio, dokuz yüzü aşkın sayfaya yayılır, 36 oyun içerir ve kapak sayfasında Shakespeare'in en bilindik portresine yer verir ama günümüzde Shakespeare'in bütün eserlerinin birçok kopyasında bulunabilecek *Perikles* veya *İki Soylu Akraba* oyunlarını içermez. *Fırtına, Cymbeline* ve *Kış Masalı* oyunları modern edisyonlarda genellikle romans olarak geçerken, Coriolanus, *Julius Caesar* ve *Antonius* ve *Kleopatra* günümüzde bazen "Roma oyunları" olarak adlandırılır.

Shakespeare'in eserleri, ilk yayımlandıkları zamanki genelleyici sınırların ötesine geçmişse de eserlerin günümüze ulaşabilmesi First Folio sayesindedir.

Yazarlık Tartışması

18. yüzyılın sonlarından itibaren Stratford-upon-Avonlu William Shakespeare'in First Folio'da yayımlanan eserlerin yazarı olmadığı yönünde çeşitli komplo teorileri üretilmiştir.

Alternatif adayların uzun bir listesi vardır ve bu liste daha da uzamaktadır. Shakespeare'in son oyunlarının sahnelenmesi veya yayımlanmasından on yıl önce ölen Sör Francis Bacon, Christopher Marlowe, Edward de Vere ve hatta Kraliçe I. Elizabeth de bu listede yer alan isimlerdir. Elizabeth dönemi oyun yazarı Christopher Marlowe, 1593'te öldürüldüğüne göre bu oyunları nasıl yazmış olabilir? Bir öyküye göre Christopher Marlowe 1593'te tavernadaki bir arbedede öldürülmemiş, saklanmış ve "William Shakespeare" takma adıyla tiyatrolara oyunlar yazmaya devam etmiştir. Listedeki diğer isimlerle ilgili iddialar da aynı ölçüde olağan dışıdır.

HER ŞEYE SAYGI GÖSTERMEK, HİÇBİR ŞEYE SAYGI GÖSTERMEMEKTİR

İNSANDAN KAÇAN (1666), MOLIÈRE

KISACA

YAKLAŞIM
Fransız Neoklasisizmi

ÖNCE
1637 Pierre Corneille'in "trajikomedisi" *Le Cid*, Paris'te sahnelenerek beğeni toplar ama klasik birlik kurallarını gözetmediği için "Académie française" tarafından eleştirilir.

1653 Philippe Quinault'un komedi, trajikomedi ve daha az bilinen trajedi türündeki çok sayıdaki oyunundan ilki olan *Rakipler* ilk kez sahnelenir.

SONRA
1668 Jean de la Fontaine, dönemin ölçülü şiirini genişleterek Ezop ve Phaedrus gibi klasik kaynaklardan *Fabllar* seçkisini uyarlar.

1671 Molière, Corneille ve Quinault trajikomik bale *Psyché*'de birlikte çalışır.

1677 *Phèdre*, Jean Racine'in Yunan mitolojik temalarını işleyen tragedya dizisini devam ettirir.

Aydınlanma Döneminde (1650–1800) Avrupa'ya klasik olan her şeye düşkünlük hâkim olmuştur. Form, duruluk ve zarafet gibi antik Yunan idealleri, tüm sanatlarda neoklasik harekete ilham vermiştir ve Fransa edebiyat alanında öncülük etmiştir. 17. yüzyılda, Aristoteles'in *Poetika* adlı eserinde açıklandığı şekliyle Yunan tiyatrosunun geleneklerinin yeniden yorumunu uygulayan Fransız dramasında klasik etki çok belirgindir.

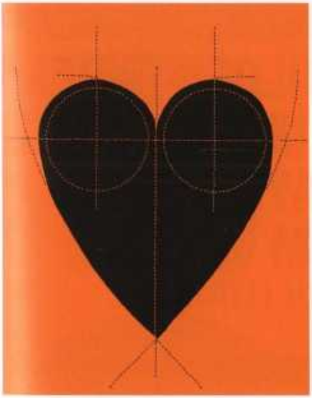
Bu stilize edilmiş manzum drama genellikle Yunan mitolojik temalarını yansıtan tragedyalar şeklini almıştır (bu özellikle Jean Racine için önemli bir ilham kaynağıdır) ama genel olarak komediye artan bir talep mevcuttur ve bu talep Molière'in (1622–1673) zekice oyunlarıyla karşılanmıştır.

Karakter Komedisi

Molière'in başlıca katkısı, İnsandan Kaçan oyununun baş kahramanı Alceste gibi yaşama sığmayan karakterlerle dönemin ahlak kurallarını hicveden "karakter komedileridir." Yapay, samimiyetsiz nezaketi (*politesse*) inatla reddeden Alceste, bir sosyete kız Célimène'e âşık olunca zorluklar yaşar. Onun flörtü nedeniyle kendini kaybeden Alceste, başkalarında küçümsediği şekilde davranmaya başlar ama bir soylunun duygusal şiirini eleştirirken olağan karakterine döner. Hukuki bir sorunla karşılaşır ve arkadaşlarını kaybeder. Kaprisli Célimène'de boş yere teselli arar. Molière, Alceste'nin insandan kaçma tutumuyla eğlenirken Yunan oyun yazarı Aristofanes'in komedyalarının ruhuyla 17. Yüzyılın saray adabının ikiyüzlülüğünü de teşhir eder.

Molière'in *Kadınlar Mektebi*, *Tartuffe* ve *Cimri* gibi komedilerinin başarısı 18. yüzyıl boyunca devam eden zarif, nükteci tiyatro çağının başlangıcına işaret etmiştir. Bu janr İngiltere'de de beğeni toplamıştır ve Restorasyon komedisinden Oliver Goldsmith ve Richard Brinsley (ve Jane Austen gibi romancılar) üzerinden Oscar Wilde'a kadar izi sürülebilecek bir çizgiye ilham vermiştir.

Ayrıca bkz: *Kral Oedipus* 34–39 ▪ *Candide* 96–97 ▪ *Le Cid* 102–05 ▪ *Phèdre* 102–05 ▪ *Gurur ve Önyargı* 118–19 ▪, *Dorian Gray'in Portresi* 194

AMA ARKAMDA HEP ZAMANIN KANATLI ARABASININ YAKLAŞTIĞINI DUYUYORUM DÖRTNALA

ÇEŞİTLİ ŞİİRLER (1681), ANDREW MARVELL

KISACA

YAKLAŞIM
Metafizik Şairler

ÖNCE

1627 John Donne "A Nocturnal Upon St Lucy's Day" adlı melankolik aşk mersiyesinde Metafizik mübalağayı kullanır: "İkimiz gözyaşı dökünce bir tufan olur / Suya boğan tüm dünyayı, biz ikimizi..."

1633 George Herbert'ın "The Agony" adlı şiiri Metafizik ustalığı inanç meselelerine uygular: "Aşk tatlı ve en ilahi likör, / Tanrımın kan olarak, benimse şarap olarak hissettiğim."

1648 Robert Herrick'in *Hesperides* adlı kitabı ünlü carpe diem ("günü yakala") şiirini içerir. "To the Virgins, to Make Much of Time" başlığını taşıyan şiirde ünlü "Topla goncaları, bunu yapabiliyorken" dizesi yer alır.

1650 George Herbert'ın ilham verdiği Henry Vaughan, mistik bir adanmışlık şiiri olan "The World" adlı şiirini yayımlar.

"Metafizik Şairler" terimi, denemeci ve edebiyat eleştirmeni Samuel Johnson tarafından 17. yüzyılda yaşamış olan John Donne, George Herbert ve Andrew Marvell'ı (1621–1678) gibi İngiliz yazarları tanımlamak için türetilmiştir. Bu grubun tarzına nükte, gelişmiş mantık ve okült metaforlar damga vurur ve grup genellikle aşk, cinsellik ve inanç temalarına odaklanır.

Bedensel Hazlar

Yaşadığı dönemde şair olmaktan çok siyasetçi olarak tanınan Marvell, ölümünden yayımlanan *Miscellaneous Poems* (*Çeşitli Şiirler*) adında bir külliyat üretmiştir. Ünlü aşk şiiri "To His Coy Mistress" de bu şiirler arasındadır. Şiirde konuşan kişi, arzusunun objesini günü yakalamaya ve kendisiyle birlikte olmaya ikna etmeye çalışır. Onun direncini kırmak için kullandığı argüman genellikle "conceit" adı verilen Metafizik metaforlar, hayali sonuçlara ulaşan hayale dayalı fikirler içerir ve süslü fikirler hayali bir sonuca ulaşır: "Mezar güzel ve özel bir yer, / Ama sanırım orada kucaklayamam hiç kimseyi."

17. yüzyılın püriten Hıristiyanlığının cinsel hazlar önünde bir engel teşkil ettiğine inanan Marvell ona meydan okumak için tarih, teoloji ve astronomiyi de kullanır.

Ayrıca "The Mower to the Glow Worms" ve "The Garden" [Bahçe] gibi şiirlerinde pastoral öğelere canlı bir imgelem ve entelektüel canlılık katar ve "yeşil bir gölgede yeşil bir düşünceye" çekilmenin hazzını överken yaptığı gibi soyut olanla duyular arasında güzel bir denge yaratır.

> Geçerken, kavunlara ayağım takılır,
> Çiçeklerin tuzağına düşüp çimleri boylarım.
> **"Bahçe"**

Ayrıca bkz: *Dönüşümler* 54–57 ▪ *Les Amours de Cassandre* 74 ▪ *Kayıp Cennet* 102–05 ▪ *Çorak Ülke* 213

ÜZÜCÜ BİR ŞEKİLDE SENDEN AYRILIYORUM; İSTİRİDYENİN KABUĞUNDAN AYRILMASI GİBİ, GİDİYORUM

KUZEYE GİDEN İNCE YOL (1702), MATSUO BAŞO

KISACA

YAKLAŞIM
Haiku ve haibun

ÖNCE
1686 Matsuo Başo, en ünlü haiku'lardan birini yazar. Kadim bir göle su sıçratarak dalan bir kurbağa hakkındaki bu şiir, Edo'da diğer haiku yazarları arasında aynı tema konusunda bir yarışmaya ilham verir.

SONRA
1744 Büyük haiku şairi Yosa Buson, Başo'nun izinden giderek seyahat notlarını yayımlar.

1819 Kobayashi Issa bir haibun'da nesir ve haiku'yu birleştirdiği *Hayatımın Baharı* eseriyle Başo'nun kıymetli bir varisi olduğunu gösterir. Issa 230'u ateşböceği hakkında olmak üzere 20.000 kadar haiku yazmıştır.

1885 Masaoka Shika çizdiği portreler hakkında haiku yazmaya başlar; bir ressamın manzarayı resmetmesi gibi sahada, hayattan yola çıkarak yazmayı savunur.

Edo'lu (modern Tokyo) Matsuo Başo (yaklaşık 1644–1694) Japon kısa şiir formu haiku üstadıdır. İngilizcede üç veya (daha nadiren) dört dizide çevrilen haiku, çoğu zaman dokunaklı bir biçimde ve keskin bir gözlemle kısa bir anı yakalar. Fakat Başo'nun en büyük çalışması, birleşik bir janr olan haibun'dadır. Bu eserinde haiku, nesir anlatıya yerleştirilir.

Soylu Bir Yolculuk

Başo'nun *Kuzeye Giden İnce Yol*'daki amacı, Zen Budizm'i ruhuyla ve kendisinden önce bu yolculuğu yapan ozanların onuruna ülkenin kuzeylerine doğru yapılan ruhsal bir yolculuğu kaydetmektir. Bu yolculukta doğayla doğrudan karşılaşmalar, kültürel ilişkiler ve Şinto tapınaklarına ziyaretler Basho'nun bencilce bağlardan özgürleşmesini doğrular. Manzum ve nesir kusursuz bir dengededir; birbirine bakan bir çift ayna gibi birbirlerini aydınlatırlar. Yüzlerce kilometre boyunca çoğunlukla yayan yaptığı yolculukta Başo bilgeliği arar; keşiflerini canlı ve çoğu zaman hüzünlü bir melankoli katılmış düzyazıyla anlatır. "Tuzlu rüzgârların şekil verdiği, bonzai ağacına çevirdiği çamlara" yaptığı referans bile üzgün ve kabullenmiş görünür. Başo'nun haiku'su, hakikate kısa bir uyanış anlamında kenşo niteliğine ulaşmayı veya aydınlığa kavuşmayı başarır.

> Hayatlarını gemilerde uzaklara yelken açarak veya at sırtında geçirenler hep yoldadır ve yol onları nereye götürürse evleri de oradadır.
> ***Kuzeye Giden İnce Yol***

Ayrıca bkz: *Genji'nin Hikâyesi* 47 ▪ *Yolda* 264–65

ÖLÜM DAĞINA YOLCULUKTA HİÇBİR ENGEL YOKTUR

SONEZAKİ'DE AŞK İNTİHARLARI (1703), CHIKAMATSU MONZAEMON

KISACA

YAKLAŞIM
Kabuki ve Bunraku

ÖNCE
y.1603 Şarkı, dans, eylem ve mimi harmanlayan zor bir teatral form olan kabuki draması, Izumo'nun Şinto Tapınağındaki bir görevli olan Okuni adındaki kadın dansçıyla başlar.

y.1680 Bunraku, yarı-gerçek boyutlu kuklaların monoton bir sesle söylenen *jōruri* adındaki romantik anlatıyı canlandırdığı müzikal bir kukla tiyatrosu formu olarak gelişir.

SONRA
1748 Takedo Imuzo, Namiki Sosuke ve Miyoshi Shoraku'nun *Chūshingura* veya 47 Ronin'in Hikâyesi sahnelenir. Bunraku olarak yazılan ve Kabuki'ye uyarlanan eser, popülerlik bakımından Chikamatsu'nun eserinin en büyük rakibidir.

1963 Osaka Bunraku Birliği *jōruri* teatral formunu yok olmaktan kurtarır.

Kabuki ve Bunraku, geleneksel Japon tiyatrosunun 17. yüzyılda ortaya çıkan formlarıdır. Kabuki müstehcen konuları işlemiş ve genellikle fahişe olarak da hizmet veren gezgin kadın toplulukları tarafından sahnelenmiştir. Bunraku ise kukla tiyatrosunun bir formudur. Her kuklanın bir baş kuklacısı vardır. Baş kuklacı kuklanın sağ elini hareket ettirir, bir diğer kuklacı sol elini ve bir üçüncüsü de bacaklarını ve ayaklarını hareket ettirir. Üç kuklacı da izleyicinin gözleri önündedir ama genellikle siyah giysiler giyer. Genellikle bir tek şarkıcı vardır; yerini değiştirerek farklı karakterleri canlandırır.

Japonya'nın Ulusal Ozanı

Her iki formda da en büyük oyun yazarı Chikamatsu Monzaemon'dur (1653–1725). Samuray sınıfında dünyaya gelmiş ama oyun yazmayı tercih etmiştir ve zamanla Japonya'nın en ünlü oyun yazarı haline gelmiştir. Çalışmaları genellikle etik ve kişisel gereklilikler arasında çatışma yaşayan bireyleri konu edinir.

İlk olarak Bunraku olarak sahnelenen ve Kabuki'ye uyarlanan *Sonezaki'de Aşk İntiharları* adındaki oyunu Chikamatsu'nun başyapıtıdır; dayandığı gerçek olaydan – yani genç bir çiftin ormanda intihar etmesinden– iki hafta sonra yazılmıştır. Chikamatsu, oyununda William Shakespeare'in talihsiz çifti Romeo ve Juliet gibi iki karakter yaratmıştır. Bunlar kaderleri kötü olan âşıklar temasıyla eşanlamlı hale gelmiştir. Tokubei, ailesi drahoma alan genç bir adamdır ama bir fahişe olan Ohatsu'yu sevdiği için seçilen gelinle evlenmeyi reddeder. Ohatsu'yu elde etmeye çalışan bir rakibi, Tokubei'yi hırsızlıkla itham eder. Ailesine karşı vazifesini yerine getiremeyen Tokubei ne onurunu kurtarabilir ne de Ohatsu'yla bir gelecek kurabilir. Böylece iki âşık ölüm anlaşması yapar. Bu oyun ve benzerleri, çok sayıda âşığın intihara öykünmesine yol açmış ve 1723'ten sonra bu janr bir süreliğine yasaklanmıştır. Fakat oyunun dili Japon Edebiyatındaki en güzel eserlerden biri olarak kabul edilir.

Ayrıca bkz: *First Folio* 82–89 ▪ *Altın Köşk Tapınağı* 263

1632 YILINDA, YORK ŞEHRİNDE, İYİ BİR AİLENİN ÇOCUĞU OLARAK DÜNYAYA GELDİM

ROBINSON CRUSOE (1719), DANIEL DEFOE

KISACA

YAKLAŞIM
Kurgusal Otobiyografi

SONRA
1726 Anglo-İrlandalı yazar Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* adlı eseri, bir gezginin öyküsü ve kurgusal otobiyografi olarak yayımlanır ve kısa sürede başarıya ulaşır.

1740 İngiliz yazar Samuel Richardson, bir hizmetçi olan baş karakterinin hayatını bir dizi mektup üzerinden anlatan kurgusal otobiyografi *Pamela*'yı yayımlar.

1749 İngiliz yazar Henry Fielding'in *Tom Jones* adındaki komik roman tarzındaki otobiyografisi yayımlanır ve ateşli bir yetimin maceralarını anlatır.

1849–50 İngiliz yazar Charles Dickens'ın *David Copperfield* adlı eseri yayımlanır; kurgusal bir eser olmasına rağmen baş kahramanının hayatı Dickens'ın kendi hayatıyla paralellikler taşır.

Edebi bir metnin anlatısını kurgusal bir otobiyografi şeklinde kurgulamak, yazarın öyküyü sanki hayat hikâyesini anlattığı kişinin ağzından anlatıyormuş gibi anlatmasına imkân tanıyan ve anlatılanların da gerçek olayların doğrudan ifadesi olduğu izlenimi uyandıran bir yöntemdir. Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* romanı (orijinal adıyla *The Life and Strange Surprizing Adventures of Robinson Crusoe*) bu kurgusal otobiyografik sesin atasıdır. Jonathan Swift'in Gulliver, Henry Fielding'in Tom Jones ve Charles Dickens'ın David Copperfield'i gibi 18. ve 19. yüzyılın diğer dikkate değer birçok karakteri Crusoe'un izinden gitmiştir.

Robinson Crusoe'un ilk baskısının ön sayfasında Defoe'nin adı yazar olarak geçmez. Bunun yerine kitabın adının altında "Kendisi Tarafından Yazılmıştır" ifadelerine yer verilmiştir. Böylece okuyucular öykünün doğru olduğunu hayal edebilmiştir. "1632 yılında doğdum" ifadesiyle başlayan kitabın açılış cümlesi, bunun söz konusu maceraları deneyimleyen birey tarafından anlatılan gerçek bir öykü olduğunu akla getirir.

Daniel Defoe

1660'ta Londra'da doğduğu düşünülür (soyadına "De" önekini daha sonradan eklemiştir. 1684'te Mary Tuffley'le evlenmiş ve uzun yıllar boyunca iş adamı ve tüccar olarak çalışmıştır ama 1692'de iflas etmiştir. 1697'de Kral III. William'ın sırdaşı olmuş ve gizli ajan olarak Britanya'yı dolaşmıştır. 1702'de *The Shortest-Way with the Dissenters* adlı kitapçılığı siyasi içeriği nedeniyle hapsedilmesine yol açmıştır ve ikinci kez iflas etmiştir. Siyasetçi Robert Harley sayesinde serbest kalan Defoe, Harley'in ajanı olarak görev yapmış ve Britanya genelinde dolaşarak kamuoyunun fikirleri aktarmıştır. Defoe, ellili yaşlarının sonuna kadar roman yazmaya dönmemiştir ve *Robinson Crusoe*'yla büyük başarıya ulaşarak bu formun oluşumunda temel bir figür haline gelmiştir. 1731'de ölmüştür.

Önemli eserleri

1722 *Moll Flanders*
1722 *A Journal of the Plague Year*
1724 *Roxana*

Ayrıca bkz: *Gulliver'in Gezileri* 104 ▪ *Tom Jones* 104 ▪ *David Copperfield* 153 ▪ *Çavdar Tarlasında Çocuklar* 256–57

Robinson Crusoe ve Gulliver'in Gezileri, seyahat öykülerini gerçek hayat deneyimlerinin aktarımı olarak sunmak için otobiyografik sesi kullansa da birçok önemli bakımdan farklılaşır.

Metni gerçek bir anlatıymış gibi göstermek için otobiyografik sesten faydalanır.

Bireyciliği destekler; yalnız, kendi kendine yeten adam akıl yoluyla doğaya egemen olur.

Crusoe kendi adasının "Kralı ve Efendisi" olur.

Robinson Crusoe

Gulliver'in Gezileri

Çağdaş kurgudaki doğruluk iddialarını parodize etmek için otobiyografik sesten faydalanır.

Bireycilik kavramını ve aklın kullanımını hicveder.

Gulliver, Lilliput adasında mahkûm haline gelir.

"Yazarın" doğumunun detayları, otobiyografik bir metin ve dolayısıyla da gerçek bir anlatı olarak esere sahicilik katar. Romanın parçalarının bir günlük şeklini alması da bu gerçeklik hissini artırır.

Adadaki Kazazedeler

Robinson Crusoe realizmin temel bir metni olarak kabul edilmesinin dışında, birçokları tarafından ilk İngiliz romanı olarak da nitelendirilir. Defoe'nun eserine 18. yüzyılın başlarında Pasifik'teki bir adaya çıkan Alexander Selkirk adındaki kazazedenin anlatımlarının ilham verdiğine inanılır. Kısa sürede başarıya ulaşan Defoe'nun öyküsü, Afrika ve Brezilya'nın egzotik bölgelerindeki keşiflerden ve bir Karayip adasında gemi kazasına yol açan bir köleleştirme görevinden söz eder.

Crusoe, yiyecek içecekleri gemiden kurtarmaya çalışmasını ve adada yalnız kalmasını anlatır. Bir barınak inşa eder ve avlanmak, çiftçilik yapmak ve yiyecek aramak için araçlar yapar. Bir kalasa çizikler atarak geçen günleri hesaplar; İncil'i okur ve Tanrı'ya şükreder. Bir papağanı evcilleştirir. Yıllar boyunca bu şekilde yaşar.

Sonra edebiyattaki en ikonik anların birinde Crusoe kumsalda bir ayak izine rastlar ve "vahşilerin" saldırısına uğrayacağına dair saplantılı bir korku duyar. İki yıl boyunca kendini korumak için barikat kurduktan sonra, yakınlardaki bir adadan yamyamlardan kaçan bir yerliyle karşılaşır. Crusoe onu "kurtarır" ve çalıştırır; ona karşılaştıkları gün olan Cuma adını verir. İkisinin arasındaki ilişki, efendi-köle ilişkisi olarak eleştirilmiştir. Avrupalı bir kaşif/sömürgeci ve doğal bir yerli arasındaki ilişkidir. "Uygarlığı" getiren kişi olarak Crusoe, gelişen İngiliz emperyalizminin simgesidir. Avrupalı ulusların koloniler kurmak için toprak talep etmesi gibi, Crusoe da adaya egemen olduğunu düşünür ve kendini sahip ve "Mutlak Efendi" olarak görür.

Crusoe'un "otobiyografik" ada hatıraları çok esnek çıkmıştır; sayısız kez yeniden kurgulamaya ilham vermiş ve Robinsonad adı verilen bir alt janrın ortaya çıkmasını sağlamıştır. İngiliz edebiyatındaki merkezi bir metin olarak belki de başka bir eserler kıyaslanmayacak ölçüde önemli bir etki yaratmıştır ve motifleri genel kültürün parçası haline gelmiştir.

> Tekrar dizlerinin üzerine çöktü, yeri öptü ve … ayağımı kafasının üstüne yerleştirdi; bu sonsuza kadar benim kölem olacağına ant içmesinin bir simgesi gibiydi.
> ***Robinson Crusoe***

BU MÜMKÜN OLABİLECEK EN İYİ DÜNYAYSA, GERİ KALANLARI NEREDE?

CANDIDE (1759), VOLTAIRE

KISACA

YAKLAŞIM
Filozoflar

ÖNCE
1721 Montesquieu'nun *İran Mektupları* adlı eseri, Fransız toplumunu iki İranlı ziyaretçinin gözünden hicveder. Hıristiyanlıkla İslam'ı karşılaştıran ziyaretçiler, Katolik öğretinin altını oyar.

1751–72 Rond d'Alembert ve Denis Diderot, "insanların düşünce tarzını değiştirmek için kolektif bir Aydınlanma girişimini (*Encyclopédie*) üretir.

SONRA
1765–80 Diderot'nun determinist bir dünya görüşünü temsil eden *Kaderci Jacques ve Efendisi* adlı felsefi romanında düello etmeyi bırakamayan iki adam karakteri de yer alır.

1779 Gotthold Ephraim Lessing'in *Bilge Nathan* oyunu, Üçüncü Haçlı Seferi döneminde geçer ve ilham verici bir dini hoşgörü vizyonu sunar.

18. yüzyılda Fransa'da yaşayan muhtelif yazarlar ve entelektüellerden oluşan bir grup filozoflar (*philosophes*) adıyla bilinmeye başlanmıştır; çalışmaları felsefenin ötesine geçerek sosyal, kültürel, etik ve siyasi alanlara yayılmıştır. Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, Denis Diderot ve Montesquieu'yu içeren filozoflar Avrupa'da Aydınlanma olarak bilinen yaygın entelektüel değişimin parçası olmuştur. Hurafe, hoşgörüsüzlük ve adaletsizliğe karşı çıkıp akıl ve entelektüel özgürlüğü savunan bu hareket 17. yüzyılın sonundan 1789 Fransız Devrimine kadar sürmüştür. Devrime egemen rasyonalizm ve siyasi özgürlükçülüğün beraberinde filozoflar ve bilim insanlarının görüşleri ilham vermiştir.

> İnsanlar ya sefaletin çırpınmaları ya da sıkıntının uyuşukluğu içinde yaşamak için doğar.
> ***Candide***

En Yüksek İyimserlik

Candide (orijinal adıyla *Candide, ou l'Optimisme* ve İngilizcede *Candide: or, All for the Best*) Voltaire'in Aydınlanma değerlerine anlatısal bir ifade sunduğu felsefi bir fabldır (*conte philosophique*). Voltaire başta Alman Gottfried Wilhelm von Leibniz'in Tanrı iyiliksever bir ilah olduğuna göre bu dünyanın mümkün olabilecek en iyi (optimal) dünya olması gerektiğini savunan iyimserlik felsefesinde ifade ettiği görüşlere şiddetli bir satirik yaklaşım sergilemiştir.

Romanda tekrarlanan felaketlerle karşı karşıyayken bile "Mümkün olabilecek en iyi dünyada her işte bir hayır vardır" diyen filozof Dr. Pangloss, Leibniz'in görüşlerini yansıtır. Genç kahraman Candide, bu ümit verici metafiziğe meydan okur tarzda bir dizi çetin sınavla karşılaşır; gösterişli bir evden atılır, birçok şiddetli talihsizlik yaşar ve sonunda kaybettiği aşkı Cunégonde'yla

Ayrıca bkz: *Gulliver'in Gezileri* 104 ▪ *Kaderci Jacques* 105

Saf ve naif olan Candide, hayat hakkında kendi görüşlerini oluşturamaz; dünyaya bakışı –örneğin determinizm, iyimserlik ve özgür irade hakkındaki fikirleri– çevresindeki insanların görüşlerine göre şekillenir.

Dr. Pangloss
(Candide'in ihtiyar öğretmeni): Gerçekleşen her şey Tanrı'nın insanlık için güttüğü yüce ve uyumlu amacı yansıtır.

İhtiyar kadın (Papa X. Urban ve Palestrina Prensesinin kızı): Herkesin hayatı talihsizlik ve ıstırapla dolu bir öyküdür.

Martin
(alim ve eski bir yayımcı): Dünya anlamsız ve nefret uyandırıcıdır. Bizi düpedüz deliliğe yönelten kötü güçler tarafından yaratılmıştır.

Kont Pococurante
(Venedikli bir soylu): Hiçbir sanat eseri bozulmamış bir haz veremez. Sanatsal girişime her zaman hak ettiğinden fazla değer verilir.

Türk çiftçi
Politika sefalet getirir: Çalışma sıkıntı, kötülük ve yoksulluğu önlediği için toprağı ekip biçmek daha iyidir.

yeniden bir araya gelir ama artık onu arzulamadığını fark eder. Fakat talihsizlikler çok büyük ve hızlı olduğundan ve çok gerçekçi bir tonda anlatıldığından genel etki komiktir. Kadınlar erkeklerin tecavüzüne uğrar; ordular birbirini yok eder; insanlar soyulur ve köleleştirilir. Her türden talihsizlik hayatı, sağlığı ve mutluluğu istikrarsız kılar. Hırs, şehvet ve acımasızlığın (çoğu zaman din adına) dünyasında iyi edimler nadirdir. Gerçekliğin kalpsizliğiyle kıyaslandığında Pangloss'un iyimserliği açıkça naiftir.

Kişisel Etkiler

Candide, melodramatik olaylarla dolu olsa da otobiyografik köklerine rağmen fikirlerin bir öyküsüdür. Voltaire Cizvit öğretmenler tarafından istismar edilme, Fransız sarayında gözden düşme ve Prusya'dan sürülme gibi birçok kişisel talihsizlik yaşamıştır. Ayrıca iki genel yıkım da Voltaire'in hayal gücünü şekillendirmiş, Tanrı ve özgür irade konusundaki görüşlerini çok etkilemiştir: 1755'te Portekiz'de Lizbon kentini yıkan deprem ve Avrupa'yı yıkıma sürükleyen Yedi Yıl Savaşının (1756–63) başlaması. Her iki olay da *Candide*'de kurgusal bir biçimde kendine yer bulur.

Kitapta iç içe geçen kişisel öykülerin anlatısı, çelişen sosyal sistemlerin tasvirlerini bağlayan bir iplik haline gelir. Karşılaştığımız ilk topluluk, kahramanın sürüldüğü feodal kaledir. Zengin bir doğaya sahip eşitlikçi bir ülke olan Eldorado'da ütopyacı bir ara dönem yer alır. Sonunda Türkiye'de bir çiftlikte yaşayan Candide, insanların mutluluk içinde yaşadığı işbirliği içinde çalışılan bir aile çiftliğini ziyaret eder. Candide'in "Gidip kendi bahçelerimize bakmalıyız" sözleriyle son bulan eser, sıkı çalışma ve felsefenin yokluğu aracılığıyla mutlu olunabileceğine işaret eder.

Voltaire

Bir noterin oğlu olan François-Marie Arouet, 1694'te Paris'de dünyaya gelmiştir. Oyun yazarı şair olan Arouet, *nom de plume* olarak "Voltaire" adını almıştır. Satirik şiiri, 1717–18'de Paris'teki Bastille Hapishanesine kalmasına neden olmuştur. Fransa'dan daha hoşgörülü ve rasyonel bulduğu İngiltere'de iki yıl geçirdikten sonra, *Letters Concerning the English Nation* (1733) adlı eseri Fransız hükümetine bir eleştiri olarak algılandığı için kendi yurdunda baskıyla karşılaşmıştır.

XIV. Louis konulu incelemesi, Versailles'da yeniden rağbet görmesini sağlamıştır ve 1745'te kraliyet tarihçisi olmuştur. Daha sonra Berlin'de Prusya Kralı Büyük Frederick'le yakın arkadaş olmuştur. *Candide* de dahil felsefi öykülerini 60'lı yaşlarında Cenevre yakınlarındaki Ferney'de yazmıştır. Bunlar yayımlandığı zaman öfkeyle karşılanmıştır. Sonuna kadar idealist olan Voltaire, 1778'de Paris'te 83 yaşındayken ölmüştür.

Önemli eserleri

1718 *Oedipus*
1733 *Philosophic Letters*
1747 *Zadig*
1752 *Micromégas* (kısa öykü)

CEHENNEMDE ÇIPLAK AYAKLA YÜRÜYECEK KADAR CESARETİM VAR

HAYDUTLAR (1781), FRIEDRICH SCHILLER

KISACA

YAKLAŞIM
Fırtına ve Coşku

ÖNCE
1750 İsviçre doğumlu filozof Jean-Jacques Rousseau, saf rasyonalizme yönelen Aydınlanma dürtüsü eleştirdiği *Discourse on the Arts and Sciences* adlı makalesini yazar.

1774 Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* adlı romanı, kısa sürede başarılı olur ve yoğun duyguların süslü ifadeleri ve genç bir kahramanın nafile mücadelesi gibi Fırtına ve Coşku'yu karakterize edecek öğeleri

1777 Friedrich Maximilian von Klinger'in *Fırtına ve Coşku* adlı oyunu ilk kez sahnelenir ve bu harekete adını verir.

SONRA
1808 Goethe, dramatik başyapıtı *Faust*'la Fırtına ve Coşku'dan uzaklaşır.

Fırtına ve Coşku (Sturm und Drang) hareketi, Alman edebiyatında yaklaşık 10 yıl süren ani ve kısa bir patlamadır. Fırtına ve Coşku, büyük bir enerji, fiziksel ve duygusal şiddet, ateşli ve acılı lirizm ve insan kalbinin esas dramını ifade etmek için sosyal ve sanatsal tabuların yıkılmasıyla karakterize olan oyunlar ve romanlardan oluşmuştur.

Bu hareket, Aydınlanmanın (özellikle de Fransız Aydınlanmasının) saf akıl ve rasyonalizm değerlerine bir reaksiyondur. Erken dönem Aydınlanma düşünürlerinden bazıları, çok çalışarak ve uygulama yapılarak dehanın elde edilebileceğini ve iyi edebiyatın klasik formlara bağlı kalması gerektiğini düşünmüştür. Fakat Fırtına ve Coşku'ya göre (bu hareketin yazarlarının tanındığı şekliyle) bu görüşler boğucudur ve derhal terk edilmelidir.

> Hukuk hiçbir zaman iyi bir adam yaratmamıştır; devleri ve kahramanları doğuran özgürlüktür.
> ***Haydutlar***

Fırtına ve Coşku oyunları yerleşmiş formal yapıları göz ardı etmiştir; beş perde olmayabilirler veya diyalog kusursuz biçimdeki cümlelerle yazılmayabilir. Dışavurumcu olmanın dışında, dil şoke edici de olabilir; orijinal dilin yumuşatılması gerektiği için Friedrich Schiller'in *Haydutlar* oyununun ve Johann Wolfgang von Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* romanının birçok baskısı yapılmıştır.

Gençlik Coşkusu

İlk olarak 1782'de sahnelenen Shchiller'in *Haydutlar* oyunu, solmaya yüz tutan bir hareketin son çiçeğidir. Olay örgüsü, karşıt görüşlere sahip iki aristokrat kardeşle ilgilidir: onurlu bir idealist olan Karl ve soğuk, materyalist ve manipülatif olan Franz. Franz babasını Karl'a karşı kışkırtıp onun mirasını çalınca, Karl bir haydut çetesini yönetmek için Bohemya ormanlarına gider. *Haydutlar* oyunu tabuları yıkmıştır. Olay örgüsü

Ayrıca bkz: *Candide* 96–97 ▪ *Genç Werther'in Acıları* 105 ▪ *Nachstücke* 111 ▪ *Faust* 112–15 ▪ *Jane Eyre* 128–31 ▪ *Uğultulu Tepeler* 132–37 ▪ *Karamazov Kardeşler* 200–01

şiddet, gasp ve cinayet içerir ve çetenin başındaki Karl yasadışı ve şiddet içeren eylemler gerçekleştirir. Tutkusunun derinliklerinde, nişanlı olduğu masum kuzeni Amalia'yı bile öldürür. Oyunun dili de ifade ettiği duygular kadar vahşi ve fırtınalıdır ama aynı zamanda şiirseldir. *Haydutlar*, Alman edebiyatında dramatik yazımın en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilir. Günümüzde de bir başyapıt olarak görülür ve birçok eleştirmen bunda Avrupa melodramının başlangıçlarını bulur.

Fırtına ve Coşku hareketi, çoğu yirmili yaşlarında olan ve en yaşlıları otuzlu yaşlarında olan enerjik gençlerden oluşmuştur. Hareketin kısa süreli olmasının nedeni belki de yazarların yaşlandıkça gençlik isyanlarını yitirmiş olmasıdır. Fırtına ve Coşku'nun yerini Weimar Klasisizmi ve Alman Romantizminin uzun ve verimli dönemi alırken birçok yazar daha reflektif ifade tarzlarını tercih etmiştir.

Özgürlük
Johann Wolfgang von Goethe'nin *Götz von Berlichingen* (1773) adlı eserinde, özgürlüğüne değer veren onurlu bir soylu kinik güçlerin kuvvet politikası uyguladığı bir dünyaya ayak uyduramaz.

Manipülasyon
Jakob Michael Reinhold Lenz'in *Askerler* (1776) adlı eseri şövenist genç soylu subayların oyuncağı haline gelen güzel Marie'nin cinayet ve intiharla sonuçlanan öyküsünü anlatır.

Arzu ve Kıskançlık
Friedrich Maximilian von Klinger'in *Die Zwillinge* ("İkizler"; 1776) adlı eserinde melankolik, şiddete eğilimli bir genç kendisi için arzuladığı bir kadın yüzünden daha nazik olan ikiz kardeşini öldürür.

Baskı
Friedrich Schiller'in *Don Carlos* (1787) oyununda, baş kahraman baskı altındaki Flanders halkını özgürleştirmeye çalışır. Eser, Engizisyon'un dehşetini sergilemeyi amaçlamıştır.

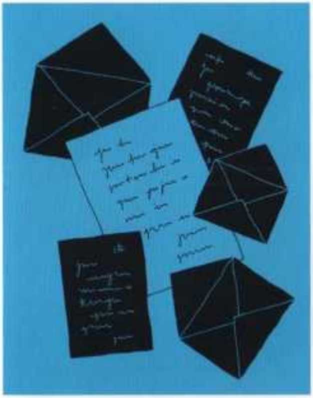
Friedrich Schiller

Johann Christoph Friedrich von Schiller (1759–1805) Almanya'nın Württemburg şehrinde dünyaya gelmiştir. Ozan, oyun yazarı, felsefeci ve tarihçi olan Schiller, *Haydutlar* oyununu henüz okuldayken yazmıştır. Oyun bir gecede sansasyon yaratırken ona mali bağımsızlık sunmamıştır. Schiller daha sonra Jena'da tarih ve felsefe profesörü olmuştur. Günümüzde bu üniversiteye onun adı verilmiştir. 18. yüzyılın sonlarında Goethe'yle dostluğu Weimar Tiyatrosunu kurmalarına yol açmıştır. Bu tiyatro Almanya'nın önde gelen tiyatrosu haline gelmiştir. Schiller hayatı boyunca hastadır ve 1805'te 45 yaşındayken tüberkülozdan ölmüştür. Son yıllarında oyun yazarlığına dönerek verimli bir dönem geçirmiştir. Birçokları tarafından Almanya'nın en büyük klasik oyun yazarı olarak kabul edilir.

Önemli eserleri

1784 *Intrigue and Love*
1786 "Mutluluğa Övgü"
1787 *Don Carlos*
1794 *On the Aesthetic Education of Man*
1800 *Wallenstein*

AŞKTA İNSANIN HİSSETMEDİĞİ ŞEYİ YAZMASINDAN DAHA ZOR BİR ŞEY YOKTUR

TEHLİKELİ İLİŞKİLER (1782), PIERRE CHODERLOS DE LACLOS

KISACA

YAKLAŞIM
Mektup Tarzında Roman

ÖNCE

1669 Mektuplar şeklinde kaleme alınmış ilk romanlardan biri olan *Portekizli Rahibenin Mektupları* yayımlanır. Eser, Fransız yazar Gabriel-Joseph de La Vergne, comte de Guilleragues'e atfedilir.

1740 İngiliz yazar Samuel Richardson'ın çok popüler romanı *Pamela*, masum bir hizmetçinin yozlaşmasını anlatır.

1747–48 Richardson'ın trajik öyküsü *Clarissa*, İngiliz dilindeki en uzun romanlardan biridir ve yazarın başyapıtı olarak kabul edilir.

1761 İsviçre doğumlu filozof Jean-Jacques Rousseau, *Julie ya da Yeni Heloise* adlı eserini yazar. Rasyonalite, ölümlülük ve özerklik gibi felsefi sorunları araştırdığı bu eserini mektuplar şeklinde kaleme almıştır.

Mektuplar, günlükler ve notlar 18. yüzyılda insanların hem günlük hayatta hem de edebiyatta birbirleriyle iletişim kurmasının başlıca yolu olmuştur. *Tehlikeli İlişkiler*, Yunancada "mektup" anlamına gelen "epislatory" kavramıyla adlandırılan ve bir öyküyü mektuplar ve bazen de başka belgeler şeklinde anlatan edebi tarzın bir örneğidir. Bu roman tarzı 1800'lerden sonra büyük ölçüde kaybolsa da, zirveye ulaştığı dönemde mektuplaşma çağının sosyal dünyasını yansıtan çok popüler ve moda bir janr olmuştur.

> Bir kadın kalbe hançer sapladığında...
> Yaşamsal noktayı nadiren ıskalar ve
> Yara hiçbir zaman iyileşmez.
> ***Tehlikeli İlişkiler***

Laclos, bu janra öykünmekle yetinmez onu radikal bir biçimde genişletir. Samuel Richardson'ın *Clarissa* ve Jean-Jacques Rousseau'nun *Julie ya da Yeni Héloise* adlı eseri gibi dönemin en ünlü mektup romanları, çok titiz ve uzun açıklamalarında genellikle meşakkatlidir ve ahlakçı bir tondadır. Laclos ise çağcıllarının aksine bu formu heyecan verici bir eylem hızı sağlamak için kullanmıştır. Karakterleri genellikle o dönemin nükteli ve görgülü tarzında konuşur.

Masumların Yıkımı

Fransa'da bu tarz romanlar, tutku yükü anlatılarla ve kadınların baştan çıkarılmaya çalışılmasıyla bağlantılıdır. Bu romanların başarısının anahtarı erotizm, ahlak bozukluğu ve aşırılık ve ahlaksızlığın hüküm sürdüğü bir yaşam tarzının gelişmiş sözcük oyunlarıyla iç içe geçtiği "sefahat" felsefesidir.

Tehlikeli İlişkiler adlı eserde birçok karakter arasındaki mektuplaşmalar Devrim'den hemen önce Fransız aristokrasisinin ahlaki çöküşünü gözler önüne serer. Laclos'un bu baştan çıkarma oyunundaki temel "aktörleri" çapkın Vicomte de Valmont ve erdemli bir leydi gibi görünen Marquise de

Ayrıca bkz: *Robinson Crusoe* 94–95 ▪ *Clarissa* 104 ▪ *Genç Werther'in Acıları* 105 ▪ *Dracula* 195 ▪ *Aytaşı* 198–99

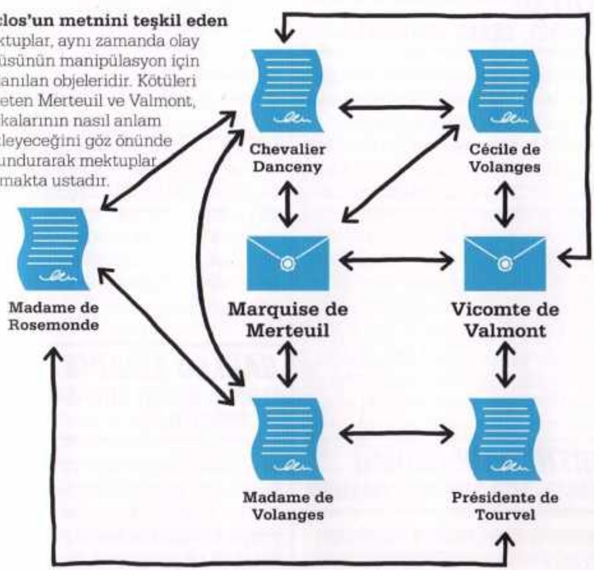
Merteuil'dir. Eski âşıklar olarak acımasızlıklarıyla ve cinsel istismara dayalı bir biçimde karşılarındaki kişileri aşağılamalarıyla birbirlerini yenilgiye uğratmaya çalışırlar. Kendilerinin ve başkalarının mektupları, eğlenmek için askeri bir sefer gibi plan yaptıklarını gösterir. Anlatı tecavüz, cinsel yozlaşma ve aşağılamayı içeren hesaplanmış bir yıkım sürecinin izlerini sürer.

Ahlaki Karmaşa

Mektuplaşmalar tarzındaki romanlarda çoğu zaman okuyucuya doğrudan seslenen çağcıllarının aksine, Laclos anlatıda yazarın varlığını hissettirmez ve karakterlerinin kendi adına konuşmasına izin verir. Anlatıcı sesin yokluğu ve karakterlerin eylemlerinin otoriter bir biçimde kınanmaması nedeniyle, o dönemde Laclos'un da Merteuil ve Valmont kadar kötü olup olamayacağı tartışılmıştır.

Tehlikeli İlişkiler eserinin zekice olan yanı, ahlaki belirsizliğinde ve toplumun kadınlara sahiplik ve cinsel tahakküm oyunlarının piyonu olarak davrandığını belli ölçüde teşhir etmesinde saklıdır. Merteuil, Valmont'a mektubunda eylemlerinin cinsiyetler arasındaki daha genel savaşın bir parçası olduğunu söyler. "Kendi cinsiyetinin intikamını almak ve karşı cinsiyeti boyunduruğu altına almak için" doğduğunu ifade eder. Fakat bunu yaparken erkeklere olduğu kadar başka kadınlara da zarar verir. Laclos bu savaşı sunduğu mektuplarda ustaca baştan çıkarmanın röntgenci edebi keşfinin verdiği "haz" aracılığıyla okuyucusunu baştan çıkarır.

Laclos'un metnini teşkil eden mektuplar, aynı zamanda olay örgüsünün manipülasyon için kullanılan objeleridir. Kötüleri yöneten Merteuil ve Valmont, başkalarının nasıl anlam yükleyeceğini göz önünde bulundurarak mektuplar yazmakta ustadır.

Pierre Choderlos de Laclos

Pierre Choderlos de Laclos, 1741'de kısa bir süre önce Fransız soylularının parçası haline gelmiş bir ailenin çocuğu olarak Amiens'de dünyaya gelmiştir. Ailesinin toplumsal hiyerarşideki görece önemsizliği, genç bir adam olarak kariyer şansını askerlikte aramasına yo açmıştır. 1778'de Besançon'daki bir topçu alayının yüzbaşısıyken tek romanını yazmaya başlamıştır. Jean-Jacques Rousseau'nun eserlerinden etkilenmiştir.

Tehlikeli İlişkiler **özgür karakterleri ve ahlaksız temaları nedeniyle skandal yaratsa da Laclos'un kendisi inançsız bir gönül çelen değildir. Hamile kalan sevgilisi Marie-Soulange Duperré'yle evlenmiştir. İki çocukları olmuş ve mutlu bir hayat sürmüşlerdir. 1794'te giyotinden kurtulmuş ve 1803'te hummadan ölene dek kendini ailesine adamıştır.**

Önemli eserleri

1777 *Ernestine*
1783 *Des Femmes et de leur éducation*
1790–91 *Journal des amis de la Constitution*

EK OKUMALAR

DECAMERON
(1353), GIOVANNI BOCCACCIO

İtalyan yazar, şair ve alim Giovanni Boccaccio'nun (1313–75) çerçeve bir anlatı olarak yapılandırılmış *Decameron* adlı eseri yüz öyküden oluşan bir seçkidir. Öyküleri birleştiren çerçeve öykü, veba salgının yaşandığı Floransa'dan kaçıp yakınlardaki Fiesole'de güzel bir köşke sığınan yedisi kadın ve üçü erkek 10 gencin öyküsüdür. Grup her gün içlerinden bir kişinin öykü anlatmasına karar verir ve 10 gün içinde 100 öykü anlatılır. Günün lideri tayin edilen kişi, konuyu seçer ve anlatılacak öykünün kurallarını belirler. Her gün bir kişinin *canzone* veya şarkı söyleyip diğerlerinin dans etmesiyle sonlanır. Trajik aşk öyküleri ve müstehcen öykülerden, insan iradesinin gücü ve kadınların erkeklere oynadığı oyunlara kadar Rönesans dönemi ve sonrasının yazarlarına ilham veren zarifçe yazılmış baş döndürücü bir öykü seçkisi ortaya çıkar.

> Öpülen bir ağız kaybetmez tazeliğini, çünkü ay gibi sürekli kendini yeniler.
> **Decameron**
> **Giovanni Boccaccio**

SÖR GAWAIN VE YEŞİL ŞÖVALYE
(Y.1375)

Yaklaşık 2500 dizeden oluşan *Sör Gawain ve Yeşil Şövalye*, Orta İngilizce aliterasyonlu şiirinin en çok tanınan örneklerinden biridir. Yazarı bilinmeyen şiir, efsanevi Kral Arthur'un sarayının ilk günlerinde geçen bir şövalye romansıdır. Harikulade bir biçimde yazılmış psikolojik kavrayışla dolu büyü öyküsü, kahraman Sör Gawain'in gizemli Yeşil Şövalye'yle karşılaştıktan sonra yaşadığı bir dizi mücadele ve baştan çıkarılmayı konu edinir.

IZUTSU
(Y.1430), ZEAMI MOTOKIYO

İngilizceye *The Well Cradle (Kuyunun Etrafındaki Parmaklık)* adıyla çevrilen *Izutsu* adındaki klasik Noh oyunu, Japon Noh Tiyatrosunun en büyük oyun yazarı ve kuramcısı Zeami Motokiyo (1363–1443) tarafından yazılmıştır. Adını bir kuyunun etrafındaki koruyucu korkuluktan alan oyun, bir Budist keşişle ona öykü anlatan köylü bir kadın arasındaki karşılaşmayı çerçeve edinir. Çok stilize edilmiş bir oyun olan *Izutsu*, bir kuyunun başında karşılaşan, birbirine âşık olan ve evlenen genç bir çifti konu edinen hayali Noh öyküsüne dayanır.

ARTHUR'UN ÖLÜMÜ
(1485), SÖR THOMAS MALORY

1485'te William Caxton tarafından yayımlanan ama 1470'lere ait daha eski bir elyazması versiyonu bulunan *Arthur'un Ölümü*, efsanevi Kral Arthur ve Yuvarlak Masa şövalyeleri hakkındaki öykülerin bir derlemesidir. Fransız romanslarından türetilen bu öyküler, İngiliz şövalye, asker, yazar ve Parlamento Üyesi Sör Thomas Malory (ölümü 1471) tarafından İngilizce düzyazıya çevrilmiş ve derlenmiştir. Malory, Arthur'un doğumundan başlayarak öyküleri kronolojik bir biçimde sıralamış ve Fransa'da popüler olduğu gibi saray aşkı temasından ziyade şövalyelerin kardeşliğine odaklanmayı tercih etmiştir.

> Taşa saplanmış o güzel kılıcı çekip alabilen kişi, tüm İngiltere'nin meşru kralı olacaktı.
> **Arthur'un Ölümü**
> **Sör Thomas Malory**

GAULLU AMADIS
(1508), GARCI RODRÍGUEZ DE MONTALVO

Montalvo'nun (yaklaşık 1450–1504) İspanyolca şövalye nesir romansı *Gaullu Amadis*, büyük olasılıkla 14. yüzyılın başlarına dayanır ama orijinal tarih ve yazarı belli değildir. Dört

ciltten oluşan Montalvo'nun versiyonu yakışıklı, cesur ama zarif bir şövalye olan Amadis'in ve uğruna şövalye ruhuyla maceralar yaşadığı ve devlere, canavarlara karşı cesurca savaştığı Prenses Oriana'ya aşkının öyküsünü yeniden anlatır. Yüksek idealleri, kahramanlığı ve romansıyla kendisinden sonraki şövalye eserleri için ölçüt teşkil etmiştir.

BARCAS ÜÇLEMESİ
(1516, 1518, 1519), GIL VICENTE

Çoğu zaman Portekiz dramasının babası olarak nitelendirilen Portekizli oyun yazarı Gil Vicente'nin (yaklaşık 1465–1573) Barcas ("Gemiler") adındaki dini üçlemesi tek perdelik üç oyundan oluşur: *Cehennemin Gemisi; Arafın Gemisi* ve *Cennetin Gemisi*. Satirik ve alegorik bu üç oyun, Vicente'nin en ustalıklı eseri olarak kabul edilir ve Lizbon toplumunun tüm sınıflarını yansıtan yolcuları ve onların Cennet'e gitmeye dönük esasen başarısız çabalarını anlatır.

LUSIADS
(1572), LUÍS DE CAMÕES

Genellikle Portekiz'in milli destanı olarak kabul edilen *Lusiads*, büyük Portekizli şair de Camões'in (1524–80) Vasco da Gama'nın Hindistan'a yolculuğunu yeniden anlatan 10 kantoluk epik şiiridir. Nehir tanrılarına seslenen ve Kral Sebastian'a ithafı içeren giriş kısmının ardından şiir bir dizi anlatıcının nutuklarını içerir. Vasco da Gama'nın anlattığı Portekiz tarihinin yanı sıra maceralar, fırtınalar ve Greko-Romen tanrıların müdahalelerini açıklar. Genel olarak Portekizliler ve başarılarına bir övgüdür.

FAERIE QUEENE
(1590, 1596), EDMUND SPENSER

İngiliz şair Spenser (yaklaşık 1552–99) tanımlayıcı eseri ve İngiliz dilinin en önemli uzun şiirlerinden biri olan *The Faerie Queene* dini, ahlaki ve siyasi bir alegoridir. Mitsel bir Arthur dönemi dünyasında geçen ve Tudor İngiltere'sini simgeleyen şiir, her biri İffet gibi ahlaki bir erdemi temsil eden bir şövalyenin kahramanca davranışlarını açıklayan altı kitaptan oluşur. Şövalyeler Kraliçe I. Elizabeth'i temsil eden Faerie Queene Gloriana'ya hizmet eder. Spenser, 12 kitap yazmayı planlasa da büyük eserini tamamlayamadan önce 46 yaşındayken Londra'da ölmüştür.

LE CID
(1637), PIERRE CORNEILLE

Fransız Pierre Corneille'in (1606–84) beş perdelik manzum tragedyası *Le Cid*, Fransız neoklasik tragedyasının tanımlayıcı örneği kabul edilir. İspanya'nın milli kahramanı El Cid'in öyküsünden ilham alan oyun, Le Cid'in rüştünü ispatlamasını ve babasının El Cid'den müstakbel kayınbabasına düello teklif etmesini istemesi sonucunda yaşananları anlatır. Böylece Le Cid sevdiği kadın ve aile onuru arasında seçim yapmaya zorlanır.

KAYIP CENNET
(1667), JOHN MILTON

Milton'ın başyapıtı, ritim ve sesin büyük zaferi olan epik şiir *Kayıp Cennet (Paradise Lost)* Adem ve Havva'nın ve dolayısıyla bütün insanlığın gözden düşmesinin İncil'e dayalı öyküsünü anlatır. İlk baskısında 10 kitaptan oluşurken 1674'teki nihai baskısında 12 kitap olarak düzenlenen şiir, iki temayı iç içe geçirir: Şeytan'ın Tanrı'ya ve Cennet'e karşı isyanı ve Adem ile Havva'nın günaha davet edilmesini ve Eden Bahçesinden kovulması.

PHÈDRE
(1677), JEAN RACINE

Fransız oyun yazarı Jean Racine'in (1639–99) dramatik tragedyası *Phèdre*, Fransız neoklasisizminin en önemli örneklerinden biridir. Manzum olarak

John Milton

İngiliz şair John Milton, en çok İngiliz dilindeki en büyük epik şiir kabul edilen *Kayıp Cennet* eseriyle tanınır. 1608'de Londra'daki Cheapside'da dünyaya gelen Milton, henüz bir öğrenciyken yazmaya başlamıştır. Fakat 1642'de İngiliz İç Savaşının patlak vermesiyle birlikte kendini devrimci siyasete adamış ve dini ve sivil özgürlükleri savunan kitapçıklar yazmıştır. 1649'da I. Charles'ın infaz edilmesinin ve İngiliz monarşisinin devrilmesinin ardından devlet konseyinin sekreteri olmuştur. 1654'ten sonra tamamen kör olan Milton, manzum ve nesir eserlerini bir yardımcısına yazdırarak çalışmaya devam edebilmiştir. 1660'taki Restorasyon'un ardından kendini en büyük edebi eserlerini üretmeye adamıştır. 1674'te 65 yaşındayken Londra'da ölmüştür.

Önemli eserleri

1644 *Areopagitica, A Speech for the Liberty of Unlicensed Printing*
1667 *Kayıp Cennet* (bkz. üstte)
1671 *Paradise Regained*
1671 *Samson Agonistes*

Samuel Richardson

Gerçek bir edebiyat insanı olan İngiliz romancı Samuel Richardson, 1689'da Derbyshire'da dünyaya gelmiştir ve en çok öyküyü mektuplar aracılığıyla anlatan yenilikçi roman tarzını geliştirmesiyle hatırlanır. Londra'ya taşınıp matbaacılık yapmaya başlamıştır. Çok az eğitim almış olması onu her zaman rahatsız etmiştir. Richardson'ın ev hayatı trajiktir. İlk eşi öldükten sonra altı çocuğuyla kalmış ve yeniden evlenmiştir. 50 yaşındayken ilk romanını yazıp popüler ve saygın bir yazar haline gelmiştir. 1761'de Londra'da felç geçirerek ölmüştür.

Önemli eserleri

1740 *Pamela: Or, Virtue Rewarded*
1747–48 *Clarissa* (*bkz.* sağda)
1753 *The History of Sir Charles Grandison*

kaleme alınmış beş perdelik bir oyundur ve konusunu Euripides ve Seneca gibi klasik oyun yazarları tarafından işlenen Yunan mitolojisinden alır. Racine'in oyunu, Atina kralıyla evlenen Phèdre'nin (Phaedra) üvey oğlu Hippolyte'ye (Hippolytus) duyduğu ensest aşkı ve başka bir kadına âşık olan Hippolyte'nin şoke olup onu geri çevirmesini anlatır.

CLEVES PRENSESİ
(1678), MADAME DE LA FAYETTE

Fransız yazar Madame de La Fayette'in (1634–93) *Cleves Prensesi* adlı eseri, kadınların açıkça yazar olduğunu ilan edemediği bir tarihte anonim bir biçimde yayımlanmıştır. Karakterin psikolojisini inceleyen ilk roman olarak kabul edilen *Cleves Prensesi*'nde olaylar Fransa Kralı II. Henry'nin sarayında gerçekleşir. La Fayette, olayları tarihsel doğruluğuna uygun şekilde anlatır. Kadın kahraman Cleves Prensesi, genç bir soyluya duyduğu aşkı bastırır ama yanlış anlaşılmalar ve saray entrikaları evliliğine zarar verir.

GULLIVER'İN GEZİLERİ
(1726), JONATHAN SWIFT

Anglo-İrlandalı yazar Jonathan Swift (1667–1745) etkili satirik romanı *Gulliver'in Gezileri*, çeşitli düşsel ülkeleri ziyaret eden geminin doktoru Lemuel Gulliver tarafından anlatılır: 15 santimetre boyunda insanların yaşadığı Lilliput; devlerin ülkesi Brobdingnag; uçan ada Laputa; büyücüler adası Glubdubdrib ve Houyhanhnm'lerin ülkesi. Gülünç ve fantastik olan Swift'in romanı seyahat kitaplarını hicveder ve siyasi partiler, dini muhalifleri, bilim insanlarını ve felsefecileri hicvederek çağdaş toplumun büyük bir kesimiyle alay eder, ayrıca dar görüşlü tutumları da alay konusu eder.

CLARISSA
(1747–1748), SAMUEL RICHARDSON

The History of a Young Lady adıyla bilinen *Clarissa*, Samuel Richardson'ın mektuplar şeklinde kaleme aldığı bir romandır ve bir milyonu aşkın sözcükle İngiliz dilindeki en uzun romanlardan biridir. Ailesi tarafından reddedilen ve vicdansız Lovelace tarafından istismar edilen erdemli kadın kahraman Clarissa Harlowe'un trajik geçmişinin izini sürer. Olaylar esasen Clarissa'nın arkadaşı Bayan Howe'la ve Lovelace'in arkadaşı John Belford'la mektuplaşmaları üzerinden anlatılır.

TOM JONES
(1749), HENRY FIELDING

İngiliz yazar Henry Fielding'in (1707–54) komik romanı *Tom Jones* (orijinal adıyla *The History of Tom Jones, a Foundling*) roman olarak tanımlanan ilk eserlerden biridir. Romana adını veren kahramanın maceralarını anlatır. Sokağa terk edilmiş Tom Jones, varlıklı Squire Allworthy tarafından yetiştirilir ve erdemli Sophia Western'in peşine düşer. Tesadüfler ve talihsizliklerle dolu roman, kuvvetli ama esasen iyi niyetli Tom Jones ve riyakar üvey kardeşi Blifil arasındaki farklılıkları vurgulayarak ahlaki bir çıkarımda bulunur.

TRISTRAM SHANDY
(1759–1767), LAURENCE STERNE

İrlandalı din adamı ve yazar Sterne'nin (1713–68) *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* adlı müs-

> Babımın veya annemin, aslında eşit sorumlulukları oldukları için her ikisinin, beni dünyaya getirirken ne yaptığının farkında olmasını dilerdim.
>
> ***Tristram Shandy***
> **Laurence Sterne**

tehcen mizahi romanı, sekiz yıl içinde dokuz cilt olarak yayımlanmıştır ve kahramanının kurgulanmış bir biyografisidir. Dönemin romanlarının bir parodisi olan *Tristram Shandy*, kahramanının sonu gelmeyen ara sözleri ve spekülasyonları şeklinde anlatılır. Roman, Shandy'nin plansızca anne rahmine düşmesiyle başlar ama kendisi ikinci cilde kadar doğmaz. Tamamlanmayan anekdotlar, zamandaki değişimler ve çeşitli renkli karakterler –Shandy'nin ailesi, Amca Toby ve hizmetkar Trim, vaiz Yorick ve uşak Obadiah– aracılığıyla Shandy'nin hayatı yavaş yavaş anlatılır. Deneysel yaklaşımı ve dengesiz anlatımıyla Sterne bazı sayfaları boş bırakır ve bazılarını da yıldız işaretleriyle doldurur. Bu nedenle bazıları tarafından 20. yüzyıldaki bilinç akışı yazma tekniğinin öncüsü olarak nitelendirilir.

GENÇ WERTHER'İN ACILARI
(1774), JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Fırtına ve Coşku (Sturm und Drang) hareketindeki önemli bir roman olan *Genç Werther'in Acıları*, 26 yaşındaki Alman yazar Goethe'yi (1749–1832) dünya çapında tanınan bir yazar haline getirmiştir. Sadece altı coşkun haftada tamamlanan Goethe'nin ilk romanı, mektuplar aracılığıyla anlatılır ve genel hatlarıyla otobiyografiktir. Romantik gelenekteki genç sanatçı Werther'in arkadaşı William'a yazdığı mektuplardan oluşur. Mektuplar, başka biriyle söz kesilmiş Lotte adlı genç bir kadına duyulan eziyet verici tutkuyu açıklar. Roman öylesine popüler hale gelmiştir ki "Werther Ateşi" tüm Avrupa'ya yayılmış ve birçok gencin romana adını veren trajik kahramanın giyimine ve davranışlarına öykünmesine yol açmıştır.

> Dünya üzerinde bir kişiyi gerekli kılan tek şey aşktır.
> ***Genç Werther'in Acıları***
> **Johann Wolfgang von Goethe**

MASUMİYET VE TECRÜBE ŞARKILARI
(1794), WILLIAM BLAKE

İngiliz lirik şiirinin başyapıtlarından biri olan Blake'in *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları*, zengin ritmik inceliğiyle şairin "İnsan Ruhunun İki Karşıt Hali" olarak tanımladığı şeyi inceler. İlk olarak 1789'da yayımlanan *Masumiyet Şarkıları*, çocuğun gözlerinden veya yetişkinlerin gözlemlediği şekliyle çocukluğun masumiyetini betimler. 1794'teki basımında "Tyger" ve "Fly" şiirlerini de içeren "Tecrübe Şarkıları"nı da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Bunlar masumiyet ve çocukluğun kaybedilmesiyle ortaya çıkan korku, öfke, çatışma ve baskı deneyimlerini inceler.

William Blake

1757'de Londra'daki Soho'da dünyaya gelen Blake, 10 yaşındayken okulu terk etmiştir. Erken yaştan itibaren İncil'den etkilenen Blake, hayatı boyunca meleklerle ve cennetle ilgili temalarda vizyonlar deneyimlemiştir; dini ve ruhsal motifleri şiirinde ve gravürlerinde kendini yoğun bir biçimde hissettirir. Seçkin bir Londralı matbaacının yanında çalıştıktan sonra, 1789'da kendi oyma baskı yöntemini geliştirmiş ve kendi resimli eserlerinde kullanmıştır. Günümüzde Romantik şairlerin ilki ve en orijinali olarak kabul edilen Blake, 1827'de öldüğünde kendisiyle aynı dönemde yaşayan birçok kişi eserlerini görmezden gelmiş ve ona deli gözüyle bakmıştır.

Önemli eserleri

1794 *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları* (*bkz.* solda)
1804–20 *Jerusalem*

KADERCİ JACQUES
(1796), DENIS DIDEROT

Fransız Aydınlanma filozofu ve yazarı Diderot'nun (1713–84) kendisinin ölümünden sonra yayımlanan *Kaderci Jacques ve Efendisi* adlı eseri, ahlaki sorumluluk, özgür irade ve determinizm konularını inceler. Romanın büyük bir kısmı Jacques ve onunla birlikte Fransa'da yolculuk yapan isimsiz efendisi arasındaki diyaloglardan oluşur. Efendisinin isteğiyle aşkları hakkında sohbet etmeye başlarlar. Sadece 18. yüzyıl Fransa'sı hakkında değil, aynı zamanda rastgele olayların gerçekleştiği ve Jacques'ta vücut bulan tarihin bireyin kaderini belirlediği bir dünyanın resmi ortaya çıkar. Diderot'nun romanı karmaşık ve çok katmanlıdır; Jacques'ın yolculuğunun tesadüfi ilerleyişi sık sık uzun, çoğu zaman komik ara sözler, başka karakterler, başka anlatılar ve tesadüfi olaylar tarafından kesintiye uğrar. Bu oyunbaz ve modern anlatı tarzı, Diderot'nun kitabının 20. yüzyıl romanının öncüsü olarak kabul edilmesine yol açmıştır.

ROMANTİ
ROMANIN
YÜKSELİŞ
1800–1855

5

ZM VE

İ

1780'LER

James Watt tarafından geliştirilen buhar makineleri, değirmenler ve fabrikalardaki mekanizmalarda kullanılmaya başlanarak **sanayileşme ve şehirleşme** sürecini hızlandırır.

1798

William Wordsworth ve Samuel Taylor Coleridge'in *Lirik Balatlar* adlı şiir seçkisi, **İngiliz Romantik edebiyatının başlangıcına** işaret eder.

1808–32

Johann Wolfgang von Goethe'nin **Weimar Klasik hareketine** katılımıyla başyapıtı olan *Faust* ortaya çıkar.

1808

ABD kölelerin getirilmesini yasaklar ama **kölelik güney eyaletlerde halen yasaldır.**

1812–22

Jacob ve Wilhelm Grimm *Çocuk ve Ev Masalları* adını taşıyan **Alman folklorunun** çok etkili seçkisini yayımlar.

1813

Jane Austen'in **adab-ı muaşeret romanı** *Gurur ve Önyargı*, İngiliz toprak soylularının ahlak kuralları üzerine keskin bir sosyal yorum sunar.

1816

Henüz 18 yaşında olan Mary Shelley, **Gotik fantezi** *Frankenstein veya Modern Prometheus*'u yazmaya başlar ve eser iki yıl sonra yayımlanır.

1830'LAR

Hedef kitlesi yeni okumuş çalışan sınıf olan ilk **kitlesel dergiler** çıkar; bu dergilerde **popüler romanlar tefrika halinde** yayımlanır.

18. yüzyılın sonları Avrupa genelinde devrimci değişim dönemiydi. Aydınlanma veya Akıl Çağı, Sanayi Devrimini getiren bilimsel ilerlemeleri beslediği gibi Kuzey Amerika ve Fransa'da siyasi devrimlere yol açan çeşitli felsefi görüşleri de doğurmuştur. Artan sanayileşme ve şehirleşmenin toplum üzerinde birçok insanın yaşama ve çalışma tarzını değiştiren önemli bir etkisi olmuştur.

Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde insanlık ve akıl kültürel ilginin ikiz odağı olmuştur. Fakat 19. yüzyılın başlarında birey ön plana çıkmıştır. Kısmen Aydınlanmanın soğuk rasyonelliğine bir reaksiyon olarak sanatta sezgi, hayal gücü ve duygu gibi sübjektif hislere ve yetilere vurgu yapan bir hareket doğmuştur. Bu hareket Romantizm adıyla bilinmeye başlamıştır.

Romantik Edebiyat

Romantizmin kökleri Johann Wolfgang von Goethe ve Friedrich Schiller'i çıkaran Alman Fırtına ve Coşku hareketine dayanır. Aydınlanmanın klasik tarzından 19. yüzyıl Romantizmine bu geçişte eylemleri düşünce ve hislerinden daha az önem taşıyan gelenek dışı baş kahraman fikri ortaya çıkmıştır. Bu "Romantik kahraman" zamanla dönemin asi ruhunun somut örneği olan düzen karşıtı figür haline gelmiştir ve gittikçe daha çok romanda bir karakter olarak tekrar tekrar karşımıza çıkmıştır. 19. yüzyılın ortaları itibariyle Romantizm Avrupa'dan Rusya'ya yayılmış ve Alexander Puşkin, Mikhail Lermontov ve Ivan Turgenyev gibi yazarlar alışılmışın dışındaki fikirleri nedeniyle toplumdan tamamen izole olan "lüzumsuz insan" kavramını geliştirmiştir. Romantik edebiyatın bir diğer karakteristiği, doğal dünyayla yakınlıktır. William Wordsworth ve Samuel Taylor Coleridge gibi İngiliz şairler, doğanın güzelliği ve gücünü betimleyerek ve çocukluğun masumiyeti ve delişmenliğini kutsayarak sanayi çağına bir panzehir sunmuştur. İnsancıl özgürlük ruhunu uyandırarak "doğaya geri dönüş" çağrısı yapan Amerikalı transandantal yazarlar Ralph Waldo Emerson, Henry David Thoreau ve Walt Whitman gibi yazarların eserlerinde de şehirleşmeye benzer bir reaksiyon görülmüştür.

1825–32

Rus şair Alexander Puşkin'in **"manzum romanı"** *Yevgeni Onegin*, ilk olarak dizi halinde yayımlanır.

1844

Alexandre Dumas'nın kaleminden genç d'Artagnan'ın **heyecan verici maceraları** *Üç Silahşörler* adıyla dizi halinde yayımlanır.

1845

Amerikalı kaçak köle Frederick Douglass'ın otobiyografik eseri *Frederick Douglass'ın Yaşam Öyküsü* yayımlanır.

1847

Charlotte ve Emily Brontë kız kardeşler en çok bilinen romanlarını yayımlar: Charlotte'nin Currer Bell mahlasıyla yayımladığı *Jane Eyre* ve Emily'nin Ellis Bell mahlasıyla yayımladığı *Uğultulu Tepeler.*

1851

Harriet Taylor ve John Stuart Mill, **"Kadınların Oy Hakkı"** adındaki radikal makaleyi yayımlar.

1851

Herman Melville'in gerçek hayattaki bir olaydan ilham alan **epik balina avı romanı** *Moby-Dick*, doğadan intikam alma mücalesidir.

1850'LER

Charles Dickens eserleriyle ilgili **okuma oturumlarını** başlatır ve *Kasvetli Ev*, *Zor Zamanlar* ve *Küçük Dorrit* dizi halinde yayımlanır.

1855

New England transandantallerinden Walt Whitman'ın *Çimen Yaprakları* adlı şiir seçkisi yayımlanır ama Whitman 1892'deki ölümüne dek bu seçkiye şiirler eklemeye devam eder.

Gotik Romanlar

Bununla birlikte birçok Romantik yazar doğanın (ve insan doğasının) karanlık bir yönü de olduğunu ve haz kadar dehşet duyguları da uyandırabileceğini fark etmiştir. Doğanın ve hatta doğaüstünün yıkıcı gücünden büyülenmek, Gotik edebiyat diye bilenen janra ilham vermiştir. Almanya'da Goethe'nin *Faust* oyunu ve E. T. A. Hoffmann'ın kısa öyküleri bu tonu belirlerken, *Frankenstein*'ı yazan Mary Shelley gibi İngiliz romancılar bu janrı daha da istekli bir biçimde benimsemiştir. Gotik edebiyatın öğeleri, Emily Brontë'nin *Uğultulu Tepeler* eserinde olduğu gibi vahşi bir manzarada Romantik kahramanın ehlileştirilemez doğasının veya Charles Dickens'ın eserlerindeki gibi amansız şehir koşullarındaki grotesk karakterlerin vurgu kazanmasıyla birçok Viktorya Dönemi romanında etkisini hissettirmiştir. Bu janr, ABD'de Edgar Allan Poe'nun korkunç öykülerinde olduğu gibi popülerlik kazanmıştır; aynı zamanda avcılıkla ilgili kısa öykülerde ve *Moby-Dick* romanında Herman Melville tarafından benimsenen tarzı da etkilemiştir.

Tarih ve Kimlik

Toplum sanayileştikçe, okuryazarlık oranları artmıştır ve edebiyat sadece eğitimli elitin tekelinde olmaktan çıkmıştır. Özellikle romanlar 19. yüzyılda Avrupa ve ABD'de geniş kitlelere ulaşmış ve tefrika halinde yayımlanmıştır. Şehirlilerin romans ve macera arzusuna hitap eden Walter Scott, Alexandre Dumas ve James Fenimore Cooper'ın eserleri gibi tarihsel romanlar bilhassa popüler olmuştur ama Lev Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ı gibi daha ağır örnekler de bunların arasında yerini almıştır. Tarihsel romanlar gibi genellikle kültüre özgü olan halk öyküleri ve masallara da rağbet olmuştur. Bölgesel geleneklere odaklanma, dönemin artan milliyetçiliğiyle örtüşmüştür.

Artan okuryazarlık, geniş bir okuyucu kitlesinin yanı sıra yazar çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. İngiltere'de Brontë kızkardeşler ve George Eliot gibi kadın yazarlar kuşağı bunun en kayda değer getirisidir. Takma adlar kullanmalarına rağmen bu yazarlar edebiyatta kadın perspektifine öncülük etmiştir. Frederick Douglass, Harriet Jacobs ve Solomon Northup gibi ilk özgürleşen köleler de ABD'de baskı altındaki siyahların sesi olmuştur.

ŞİİR TÜM BİLGİLERİN SOLUĞU VE İNCE RUHUDUR

LİRİK BALATLAR (1798–1800), WILLIAM WORDSWORTH VE SAMUEL TAYLOR COLERIDGE

KISACA

YAKLAŞIM
İngiliz Romantik Şairler

ÖNCE
1798 William Blake'in *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları* adlı eseri, Romantizmin erken aşamasına işaret eder ve Wordsworth'un çocukluğun saflığına gösterdiği saygıyı haber verip toplumun marjinalleştirilmiş figürlerine ses verir.

SONRA
1818 Percy Bysshe Shelley'nin Ozymandias heykeli hakkındaki sonesi, Romantiklerin insanın önemsizliğine gösterdiği ilgiye işaret eder.

1819 Romantik şiirin içkiler, ölüm ve hayal gücüyle bağlantısı, John Keats'in "Ode to a Nightingale" şiirinde ifadesini bulur.

1818–1823 Lord Byron'ın kinik, yıkıcı ve nükteli Don Juan adlı eseri daha önceki Romantizminin altını oyar.

William Wordsworth (1770–1850) ve Samuel Taylor Coleridge (1772–1834) İngiltere'nin Göller Bölgesinin ilham verici ortamında yaşayıp yazdıkları için "Göl Şairleri" adını alan grubun iki üyesidir. Romantik şiir seçkisi Lirik Balatlar üzerinde birlikte çalışmışlardır. Kitabın 1800 yılındaki ikinci baskısının önsözünde, amaçlarının "doğamızın büyük ve basit eğilimlerinin tetiklediği zihin ileri ve geri akışlarını izlemek" olduğunu ifade ederler. Kısmen sanayi çağının katı rasyonalizmine bir reaksiyon olan İngiliz Romantizmi (1790'lar–1830'lar) insan deneyimi, hayal gücü, doğa ve bireyci özgürlükten ilham almıştır.

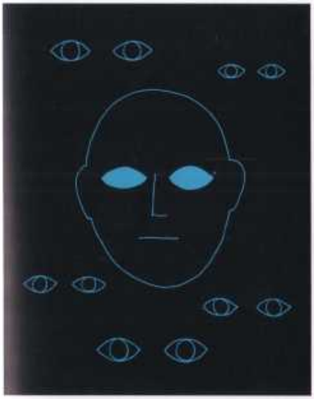
Şiiri Demokratikleştirmek

Lirik Balatlar, Coleridge'in uhrevi izlere sahip yedi parçalı baladı "The Rime of the Ancient Mariner" ile başlar. "Hakikatin suretine" sahip doğaüstü şiirin bu şairin işi olduğu kabul edilmiştir. Wordsworth'un özeti, gündelik hayata "yeniliğin büyüsünü" katmak ve okuyucuyu tanıdık olanın güzelliğine uyandırmaktır. Her iki şair de şiirin basit ölçü ve uyakla genel kitleye uygun şeffaf, süssüz dille yazılması gerektiğine inanmıştır ve bu demokratikleştirme dürtüsüyle uyumlu konular seçmiştir: duyguları saf ve evrensel olan eğitimsiz köylü halkın hayatları. Kraliyetle veya yüce alegoriyle ilgilenen şiirler yerini yoksulluk, suç ve delilik temalarına bırakmıştır.

Saflık ve Derinlemesine Düşünme

Wordsworth'un şiirlerinden bazıları, doğaya daha yakın yaşadığını ve onunla bir bağ oluşturduğunu düşündüğü çocuklara odaklanır. Çocukluk masumiyet, dürtü ve oyunun egemen olduğu dönemdir. Şiirlerin birçoğu derinlemesine düşünülmek yerine derinlemesine hissedilir ama ikisinde düşünce daha ağır basar: Coleridge'in konuşmaya dayalı "The Nightingale" şiiri ve Wordsworth'un "Lines written a few miles above Tintern Abbey" şiiri.

Ayrıca bkz: *Masumiyet ve Tecrübe Şarkıları* 102–05

HİÇBİR ŞEY GERÇEK HAYATTAN DAHA HARİKA, DAHA FANTASTİK DEĞİLDİR

NACHTSTÜCKE (1817), E. T. A. HOFFMANN

KISACA

YAKLAŞIM
Alman Romantizmi

ÖNCE
1797–99 En çok şair kimliğiyle tanınan Friedrich Hölderlin, *Hyperion* adındaki iki bölümlü lirik ve trajik romanını yazar. Kitap, Alman Romantiklerin antik Yunan kültürüne duyduğu tipik hayranlığı yansıtır.

SONRA
1821 Heinrich von Kleist'in *Homburg Prensi* oyunu, yazarının intihar etmesinden 10 yıl sonra ilk kez yayımlanır. Prensin talimatları yerine getiremediği ve bir rüya sahnesinde kendinden geçtiği vatansever oyun, Prusya elitini rahatsız etmemesi için düzeltilmiştir.

1827 Heinrich Heine'nin *Şarkılar Kitabı* adlı eseri yayımlanır. Beş bölümden oluşan Romantik şiir seçkisi Heine'yi şöhrete kavuşturmuştur. Şiirlerin birçoğu daha sonra Franz Schubert ve Robert Schumann tarafından bestelenmiştir.

Alman Romantizmi daha sonra gelir ve Weimar Klasisizmine bir tepkidir. Taraftarları soğukkanlı kısıtlamayı reddetmiş ve yalnızca sanatçının algılarını dikkate almıştır. Almanya'daki Romantik edebiyat, ortaçağa yeniden yaratılması gereken entelektüel basitlik dönemi gözüyle bakmıştır. Ayrıca hayal gücünün alemleri olarak doğaüstü, esrarengiz ve fantastik olan şeyleri keşfetmiştir. Romantikler dünyanın rüya gibi olmasını ve rüyaların da dünyayı andıracak kadar gerçekçi olmasını istemiştir. Alman Romantizmi, İngiliz Romantizminden daha az ciddi olma eğiliminde olmuştur ve sık sık oyunbaz zekâdan faydalanmıştır.

Karanlık İlhamlar

Prusya'daki Königsberg'den E. T. A. Hoffmann'ın (1776–1822) *Nachtstücke* adlı eseri, tasasızlığı insanın irrasyonelliğine dair daha karanlık temalarla birleştiren sekiz kısa öyküden oluşan bir seçkidir. Öyküler basit ve popülist tonda yazılmıştır, herkese ulaşır ve içe kapalı bir biçimde entelektüel değildir. Hoffman bir yazar olmaktan ziyade müzisyendir; *Nachtstücke* ("Gece Parçaları") müzikal bir eserdir ve şarkılar veya operalara uyarlanan birçok Alman Romantik metninden biridir. Öykülerin en ünlüsü "Uyku Perisi" çocukları rüyalarıyla kutsayan geleneksel olarak cana yakın bir figürü, çocukların gözlerini oyan bir canavar olarak sunar. Gotik ve fantastik öyküler, insan psişesi ve bireyin toplumda kendini rahat hissetme mücadelesine huzur bozucu bir yaklaşım sunar.

> Gözlerini bir çantaya koydu ve onlarla çocuklarını beslemek için yeni aya taşıdı…
> **"Uyku Perisi"**

Ayrıca bkz: *Haydutlar* 98–99 ▪ *Genç Werther'in Acıları* 102–05 ▪ *Lirik Baladlar* 110 ▪ *Faust* 112–15 ▪ *Frankenstein* 120–21

İNSAN HATA YAPAR, ÇABALAMAYI BIRAKANA KADAR

FAUST (1808, 1832), JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

KISACA

YAKLAŞIM
Weimar Klasisizmi

ÖNCE

1776 Genç Goethe'nin himayesinde Alman filozof Gottfried Herder, Weimar'a gelir ve Yunan klasiklerinin değerlerine dönen edebi estetik konulu eserler yazmaya başlar. Görüşleri Weimar Klasisizmi olarak bilinen hareketin felsefi temelini sunar.

1794 Friedrich von Schiller, Goethe'ye yazar. Weimar'da tanıştıktan sonra arkadaşlıkları Weimar Klasisizminin omurgasını teşkil eder.

1799 Schiller, *Wallenstein* drama üçlemesini tamamlar. Bunun Alman dilindeki en büyük tarihsel drama ve Weimar Klasisizminin temel eseri olduğu genel kabul görür.

Johann Wolfgang von Goethe, en çok iz bırakan eseri *Faust*'u 1832 yılında ölümünden kısa bir süre önce tamamlayabilmiştir. İki kısımdan oluşan trajik oyunun ilk kısmını 1808'de tamamlamıştır. *Faust*, Almanya'nın Weimar şehrini merkez alan ve 1780'lerde başlayıp yaklaşık 30 yıl süren verimli kültürel ve edebi etkinlik dönemi olan Weimar Klasisizmi akımının en kayda değer başarısıdır.

Weimar Klasisizmiyle en çok ilişkilendirilen iki yazar Goethe ve onun arkadaşı ve çalışma ortağı oyun yazarı Friedrich von Schiller'dir (1759–1805). Gençken her ikisi de 18. yüzyılın sonunda

Ayrıca bkz: *Doktor Faust* 75 ▪ *Haydutlar* 98–99 ▪ *Tehlikeli İlişkiler* 100–01 ▪ *Genç Werther'in Acıları* 105 ▪ *Çavdar Tarlasında Çocuklar* 256–257 ▪ *Büyülü Dağ* 224–27

> Yaşlılık, insanı –söylendiği gibi– çocuklaştırmaz,
> Bizi gerçek çocuklar olarak bulur sadece.
> ***Faust***

Aydınlanmanın edebi geleneklerini yıkan ve tutkulu duygusal ifadeyi destekleyen romanlar ve oyunlarıyla Fırtına ve Coşku (Sturm und Drang) hareketine katılmıştır. Fakat 1780'lerde gençlik ateşleri tükenince Goethe ve Schiller daha önce reddettikleri Aydınlanmanın değerlerine yeniden ele alıp onları Fırtına ve Coşku'nun enerjisiyle bağdaştırmış ve yeni ve daha ince estetik standartlar yaratmak maksadıyla Yunan klasiklerini incelemiştir.

İşbirliğine Dayalı Klasisizm

Weimar Klasisizmi genellikle Goethe ve Schiller'in ortak başarısı olarak kabul edilir ama başta filozof Johann Gottfried Herder (1744–1803) ve şair ve romancı Christoph Martin Wieland (1733–1813) olmak üzere başka yazarları da içermiştir.

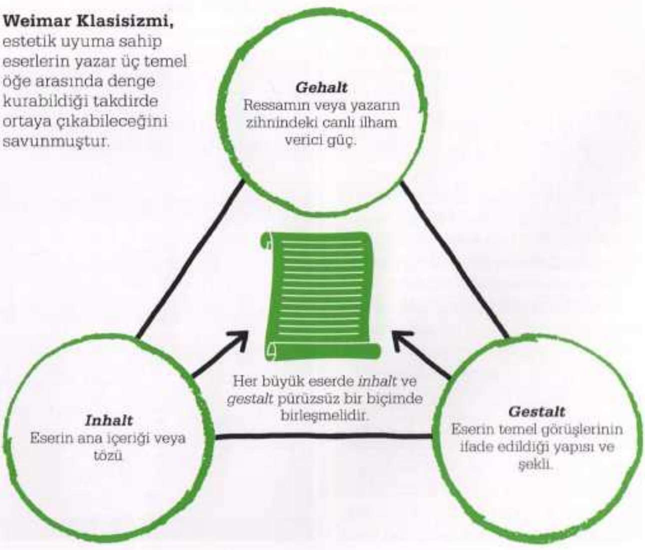
Goethe ve Schiller, iyi edebiyat hakkındaki görüşlerini formüle ederken estetik kusursuzluğun imkânsız bir hedef olduğunu kabul etmiştir. Bunun yerine edebi bir eserin kendi kusurlu öğeleriyle kusursuz bir denge içinde olursa büyük kabul edilebileceğini öne sürerek denge ve uyumun önemini vurgulamışlardır. Böylelikle bir eser Yunan klasiklerinin yazarlarının amaçladığı birlik ve bütünlüğe ulaşabilecektir.

Goethe ve Schiller'e göre bu denge, bir sanat eseri için vazgeçilmez olan üç öğenin birleşimiyle yakalanabilir. İlk öğe *gehalt* yani yazarın başlangıçtaki ilhamı veya vizyonu, klasik modellerin yakından incelenmesine dayandırılabilecek olan ikinci öğe *gestalt* yani eserin estetik formuyla birleşir. Üçüncü öğe *inhalt*, yazarın icat ettiği şeyler, "içerik" veya fiilen edebi bir eserdeki sözcüklerdir. Bu nedenle *inhalt*, dikkatle idare edilmesi gereken öğedir; çünkü *gehalt* ve *gestalt*'tan uzaklaştırabilecek bir dengesizlik yaratabilir.

Goethe ve Schiller, birbirlerinin çalışmalarına katkıda bulunmuş ve birbirini teşvik etmiştir. Goethe'ye yirmili yaşlarında yazmaya başladığı ve daha sonra rafa kaldırdığı *Faust* üzerinde çalışmaya geri dönmesi gerektiğini söyleyen Schiller'dir. İkili, 1805'te Schiller'in ölümüne kadar her gün

> Eylemler anlaşılır
> Sözcükler anlamı karartır;
> Ebedi Kadınlık,
> Bizi yükseklere çeker.
> ***Faust***

Weimar Klasisizmi, estetik uyuma sahip eserlerin yazar üç temel öğe arasında denge kurabildiği takdirde ortaya çıkabileceğini savunmuştur.

Dünyevi kazanç uğruna ruhunu satan bir adam, yazarları uzun süre meşgul etmiş bir fikirdir. Goethe'nin oyununun Birinci Kısmı, Charles Gonoud'un operasına ilham vermiştir. Burada Bryn Terfel (sağda) Mephistopheles'i canlandırır.

mektuplaşmıştır. Birçok eleştirmen bu tarihi Weimar Klasisizminin sonu olarak kabul eder.

Sahnede Bir Evren

Faust'un öyküsü, 16. Yüzyılın başlarından itibaren yaygınlaşan ve Christopher Marlowe'un 1604'teki *Doktor Faust* oyunu gibi birçok esere ilham veren şeytanla anlaşma yapmaya dair popüler efsanelere dayanır.

Daha önceki versiyonlar Faust efsanesini Tanrı ve şeytan, iyi ve kötü arasındaki görece basit bir mücadele olarak sunarken, Goethe'nin *Faust*'u basit ahlakın ötesine geçen daha derin bir öyküdür. Goethe yaşayan, yapan ve çabalayan insanların hatalar yapabileceğini ama bu hatalardan ders çıkarmanın onları doğruluğa yönlendireceğini ileri sürer.

Goethe oyununa (şiir şeklinde bir ithafın ardından) prologla başlar. Burada bir yönetmen, şair ve soytarı iyi bir oyun yazmak için gereken karakteristikleri tartışır. Her birinin kendi gündemi vardır: Yönetmen kalabalıkları çekecek ve Alman izleyicileri tarafından hoş karşılanacak bir oyun yapmak ister; şair sonsuz değerleri betimlemeye, bütünlüğe ve ilhama sahip bir eser üretmeye çalışan idealisttir; soytarı komedi ve eylem aracılığıyla izleyicileri eğlendirmek ister. Sonunda bir noktada uzlaşırlar: Şair eylem komedi ve trajediyi içermesi koşuluyla derin anlamlı bir oyun yaratabilir. Tartışma izleyiciye bir sözün verilmesiyle son bulur: Cennet, dünya ve cehennemi kapsayan tüm evren sahnede temsil edilecektir.

Faust: Birinci Kısım, Cennet'te Mephistopheles'in (şeytan) insanlık üzerine derinlemesine düşünmesi ve Tanrı'yla onun gözde kullarından biri olan Faust'u günaha döndürüp ruhunu ele geçirebileceğine dair bahse girmesiyle başlar. Tanrı bu bahsi kabul eder ama bir insanın hayatında hatalar yapsa bile temelde iyi olduğunu vurgulayarak Faust'un sadık kalacağına dair inancını belirtir.

> Bu uğurda çaba göstereni,
> Kurtarabiliriz şeytandan.
> ***Faust***

Ölümcül Anlaşma

Oyunun eylemini daha sonra Dünya'ya, dönemin Almanya'sına taşıyan Goethe eğitimli bir profesör, doktor ve teolog olan Faust'u tanıtır. Faust, umutsuz bir biçimde çalışmalarının başındadır. Öğreniminin sınırlarına ulaştığını ve "eskisinden daha bilge olmayan, sefil bir ahmak" olduğunu düşünür; intiharı bile aklına getirir. Şeytan görünür ve ikisi bir anlaşma yapar: Mephistopheles Faust'un Dünya üzerindeki arzularını yerine getirmeyi, bunun karşılığında Faust da cehennemde şeytana hizmet etmeyi kabul eder. Anlaşmanın bir parçası olarak Faust, sonsuza kadar içinde kalmayı arzu edeceği kadar mutlak biçimde ödüllendirici bir an yaşaması halinde tam o anda öleceğini açıklar. Anlaşma kanla imzalanır.

Faust, Gretchen adındaki genç bir kadınla tanışır ve bir çekim hisseder. Şeytanın yardımıyla onu baştan çıkarır ama Faust'un mutluluk getireceğini sandığı şey çok geçmeden ölüm ve trajediyle sonuçlanır ve ilk kısımda Faust istediklerini gerçekleştiremez.

Faust: İkinci Kısım, trajedinin daha karmaşık kısmıdır. Her biri farklı olan ve gerçek, büyülü, tarihsel ve mitsel alemler arasında gidip gelen beş perdeden oluşur. Goethe aslında Birinci Kısımda

Faust'un kişisel küçük dünyasını araştırdıktan sonra olayları daha genel dünyaya yayar. İkinci Kısım, birçok fantastik ve çoğu zaman karmaşık olay örgüsü iplikleri içerir. Faust'un Truvalı Helen'le (Yunan mitolojisinde dünyanın en güzel kadını) evlenmesi bunlardan biridir.

Edebi Bir Sınır Taşı

Faust, klasik gönderme zenginliğinde Weimar Klasisizmini simgeler: Oyunun karakterleri Yunan mitolojisinden tanrılar, tanrıçalar ve kahramanları ve klasik antikiteden ortamları içerir. Yunan tragedyalarının yanı sıra ortaçağda popüler olan İncil'le ilgili konuları işleyen gizem oyunlarına göndermeler yapan baş döndürücü bir edebi tarz yelpazesinde yazılmıştır. Rönesans masklarından ve 17. yüzyıl İtalya'sında oyuncuların standart tiplemeler çerçevesinde doğaçlama yaptığı *commedia dell'arte* türünden ilham alır ve çeşitli şiirsel formlardan faydalanır.

Faust, tartışmasız bir biçimde Weimar Klasisizminin en büyük başarısıdır ama tamamlanması o kadar uzun zaman almıştır ki İkinci Kısım 1832'de Goethe'nin ölümünden birkaç ay önce, yani bu hareketin çoktan sona ermiş olduğu bir tarihte yayımlanmıştır.

Faust, "bir sonraki yazar kuşağı" üzerinde güçlü bir etki yaratmamıştır, çünkü birçoğu oyunun ortaya çıktığı tarihte zaten sayısız eser yayımlamıştır. Bunun yerine, klasik "dengeyi" görmezden gelen Alman Romantizmi Avrupa'nın büyük bir kısmında egemen olmuştur. Çağdaş etkinin eksikliğine rağmen, *Faust* oyunu Alman edebiyatının en ünlü ve en çok incelenen eserlerinden biri haline gelmiştir ve günümüzde gelmiş geçmiş en büyük oyunlardan biri olarak kabul edilir.

Theobald von Oer'ın 1860 tarihli *Weimar's Courtyard of the Muses* adlı tablosunda sağda (eli belinde) Goethe, solda (karşısında, okuyan) Schiller ve arkada Herder ve Wieland (oturanlar) resmedilir.

Johann Wolfgang von Goethe

28 Ağustos1749'da Frankfurt'ta varlıklı bir orta sınıf ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Goethe, büyük bir yazar ve edebi figür olmasının dışında da hukuk ve felsefeden botanik, zooloji, fen ve tıbba kadar birçok alanda bilgi sahibidir.

Goethe, 1765'te hukuk eğitimi için Leipzig'e gönderilene kadar evde eğitim almıştır. Leipzig'de lirik şiirler ve ilk tam uzunlukta oyunlarını yazmaya başlamıştır. Mezun olduktan sonra yazmaya devam ederek yenilikçi ve sıra dışı bir yazar olarak adını duyurmuştur.

1775'te 10 yıl boyunca resmi görevler yürüteceği Weimar sarayına davet edilmiştir. 1786'da iki yıllığına İtalya'ya gitmiştir. Yaklaşık 1794'ten itibaren Friedrich von Schiller'le başladığı işbirliği, incelikli ve etkili edebi ve kültürel çalışmaların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. 22 Mart 1832'de ölmüştür.

Önemli eserleri

1773 *Götz von Berlichingen*
1774 *Genç Werther'in Acıları*
1795–96 *Wilhelm Meister's Apprenticeship*

EVVEL ZAMAN İÇİNDE...

ÇOCUK VE EV MASALLARI (1812–1822), GRIMM KARDEŞLER

KISACA

YAKLAŞIM
Folklor Seçkileri

ÖNCE
y.1350–1410 Sözlü anlatılan masallara dayanan Galler öyküleri, Britanya'nın ilk nesir edebi eseri *Mabinogion*'da derlenir.

1697 Fransız yazar Charles Perrault, yeniden yazılan ve orijinal masalların bir seçkisi olan *Anne Kaz'ın Masalları*'nı yazar.

1782–87 Alman yazar Johann Karl August Musäus satirik halk öykülerinin popüler bir seçkisini yayımlar.

SONRA
1835–49 Fin folkloru, Elias Lönnrot'un *Kalevala* adlı epik şiirinde tanıtılır.

1841 Peter Christen Asbjørnsen ve Jørgen Moe'nun *Norveç Halk Öyküleri* adlı eseri yayımlanır.

1979 İngiliz romancı Angela Carter'ın Kanlı Oda adlı eseri geleneksel halk öykülerinde kadınların betimlenme şekline meydan okur.

Evlerde ve sosyal toplantılarda anlatıldığı şekliyle masallar, sözlü tarihler ve popüler inançlar gibi bir tek yazılı kültür halinde sentezlenen folklor seçkileri ortaçağdan beri derlenmiştir. "Peri masalı" terimi Fransız yazar Madame d'Aulnoy tarafından 17. Yüzyılın sonunda geliştirilmiştir, ama kendisiyle aynı dönemde yaşayan Charles Perrault'un anlattığı eski peri masallarının versiyonları daha çok bilinir. İngiliz antika meraklısı William Thoms, 1846'da *The Athenaeum* adlı dergiye yazdığı bir mektupta "folklor" terimini ilk kez tanımlamıştır.

14. yüzyılda *Mabinogion*'da derlenen Galler masalları gibi bazı masallar dini ve ruhsal işleve sahiptir ama halk öyküleri genellikle dine referans içermez. Gerçek yerler, insanlar veya olaylar geçmez. Bu öyküler tarihsel değildir; "evvel zaman içinde..." geçerler ve okuyucular veya dinleyiciler standart karakterler, gelişigüzel büyüler, ödül ve intikam ve "onlar ermiş muradına" şeklinde mutlu sonlar bekler. Şiirsel veya edebi referanslar ve gerçekçilik nadiren kullanılır; peri masalları esasen apaçık imgelem kullanılarak yalın bir tarzda yazılır ve olay örgüsü anahtardır; bu öyküler şaşırtıcı bir hızla ilerler.

> Uzun uzun zaman önce, dilekler dilemenin işe yaradığı günlerde...
> ***Çocuk ve Ev Masalları***

Batı Kültürünü Zenginleştirme

Sonraki birçok folklorist gibi Grimm Kardeşler de kendi kültürlerinde anlatılan peri masallarını kayda geçirerek halkın ruhunu tanımlamak ve korumak için akademik bir proje başlatmıştır. Bu destansı romantik bir girişimdir; milliyetçiliğin yükselişi folklora duyulan ilgiyi artırmıştır ve Grimm Kardeşlerin amacı da farklı değildir. Bu tür bir girişim başlatan başka Avrupalı araştırmacılar da olmuştur ve üniversitedeki iş arkadaşları da onların halk geleneklerine duyduğu hevesi paylaşmıştır. Fakat Grimm Kardeşlerin çalışması, *Çocuk ve Ev Masalları* kitabında yansıdığı gibi, Avrupa'da derlenen en büyük öykü külliyatını

Ayrıca bkz: *Binbir Gece Masalları* 44–45 ▪ *Kalevala* 151 ▪ *Peri Masalları* 151 ▪ *Kanlı Oda* 332

temsil eder ve en çok çevrilen ve okunan seçkidir. W. H. Auden, Grimm Kardeşlerin masallarını "Batı kültürünün temel alabileceği ortak kaynaktan beslenen birkaç kitaptan biri" olarak nitelendirmiştir.

Öyküleri derleme metodolojisi, çoğu zaman resimsel bir şekilde inanıldığı gibi ormanlara yolculuk yapmayı içermez. Grimm Kardeşlerin kaynakları genellikle onları bulmuştur ve "Ardıç Ağacı" gibi bazı öyküler daha önceden yazılmış ve ressam Philip Otto Runge tarafından onlara gönderilmiştir.

İlk baskılarında, Grimm Kardeşler esasen yetişkin kitleye hitap etmiştir. Ancak 1823'te Edgar Taylor'ın İngilizceye çevirmesinin ardından masallar çocuklara hitap eder hale gelmiştir. Bu amaç doğrultusunda Alman öykülerini temizlemek için revizyonlar yapılmıştır. Örneğin "Rapunzel" masalının ilk versiyonu açıkça evlilik dışı hamileliğe gönderme yaparken, düzenlenen versiyonunda sadece şişmanlar. Fakat şiddetin çok fazla asgariye indirilmesi gerekmemiştir. Charles Perrault'un masalında Fransız Sindirella (Cendrillon) üvey kızkardeşlerini bağışlar ve onlara iyi kocalar bulur. Fakat Grimm Kardeşlerin cezalandırıcı versiyonunda Sindirella'nın yardımcı kuşları üvey kızkardeşleri gözlerini oyarak kör bırakır. Şiddete rağmen Grimm Kardeşlerin toplu masallarının popülerliği devam etmiştir. Birçok kez yorumlanmışlar ve yıllar içerisinde çeşitli mecralarda yeniden yazılmışlardır. "Evvel zaman içinde" diye başlayan romantik tasvir, bastırılamaz gerçekleri ortaya koymaya devam eder ve mutlu ve uyumlu bir sonun cazibesiyle birlikte kuşaklar boyunca çekici gelir.

Folklordaki Arketipik Karakterler

Karakter	Açıklama
Büyülü Yardımcı	Grimm'in versiyonunda Sindirella annesinin mezarı başında gözyaşı döker, mezarın yanındaki fındık ağacı ona baloya gidebilmesi için gerekli şeyleri verir (Perrault'un versiyonunda bunu ağaç yerine peri anne yapar).
Kötü Üvey Anne	Bu karakterler Grimm Kardeşlerin erken versiyonlarında anne olarak yer alır. Daha sonra metinlerde "üvey anne" ifadesi kullanılarak anneliğin kutsallığı korunmuştur.
Büyücü veya Sihirbaz	Bu arketip, olay örgüsünü değiştirmek ve büyülü ama çoğu zaman korkunç olayları tetiklemek için fırsatlar yaratır.
Düzenbaz	Bu arketip öyküde doğal düzene meydan okuyan kötülükler ve engeller yaratır.
Dönüştürülmüş Hayvan	Grimm Kardeşlerin masalları, kuşlara ve başka hayvanlara dönüştürülen ve ancak doğru koşullar altında tekrar insan haline dönebilen karakterlerle doludur.

Jacob Grimm and Wilhelm Grimm

Grimm Kardeşler olarak tanınan Jacob (1785–1863) ve Wilhelm (1786–1859) ünlü birer akademisyen, kültür araştırmacısı, dilbilimci ve sözlük bilimcidir. Altı çocuklu bir ailenin hayatta kalan en büyük çocukları olarak Hanau, Hesse'de büyümüşlerdir. Hukukçu babalarının ölümünün ardından yoksul duruma düşmelerine rağmen nüfuzlu arkadaşları olan halaları sayesinde Marburg Üniversitesinde eğitim görmüşlerdir. Grimm Kardeşler günümüzde folklor araştırmalarının temelini teşkil eden halk öykülerini derlemenin erken bir metodolojisini geliştirmiştir. Yazılı tarihsel kaynaklardan dili araştıran saygın dilbilimcilerdir. Tamamlayamadıkları 32 ciltlik bir Almanca Sözlük üzerinde de çalışmışlardır.

Temel Eserleri

1813–16 *Eski Alman Ormanları*
1815 *Poor Heinrich by Hartmann von der Aue*
1815 *Eski Edda'dan Şarkılar*
1816–18 *German Sagaları*
1852–1960 *Almanca Sözlük*

KOMŞULARIMIZI EĞLENDİRMEK VE SIRA BİZE GELDİĞİNDE ONLARA GÜLMEK DIŞINDA NE İÇİN YAŞARIZ?

GURUR VE ÖNYARGI (1813), JANE AUSTEN

KISACA

YAKLAŞIM
Adab-ı muaşeret romanı

ÖNCE
1740–41 İngiliz yazar Samuel Richardson'ın *Pamela* adlı eseri, sosyal tabakaları tırmanan köle bir kızın öyküsünü anlatır; erken dönem adab-ı muaşeret romanı olarak kabul edilir.

SONRA
1847 Charlotte Brontë'nin *Jane Eyre* adlı romanı, Viktorya Döneminin sınıf ayrımları ve önyargının yanı sıra kadınların karşılaştığı kısıtlayıcı beklentileri eleştirir.

1847–48 William Makepeace Thackeray'ın *Gurur Dünyası* adlı romanında Becky Sharp'ın davranışları aracılığıyla toplum hayatının ikiyüzlülüğü ve sahtekarlığı hicvedilir.

1905 Edith Wharton'ın *The House of Mirth* adındaki Amerikan adab-ı muaşeret romanı, kadınların karşılaştığı sosyal, ekonomik ve ahlaki kısıtlamaları yansıtır.

18. yüzyılın başından ortasına kadarki süreç romanın yükselişine sahne olmuş ve biraz daha sonra edebiyatta Romantizmin gelişimi başlamıştır. 18. yüzyılın sonu itibariyle İngiltere'de yeni bir janr ortaya çıkmıştır: Romantizme özgü duygu aşırılıkları ve hayal uçuşlarından uzaklaşan adab-ı muaşeret romanı. Bu yeni janr, belirli insan gruplarının inançları, davranış tarzları ve sosyal yapılarına vurgu yapmıştır. Bu romanlar genellikle hem yazar hem de baş kahraman olarak kadınların egemenliğindedir ve bu nedenle bazen yanlış bir biçimde önemsiz addedilmişlerdir.

> Bir kadının hayal gücü çok hızlıdır; bir anda hayranlıktan aşka, aşktan evliliğe sıçrar.
> ***Gurur ve Önyargı***

Jane Austen'in romanları İngiliz taşra soylularının sosyal kurallarını zarifçe hicveden ve Gotik Romantizmin fazla hoşgörülü dramasıyla alay eden bu tür edebiyatın başlıca örnekleridir. Austen, İngiliz üst sınıfların görgüsüzlük ve ahmaklıklarını vurgular: Statünün önemi, sosyal aşağılama damgası ve himaye sistemi balolar, ziyaretler ve toplum dedikodusu aracılığıyla gelişir.

Sosyal İniş ve Çıkışlar

Gurur ve Önyargı'da okuyucu seçkin bir eğitim arayışı içindeki Bennet kardeşlerin öyküsünü takip eder. Kadınlar için iyi bir evlilik sosyal statüyü sürdürmenin veya yükseltmenin anahtarıdır. Roman asıl olarak baş karakteri Elizabeth Bennet'ın gözlerinden anlatılır. Austen'in kadın kahramanları arasındaki kendi gözdesi olan Elizabeth temiz ve iyi niyetli bir genç kadındır. Akıllı ama mağdur bir taşra centilmeni olan Bay Bennet'la pişkin ve bayağı eşinin beş kızından biridir. Anne ve babasının evliliği, evliliğin nasıl olmaması gerektiğinin kusursuz bir örneğidir.

Elizabeth, ona karşı konulmaz bir çekim hisseden aristokratik Fitzwilliam Darcy'yle tanışır; ama onun

Ayrıca bkz: *Jane Eyre* 128–31 ▪ *Gurur Dünyası* 153 ▪ *Kuzey ve Güney* 153 ▪ *Middlemarch* 182–83

mağrur gururunu ve kendini beğenmiş davranışını itici bulur. Darcy, kendisiyle aynı ölçüde varlıklı ama yapmacıksız olan arkadaşı Bingley'le tam bir tezat teşkil eder. Bingley, Elizabeth'in ablası Jane'den hoşlanır. Fakat sorumsuz küçük kız kardeşleri Lydia girişken subay George Wickham'la şaşırtıcı bir biçimde kaçınca tüm ailenin saygınlığına gölge düşürür. Beklenmedik bir biçimde yardımlarına koşan Darcy olur. Elizabeth'in gurur, önyargı ve deneyimsizliği onu hem Wickham hem de Darcy'yle ilgili yanlış yargılara iter. Yanlış yargılarının bedelini ödemek zorunda kalır ama bu denemeler aracılığıyla olgun bir yetişkin haline gelir. Darcy de benzer bir biçimde kendi gururundan sıyrılarak daha üst bir sosyal sınıftan olmasına rağmen Elizabeth için kıymetli bir eş olacağını kanıtlar. Austen incelikli nükte ve ironi kullanımıyla iyi yetiştirilmiş olmanın her zaman görgüyü beraberinde getirmediğini (ama görgünün iyi ahlakın işareti olabileceğini) ortaya koyar. *Gurur ve Önyargı*, ufku darmış gibi görünse bile, her şeye rağmen kendi döneminin adabı ve ahlak kuralları hakkında keskin gözlemler yapar.

Jane Austen

Görece varlıklı bir köy papazının kızı olan Jane Austen, 1775 yılında İngiltere'de Hampshire'daki Steventon papaz konutunda sekiz kardeşin yedincisi olarak dünyaya gelmiştir. Çocukken babasının kütüphanesine girerek o yaştaki kızlar için alışılmadık bir biçimde çok okumuştur. Gençlik yıllarının başında yazmaya başlamış ve 1796-1797 yılları arasında *İlk İzlenimler* başlığıyla *Gurur ve Önyargı*'nın ilk versiyonunu yazmıştır. 1800 yılında babası emekliye ayrılınca ailesi Bath'a taşınmıştır; Jane orada mutsuz olmuştur. 1809 yılında annesi ve kız kardeşiyle birlikte Chawton, Hampshire'a taşınmış ve her gün yazmaya başlamıştır. Hampshire'daki soylu hayata ilişkin gözlemleri romanlarına malzeme sunmuştur. Evlilik hakkında çokça yazmasına rağmen bir evlilik teklifi almışsa da hiç evlenmemiştir. 1817 yılında 41 yaşındayken ölmüştür.

Önemli Eserleri

1811 *Akıl ve Tutku*
1814 *Mansfield Parkı*
1815 *Emma*
1818 *Northanger Manastırı*
1818 *İkna*

GİZLİ UĞRAŞIMIN DEHŞETİNE KİM AKIL ERDİRECEK?

FRANKENSTEIN (1818), MARY SHELLEY

KISACA

YAKLAŞIM
Erken Gotik

ÖNCE
1764 İngiliz yazar Horace Walpole'un *Otranto Şatosu* adlı kitabı yayımlanır. Bu kitap daha sonradan Gotik kurgunun kökeni olarak kabul edilir.

1794, İngiliz yazar Ann Radcliffe, *Udolpho'nun Gizemleri* adlı romanını yayımlayarak okuyucuları karanlık, romantize edilmiş ve düşüncelere dalmış Gotik "kahramanı" tanıtır.

1796 Radcliffe'in romanları ve Alman korku öykülerinden ilham alan İngiliz Matthew Lewis, dönemin en çok yankı uyandıran Gotik romanlarından biri olan *Keşiş*'i yazar..

1817 Prusya'dan E. T. A. Hoffmann, *Die Nachtstücke* adındaki kısa öyküler seçkisini yazar. Romantik felsefeyi Gotik korku ve irrasyonellik temalarıyla harmanlayan ünlü "Uyku Perisi" öyküsü de bu kitapta yer alır.

Gotik kurgunun ana temaları 18. yüzyılın sonlarında Mary Shelley'nin Frankenstein romanının yayımlanmasından yıllar önce yerleşmiştir. Horace Walpole'un *Otranto Şatosu*, Ann Radcliffe'in *Udolpho'nun Gizemleri* ve E. T. A. Hoffmann'ın *Die Nachtstücke* adlı eseri gibi çalışmalar bu janrın temel öğelerini belirlemiştir. Bu kitaplarda sürgün kişiler görkemli yabancı coğrafyalarda dolaşır veya istismar, tiranlık ve cinayetle dolu kabul gibi öykülerde köhne şatolarda kapana kısılır.

Erken dönem Gotik kurgunun merkezinde Romantiklerin zihnin gücü, hayal gücünün sınırları ve çağdaş sorunlarla ilgili kaygılarıyla aristokratik kötü karakterler, korkunç ölümler ve kasvetli ortaçağ ortamları gibi Gotik mecazların bir birleşimi yer alır. Bu karışım genellikle vampirler, hayaletler, canavarlar gibi varlıklarda ve dehşet verici ve gizemli kadın figürlerinde vücut bulmuştur.

Mary Shelley, *Frankenstein* romanında bu öğeleri genişleterek daha genel felsefi tartışmalarla bağlantı kurmuş ve gelişmekte olan Gotik janrı sonsuza dek değiştirmiştir. Romanın ilhamı, Mary Shelley'nin İngiliz Romantik şairler Percy Bysshe Shelley ve Lord Byron gibi isimlerle yaptığı sohbetlerden gelmiştir. Grup fırtınalı bir gecede ateşin etrafında öyküler anlatmıştır. Byron hayalet öyküleri uydurmayı önermiş ve Mary Shelley'nin hayal gücü tetiklenmiştir.

> Çakan şimşek onu aydınlattı ... benim hayat verdiğim zavallıyı, pis iblisi.
> ***Frankenstein***

Huzursuz Bir Çağ

Frankenstein'ın fırtınalı kökenleri belki de uydurma olsa da, roman basit bir korku öyküsünden çok fazlasıdır. Shelley'nin Gotik janra en büyük katkılarından biri zulüm, tehdit ve canavarlar gibi standart temaları dönemin temel Romantik kaygılarından birinin –modern

Ayrıca bkz: *Doktor Faust* 75 ▪ *Die Nachtstücke* 111 ▪ *Faust* 112–15 ▪ *Uğultulu Tepeler* 132–37 ▪ *Dorian Gray'in Portresi* 194 ▪ *Dracula* 195

Gotiğin Öğeleri

Kasvetli ortamlar	Köhnemiş şatolar, karanlık ormanlar, gizemli kuleler, vahşi ve ıssız yerler, mezarlıklar ve lahitler.
Standart karakterler	Kötü tiran, sıkıntılı gelin, deli kadınlar ve manyaklar, baştan çıkaran kadın ve kötü keşiş veya rahibe.
Geleceği haber veren işaretler	Kehanetler, alametler, vizyonlar, rüyalar, fırtınalar ve dolunaylar.
Doğaüstü	Hayaletler, canavarlar, açıklanamaz olaylar, vampirler veya kurt adamlar.
Aşırı duygular	Dehşet, delilik, zihinsel ıstırap, gazap, tutku, merak veya çığlıklar.

dünyada yabancılaşmış bireyin–çok yönlü bir incelemesine genişletebilmiş olmasıdır.

Tüm Zamanların Masalı

Frankenstein adı, kötü şöhretli canavara değil romanın baş kahramanı Victor Frankenstein'a işaret eder. Bilim insanı ve sanatçı Victor Frankenstein, "şeytani ceset" olarak nitelendiği isimsiz yaratığa "bedbaht bir biçimde hayat verir." Frankenstein, "gizli" korkusu içinden gelen yalnız, yaratıcı dehadır. Tipik Romantik tarzda insanlığın ahlak yasalarının ötesine geçer. Shelley, onun aracılığıyla Gotik canavarlık temasını sürgün edilmiş veya gezgin ötekinin idealize edilmiş kişiliğinde yeniden işler. Akademisyen David Punter'ın ileri sürdüğü gibi, kitap "hem sosyal hem de psikolojik seviyede tuhaf olanın reddine" odaklanır. *Frankenstein*'ın canavarı, yeni ve huzursuz edici sanayileşme çağındaki yaratım anının bir ürünüdür ve yazarın dönemin siyasi ve sosyal çalkantıları hakkındaki düşüncelerini yansıtır.

Frankenstein'ın korkusu, canavarın kendisinden ziyade dönemin anksiyetelerinden kaynaklanır. Tekinsizlik, sürgün ve izolasyon gibi temel Gotik mecazları, Romantiklerin din ve bilim hakkındaki sorular; adalet felsefeleri; hayatın kökeni hakkındaki tartışmalar ve kimliğin şekillenmesinde eğitim, kültür ve yetiştirilme tarzının rolü gibi konu başlıklarıyla kaynaştırır.

Frankenstein'ın kendi canavarı yüzünden yaşadığı çöküş, Gotik korku kisvesi altında ahlaki ve sosyal sorunları akıllıca işleyen nihai modern masaldır.

Mary Shelley

Romancı Mary Wollstonecraft Shelley'nin 30 Ağustos 1797'de Londra'da dünyaya gelmesinden 11 gün sonra, annesi feminist yazar Mary Wollstonecraft ölmüştür. Mary Shelley'in babası radikal filozof William Godwin'dir. Shelley 14 yaşındayken İskoçya'ya gönderilmiştir. 1814'te (yeniden evlenen) babasının Londra'daki evine dönmüş ve genç şair Percy Bysshe Shelley'le tanışmıştır. Percy Shelley evli olmasına rağmen, çift Avrupa'ya kaçmış ve 1816'da evlenmiştir. Bu sevgi dolu ama trajik bir birlikteliktir. Dört çocuklarından yalnızca biri hayatta kalmıştır ve 1822'de Percy boğulmuştur. Mary 1851'deki ölümüne dek yazmıştır. Ençok 1816'da eşi ve yakın arkadaşlarıyla daha mutlu zamanlar geçirdiği dönemde yazmaya başladığı *Frankenstein* romanıyla hatırlanır.

Önemli Eserleri

1817 *History of a Six Weeks' Tour*
1819 *Mathilda*
1826 *Son İnsan*
1830 *The Fortunes of Perkin Warbeck*
1835 *Lodore*

BİRİMİZ HEPİMİZ, HEPİMİZ BİRİMİZ İÇİN

ÜÇ SİLAHŞÖRLER (1844), ALEXANDRE DUMAS

KISACA

YAKLAŞIM
Tarihsel Roman

ÖNCE
1800 Anglo-İrlandalı yazar Maria Edgeworth'un *Castle Rackrent* adlı eseri tarihsel kurmaca modasının öncüsüdür.

1814 İskoçyalı yazar Walter Scott'ın *Waverley* adlı eseri *Rob Roy* (1817) ve *Ivanhoe* (1819) romanlarını içeren tarihsel romanlar dizisinin ilkidir.

1823–41 Yazar James Fenimore Cooper, *Öncüler* (1823) ve *Son Mohikan* (1826) adlı eserlerini içeren "Leather-Stocking Tales" [Deri-Çorap Hikâyeleri] adındaki tarihsel kurmaca dizisini yazar.

SONRA
1829 Honoré de Balzac'ın *Les Chouans* adlı romanı, Fransa'da 1799'da yaşanan kraliyet yanlısı ayaklanmayı anlatır.

1989 Gabriel Garcia Marquez'in *Labirentindeki General* adlı eseri, "Güney Amerika'nın Özgürleştiricisi" Simon Bolivar hakkındaki postmodern bir tarihsel romandır.

Bir romanın tarihin daha önceki bir döneminde geçmesi fikri yeni değildir –geçmişe dair kurgusal öyküler edebiyatın kendisi kadar eskidir– ama ayrı bir janr olarak tarihsel roman 19. yüzyılda eşi benzeri görülmemiş bir popülerliğe ulaşmıştır. Bu romanlara talep ilk olarak Britanya'da ortaya çıkmış ve 1814 ve 1832 yılları arasında İskoç yazar Sör Walter Scott'ın romanları tarafından tetiklenmiştir. Bu romanlar Britanya'da ve yurtdışında geniş bir okuyucu kitlesiyle buluşmuştur ve ulaştıkları başarı benzer temaları işleyen roman dalgasına ilham vermiştir.

1820'ler itibariyle özellikle Scott'ın romanlarının etkisi James Fenimore Cooper'ın "Deri-Çorap Hikâyeleri" adındaki popüler roman dizisini yazdığı ABD'ye kadar uzanmıştır.

> Kavgalardan asla korkma, tehlikeli maceraların peşinde koş
> ***Üç Silahşörler***

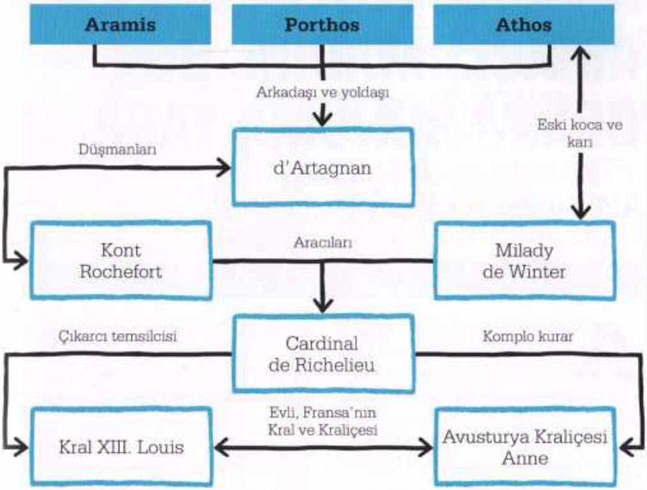
İngilizce tarihsel kurguların çevirileri, bu janr için başta Fransa olmak üzere Avrupa genelinde bir pazar da yaratmıştır. Fransa'da Victor Hugo ve Honoré de Balzac gibi yazarlar tarafından benimsenmiştir ama Fransız tarihsel roman yazarlarının en popüleri Alexandre Dumas olmuştur.

Macera Açlığı

Dumas'nın romanlarının ilki olan *Üç Silahşörler* 1844'te dizi halinde yayımlanmış ve yazarını neredeyse anında şöhrete kavuşturmuştur. Roman dönemin popüler kurgusunun tüm öğelerini içermiştir: atılgan, romantik kahramanlar ve sahtekar kötüler; cesaret ve yoldaşlık içeren olay örgüleri ve siyasi entrikaları okuyucular tarafından iyi bilinen bir dönemin oluşturduğu arka fon.

Kitabın yayımlandığı tarihte Fransa devrim sonrası çalkantılı bir dönemden geçmektedir; monarşi ve cumhuriyet yanlılarının arasındaki gerilimler çözüme kavuşmamıştır ve kurgulanmış bir geçmişin romantik tasviri daha durgun bir döneme özlem duyanlara cazip gelmiştir.

Ayrıca bkz: *Ivanhoe* 150 ▪ *Son Mohikan* 150 ▪ *Sefiller* 166–67 ▪ *Savaş ve Barış* 178–81 ▪ *İki Şehrin Hikâyesi* 198

Muhafız Silahşörler uluslararası politika, saray entrikaları, arkadaşlık, düşmanlık ve romantik ilişkileri birleştiren bir öykünün odak noktasıdır. Uzun ömürlü popülerliğini garanti eden zamansız temaları işleyen tarihsel bir öyküdür.

Dumas'nın öyküsünün merkezinde 1623'te Paris'te Muhafız Silahşörler katılmak için Gascony'deki evinden ayrılan genç bir soylu olan d'Artagnan vardır. Bir dizi talihsizlik sonucu bu tutkusu engellenir ama Athos, Porthos ve Aramis adındaki üç silahşörle ilk önce düello yapıp daha sonra onlarla arkadaş olur. Birlikte kraliçenin onurunu korumak ve kralın baş temsilcisi Kardinal Richelieu'nun ülkeyi İngiltere'yle savaşa sokmak amacıyla çevirdiği entrikaları boşa çıkarmak için bir dizi görev üstenirler. Bu süreçte birçok alem ve kaçınılmaz romantik ilişkiler de yaşanır.

Dumas bütün bu maceraların altında birtakım önemli noktalara da temas eder ve dönemin tasvirinde eleştireldir. Silahşör kahramanları cesur ve çekicidir ama monarşiye körü körüne bağlıdır ve başkalarına karşı tutumlarında her zaman centilmence davranmazlar. Sadakatlerinin objesi olan Kral XIII. Louis, ahmak ve zayıf olarak betimlenir; kardinal ve adamları, Kont Rochefort ve Milady de Winter tarafından insafsızca manipüle edilir.

Öykünün bölümleri, 1844'te Fransız okurlar tarafından sabırsızlıkla beklenmiştir ve yaygın bir biçimde çevrilmiştir. Bu başarının ardından Dumas iki "d'Artagnan Romansı" daha yazmıştır: *Vingt ansa pres (Yirmi Yıl Sonra)* ve *Vicomte de Bragelonne*. Bu kitaplarının yanı sıra benzer bir tarzdaki *Monte Cristo Kontu* da hem orijinal roman formunda hem de televizyon ve sinema uyarlamalarında popülerliğini sürdürmüştür.

Alexandre Dumas

Alexandre Dumas, 1802'de Fransa'nın Picardy kentinde Alexandre Davy de la Pailleterie adıyla dünyaya gelmiştir. Babası, Saint-Domingue (günümüzde Haiti) valisinin ve Afro-Karayipli köle kadın Marie-Cessette Dumas'nın oğludur.

Babası gibi Alexandre da daha sonradan büyük annesinin soyadını almıştır ama bir yazar olarak kariyerine başlamasına aristokratik kökeni yardımcı olmuştur. Orléans Dükü (daha sonraki adıyla "Yurttaş Kral") Louis-Philippe'le birlikte çalışmış ve tarihsel dramadaki ilk başarılarının ardından romanlar yazmaya geçmiştir. Şöhrete kavuştuğu d'Artagnan'ın maceraları da bunların arasındadır. Louis-Philippe görevden alındıktan sonra Dumas 1851'de Fransa'dan kaçmış ve 1864'e kadar geri dönmemiştir.

Dumas'ın birçok ilişkisi olmuştur ve en az dört çocuğu olduğu söylenir. Kendisi gibi yazar olan ve genellikle *fils* (oğul) olarak bilinen Alexandre da bunların arasındadır.

Önemli Eserleri

1845 *Twenty Years After*
1847–50 *The Vicomte of Bragelonne*

AMA MUTLULUĞU ASLA AMAÇLAMADIM, BU BENİM RUHUMA YABANCI

YEVGENI ONEGIN (1833), ALEXANDER PUŞKIN

KISACA

YAKLAŞIM
Lüzumsuz İnsan

ÖNCE
1812–24 İngiliz şair Lord Byron'ın karakterleri Childe Harold ve Don Juan, Rus edebiyatındaki lüzumsuz insanın öncülleridir.

SONRA
1840 Mikhail Lermontov'un tek romanı Zamanımızın Bir Kahramanı, bıkkınlığını geçirecek faaliyete aç Byroncı bir figür olan Grigory Pechorin adlı kahramanıyla lüzumsuz insan temasını işler.

1850 Ivan Turgenyev'in kısa romanı *Lüzumsuz Bir Adamın Günlüğü,* Hamlet benzeri Tchulkaturin figüründe idealist, eylemsiz insan fikrini daha da geliştirir.

1859 Ivan Gonçarov'un aynı adlı romanının kahramanı olan aylak hayalperest Oblomov, lüzumsuz insan karakterinin tembelliği ve atıllığını simgeler.

Alexander Puşkin (1799–1837) *Yevgeni Onegin*'deki baş kahraman gibi bir düelloda öldürülmüştür. Kariyeri bu şekilde erken sona erse de Rusya'nın en büyük şairi olarak kabul edilir. Başyapıtı *Yevgeni Onegin* başta olmak üzere eserleri son derece etkili olmuştur. Esere adını veren Yevgeni Onegin, "lüzumsuz insan" kavramı ve karakterini yerleştirmiştir.

Lüzumsuz insan, genellikle varlıklı ve ayrıcalıklı bir şekilde dünyaya gelir. Hayal kırıklığına uğramış bir birey olarak çevresindeki topluma sıkıntı, kinizm ve ilgisizlikle yaklaşır. Kendini ahlaki ve entelektüel yönden üstün bulur.

Gerçekleştirilmemiş Bir Hayat

1820'lerde imparatorluk dönemi Rusya'sında geçen *Yevgeni Onegin*, Puşkin'in ifadesiyle "manzum roman" formunda yazılmıştır. Kasabasından sıkılmış bir toprak sahibi olan Yevgeni Onegin'in; genç ve romantik bir hayalperest olan arkadaşı Vladimir Lensky'nin, güzel ve zeki Tatyana Larina'nın, onun gösterişçi ve işveli kız kardeşi Olga'nın hayatını ve de kaderini anlatır. Tatyana Onegin'e aşık olur ama "evdeki mutlulukla sınırlandırılmış bir hayat istemeyen" Onegin tarafından reddedilir. Trajediyi engelleyemeyen veya engellemek istemeyen Onegin, Lensky'le düello yapar, mülkünü bir süreliğine terk eder ve geri döndüğünde Tatyana'yı başkasıyla evlenmiş bulur.

Yalnızlık

Canlı ve çoğu zaman ironik bir tonda yazan Puşkin sadece ana karakterlerinin hayatlarını anlatmakla kalmaz, daha başka birçok bireyi tanıtır. Rus hayatından sahneleri gerçekçi bir biçimde betimler. Çok geniş bir yelpazede sayısız edebi gönderme ve felsefi gözlem yapar; bunlardan bazıları dönemin toplumunu hicveder.

Sonunda hayatının büyük bir kısmını çevresindekilerle arasına mesafe koyarak geçiren Yevgeni Onegin, yalnızlığından pişmanlık duyar. Puşkin'in lüzumsuz insanı, başka yazarlar tarafından da benimsenmiş ve 1840'lar ve 1850'lerde Rus edebiyatının büyük bir kısmında tekrarlanan bir motif olmuştur.

Ayrıca bkz: *Tristram Shandy* 104–05 ▪ *Zamanımızın Bir Kahramanı* 151

RUHUN MİLYONLARCA EVRENİN KARŞISINDA SAKİN VE SOĞUKKANLI KALSIN

ÇİMEN YAPRAKLARI (1855), WALT WHITMAN

KISACA

YAKLAŞIM
Transandantallik

ÖNCE
1840 Yazar ve edebiyat eleştirmeni Margaret Fuller ve denemeci ve şair Ralph Waldo Emerson edebiyat, felsefe ve din konularında yayımlar yapan transandantal *The Dial* dergisinin kurucu editörleri olur.

1850 Transandantalliğin sözcüsü Emerson, kendini Platon ve Shakespeare gibi dehaların hayatları aracılığıyla ifade eden bir "genel zihin" önerir.

1854 Henry David Thoreau'nun *Walden; or a Life in the Woods* adlı eserinde doğada basit yaşamın ödülleri anlatılır.

SONRA
1861–65 Amerikalı büyük şair Emily Dickinson, en üretken dönemini geçirir. Şiirleri kozmik enginliklerden duyulan korkuyla karışık transandantal izler taşır.

Transandantal (transandantalist) hareket, ABD'de 19. yüzyılın ortalarında gelişir. Alman filozof Immanuel Kant'ın bilginin "objelerle değil, objeleri bilme şeklimizle ilgili olduğu" düşüncesinden ilham alır. Fiziksellik, cinsellik ve doğanın kutsanmasıyla beraber, entelektüel ve metafizik olanın bu birleşimi Amerikalı şair Walt Whitman (1819–92) ve diğer transandantal yazarların eserlerini karakterize etmiştir.

Beden ve Ruha Övgü

Whitman'ın *Çimen Yaprakları* seçkisi, bir yandan ruhu kutsarken diğer yandan Amerikalıları vücuttan duyulan utançtan özgürleştirme, eşitlikçi içgüdüleri geliştirme ve insani bağlantıyı artırma arzusunu ifade eden "Vücut Elektriğinin Şarkısını Söylüyorum" gibi şiirler içerir. "Kendimin Şarkısı" tüm insanlığa bir övgüdür; şair kendini doğanın döngülerine katılmış hayal eder. Dizelerinin hipnotize edici ritmiyle Whitman duyulardan zevk alır: "Korunun kenarındaki banka gidip maskesiz ve çıplak olacağım, / Havanın bana temas etmesine bayılıyorum."

Whitman, doğadan ve döngülerinden keyif almıştır. Ona göre bu döngülerde Tanrı apaçık bir biçimde mevcuttur. İnsanlığın doğuştan iyi olduğu düşüncesini şair Emerson'la paylaşmıştır ve bu kanı transandantalliğin ayırıcı özelliği olmuştur. Kitapta yer alan "Sakin, Sabırlı Bir Örümcek" gibi daha sonraki şiirler "uçsuz bucaksız enginliklere" mistik bir düşkünlük sergiler.

> Bu çimen toprağın ve suyun
> olduğu her yerde biter,
> Bu hava tüm gezegeni kaplar.
> **"Kendimin Şarkısı"**

Ayrıca bkz: *Lirik Balatlar 110*

İNSANIN NASIL KÖLELEŞTİRİLDİĞİNİ GÖRDÜNÜZ, ŞİMDİ KÖLENİN NASIL İNSANLAŞTIĞINI GÖRECEKSİNİZ

FREDERICK DOUGLASS'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ (1845), FREDERICK DOUGLASS

KISACA

YAKLAŞIM
Köle Anlatıları

ÖNCE
1789 Benin'den (günümüzde Nijerya) köleleştirilmiş bir gencin anlattığı *The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano, or Gustavus Vassa, the African* İngiltere'de yayımlanır.

SONRA
1853 Solomon Northup'un otobiyografik *Twelve Years a Slave* adlı eseri, Kuzey'deki özgür siyahlarla Güney'deki köle siyahların hayatlarını karşılaştırır.

1861 *Incidents in the Life of a Slave Girl* adlı kitabında eski köle Harriet Jacobs, köle kadınların deneyimlerine odaklanır.

1979 Octavia E. Butler'ın bir neo-köle anlatısı olan *Kindred* adlı romanında, ana karakter günümüzdeki California ve İç Savaş öncesi Maryland arasında zaman yolculukları yapar.

Amerikan İç Savaşına (1861–65) uzanan on yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney eyaletlerinde yaklaşık dört milyon köle varken, Kuzey'deki kölelik karşıtları insanlık dışı kölelik uygulamasına son verilmesi için kampanyalar düzenlemiştir. 1841'de Frederick Douglass, Massachusetts'te kölelik karşıtı bir derneğin toplantısına konuşmacı olarak davet edilmiştir. Kuzeye kaçan melez bir köle olan Douglass bu mücadele için etkili bir hatip olarak görülmüştür. 1845'te yayımlandıktan sonraki dört ay içinde 5000 kopya satan kitabında kendi hayatını anlatmış ve Amerikan edebiyatında köle öyküsü janrı için bir şablon oluşturmuştur.

> Benim için yeni, kirli ve zor bir işti; ama memnuniyetle ve şevkle çalıştım. Artık kendimin efendisiydim.
> ***Frederick Douglass'ın Yaşam Öyküsü***

Douglass kitabında "Bir insan nasıl köleleştirilir?" sorusunu sormuştur. Doğduğu yıl köle annesinden nasıl koparıldığını anlatmıştır. Açlık ve sefalet içinde geçen yıllarında idarecilerin erkek çalışanları en ufak hatalarından dolayı kırbaçladığını görmüştür. Kölelerin itaatsizlik gerekçesiyle öldürülmesine tanıklık etmiştir; genç Frederick "bir kölenin veya renkli bir kişinin öldürülmesinin … ne mahkemeler ne de toplum tarafından suç kabul edilmediğinin" farkına varmıştır.

Özgürleşme Olarak Edebiyat

Kölelik Karşıtı Büro tarafından yayımlanan ve önde gelen iki kölelik karşıtı tarafından önsözü yazılan *Frederick Douglass'ın Yaşam Öyküsü, Amerikalı Bir Köle* kısmen kölelik karşıtı mücadelenin ihtiyaçlarına uyacak şekilde tasarlanmıştır. İncil'e ait imgelemle yüklü dokunaklı ve zorlayıcı metinde, kaçak köle Güney'in siyahların eğitimsiz karakteri ve köle sahibi olmanın zararsız doğası gibi mitlerini çürütmüştür. Douglass, Güney'de Hıristiyanlığın "en çirkin suçların örtüsü, en korkunç barbarlığın meşrulaştırıcısı olmaktan öteye geçmediği" sonucuna ulaşmıştır.

Ayrıca bkz: *Tom Amca'nın Kulübesi* 153 ▪ *Huckleberry Finn'in Maceraları* 188–89 ▪ *Görülmeyen Adam* 259 ▪ *Sevilen* 306–09

Douglass öyküsü ilerledikçe, pikaresk bir rüştünü ispatlama hikâyesinde kendini anlatarak "bir kölenin insanlaşmasını" ortaya koyar. Frederick çocukken bir kadın öğretmenden okuma yazmayı öğrenmiş ve hem adaletsizliği teşhir etmek hem de gelecekte bir kişiliği ortaya çıkarmak için okuryazarlığın gücünü hızla kavramıştır. Daha fazla eğitim alması engellense de yoksul beyaz çocukların ve çalışma arkadaşlarının ona öğretmenlik yapmasını sağlamıştır. 16 yaşında kaderini değiştiren bir olay yaşamıştır: Acımasız bir idareciyle dövüşerek kazanan taraf olmuştur. Olgulaşma öyküsünün geri kalanında da güçlü bir kendi kendini keşfetme duygusu vardır.

Bitmeyen Etki

Amerikan İç Savaşından sonra köle öykülerine ilgi azalsada 20. yüzyıl Yurttaşlık Hakları kampanyalarında Martin Luther King gibi aktivistlerin retoriğinde bu yazımın dili ve duygusu yeniden su yüzüne çıkmıştır. Kölelerce anlatılan öyküler, siyahları konu edinen çalışmaların ve Amerikan edebiyatı kanonunun merkezindedir.

Kölelerin öykü yazımı, ikili bir etki yaratmıştır: Bu metinler köleliğin kaldırılması amacına hizmet etmenin yanı sıra eşsiz bir Afro-Amerikan edebiyatının başlangıcına da işaret etmiştir.

Doğruyu Yazmak
Kuzey'e kaçan köleler, karşılaştıkları adaletsizlik ve acımasızlığı ortaya koyan etkili öyküler anlatır.

Propaganda
Yaygın bir biçimde okunan bu anlatılar, kölelik karşıtı dernekler için güçlü bir propaganda olur.

Sesini Duyurmak
Öyküler, köleliğin susturduğu insanlara güç katan bir ses ve tarih sunar.

Frederick Douglass

Harriet Bailey ve ismi bilinmeyen bir beyaz adamın oğlu olan Frederick Augustus Washington Bailey, 1818 Şubatında Maryland'de köle olarak dünyaya gelmiştir. 20 yaşındayken New York'a kaçmış, özgür bir siyah kadın olan Anna Murray'la evlenmiş, beş çocukları olmuştur.

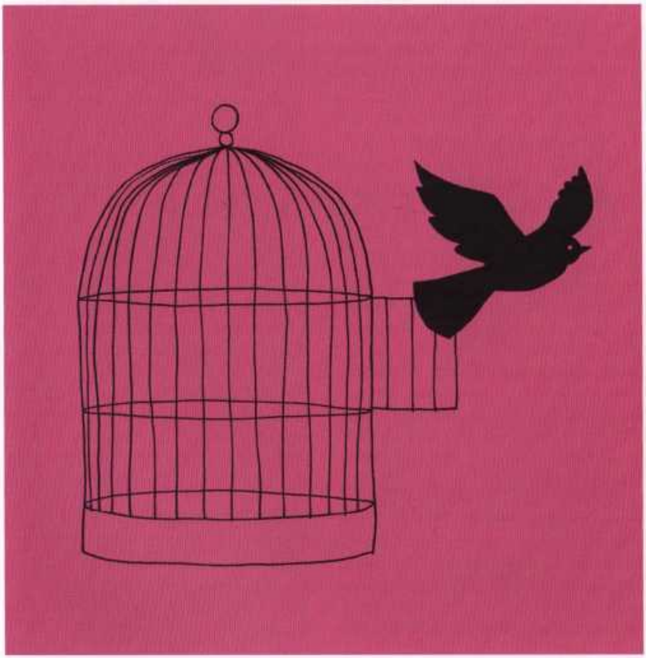
Massachusetts'e taşınan Frederick, yakalanmamak için Douglass adını almıştır ve köleliğin kaldırılması için düzenlenen toplantılarda düzenli olarak konuşmuştur. Büyük Britanya'da dersler vermiştir ve arkadaşları 1846'da Baltimore'da kölelikten azat edilmesi için para toplamıştır. Douglass, New York'a yerleşerek gazeteler yayımlamış, kaçak kölelere yardım etmiş ve Birlik amacıyla siyah grupları örgütlemiştir. Karısının ölümünden sonra beyaz bir editör ve feminist olan Helen Pitts'le evlenmiştir. Douglass, Columbia Bölgesinin adli ve idari sorumlusu ve Haiti Cumhuriyetinin konsülü olmuştur. 1895'te Washington, DC'de ölmüştür.

Önemli Eserleri

1855 *My Bondage and My Freedom*
1881 *Life and Times of Frederick Douglass*

BEN KUŞ DEĞİLİM VE HİÇBİR KAFESE GİRMEM

JANE EYRE (1847), CHARLOTTE BRONTË

KISACA

YAKLAŞIM
Viktorya Dönemi Feminizmi

ÖNCE
1847 Emily Brontë toplumsal cinsiyet, evine bağlılık ve kadınların Viktorya toplumundaki statüsü gibi feminist sorunları işleyen *Uğultulu Tepeler* romanını yayımlar.

1853 Charlotte Brontë'nin *Villette* romanı yayımlanır. Kadınların kendi kaderini tayin etmesi, kimliği ve bağımsızlığı gibi daha önce işlediği temaları daha olgun biçimde yeniden ele alır.

1860 George Eliot'ın *Kıyıdaki Değirmen* adlı kitabı, kadınların entelektüel gelişiyle ilgili temaları ailevi sorumluluk kavramlarıyla karşılaştırır.

1892 Charlotte Perkins Gilman, ataerkil baskıyla ilişkili olarak kadınların zihinsel sağlığını gösteren Amerikan feminist edebiyatının ilk örneklerinden biri olan "Sarı Duvar Kâğıdı" adlı kısa öyküsünü yayımlar.

Jane Eyre 1847'de ilk yayımlandığında, Charlotte Brontë'nin cinsiyetini gizlemek için kullandığı Currer Bell mahlasıyla çıkmıştır; o dönemde kadın yazarların eserleri eleştirmenler tarafından genellikle ikinci sınıf olarak görülmüştür. Kitabın alt başlığı olan *An Autobiography [Bir Biyografi]* 19. yüzyıl Almanya'sının Bildungsroman ("oluşum romanı") janrından etkilendiğini gösterir. Bu rüştünü ispatlama öykülerinde, okuyucular genellikle olgunluğa erişmek için çeşitli engellerin üstesinden gelen baş kahramanların hayatlarını çocukluktan yetişkinliğe kadar

Ayrıca bkz: *Uğultulu Tepeler* 132–37 ▪ *Şiirler (Emily Dickinson)* 150–53 ▪ *Middlemarch* 182–83 ▪ *Kıyıdaki Değirmen* 198–203 ▪ *Büyülü Dağ* 224–27 ▪ *Geniş Geniş Bir Deniz* 332–39

İngiltere'de Derbyshire'daki pitoresk ortaçağ malikânesi Haddon Hall, *Jane Eyre*'in iki film uyarlamasında Thornfield Hall'ün kurgusal ortamını temsil etmek için kullanılmıştır.

takip etmiştir. Önemli bir biçimde kişiliğin ve kimliğin gelişimi çoğu kez erkek karakterler üzerinden incelenmiştir, çünkü o dönemde genellikle kadınların aynı derinliğe sahip olmadığı düşünülmüştür. *Jane Eyre*'i yazıldığı dönem için radikal kılan özellik, kadınların yalnızca güzellikleriyle tanımlanan yüzeysel dış özelliklerinden ziyade erkeklerle eşit ölçüde karmaşık iç özelliklere sahip olduğunu varsaymasıdır.

Karakter Gelişimi

Brontë'nin sade, tutkulu ve akıllı kadın kahramanı, okuyucularını duygusal gelişimini ve ilişkilerini takip etmeye, bunlar aracılığıyla kendi sınıfından kadınların durumunu ve genç kızların ve kadınların hayatlarındaki eşitsizlikleri anlamaya ve de empati kurmaya çağırır. Kadın karakterleri estetik güzellik veya ahlak figürleri olarak sunan birçok çağdaş erkek yazarın aksine, Brontë romandaki bir "tip" olarak Jane hakkında mesafeli değerlendirmeye yer vermez.

Kitap, Jane Eyre'in çocukken öksüz kalarak yengesinin himayesinde yetişmesi ve Lowood Okulunda aldığı yatılı eğitiminden, Thornfield Hall malikânesinde mürebbiye olarak çalışmasına kadarki öyküsün anlatır. Brontë, Jane'i karmaşık, üç boyutlu bir insan olarak sunar ve okuyucuların Jane'e çocukluğundaki istismarlardan daha sonraki özgürlük ve bağımsızlık eksikliğinin adaletsizliğine kadar duygusal olarak yaklaşmasını sağlar. Bunlar Jane'in özgürlük arzusu ve hoşnutsuzluğunu isyan ve başkaldırı diliyle bağlayan sayısız unutulmaz pasajda ifadesini bulur.

Jane Thornfield Hall'da malikânenin sahibi esrarengiz Bay Rochester'la tanışır ve ona âşık olur. Jane, Rochester'ın evin tavan arasında hapsedilen deli karısı Bertha Mason'la ilişkisi başta olmak üzere karmaşık bir ilişkiler ağının içine

Charlotte Brontë

Charlotte Brontë, İngiltere'nin Yorkshire kentinde 21 Nisan 1816'da Papa Patrick Brontë ve karısı Maria Branwell'ın üçüncü kızı olarak dünyaya gelmiştir. 1824'te ablaları Maria ve Elizabeth'le birlikte yatılı okula gönderilmiştir. Okulun kötü koşulları, tifo salgının yaşanmasına neden olmuştur. Charlotte, Maria ve Elizabeth'in erken ölümlerini buna bağlamış ve okuldaki deneyimlerini *Jane Eyre*'deki Lowood Okulu için temel olarak kullanmıştır.

Charlotte, mürebbiye ve öğretmen olarak çalışmıştır. İlk romanı olan *The Professor* geri çevrilmiş ve ölümünden sonra yayımlanabilmiştir. *Jane Eyre*'in 1847'deki ani başarısını çok geçmeden trajediler izlemiştir: Önce erkek kardeşi Patrick ve daha sonra iki kız kardeşi Emily ve Anne ölmüştür. Altı kardeşten bir tek Charlotte hayatta kalmıştır. 1854'te Papaz A. B. Nicholls'la evlenmiş ve ertesi yılın Mart ayında çocuğunu dünyaya getirirken ölmüştür.

Önemli Eserleri

1849 *Shirley*
1853 *Villette*
1857 *The Professor*

Bazı feministler, Bertha Mason'ı –Jane Eyre'in işvereni Edward Rochester'ın dengesiz, hapsedilmiş karısı– Jane'in ve toplumdaki statüsünün metaforik bir yansıması olarak görmüştür. Bertha Mason, Jane'in rakibidir ama Robert Louis Stevenson'ın Jekyll ve Hyde'ının feminist bir versiyonu gibi onun psikolojik Gotik ikizi olarak düşünülebilir.

Jane sesler duyar.

Jane'e çocukken ve genç bir kadınken duygularını bastırması öğretilmiştir.

Jane, çocukken yengesi tarafından bir odaya kapatılınca "deli bir kedi gibi" davranır.

Jane, ev içinde hapsedilmiştir.

Jane Eyre **Bertha Mason**

Bertha'nın deli olduğu düşünülür.

Bertha öfkesini, çalkantılı duygularını ve tutkularını ifade eder.

Bertha "tuhaf bir vahşi hayvan gibi" gürler.

Bertha gerçekten hapsedilmiştir.

girer. Rochester'la evlenemeyen Jane, Thornfield'den ayrılır.

Jane Eyre, ilk başta beş parasızdır ama servetine kavuşur ve Rochester'a geri döner.

Ev Köleliği

Jane Eyre'in zorlu öyküsü, bir İngiliz "oluşum romanından" çok daha fazlasıdır. Brontë bu eserine kendisinin ve kızkardeşlerinin 19. yüzyıla ait birçok siyasi broşürde okuduğu kölelik karşıtı ve devrimci retoriği aşılamıştır. *Jane Eyre*'de bu siyasi dil genel olarak insanlıkla ilişkili olarak değil, Viktorya toplumundaki orta sınıf kadınlar ve onların hayatlarındaki ailevi kısıtlamalara ilişkin kullanılır. Romanın en tutkulu pasajlarının birinde, Jane okuyuculara kadınların "çok katı bir kısıtlamalardan, çok mutlak durgunluktan en az erkekler kadar acı çekeceğini" ve "kadınların kendilerini tatlılar yapmak, çorap örmek, piyano çalmak ve nakış işlemekle sınırlandırması gerektiğini söylemenin daha ayrıcalıklı konumdakilerin dar görüşlülüğü olduğunu" söyler. Cinsiyetler arası eşitlik talebi, Jane Eyre kadınların özgürlük, bağımsızlık ve eylem ihtiyacını artan bir biçimde savundukça tüm romana yayılır.

Romanın bu feminist yönleri, Brontë'nin çağcıllarının dikkatinden kaçmamıştır. İlk değerlendirmelerin birçoğunda roman övülürken, bazısı da radikal içeriğini ve kadınlığa "kadınsı olmayan" yaklaşımını eleştirmiştir. Ama Jane Eyre hızla döneminin en etkili edebi kadın kahramanlarından biri haline gelmiştir. Romanın yayımlanmasından sonra Viktorya Dönemi edebiyatında yeni bir kadın kahraman tipi ortaya çıkmıştır: sade, isyankar ve akıllı kadın. Böylece Charles Dickens ve William Makepeace Thackeray gibi erkek yazarların genellikle desteklediği pasif, tatlı, hoş ve evcil kadın kahramanlara bir karşılık verilmiştir.

Dişi Mekânlar

Jane Eyre dönemin diğer kadın yazarlarına kadınların hayatlarının sınırlarını ve eşitlik arzularını keşfetmeleri için kapı aralamıştır. Viktorya Dönemine ait büyük öykülerin birçoğunda bu tema belirgindir. Örneğin George Eliot'ın *Middlemarch* adlı eseri ataerkilliği ve ahlaki zayıflığını eleştirir ve de kadınların tutkularının engellenmesine odaklanır. Kadınların hayatlarını belirleyen

ailevi sorumluluğunun gerçekliği 19. yüzyıl boyunca kadın yazarları ilgilendirmeye devam etmiştir; Brontë bu temayı *Jane Eyre*'de ev mekânlarını çağrışımcı bir biçimde kullanarak Viktorya Dönemi romanlarına dahil etmiştir.

Jane Eyre'in birçok feminist okuması, belirli odalar, pencereler ve Jane'in duygusal yakınlık hissettiği Edward Rochester'ın ilk "deli" karısını kilitlediği Thornfield Hall'deki kötü şöhretli tavan arası gibi temel mekânlara odaklanır. Ev alanı, kadın bedeni ve kadın kişiliğiyle yakından bağlantılıdır ve de bu nedenle dönemin kadın yazarlarının birçok kurgusu ev hayatının ayrıntılarıyla doludur. Feminist eleştirmenler, bunların dönemin katı kısıtlamalarına ve cinsiyet ideolojilerine tepki veren kadınların doğal kurgusal tezahürleri olduğunu ileri sürmüştür.

Delilik ve Vahşilik

Jane, Viktorya Dönemi kadınının önceden belirlenmiş hayatından fazlasını isteyen ve evin sınırlarına mutlaka kaçması gereken bir hapishane gözüyle bakan bir kadındır. Rochester'la ilişkilerinin fırtınalı bir anında, Rochester "ne yaparsa yapsın, o vahşi ve güzel yaratığı kafese kapatamadığını" belirterek Jane'i "kararlı, vahşi, özgür bir şey" olarak nitelendirir. Jane'i kafesteki "vahşi" bir canlı olarak nitelendirmesi, evinin tavan arasında gerçekten kafese kapatılmış olan ilk karısı Bertha için de geçerli olabilir. Bertha'nın deliliği, kadınların hayatlarına uygulanan sınırlamaların bir tezahürüdür ve Jane'in hayatı boyunca hissettiği hapsedilme duygusunu yansıtır. Bertha, 19. yüzyıl kadınlarının evlenip kimliklerini kaybettiklerinde başlarına neler geldiğinin en uç ve

> Kadınların genellikle çok sakin olması beklenir; ama kadınlar da erkeklerle aynı şeyleri hisseder. Onların da yeteneklerini uygulamaya ve çabaları için bir alana ihtiyacı vardır, en az erkek kardeşleri kadar.
>
> ***Jane Eyre***

gerçekçi bir tasviridir; Jane'in kısıtlanma duygusu ve öfkesi için bir metafor veya ayna olmasının dışında, hayatta kısıtlanmış olmanın "deliliğini" temsil eder.

Daha sonraki yazarlar, Bertha'nın açmazının daha bariz feminist yorumlarını üretmiştir. Amerikalı yazar Charlotte Perkins Gilman 1892'de "Sarı Duvar Kâğıdı" adını taşıyan feminist kısa öyküsünü yayımladığında, ataerkil bir toplumda kadınların uğradığı tıbbi ve kültürel baskıların sorgulayarak Brontë'nin Bertha'nın deliliğine ilişkin tasvirini geliştirmiştir. Büyük beğeni toplayan 1966 tarihli Geniş Geniş Bir Deniz adlı romanında Dominik doğumlu İngiliz yazar Jean Rhys, Bertha'nın öyküsünü farklı bir perspektiften anlatır: Asıl adı Antoinette olan Bertha, sömürge Jamaika'daki melez bir kadındır, İngiliz bir adamla evlenir ve onun tarafından İngiltere'ye götürülür. Orada baskıcı ataerkil toplumda kapanı kısılıp kimliğini kaybeder ve delirir.

Deli Değil Kapana Kısılmış

Feminist bir perspektiften Jane'in ikizi "deli" değildir, tüm kadınlar gibi özgürlüğü kısıtlanmış biridir. Bu bağlamda Jane'in Rochester'a "Ben kuş değilim ve hiçbir kafese girmem; bağımsız bir iradeye sahip özgür bir insanım," şeklindeki tutkulu ifadesi 19. yüzyılda kadınları kapana kıstıran ve deliliği de tetikleyen sosyal ağları dokunaklı bir biçimde hatırlatır. Brontë, Jane Eyre'i yazarken belki de istemeyerek de olsa bir değil iki feminist ikon yaratmıştır: Jane'in kendisi ve "Tavan Arasındaki Deli Kadın".

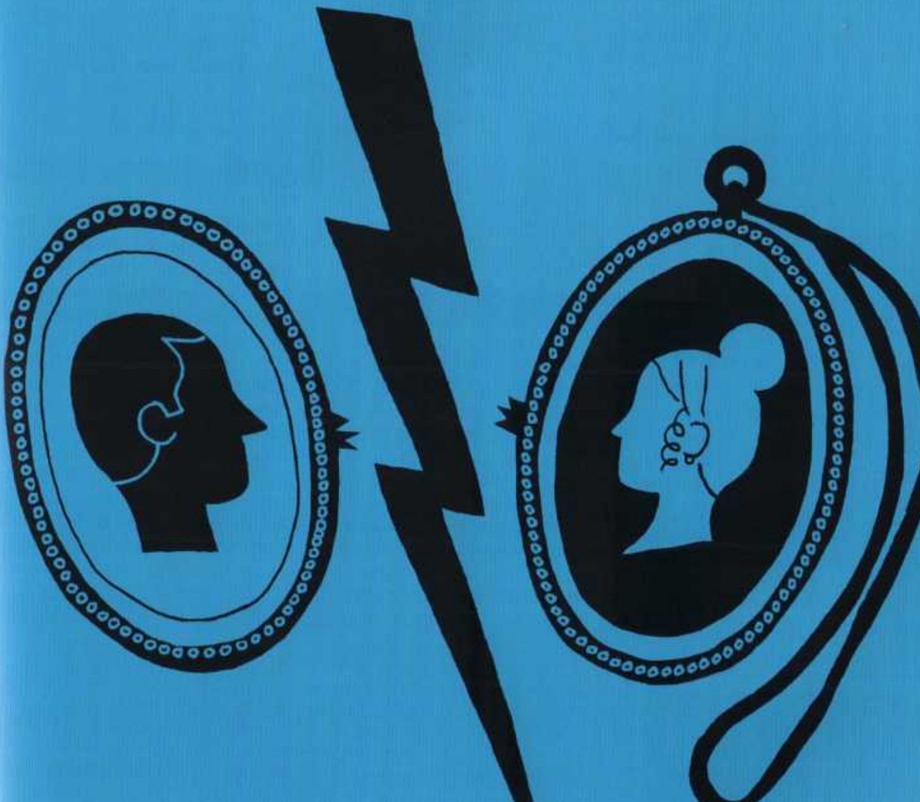
Tavan Arasındaki Deli Kadın

Jane Eyre'in en ünlü feminist yorumu, Amerikalı akademisyenler Sandra M. Gilbert ve Susan Gubar'ın *The Madwoman in the Attic* adlı kitabıdır. 1979'da yayımlanan bu etkili kitap adını *Jane Eyre*'den alır ve Brontë'nin romanının yanı sıra Jane Austen, Mary Shelley, Emily Brontë, George Eliot, Elizabeth Barrett Browning, Christina Rossetti ve Emily Dickinson gibi dönemin diğer kadın yazarlarının eserlerini inceler. Analizlerindeki önemli bir tema, 19. yüzyılda kadınların duygusal, psikolojik ve fiziksel kısıtlanmışlığıyla ilişkili olarak "delilik" kavramıdır.

Yazarlar, 19. yüzyıl kadınlarının erkek yazarlar tarafından ya melek ya da canavar olarak tasvir edildiğini ileri sürer; kadın yazarlar kendi kadın karakterlerini ya edilgen ya da tamamen çılgın olarak betimleyerek bu stereotipiler hakkındaki kaygılarını ifade etmiştir.

HAYATIM OLMADAN YAŞAYAMAM! RUHUM OLMADAN YAŞAYAMAM!

UĞULTULU TEPELER (1847),
EMILY BRONTË

KISACA

YAKLAŞIM
Viktorya Dönemi Gotik Edebiyatı

ÖNCE
1837 Charles Dickens'ın *Oliver Twist* adlı eseri erken dönem Gotik kurgunun kasvetli atmosferini Londra sokaklarıyla değiştirir.

1840 Edgar Allan Poe tekinsiz, köhne evler, hayaletler ve canlanan cesetler gibi Gotik temalarla karışık yoğun ilişkilerin öykülerini yazar.

1847 Charlotte Brontë'nin *Jane Eyre* romanı yayımlanır; Gotik aile içi istismar ve kısıtlanma temaları *Uğultulu Tepeler*'de yankılanır.

SONRA
1853 Charles Dickens *Kasvetli Ev* romanını yazar ve daha önceki kurguların köhne Gotik köşkünü Viktorya Dönemi kent Gotiğinin gelişiminde Londra'nın gecekondu semtleri olarak yeniden işler.

Emily Brontë'nin *Uğultulu Tepeler* adlı eseri Batı kültüründeki en ünlü aşk hikâyelerinden biri olarak kabul edilir. Fakat bu tartışma götürür bir değerlendirmedir; iki baş kahramanı Catherine ve Heathcliff arasındaki yoğun ama talihsiz ilişki kesinlikle büyüleyici olsa da, okuyucular çok geçmeden romanın bir romanstan ziyade şiddet, huzursuzluk ve istismar öyküsünü temsil ettiğini keşfeder. Emily Brontë bu kitabında Gotik temaları Viktorya Dönemindeki cinsiyet, sınıf, yoksulluk ve aile hayatına dair kaygıları sergileyecek biçimde genişletir ve yeniden işler.

Bozkır Efsanesi

Romanda anlatılan öykü, Yorkshire bozkırının haşin manzarasında Uğultulu Tepeler adındaki malikâneyi merkez alan bir intikam, bağımlılık ve tutku öyküsüdür. Liverpool sokaklarında yaşarken Earnshaw Ailesi tarafından evlat edinilen anti-kahraman Heathcliff'in hayatını takip eder. Heathcliff, ailenin kızı Catherine ve oğlu Hindley'le beraber büyür ve kitap onların sonraki yıllardaki karmaşık ilişkilerini ve güç mücadelelerini, Heathcliff'in ruh eşi Catherine'i Edgar Linton'a kaptırmasını ve aldığı intikamı anlatır.

> Ah, yanıyorum! Dışarıda olmayı dilerdim – tekrar yarı vahşi ve cüretkâr, özgür bir kız olmayı dilerdim.
> ***Uğultulu Tepeler***

Roman yapısal olarak çerçeveleme yöntemini kullanır; ana anlatı ayrı bir öykünün içinde sunulur. Bu çerçeve, Lockwood adındaki bir centilmenin Uğultulu Tepeler'i ziyaret etmesinin öyküsüdür. Catherine'in hayaleti olduğuna inandığı şeyle yaşadığı huzursuz edici karşılaşma onu derinden etkiler ve Catherine'in eski hizmetkârı olan Nelly Dean'e evin tarihi hakkında sorular sorar. Nelly tarafından anlatılan öykü, hem Lockwood'un hem de okuyucunun gözleri önüne serilir.

Emily Brontë

30 Temmuz 1818'de dünyaya gelen Emily Brontë, Papaz Patrick Brontë'nin beşinci kızıdır. Aile Yorkshire'da bozkırın kıyısındaki Haworth Köyünde yaşamıştır. Burası hem Emily'nin hem de edebiyatçı kız kardeşleri Charlotte ve Anne'in eserlerini önemli ölçüde etkilemiştir.

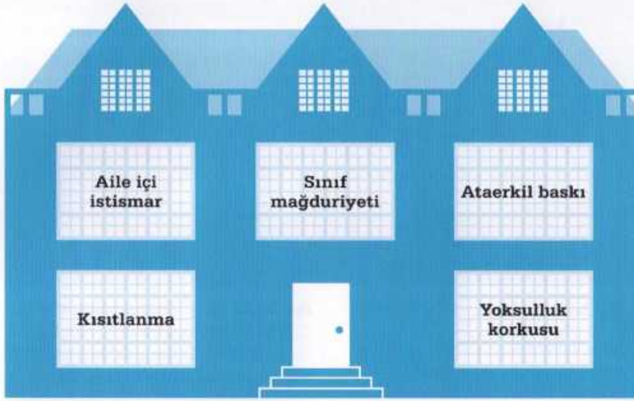
Anneleri 1821'de ölmüş ve 1824'te Emily kızkardeşleriyle birlikte Lancashire'da din adamlarının kızlarının eğitim aldığı bir okula gönderilmiştir. En büyük kardeşleri Elizabeth ve Maria'nın tifodan ölmesinin ardından geri kalan üç kardeş eve dönmüştür. Daha sonra Haworth'ta eserlerini erkek adları altında yayımlamaya karar vermişlerdir. Emily'nin mahlası "Ellis Bell" olmuştur. Yayımlanan tek romanı *Uğultulu Tepeler* (1847) olsa da o ve kız kardeşleri bundan bir önceki yıl bir şiir kitabı çıkarmıştır. Emily, trajik bir biçimde romanının yayımlanmasından sadece bir yıl sonra tüberkülozdan ölerek başarıya ulaştığını görememiştir.

Önemli Eserleri

1846 *Poems by Currer, Ellis, and Acton Bell*

Ayrıca bkz: *Grotesk ve Arabesk Öyküler* 150–53 ▪ *Jane Eyre* 128–31 ▪ *Kasvetli Ev* 146–49 ▪ *Oliver Twist* 150–53 ▪ *Büyük Umutlar* 198–203

Uğultulu Tepeler yayımlandığı yıl olan 1847'de hemen başarıya ulaşmamıştır; belki de bunun nedeni Viktorya Döneminin hassasiyetlerinin bu kitabın dizginsiz tutkusu ve acımasızlığıyla başa çıkamamış olmasıdır. Fakat daha sonra eleştirmenler romanı savundukça kamuoyunun fikri de değişmiştir. İngiliz yazar Virginia Woolf'un 1916'da bu kitap hakkında yazdığı makale, metnin yorumlanmasında bir değişime işaret eder. Woolf, kitabı doğası itibariyle zamansız olan bir peri masalı veya mit olarak nitelendirir. Romana bu perspektiften bakmak popüler hale gelir ve günümüzde de halen geçerlidir; ama bu yorum Brontë'nin anlatısında Gotik edebiyat geleneklerinden faydalanmasının önemini ve eserin kendi döneminin edebiyatı ve sorunlarıyla ilişkisini görmezden gelme veya hafife alma eğilimindedir.

***Uğultulu Telepeler*'deki ev**, öykünün kargaşasının ve baş kahramanlarının duygusal çalkantısının simgesidir. Dışarıdan sığınılacak bir yer işlevi görmek yerine, ev istismar, korku, klostrofobi, sömürü ve baskının Gotik mekânına dönüştürülür.

Gotik Temalar

Uğultulu Tepeler'in özellikle çarpıcı olan yanı, Viktorya Döneminin Gotik temalarını uyarlama şeklidir. Charles Dickens gibi diğer çağdaş yazarlar, Gotik öğeleri gerçekçi romanlarda kullanarak daha önce Gotik edebiyatla ilişkilendirilen temalar, stil ve anlamları derinleştirmiştir. Örneğin Dickens tekinsiz ortaçağ köşkleri yerine yoksulluk ve sömürünün kol gezdiği ürkütücü kent mekânlarını betimlemiştir. Dickens korkutucu bir malikâne ve onun içinde kurban haline gelen sakinleri yerine, evin dışında kasvetli Londra sokaklarında gerçekleşen dehşet verici istismarı sunmuştur.

> Dehşet beni acımasızlaştırdı ve onu başımdan savmaya çalışmanın faydasız olduğunu düşündüm; bileğini kırık camın üstüne çektim ve ileri geri sürttüm, ta ki kanı fışkırıp çarşafı kaplayana kadar.
> ***Uğultulu Tepeler***

Brontë, *Uğultulu Tepeler*'deki malikâneye çocukken getirilen Heathcliff karakteri aracılığıyla Gotik edebiyat geleneklerini genişleterek Dickens'tan da ileri gitmiştir. Heathcliff malikâneye gelince ve aslında öykü boyunca "çingene" olarak görülür. Viktorya Döneminin insanlarının gözünde "çingene" sözcüğünün birçok çağrışımı vardır; farklı bir ırka işaret eder ve aynı zamanda evsiz ve gezgin olan ve dolayısıyla korkulan bir kişiyi aşağılamak için kullanılmıştır.

Brontë'nin Gotiğe daha karmaşık yaklaşımı, karakterlerinin zihinlerindeki çatışmaları tasvirinde de net bir biçimde görülür. Örneğin Catherine, Heathcliff ve Linton arasında bir seçim yapmaya zorlanınca üç gece boyunca uyamaz ve hayal gücüyle gerçekliği ayır edemeyecek duruma gelir.

Viktorya Döneminde Saygınlık

Irk farkı ve işçi sınıfının yoksulluğu Viktorya Döneminin insanları için önemli kaygılardır. Saygınlık ve İngiliz ulusal kimliği hakkındaki fikirlerini idealize edilmiş bir orta sınıfı ailesinin yuvası aracılığıyla şekillendirmişlerdir. Örneğin Dickens sık sık klişe ev sahneleri betimle-

Vahşi bozkır ortamı doğanın temsil ettiği barbarca tehdidi simgeler. Kolayca kaybolunabilecek ıssız ortam, kitabın karakterlerinden biridir.

miştir; burjuva mekânının saygınlığını, dışarıdaki sokakların gerçek ve ahlaki yoksulluğuyla karşılaştırmıştır. Brontë ise dışarının ham gerçekliklerini eve taşıyarak evlerin sığınma veya rahatlama yeri değil, aile için istismarın mekânı olduğu daha önceki Gotik anlatıları anımsatmıştır. Bunu yaparken çağdaş okuyucusuna Heathcliff'le ilişkilendirilen "kölelik" ve "evsizliğin" idealize edilmiş ev ortamında da belirgin olduğunu göstermiştir; aslında ev suçla dolu Gotik sokaklardan daha güvenli değildir.

Liverpool sokaklarında bulunan terk edilmiş bir kimsesiz olarak Heathcliff yalnızca çingenelerle değil dönemin köle ticaretiyle de ilişkilendirilmiştir. Bir karakter olarak dışarının Gotik bir tezahürü olduğu, bilinmeyenin dehşetini ev ortamına taşıdığı düşünülebilir. *Uğultulu Tepeler*'deki malikânede kendisi gibi ihmal ve istismar yaşayan Catherine'e duyduğu güçlü bağ aracılığıyla, Heathcliff'in varlığı suç ve sömürünün yalnızca kentli işçi sınıfının yoksul üyelerinin karşılaştığı bir şey olmadığını gösterir.

Aşıklar mı, Vampirler mi?

Catherine ve Heathcliff'in ilişkisi romantik olmaktan çok vampiriktir. Kendi ihtiyaçları ve intikamları uğruna birbirlerinden yaşam gücünü emerler ve çoğu zaman da birbirlerinin arzularını ve toplumla ilgili hayal kırıklıklarını yansıtırlar. Heathcliff'in Catherine'e "Hayatım olmadan yaşamam! Ruhum olmadan yaşayamam!" diyerek itiraz etmesi, ilişkilerinin tumturaklı bir sevgi birlikteliği değil, ruhların varoluşsal buluşması olduğunun bir işaretidir.

Catherine de benzer bir ifade kullanır: "Ruhlarımız her neyden yapıldıysa, onun ve benim ruhum aynı." Onun gözünde Heathcliff genç kızlara özgü bir kara sevda kaynağı değildir ve hatta Heathcliff'in karısını onu bir romans kitabının kahramanı gibi idealize etmemesi için uyarır. Catherine, Heathcliff'i olduğu gibi görür: bencil ve yırtıcı. Kendisi de çok inatçı ve bencil bir karakterdir ve eylemleri Heathcliff'in kararlı iradesini yansıtır.

> Bu dünyadaki en büyük ıstıraplarım, Heathcliff'in ıstırapları olmuştur ve ben bunların hepsini en başından itibaren görüp hissettim.
> ***Uğultulu Tepeler***

Yoksulluk içinde büyüyen ve Uğultulu Tepeler'de alt sınıftan geldiği için istismar edilen Heathcliff, sınıf yükselerek, para kazanarak ve Catherine'in temsil ettiği mülke sahip olarak sosyal güce kavuşmayı arzular. Catherine de dönemin diğer orta sınıf kadınları gibi kendini bir mülk olarak görür; içinde kısıtlandığı evin bir parçasıdır. Onun gözünde Heathcliff, kadınlığa girerken uyum sağlaması beklenen saygın orta sınıf dünyaya karşı bir silahı temsil eder.

Cinsiyet ve Aile Hayatı

Viktorya Dönemi Gotik edebiyatı ve cinsiyet arasındaki ilişki, *Uğultulu Tepeler*'in önemli bir boyutudur ve romanın en şiddetli ve meşhur pasajlarının birinde kendini belli eder. Talihsiz Lockwood, Uğultulu Tepeler'e ilk geldiğinde tipik bir

Viktorya Dönemi köy evi bulmayı bekler: Dickens'ın aile arasında mutluluk ve uyumun hüküm sürdüğü rahatlatıcı ocak başı sahneleriyle sıkça betimlediği türden bir ev. Bunun yerine kendini Gotik bir romanın sayfalarında bulur: garip köpeklerin saldırısına uğrar, somurtkan bir mülk sahibi onu oradan uzaklaştırır ve gizemli bir kahya onu tekinsiz bir odada uyumaya gönderir.

Lockwood'un Catherine'in eski yatak odasında çocuk hayaletiyle karşılaşması, hayaletin çıplak bileğini kırık pencereye sürterek ondan kurtulmaya çalıştığı ürpertici ve kan dondurucu sahneyle sonuçlanır. Bu şiddetli, rahatsız edici imge, Catherine'in evle ilişkisi karmaşık bir ilişki olmasaydı basit bir Gotik melodram olarak yorumlanabilirdi. Catherine hayatı boyunca evleri birer kısıtlanma mekânı olarak deneyimler. Onlardan kaçmaya çalışır ama ironik bir biçimde ölümünden sonra Uğultulu Tepeler'e sık sık uğrayarak içeri girmeye çalışır. Heathcliff gibi o da hiçbir yere ait olmayan "evsiz" bir karakterdir. Ona göre gerçek Gotik dehşet, evin ona ve arzularına uyum sağlayamamasıdır. Lockwood'un ölüyken onun bileğini parçalaması gibi, hayattayken de kimliği parçalanır. Brontë onun aracılığıyla Viktorya Döneminde kadınları tanımlamak için kullanılan aile ideolojisinin sınırlarını gözler önüne serer.

Eve Mahkûmiyet

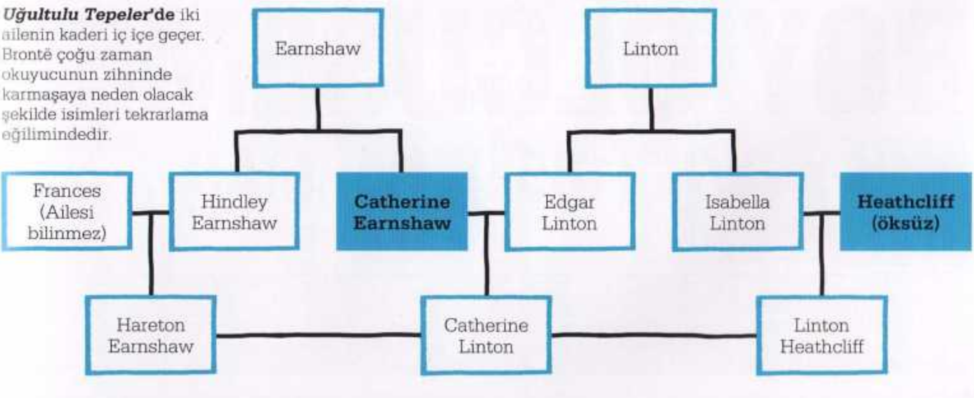
19. yüzyıl boyunca kadınlar ev ortamıyla yakından ilişkilendirilmiştir. Öyle ki John Ruskin gibi Viktorya Döneminin önde gelen eleştirmenleri kadın bedenlerini aile hayatının özel alanları olarak nitelendirmiştir. Kadınların hayatının klostrofobik bir biçimde sınırlandırılması, Charlotte Brontë'nin *Jane Eyre* romanında bir kadının evin içine fiilen hapsedilmesi aracılığıyla yansıtılan bir sorundur. *Uğultulu Tepeler*'de Catherine aracılığıyla ifade edilen bu kadınların kısıtlanması teması, kadınlar için tek çıkış yolunun şiddete dayalı bir biçimde kendi kendine zarar verme ve sonunda kalıcı bir evsizlik olduğunu ileri sürer.

Catherine için Viktorya Döneminin aile ideolojisi yalnızca bir hapishane değildir, aynı zamanda nereye ait olduğu sorusunu sorduran ve hayatını ve canlılığını elinden alarak eski kişiliğinin ilk önce gerçek anlamda, daha sonra metaforik olarak spektral "gölgesini" bırakan varoluşsal ikilemdir. *Uğultulu Tepeler*'in ve Viktorya Döneminin Gotik öğelerini kullanmasının etkisi bundan gelir; öykünün temel trajedisi Catherine ve Heathcliff'in talihsiz ilişkisinde değil, her ikisine de ait gerçek bir mekânın eksikliğinde yatar.

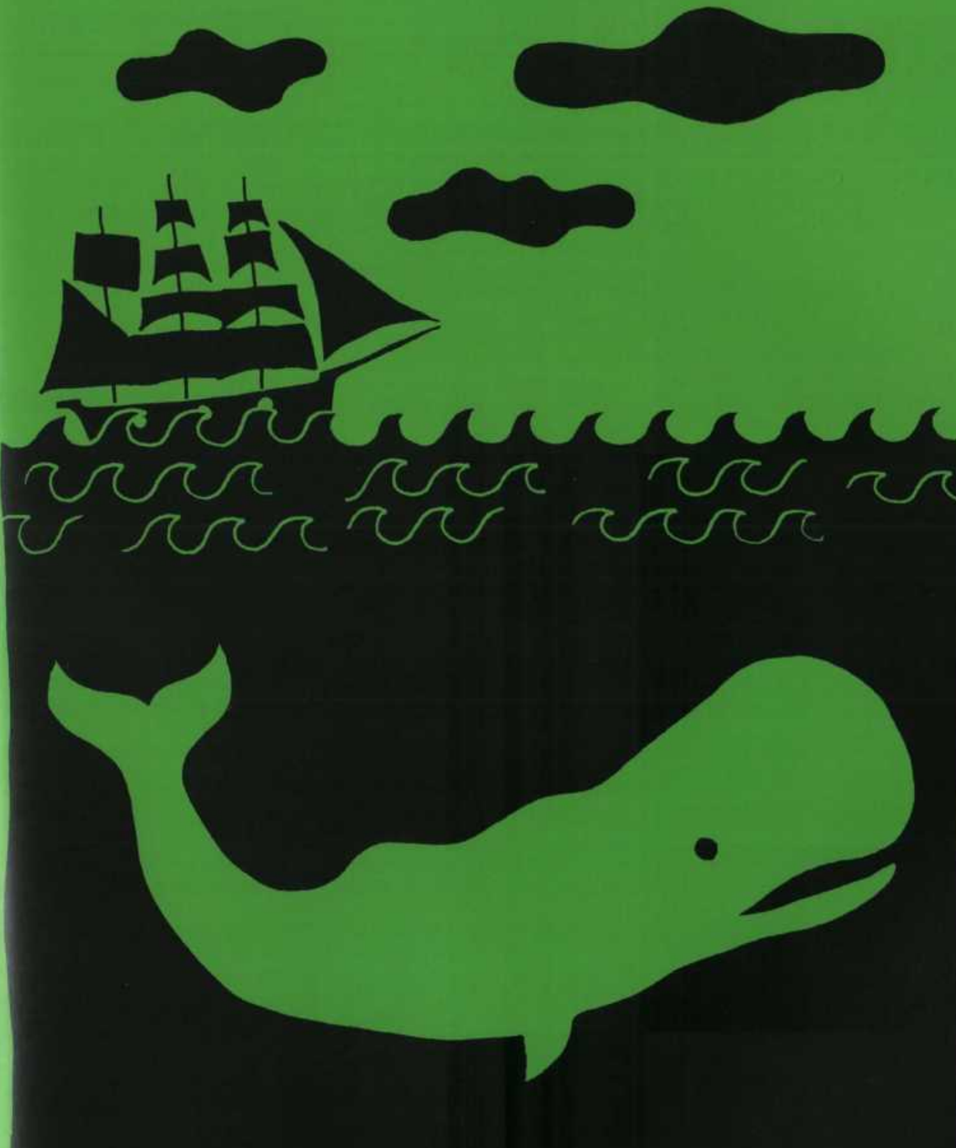
Burada erkek kardeşleri Bramwell tarafından resmedilen Brontë kız kardeşler (Anne, Emily ve Charlotte) edebi eserler üzerinde işbirliği yapmış ve yazılarında benzer temaları işlemiştir.

***Uğultulu Tepeler*'de** iki ailenin kaderi iç içe geçer. Brontë çoğu zaman okuyucunun zihninde karmaşaya neden olacak şekilde isimleri tekrarlama eğilimindedir.

YERYÜZÜNDE HİÇBİR HAYVAN ÇILGINLIKTA, İNSANLARLA BOY ÖLÇÜŞEMEZ

***MOBY-DICK* (1851), HERMAN MELVILLE**

KISACA

YAKLAŞIM
Karanlık Romantizm

ÖNCE
1845 Edgar Allan Poe'nun "Kunduz" adlı şiirinde kuş kederli âşığın çılgınlığa kapılmasını hızlandırmak için "bir daha asla" ifadesini tekrarlar.

1850 Nathaniel Hawthorne'nun *Kızıl Damga* adlı eserinde Hester Prynne evlilik dışı bir kız dünyaya getirir. Elbisesinde "zina yapan kadın" anlamına gelen "Adulteress" sözcüğünün "A" harfini taşımak zorunda bırakılır.

1851 Yine Hawthorne tarafından kaleme alınan *Yedi Duvarlı Ev* doğaüstünün ve büyücülüğün ipuçlarıyla suçluluk, cezalandırma ve kefaret temalarını işler.

SONRA
1853 Varoluşçu edebiyatın habercisi olan Melville'in *Katip Bartleby* adlı öyküsünde bir avukatın katibi görevlerini kabul etmeyerek salt varoluşa çekilir.

19. yüzyılın başından ortasına kadar Amerika Romantizmin iki kolunun gelişimine tanıklık etmiştir. Başta Ralph Waldo Emerson ve Henry David Thoreau tarafından uygulanan yol, ruha veya "içsel ışığa" ve insanların içsel iyiliğine ve doğal dünyaya inancı merkez alan idealist bir hareket olan Transandantalizm yani transandantalliktir. Diğeri ise insanın doğasına ilişkin daha az iyimser bir bakış benimseyen Karanlık Romantizmdir; Edgar Allan Poe, Nathaniel Hawthorne ve Herman Melville gibi yazarlar, transandantal idealizme bir reaksiyon olarak bireyin günah ve kendi kendine zarar vermeye yatkınlığını ele almıştır.

Karanlık Taraf

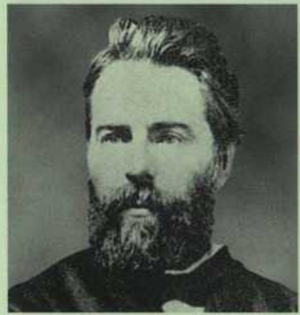
Her iki okul da doğada ruhsal bir enerji olduğunu varsaymıştır ama transandantaller doğayı Tanrı ve insanlık arasındaki bir kanal olarak görürken, Karanlık Romantikler insanın mükemmelleştirilebilirliği hakkında daha az umutludur. Doğayı insanların kendi mesuliyeti altında karşılaştığı karanlık, gizemli gerçeklerin cisimleşmiş hali olarak görürler. Aynı

> ... sinirleri altüst eden ve beyni donduran her şey; hayatın ve düşüncenin tüm şeytani yönleri; tüm kötülükler çılgın Ahab'ın gözünde Moby Dick'te gözle görülür biçimde cisimleşmişti ve saldırılabilir bir hedefti.
> ***Moby-Dick***

kötümserlik ruhuyla toplumsal reform çabalarını da kuşkulu bir biçimde ütopyacı görmüşlerdir.

Karanlık Romantizmin savunucuları, yaklaşık 1836'dan 1840'lara kadar şiir ve düzyazı eserlerinde genellikle pozitif bir değişim sağlamaya dönük çabalarında başarısız olan bireyleri konu edinmiştir. Istırap ve trajedinin yanı sıra dehşet, doğaüstü ve ölüme yönelen bu yazarlar, insanın kötülüğe yatkınlığından ve günah, suçluluk, intikam ve deliliğin psikolojik sonuçlarından

Herman Melville

1819'da New York'ta dünyaya gelmiştir. Ölen babasının işini üstlenmiş, daha sonra yerel okullarda öğretmenlik yapmış, amcasının çiftliğinde çalışmış ve bir bankada memurluk yapmıştır. 20 yaşındayken Liverpool'a giden bir ticaret gemisinde miço olarak görev yapmıştır. 1841'de balina avı gemisi *Acushnet*'te işe başlamıştır. Güney Pasifik'teki Marquesas Adalarında yaşadığı dönem, *Typee* adlı ilk romanına ilham vermiştir. Daha sonra başka bir balina avı gemisinde ve Amerikan donanmasının bir fırkateyninde görev yapmıştır. Gemicilik tecrübesi *Moby-Dick* için gerekli malzemeleri sağlamıştır ve Melville deniz maceralarına duyulan popüler ilgiden yararlanmayı ummuştur. Fakat kitap ilk yayımlandığında kamuoyunun ilgisi Amerikan Batı'sına yönelmiş ve *Moby-Dick*, Melville'in hayatında bir başyapıt olarak görülmemiştir. 1891'de kalp krizi sonucu ölmüştür.

Önemli Eserleri

1846 *Typee*
1853 *Bartleby, the Scrivener*
1857 *The Confidence-Man*
1888–91 *Billy Budd* (ölümünden sonra 1924'te yayımlanmıştır)

Ayrıca bkz: First Folio 82–89 ▪ *Frankenstein* 120–21 ▪ *Çimen Yaprakları* 125 ▪ *Uğultulu Tepeler* 132–37 ▪ *Grotesk ve Arabesk Öyküler* 152 ▪ *Kızıl Damga* 153 ▪ *Dracula* 195 ▪ *Yerçekiminin Gökkuşağı* 296–97

Transandantallik ve Karanlık Romantizm, 19. yüzyılın ortalarında Amerikan Rönesans'ının iki karşıt ucudur. Transandantaller hem doğa hem de insanı doğuştan iyi görürken, Karanlık Romantiklere göre doğa potansiyel olarak kötücül bir kuvvettir ve insanlar kolayca yanılabilir.

Doğa, insan ve Tanrı arasında aracılık eden ilahi bir ruhsal kuvvettir.

İnsanlık ilahi bir kıvılcıma sahiptir ve bu insanları doğuştan iyi kılar.

Bireylerin kendine güvenmesi ve bağımsız olması en iyisidir.

Transandantallik **Karanlık Romantizm**

Doğa korkutucu gerçekleri açığa vuran kötücül bir ruhsal kuvvettir.

İnsanlık kusurludur ve günah ve kendi kendine zarar vermeye meyillidir.

Bireyler iyi yönde değişiklikler yapmaya çalıştıklarında başarısız olur.

büyülenmiştir. Bu tür öğeler Gotik edebiyatta da mevcuttur ve modern korku öykülerinin yolunu açmıştır. Karanlık Romantiklerin açığa çıkarmak istediği gerçekler primitif ve irrasyonel olduğundan, akıl yetisini baypas eden bir iletişim tarzı olarak sembolizmi kullanmayı tercih etmişlerdir. Edgar Allan Poe, canlı canlı gömülen insanlar, çöken malikâneler ve psikolojik işkence yapan bir kuzgun gibi kasvetli, rüya benzeri detaylar içeren öyküler ve şiirler yazmıştır. Gerçek dünyada Püritenliğin iki yüzlülüğünde kendi kâbuslarını gören Nathaniel Hawthorne, utanç ve gizli günah hakkında yazmıştır.

5 Ağustos 1850'de Karanlık Romantizmin iki büyük yazarı 46 yaşındaki Hawthorne ve 31 yaşındaki Melville, Massachusetts'te bir dağ yürüyüşünde tanışmıştır. Balina avcılığını konu alan büyük romanı *Moby-Dick* üzerinde çalışan Melville, kendinsen yaşlı olan yazarın yoğun Romantik iç dünyasından ve konformizmi reddetmesinden çok etkilenmiştir. Daha sonra karısı ve ailesiyle birlikte Hawthorne'a yakın yaşamak için taşınmış ve *Moby-Dick*'in ilk sayfalarına "dehana duyduğum hayranlığın bir ifadesi olarak" şeklinde bir ithaf eklemiştir.

İntikam Arayışı

Dil, olay, karakter ve sembolizm bakımından zengin olan ve denizcilik konusunda olağanüstü derinlikte ve genişlikte bilgiler sunan *Moby-Dick*, ilk büyük Amerikan kurgusal destanıdır. Kitaba yoğun bir edebi tutku yön verir; "Bana Ishmael deyin" şeklindeki ünlü açılış cümlesinden itibaren, anlatıcının "ruhunun yağmur çiseleyen, nemli Kasımında" anlamı keşfetme arayışı okuyucuyu sürükler.

Aslında Ishmael'in kendi arayışı, balina avı gemisi *Pequod*'un kaptanı Ahab'ın saplantılı ve niha-

> Büyük tragedya kahramanlarının hepsi hastalıklı olduğu için büyüktür ... ölümlülere özgü her yücelik, hastalıktan başka bir şey değildir.
> ***Moby-Dick***

Nefret dolu, saplantılı bir kaptan olan Ahab, ilk başta ikinci ağızdan bilgiler ve söylentiler aracılığıyla anlatılır; kendisi romanın yüzüncü sayfasından sonra ortaya çıkar.

yetinde trajik öyküsüyle eşleşir. Ahab, bir bacağını dizinden koparan Moby Dick adındaki beyaz ispermeçet balinasını denizlerde arar. Balina kemiğinden yapılma proteziyle güvertede dolaşan "gösterişli, tanrısız ama Tanrı gibi bir adam" olan Ahab şeytani bir karizma yayar. Derin bir psikolojik seviyede Tanrı'yla, Moby Dick'in "batıl maskesinin" arkasındaki tanımlanamaz varlıkla bir savaşa girişir; Ahab'ın dünya vizyonu, tüm objelerin bilinmeyen, gizemli ve kötücül olduğu bir dünyadır. Balinaya vururken Tanrı'ya veya bilinmeyen aracıya vurur. Romanın anlattığına göre saplantısının öyküsü, dinden deliliğe çeşitli konulara ilişkin görüşlerle birlikte hayatın ve ölümün anlamını sorgular. Ahab'ın şiddetli intikam arzusu, sonlara doğru Pip adındaki siyahi genç tayfaya duyduğu şefkatli hislerle ve denize bir tek gözyaşı damlasının düştüğü bir anlık nostalji duygusuyla yumuşar. *Pequod*'un ikinci kaptanı Starbuck'la denizlerde 40 yıldır süren yalnızlığı hakkında konuşurken, aklına karısı ("Evlendiğim gün o zavallı kızı dul bıraktım, Starbuck") ve çocuğu gelir. Nefretle dolu intikam arzusu (iki ölümcül günah) bu pişmanlıkları bastırır.

Yüzen Bir Ülke

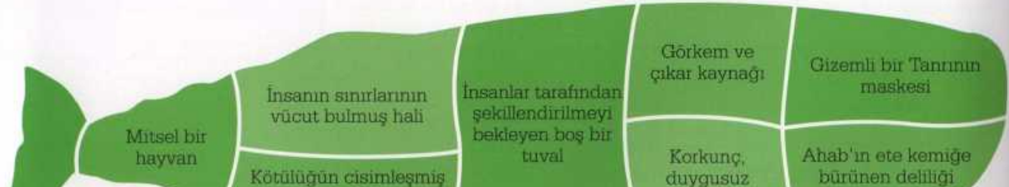
Pequod'un yolculuğu ve hatta geminin adı alegorik izler taşır: Pequod (veya Pequot) 17. yüzyılda İngiliz Püriten yerleşimciler tarafından neredeyse yok edilen bir Kızılderili kabilesidir. Dolayısıyla öykü bastırılamaz maddi ilerleme açlığının, sömürgeci yayılma politikasının, beyazların üstünlüğünün ve doğanın sömürülmesinin bir uygarlığın sonunu getirmesine işaret eder. Gemi dünyanın ve özel olarak da ABD'nin bir mikrokozmozu olarak görülebilir. Ahab'ın saplantısı tüm gemiye bulaştığından, tüm toplum işin içine girer.

Mürettebat, Melville'in vizyonunun evrenselliğini yansıtacak biçimde farklı ırklar ve inançların bir karışımıdır. Hareket ve iletişim özgürlüğü, hiyerarşik statü ve komuta sınırları çerçevesinde gerçekleşir.

Çeşitlilik içeren bu yüzen toplum, demokratik olmaktan çok uzaktır: Sosyal ve ırksal ayrımlar eşitsizlik doğurur ve güvertenin üzerindeki herkes Ahab'ın katı

> Ve beyaz balina tüm bunların simgesiydi.
> ***Moby-Dick***

Melville'in romanına ismini veren büyük beyaz balina, Ahab'ın intikam arayışının canlı bir simgesidir. Fakat eğitim, sınıf ve inanç veya inançsızlığa bağlı olarak başka karakterler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanır.

> Moby Dick senin peşinde değil. Onun çılgınca peşine düşen sensin!
> ***Moby-Dick***

egemenliğine boyun eğer. Balina avı gemisinin mürettebatının deneyimlediği düşünce ve duyguların çeşitliliği, kaptanın saplantı deliliğine ve peşine düşüp öldürmeye kararlı olduğu balinanın monilitik enerjisine dramatik bir tezat teşkil eder.

Pequod bir balina avı gemisi olmasının yanı sıra yüzen bir fabrikadır ve Melville okuyucunun gemiyle Amerikan kapitalizmi, makine çağı ve pazar ekonomisi arasında kuracağı paralellikleri tamamen bilincindedir.

İncil ve Kehanet

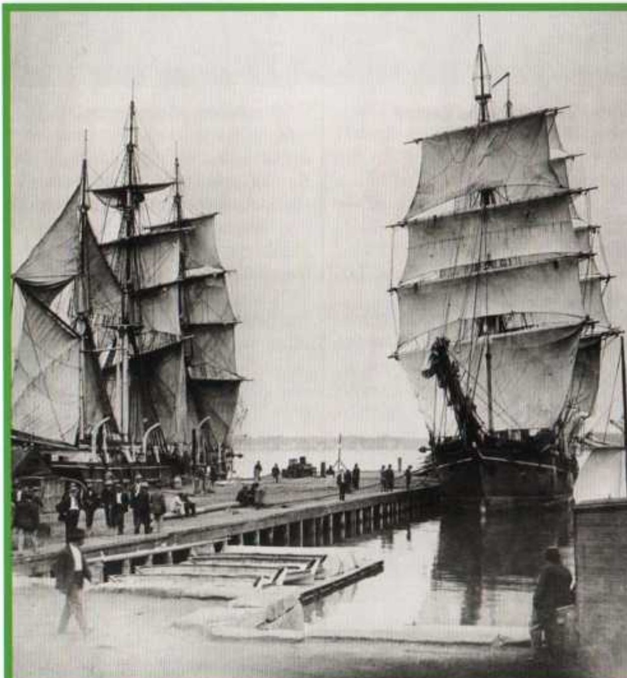
Moby-Dick dini karşısına alan büyük bir amacın epik öyküsüdür ("Bana dinsizlikten söz etme," dedi Ahab, "yoluma çıkarsa güneşi bile vururum.") ve bu yapısına anlam yüklemek için İncil'e göndermeler yapar. İki ana karakteri Ishmael ve Ahab, İncil'deki figürlerden adını alır. Yaratılış 16–25'te ata Abraham'ın gayrimeşru oğlu Ishmael, meşru oğul Isaac'ın yararına dışlanır. Melville, anlatıcısına bu adı vererek Ishmael'in gezgin ve öteki olduğunun altını çizer; balina avındaki deneyimsizliği mürettebat tarafından koşulsuz kabul görmesini engeller. Krallar 1.21'de Ahab, bir üzüm bağına imrenip onu bir dalavereyle elde eden ama yüz kızartıcı bir son yaşamaya mahkûm olan hükümdardır. *Moby-Dick*'te onunla aynı ismi taşıyan kahraman da biraz benzer bir yol izleyerek kendi sonunu getirecek olan bir başarının peşinde koşar.

Değişim ve kaderin işleyişiyle ilgilenen Melville, uğursuz bir sezgi yaratmak için kehaneti kullanır. Ishmael *Pequod*'a mürettebat olarak yazılmadan önce, Elijah (yine İncil'deki bir isim) geminin şüpheli akıbetini önceden haber verir. Daha sonra zıpkıncı Fedallah'ın kehaneti, anlatının seyrinin son aşamalarının habercisidir. Kaptanın biri "ölümlü eller tarafından yapılmamış" ve biri ABD'de büyüyen ağaçtan yapılma iki cenaze arabası gördükten sonra öleceğini söyler; Ahab bunu yolculuktan sağ çıkacağının bir işareti olarak yorumlar.

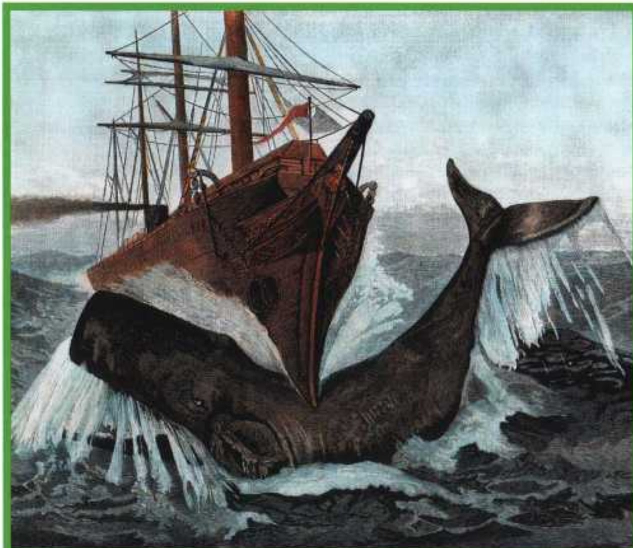
Cehennem Ateşi ve Cezalandırma

Ishmael, zıpkıncı Queequeg'le tanıştıktan sonra keskin bir dille "Sarhoş bir Hıristiyanla uyumaktansa ayık bir yamyamla uyumak yeğdir" yorumunda bulunur.

Hıristiyan inancının ve de diğer dinlerin bu şekilde altının oyulması,

Balina avı gemileri, Melville'in çalıştığı ve *Moby-Dick*'in ilk bölümlerinin geçtiği New Bedford, Massachusetts'te normal bir manzaradır. Son balina avı gemisi 1925'te limandan ayrılmıştır.

Nantucket balina avı gemisi Essex, 1820'de Pasifik Okyanusunda büyük bir ispermeçet balinasıyla karşılaşmış ve batmıştır. Melville'in *Moby-Dick*'i yazmasına ilham veren birçok olaydan biri olmuştur.

roman boyunca devam eder. Mürettebatı güvertede toplayan Ahab, üç "pagan" zıpkıncıya çelik zıpkınlarının oyuk kafalarından içki içirir. Bu sahne günahkârca bir ayini andırır. Onları kardinalleri olarak, içki kaplarını ise kutsal kâse olarak nitelendirir. Moby Dick'i öldüreceklerine dair ant içtirir. Balinayı şişlemek için kullanacağı zıpkının ucuna kan sürer ve daha sonra alaycı bir biçimde Latince şöyle der: "Sizi Babanızın adına değil, Şeytan'ın adına vaftiz ediyorum." Melville, Hawthorne'a bu cümlenin kitabın "gizli mottosu" olduğunu açıklamıştır. Hawthorne'a "kötü bir kitap" yazdığını belirtir ve daha önceki bir mektubunda da romanının "cehennem ateşinde yanacağını" söyler.

Siyaha boyanmış gemi, ispermeçet balinalarının büyük dişleri ve kemikleriyle süslenmiştir. Bu haliyle karanlık, ilkel bir dinin cenaze gemisini anımsatır. Melville onu "düşmanlarının kemikleriyle süslenmiş bir yamyam gemisi" olarak nitelendirir. Geceleyin balina yağı eritmek için kullanılan ateşler onu "kırmızı cehenneme" çevirir. Böylece romanın dekoru bile eylemde ve diyalogda sıkça dillendirilen yıkılmış inanca işaret eder.

Drama ve Şiir

Kitap romanlardan daha çok dramayla ilişkilendirilen araçları kullanır: bir karakterin düşüncelerini doğrudan izleyiciyle paylaştığı monologlar, sahne direktifleri ve hatta 40. Bölümde ("Gece Yarısı, Üst Küverte") kısa bir dramlaştırma. Melville, kişinin kendi kendine zarar veren tutkusunu betimlemek için Elizabeth dönemi trajik kahramanından ilham almıştır: Ahab, Shakespeare'in trajik kahramanı-kötü karakteri Macbeth'i, katı yürekli ve akılsızca davranışlarıyla Kral Lear'i ve intikam dürtüsüyle Hamlet'i hatırlatır. Melville 1850 yılındaki bir makalesinde, Shakespeare'deki "derin, uzak şeyleri" ve onun "karanlık karakterlerinin" söylediği yaşamsal gerçekleri takdir ettiğini yazmıştır. Melville, vizyonunu ifade etmek için açıkça Shakespearyen araçları kullanmıştır: Shakespeare'in çok etkili bir biçimde kullandığı daha önce sözünü ettiğimiz monologları; keskin, soylu bir dili ve kafiyesiz şiirin (kafiyesiz, ritmik on heceli nazım şekli) temposuna sahip bir düzyazı tarzını tercih etmiştir.

Melville, John Milton'ın epik kafiyesiz şiiri *Kayıp Cennet*'ten de kitabın dili için ilham almıştır. Samuel Taylor Coleridge'in *The Rime of the Ancient Mariner* adlı şiiriyle de paralellikler taşır: Denizcinin vurduğu albatros, Melville'in balinasıyla eş değerdedir.

Ansiklopedik Öğeler

Moby-Dick'in kurguda çok önemli bir sınır taşı olmasına katkıda bulunan drama ve şiirden çeşitli

> Onda ölçüsüz bir güç gördüm ve o gücü besleyen esrarengiz bir kötülük.
> ***Moby-Dick***

Polinezyalı dövmeli zıpkıncı Queequeg, Pequod'un uluslararası mürettebatının bir üyesidir. Pagan ve yamyam olduğu söylense de aslında soğukkanlı, cömert, dürüst ve sadıktır.

öğelerin kullanımı ve cesur orijinallik, bir başka yazınsal janrın öğeleriyle dengelenmiştir: ansiklopedi. Gittikçe daha dramatik hale gelen bir dizi balina avıyla öyküdeki merak unsuru daha da artırılırken, balinalar ve balina avcılığı hakkında antropolojik, zoolojik ve diğer olgusal bilgileri sunan bölümlerle ivme stratejik aralıklarla kasten düşürülür. Örneğin balina yağının çıkartılması anlatılır veya resimde balinaların tasvir edilişi tartışılır. Sunulan bilgilerin şaşılacak uzunluğu ve yoğunluğu, Melville gibi kendi kendini yetiştiren birinin deneyimine uygun görünür: Ishmael "Kütüphanelerde yüzdüm," der ve aynı şeyi Melville de yapmıştır. Bilgi dağlarını kendi başına okuyarak, çoğu zamanda denizdeyken özümsemiştir. Ansiklopedik bölümlerin içeriği ve tonu, romana çok detaylı bir olgusal gerçekçilik dolgusu sağlar. Bu, kitabın okuyucularının içinde yaşadığı ve onlara bilim ve tarih aracılığıyla öğretilen uygarlığa Melville'in Karanlık Romantik dünya görüşünü anlatmayı kolaylaştırır.

Zorlu Bir Karışım

Shakespearyen drama ve olgusal içeriğin iplikleri, romana kendine özgü iki düzyazı tarzı kazandır ve bunları üçüncü bir tarzla dengeler: konuşma dilinin gelişigüzelliği. Bu tarz Ishmael'in ikinci cümlesinde kendini gösterir: "Yıllar önce –tam olarak ne kadar önce olduğunu boş verin– neredeyse beş kuruşum yokken..." ve özenli, etkileyici bir dilin ve teatral nidanın arasında sık sık su yüzüne çıkar. Janrlar ve tarzlar güçlü bir etki yaratmak için karıştırılır.

> Nasıl katlanabiliyorsun bunlara çıldırmadan? Gökler o kadar mı nefret ediyor senden?
> ***Moby-Dick***

Moby-Dick ansiklopedik derinliğe ve edebi tarz çeşitliliğine sahiptir; denizler Dünya'nın yüzeyinin üçte ikisini kapladığı için belki de akla gelebilecek en geniş ölçekte tasarlanan bir psikolojik drama olarak nitelendirilebilir. Trajik bir vizyon aşılanmış fanatizmin bu abidevi destanı, iyi ve kötüyü kayıtsız bir kozmosta değerlendirmesiyle ve detaylı bir sosyal dünyayı var etmesiyle kurgusal tutku için yeni bir kıstas getirir.

Büyük Amerikan Romanı

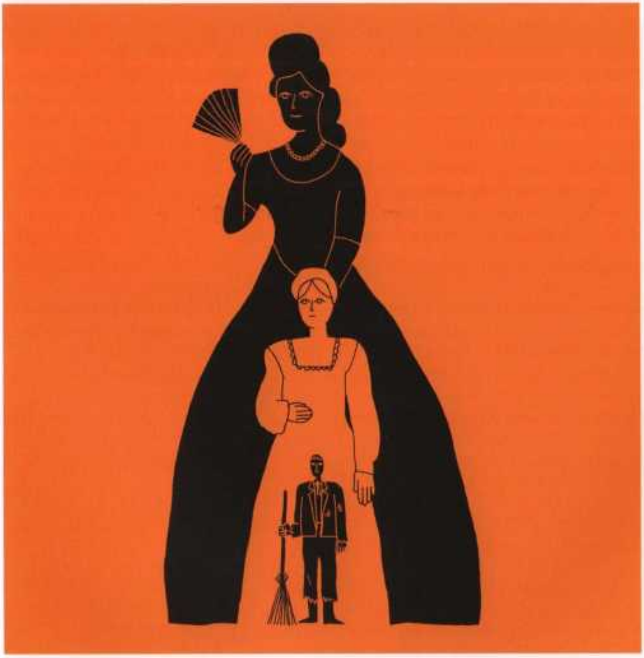
Ulusal gururun ve Avrupalı kurgusal kanona bir meydan okumanın ifadesi olarak "Büyük Amerikan Romanı" yazmak 19. yüzyılda açık bir tutku haline gelmiştir.

"Büyük Amerikan Romanı" ifadesi ilk olarak 1868'de romancı John De Forest tarafından kullanılmıştır. Bu niteleme için kitabın ayırt edici bir biçimde Amerikan değerler sistemini yansıtması vasfı aranmıştır. *Tom Amca'nın Kulübesi* (Harriet Beecher Stowe, 1852) ve *Sevilen* (Toni Morrison, 1987) gibi ırk ve diğer sosyal gerilimleri işleyen bir aile destanının bu vasfı taşıdığı kabul edilmiştir. Bu nitelendirmenin bazı adayları, 20. yüzyılda Amerikan Rüyasının köşetaşı haline gelen insanın kendi kendini yaratması temasına odaklanmıştır; bu temalar *Muhteşem Gatsby* (F. Scott Fitzgerald, 1925) ve *Görülmeyen Adam* (Ralph Ellison, 1952) romanlarında işlenmiştir. Bu niteleme için bir diğer uygun tür, birbiriyle çelişen sosyal ve felsefi görüşlerin mikrokozmozunu temsil eden birden çok karakter ve olay örgüsü çizgisine sahip "megaroman" türüdür. İlk Büyük Amerikan Romanı *Moby-Dick*, bu kategorilerin hem ikinci hem de üçüncüsüne aittir; bir diğer önemli rakip *Huckleberry Finn'in Maceraları* (Mark Twain, 1884) ise büyük ölçüde ikinci kategoriye aittir.

21. yüzyılda Büyük Amerikan Romanı yazarlar ve okuyucular için bir ideal olmayı sürdürür ama bu kavram etkisini yitirmiştir ve birleştirici bir "Amerikan" sesi fikri birçok eleştirmen tarafından reddedilir.

BÜTÜN AYRILIKLAR SON BÜYÜK AYRILIĞIN HABERCİSİDİR

KASVETLİ EV (1852–1853), CHARLES DICKENS

KISACA

YAKLAŞIM
Tefrika Kurgu

ÖNCE
1836–37 Charles Dickens *Mister Pickwick'in Serüvenleri* adlı romanı 20 ay boyunca bölümler halinde yayımlanır. Anlatı kurgunun tefrika halinde yayımlanmasının popüleriliğini ve finansal kapasitesini yerleştirir.

1844–45 Alexandre Dumas'nın bir adamın düzmece bir biçimde hapse atılması ve daha sonra intikam almasının heyecan verici öyküsünü anlatan Monte Cristo Kontu bölüm bölüm yayımlanır.

SONRA
1856 Gustave Flaubert'in ilk romanı *Madam Bovary*, edebiyat dergisi *Revue de Paris*'te tefrika halinde yayımlanır.

1868 Wilkie Collins'in *Aytaşı* öylesine popüler olur ki 26 bölümden 32 bölüme uzatılır.

Atlantik Okyanusunun her iki yakasındaki okuyucular, Charles Dickens'ın tefrika halinde yayımlanan *Antikacı Dükkânı* adlı romanın son bölümünü sabırsızlıkla beklemiştir. Onu taşıyan gemi sonunda 1841'de New York'a varınca, limanda bekleyen heyecanlı okuyucular romanın baş kahramanı Küçük Nell'in ölüp ölmediğini öğrenmek için iskeleye hücum etmiştir.

Böylesine bir heyecan, Charles Dickens'ın eserinin ne kadar popüler olduğunu göstermiştir. Ama aynı zamanda bir romanın kitap şeklinde sunulmadan önce bölümler halinde yayımlandığı tefrikaların popülerliğini vurgulamıştır. Gelişen baskı teknolojisi, daha ucuz kâğıt, demiryollarının

Ayrıca bkz: *Oliver Twist* 151 ▪ *Monte Cristo Kontu* 152 ▪ *Vanity Fair* 153 ▪ *David Copperfield* 153 ▪ *Madam Bovary* 158–63 ▪ *Aytaşı* 198

> İngiliz hukukun önemli bir prensibi, kendisi için iş yapmaktır.
> ***Kasvetli Ev***

yaygınlaşması ve okuryazarlıktaki artış tefrika kurgunun ortaya çıkışına katkıda bulunmuştur. Bunda fiyatın da rolü olmuştur; okuyucular pahalı bir kitap satın almaktansa bölüm başına ödeme yapmaya daha istekli veya müsait olmuştur. Böylelikle tefrika kurmaca okuyucu kitlesinin genişlemesine imkân tanımıştır.

Tefrika Kurgunun Öncüsü

Charles Dickens roman yazma kariyerine giriştiğinde dönemin yerleşik geleneğine uygun olarak üç ciltlik bir roman yazmaya niyetlenmiştir. Fakat yayımcıları avcılık dergisine eşlik edecek bir dizi deneme yazmasını önermiştir. Dickens "Arkadaşlarım bunun tüm umutlarımı boşa çıkaracak ucuz, niteliksiz bir yayımcılık türü olduğunu söyledi" diyerek tereddüdünü ifade etse de öneriyi kabul etmiş ve *Mister Pickwick'in Serüvenleri* adlı romanının ilk bölümünü yazmaya başlamıştır. Roman büyük bir başarıya ulaşmış ve Dickens sonraki tüm romanlarını tefrika halinde yayımlamıştır.

Haftalık veya aylık teslim sürelerine uymanın yarattığı gerginliğe rağmen, dizi formatı Dickens'ın enerjik ve dramatik öykücülük tarzına kusursuz bir biçimde uymuştur. Bu onunla okurları arasında yakınlığın doğmasına da yardımcı olmuştur; hatta bazen daha sonraki bölümlerin olay örgüsünü değiştirerek okuyucularının reaksiyonlarına yanıt vermiştir.

Olgunluk Eseri

Kasvetli Ev, Mart 1852 ve Eylül 1853 tarihleri arasında aylık bölümler halinde yayımlanmıştır. Dickens'ın dokuzuncu romanıdır ve birçokları tarafından en olgun romanlarından biri olarak görülür. İngiliz yazar ve eleştirmen G. K. Chesterton bunun Charles Dickens'ın en iyi romanı olduğunu ileri sürmüştür ve hem o tarihte hem günümüzde birçok okuyucu aynı görüşü paylaşır.

Derin ve karmaşık bir roman olan *Kasvetli Ev*, esasen Londra'da ama aynı zamanda İngiltere'nin doğusundaki Lincolnshire'da geçer. Ana teması o dönemdeki İngiliz hukuk sisteminin kötülüğüdür; gecikmeler, üstünü örtmeler ve insanlığın hiçe sayılması yüzünden masum bireylerin hayatları zarar görmüştür. Romanın başladığı tarihten onlarca yıl ön-

***Kasvetli Ev*'in her bölümüne,** Hablot Knight Browne'nin metnin ruh halini zenginleştiren iki çizimi eşlik etmiştir; buradaki çizimde görkemli Chesney Wold malikânesi görülüyor.

Charles Dickens

7 Şubat 1812'de İngiltere'nin Portsmouth şehrinde dünyaya gelmiştir. 12 yaşındayken babası borçlarından dolayı hapse atılmıştır. Charles okulu bırakıp bir ambarda çalışmaya başlamıştır. Bu, *David Copperfield*'de açıkladığı amansız bir deneyimdir. Daha sonra hukuk katibi olarak çalışmış ve gazeteci olarak yazmaya başlamıştır. 1836'da Catherine Hogarth'la evlenmiş ve kendisini bir romancı olarak şöhrete ulaştıran *Mister Pickwick'in Serüvenleri* adlı eserini yazmıştır. Sonraki 30 yıl yılda 12 önemli roman yayımlamıştır; ayrıca süreli yayımlarda editörlük yapmış ve sayısız deneme, kısa öykü ve oyun yazmıştır. 1858 yılında on çocuğunun annesi Catherine'den ayrılmıştır. Dickens 1870'de ölmüş ve Westminster Manastarının Şairler bölümüne defnedilmiştir.

Önemli Eserleri

1836–37 *Mister Pickwick'in Serüvenleri*
1837–39 *Oliver Twist*
1843 *Yeni Yıl Şarkısı*
1846–48 *Dombey ve Oğlu*
1849–50 *David Copperfield*
1855–57 *Küçük Dorrit*
1859 *İki Şehrin Hikâyesi*
1860–61 *Büyük Umutlar*
1864–65 *Our Mutual Friend*

İs ve hava kirliliği yaratan diğer maddeleri içeren yoğun sis, 19. yüzyıl Londra'sının bir özelliğidir. *Kasvetli Ev*'de sis, karmaşa ve baskıyı simgeler.

ce son bulan bir miras davası olan ve "çok karmaşık hale geldiği için yaşayan hiç kimsenin bir fikre sahip olmadığı" Jarndyce Jarndyce'e Karşı adındaki kurgusal dava öykünün merkezinde yer alır ve öykü boyunca işlenir.

Çoklu Katman

Kasvetli Ev sadece İngiliz hukuk sistemine bir saldırı olmakla kalmaz; aynı zamanda bir cinai roman, polisiye roman ve 19. yüzyıl İngiltere'sinin parçası olan yoksulluk, hastalık ve ihmalin keskin bir tasviridir.

Roman sırlar, suç, açgözlülük, bencillik, aşk ve insaniyet temalarına değinen olay örgüleri ve alt olay örgüleri içerir. Tüm Dickens romanları gibi hem açık hem de son derece incelikli (dizi formatına sürprizler katacak şekilde) birbirine bağlanan çok sayıda ve unutulmaz karakter barındırır; bunların birçoğunun hayatı Jarndyce Jarndyce'e Karşı davasının karmaşık ağı aracılığıyla birbirine bağlanır. Bu tür özellikler eserin dizi olarak yayımlanmasından kaynaklanmıştır; bölümlerden oluşan yapısı, sayısız karakteri barındıran birçok alt olay örgüsüne imkân tanımıştır.

Dickens, öykünün temelini ilk epizotta atarak okuyucuya yerleri, olayları ve ana karakterlerin birçoğunu tanıtır. Ayrıca sonunda açıklanacak gizemlere dair ipuçları sunar.

Kitabın unutulmaz girişi, Kasım ayındaki Londra'yı tasvir eder; nehre çöken sis karakterlerin kemiklerine işler ve sisin en yoğun noktasından yayılan karmaşa ve yozlaşmayı simgeler: Chancery Yüksek Mahkemesi. Lincolnshire'a doğru ilerledikten sonra aristokrat Lord ve Leydi Dedlock'un malikânesi Chesney Wold'un etrafındaki sis olarak yeniden belirir.

Üç ana karakteri tanırız: Esther Summerson, Ada Clare ve Richard Carstone. Hepsi öksüzdür ve hepsinin hayatı çok uzun süre sürüncemede kalan Jarndyce Jarndyce'e Karşı davasından etkilenmiştir. Vasileri John Jarndyce'la birlikte kitaba ismini veren Kasvetli Ev'de (Bleak House) yaşamaya başlarlar. Merhametli ve yardımsever biri olan Jarndyce kendini kötü şöhretli davadan uzaklaştırmaya kararlıdır ve vesayeti altındaki çocukları da aynını yapmaları için uyarır. Fakat hepsi davadan etkilenir ve Carstone tehlikeli bir biçimde bu davanın girdabına kapılır.

> Her yer sis. Yeşil adacıklar ve çimenler arasında akan nehir sisle kaplanmış; nehre sis çökmüş...
> ***Kasvetli Ev***

Katı bir teyze tarafından yetiştirilen ve doğumuyla ilgili utanç verici bir gizem taşıyan Esther, romanda merkezi bir rol oynar. Kendisi hakkında "Çok akıllı olmadığımı biliyorum" diyen ılımlı, utangaç ve kendini geri planda tutan bir genç kadındır.

Esther aynı zamanda Dickens'ın kullandığı iki anlatıcıdan biridir. Birinci ağızdan anlatısı, çeşitli insanları ve olayları kişisel ve geçmişe dönük bir bakışla açıklayarak öyküyü dokur. Diğer karakterlere ilişkin bilgiler ve eleştiriler sunar. Diğer anlatıcı, olayları şimdiki zamanda anlatan üçüncü şahıs sestir; dramatik gerilim yaratır ve sosyal adaletsizliği vurgulayarak vicdanın sesi olur.

Dikkat Çekici Karakterler

Kasvetli Ev'in geniş karakter topluluğunun her üyesi dikkatlice adlandırılır ve sosyal meselelere dikkat çekmek için sunulur; karakterler genellikle gerçeküstüdür ama hiçbir zaman aşırı basitleştirilmez. Dickens'ın karakterlerinin karmaşıklığı, günümüzün televizyon izleyicilerinin haftalık dizileri takip etmesine benzer bir biçimde her bölümde karakterlerin yazgısını takip eden okuyucularda merak uyandırmıştır.

Lord ve Leydi Dedlock, aristokrasinin cansızlığı, kısırlığı ve mesafeliliğini örnekler ama Leydi Dedlock'un mağrur soğukluğunun ardında karanlık bir sır saklıdır. Vesayet altındaki çocuklara yardım eden Bayan Flite, Jarndyce Jarndyce'e Karşı da-

vasının çılgına çevirdiği yarı delirmiş bir ihtiyardır. Bir çanta dolusu belge taşıyan Bayan Flite, kafeste tuttuğu kuşları salıvereceği dava gününü bekleyerek Chancery'ye sık sık uğrar. Kuşların adı ürkütücü bir biçimde Küller, İsraf, Harabe ve Umutsuzluk'tur. Rom düşkünü olan ve davayı takıntı haline getiren hurda tüccarı Krook, onuncu bölümün şaşırtıcı sonunda birdenbire çılgına döndüğü güne kadar kritik bir rol oynar. Dedlock'un avukatı Tulkinghorn sık sık boy göstererek Dedlock'lar ve Esther Summerson'ı birbirine bağlayan gizemi çözmeye çalışır.

İhmal ve İnsaniyet

Bencillik, açgözlülük, ikiyüzlülük ve ihmal kitabın yaygın temalarıdır: Bayan Jellyby yardımsever uğraşları nedeniyle kendi çocuklarını ihmal eder; hep kendini düşünen "Tavır modeli" Bay Turveydrop çalışkan, yoksul oğluna çok az ilgi gösterir; grotesk Smallwood ailesi "birleşik çıkarı" takıntı yapmıştır; sürekli "hayatına devam etmesi" söylenen sokakları süpüren yoksul genç Jo toplum tarafından görmezden gelir. İkiyüzlülük kaypak Püriten din adamı Chadband ve kendisini etrafındaki maddi gerçeklerden etkilenmemiş gösteren ama bütün arkadaşlarından para dilenen Harold Skimpole kişilerinde karikatürize edilir. Buna karşın Esther, Ada ve yardımsever John Jarndyce hepsine insaniyetliği gösterir.

Tefrika Kurgunun Başarısı

Kasvetli Ev'in İngiliz Edebiyatındaki ilk dedektif romanlarından biri olduğu söylenebilir. Neşeli ve iyi iz süren dedektif Bucket, korkunç bir cinayetin ardından suçlunun peşine düşer. Dickens bu alt olay örgüsünde yanlış ipuçları verir; iki bölümün sonunda merak uyandırıcı unsurlar olarak bunlara yer verilerek okuyucuların merakı canlı tutulur ve okuma isteği artırılır.

Dickens *Kasvetli Ev*'deki yerleri neredeyse kendi başında karakterler olarak ele alır. Canlı bir biçimde betimlenen bu yerler, sınıflar için birer ipucu vazifesi görür ve çok farklı sosyal statülerden insanların birbiriyle karşılaşıp etkileşim kurabilmesi için inandırıcı bir zemin sağlar.

Lincoln's Inn
Eylemin büyük bir kısmı –özellikle de Jarndyce Jarndyce'e Karşı davasının hukuki entrikaları– Londra'daki dört Inn of Court'tan biri olan Lincoln's Inn'de ve civarında gerçekleşir. Burası Tulkinghorn'un ve Dickens'ın gerçek hayattaki avukatının mekânıdır.

Tom-All-Alone's
Dickens'ın Londra'sındaki yoksulluk ve sefil yaşama ve çalışma koşulları, Tom-All-Alone's adı verilen fakir semtinde özetlenir. Bu bölge kurgusal olsa da London'da Westminster'daki Devil's Acre adı verilen bölgeyi temel almış olabilir.

St. Albans
John Jarndyce'nin orta sınıf malikânesi Kasvetli Ev'in St. Albans, Hertfordshire'da olduğu belirtilir ama Dickens'ın yıllar boyunca her yaz ailesiyle birlikte kaldığı Broadstairs, Kent'teki evi model aldığına inanılır.

Lincolnshire Wolds
Sör Leicester ve Leydi Honoria Dedlock'un görkemli evi Chesney Wold'un Lincolnshire'da olduğu belirtilir. Bu evin tasviri, Dickens'ın arkadaşları Richard ve Lavinia Watson'ın sahip olduğu Leicestershire'daki Rockingham Kalesi'ni temel alır.

İlk başlarda bazı eleştirmenler, çok karamsar olduğu ve mizahtan yoksun olduğu gerekçesiyle *Kasvetli Ev*'i eleştirmiştir. Dickens'ın arkadaşı ve biyografi yazarı John Forster kitabı "fazla gerçek" olarak nitelendirmiştir ama okuyucular bariz bir biçimde farklı görüştedir: Satışlar ayda 34 binle 43 bin arasında değişmiştir. Dickens'ın başarısının ardından başka yazarlar da tefrika kurmaca aracılığıyla okuyucu kazanmıştır. Wilkie Collins'in dedektif romanı *Aytaşı* ilk olarak tefrika halinde yayımlanmış ve Sör Conan Doyle'un *Sherlock Holmes* adlı eserinin bölümleri de *Strand Magazine*'de yayımlanmıştır. Britanya'nın dışında Lev Tolstoy'un *Anna Karenina* adlı eseri ve Fyodor Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* adlı eseri tefrika halinde yayımlanmıştır. Radyo ve televizyon sonunda dergilerdeki dizilerin yerini almıştır ama 1984'te Amerikalı yazar Tom Wolfe ilk olarak *Rolling Stone* dergisinde yayımlanan *Bonfire of the Vanities* adlı eseriyle tefrika kurguya dönmüştür.

EK OKUMALAR

RENÉ
(1802), FRANÇOIS-RENÉ CHATEAUBRIAND

Fransa'dan Amerika kıtalarına diyar diyar dolaşan, şehirde ve kırda can sıkıntısı dışında hiçbir şey bulamayan melankolik René figürü, erken Romantizm için kusursuz bir baş kahraman sunmuştur. Fransız yazar, diplomat ve siyasetçi Chateaubriand'ın (1768–1848) *René* adlı eseri René'nin kızkardeşi Amélie'nin ensest aşk duygusunu zapt etmek için bir manastıra kapandığı açıklayarak okuyucularını şoke etmiştir.

GEOFFREY CRAYON'IN KARALAMA DEFTERİ
(1819–1820), WASHINGTON IRVING

Amerikalı yazar Washington Irving (1783–1859) tarafından kaleme alınan *Sketch Book* [*Karalama Defteri*] kısa öyküler ve denemeler seçkisidir. Ana karakterin Bağımsızlık Savaşı boyunca uyuduğu "Rip van Winkle" ve Başsız Süvari'nin Ichabod Crane'in peşine düşmesini anlatan "The Legend of Sleepy Hollow" [*Uykulu Kuytu Menkıbesi*] gibi hikâyeleri içerir. Irving'in kitabı, Britanya ve Avrupa'da başarıya ulaşan ilk Amerikan edebi eserlerinden biri olmuş ve 19. yüzyılın başlarında Amerikan edebiyatının şöhretini artırmıştır.

IVANHOE
(1820), SÖR WALTER SCOTT

12. yüzyıl İngiltere'sinde geçen *Ivanhoe*, acımasız Norman hükümdarlar ve mülksüzleştirilmiş Sakson nüfus arasındaki gerilimlere dayanır. Scott'ın romansı, iki soylu Sakson arasındaki aşk öyküsünü anlatır: Rowena ile Ivanhoe düello ve mızrak dövüşü yapan soylu ve de aşağı tabakadan şövalyelerle beraber yaşar. Efsanevi figür Robin Hood da mükemmel bir okçuluk yeteneğine ve güçlü bir adalet duygusuna sahip kanun kaçağı olarak boy gösterir. Scott'ın *Ivanhoe*'da yarattığı karakter, Viktorya Dönemi okurlarında Robin Hood'un şöhretini canlandırmıştır.

Sir Walter Scott

Scott (1771–1832) Edinburgh'da doğmuştur ve İskoçya çalışmalarının büyük bir bölümünde merkezdir. Bazıları tarafından tarihsel romanın yaratıcısı ve en büyük savunucusu olarak kabul edilen Scott'ın çocukluğunda doğa, İskoç coğrafyası ve geleneksel halk öykülerine duyduğu sevgi güçlü bir ulusal kimlik duygusu geliştirmesine katkıda bulunmuştur. Walter Scott'ın şiir ve nesirde romans ve tarihsel kurguyu birleştirmesi, özellikle Waverley romanlarında (1814–32) yurduyla ilgili yaptığı tutkulu tasvirlerle beraber düşünülmelidir. İsimsiz olarak yayımladığı bu romanlar, geniş kitlelerin beğenisini kazanmış ve İskoçya'ya kültürel bakışı değiştirmiştir. Scott, hayatının büyük bir kısmında hastalıklarla boğuşmuştur, sonunda tatil için İtalya'ya gitmiş ve 1832'de İskoçya'da yıllarca inşa etmekle uğraştığı Abbotsford konağında ölmüştür.

Önemli Eserleri

1810 *The Lady of the Lake*
1814 *Waverley*
1820 *Ivanhoe* (bkz. üstte)

SON MOHİKAN
(1826), JAMES FENIMORE COOPER

1750'lerde ABD'de Fransız ve Kızılderili Savaşı olarak bilinen Yedi Yıl Savaşının (1754–63) en yoğun günlerinde geçen *Son Mohikan*, Chingachgook ve oğlu Uncas'ın hikayesini anlatır. Uncas, Mohikan kabilesinin son safkan üyesidir. Amerikalı yazar Cooper (1789–1851) onların beyaz avcı dostları Natty Bumppo'yla birlikte masum hayatları kurtarmaya dönük cesur çabalarını anlatır. Cooper'ın Deri-Çorap Hikâyeleri adındaki beş kitaplık dizisinin en popüleri olan *Son Mohikan* sınır bölgesinde yaşayan cesur, korkusuz beyaz adam ve bilge, sabırlı Kızılderili gibi Western janrının birçok uzun ömürlü stereotipinin yaratılmasına katkıda bulunmuştur.

KIRMIZI VE SİYAH
(1830), STENDHAL

İki ciltten oluşan *Kırmızı ve Siyah*, 19. yüzyıl Fransa'sında toplumsal düzende tırmanmaya çalışan taşralı bir genç olan Julien Sorel'in oluşumsal yıllarını anlatır. Julien'in bir marangozun duyarlı çocuğu olarak yetiştiği ilk yıllarından başlayarak aristokratik kadınlarla ilişkileri sayesinde üst kademelere yükselişine kadar gençlik yıllarının detaylı kişisel, tarihsel ve

Honoré de Balzac

19. yüzyılda Fransa'nın önde gelen yazarlarından biri olan Balzac, başta *Goriot Baba* adlı eserinde roman formunda realizmi geliştirmesiyle tanınır. 1799'da Tours'ta dünyaya gelen Balzac, çocukken Paris'e taşınmış, 1816'da Sorbonne'a gitmiş ve bir hukukçu olma yolunda ilerlerken yazmaya başlamıştır. 1832'de denemeler, romanlar ve bir dizi analitik ve felsefi metnini içeren 150 kadar eserinin bir seçkisi olan *La Comédie humaine*'i yayımlamayı planlamıştır. Balzac bu geniş özeti insani koşulun doğasını ele almak için hazırlamaya girişmiştir ama 1850'de ölünce bu hayatının eseri tamamlanamamıştır.

Önemli Eserleri

1829 *The Chouans [Şuanlar]*
1834–35 *Goriots Baba*
1841–42 *La Rabouilleuse [Kara Koyun]*

psikolojik açıklamalarını yapan kitap, nihayetinde kahramanının itibarsızlaşmasıyla son bulur. Fransız yazar Stendhal (1783–1842) 19. yüzyıl başında Fransa'da geçen romanında 1830 Temmuz Devriminden önce Bourbon rejiminin aşırılıklarını gülünçleştirir ve hicveder.

GORIOT BABA
(1834–1835), HONORÉ DE BALZAC

1819'da Paris'te geçen *Goriot Baba,* Bourbon Restorasyonu sırasındaki hayatı anlatır. Sınıf ayrımları bir kez daha derinleşse de 1789 Devrimi çok uzaklarda kalmış gibi görünür. Balzac 19. yüzyılın başındaki Paris toplumu ve özellikle de amaçlarına ulaşmak için başkalarının üstüne basmaya hevesli olan ikbal düşkünleri hakkındaki acımasız bir bakışını anlatırken gerçekçi bir tasvir yapmıştır. Birçoklarınca en iyi romanı olarak görülen *Goriot Baba*, diğer kitaplarından karakterlere yer veren Balzac öykülerinin ilkidir. Bu pratik onun kurgusunun ayırıcı özelliği haline gelmiştir.

MASALLAR
(1835–1837), HANS CHRISTIAN ANDERSEN

Andersen (1805–75) bazı masallarını çocukken dinlediği hikâyelerden, bazılarını da kendi cesur, orijinal öykülerini kurgulayarak yaratmıştır. Üç cilt halinde yayımlanan Masallar, "Prenses ve Bezelye Tanesi", "Küçük Deniz Kızı" ve "İmparatorun Yeni Elbiseleri" gibi klasikleri içeren dokuz masaldan oluşur. Andersen'in eserleri, 19. yüzyılda çocuk edebiyatında yaşanacak patlamayı haber vermiştir ve günümüzde de muazzam kültürel önemini sürdürmektedir.

KALEVALA
(1835–1849), ELIAS LÖNNROT

Karelyalı ve Fin yerli halkların folklor öykülerinden alınandan *Kalevala* ("Kaleva ülkesi" anlamına gelir) Fin edebiyatının en önemli eserlerinden biri kabul edilir. Finlandiya ve Karelya'yı dolaşarak sözlü halk şarkılarını kaydeden Fin doktor ve dilbilimci Elias Lönnrot'un (1802–84) etnografik araştırması sonucu derlenmiştir. *Kalevala* her dizenin dört çift vurgulu ve vurgusuz heceden oluştuğu ayırt edici bir ölçüyle yazılmıştır. Mitolojik öyküleri yeniden anlatarak 19. yüzyılda Fin milliyetçiliğini uyandıran edebi ve kültürel bir miras inşa etmiştir.

OLIVER TWIST
(1837–1839), CHARLES DICKENS

İngiliz yazar Dickens (bkz. s. 147) ikinci romanında Viktorya Dönemi Britanya'sının sosyal alt sınıfının ve düşmanca bir dünyada kendi başlarının çaresine bakmaya çalışan yoksulların cesur bir tasvirini yapar. Sosyal protest romanın ilk örneklerinden biri olarak görülen *Oliver Twist*, ıslahevinden kaçarak Londra'da bir çocuk çetesine katılan Oliver'in öyküsünü anlatır. Dickens'ın birçok romanı gibi tefrika halinde yayımlanmıştır ve okuyucuların merakını canlı tutmak için her bölüm en heyecanlı yerinde kesilmiştir.

ZAMANIMIZIN BİR KAHRAMANI
(1840), MİKHAİL LERMONTOV

Rus yazar, şair ve ressam Lermontov (1814–41) *Zamanımızın Bir Kahramanı* adlı eserinde başıboş, nihilist, "lüzumsuz insan" figürü Grigory Pechorin'i tanıtır. Pechorin, Rusya'nın Kafkasya bölgesinde geçen bir dizi macera ve aşk ilişkisi yaşayan bir anti-kahramandır. Yazar, hayatın anlamsızlığı karşısında hayal kırıklığı-

> Tüm dünyayı sevmeye hazırdım – hiç kimse beni anlamadı:
> Öğrendim nefret etmeyi ben de.
>
> ***Zamanımızın Bir Kahramanı***
> **Mikhail Lermontov**

na uğrayan duyarlı, duygusal ama acımasız bir biçimde kinik anti-kahramanını betimlerken romanını beş bölüm halinde düzenlemiştir.

GROTESK VE ARABESK ÖYKÜLER
(1840), EDGAR ALLAN POE

İlk iki cilt halinde yayımlanan *Grotesk ve Arabesk Öyküler* 25 öykü veya "masal"dan oluşur. Birçoğu Gotik formun öğelerini taşır ve bazıları baş kahramanların zihinlerinin daha karanlık psikolojik yönlerine iner. Amerikalı yazar Poe (1809–49) Romantizmin Amerika'ya özgü bir formu olan "karanlık Romantizmin" yaratıcısı olarak kabul edilir. En çok tanınan öyküsü "Usher Malikânesinin Çöküşü" Roderick Usher'ın yaşadığı psikolojik çöküşe paralel olarak evinin de çatırdamasını, parçalanmasını ve sonunda çökmesini anlatır. Poe'nun seçkisinin birçok analizi "Grotesk" ve "Arabesk" terimlerinin anlamına odaklanmıştır. Poe'nun asıl niyeti ne olursa olsun, öyküler dehşet ve korkuya yaklaşımları bakımından önemlidir.

> Bu manzarada insanı iliklerine kadar donduran, yüreğini bunaltan bir yan vardı; insan hayal gücünü ne kadar zorlarsa zorlasın hiçbir ışık göremiyordu.*
>
> **"Usher Malikânesinin Çöküşü"**
> **Edgar Allan Poe**

Edgar Allan Poe, *Bütün Öyküleri*, Çev. Hasan Fehmi Nemli, İletişim Yayınları

LA RABOUILLEUSE
(1841–1842), HONORÉ DE BALZAC

Uzunca süre görmezden gelinen ama günümüzde Fransız roman ve oyun yazarı Balzac'ın (bkz. s. 151) başyapıtlarından biri olarak kabul edilen *La Rabouilleuse* önemli bir mirası elde etmek isteyen bir burjuva ailesinin entrika, hile ve tertiplerinin öyküsünü anlatır. Öyküde evin yönetimini ele geçiren kadın kahramanın [Flore Brazier –çn.] Fransızcada balık yakalamak için suları karıştıran kişi anlamına gelen Rabouilleuse lakabı, kitaba ismini vermiştir. Kitap hilekarlığın doğasının etkili bir incelemesidir. Para, statü ve meşruiyet ve insanların maddi bir karşılık elde etmek için ne kadar ileri gidebileceği, Balzac'ın incelediği temalar arasındadır.

ÖLÜ CANLAR
(1842), NİKOLAİ GOGOL

Ölü Canlar genellikle Rus Altın Çağı'nın ilk büyük romanı olarak görülür. Şair arkadaşı Puşkin'den ilham alan Ukrayna'lı Gogol, üç bölümden oluşan bir destan yazmaya niyetlenmiştir ama sadece ilk iki bölümünü yazabilmiş ve ölümüne yaklaştığı günlerde ikinci cildin elyazmalarını yakmıştır. Romanın mevcut kısmı, Rusya'daki serflik uygulamalarını hicveder. Toprak sahipleri sahip oldukları tüm serfler –hatta son nüfus sayımından itibaren ölmüş olanlar dahil– için vergi ödemek zorunda olduğundan, baş karakter Çiçikov, ölü serflerini satın almak için mülk sahipleriyle yasadışı anlaşmalar yapar. Kendi mülküne sahip olmak için "ölü canlarının" değeri karşılığında borç para almayı planlar. Çiçikov'un Rusya'ya uçtan uca dolaşması, Cervantes'in *Don Kişot*'unu andıran komik bir öyküdür.

Nikolai Gogol

1809'da Rusya İmparatorluğu'nun (günümüzde Ukrayna toprakları içinde yer alan) Sorochintsy şehrinde dünyaya gelen Gogol, 19. yüzyıl Rus gerçekçiliği geleneğinin öncüsüdür. Kazak topraklarında yetişen ve yerli halkın folklorundan etkilenen Gogol'un ilk eserleri Rus edebi kamuoyunun derhal takdirini kazanan canlı bir tarzda ve çoğu zaman da günlük konuşma dilinde yazılmıştır. Kısa öyküleri, romanları ve oyunları Romantizm, Sürrealizm, komedi ve satir tarzlarındadır ama yaratıcı kapasitesi 1852'deki ölümünden önceki yıllarda zayıflamıştır.

Önemli Eserleri

1831–32 *Dikanka Yakınlarında Bir Köyde Akşamlar*
1836 *Müfettiş*
1842 *Ölü Canlar*

MONTE KRISTO KONTU
(1844–1845), ALEXANDRE DUMAS

Tefrika halinde yayımlandığı tarihte Avrupa genelinde en popüler kitap olan Fransız oyun ve roman yazarı Dumas'nın (bakınız sayfa 123) *Monte Kristo Kontu* adlı romanı, Bourbon Restorasyonu sırasında geçer. Edmond Dantès'in asılsız suçlamalarla zindana düştükten sonra düşmanlarından intikam almasının öyküsünü anlatır. Zindanda ona Monte Kristo adasındaki gizli hazinenin yerini söyleyen Abbé Faria'yla tanışır. Zindandan kaçıp hazineyi bulduktan sonra Dantès bu kez Monte Kristo Kontu unvanıyla ortaya çıkar.

GURUR DÜNYASI
(1847–1848), WILLIAM MAKEPEACE THACKERAY

İki kadının kaderini anlatır: düzgün bir aileden gelen Amelia Smedley ve öksüz Becky Sharp. Zenginlik ve mevki peşine düşen insanların çalkantılı sosyal dünyasına adım atarlar. İki karakter birbirinin tam zıddıdır: Amelia masum ve nazikken, Becky sosyal katmanları tırmanma hırsıyla yanıp tutuşur. Thackeray (1811–63) toplumun canlı bir parodisini sunar ve haşarı Becky'de esasen ahlak dışı bir kadın kahraman yaratır.

DAVID COPPERFIELD
(1849–1850), CHARLES DICKENS

Kitaba adını veren kahramanının olgunlaşmasını anlatan *David Copperfield* ilk olarak tefrika halinde yayımlanmıştır ve Dickens'ın (bkz. s. 147) tüm romanları içinde otobiyografik bir eser olmaya en yakın romanıdır. Copperfield'ın hayatının ayrıntıları, yazarın kendi hayatıyla paralellikler taşır ama yerler ve koşullar farklıdır. Büyük teyze Betsey Trottwood, yaltakçı Uriah Heep ve meteliksiz Bay Micawber, Dickens'ın en ünlü ve en çok sevilen karakterleri arasındadır.

> Gurur dünyası çok beyhude, kötü, aptalca bir yer…
> ***Gurur Dünyası***
> **William Makepeace Thackeray**

KIZIL DAMGA
(1850), NATHANIEL HAWTHORNE

17. yüzyılda Massachusetts'in Püriten dünyasında geçen roman, zinadan dolayı suçlu bulunan ve suçunu simgelemek için kıyafetlerine "A" harfini işlemek zorunda bırakılan Hester Prynne'nin öyküsünü anlatır. Kocası uzun süre ortadan kaybolmuştur ve öldüğü varsayılır. Hester, halka açık duruşmada ve kilise papazının karşısında kızı Pearl'ın babasının kim olduğunu söylemeyi ısrarla reddeder ve bu gerekçeyle hapse gönderilir. Hester'in Püriten toplumun katı dini kurallarından yabancılaşması, Amerikalı yazar Hawthorne'a (1804–64) günah kavramına karşı takınılan tutumlar gibi daha genel ruhsal ve ahlaki sorunları inceleme imkanı tanımıştır. Kısa sürede başarıya ulaşan kitap, Amerikan tarihinde toplu üretilen ilk kitaplardan biri olmuştur.

TOM AMCA'NIN KULÜBESİ
(1852), HARRIET BEECHER STOWE

Amerikalı yazar Stowe'un (1811–96) çok başarılı kölelik karşıtı öyküsü, okuyucuların Hıristiyan inancıyla köleliğin uyumsuz olduğuna ikna edilmesine katkıda bulunmuştur. *Tom Amca'nın Kulübesi*, satılan ve karısından ve ailesinden ayrılmaya zorlanan ama ahlaki değerlerini hiçbir zaman yitirmeyen soylu köle Tom'u anlatır. Yayımlandığı yıl ABD'de üç yüz bin kopyası satılmıştır. Bu, ülkenin ırk sorununu ve Kuzey-Güney ayrımını vurgulayan bir rakamdır. Bazılarınca Amerikan İç Savaşı (1861–65) için bir kıvılcım olarak bile görülmüştür.

KUZEY VE GÜNEY
(1854–1855), ELIZABETH GASKELL

Gaskell toplumsal eşitsizlik ve yoksulluktan rahatsızlık duymuştur. Kadın kahramanı Margaret Hale'in zengin Güney İngiltere'den kuzeye yolculuğunun öyküsü, Britanya'nın kuzeyindeki sanayi şehirlerinde yaşayan en alt sınıfların sefilliğinin okuyucular tarafından görülmesini sağlamıştır. Eser İngiltere'nin kuzey ve güneyi arasındaki bölünmeyi ve Sanayi Devrimi için işgücü sağlayan insanların hayatlarını çarpıcı bir biçimde resmeder. Gaskell'den bu romanı yazmasını isteyen Dickens'ın *Zor Zamanlar* adlı eserinden kısa bir süre sonra tefrika halinde yayımlanmıştır.

Elizabeth Gaskell

1810'da Londra'da dünyaya gelen Gaskell, Üniteryen bir papazın kızıdır. Sanayi bölgesi Manchester'da bir kilise papazıyla evlenen Gaskell, 30'lu yaşlarda ailesinin gündelik hayatını kaydetmek için günlük tutarak yazmaya başlamıştır. İlk kitapları kırsal Cheshire'daki gençlik yıllarını temel alırken, kendisine şöhret kazandıran daha sonraki romanları işçi sınıfının yoksulluğu ve mücadelesi içinde geçer. 1865'te en iyi eseri *Wives and Daughters*'ı henüz tamamlayamadan ölmüştür.

Önemli Eserleri

1848 *Mary Barton*
1853 *Cranford*
1854–55 *Kuzey ve Güney*

GERÇEK
BETİML
1855–1900

K HAYATI

EMEK

1845

Alman siyaset kuramcısı Friedrich Engels'in *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* adlı kitabında sanayileşmenin **sıradan insanların hayatlarında** neden olduğu sefaleti gözler önüne serer.

1856

Gustave Flaubert'in *Madam Bovary* adlı romanı **Fransa'nın taşrasındaki gündelik hayatla** kadın kahramanın romantikleştirilmiş dünya görüşüyle karşılaştırır.

1859

Charles Darwin'in *Türlerin Kökeni* eseri tartışma yaratır ve kamuoyunda **bilimsel bilgi açlığını artırır.**

1862

Victor Hugo'nun *Sefiller* adlı romanı, 1832'de Paris'teki kraliyet karşıtı ayaklanmaya uzanan olayları yeniden anlatarak **toplumsal adaletsizliği vurgular.**

1865

Lewis Carroll'un çocuklara yönelik **ilk fantezi romanı** *Alice Harikalar Diyarında* yayımlanır.

1866

Fyodor Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* adlı romanı, bir katilin – Raskolnikov'un– **düşüncelerini ve motivasyonlarını** açıklar.

1869

Lev Tolstoy, Napolyon döneminde ve 1812'de **Fransa'nın Rusya istilası sırasında** geçen tarihsel destanı *Savaş ve Barış*'ı bitirir.

1871–72

Mary Ann Evans, George Eliot mahlasıyla yayımladığı *Middlemarch* adlı romanında **gündelik hayatın karmaşıklığını** betimler.

19. yüzyılın ortalarında roman dünya çapında yeni kurmaca talebi yaratan eşi benzeri görülmemiş bir okuyucu sayısına ulaşarak edebiyatın baskın formu yerini sağlamlaştırmıştır. Artık kültürel bir elitle kısıtlı olmayan okuma, popüler bir meşgale haline gelmiştir ve okuyucular kendi deneyimleri ve içinde yaşadıkları dünyayla ilişkili kitaplara gittikçe daha çok rağbet etmiştir.

Gerçekçiliğin Hız Kazanması

İnandırıcı karakterlerin ve öykülerin anlatılmasının öncüleri Daniel Defoe ve Henry Fielding gibi roman türünün ilk örneklerini veren yazarlardır. 19. yüzyılda daha da çok sahicilik eğilimi devam etmiştir. Bu eğilim sıradan insanlar ve onların gündelik hayatlarını işleyen çağdaş kurguyu doğurmuştur.

"Gerçekçilik" olarak bilinen bu edebi yaklaşım, gerçek anlamda Romantizmin idealleştirme ve dramatikleştirme eğilimlerinden rahatsızlık duyan bir yazarlar kuşağının bilindik sahneler ve karakterleri mümkün olabildiğince doğru betimlemek istediği Fransa'da başlamıştır. Bu tarzı ilk benimseyen yazarlardan biri *La Comédie Humaine* [İnsanlık Komedyası] adlı abidevi öykü dizileriyle toplumun ansiklopedik bir tasvirini sunarak bireysel hayatları yöneten prensipleri ve bunların etkilerini gözler önüne sermek isteyen Honoré Balzac olmuştur. Bu büyük vizyon yalnızca Gustave Flaubert gibi Fransız gerçekçi romancılarına ilham vermekle kalmamış, aynı zamanda Batı dünyasının geneline yayılan bir edebi janra kaynaklık etmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekçiliğin öğeleri ve özellikle de insanların kaygıları ve yanılgılarının tasviri Rusya, Britanya ve ABD gibi çok uzak coğrafyalardan romanlarda bulunabilir.

Yazarlar romanlarının gerçekçiliğini çeşitli yollardan zenginleştirmiştir. Bazıları tarihsel olayları kurmaca olarak sunma yöntemini [*roman à clef*] kullanmıştır; bazıları da karakterlerin eylemlerinin yanı sıra düşünce ve duygularını açıklamalarına imkân tanıyan her şeyi bilen anlatıcının perspektifinden yazmıştır. İçsel karakterleştirme vurgusu, psikolojik gerçekçiliği ortaya çıkarmıştır. Bu alt janr, özellikle Lev Tolstoy ve Fyodor Dostoyevski gibi Rus yazarlar tarafından benimsenmiştir.

Toplumsal Protesto

Sahicilik arayışındaki birçok yazar, dikkatini orta sınıf yerine çalışan

1880'LER

Avrupalı güçler Afrika'yı ele geçirme yarışında koloniler kurmak ve halen büyük ölçüde keşfedilmemiş olan kıtadaki egemenliklerini genişletmek için rekabet eder.

1881

Henry James'in *Bir Kadının Portresi* adlı eseri, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın **Eski Dünya ve Yeni Dünya kültürlerini** karşılaştırır.

1884

Mark Twain'in bölgesel lehçede kaleme aldığı *Huckleberry Finn'in Maceraları* adlı romanı **ABD'nin güneyinin ırkçı tutumunu çökertir.**

1885

İnsanlık için daha iyi bir gelecek umudu, Émile Zola'nın 1800'lerin sonunda Kuzey Fransa'daki bir madenci kasabasında geçen *Germinal* adlı romanının merkezinde yer alır.

1888

"Karındeşen Jack" olarak bilinen bir katil bakımsız ve pis Doğu Londra'da birçok kadını acımasızca öldürerek şehirli Gotik kurmaca için **karanlık ve sarsıcı malzemeler sağlar.**

1891

Oscar Wilde'ın **duyusal hazzı ve güzelliğin yüzeysel doğasını** incelediği *Dorian Gray'in Portresi* adlı romanı yayımlanır.

1891

Thomas Hardy, *Tess* romanında **modern hayatın** geleneksel İngiliz değerleri üzerindeki **yıkıcı etkilerini** inceler.

1899

Joseph Conrad'ın başyapıtı Karanlığın Yüreği, **kolonyal ideallerle** ilkel bir koşulda **insanın çaresizliğini** karşılaştırır.

sınıfların hayatlarına yöneltmiştir. Victor Hugo ve Charles Dickens, Madam Bovary gibi bir karakterin tekdüze varoluşunun tasviri yerine, köylülerin ve işçi sınıfının içinde bulunduğu amansız koşulları yalnızca edebi etki için değil aynı zamanda bir tür sosyal ve siyasi yorum olarak bütün canlılığıyla göstermiştir. Émile Zola gibi bazı yazarlar da sosyal koşulların karakterin şekillenmesinde oynadığı rolü vurgulamıştır.

Gotikten Fanteziye

İşçi sınıfının hayatının katı, acı gerçekliklerine odaklanmak, perspektifin de aşama aşama şehir hayatının karanlık yönüne çevrilmesine katkıda bulunmuştur. Bram Stoker'ın *Dracula* ve Robert Louis Stevenson'ın *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde* adlı romanın temsil ettiği şehirli Gotik olarak bilinen Gotik geleneğin gelişmesi, bunun bir sonucudur. Pislik, hastalık ve ölümün kol gezdiği bu acıklı dönemin bilimdeki ilerlemeler sayesinde daha iyi yönde değiştirilebileceği umudu, kamuoyunu büyülemiş, Jules Verne ve Arthur Conan Doyle gibi yazarlara "bilimsel romanlar" yazma ilhamı vermiştir. Bilim kurgunun bu öncüleri, sanki gerçekmiş gibi sunulan uydurma keşifler ve teknolojileri içeren olay örgülerine sahiptir.

Fantastik olana eğilim, başta Lewis Carroll'ın gerçeküstü Alice romanlarının "saçma" fantezisinde olmak üzere bu dönemde ortaya çıkan sayıca artan çocuk kitabında öne çıkan bir özelliktir. Bu garip, macera dolu materyal Rudyard Kipling'in *Ormanın Kitabı* adındaki fabl seçkisi ve Mark Twain'in ayakları daha sağlam basan *Huckleberry Finn*'in Maceraları adlı romanı gibi ebedi eserleri içine alan çocuk edebiyatının "altın çağını" başlatmıştır.

Simgeci Anlatım

Bazı yazarlar, sanatın güzelliği sunması ve ıstırap yerine duyusal hazzı betimlemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Estetik hareketin yazarları, Charles Baudelaire ve Stéphane Mallarmé gibi Fransız şairlerin sembolizminden etkilenen dolaylı bir tarz kullanmıştır. Bu sembolistler, gerçekçi romanların yavan olduğunu düşündükleri betimlemelerine bir reaksiyon olarak metafor, imgelem ve imanın önemini vurgulamıştır. Sembolist şairler daha sonraki Modernist yazarlar kuşağına ilham verecek şekilde şiirsel tekniklerle denemeler yaparak yeni ifade yollarını da keşfetmiştir.

SIKINTI, KALBİNİN KUYTU KÖŞELERİNDE BİR ÖRÜMCEK GİBİ SESSİZCE AĞINI ÖRÜYORDU

MADAM BOVARY **(1856), GUSTAVE FLAUBERT**

KISACA

YAKLAŞIM
Fransız Gerçekçiliği

ÖNCE
1830 Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah*'ı Fransız toplumu hakkında yaptığı detaylı tahlil ve psikolojik derinliğiyle Romantizmden Gerçekçiliğe belirleyici bir değişime işaret eder.

1830–56 Honoré de Balzac'ın abidevi *La Comédie humaine* adlı eserinin birbiriyle kesişen roman ve öyküleri 1815'ten 1848'e Fransız toplumunun panoramik bir görünümünü sunar.

SONRA
1869 Flaubert'in *Duygusal Eğitim* adlı eseri, Louis-Philippe'in hükümdarlığındaki Fransa'nın kapsamlı bir tasviriyle Fransız Gerçekçiliği külliyatına eklenir.

1885 Guy de Maupassant, yüzyılın sonundaki Paris'te geçen gerçekçi bir roman olan Bel Ami'de bir ikbal düşkününün güce kavuşmasını anlatır.

Duygu, doğa ve kahramana odaklanan Romantizm, 18. yüzyılın sonundan itibaren Fransız edebiyatına egemen olmuştur ama 1830'larda yeni bir edebi janr güç kazanmıştır: Gerçekçilik. Bu janr Avrupa geneline ve dışına yayılsa da başlangıcı ve gelişimi özellikle Fransa'yla ilişkilidir.

Kısmen Romantizme bir reaksiyon olarak ortaya çıkan ve bilimin evrimini ve sosyal bilimleri yansıtan bu yeni janr, çağdaş hayatı ve toplumu süslü ve romantik olmayan bir biçimde, detaylıca ve hassasiyetle betimlemeyi amaçlamıştır. Gerçekçi yazarlar bilindik koşulları ve olayları edebi mikroskobun altına yerleştirmiş ve bazı konular Romantiklerin işlediği konularla karşılaştırıldığında banal görülebilecek olsa bile bunları idealize ederek değil, gerçekçi bir şekilde sunmuştur.

Gerçekçiliğin Güç Kazanmasıce

Bu yaklaşımı ilk benimseyen dönemin Fransız romancılarından biri, *Kırmızı ve Siyah* ve *Parma Manastırı* (1839) romanlarında Romantizm ve Gerçekçiliği birleştiren Stendhal'dir. Honoré de Balzac, yüzden fazla roman ve öyküyü bir araya getiren *La Comédie Humaine* adlı başyapıtında sıradan hayatın dikkatlice gözlemlenmiş ve gerçekçi bir tasvirini sunarak Fransız Gerçekçiliğinin öncülerinden olmuştur. Fakat Gustave Flaubert'in *Madam Bovary* romanı gerçekçi tasvir yolunda çok daha ileri gitmiştir ve Fransız Gerçekçiliğinin en iyi ve en etkili örneği kabul edilir.

> Zenginlikle irtibat kurması, Emma'nın kalbinin derinliklerinde hiçbir zaman solmayacak bir pişmanlıkla baş başa bırakmıştı.
> ***Madam Bovary***

Madam Bovary görünüşte oldukça basit bir olay örgüsüne sahiptir. Genç bir kadın olan Emma Bovary'nin, Fransa'nın kuzeyindeki Normandiya bölgesinde oldukça

Gustave Flaubert

12 Aralık 1821'de Fransa'nın Rouen kentinde dünyaya gelmiştir. Babası Rouen'deki ana hastanenin baş cerrahıdır. Henüz okuldayken yazmaya başlamıştır ama 1841'de hukuk okumak için Paris'e gitmiştir. 22 yaşındayken sinir hastalığı geçirmiş ve hukuk eğitimini bırakarak kendini yazmaya adamıştır. 1846'da babası ve kızkardeşi Caroline ölmüştür; Flaubert, annesi ve yeğeniyle birlikte Rouen yakınlarına taşınmış ve hayatının geri kalanını orada geçirmiştir. Hiç evlenmemiştir ama 1846-1855 arasında şair Louise Colet'le bir ilişki sürdürmüştür.

Flaubert, 1851 yılında *Madam Bovary* üzerinde çalışmaya başlamış ve romanını beş yılda tamamlamıştır. 1857'de Tunus'a seyahat etmiş ve antik Kartaca'da geçen *Salammbô* (1862) adlı romanı için malzeme toplamıştır. Başka eserler de yazmıştır ama hiçbiri ilk romanı kadar beğeni toplamamıştır. Flaubert 8 Mayıs 1880'de ölmüş ve Rouen mezarlığına defnedilmiştir.

Önemli Eserleri

1869 *Duygusal Eğitim*
1877 *Üç Hikâye*

Ayrıca bkz: *Kırmızı ve Siyah* 150 ▪ Goriot Baba 151 ▪ *Germinal* 190–91 ▪ *Duygusal Eğitim* 199 ▪ *Lolita* 260–61

sıkıcı bir doktorla mutsuz bir evliliği vardır. Gençliğinde okuduğu romantik eserlerden etkilenen Emma, daha heyecan verici ve tatmin edici bir hayat düşler ama düşlerini yaşamak için gerçekliği zorlama girişimleri yıkıcı sonuçlar doğurur.

Taşrada Yaşam

Roman, olay örgüsünün ana hattının gösterdiğinden daha karmaşıktır. Genç Charles Bovary'nin okuyucuya tanıtıldığı ilk sayfalardan, anlatıldığına göre Flaubert'i gözyaşlarına boğan trajik sonuna kadar *Madam Bovary*, 19. yüzyılın ortalarındaki Fransız taşrasını merkeze alır. Daha geniş dünyadaki olaylar hızla akar ve yeni ortaya çıkan orta sınıfların gözünde gelişmişliğin merkezi Paris'tir. Fakat Flaubert, taşradaki küçük burjuvaziye odaklanmayı tercih etmiş ve onların hayatlarını her zaman merhametli bir biçimde olmasa da keskin bir psikolojik algıyla betimlemiştir.

Flaubert, *Aziz Antonyo'nun Baştan Çıkarılması* adındaki egzotik ve mistik romanı üzerinde çalışarak edebi kariyerine bir Romantik olarak başlamıştır. Fakat başta akıl hocası yazar Louis Bouilhet olmak üzere bazı yakın arkadaşları bu eserinin ilk taslağına eleştirel bir biçimde yaklaşmış ve onu daha gerçekçi bir eser yazmaya teşvik etmiştir. Gerçek hayattaki bir olaydan (karısı bir skandala yol açan doktorun ölümü) faydalanan Flaubert yeni kitabı üzerinde çalışmaya başlamıştır. Sıradan insanların hayatları hakkında yazmayı amaç edinmiştir.

> “Şöminede ateş yoktu, saat halen çalışıyordu ve Emma içinde böylesine bir fırtına koparken her şeyin bu kadar soğukkanlı bir biçimde işlemesine belli belirsiz bir şaşkınlık hissetti.”
> ***Madam Bovary***

Normandiya'nın başkenti Rouen, Flaubert'in metninin taşra ortamıdır; orta sınıfın hayatı ve meşgalelerini ustaca sunması için kusursuz bir arka plandır.

Detaylı Yaratıcılık

Bu proje Flaubert'in beş yılını almıştır ve özenli bir araştırma gerektirmiştir. Roman, Flaubert'in hayatının büyük bir kısmının geçtiği ve yakından tanıdığı Rouen civarındaki bir bölgede geçer. Romanındaki yerler –Tostes ve Yonville köylerini– kırdaki gerçek yerleşim bölgelerini model almıştır. Flaubert bölgeyi yürüyerek dolaşmış ve hatta en ince ayrıntıyı kaçırmamak için haritalar bile çizmiştir. Kurgusal karakterlerinin biyografilerini yazmış ve her cümleye emek sarf ederek Romantizmden bütünüyle arındırılmış bir nesir tarzı yaratmaya koyulmuştur. Rouen yakınlarındaki Croisset'te Sen nehrinin kıyısındaki odasında oturarak, elyazmasının her sayfasını sürekli düzeltmiş ve yeniden yazmıştır; bu zaman alan bir süreç olmuştur. "*Bir tek* sübjektif reaksiyon ve yazarın *bir tek* düşüncesinin yer almadığı" bütünüyle yeni ve objektif bir tarzda yazmayı amaçlamıştır. Ortaya çıkan sonuç, Flaubert'in umduğu gibi bir "yetenek gösterisi" olmuştur.

Fantezi, Gerçeklik ve Gerçekçilik

Emma'nın arzuları:
uzak diyarlarda heyecan verici maceralar; aşk, tutku ve "sarhoşluk"; zenginlik ve "lüks hayat."

Emma'nın hayatını şekillendiren özellikler:
bir taşra kasabasının sıkıcılığı ve sıradanlığı; mutsuz bir evlilik ve sıkıntı; borç batağı.

Flaubert'in içe işleyen gerçekçiliğini elde etmek için başvurduğu araçlar:
"tam doğru sözü" (*le mot juste*) bulma ısrarı; detaylara dikkat; titiz bir objektiflik

1869 yılına ait bu karikatürde Flaubert Madam Bovary'yi dikkatle inceliyor. Roman, Emma'nın içsel zihninin dikkatli bir incelemesidir; onun özel düşüncelerini yoğun bir psikolojik gerçekçilikle araştırır.

Üç kısma ayrılan *Madam Bovary*, duygusal romantizmin umutsuzluğunu gündelik hayatın monoton gerçekliğiyle karşı karşıya getirir. Flaubert özellikle orta sınıfların ahmaklığını ve yavanlığını eleştirir. Kendisi de aynı sınıftan olmasına rağmen orta sınıfların üyelerine küçümseyerek yaklaşır. Romanın etrafında döndüğü Emma Bovary, gerçekdışı romantizmi simgeler. Varlıklı bir çiftçinin manastırda eğitim almış kızıdır. Walter Scott'ın romanslarından ve Flaubert'in küçümsediği Romantik bir şair olan "Lamartine'nin dolambaçlı yollarından" etkilenen Emma "eski bir malikânede ... siyah atının sırtında ona doğru dörtnala gelen beyaz kuş tüylü süvariyi görmek için uzaklara doğru bakarak" yaşadığını düşler.

Tutku ve Gerçeklik

"Harikulade tutkuyu" arayan Emma, küçük bir köy olan Tostes'ta iyi ama sıkıcı bir doktor olan Charles Bovary'yle evlenir. Sadece Charles'ın yavanlığı ve tutkudan yoksun oluşu nedeniyle değil, aynı zamanda cinsel olarak da evlenir evlenmez hayal kırıklığına uğrar. Flaubert tarafından zekice tasvir edilen Emma'nın rüyalarıyla evliliğinin donuk gerçekliği arasındaki uçurum, romanın merkezinde yer alır.

Emma ve Charles, Flaubert'in itinayla ve çoğu zaman ironik detaylarla betimlediği Yonville adındaki taşra kasabasına taşınır. Flaubert burayı "manzaranın karakterden yoksun olduğu, dilin hiçbir aksan içermediği bayağı bir bölge" olarak nitelendirir. Flaubert'in olağan ve sıradan şeyleri yakalayabilme yeteneği, romanın Fransız Gerçekçiliğinde anahtar bir eser haline gelmesine katkıda bulunmuştur. Hiçbir detay dahil edilmeyecek kadar küçük değildir: Flaubert kalpak gibi görünen saz-

dan çatıları, hastalıklı armut ağaçlarını, eski çiftlik evlerini ve ahırları ve bölgeye özgü küçük mezarlıkları tasvir eder. Bölgenin ileri gelenlerinin şehirli orta sınıflara öykünerek tumturaklı konuşmalar yaptığı kasaba panayırını ustaca betimler. Dramatik bir biçimde, bu can sıkıcı konuşmaları panayırı gören bir pencerenin gerisindeki Emma Bovary'nin tutkulu sohbetleri ve eylemleriyle karşılaştırır.

Ulaşılmaz Düşler

Flaubert, Yonville'de yaşayan başka karakterleri de tanıtır: Ateist ve kendini beğenmiş biri olan kasabanın eczacısı Mösyö Homais, diplomasız bir biçimde hekimlik yapar ve sahip olduğu bilgileri en gösterişli şekilde sergilemek için her fırsatı kullanır. Tüccar olan Mösyö Lheureux, günümüzde rahatlamak için mağazalardan alışveriş yapanlara benzer bir biçimde evliliğindeki sıkıntıyı aşmak isteyen Emma'yı duyarsızca borç batağına sürükler. Flaubert bu tür karakterleri çok iyi bilir ve çok yakın, gerçekçi bir biçimde betimler; roman boyunca onların yavanlığını ve dar kafalı tutumlarını ustalıklı bir biçimde yansıtırken eserinin yavan hale gelmesine asla izin vermez. Flaubert, Emma'nın tamamen ulaşılmaz rüyaları ve romantizmiyle zarifçe alay etmesi (ve bunların trajik sonuçlarını açıklaması) gibi tüccar sınıfının anlayışsız ve gösterişçi arzularıyla da alay eder.

> İdollerinize asla dokunmayın; yaldızlar parmaklarınıza yapışacaktır.
> ***Madam Bovary***

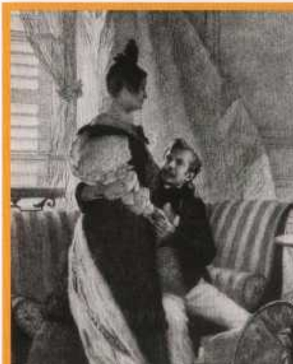
> Paris'te ölmeyi ve yaşamayı aynı ölçüde istiyordu.
> ***Madam Bovary***

Flaubert'in gündelik rutinin gerçekçi detayları arasında Emma'nın romantik umutlarını ve taşradaki evliliğinin yarattığı hayal kırıklıklarını açıklaması daha da etkilidir ve şaşırtıcı bir biçimde modern görünür. Emma, nerdeeyse kaçınılmaz bir biçimde aşkı ve tutkuyu evliliğinin dışında arar ve iki talihsiz ilişki yaşar. Bunların ilki varlıklı bir toprak sahibi ve kadın avcısı olan Rodolphe Boulanger'le, ikincisi ise görkemli manzaralar, müzik ve Romantik edebiyata duyduğu arzuyu paylaşan genç hukuk öğrencisi Léon Dupois'tir. İlk başta heyecan duyan ve görünüşte tatmin olan Emma sonunda hayal kırıklığına uğrar. Flaubert'in yazdığı gibi, "Emma'nın keşfetmekte olduğu zina da evlilik kadar banal olabilmiştir." Bir sevgilisi tarafından terk edilen ve ikincisi tarafından reddedilen Emma, artan borç ve yabancılaşmanın kendi kendine zarar veren yoluna sürüklenir.

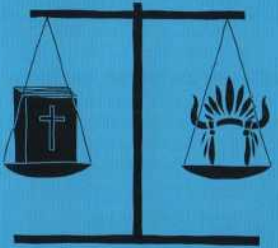
Deneme Aşamasında Gerçekçilik

Madam Bovary ilk olarak *Revue de Paris*'te bölümler halinde yayımlanır. Çok vakit geçmeden Flaubert, matbaacı ve *Revue*'nin idarecisi müstehcenlik ithamıyla mahkemeye çıkarılmıştır ve "kamusal ve dini ahlakı açıkça çiğnediği" gerekçesiyle roman yasaklanmaya çalışılmıştır. Romanın sadece içeriği değil, tarzının gerçekçiliği de edebe aykırı ve şoke edici bulunmuştur. Ama Flaubert ve arkadaşları suçsuz bulunmuştur ve de roman ilk başta çok çeşitli tepkiler alsa da zamanla en çok satan kitaplar arasına girmiştir.

Madam Bovary ve Flaubert'in sonraki romanı *Duygusal Eğitim*, gündelik hayatı objektif, detaylı ve keskin bir biçimde betimleyerek Fransız Gerçekçiliğinin rüştünü ispatladığını gösterir ve aynı zamanda onun zirvesini teşkil eder. Flaubert'in eseri Fransa'da birçok önemli yazarı etkilemiştir: Sade anlatımı ve yaklaşımı akıl hocasının gerçekçiliğini yansıtan Guy de Maupassant ve *Germinal* (1885) gibi romanlarında gündelik hayatın katı gerçekliklerine odaklanan ve Flaubert gibi çoğu zaman konularını araştırmak için aylar harcayan Émile Zola da bunların arasındadır.

Emma'nın ilk sevgilisi Rodolphe Boulanger, onun sıkıntısını, boşa çıkan tutkusunu ve baştan çıkarılma arzusunu fark eder ve onu ustaca ilişkiye çeker.

BU DİYARIN ÇOCUĞUYUM VE BU COĞRAFYADA BÜYÜDÜM

GUARANI (1857), JOSÉ DE ALENCAR

KISACA

YAKLAŞIM
Indianism/Indianismo

ÖNCE
1609 İspanyol bir istilacı ve bir İnka prensesinin oğlu Garcilaso Inca de la Vega, İnka gelenek ve göreneklerini ve İspanya'nın Peru'yu işgal etmesini konu edinen *Comentarios Reales de los Incas* adlı düz yazı eserini yazar.

1851 Brezilyalı şair Gonçalves Dias bir Tupi savaşçısı hakkındaki *I-Juca-Pirama* adlı eserini yayımlar. Indianizm hareketinin en ünlü şiirlerinden biridir. Başlığı Tupi dilindedir ve "Ölmesi gereken, öldürülmeye değer kişi" anlamına gelir."

1856 *Confederação dos Tamoios* yayımlanır. Brezilyalı şair ve oyun yazarı Gonçalves de Magalhães'in Tupi halkı hakkındaki epik şiiri, Brezilya İmparatoru II. Pedro tarafından yazdırılmıştır.

Indianizm, 19. yüzyılın ortasında Brezilya'da ortaya çıkan bir edebiyat ve sanat hareketedir. Yazarlar ve ressamlar ülkenin yerli halkını kahramansı bir ışık altında yansıtır.

Indianizm hareketine iki temel faktör katkıda bulunmuştur. İlk olarak Brezilya, Portekiz'den bağımsızlığını daha yeni kazanmıştır ve yazarlar yeni ulusta kabileler ve Avrupalıların birleştiği ve eşit olduğu fikrini ifade etmiştir. İkinci olarak yerli halka masumiyet ve ruhsal saflığı nedeniyle değer veren Romantizm (18. yüzyıla ait duygusal "soylu vahşi" vizyonundan türetilen görüşler) Avrupa'dan Brezilya'ya ulaşmıştır.

Romantik İdealizm

José de Alencar (1829–77) Brezilya romanının babası olarak görülür ve *Guarani* onun adını duyuran ilk eseri olmuştur. 1604'te geçen roman ilk yerleşimcilerden birinin öyküsünü anlatır. Kızı Cecilia'nın bir talibi vardır ama Cecilia kitaba adını veren Guarani halkından Peri'ye âşık olur. Peri kendi kabilesini terk edip Hristiyan öğretilerini benimseyen, egzotik ama soylu, idealize edilmiş bir kişidir.

Alencar'ın flora ve fauna gibi terimler için yerli sözcükleri kullanması, yerleşik Portekiz edebiyatı tarafından skandal olarak nitelendirilmiştir ama Brezilya edebiyatının kendi yolunda ilerlemesini sağlamıştır. Son derece romantik ve lirik olan Guarani günümüzde Brezilya okullarında halen okutulmaktadır.

> Onlar uygar adamın kaynaklarını; Yerlinin kurnazlığı ve çevikliğiyle birleştiren, korku nedir bilmeyen cesur adamlardı.
> ***Guarani***

Ayrıca bkz: *Son Mohikan* 150 ▪ *El Gaucho Martín Fierro* 199

ŞAİR, HAYAL ÂLEMİNDEKİ BİR TANIDIKTIR

KÖTÜLÜK ÇİÇEKLERİ (1857), CHARLES BAUDELAIRE

KISACA

YAKLAŞIM
Fransız Sembolistleri

ÖNCE
1852 Théophile Gautier'in şiir seçkisi *Enamels and Cameos* duygudan ziyade biçeme odaklanarak Romantizmden ayrılır.

SONRA
1865–66 Stéphane Mallarmé, "Bir Pan'ın Öğleden Sonrası" adlı şiirinde iki periyle konuşan panın rüya gibi öyküsünü sunar; perilerden biri maddi, diğeri entelektüel yanı temsil eder.

1873 Arthur Rimbaud, *Cehennemde Bir Mevsim* adlı eserinde biri ışığın ve çocukluğun mest ettiği şair, diğeri gerçekçi köylü olan iki yönünü sunar.

1874 Paul Verlaine, Arthur Rimbaud'yla ilişkisinin ilham verdiği *Sözsüz Şarkılar* eserini yazar.

19. yüzyıl Fransız Sembolist şairlerinin eserleri, yalın betimleme ve retorik etkilerden ziyade duygu ve imaya odaklanmış ve sübjektif ruh hallerini uyandırmak için semboller, metaforlar ve imgelemden yararlanmıştır. Paul Verlaine, Arthur Rimbaud ve Stéphane Mallarmé önde gelen Sembolistler arasındadır ama bu akımın öncüsü Charles Baudelaire (1821–67) olmuştur.

Çöküşten Sanata

Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri (Elem Çiçekleri)* adlı eserinde Romantik dışavuruma sırtını çevirerek imalı sembolizm ve içten ifadeyi tercih eder; eserin adı ahlaki çöküşün sanatta çiçek açmasını ima eder. 12 hecelik dizelerin bir durakla (caesura) ikiye bölündüğü geleneksel "Alexandrine" ölçüsünü kullanan Baudelaire o dönemde şok etkisi yaratan fahişelik, ırklar arası cinsellik, içki ve uyuşturucu gibi geleneksel olmayan yeni konuları işler. Bir şair olarak kendi hırsları da dahil olmak üzere, kişisel kaygılarının esiri olan modern insanın kötümser bir portresini çizer. Kitabın merkezinde *ennui*, yani ruhun körelmesinin yanı sıra varoluşsal yılgı ve ölüm korkusu yer alır.

Anlam Arayışı

Giriş kısmında bir dizi şiir, sanatçının vizyoner, şehit, uygulayıcı, toplumdan dışlanmış kişi ve soytarı olarak rolünü inceler. Şair cinsellik aracılığıyla anlam bulmaya çalışır ama ilk baştaki heyecan yerini düş kırıklığına bırakır; sanat bu düş kırıklığına bir teselli sunar. 1861'deki yeni baskıya eklenen "Paris Tablosu" adını taşıyan ikinci kısımda şair bir *flâneur* (başıboş gözlemci) olarak şehri dolaşır ve sadece kendi bedbahtlığını anımsatan şeyler bulur. Eski Paris kaybolur; yeni sokak manzarası yabancılaşma yaratır.

Sonraki kısımlar, şairin içki, cinsellik ve hatta satanizme yönelmesini anlatır. Son şiir olan "Yolculuk" ruhun sonunda deneyimlenebilecek yeni bir şeylerin bulunabileceği son macerasına doğru yaptığı yolculukların izini süren minyatür bir Odysseia destanıdır.

Ayrıca bkz: *Dorian Gray'in Portresi* 194 ▪ *Cehennemde Bir Mevsim* 199 ▪ *Çorak Ülke* 213 ▪ *Yabancı* 245

İŞİTİLMEMEK SESSİZ KALMAK İÇİN BİR NEDEN TEŞKİL ETMEZ

SEFİLLER (1862), VICTOR HUGO

KISACA

YAKLAŞIM
Protest Roman

ÖNCE
1794 İngiliz radikal yazar William Godwin *Adventures of Caleb Williams* adlı eserinde adaletsiz toplumsal düzeni eleştirir.

1845 İngiliz siyasetçi Benjamin Disraeli, İngiltere'nin zengin ve yoksul olmak üzere iki dünyaya ayrıldığını gösteren *Sybil, or The Two Nations* adlı eserini yazar.

1852–65 İngiliz romancı Charles Dickens *Kasvetli Ev, Küçük Dorrit* ve *Müşterek Dostumuz* adlı romanlarında Viktorya Dönemi toplumunun yoksulluğu ve açgözlülüğünü eleştirir.

SONRA
1870'LER–80'LER Fransız yazar Émile Zola *Meyhane* (1877) ve *Germinal* (1885) gibi romanlarında şehirlerdeki yoksulluğu ve toplumsal düzeni hedef alır.

1906 Amerikalı gazeteci Upton Sinclair'in Chicago'daki hayvancılık endüstrisini konu alan *The Jungle* adlı romanı okuyucuları şoke eder.

Uzun bir roman olan *Sefiller*, her biri çok sayıda bölüm içeren kitaplara ayrılmış beş ciltten oluşur. Victor Hugo'nun motivasyonu da çok kapsamlıdır: Fransa'daki mevcut toplumsal koşulları protesto eden bir roman yazmak. Victor Hugo'ya göre, "yeryüzünde cehennemler yaratan ... toplumsal mahkûmiyet var oldukça bunun gibi kitaplar faydasız olamaz."

Hugo, toplumsal değişimi sağlamak amacıyla adaletsizliği vurgulayan tek yazar değildir. İngiltere'de onunla aynı çağda yaşayan Charles Dickens da aynı şeyi yapmıştır. Elizabeth Gaskell'in ülkenin sanayileşmiş kuzeyindeki yoksulluğu tasvir ettiği *Mary Barton* (1848) adlı romanı İngiltere'nin toplumsal reform havasına katkıda bulunmuştur. Aynı dönemde ABD'de Harriet Beecher Stowe'un *Tom Amca'nın Kulübesi* (1852) adlı romanı kölelik karşıtı toplumsal duyarlılığın harekete geçirilmesine katkıda bulunmuştur.

> Sosyal refah mutlu insan, özgür yurttaş, büyük ulus anlamına gelir.
> ***Sefiller***

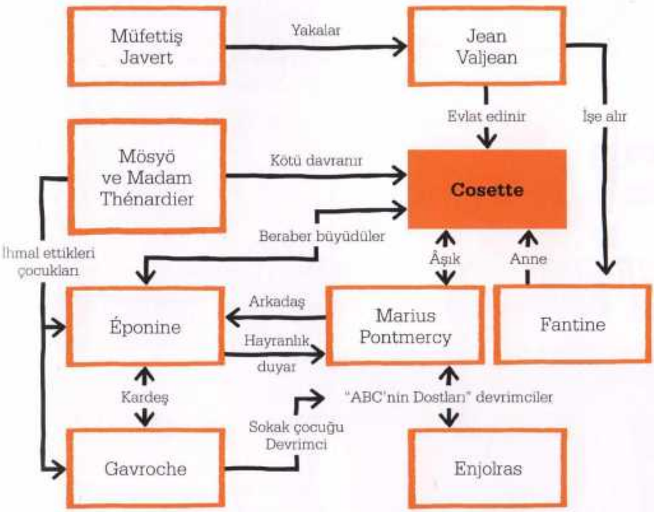
Hugo'nun kitabı, çok geniş bir karakter topluluğunu içerir ve 1815'ten 1832'nin Haziran ayında Paris'te gerçekleşen ayaklanmaya kadar uzanan çok geniş bir tarihsel süreci konu edinir. Zorluk, yoksulluk, açgözlülük, acı, siyaset, şefkat, sevgi ve kefaret temalarını kucaklayan panoramik bir romandır.

İnsanlıktan Uzak Cehennem

Sefiller'in ana öyküsü bir somun ekmek çaldığı gerekçesiyle 19 yılını zindanda geçirdikten sonra serbest kalan Jean Valjean'a odaklanır. Toplum tarafından dışlanan biri olarak ona yardım eden ve iyilikseverliğiyle onu kurtuluş yoluna sokan bir piskoposu soyar. Valjean sahte ismi altında ticarete girişir, zengin olur ve annesi Fantine –yoksulluk nedeniyle fuhuşa sürüklenen – ölünce öksüz kalan küçük Cosette'i evlat edinir. Valjean'ın tüm çabalarına rağmen geçmişi peşini bırakmaz ve amansız polis müfettişi Javert yorulmak bilmeden onu takip eder.

Ayrıca bkz: *Kasvetli Ev* 146–49 ▪ *Oliver Twist* 151 ▪ *Tom Amca'nın Kulübesi* 153 ▪ *Savaş ve Barış* 178–81 ▪ *Germinal* 190–91

Sefiller birbiriyle bağlantılı çok sayıda karakter içerir. Çeşitli sosyal sınıfların bir karışımı tasvir edilse de, acınası hayatları Paris'in yeraltı dünyasının labirentinde yitip gidenler odaktadır. Kitabın merkezinde bir fahişenin öksüz kalan kızı Cosette'in kaderi vardır.

Öyküye daha birçok karakter girip çıkar: Cosette'e âşık olan idealist hukuk öğrencisi Marius; Cosette'e kötü muamele eden ahlaksız hancılar Thénardierler; onların ihmal ettiği çocukları olan ve sokaklarda yaşayan Gavroche and Éponine; birçok devrimci öğrenci. Hepsi, Hugo'nun canlı bir biçimde tasvir ettiği cehennem benzeri bir toplumda sıkışıp kalmıştır.

Hugo zaman zaman ilgili konular hakkında yazmak veya görüşlerini sunmak için ana konudan ayrılır. Waterloo Savaşı (1815), sokak çocukları, Paris mimarisi, Paris lağımlarının inşası ve dini kurallar gibi konularda detaylı olarak yazar. Romanın sonuna doğru daha iyi bir toplum yaratmakta devrimin oynayacağı rolü yansıtmak için barikatlardaki eylemden uzaklaşır ve daha sonra tekrar öyküye dönerek eserini sonlandırır.

Sefiller yayımlanmadan önce kamuoyuna yaygın bir biçimde duyurulmuş ve ciddi bir sarsıntı yaratmıştır. Birçok eleştirmen Hugo'yu tehlikeli bir biçimde devrimci veya aşırı duygusal olmakla eleştirmiştir. Fakat kitap sadece Fransa'da değil, Britanya ve diğer yerlerde de hızla başarıya ulaşmıştır. Doğrudan bir değişime yol açmasa da tüm büyük protest romanlar gibi tarihsel kapsamıyla ve toplumsal adaletsizliği etkili bir biçimde tasvir etmesiyle insanları düşünmeye sevk etmiş ve sosyal bilincin artmasına katkıda bulunmuştur.

Victor Hugo

Fransa'nın önde gelen yazarlarından biri olan Victor Hugo, 1802'de Fransa'nın doğusundaki Besançon'da Napoléon'un ordusundaki bir subayın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Paris'te büyüyen ve iyi eğitim alan Hugo, yirmi yaşındayken ilk şiir kitabını yayımlamıştır. Hugo yaklaşık 20 şiir kitabı, 10 oyun, 9 roman ve birçok deneme yazan üretken bir yazardır. Özgürlük yanlısı bir cumhuriyetçi ve evrensel oy hakkının savunucusu olan Hugo siyasi olarak da aktif olmuştur. Avrupa'yı sarsan 1848 devrimlerinin ardından Milli Meclise seçilmiştir. Fakat Louis Napoléon'un İkinci İmparatorluğunu çok sert eleştirdiği için 1851'de karısı Adèle ve uzun süreli metresi Juliette Drouet'yle birlikte sürgüne gönderilmiştir. 1870'te Paris'e ulusal kahraman olarak dönen Hugo, Üçüncü Cumhuriyette senatör olmuştur. 1885'te ölmüş ve Pantheon'a defnedilmiştir.

Önemli Eserleri

1827 *Cromwell*
1831 *Notre-Dame'ın Kamburu*
1859–83 *Asırların Efsanesi*

TUHAF, ÇOK ÇOK TUHAF!

ALICE HARİKALAR DİYARINDA (1865), LEWIS CARROLL

KISACA

YAKLAŞIM
Çocukluk Kavramının Ortaya Çıkışı

ÖNCE
1812 İsviçreli papaz Johann David Wyss'in *İsviçreli Robinson Ailesi* adlı eseri, ebeveynleriyle birlikte ıssız bir adada kendi kendine yetmeyi keşfeden dört çocuğa odaklanır.

1863 İngiliz yazar Charles Kingsley'in *Su Bebekleri* adlı eserinin kahramanı, fantastik bir sualtı aleminde ahlaki dersler alan genç bir baca temizleyicisidir.

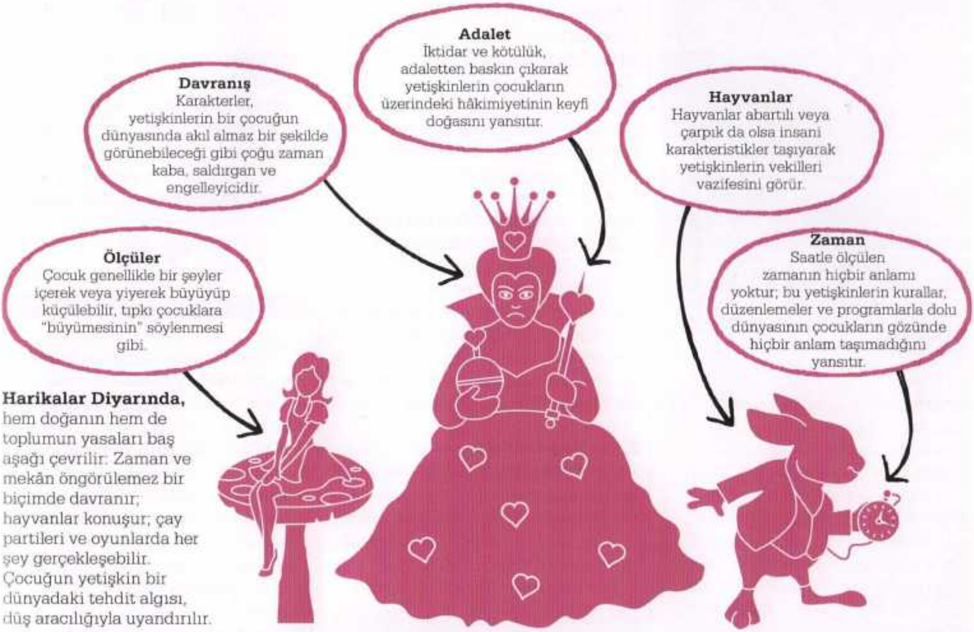
SONRA
1883 İtalyan Carlo Collodi'nin bir kuklanın ön plana çıktığı *Pinokyo'nun Maceraları* adlı eseri çocuklara yönelik bir ahlaki öyküdür.

1894 İngiliz yazar Rudyard Kipling'in *Orman Kitabı* adlı eserindeki karakterler, kurtlar tarafından yetiştirilen bir çocuk olan Mogli ve bir mongos olan Rikki-Tikki-Tavi'yi içerir.

"Çocukluk" kavramı, orta sınıfın çocuğun masumiyetinin ve oyununun değerini görmeye başladığı 18. yüzyılda gerçek anlamda ortaya çıkmıştır. Edebiyat tarihinde çocuklardan nadiren söz edilmiştir; çocuklar Jean-Jacques Rousseau'nun *Émile* ve William Wordsworth'un *Prelüd* adlı eseri gibi çeşitli eserlerde zaman zaman boy göstermiştir. 19. yüzyılda Charles Dickens bazen çocukları öykülerinin ön planına yerleştirmiştir ama bunlar da yetişkinlere yönelik kitaplardır.

Çocukları konu edinen eserlerin dışında, çocuklara yönelik kaleme alınan birçok hikâye yetişkin hikâyelerinin uyarlamalarıdır veya ahlaki o-

Ayrıca bkz: *Robinson Crusoe* 94–95 ▪ *Gulliver'in Gezileri* 104 ▪ *Çocuk ve Ev Masalları* 116–17 ▪ *Masallar* 151 ▪ *Küçük Kadınlar* 199 ▪ *Define Adası* 201

larak ders vericidir. 19. yüzyılın başlarında Grimm Kardeşlerin ilk başka yetişkinlere yönelik derlediği resimli masallar, cinsellik ve şiddet içerdiği için küçük yaştaki okuyucular için uygunsuz bulunmuştur; daha sonraki baskılar çocuklara daha uygun hale getirilmiştir. *Masallar* (1835–37) adlı eserini çocuklara yönelik olarak kaleme alan Hans Christian Andersen ahlaki bir ders vermediği için itirazlarla karşılaşmıştır.

Altın Çağ

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında çocuklara yönelik yazmak altın çağını yaşamıştır. Bu, artan okuryazarlık, ticari yayımcılığın gelişmesi ve çocuğun imgelem gücünün farkına varılmasına dayanır. İngiliz yazar Thomas Hughes'ın *Tom Brown'ın Okul Serüvenleri* (1857) adlı romanı, okul öyküsü geleneğini başlatmıştır; ABD'de Louisa May Alcott'ın *Küçük Kadınlar* (1868–69) romanı gibi olgunlaşma hikâyeleri de bir başka yeni janrdır. İsviçre'den Johanna Spyri'nin *Heidi* (1880–81) ve İskoç J. M. Barrie'nin *Peter Pan* (1911) adlı eserleri de diğer klasikler arasındadır.

Alice Harikalar Diyarında, bu verimli dönemin en etkili kitaplarından biridir. İngiliz dilinde çocuklara yönelik ilk başyapıt olarak kabul edilen bu kitabın fantastik öyküsü, dönemin edebiyatının egemen gerçekçiliğinden belirgin bir kopuştur. 1862 yılının bir temmuz gününde, genç matematik öğretmeni Charles Dodgson bir erkek arkadaşı ve üç kız kardeşiyle Oxford yakınlarında Thames Nehrine kürek çekmeye gitmiş ve Alice adındaki bir kızın öyküsünü anlatmıştır.
Yolcularından biri olan on yaşındaki Alice Liddell de öykünün kahramanıyla aynı adı taşır. Daha sonra *Alice Harikalar Diyarında* şekillenmeye başlayarak elle yazılmış bir kitap haline gelir ve Lewis Carroll mahlasıyla yayımlanır.

Gerçeküstü Bir Dünya

Öyküde yedi yaşındaki Alice bir tavşan deliğine düşer ve kendini gerçeküstü bir evrende bulur. Tuhaf yaratıklar, tuhaf tutumlar, tuhaf o-

Nargile içen haşin Tırtıl, Alice'in güvensizliğini derinleştirir. Harikalar Diyarında Alice'in kafası öylesine karışmıştır ki Tırtıl'ın "Kimsin?" sorusuna yanıt veremez.

laylar ve tuhaf dilbilimsel mantığın egemen olduğu bir dünyada tek başına kalır. Kitabın odağı ve başlıca teması budur.

Kitabın tutarlılığı kısmen Alice'in kendisinin alışılmışın dışında bir mantığa sahip olmasından kaynaklanır. Tavşan deliğinden düşerken, "Antipotlarda" [dünyanın diğer ucunda –çn] bir ülkeye gidip gitmediğini merak eder ve Avustralya'da mı, Yeni Zelanda'da mı olduğunu sorarken cahilmiş gibi görüneceğini düşünür. Bir sonraki gözlemi, Carroll'ın bir çocuğun saflığını ustaca yansıttığını gösterir: "Hayır, bu soruyu asla soramam; belki de neresi olduğu bir yerlerde yazıyordur."

Alice sürekli olarak kim olduğunu, bu özgün dünyanın kurallarının ne olduğunu ve normalliğe nasıl dönebileceğini düşünür; bunlar çocukluğun yaygın meseleleridir. Şaşkınlığı ilk başta yanlış ölçülerine, istediği şeyi yapmak için ya çok büyük ya da çok küçük olmasına odaklanır. Tırtıl'la karşılaştıktan sonra yeni bir anksiyete baş gösterir: tekrar tekrar ve çoğu zaman da kaba bir biçimde karşı çıkılmanın zorluğu. Sonlara doğru Kraliçenin yinelenen kelle uçurma talepleriyle birlikte şiddet olasılığı gerginliği artırır.

Kurallardan Kaçış

Alice'in karşılaştığı karakterler çoğunlukla hayvandır. Alice ve maceranın öncesinde ve sonrasında görünen kız kardeşi dışında, insan karakterler sadece Çılgın Şapkacı ve Düşes'tir; Kral ve Kraliçe de oyun kartlarıdır. Ebeveynler hiç görünmez ve onlara bir referans da yapılmaz.

Fakat Alice'i kapana kıstıran gündelik hayatın tam tersine çevrilmesi aynı zamanda kurallara alışık olan Viktorya Dönemi yetişkinleri tarafından özgürleştirici olarak görülebilir. Saçmanın cazibelerinden biri, hayal gücü ve zaman zaman sosyal kurallardan kaçmayı da içeren sübliminal ihtiyaçların tatmini için bir saha açmasıdır.

Alice sonunda maceralarından çıkardığı derslere hiçbir atıfta bulunmaz. Fakat kitabın seyri içinde daha açıksözlü hale gelir ve sonlara doğru duruşma sahnesinde Kraliçe'ye sapkın adalet anlayışının "Fasa fiso ve saçma!" olduğunu söyleyebilir.

> 'Pekâlâ! Sırıtması olmayan bir kediyi çok gördüm,' diye düşündü Alice; 'ama kedisi olmayan bir sırıtmayı hiç görmemiştim! Bu hayatımda gördüğüm en ilginç şey!'
>
> ***Alice Harikalar Diyarında***

Harry Potter için ölümlülük gölgelerde gizlenir; karanlığın güçleriyle mücadele eden ve süreç içinde hayat dersleri öğrenen bir kahramandır.

Harry Potter Fenomeni

J. K. Rowling'in genç bir büyücünün maceralarını anlatan Harry Potter romanları (1997–2007) çocuk yazınının ne kadar etkili olabileceğini gösterir. Rowling, kitaplarının çarpıcı başarısını kısmen janrları ustaca harmanlamasına borçludur; polisiye ve romans öğeleriyle beraber fantezi, olgunlaşma ve okul öyküsü janrlarını birleştirir. Ölümün kitaplarda önemli bir tema olduğunu ifade etse de bu onların güçlü bir mizah damarı içermesini engellemez. Dizinin yayım takvimi, Harry'nin gerçek zamanlı olarak büyümesine imkân tanımıştır. Genç Harry Potter okuyucularının ilk kuşağı kelimenin gerçek anlamıyla onunla birlikte büyümüştür ve bu durum onların kitapları okuma deneyimini daha da etkili kılmıştır.

Çocuklarla arasında çok popüler olan ve yetişkin okurları da önemli ölçüde kendine çeken kitaplar, yazara büyük bir servet kazandırmıştır. 2013 yılı itibariyle yedi kitabın 450 milyondan fazla kopyası satılmıştır.

Tekrar çocuk ölçülerine döndüğü anda son eylemi oyun kartlarının cansız şeyler olması gerektiğini ısrarla söylemek olur ve bunun üzerine kartlar havaya uçuşur. Karakterin gücüyle illüzyonu dağıtır.

Alice'in ablasının yer aldığı son pasaj güzel bir biçimde hükme bağlanır. "Yarım yamalak" rüya görmesiyle başlar, çünkü her şeyi tam bir rüya görmek bu tarifi zor zihin halinden daha az incelikli olacaktır. İlk olarak sevgiyle Alice'in kendisini hayal eder ve daha sonra Alice'in tarif ettiği tuhaf karakterler gözlerinin önünden geçer. Sonunda Alice'in "yetişkin bir kadına" dönüştüğünü, ama çocukluğunun "basit ve sevgi dolu yüreğini" koruduğunu ve Harikalar Diyarının öyküsünü yeni bir kuşağa aktaracağını düşler.

Saçmanın Anlamı

Carroll'ın hikâyesi gibi büyük bir canlılık, nükte ve hassasiyetle aktarılan fantezi hemen etkisini gösterir ama gizli anlamları hakkında sorular da gündeme getirir. Kitapta yiyecekler çoğu zaman huzursuzluğu tetikler; Carroll bir yeme bozukluğundan mı mustariptir? Daha soyut görüşlerin kök saldığı bir tarihte Oxford'da eğitimini verdiği matematik branşı muhafazakâr olduğundan, tuhaf mantığın bir kısmı yeni matematiğe satirik bir gönderme olabilir. Kitap gerçek Alice'e bir hediye olduğundan, ona özel referanslar da içerebilir.

Carroll'ın ilham kaynakları hiçbir zaman tamamen ortaya çıkarılamayacaktır ama örtülü şakalar hiçbir biçimde Alice'in maceralarının evrenselliğini azaltmaz. Çocukların kırılganlığı teması, Carroll'ın zamanında olduğu gibi günümüzde de gündemdeki yerini korur.

Carroll, 1871'de Alice hakkında ikinci ve benzer bir kitap yazmıştır: Aynanın İçinden (*Through the Looking-Glass, and What Alice Found There*). Bu kitabında da unutulmaz karakterler (örneğin Walrus ve Marangoz, Tweedledum ve Tweedledee), saçma şarkılar ve Humpty Dumpty'nin "Nereye gittiğini bilmiyorsan, her yol seni oraya ulaştırabilir" sözü gibi alternatif mantıkla yakınlaşan aforizmalar vardır. Fakat ikinci kitap ilk Alice öyküsünden daha tehditkârdır, belki de Carroll'ın babasını kaybetmiş olmaktan duyduğu üzüntüyü yansıtır.

Fantezinin Cazibesi

Etki çizgisi, Harikalar Diyarının büyülü dönüşümlerinden J. R. R. Tolkien'in Hobbit eserine, C. S. Lewis'in Narnia dizisine, Dr. Seuss'un tuhaf uyaklı dünyasına, Roald Dahl'ın çok sevilen Charlie ve Çikolata Fabrikası eserine ve J. K. Rowling'in büyücü okulu Hogwarts'a kadar uzanır. 21. yüzyılda terk edilme, evsizlik ve yabancılaşma öyküleriyle beraber çocuklara yönelik yazımda yeni bir gerçekçilik görülse de fantezi genç zihinlere her zaman cazip gelmeyi sürdürür.

Humpty Dumpty, Harikalar Diyarındaki diğer karakterlerle olduğu gibi Alice'le de bilmeceler, sözcük oyunları ve rasyonellik kisvesi altındaki sapkın mantığın karakterize ettiği sohbetler yapar.

Lewis Carroll

1832'de İngiltere'nin Cheshire kentinde dünyaya gelen Charles Dodgson (daha sonra tanındığı mahlasıyla Lewis Carroll) bir din adamının oğludur. Christ Church, Oxford'dan matematik bölümünden birincilikle mezun olmuş ve 1855'ten itibaren bu okulda okutmanlık yapmıştır. Aynı zamanda diyakoz olarak atanmıştır. 1856'da yayımlanan ilk eseri, yalnızlık üzerine bir şiirdir. Çevresi geniş biridir; eleştirmen ve yazar John Ruskin ve ressam ve şair Dante Gabriel Rossetti arkadaşları arasındadır. Şair Alfred Tennyson, aktris Ellen Terry ve birçok çocuğun portresini çeken tanınmış bir fotoğrafçıdır. 1898'de 65 yaşındayken ağır bir grip hastalığının ardından zatürreye yakalanarak ölmüştür. Kendi döneminde *Alice Harikalar Diyarında* İngiltere'deki en popüler çocuk kitabıdır. Kraliçe Viktorya da kitabın hayranlarından biri olmuştur.

Önemli Eserleri

1871 *Aynanın İçinden*
1876 *Köpan Avı*

BÜYÜK BİR AKIL VE DERİN BİR YÜREK İÇİN ACI VE ISTIRAP HER ZAMAN KAÇINILMAZDIR

***SUÇ VE CEZA* (1866), FYODOR DOSTOYEVSKİ**

KISACA

YAKLAŞIM
Psikolojik Gerçekçilik

ÖNCE
Y.1000–12 Murasaki Shikibu'nun *Genji'nin Hikâyesi* adlı eseri karakterlerin hayatlarına psikolojik bakışlar sunar.

1740–41 İngiliz yazar Samuel Richardson'ın duygusal romanı *Pamela* kadın kahramanının iç dünyasını inceler.

1830 Fransız yazar Stendhal'ın *Kırmızı ve Siyah* adlı romanı yayımlanır ve birçokları tarafından ilk psikolojik gerçekçi roman kabul edilir.

SONRA
1871–72 George Eliot'ın *Middlemarch* adlı eseri, bir İngiliz taşra kasabasının psikolojik manzarasını çizer.

1881 Amerikalı yazar Henry James'in *Bir Kadının Portresi* adlı eseri, karakter Isabel Archer'ın bilincine girer.

Psikolojik gerçekçilik, edebiyatta bir karakterin kişilik özelliklerinin ve en derinlerdeki duygularının tasviridir; karakterlerin düşüncelerine ve bilinçdışı motivasyonlarına bir spot ışığı tutar. Psikolojik gerçekçiliğe odaklanan eserlerde olay örgüsünün kendisi genellikle ikincil rol oynar ve bu zihinsel dramaların sahnelendiği ilişkiler, çatışmalar ve fiziksel ortamları düzenlemek için kullanılır.

Bu şekilde bir karakterin psişesine inmek, olay örgülerinde genellikle yanlışın cezalandırıldığı ve erdemin ödüllendirildiği Romantik kurmacadan köklü bir kopuşa işaret etmiştir. Edebi eserler, yeni ortaya çıkan psikoloji biliminden haberdar olmasa da insan zihninin işleyişini çok önceden de incelemiştir. Örneğin 11. yüzyıla ait Japon öyküsü *Genji'nin Hikâyesi*'nde zihinsel entrikalar merkezdedir; William Shakespeare'in *Hamlet* (1603) oyununda dramayı sürükleyen kahramanın içsel çatışmalarıdır ve 18. yüzyıl okuyuculara bir karakterin düşünce ve duyguları hakkında bilgi vermek için kişisel mektupların ve günlük kayıtlarının kullanıldığı janrın altın çağına sahne olmuştur.

> İnsan her şeyi yapabilir ama korkaklık onu engeller.
> ***Suç ve Ceza***

Zihinleri Açığa Vurmak

Fyodor Dostoyevski başyapıtı *Suç ve Ceza*'da okuyucuya anti-kahramanını tanıtır: okuyucu Rodion Romanoviç Raskolnikov veya onu seven birkaç kişinin seslendiği şekliyle Rodya veya Rodka. Yazar üçüncü kişi anlatıcıyı kullanarak Raskolnikov'un psikolojik motivasyonlarını Sigmund Freud ve diğer psikanalistlerin çalışmalarını önceden haber verecek şekilde dikkatle inceler.

Fyodor Dostoyevsky

1821'de Moskova'da Litvanya kökenli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Yoksulluğun zihinsel ve maddi koşullarını betimleyen ilk romanı *Yoksul Halk*'ı (1846) yazmadan önce mühendislik eğitimi almış ve mühendis olarak çalışmıştır. 1849'da Dostoyevski sosyalist bir entelektüel grup olan Petraşevski Çevresinin bir üyesi olduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır. İdam mangası tarafından yalancı infaz işkencesinin ardından, Sibirya'da uzun yıllar boyunca ağır iş cezası çekmiştir. Oradaki yıllarında epilepsi nöbetleri geçirmeye başlamıştır. Serbest bırakıldıktan sonra alacaklılarıyla ilgili sorunlardan dolayı Batı Avrupa'da gönüllü bir sürgün hayatı yaşamıştır. İlk eşinin ölümünün ardından 1867'de Anna Grigoryevna Snitkina'yla evlenmiştir. Dört çocukları olmuştur. Anna, Dostoyevski'nin sekreterliğini yapmış ve ailenin mali durumunu yönetmiştir. Zafiyete yakalanan Dostoyevski 1881'de ölmüştür.

Önemli Eserleri

1864 *Yeraltından Notlar*
1866 *Kumarbaz*
1869 *Budala*
1880 *Karamazov Kardeşler*

Ayrıca bkz: *Genji'nin Hikâyesi* 47 ▪ *Madam Bovary* 158–63 ▪ *Middlemarch* 182–83 ▪ *Bir Kadının Portresi* 186–87

St. Petersburg'da yaz ayları, *Suç ve Ceza*'nın geçtiği ortamdır. Şehirdeki kalabalık, boğucu koşulları öğrenci Raskolnikov'un hararetli içsel dramını yansıtır.

Kitabı 19. yüzyılda ortaya çıkan en önemli ve etkili edebi eserlerden biri haline getiren şey tam da baş kahramanının zihnini okuyuculara bu şekilde açmasıdır.

Suç ve Ceza, Rusya da St. Petersburg'da "Temmuz ayının başlarında sıcak bir akşam" başlar. Eski püskü kıyafetler içindeki genç Raskolnikov, küçük çatı katından çıkar ve ev sahibesini atlatıp şehrin sıcağına ve kötü kokusuna karışır. Hastadır ve bir tür zihinsel bozukluk yaşar. Kendi kendine söylenir. Karnı açtır. Başkalarından rahatsızlık duyarak sokaklarda yürür. Okuyucu onun en derin düşünce, korku ve anksiyetelerine gittikçe daha çok yaklaşır.

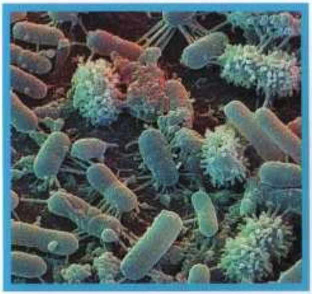
Raskolnikov yoksuldur ve bu yoksulluk motifi metinde her zaman hissedilir. Okuyucu onunla birlikte gezer ve ayakta kalmaya çalışan –birçok insanın açlık ve zihinsel işkenceye karşı mücadelesine sahne olan– bir şehri onun gözlerinden görür.

İç Çatışmalar

Dostoyevski, anlatıya Raskolnikov'un gözünden görüldüğü şekliyle birçok renkli ve keskin bir biçimde gözlemlenmiş karakter dahil eder. Raskolnikov bir tefeci olan Alyona Ivanovna'nın evine girmeyi göze alır. Ivanovna "keskin, kötücül gözleri ve küçük, sivri bir burnu olan çok küçük, solgun bir ihtiyar kadındır." Raskolnikov babasının saatini rehin bırakmaya gelmiştir ve yoksulluğun pençesinde olduğu için saati acınacak ölçüde az bir para karşılığında rehin bırakır. Binadan ayrılırken zihninde bir düşünce belirir. Merdivenlerde durur, kendine şaşırır ve kalabalık sokaklara karışınca "gelip geçenlere aldırış etmeyerek ve çarparak" bir rüyadaymış gibi yürür. Sonunda kendini bir tavernaya birkaç adım mesafede bulur. Daha önce hiç tavernaya gitmemiş olsa da içeri girip bir bira siparişi verir ve birdenbire "kendini daha rahat hisseder ve düşünceleri berraklaşır." Fakat Dostoyevski okuyucuyu Raskolnikov'un hiç de iyi olmadığı konusunda bilgilendirir, çünkü "o anda bile bu mutlu ruh halinin normal olmadığını gösteren belirsiz bir seziye sahiptir."

Sarhoş bir adam olan Marmeladov'la sohbet eder. Marmeladov ona alkolikliği yüzünden yoksul hale düşmesinin ve kızının fahişe olmasının acıklı öyküsünü anlatır. Kusurunu kabul eder ve bunları sürekli görüştüğü insanlar yerine tesadüfen karşılaştığı Raskolnikov'a itiraf ettiğini, çünkü "dertli biri

> Sırf yaşamak için! Nasıl olursa olsun yaşamak için!
> ***Suç ve Ceza***

Raskolnikov hastanede hezeyan geçirirken gördüğü rüyaları hatırlar. Bu rüyaların birinde mikroplar insanlara bulaşır ve onları deliye çevirir; hepsi "doğruyu sadece kendisinin bildiğini" düşünür.

olduğunun" yüzünden anlaşılabildiğini söyler.

Raskolnikov sonunda kendi viranesine döner ve günün geri kalanını düşüncelere dalarak geçirir. Dostoyevski yoksulluk ve Raskolnikov'un toplumdan tecritinin umutsuz bir resmini çizer.

Yazarın psikolojik gerçekçiliğe hâkimiyeti, Raskolnikov'un tefeci Alyona Ivanovna'yı öldürerek suç işleme düşüncesini hayata geçirmeyi kendi içinde nasıl tasarlayıp tertiplediğini bütün açıklığıyla gözler önüne serer ve okuyucu somut bir biçimde ve empati kurarak Raskolnikov'un zihnine, yani bir katilin zihnine yaklaştırır. Onun dehşetini hissederiz ve St. Petersburg'un pis sokaklarını ve ahlaksız insanlarını onun gözünden deneyimleriz. Sahneler onun zihninde canlandıkça tanık haline geliriz ve sefil evinde onunla yan yana dururuz. Biz de ilk olarak akla düştüğü andan korkunç ve kanlı bir gerçekliğe dönüşene kadar bu eylemin kaçınılmazlığının dehşet verici hissini duymaya başlarız.

> Gerçekten büyük insanlar, dünya üzerinde en büyük üzüntüleri yaşamış olmalı.
> ***Suç ve Ceza***

Daha sonradan Freud'un rüyaların uyanık haldeki deneyimi anlamamıza imkân tanıdığını ileri sürmesi gibi, Dostoyevski antikahramanının zihnine ilişkin bilgileri onun rüyaları aracılığıyla sunar. Rüyaların birinde Raskolnikov bir atın sarhoş köylüler tarafından öldüresiye dövüldüğünü görür. Sembolizmle yüklü bu rüya, onun işleyeceği suçu önceden haber verir ama aynı zamanda hunharlığa karşı duyarlılığının azaldığına ve özgür iradesini kaybettiğine yapılan bir göndermedir. Çok daha sonra rüyasında mikroskobik böceklerin insanlarda delilik, anlaşmazlık ve şiddet eğilimi yarattığını görür; bu Raskolnikov'un ruh halini anıştırır.

Şiddetin Şoku

Alyona Ivanovna cinayeti etkili bir biçimde fiziki gerçekliğiyle betimlenir. Raskolnikov ihtiyar kadına kafatası "kırılana ve hatta bir tarafı içe göçene kadar" baltayla vurur. Yerde "kusursuz bir kan gölü" oluşur. Raskolnikov yatağın altındaki ahşap sandığın kilidini açıp "bilezik, zincir, küpe ve broşlardan" oluşan serveti alırken insanın içini donduran gerçek bir gerilim yaşanır. Ama sahne henüz tamamlanmamıştır. Ayak sesleri Alyona Ivanovna'nın cansız yattığı odaya doğru ilerler. "Birdenbire atılıp baltayı kapar ve yatak odasından dışarı koşar." Romanın ilk kısmı bu şekilde son bulur.

Dostoyevski bu suça yol açan çeşitli potansiyel güdüleri sunar. Bunların en öne çıkanı, Raskolnikov'un kendini bir "süper-insan" olarak algılamasıdır. Raskolnikov kendini diğerlerinden üstün, hukukun üzerinde biri gibi görür ve topluma ve "sıradan" insan sürülerinin düşüncesince davranışlarına karşı nefret hisseder. Bir noktada Raskolnikov bütün büyük insanların "amaçlarına hizmet etmesi" durumunda kadim yasaları çiğneyip kan döken suçlular olduğunu belirtir.

Dostoyevsky'nin bu güdüyü getirdiği açıklamanın, Rusya toplumunda gözlemlediği değişimlerden duyduğu acıyı yansıttığı düşünülür: maddiyatçılığın yükselişi, eski düzenin çöküşü ve bencilce ve nihilist felsefelerin popülerliği. Raskolnikov'un suçu ve daha sonraki akıbeti, Dostoyevski'nin devrimci bir değişimi amaçlayan yurttaşlarına bir uyarı vazifesi görür.

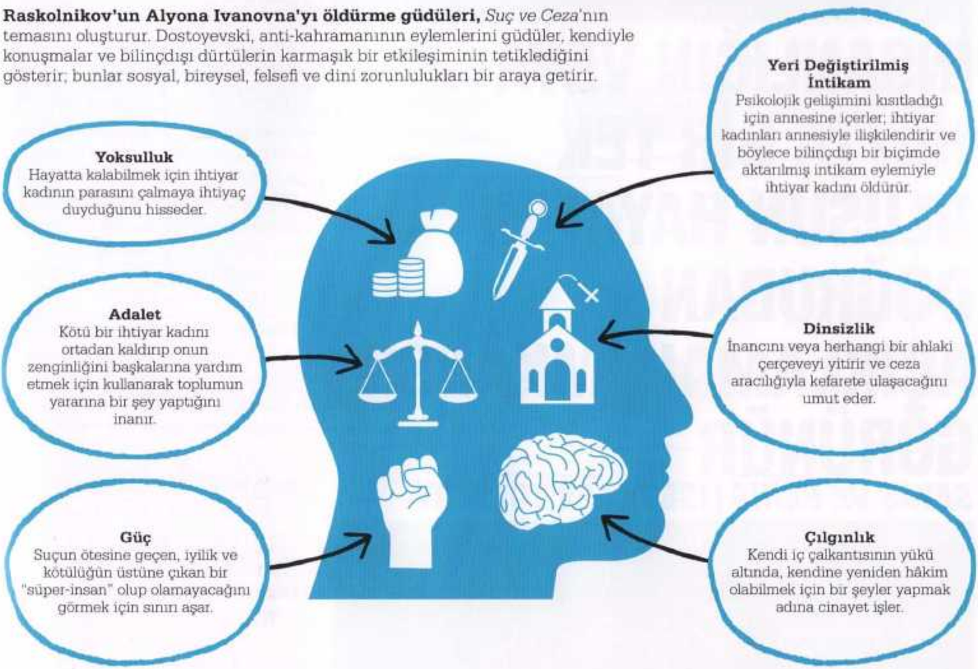
Suç ve Kefaret

Cinayetin gözler önüne serilen sonuçlarında, umutsuzluk ve ateşli bir hezeyan içindeki Raskolnikov'u St.

Çar II. Alexander, 1861'de Rusya'da serfliği kaldırmıştır. Raskolnikov'un sık sık uğradığı St. Petersburg'un perişan Haymarket bölgesindeki fahişeler ağırlıklı olarak çaresiz köylü kızlardır.

Raskolnikov'un Alyona Ivanovna'yı öldürme güdüleri, *Suç ve Ceza*'nın temasını oluşturur. Dostoyevski, anti-kahramanının eylemlerini güdüler, kendiyle konuşmalar ve bilinçdışı dürtülerin karmaşık bir etkileşiminin tetiklediğini gösterir; bunlar sosyal, bireysel, felsefi ve dini zorunlulukları bir araya getirir.

Petersburg sokaklarında takip ederiz. Atların ve arabanın çiğnediği sarhoş, can çekişen Marmeladov'la karşılaşır ve ailenin geçimini tek başına sağlamak zorunda kalan Marmeladov'un kızı Sonya'ya yaklaşır. Onun suçun faili olduğuna gittikçe daha çok kanaat getiren ama yeterli kanıtlara sahip olmayan dedektif Porfiry Petroviç'le tanışır. Raskolnikov'un sinirleri harap olur. Suçunu itiraf etmek ve cezasını çekmek, kendi vicdanının işkencesine tercih edilebilir mi? Pişmanlık duygusu, onun olağandışı değil olağan olduğunu mu gösterir?

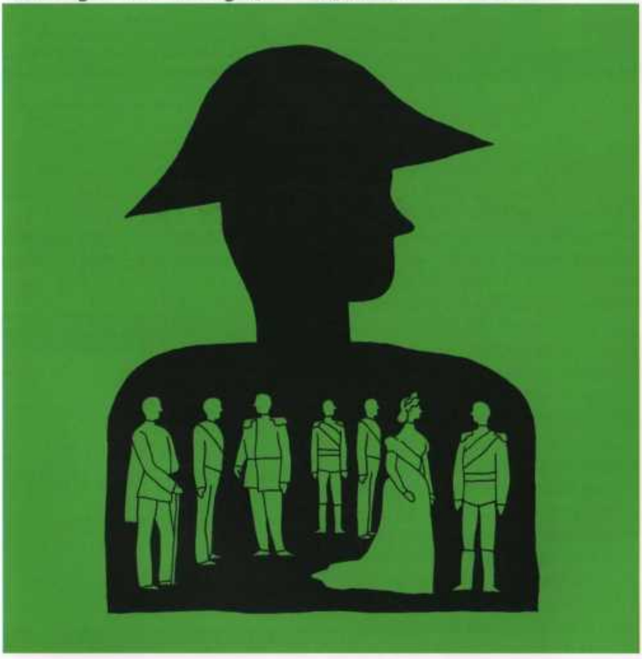
Gerçekliği Yansıtmak

Dostoyevski, *Suç ve Ceza*'da baş kahramanının zihninin çok karmaşık doğasını parçalara ayırıp ustaca inceler. Roman hayatın anlamını ve dünyada dehşet, kötülük, ıstırap ve acımasızlığın varlığını etkili bir biçimde araştırır ve suç, vicdan, sevgi, şefkat, insanlarla ilişkiler ve kurtuluş olasılıklarını aynı özenle ele alır. Dostoyevski'nin Raskolnikov'un zihnindeki psikolojik süreçlerin gerçekliğini yansıtma kaygısı, *Suç ve Ceza*'nın geleceğin romancıları için önemli bir mihenk taşı haline gelmesini sağlamıştır. Bu yazım yaklaşımı, psikoloji bilimi ve pratiğinin yükselişiyle aynı döneme denk düşmüştür ve muhtemelen ondan etkilenmiştir. 19. yüzyılın sonlarında psikolojiye en çok yönelen yazarlardan biri olan Henry James, önde gelen bir psikolog olan William James'in kardeşidir. Jean-Paul Sartre ve Albert Camus gibi 20. yüzyılın ortalarının varoluşçu yazarları da Dostoyevski'nin yarattığı bu çığır açıcı anlatı formuna çok şey borçludur.

> Yüz kuşku bir kanıt etmez.
> ***Suç ve Ceza***

İNSANLIĞIN VEYA HATTA BİR TEK ULUSUN HAYATINI DOĞRUDAN AÇIKLAMAK İMKÂNSIZ GÖRÜNÜR

***SAVAŞ VE BARIŞ* (1869), LEV TOLSTOY**

KISACA

YAKLAŞIM
Rusya'nın Altın Çağı

ÖNCE
1831 Nikolay Gogol'ün *Dikanka Yakınlarında Bir Köyde Akşamlar* ve Alexander Puşkin'in *Belkin Öyküleri*'nin yayımlanması Rus edebiyatında geçmişin folklorik formlarından uzaklaşan gelişmelere işaret eder.

1866 Fyodor Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sı insan motivasyonunu incelemek için edebi gerçekçiliğe psikoloji bilimini katar.

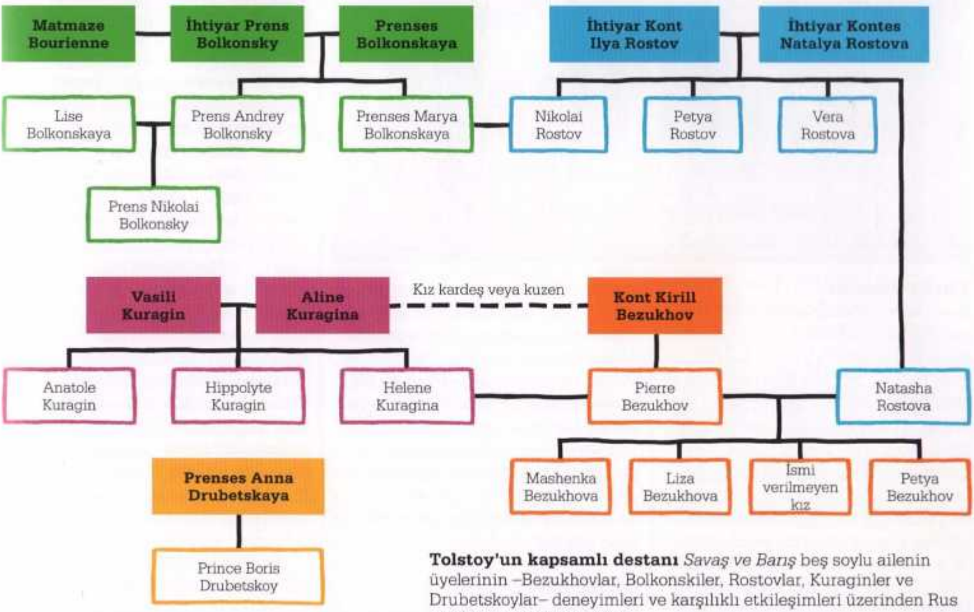
SONRA
1880 Fyodor Dostoyevski'nin Rusya'nın Altın Çağının son büyük romanı olan *Karamazov Kardeşler* romanı yayımlanır.

1898 Moskova Sanat Tiyatrosu, Anton Çehov'u Rusya'nın Altın Çağının en önde gelen oyun yazarı yapan *Martı*'yı sahneler.

19. yüzyıl Rusya'sı düzyazı, şiir ve dramada muazzam bir yaratıcılığa sahne olmuştur. Eleştirmenler, yazarların arasındaki amaç birliğine değil, kısa bir zaman diliminde ortaya çıkan uluslararası öneme sahip edebi eserlerin sayısına atfen bu dönemi ülkenin "Altın Çağı" olarak nitelendirmiştir.

Altın Çağın edebiyatı, 18. yüzyılda Rusya'nın modernleşmesinden çok etkilenmiştir. 14. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar Avrupa'nın geri kalanını etkilemiş olan Rönesans'tan kültürel ve coğrafi bakımından yalıtılmış olan ülke, Çar Büyük Petro'nun 1682'den 1725'e kadarki hükümdarlığında hızla Batılılaşmıştır. Petro, Bata gelenekle-

Ayrıca bkz: *Yevgeni Onegin* 124 ▪ *Zamanımızın Bir Kahramanı* 151 ▪ *Ölü Canlar* 152 ▪ *Suç ve Ceza* 172–77 ▪ *Budala* 199 ▪ *Anna Karenina* 200 ▪ *Karamazov Kardeşler* 200 ▪ *Vanya Dayı* 203

Tolstoy'un kapsamlı destanı *Savaş ve Barış* beş soylu ailenin üyelerinin –Bezukhovlar, Bolkonskiler, Rostovlar, Kuraginler ve Drubetskoylar– deneyimleri ve karşılıklı etkileşimleri üzerinden Rus kimliği ve tarihini inceler.

rinin, öğreniminin ve hatta dilinin benimsenmesini öngörmüştür; öyle ki Rus aristokrasisinin konuştuğu başlıca dil Fransızca olmuştur.

Başta halk destanları olmak üzere "eski Rusya'nın" geleneksel edebiyatı, daha modern temalara odaklanan yazıma yerini bırakmış ve Rus Dili 19. yüzyıla dek egemen olan yeni edebi formlar geliştirmiştir. Fakat Rus yazarlar Batı edebiyatının geleneklerini taklit etmekten çok daha fazlasını yapmıştır. Batı edebiyatının varsayımlarına tepki göstermişler ve karşı koymuşlardır. Genellikle daha önceki halk hikâyelerinin temalarına dönen ve hatta bazen bir sanat olarak yazma kavramının kendisine meydan okuyan kendi benzersiz Rus ifade formlarını geliştirmişlerdir. Batıda, Rusya'nın Altın Çağının yazarları merakla karşılanmıştır; çok parlak oldukları şüphe götürmese de aynı zamanda yabani ve eğitimsiz görülmüşlerdir.

19. yüzyılın başlarında Altın Çağın ilk eserleri Alexander Puşkin, Nikolay Gogol ve Ivan Turgenyev gibi yazarlardan gelmiştir. 1860'lar ve 1870'lerdeki ikinci bahar, Fyodor Dostoyevski'nin psikolojik gerçekçilikte çarpıcı bir örnek sunan *Suç ve Ceza* (1866) ve Tolstoy'un *Savaş ve Barış* (1869) ve *Anna Karenina* (1878) eserleri gibi dönemin en büyük eserleri üretilmiştir. Bir insan ömrü kadar kısa bir sürede Rus edebiyatı folklorik gelenekten çok daha karmaşık ve kapsamlı edebi tarzlara bir dizi inanılmaz sıçrama kaydetmiştir.

> Hiç kimse kendi inançları dışındaki hiçbir şey uğruna savaşmasaydı, savaş diye bir şey olmazdı.
> ***Savaş ve Barış***

19. yüzyılın başındaki yüksek sosyete balolarında askeri kıyafetler ve pahalı elbiseler giyen katılımcılar, Tolstoy'un St. Petersburg'un sığ liberalizmi hakkındaki tasvirini karakterize eder.

Tarih Yazımı

Batılı edebi mecazlar hakkındaki tipik Rus ikircikliliği, Tolstoy'u "Roman, şiir veya öykü formuna tamamen uyan ... bir tek Rus sanatsal nesri bile yoktur" diye yazmaya itmiştir. Tolstoy ustaca kaleme aldığı *Savaş ve Barış*'ı kategorize etmeye gönülsüz olduğunu 1868'deki şu ifadeleriyle dile getirmiştir: "roman değil, bir şiir hiç değil ve tarihsel vakayiname olduğu da hiçbir şekilde söylenemez." Tolstoy'un kaygısı, tüm tarihsel kayıtların gizli tuzaklar içermesi ve tarihin "doğruluğunun" her şeyi bilen bir bakış olmaksızın kolay kolay kavranamayacağıdır. *Savaş ve Barış*'ta toplum genelinde toplamda beş yüzden fazla karakterin deneyimlerini inceleyerek çok geniş bir perspektife ulaşmayı denemiştir. Bu karakterlerden bazılarına Tolstoy'un gerçek hayatta tanıdığı insanlar ilham vermiştir; örneğin Natasha Rostova, Tolstoy'un karısının kız kardeşini temel almıştır. Aristokrat karakterlerin birçoğuna sahici ama biraz yozlaştırılmış isimler verilmiştir; örneğin umursamaz ve inatçı Bezukhov'un adı "kulaksız" olarak çevrilir.

Savaş ve Barış, 1805 yılının Temmuz ayından 1812 yılının Eylül ayına kadar uzanan sekiz yıllık bir döneme yayılır; Napoléon'un Rusya'yı işgaline dair olayları ve nihayetinde Moskova'nın yakılmasını anlatır. 19. yüzyıldaki Napoléon savaşlarının ortamında beş kurgusal, aristokrat Rus ailesinin talihindeki inişler ve çıkışlar, anlatının ön planında yer alır ve onların kişisel hayatları Rusya'nın tarihine bağlanır. Tolstoy bu kurgusal karakterlerle beraber Çar Alexander ve Napoléon gibi bir dizi gerçek tarihsel figüre de destanında anahtar oyuncular olarak yer verir.

Girizgâhlar

Kitap Rusya'nın en Batılılaşmış şehri olan St. Petersburg'da bir yüksek sosyete suaresinde başlar. Napoléon İtalya üzerinden doğuya ilerlerken, şehrin aristokratları Fransızca dedikodular yapmak, kumar oynamak, içmek ve flört etmek için bir araya gelmiştir. Suarenin ev sahibesi Anna Pavlovna Scherer'a ait açılış cümleleri, önemli bir biçimde, kitabın tarih, savaş ve Avrupai ilişkilerin durumuna odaklandığını gösterir: "Prensim, o halde Cenova ve Lucca artık Bonapartların aile mülkü sayılır."

> İki ihtiyar askerden daha güçlü olan bir şey yoktur: Zaman ve Sabır.
> ***Savaş ve Barış***

Tolstoy bu toplantıyı başlıca karakterlerinden bazılarını okuyuculara tanıtmak için kullanır: yakışıklı, zeki ve varlıklı biri olarak kitabın kahramanlarından biri olacak Prens Andrey Nikolayeviç Bolkonski ve Tolstoy'un ahlaksız bir dünyada ahlaklı bir yaşam sürmenin en iyi yolu hakkındaki kendi düşüncelerini ve kaygılarını aktarmak için kullandığı bir Rus kontunun hantal ve beceriksiz oğlu olan Andrey'nin arkadaşı Pierre Bezukhov.

Tolstoy'un anlatısı daha sonra hem şehrin hem de sakinlerinin daha geleneksel bir biçimde Rus niteliklerine sahip olduğu Moskova'ya geçer. Burada okuyucuya Kontes Rostov ve dört çocuğunun da aralarında bulunduğu başka karakterler tanıtılır. Kontes'in çocuklarından biri de canlı enerjisi kitabın sayfaları boyunca hiç solmayan "kara gözlü, geniş ağızlı" ve "hayat dolu" Natalya Ilyiniçna yani Nataşa'dır.

Savaştaki Rusya

Çok geçmeden Rusya savaşa girer. Napoléon'un kuvvetleri Moskova'ya ilerler ve şehrin yaklaşık 100 kilometre batısında 7 Eylül 1812 tarihli Borodino Savaşında Ruslarla karşı karşıya gelir. Tolstoy bir günlük savaşta yirmi beş binden fazla insanın hayatını kaybettiği toplu kıyımın çarpıcı bir tablosunu çizer. Napoléon ve Rus komutan Kutusov gi-

bi gerçek hayattan karakterlerin düşünce ve eylemlerinin yanı sıra Andrey ve Pierre gibi hayali karakterlerin düşünce ve eylemlerini sunarak okuyucuların savaşın kaosunu ve acımasız gerçekliğini her perspektiften görmesine imkân tanır. Fransa adına kesin olmayan bir zaferle sonuçlanan bu muharebe, savaşın dönüm noktasına işaret eder.

St. Petersburglu aristokratlar için hayat neredeyse hiç etkilenmeden devam ederken, Napoléon'un Büyük Ordusu geri çekilmeden önce Moskova'yı yağmalar ve yakar. Napoléon'un kuvvetleri geri çekilirken büyük zorluklarla karşılaşır; dondurucu soğuklar ve açlığın pençesinde binlercesi Ruslar tarafından öldürülür.

Kitabın iki kısımdan oluşan epiloğunda, Tolstoy 1813 ve sonrasındaki hayatı anlatır; Napoléon'un ordusu kaçtıktan ve savaş sona erdikten sonra Rusya ve halkı sonunda tekrar barışa kavuşur.

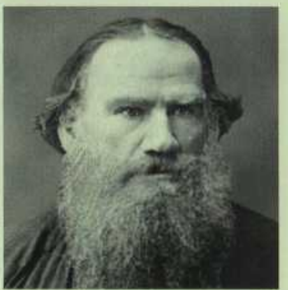
Borodino Savaşı, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ında anahtar bir andır. Tolstoy'un anlatımına göre savaşın sonucunu belirleyen şey liderlerin talimatlarından ziyade savaşın kaosudur.

Sayısız Küçük Eylem

Tolstoy, kurgusal karakterlerinin öykülerini tamamladıktan sonra Napoléon ve Çar Alexander'ın oynadığı tarihsel rolleri yeniden değerlendirir. Tarihe büyük liderlerin eylemlerinin değil, birçok küçük ve olağan olayın yön verdiği sonucuna ulaşır: "Tarih ulusların ve insanlığın hayatıdır." *Savaş ve Barış*'ta bu geniş ölçek harikulade bir biçimde gözlemlenir ve Tolstoy'un gündelik doğrulara nüfuz eden vizyonu kitabı engin, büyük bir eser yapar.

Savaş ve Barış, bir dönemin özünü yakalamıştır. 1875'te Rus romancı İvan Turgenyev tarafından "tüm ulusun hayatının uçsuz bucaksız resmi" olarak nitelendirilmiştir. Kitabın yayımlanmasından yüzyıl sonra Ernest Hemingway, savaş hakkında yazmayı Tolstoy'dan öğrendiğini çünkü hiç kimsenin "savaş hakkında Tolstoy'dan daha iyi yazmadığını" açıklamıştır. Aslında barış hakkında da onun kadar iyi yazan kişi çıkmamıştır.

Lev Tolstoy

Lev Tolstoy, 1828'de Moskova'da soylu bir Rus ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Kazan Üniversitesinden ayrıldıktan sonra, Moskova ve St. Petersburg'da sefih bir hayat sürmüş ve ciddi miktarda kumar borcuna batmıştır. 1860–61'de Avrupa'yı dolaşarak romancı Victor Hugo ve siyasi düşünür Pierre-Joseph Proudhon'la tanışmıştır. Her ikisi de Tolstoy'a Rusya'ya dönüp yazması ve yoksul serfleri eğitmesi için ilham vermiştir. Tolstoy 1862'de Sophia Andreevna Behrs'le evlenmiş ve 13 çocuk sahibi olmuştur. Sophia ailenin maddi meseleleriyle ilgilenmiştir ama evlilikleri gittikçe mutsuz hale gelmiştir. Tolstoy, *Savaş ve Barış* ve *Anna Karenina* eserlerini tamamladıktan sonra Hıristiyan inancıyla ruhsal ve ahlaki hakikati aramış ve pasifizmi savunarak Gandhi ve Martin Luther King gibi figürleri etkilemiştir. 1910'da 82 yaşındayken zatürree nedeniyle ölmüştür.

Önemli Eserleri

1869 *Savaş ve Barış*
1877 *Anna Karenina*
1879 *İtiraflarım*
1893 *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir*

BİR KONUYA FARKLI BAKIŞ AÇILARINDAN BAKAMAMAK DAR GÖRÜŞLÜLÜKTÜR

MIDDLEMARCH (1871–1872), GEORGE ELIOT

KISACA

YAKLAŞIM
Her Şeyi Bilen Anlatıcı

ÖNCE
1749 Henry Fielding'in *Tom Jones*'taki her şeyi bilen anlatıcısı bir anlatının kurgulanması sürecini ortaya koyar.

1862 Victor Hugo'nun *Sefiller*'deki her şeyi bilen sesi politika, toplum ve metindeki karakterler hakkında yorumlar yapar.

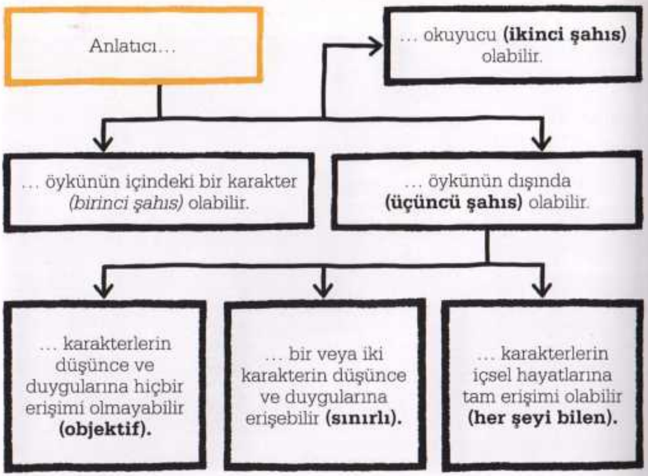
1869 Lev Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ı "felsefi tartışmayı" mümkün kılmak için her şeyi bilen bir ses içerir.

SONRA
1925 *Mrs. Dalloway*'deki her şeyi bilen anlatıcı Virginia Woolf'un büyük bir "içsel uzam" ve derinliğe sahip karakterler yaratmasına imkân tanır.

2001 Jonathan Franzen'in *Düzeltmeler*'deki üçüncü şahıs ağzından her şeyi bilen anlatısı, kültürel yorum ve otoritenin edebi kurmacanın yeniden canlanan bir işlevi olduğunu gösterir.

Her şeyi bilen anlatıcı, öykünün dışındaki bir perspektiften yazar ama öyküdeki karakterler ve olaylar hakkındaki her şeyi bilir. Bu otoriter ses, 19. yüzyıl romancıları tarafından toplumsal gerçekçilik bağlamında yaygın olarak kullanılmıştır. Dönemin en çok tanınan yazarlarının birçoğu –örneğin Charles Dickens, Victor Hugo ve Lev Tolstoy– genellikle her şeyi bilen üçüncü şahıs ağzından yazmıştır ve bu anlatı yöntemi George Eliot'ın *Middlemarch* eseri için de idealdir, çünkü okuyucularını "insan yazgılarının gizlice yakınsamasını dikkatle izlemeye" çekmesine yardımcı olmuştur.

Anlatıcının Bakış Açısı

Ayrıca bkz: *Gurur ve Önyargı* 118–19 ▪ *Üç Silahşörler* 122–23 ▪ *Gurur Dünyası* 153 ▪ *Sefiller* 166–67 ▪ *Suç ve Ceza* 172–77 ▪ *Savaş ve Barış* 178–81 ▪ *Tess* 192–93

Kitaba ismini veren İngiliz taşra kasabasında yaşayan çok sayıda karakterin iç içe geçen öykü çizgileri üzerinden, Middlemarch evlilik ve meslek arasındaki gerilimleri inceler. Özellikle de iki idealist bireyin rüyalarına odaklanır: akıllı ve yardımsever kadın varis Dorothea Brooke ve yetenekli ama naif doktor Tertius Lydgate.

Zor Seçimlerin Dünyası

Eliot, konformist mutlu sonlardan kaçınır; bu fanteziyi "aptal" kadın romancıların alanı olarak görür. Sıradan insan hayatının karmaşıklığının bir portresini çizmek ister: önemsiz kusurlar ve başarısızlıklar, küçük trajediler, sessiz zaferler ve dinginlik anları. Her şeyi bilen sesi, dikkatimizi sürekli bu tutkusuna çevirir.

Eliot, Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe'ye hayranlık beslemiş ve Goethe'nin genel anlamda insanlığın ilerlemesi için tek tek bireylerin çabalarının gerekli olduğunu öngören felsefesini paylaşmıştır. *Middlemarch*'ta kadınların ilerleme ve değişim yolunda benzersiz ve önemli bir rol oynadığını ileri sürerek bu inancı geliştirir ve kurmacalar. Eliot her şeyi bilen anlatıcı olarak gerçek ve değişen dünyada bir kadın olarak bunun nasıl yapabileceği sorusunun yanıtını arar.

Düşünmeye Davet

Hem romanın kahramanları arasında hem de yazarın sesinin duyulduğu anlarda kadınları rolü hakkında birçok tartışma olur. Dorothea'nın kocası Mr. Casaubon'un "kendini feda eden sevgi" idealinden, Lydgate'in "tatlı gülüşleriyle ve mavi gözleriyle cennette boylu boyunca uzanan" güzel bir eş rüyasına kadar, erkek karakterler kadınlardan beklenen bir dizi niteliği açıklar. Fakat kadınların toplumdaki yazgısıyla ilgili bir tek, nihai görüşün desteklenmesi noktasında bir isteksizlik vardır. Bunun yerine otoriter ses çeşitli sorular ortaya atarak bizi kendi sonuçlarımıza ulaşmaya davet eder: "Dorothea'nın bakış açısı bu evliliğe ilişkin tek olası bakış açısı mıydı?"

> Hayatı birbirimize kolaylaştırmak için değilse ne için yaşıyoruz?
> ***Middlemarch***

Eliot, eleştirmenler tarafından otoriter bir tutum takınmakla itham edilse de Henry James onun romanı "kendi zekâsına çok güvenerek" yazdığını söyler; Eliot özellikle her şeyi bilen anlatıcının araya girmesiyle söylemsel bir tonu sürdürmeyi başarır.

George Eliot, okuyucuları kendi karmaşık ağlarının farkına varmaya davet ederek ve çoğu zaman da ister kurgusal ister gerçek olsun tüm insanlardaki eğilimlere karşı çıkarak gerçek hayattaki sorunların üzerine eğilmemiz gerektiği inancına sadık kalır.

George Eliot

819'da Warwickshire'da Mary Ann Evans adıyla dünyaya gelmiştir. Bir kız çocuk için olağandışı bir biçimde 16 yaşına kadar özel okullarda eğitim almıştır; 1836'da annesinin ölümünün ardından babasının evini idare etmiştir. 1849'da babasının ölümünün ardından Eliot önce Cenevre, daha sonra Londra'ya gitmiş ve oraya yerleşerek 1851'de John Bray'in *Westminster Review* gazetesinin editörü olmuştur.

Felsefeci Herbert Spencer da dahil olmak üzere birçok karşılıksız aşk yaşamış ama gerçek aşkı ayrı yaşayan ama boşanamayan entelektüel arkadaşı George Henry Lewes'te bulmuştur. 1854 yılında açıkça birlikte yaşamayı seçmişlerdir ve Evans eserlerine otorite katmak amacıyla bir erkek mahlası kullanarak romanlarını yazmaya başlamıştır. Lewes'in 1878'deki ölümünün ardından Evans yazmayı bırakmıştır. 1880'de John Walter Cross'la evlenmiş ama sadece yedi ay sonra ölmüştür.

Önemli Eserleri

1859 *Adam Bede*
1860 *The Mill on the Floss*
1861 *Silas Marner*
1876 *Daniel Deronda*

İNSANLARIN YASALARINA MEYDAN OKUYABİLİRİZ AMA DOĞANIN YASALARINA KARŞI KOYAMAYIZ

DENİZLER ALTINDA YİRMİ BİN FERSAH (1870), JULES VERNE

KISACA

YAKLAŞIM
Bilimsel Romans

ÖNCE
1818 İngiliz yazar Mary Shelley'in *Frankenstein*'ı yayımlanır; genellikle bilimsel bir odağa sahip ilk kurmaca eser olarak görülür.

1845 1844 yılında anonim bir biçimde yayımlanan *Vestiges of the Natural History of Creation* adlı kitaba bir değerlendirmede, kitapta yer alan alışılmışın dışındaki bilimsel fikirleri edebi kurmaca olarak tanımlamak için "bilimsel romans" terimi ilk kez kullanılır.

SONRA
1895 H. G. Wells'in ilk bilim kurmaca romanı *Zaman Makinesi*, zamanda yolculuk kavramını popüler hale getirir ve geleceğe karşı-ütopik bir bakış sunar.

1912 Sör Arthur Conan Doyle'un *Kayıp Dünya*'sı dinozorları çağdaş Güney Amerika'da hayal ederek bilimsel romans janrını genişletir.

"Bilimsel romans" terimi 19. yüzyılda doğa tarihi hakkındaki spekülatif yazıları tanımlamak veya bilimsel fikirleri hayalperestlik olarak eleştirmek için ortaya atılmıştır. Fakat zamanla bilimsel bilgiler sayesinde gelecek hakkındaki fikirler daha makul hale geldikçe bu etiket öykü çizgisinde bilimsel merak unsurları barındıran kurgusal eserler için kullanılmıştır.

Bilim ve Keşif

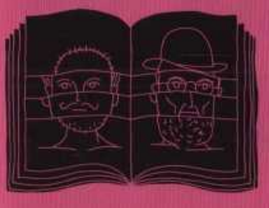
Bu, Avrupalıların teknoloji, toplumsal ilerleme, seyahat ve maceraya odaklanarak dünyaya egemen olduğu bir çağdır ve bilimin pislik ve sefaletle dolu bir dönemi konfor ve refahla dolu bir döneme dönüştürebileceği umut edilmiştir.

Fransız Jules Verne (1828–1905) 19. yüzyıl bilimsel romans yazarlarının en unutulmazıdır. Eserlerinde ileri görüşlü ve yüksek hayal gücüne dayalı geleceğe yolculuklar yer alır. Verne'in gezi günlüğü *Balonda Beş Hafta* (1863) keşif olasılıklarıyla oynayan eylem dolu macera tarzını yerleştirmiştir. Verne, havadaki yolculuğun ardından *Arşın Merkezine Seyahat* (1864) kitabıyla yerin derinliklerine inmiştir ama bu janrda en büyük başarısına denizlerin altında ulaşmıştır.

1850'lerde Verne suyun altında giden bir gemi fikrini geliştirmeye başlamış ve sonunda *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ta Kaptan Nemo'nun gemisi olan *Nautilus* ortaya çıkmıştır. Verne'in anlatısı, Nemo ve mürettebatının efsanevi yolculuğunu; dünyanın denizlerle kaplı bölgelerinde yosun ormanları ve devasa mürekkepbalıkları buldukları göz kamaştırıcı denizaltı maceralarını anlatır. Son derece yaratıcı olan Verne, yolcularına dalgıç kıyafetleri ve suyun altında kullanabilecekleri "hava-silahlarıyla" donatmıştır. Bu, dünyanın en uç noktalarının keşfine imkân tanımak için bilimsel gelişmenin potansiyel gücü hakkında şaşırtıcı bir vizyondur.

20. yüzyılın başlarında "bilimsel romans" kavramının yerini büyük ölçüde "bilimkurgu" kavramı almıştır ve odak "keşfedilmemiş yerlerden" ziyade uzayın ötesine ve geleceğe yönelmiştir.

Ayrıca bkz: *Frankenstein* 120–21 ▪ *Arşın Merkezine Seyahat* 198–203 ▪ *Zaman Makinesi* 198–203 ▪ *Kayıp Dünya* 240–45

İSVEÇ'TE BÜTÜN YAPTIĞIMIZ YILDÖNÜMLERİNİ KUTLAMAKTIR

KIRMIZI ODA (1879), AUGUST STRINDBERG

KISACA

YAKLAŞIM
Anahtarlı Roman

ÖNCE
1642–69 Fransız yazar Madeleine de Scudéry'nin *Clelia* gibi anahtarlı romanlarında okuyucular önemli toplumsal figürlerin betimlediğinin farkına varmıştır.

1816 İngiliz aristokrat Leydi Caroline Lamb'in *Glenarvon* adlı skandal romanındaki karakterler, eski sevgilisi Lord Byron'ın ve Londra'daki kendi ayrıcalıklı sosyal çevresinde yer alan kişilerin çok az örtülü versiyonlarıdır.

SONRA
1957 Jack Kerouac'ın *Yolda* adlı eseri, Kuzey Amerika'daki seyahatlerini detaylı olarak anlatarak anahtarlı roman geleneğini sürdürür.

1963 Amerikalı yazar Sylvia Plath'ın yarı otobiyografik *Sırça Fanus* eseri genç bir kadının zihinsel hastalığa yakalanmasını anlatır.

"Anahtarlı roman" veya *roman à clef*, gerçek insanları veya olayları çok az örtülü bir biçimde kurmaca olarak betimleyen edebiyattır; burada "anahtar" gerçek ve kurmaca arasındaki ilişkidir. Bu tür eserler genellikle siyaset, skandallar ve tartışmalı figürler hakkında yorumlarda bulunmak için hiciv ve mizahı kullanır.

Oyun yazarı kimliğiyle de büyük takdir toplayan İsveçli yazar August Strindberg (1849–1912) *Kırmızı Oda [Red Room]* adlı romanı, İngiliz yazar Charles Dickens'ın eserlerine benzer bir biçimde Stockholm toplumunu keskin bir biçimde hicveder. Tarzı ve içeriği bakımından ilk modern İsveç romanı olarak görülen bu roman, Strindberg'ün alter egosu ve naif bir idealist olan Arvid Falk'u tanıtır

Düzenbazlık ve Yozlaşma

Falk, biz onu tanıdığımızda genç bir devlet memurudur. İşiyle ilgili angaryalar ve bürokrasiden öylesine yılmıştır ki gazeteci ve yazar olmak için işini bırakır. Tiyatro, siyaset ve iş dünyasından karakterlerle karşılaşır; bunlar Stockholm elitindeki gerçek kişilikleri temel alır. Ümidini kaybeden Falk çok geçmeden İsveç toplumunun düzenbazlık ve yozlaşmayla dolu olduğunu fark eder.

Romanın adı, Stockholm'deki bir restoranda bohemlerin bir araya geldiği bir odaya işaret eder. Falk burada hayatın zorlukları üzerine düşünüp taşınmak için ressamlar ve yazarlarla vakit geçirmek ister. Karşılaştığı karakterlerin komik betimlemeleri, Stockholm'deki bohem ve burjuva hayat arasındaki gerilimler hakkında bir fikir sunar.

> Dünyaya kuş bakışı bakmak için kendinizi eğitin, her şeyin ne kadar küçük ve önemsiz olduğunu göreceksiniz.
> ***Kırmızı Oda***

Ayrıca bkz: *Kasvetli Ev* 146–49 ▪ *Güneş de Doğar* 240–45 ▪ *Yolda* 264–65 ▪ *Sırça Fanus* 286–91 ▪ *Las Vegas'ta Korku ve Nefret* 332–39

O, YABANCI BİR DİLDE YAZILMIŞ

BİR KADININ PORTRESİ (1881), HENRY JAMES

KISACA

YAKLAŞIM
Transatlantik Kurmaca

ÖNCE
1844 Charles Dickens *Martin Chuzzlewit*'te İngiltere ve ABD'de geçen ilk transatlantik kurmaca örneklerinden birini sunar.

1875 İngiliz yazar Anthony Trollope'nin *The Way We Live Now* adlı satirik romanı yozlaşmış Avrupalı sermayedar Augustus Melmotte ve Amerika'daki yatırımlarını anlatır.

SONRA
1907 Amerikalı yazar Edith Wharton'ın *Madame de Treymes* romanı Fransa'da yaşayan Amerikalıları konu edinir.

1926 Amerikalı yazar Ernest Hemingway'in *Güneş de Doğar* romanı Paris ve İspanya'da bir grup Amerikalı ve İngiliz genci sunar.

1955 Vladimir Nabokov'un Lolita'sında Avrupalı Humbert Humbert, ABD'de genç *Lolita*'nın peşine düşer.

Dil, mizah veya görgü kuralları bakımından başta İngilizler olmak üzere Avrupalılar ve Amerikalılar arasındaki varsayılan psikolojik ve kültürel farklar hakkında çok şey söylenmiştir. Avrupa'da bu tartışma genellikle Avrupa kültürlerine sızdığı düşünülen Amerikancılığı merkez alır.

Benzer kaygılar genellikle kültürel farkları inceleyen ama özellikle Eski Dünya'nın (Avrupa) Amerikan anlayışı üzerindeki etkisine odaklanan erken dönem transatlantik kurmacayla birlikte edebiyata da yansımıştır. 18. yüzyıl Anglo-Amerikan ilişkilerinde 1776'da Amerika'nın bağımsızlığına yol açan siyasi ve ekonomik kırılmaya sahne olsa da, aralarında güçlü ama zaman zaman düşmanca bir bağ kalmıştır. ABD bir ulus olarak güven kazanmış ve varlıklı sınıflar gelişip büyürken, turizm ve transatlantik seyahatlerde ciddi bir artış yaşanmıştır.

> İyi Amerikalılar değilsek, kesinlikle yoksul Avrupalılarız ve bize burada yer yok.
> ***Bir Kadının Portresi***

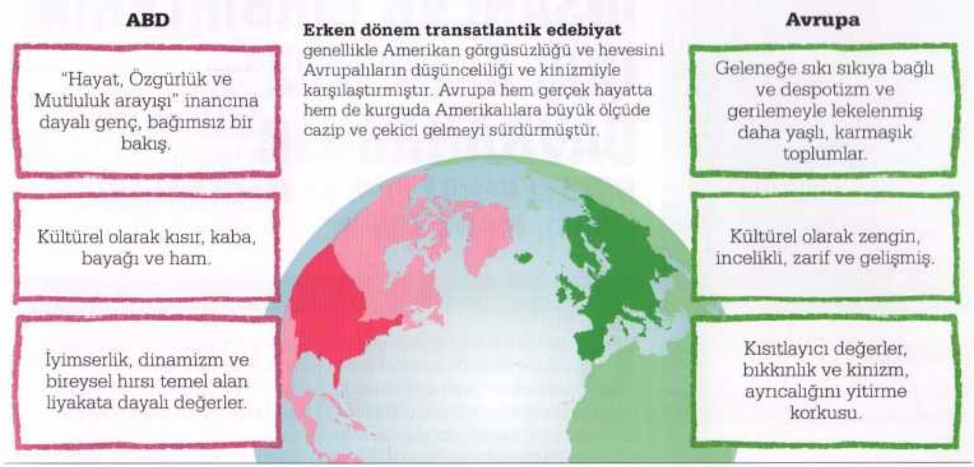
Yurtdışındaki Masumlar

Seyahatten zevk alan ve kültürel farklılıklara açık olan Amerikalıların önde gelen örneklerinden biri, göçmen Henry James'tir. Amerikalı yurttaşlarına tarafsızca bakmış ve romanlarında Amerikalı olmanın anlamını derinlemesine araştırmıştır.

Eserlerinin birçoğu gibi *Bir Kadının Portresi* romanı da ağırlıklı olarak Avrupa ortamında Amerikalı karakterleri anlatır. Kendi kendini geliştiren Caspar Goodwood, ulusunun simgesidir; girişimciliği ve açık sözlülüğü temsil eder. Avrupa görgüsünü ve değerlerini benimsemiş olan Gilbert Osmond'la karşılaştırılır. Osmond kendine güzelliğe çok değer veren ve zevk sahibi bir adam süsü veren ahlaki açıdan yozlaşmış biridir.

Eski ve Yeni Dünya'nın değerleri arasındaki gerilimler, romanın merkezi karakteri Isabel Archer aracılığıyla çok çarpıcı bir biçimde sergilenir. Isabel, ABD'nin iyimserliğini ve

Ayrıca bkz: *Yürek Burgusu* 203 ▪ *Lolita* 260–61

bireyciliğini yansıtan akıllı, hayal gücü yüksek bir kadındır. İngiltere'ye ve daha sonra Avrupa'ya seyahat eden Isabel, bağımsız ruhuna rağmen yurtdışında karşılaştığı görgü kurallarına uymayı arzular. Cazibesi ve içtenliği onu taliplerinin gözünde çekici kılar ama Isabel evliliğin özgürlüğü kısıtlayıcı olduğuna inanır. Bağımsızlığını korumak için kuzeni Ralph Touchett, babasını Isabel'e büyük bir miras bırakmaya ikna eder. Böylece hiçbir zaman para için evlenmek zorunda kalmayacaktır. İronik bir biçimde, tıpkı Eski Dünya'nın kurnazlığının Yeni Dünya'nın masumiyetini kapana kıstırması gibi, kader onu uğursuz Gilbert Osmond'un baştan çıkarıcılığına karşı savunmasız bırakır.

James bu temaları *The Ambassadors ve The Wings of a Dove* gibi daha sonraki eserlerinde de sürdürmüş ve Edith Wharton gibi birçok yazara benzer kaygılara odaklanmaları için ilham vermiştir.

Henry James

New York'ta varlıklı bir entelektüel olan Henry James Sr.'nin oğlu olarak dünyaya gelen Henry James (1843–1916) çocukluğunu Avrupa'da dolaşarak geçirmiştir. ABD'ye dönüp Harvard Üniversitesine kaydolduktan sonra yazar olmaya karar vermiş ve dergilerde kısa öyküler ve değerlendirmeleri yayımlamıştır.

James 1875'ten sonra Avrupa'ya gitmiş ve sonunda Londra'ya yerleşmiştir. Göçebe çocukluğu ve yetişkinken yurtdışında yaşaması hem Amerikan hem de Avrupa toplumunu eleştirmesine imkân tanımıştır. Romanların yanı sıra kısa öyküler, oyunlar, denemeler, seyahat notları ve değerlendirmeler yazan verimli bir yazardır. Arkadaşı Edith Wharton ona "Üstat" lakabını takmıştır. Yazılarında çok daha Amerikalı kalmıştır ve en ünlü karakterleri kendi doğduğu topraklardandır. 1915'te İngiliz vatandaşı olmuştur.

Önemli Eserleri

1879 *Daisy Miller*
1886 *The Bostonians*
1902 *The Wings of a Dove*
1903 *The Ambassadors*
1904 *The Golden Bowl*

İNSANLAR BİRBİRLERİNE ÇOK ACIMASIZ DAVRANABİLİR

HUCKLEBERRY FINN'İN MACERALARI (1884), MARK TWAIN

KISACA

YAKLAŞIM
Amerikan Sesleri

ÖNCE
1823 James Fenimore Cooper'ın "Deri-Çorap Hikâyeleri" dizisinin ilk hikâyesi olan *Öncüler* ilk orijinal Amerikan romanlarının birinde sınırdaki hayata ilişkin çelişen bakışlar sunar.

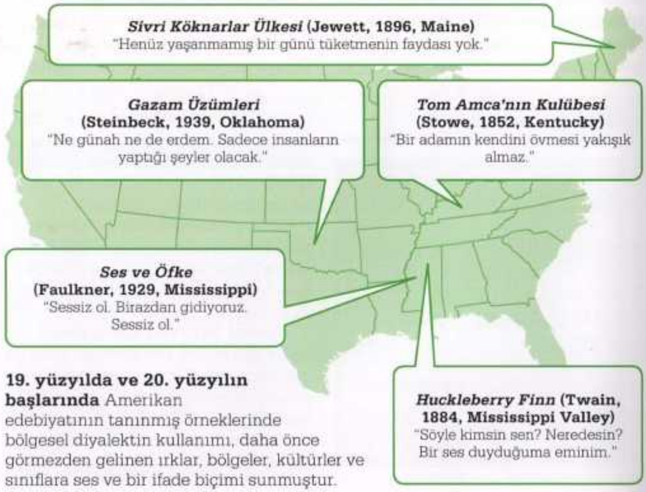
1852 Harriet Beecher Stowe kölelik karşıtı tartışmayı alevlendiren duygusal bir öykü olan *Tom Amca'nın Kulübesi*'nde birçok şive kullanılır.

SONRA
1896 Sarah Orne Jewett, *Sivri Köknarlar Ülkesi Firs* adlı romanında Maine kıyısındaki ücra bir balıkçı kasabasındaki hayatın canlı bir resmini çizer..

1939 John Steinbeck'in Pulitzer ödüllü romanı *Gazap Üzümleri*, Büyük Buhran sırasında bir ailenin batıya yolculuğunun destansı öyküsünde yerel renkleri toplumsal adaletsizlikle harmanlar.

Üzerinde konuşulacak çok az tarihe ve bağlanılacak birkaç edebi geleneğe sahip Amerikalı yazarlar 19. yüzyılda hızla gelişen ülkelerinin çeşitlilik arz eden karmaşık nüfuslarına ayna tutmaya çalışmıştır. Bu yazarlardan biri, spesifik olarak Ortabatı'da Mississippi Vadisinde geçen öyküsünü benzersiz bir biçimde yoksul bir beyaz çocuğun ağzından anlatarak çığır açmıştır. Mark Twain'in Huck Finn'i maceralarını bölgesel diyalekti kullanarak anlatır ve bu anlatısını felsefi düşünceler ve sade bilgelikle tatlandırır; böylece Amerikan edebiyatındaki ilk özgün seslerden biri haline gelir.

Huckleberry Finn'in Maceraları'nın Ernest Hemingway tarafından tüm Amerikan edebiyatının başlangıç noktası olarak ilan

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Amerikan edebiyatının tanınmış örneklerinde bölgesel diyalektin kullanımı, daha önce görmezden gelinen ırklar, bölgeler, kültürler ve sınıflara ses ve bir ifade biçimi sunmuştur.

Ayrıca bkz: *Tom Amca'nın Kulübesi* 153 ▪ *Ses ve Öfke* 242–43 ▪ *Fareler ve İnsanlar* 244 ▪ *Gazap Üzümleri* 244 ▪ *Bülbülü Öldürmek* 272–73

edilmesinin nedeni nedir? İlk olarak, Amerikalı yazar kuşaklarına edebiyatı New England kolonilerindeki merkezinden kaydırmaları ve yerel renkler ve lehçelerle kendi topraklarında geçen eserler üretmeleri için güç vermiştir. Fakat dikkate değer bir diğer nokta, bu başıboş çocuğun kendi öyküsünün radikal özüdür. Twain'in romanı, Amerikan İç Savaşından (1861–65) sonra yayımlanmıştır ama Güneyde köleliğin halen uygulandığı ve yerleşimcilerin Batıdaki topraklara akın ettiği 40 ila 50 yıl öncesinde geçer. Huck'ın masum düşünceleri, Amerikan toplumundaki sayısız çelişkiyi yansıtır.

Nehirdeki Maceralar

Anlatının başında Huck, Twain'in bir önceki romanı *Tom Sawyer'ın Maceraları*'ndan yerleşmiş bir karakter olarak kendini okuyuculara tanıtır; bu onun anlatısına sosyal tarihin inandırıcılığını katar. Missouri'nin medeni sakinlerinden ve babasının acımasızlığından kaçmak için ölmüş numarası yapar ve kaçak bir köle olan Jim'in eşliğinde bir salın üzerinde Mississippi Nehrindeki maceralarına başlar. Güneye giderlerken kıyıyla her temaslarında taşra toplumunun acımasız gerçekliğiyle karşılaşırlar. Bu küçük kasabalarda adalet linçler ve çeteler aracılığıyla sağlanır; düzenbazlar halkın zayıflığını kullanır; ağzı bozuk ayyaşlar oracıkta öldürülür ve Huck'a arkadaşlık eden genç bir adam kan davasının kurbanı olur.

Aşağılayıcı bir anlamda "zenci" sözcüğünün sıkça geçtiği metinde, Huck ve Jim arasındaki konuşmalar sarsıcı niteliktedir. Sahibesi tarafından satılmak üzereyken kaçıp kurtulan Jim şu sonuca ulaşır: "Evet, artık zengin sayılırım ... kendime sahibim, sekiz yüz dolar ediyorum. O paraya sahip olmayı dilerdim."

Salda kimseye muhtaç olmadan huzurlu bir biçimde yaşayan Huck ve Jim sosyal düzenden uzaklaşır ve bir arkadaşlık gelişir. Huck, Jim'i ihbar etmesini gerektiren Güney ideolojisiyle boğuşurken, onu sadece bir arkadaş olarak hatırlayabilir: "Biz nehirde yolculuk yapıyorduk, konuşuyorduk, şarkı söylüyorduk ve gülüyorduk ... ona duygusuzca davranmak için hiçbir neden göremiyorum..." Twain'in daha önceki romanın meşhur kahramanı Tom Sawyer'in ortaya çıktığı anda, Huck'ın duygusal gelişimi neredeyse tamamlanmıştır.

1884'te ilk yayımlandığında "kaba" bulunsa da, *Huckleberry Finn* Amerikan yazımına yeni bir enerji, tarz ve renk katmıştır. Gerçek Amerikalıların konuşmasına odaklanması, John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri* (1939) romanındaki mülksüz çiftçilerinin seslerinden Junot Díaz'ın New Jersey'deki Dominikli-Amerikalıların öyküleri *Drown* (1996) gibi birinci şahıs anlatılarına kadar yayılmıştır.

> “İnsan bir salda kendini çok rahat, özgür ve konforlu hisseder.”
>
> ***Huckleberry Finn'in Maceraları***

Mark Twain

30 Kasım 1835'te dünyaya gelen Samuel Langhorne Clemens, *Huckleberry Finn*'de "St. Petersburg" modeli vazifesi gören Hannibal, Missouri'de büyümüştür.

Babasının ölümünün ardından Clemens 12 yaşındayken okuldan ayrılmış; dizgici ve zaman zaman da yazar olarak çalışmıştır. 1857'de Mississippi'de bir buharlı geminin kaptanlığını yapmıştır. İç Savaş sırasında Nevada'da gümüş aramaya gitmiş, daha sonra gazetelere yazılar yazmaya başlamış ve Mark Twain mahlasını almıştır.

1870'te Clemens, Olivia Langdon'la evlenmiştir; Connecticut'a yerleşen çiftin dört çocuğu olmuştur. Romanlarının başarısına rağmen, Clemens bir dizi kötü yatırım nedeniyle iflas etmiştir ama 1891'den itibaren yaygın şekilde konferanslar vermiş, uluslararası şöhrete ulaşmış ve mali durumunu iyileştirmiştir. Mark Twain adıyla 28 kitap ve birçok kısa öykü, mektup ve taslak yazmıştır. 1910'da ölmüştür.

Önemli Eserleri

1876 *Tom Sawyer'in Maceraları*
1881 *Prens ve Dilenci*
1883 *Mississippi'de Hayat*

TEKRAR MADENE İNMEK, ISTIRAP ÇEKMEK VE MÜCADELE ETMEK İSTEDİ

GERMINAL (1885), ÉMILE ZOLA

KISACA

YAKLAŞIM
Natüralizm

ÖNCE
1859 İngiliz doğa bilimci Charles Darwin'in *Türlerin Kökeni* eseri, fizyolojik determinizme inancı pekiştirerek sayısız edebi eser üzerinde önemli bir etki yaratmıştır.

1874 Thomas Hardy'nin *Çılgın Kalabalıktan Uzak* romanı, insanlığın adaletsiz koşulunu yazgıcı bir biçimde betimleyerek Fransız Natüralizmini müjdeler.

SONRA
1891 İngiliz romancı George Gissing'in *New Grub Street* eseri yoksulluğun yaratıcılık üzerindeki yıkıcı etkisini inceler.

1895 Stephen Crane'in Amerikan İç Savaşı sırasında geçen *Cesaret Madalyası* eseri deneyimsiz bir askerin katliama tepkilerini psikolojik natüralizmle sunar.

Natüralizm 19. yüzyılın ortasında Fransa'da Romantizmin duygusal hayalciliğine tepki olarak gelişen bir edebi akımdır. İdealize edilmiş bir dünya betimlemek yerine en aşağı sosyal katmanlardakilerin zorlu hayatlarına odaklanmıştır. Gustave Flaubert'in *Madam Bovary*'sinde olduğu gibi gündelik hayatın doğru bir tasvirini sunmayı amaçlayan gerçekçilikle birçok ortak noktası vardır. Natüralizm benzer edebi tutkulara sahiptir ve detaylandırılmış gerçekçiliği kullanmıştır ama insanların kendi çevrelerinin etkilerini aşamayacağı kuramını temel almıştır. Bu nedenle Natüralist yazarlar, karakterlerin farklı koşullar altında nasıl davranacaklarını incelemek için sözde bilimsel objektiflik ve gözlem prensiplerini uygulamıştır. Aslında tüm Natüralist kurmaca aynı zamanda gerçekçidir ama bunun tersi her zaman doğru değildir.

> Mumu söndür. Düşüncelerimin ne renk olduğunu görmeye ihtiyacım yok.
> **Germinal**

Belgesel Natüralizm

Natüralist akımın önde gelen figürü Fransız yazar Émile Zola'dır. *Germinal*, Zola'nın 20 ciltlik Rougon-Macquart Dizisinin 13. romanıdır ve "İkinci İmparatorluk zamanında bir ailenin doğal ve sosyal tarihçesi" alt başlığını taşır. Zola bu eserinde bir tek geniş ailede katılımın ve çevrenin farklı karakterler üzerindeki deterministik etkilerini inceler. Yeni Fransız devrimci takviminde, "Germinal" bitkilerin canlanmaya başladığı bahar ayının adıdır; romanın adı iyimser bir biçimde daha iyi bir gelecek olasılığına işaret eder.

Zola kuzey Fransa'daki bir madenci kasabasındaki hayatı betimler; sermaye ve emek arasındaki mücadelenin yanı sıra çoğunlukla yazgısı kötü olan karakterler üzerinde çevre ve kalıtımın amansız etkilerini yansıtır. Kısmen 1869 ve 1884'teki madenci grevlerinden ilham alarak öyküsünün arka planını özenle araştırmıştır.

Ayrıca bkz: *Tess* 192–93 ▪ *Çılgın Kalabalıktan Uzak* 200 ▪ *Bir Bebek Evi* 200 ▪ *Cesaret Madalyası* 202 ▪ *Sister Carrie* 203

Zola'nın Rougon-Macquart Dizisinde, ana karakterlerin hepsi bir tek kadının soyuna dayanır: Adelaïde Fouque. Zola bunlar aracılığıyla kalıtım teorilerini araştırır; alkolizm veya delilik gibi miras alınan özelliklerin kuşaktan kuşağa farklı bir biçimde ama merhametsizce kendini ortaya koymasını ele alır.

Zola neredeyse kendi içinde bir karakter halini alan madeni çağrıştırmak için adli gerçekçiliği etkin bir biçimde kullanır. İmgelem ve metaforların kullanımı ona daha güçlü bir gerçekçilik katar; böcek benzeri işçileri yutup sindiren bir dev, obur bir canavardır.

Gelecek Umudu

Romanın ana kahramanı patronuna sövdükten sonra işini kaybeden, bir alkoliğin oğlu, eğitimli ama değişken Étienne Lantier'dir. Étienne, Montsou'ya gelip madende iş bulur. Kendisine miras kalan şiddet eğiliminden usanmış bir halde alkolden uzak durmaya çalışır. Dışarıdan gelen biri olması, gördüğü acı ve adaletsizliği değerlendirmesine ve zorluklar içindeki insanlara acımasına imkân tanır. Roman ilerledikçe, yoksulluk ve çalışma koşulları kötüleşir. Sonunda işçiler idealist Étienne'nin öncülüğünde greve gider. Ayaklanmalar çıkınca ve grev şiddet yoluyla bastırılınca madenciler onu suçlar. Étienne acımasızlığa ve yalnızlığına rağmen daha iyi bir toplumun tohumlarının atılabileceği inancını korur.

Zola'nın belirleyici olduğu edebi Natüralizm Avrupa'da görece kısa ömürlü bir akım olmuştur ama Stephen Crane, Jack London, Theodore Dreiser ve Upton Sinclair gibi yazarların çevrenin karakterler üzerindeki etkilerini farklı yollardan incelediği ABD'de gelişmeye devam etmiştir.

Émile Zola

Émile Zola 1840'ta Paris'te doğmuştur; babası 1847'de ölünce ailesi maddi güçlükler yaşamıştır. 1862'de Zola, Hachette adındaki yayımcılık firmasında işe girmiş ve dergilere eleştiriler yazarak ek gelir elde etmiştir. Üç yıl sonra şöhrete ulaşmış, sadece edebi eserleriyle geçimini sağlamaya karar vermiş ve 1865'te ilk romanı *Claude İtiraf Ediyor*'u yayımlamıştır.

Zola 1898'de Yahudi bir subayın asılsız bir biçimde vatan hainliğiyle yargılandığı ünlü Dreyfus Olayına müdahil olmuştur: Genelkurmayı eleştiren *"Suçluyorum"* adıyla bilinen açık mektubu yazmıştır. Bu yüzden iftira suçundan yargılanmış ve İngiltere'ye kaçmak zorunda kalmıştır. 1899'da Fransa'ya dönmesine izin verilmiştir. Zola 1902'de bacanın tıkanmasından kaynaklanan karbonmonoksit zehirlenmesi sonucu ölmüştür. Bazıları bu ölümün bir kaza olamayacağına, Dreyfus karşıtlarının işi olabileceğine inanır.

Önemli Eserleri

1867 *Thérèse Raquin*
1877 *Meyhane*
1890 *Hayvanlaşan İnsan*

AKŞAM GÜNEŞİ, ONA ARTIK GÖKYÜZÜNDEKİ İLTİHAPLI BÜYÜK BİR YARA GİBİ ÇİRKİN GÖRÜNÜYORDU

TESS (1891), THOMAS HARDY

KISACA

YAKLAŞIM
Kişileştirme

ÖNCE
1807 William Wordsworth, "Vadiler ve tepelerin üstünde süzülen, / Bir bulut gibi tek başıma dolaştım" şiirinde kişileştirmeyi kullanır.

1818 Mary Shelley, Frankenstein'ın 5. Bölümünü geleceği haber veren doğa güçlerine atıfta bulunarak "Kasım ayının kasvetli bir gecesiydi..." cümlesiyle açar.

1847 Emily Brontë'nin *Uğultulu Tepeler*'i insani duyguları temsil etmek için bozkır havasını kullanır.

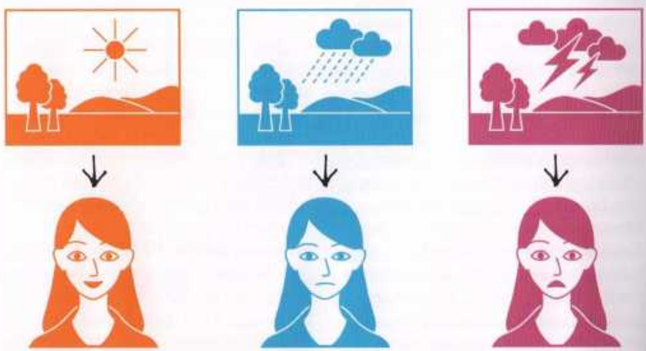
SONRA
1913 İngiliz romancı D. H. Lawrence'ın *Oğullar ve Sevgililer* eserinde karakterlerin ruh halleri etraflarındaki çevre çağrıştırılarak yansıtılır.

1922 T. S. Eliot'ın *Çorak Ülke*'si "Nisan ayların en acımasızıdır" diyerek açılır ve "unutkan kar" göndermesi yapar.

İngiliz yazar Thomas Hardy'nin eserlerinde manzara ve doğayla güçlü bir bağ vardır. Bu ilişki, yazarın doğduğu yer olan Dorset'e büyük sevginin bir yansımasıdır; önemli romanlarının hepsi burada geçer. Orijinal adı *Tess of the d'Urbervilles* olan romanda, doğa geleneksel, kırsal hayatın sahiciliğini ve kendiliğindenliğini temsil eder. Doğanın kötüye gitmesi durumunda, Hardy yalnızca yıkıcı olarak değil, aynı zamanda genel anlamda insanların ıstırabının göstergesi olarak betimlenen güçlü "modern" kuvvetlere işaret eder.

Hardy'nin kişileştirmeyi kullanması aracılığıyla Tess Durbeyfield karakterini ve ruh hallerini yansıtan doğayla uyum içinde gösterilir. Kişileştirme [pathetic fallacy] terimi 1856'da sanat eleştirmeni John Ruskin tarafından ortaya atılmıştır ve insan davranışı ve duygularının doğaya atfedilmesini anlatır;

Kişileştirme, Hardy ve diğer yazarlar tarafından insani duyguları doğanın çeşitli yönlerine bağlamak için kullanılır. Örneğin ruh hallerini belirtmek için havanın durumuna referansta bulunulur; güneş ışığı mutluluğu, yağmur ıstırabı ve fırtına da içsel çalkantıyı anlatır.

Ayrıca bkz: *Frankenstein* 120–21 ▪ *Uğultulu Tepeler* 132–37 ▪ *Kasvetli Ev* 146–49 ▪ *Çorak Ülke* 213 ▪ *Çılgın Kalabalıktan Uzak* 200

bu araç 19. yüzyıl romanlarında sıklıkla kullanılmıştır.

Tess ilk başta masum olarak gösterilir. Bahar Bayramında beyazlar içinde bir "bakire" olarak dans eder ve Angel Clare'in dikkatini çeker. Angel de onun gözünden kaçmaz. Yazar kitabın alt başlığında *(Saf Bir Kadın)* Tess'i "saf" olarak nitelendirip bir Hristiyan duyarlılığı çağrıştırsa da, Tess ilk önce pagan, dişil ve doğal olanın vücut bulması ve kutsanması olarak görünür. Tess'in d'Urbervilles adlı aristokrat Norman Ailesinden gelme olduğu iddiası, onun öyküsünü şekillendiren talihsizlikler dizisine zemin hazırlar. Bu gerçeğin açığa çıkması Tess'i doğal benliğinden –Angel'in "yeni çiçek açmış doğanın çocuğu"– uzaklaştırır ve nihayetinde sonuçlar doğurur.

Olaylar geliştikçe ve Tess'in hayatı Alec d'Urberville'le iç içe geçtikçe, Tess "iltihaplı yara" gibi bir güneşin altında, sis kefenine sarılmış ormanlar gibi daha huzur bozucu ortamlarda betimlenir. Kişileştirmenin aşırı bir örneğinde, Tess bir ormanda yürür ve kendini avlanmış ve terk edilmiş can çekişen sülünler arasında bulur. Acılarına son vererek merhamet göstermek zorunda kalır. Kendi yaşadığı zorlukları, kuşların yaşadığı acıyla karşılaştırınca kendini hakir görür.

Erdemli Kurban

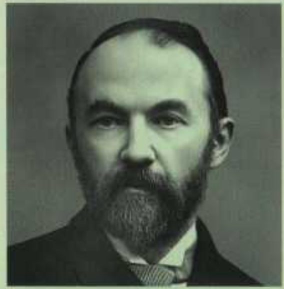
Fakat Tess'in Angel'e aşkı saftır ve Hardy onların olumsuz koşulların üstesinden gelebileceğini gösterir. Evlenirler ama mutlulukları bozulur; evlilik töreninden sonra akşam yaklaşırken öten horoz kötü bir alamettir.

Tess çalkantılı geçmişini anlattıktan sonra Angel geçmişi ve yetiştirilme tarzı nedeniyle onun aleyhine döner ama "işlediği günahlardan çok ona karşı günah işlendiğini" kabul eder. Hardy artık onu doğada, tarlalarda veya hayvanlarla çalışırken anlatmaz. Angel, Tess'i yeni ve yalnız bir ortama yerleştirir. Tess, Sandbourne adlı kasabada bir kapatma olarak yaşar.

Yazgının Kaçınılmazlığı

Angel sonunda Tess'le olmak istediğini kabul edince, âşıklar yeniden birleşir ve tekrar karanlık çökmeden önce kısa ömürlü bir pastoral mutluluk yaşar. Periler gibi "kuru köknar yaprakları yatağında yürüdükleri, sonunda bir araya gelmiş olmanın sarhoş edici atmosferini soludukları" New Forest'a çekilirler. Burada Hardy bir kez daha Tess'in doğayla birliğini ortaya koyar. Orman havası, ölüm ihtimalinden bile üstün gelen mutluluk verici, saf bir aşk uyandırır. Romanın sonundaki taş çemberi hem paganizm hem de doğayı temsil eder ve Tess'in sunak taşında uyuması nihayetinde yazgısına isteyerek teslim olduğunu simgeler.

> Hava sapsarı kesildi, kuşlar çitlerde kıpırdanıp canlandı ve cıvıldadı; patika tüm beyaz özelliklerini sergiledi ve Tess daha da beyaz olan kendi özelliklerini gösterdi.
>
> ***Tess***

Thomas Hardy

Thomas Hardy, 1840'ta Dorset'te taş ve yapı ustası bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmiş ve 16 yaşındayken bir mimarın çıraklığını yapmaya başlamıştır.

22 yaşındayken Londra'ya taşınsa da beş yıl sonra sağlık endişeleri ve yazma isteği nedeniyle Dorset'e dönmüştür. Hardy'nin bütün önemli romanları İngiltere'nin güneybatısında geçer ve bu kurgusal coğrafyaya ortaçağ Anglo-Sakson krallığından hareketle "Wessex" adı verilir. Romanlarının konumlarının birçoğu gerçek olsa da Hardy onlara her zaman kurgusal isimler vermiştir.

Hardy, ıstırap ve trajedi üzerine yazmaya eğilimlidir. Ayrı yaşadığı ilk eşi Emma'nın 1912'deki ölümü, onu en iyi aşk şiirlerinden bazılarını yazmaya yöneltmiştir. 1928 yılındaki ölümünün ardından külleri Westminster Manastarının şairler bölümüne gömülürken, kalbi Emma'nın yanına gömülmüştür.

Önemli Eserleri

1874 *Çılgın Kalabalıktan Uzak*
1878 *Yuvaya Dönüş*
1886 *Bir Hayatın Sırrı*
1887 *Ağaç İşçileri*
1895 *Adsız Sansız Bir Jude*

BAŞTAN ÇIKARILMAKTAN KURTULMANIN TEK YOLU ONA BOYUN EĞMEKTİR

DORIAN GRAY'İN PORTRESİ (1891), OSCAR WILDE

KISACA

YAKLAŞIM
Estesizm

ÖNCE
1884 Fransız yazar Joris-Karl Huysmans'ın *Tersine* adlı romanında estetiğe önem veren eksantrik anti-kahraman Jean des Esseintes orta sınıf ahlakından nefret eder.

SONRA
1901 Alman romancı Thomas Mann'ın *Buddenbrooklar* romanı 19. Yüzyılda burjuva kültürünün gerileyişini detaylı olarak anlatır.

1912 Thomas Mann'ın kısa romanı *Venedik'te Ölüm*'de erotik hayranlığın ve aşırılığın yıpratıcı yoluna sürüklenen bir sanatçı olan Gustav von Aschenbach baştan çıkarılmaya direnemez.

1926 Avusturyalı yazar Arthur Schnitzler'in kısa romanı *Rüya* yayımlanır; Estesizmle ilişkilendirilen yeni yüzyılın başındaki Viyana'daki dekadans akımının önemli bir eseri olarak kabul edilir.

Züppe Lord Henry, Oscar Wilde'ın *Dorian Gray'in Portresi* eserine ismini veren karakteri baştan çıkarıp sefahat hayatına sürüklerken, baştan çıkarılmaya teslim olma önerisi Estesizmin temel prensibini özetler. Estetik akım 19. yüzyılın sonlarında Avrupa ve Britanya'da gelişerek sanatın sosyal, siyasi ve ahlaki "değeri" yerine "sanat için sanat" önceliğini vurgular.

Haz Peşinde

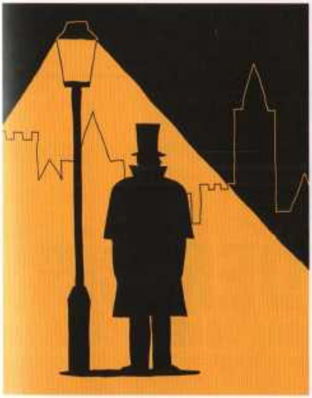
Wilde'ın romanında zarif Dorian yeni hislerin peşinde hedonizmin tüm formlarını kucaklayarak ideal estetiğin dünyasında yaşar. Aşırılık ve yozlaşmanın dünyasına girdikçe, kapalı kapılar ardındaki büyülü portresi günahlarının ona yaşattığı korkuları örtbas eder; kendisi genç ve kusursuz görünmeye devam ederken resmedilmiş görüntüsü gittikçe yaşlı ve çirkin hale gelir.

Öykü sanat ve hayatı sadece duyumsal zevk için takdir etme öğretesinin başlıca örneği olarak görülürken, Dorian'ın aşırılık yolu yıkıcıdır ve Dorian peşinde birçok kurban bırakır. Dorian'ın öyküsü salt bir estetik zevk öyküsü değildir, Estetik akımın kendisi gibi sanatın daha yüce bir amaca hizmet etmesi gerektiğini savunan 19. yüzyılın burjuva ahlakını sorgular. Wilde'ın Estesizm tanımlaması, sanatın ahlaktan arındırılması gerektiğini ileri sürerek buna karşı çıkar. Wilde ahlakdışı duygusallığı ve yıkımı kutsamasını orta sınıf ideolojisinin bir eleştirisi olarak görmüş ve bunun sanatı didaktizme boğduğuna inanmıştır.

Güzellik ve Çürüme

Tıpkı Dorian'ın portresi çürürken kendisinin yüzeysel olarak güzelleşmesi gibi, Estesizmin dış görünüşü de İngiliz İmparatorluğunun zayıflama döneminde orta sınıf sosyal düzeninin yitirilmesinin üzerini örtmüştür. Lord Henry'yi "büyüleyen" güzel çürüme, kaynaklandığı toplumu temsil eder ve bu toplumda zayıflayan bir dünyanın simgesi olarak baştan çıkarılmaya fazlaca boyun eğilir. Güzellik hüküm sürebilir ama bunun korkunç bir bedeli vardır; Dorian'ın ödediği nihai bedel ise ruhudur.

Ayrıca bkz: *Venedik'te Ölüm* 240

İNSAN GÖZÜYLE DEĞER BİÇİLMEMESİ GEREKEN ESKİ VE YENİ ŞEYLER VARDIR

DRACULA (1897), BRAM STOKER

KISACA

YAKLAŞIM
Şehirli Gotik

ÖNCE
1852–53 Charles Dickens'ın *Kasvetli Ev*'inde şehirdeki sis klostrofobi ve karmaşayı temsil etmek için kullanılır; Şehirli Gotik kurmacada gizem ve dehşetin anahtar simgesi haline gelir.

1886 İskoçyalı yazar Robert Louis Stevenson'ın *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde*'ı orta sınıf ahlakının sıkıcılığını dehşet verici bir biçimde değiştirir.

1890 İrlandalı yazar Oscar Wilde'ın toplumsal yozlaşma ve ölümlülüğe odaklanan *Dorian Gray'in Portresi* eseri, klasik bir Şehirli Gotik romandır.

SONRA
1909 Fransız yazar Gaston Leroux'nun *Operadaki Hayalet* eseri, Gotik romanı Paris'in merkezine taşır. Daha sonraki sahne ve film uyarlamaları bu öyküyü geniş kitlelerle buluşturur.

Harabe ve yabani yerlerde geçen doğaüstü ve ölümle ilgili öyküler, 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başındaki Gotik romanı karakterize etmiştir. Daha sonraki Şehirli Gotik roman, toplumsal yozlaşma gibi dönemin anksiyetelerini işleyerek şehir mekânlarını korku yerlerine dönüştürmüştür.

İrlandalı romancı Abraham (Bram) Stoker'ın (1847–1912) *Dracula* romanı, okuyucuyu yabancı diyarlardan gelen vampir Kont'un orta sınıf toplumunu tehdit ettiği Victorya Dönemi Londra'sına götürür. Çoğunlukla fark edilmeden yaşayan Kont, kurbanlarını dilediği gibi seçer; roman şehrin anonimliğinin getirdiği korkuyu gözler önüne serer.

Doğudan Gelen Dehşet

Dracula doğu ve batının karşılaştırmasıdır; Kont doğudan (Transilvanya) gelip İngiltere'nin doğu kıyısına çıkar ve Londra'nın doğusundaki Purfleet'e yerleşir. Viktorya Dönemi okuyucusunun gözünde bu onu yabancılarla, şiddetle ve suçla ilişkilendirmiştir; Karındeşen Jack'in 1888'de birçok kadını öldürdüğü Whitechapel, East London'daki dehşet okuyucuların zihninde halen taze olmalıdır.

Gaz lambaları, bilim, teknoloji ve polis gibi modern olan hiçbir şey, mit ve folklorun diyarından gelen bu kadim istilacı karşısında fayda sağlamaz. Kont Dracula yabancı, karanlık, hayvansı bir güç olarak betimlenir. Kont yaşayan ölü lanetini yayarken şehir hayatının sefaletiyle ilişkilendirilen bulaşıcı hastalık, cinsellik ve yozlaşma da ön plana çıkar.

> Ne biçim bir insan bu, daha doğrusu insan suretine girmiş ne biçim bir yaratık??
> ***Dracula***

Ayrıca bkz: *Kasvetli Ev* 146–49 ▪ *Dorian Gray'in Portresi* 194 ▪ *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde* 200 ▪ *Yürek Burgusu* 203

DÜNYANIN KARANLIK YERLERİNDEN BİRİ

KARANLIĞIN YÜREĞİ (1899), JOSEPH CONRAD

KISACA

YAKLAŞIM
Kolonyal Edebiyat

ÖNCE
1610–11 Shakespeare'in sömürgeci tutumları betimleyen ilk kurgusal eserlerden biri olan *Fırtına* oyununda Prospero Caliban'ı köleleştirir.

1719 *Robinson Crusoe*'da Daniel Defoe'nun kahramanı yerli Cuma'ya Batı dünyasının "üstün" yönlerini öğretir.

SONRA
1924 E. M. Forster'ın *Hindistan'a Bir Geçit* romanı sömürgeci ve sömürülen arasında doğru bir anlayışın var olup olamayacağını sorgular.

1930'LAR Aimé Césaire ve L-S Senghor'un öncülüğündeki Négritude edebiyat akımı ortak bir siyah kimliği adına Fransız sömürgeci ırkçılığı reddeder.

1990'LAR Edebiyatta kolonyal temsilin incelenmesi, diğer bir deyişle Postkolonyalizm edebiyat kuramında popüler hale gelir.

19. yüzyılda emperyalizm hüküm sürmüş ve birçok Avrupa ülkesi uzak kolonileri üzerinde tahakküm kurmuştur. Batılı yazarlar genellikle bariz bir şekilde sömürgeci tutumlar benimsemiştir ve sömürgeci ulusun hissettiği üstünlük duygusu dönemin romanlarında rahatlıkla görülebilir.

Fakat 20. yüzyılın başında kolonyalizm ve sömürgeleştirilen halklar üzerindeki acımasız etkileri sorgulanmaya başlamıştır. Yazarlar kolonyalizmin karmaşık özelliklerini ve imparatorluğun doğrularını ve yanlışlarını incelemek için emperyalist perspektiflerden uzaklaşmıştır.

> Bu nehirde ilerlemek, dünyanın başlangıcına doğru zamanda geriye gitmek gibiydi.
> ***Karanlığın Yüreği***

Örneğin Rudyard Kipling'in eserleri, iyiliksever İngiliz İmparatorluğu imajına incelikli bir biçimde meydan okur. Fakat kolonyal sömürge ve hoşgörüsüzlük temaları bu dönemin edebiyatında en çok Joseph Conrad'ın eserlerinde, özellikle de *Karanlığın Yüreği* adlı kısa romanında görülür.

İçteki Karanlık

Romanın geçtiği Afrika, Viktorya Dönemi Britanya'sının gözünde "karanlık kıtadır." Conrad bu karanlık imgesini kitabın başından sonuna kullanır; örneğin Thames Nehrinin "yoğun bir karanlığın yüreğine" aktığını söyler. Fakat Londra da "dünyanın karanlık yerlerinden biridir." Roman bu karanlığın hem dışarıda hem de içeride var olabileceğini ortaya koyar; romanın gizemli fildişi tüccarı Kurtz gibi Avrupa sosyal sisteminin sınırlarının dışına çıkan beyaz adam, kendi ruhundaki karanlığı görmeye başlayabilir.

Romanın başında, bir grup arkadaş Thames Nehrine demir atmış bir teknede oturur. İçlerinden biri olan Marlow, Belçika Kongo'sunda geçirdiği zamanları anlatır. Öyküsünün başında kendi ifadesiyle "dünyanın fethi" hakkındaki düşün-

Ayrıca bkz: *Robinson Crusoe* 94–95 ▪ *Bir Afrika Çiftliğinin Öyküsü* 198–203 ▪ *Nostromo* 240–45 ▪ *Hindistan'a Bir Geçit* 240–45 ▪ *Parçalanma* 266–67

celerini açıklar ve bunun "derinlemesine düşününce çok da iyi bir şey olmadığını" söyler. Fetih, "kendimizden farklı bir ten rengine veya biraz daha yassı burunlara sahip olanların" mülksüzleştirilmesi anlamına gelir.

Marlow'un Kongo yolculuğu, cehenneme yapılan bir yolculuk gibi okunabilir: Afrikalı siyahlar aşırı çalışmaktan ve beslenme yetersizliğinden ölmektedir; Avrupalı beyazlar yavaş yavaş aklını yitirmektedir ve Marlow'un gemisi ormanda yaşayanların saldırısına uğrar. Çok miktarda fildişi toplayan ama çevresindeki veya kendi içindeki karanlığa gömülen Kurtz hakkında anlatılan öykülere kafayı takar. Marlow'un bulduğu notlarda Kurtz "vahşi gelenekleri" bastırma çabasının vardığı sonu kargacık burgacık bir cümleyle anlatır: "Bütün vahşilerin kökünü kazıyın!" Conrad burada Afrika'yı sözde "uygarlaştırma" misyonunun altında ten rengi farklı olanları toptan yok etme dürtüsünün yattığını ifade eder. Fakat Marlow "iyi dostlar" olarak nitelendirdiği yamyam mürettebatıyla benzerliğinin farkına vardığı gibi, Kurtz'la benzerliğini de anlar. Psikanalist Sigmund Freud'un çağcılı Conrad, "karanlığın yüreğinin" insanın içinde olabileceğini ileri sürer ve Marlow'un Afrika kıtasının derinliklerine yaptığı yolculuk insan psişesine yapılan bir yolculuk olarak okunabilir.

Marlow'un Kongo Yolculuğu

Joseph Conrad

3 Aralık 1857'de Polonya'nın kontrolündeki Ukrayna'da Jozef Teodor Konrad Korzeniowski adıyla dünyaya gelmiştir. Annesinin erken ölümü ve babasının siyasi bir sürgün olarak Sibirya'ya gönderilmesinin ardından, Conrad dayısı tarafından Kraków'da yetiştirilmiştir. 17 yaşındayken Fransa'ya gitmiş ve birçok bohem arkadaşı olmuştur; gemi kaptanı olarak çalışmaya başlamıştır ve bu dönemdeki gözlemleri romanlarındaki detayların büyük bir kısmına zemin hazırlamıştır. Conrad daha sonra deniz subayı olma niyetiyle İngiltere'ye yerleşmiştir. Denizci olarak geçirdiği 20 yılda İngilizceyi yavaş yavaş öğrenmiş ve yazmaya başlamıştır. 1886'da İngiliz vatandaşlığına geçmiş ve 1889'da *Almayer's Folly* adındaki ilk romanını yazmaya başlamıştır. 1890'da Belçika Kongosu'nda *Le roi des Belges* adlı buharlı gemiyi idare ederken geçirdiği zaman, *Karanlığın Yüreği*'nin anahatlarını oluşturmuştur. Conrad 1924'te 67 yaşındayken ölmüştür.

Önemli Eserleri

1900 *Lord Jim*
1904 *Nostromo*
1907 *Muhbir*
1911 *Ramuzov'un Öyküsü*

EK OKUMALAR

İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ (1859), CHARLES DICKENS

Üretken İngiliz yazar Charles Dickens'ın (bakınız sayfa 147) iki tarihsel romanından biri olan *İki Şehrin Hikâyesi*, 1789 Fransız Devrimi öncesi ve esnasındaki Londra ve Paris'te geçer. Mizahtan eksikliğiyle dikkat çeken roman, Dr. Manette'nin, torunu Lucie'nin, eşi siyasi göçmen Charles Darnay'ın ve Darnay'ın benzeri Sydney Carton'ın öyküsünü anlatır. Köylülerin zor durumunu, Bastil baskınını ve giyotin dehşetini anlatan Dickens, Darnay'ın hayatını riske atan çok eskilere dayanan bir sırrın ortaya çıkışında okuyucuda merak yaratır.

BÜYÜK UMUTLAR (1860–1861), CHARLES DICKENS

Dickens'ın en büyük eleştirel ve popüler başarılarından biri olan Büyük Umutlar, katı bir abla ve onun iyi yürekli eşi nalbant Joe Gargery tarafından büyütülen bir öksüz olan Pip'in firari bir suçluyla karşılaştığı puslu Kent bataklığında açılır. Zaman geçer ve Pip'in hayatı onun bir centilmen olmasına imkân tanıyan ismi belirsiz bir hayırseverden gelen "büyük umutlar" uyandıran haberle dramatik bir biçimde değişir. Dickens'ın çok beğenilen mizahının belki de en iyi örnekleriyle dolu olan roman birçok unutulmaz karakter barındırır: solgun ve hayata küsmüş Bayan Havisham; onun evlatlık edindiği soğuk ve kibirli Estella ve mahkûm Abel Magwitch. Sonunda yardımsever kişinin kimliği açığa çıkınca Pip'in hayatı altüst olur.

> Gözyaşı dökmekten asla utanmamalıyız... gözyaşları toprağın kör edici tozunun üzerine düşen yağmur damlalarıdır.
>
> ***Büyük Umutlar***
> **Charles Dickens**

THÉRÈSE RAQUIN (1867), EMILE ZOLA

Zola (bakınız sayfa 191) ilk başta tefrika halinde yayımlanan *Thérèse Raquin*, kadın kahramanı Thérèse'nın trajik öyküsünü anlatır. Hastalıklı kuzeni Camille'le mutsuz bir evliliği olan Thérèse, kocasının arkadaşı Laurent'le ihtiras dolu bir aşk yaşar. Çift Camille'i öldürür ve bu eylem tutkularını nefrete dönüştürerek hayatları boyunca peşlerini bırakmazlar. Zola'nın bilimsel "mizaç" incelemesiyle dikkat çeken roman, bazıları tarafından "tiksindirici" bulunsa da Zola'nın büyük bir yazar olarak kabul görmesine katkıda bulunmuştur.

AYTAŞI (1868), WILKIE COLLINS

T. S. Eliot tarafından "modern İngiliz dedektif romanlarının ilk, en uzun ve en iyisi" olarak nitelendirilen Wilkie Collins'in *Aytaşı* romanı, eşsiz bir Hint elmasının bir İngiliz kır evinden gizemli bir biçimde çalınmasını konu edinir. Collins'in daha önceki eseri *Beyazlı Kadın*'da çok etkili bir biçimde kullandığı birden çok anlatıcı yönetimini kullanır. İlk olarak tefrika halinde yayımlanan kitap daha sonradan klasik dedektif romanı öğeleri haline gelecek şeyleri yerleştirmiştir: merak uyandırma, yanlış yönlendiren ipuçları ve olaylar, beceriksiz bir yerli polis, zeki ama kendine özgü bir dedektif (Ça-

Wilkie Collins

1824'te Londra'da manzara ressamı William Collins'in oğlu olarak dünyaya gelen Wilkie Collins yatılı okulda her gece uyumadan önce kendisine öykü anlatmasını isteyen zorba bir arkadaşı sayesinde henüz bir ergenken öyküler uydurabilme yeteneğini keşfetmiştir. 1851'de Dickens'la tanıştırılmış ve kendisine hamilik yapan bu edebiyat deviyle birlikte çalışmış ve yirmi yılı aşkın bir süre boyunca yakın bir arkadaşlık geliştirmiştir. 1860'larda Collins en ünlü ve kalıcı eserlerini yazarak gizem öykülerinin ve merak uyandırıcı kurmacanın öncüsü olmuştur. Bu janr daha sonra dedektif romanlarını ortaya çıkarmıştır. Collins, 1889'da geçirdiği felç sonucu ölmüştür.

Önemli Eserleri

1859–60 ***Beyazlı Kadın***
1868 ***Aytaşı***

vuş Cuff), asılsız şüpheler, kilitli bir oda ve dramatik bir çözüm.

KÜÇÜK KADINLAR
(1868–1869), LOUISA MAY ALCOTT

Amerikalı yazar Alcott'ın (1832–88) orijinalinde iki cilt halinde yayımlanan *Küçük Kadınlar* romanı, Amerikan İç Savaşında 1861–65 yılları arasında New England'da geçer. Genç kadınlığına adım atan dört kız kardeşin çeşitli eylem ve özlemlerini anlatır: Meg, Jo, Beth ve Amy. Kitap geleneksel feminen rolleri reddederek genç kadınlığa yeni ve modern bir biçimde yaklaşan bir janr yerleştirerek Atlantik'in her iki kıyısında muazzam bir başarıya ulaşmıştır. Alcott'ın karakterleri, başta uyum sağlamaya direnen erkek gibi bir kız olan Jo olmak üzere, bazen duygusal olarak görülseler de kararlı kadınlardır.

BUDALA
(1868–1869), FYODOR DOSTOYEVSKİ

Rus Edebiyatının "Altın Çağının" en parlak eserlerinden biri kabul edilen *Budala*'yı kaleme alan yazar ve filozof Dostoyevski (bakınız sayfa 174) "tamamen güzel bir insan betimlemeyi" amaçlamıştır. Bunun sonucunda romanın baş kahramanı ve "budalası" Prens Mişkin ortaya çıkmıştır. Mişkin neredeyse İsa benzeri bir şefkat besleyen ama nihayetinde saf olan bir soyludur. İsviçre'deki bir sanatoryumdan döndükten sonra Aglaya Yepançin'e duyduğu romantik aşk ve kısıtlanmış ve bastırılmış bir kadın olan Nastasya Filippovna'ya duyduğu şefkatli aşk arasında kalır. İyiliği sınanır ama nihayetinde gittikçe yozlaşan bir toplumda Mişkin'in şefkati ve dürüstlüğüne yer yoktur.

> Her ikisi de amacına ulaşamadı; yalnızca aşkı düşleyen de, güce kavuşmayı düşleyen de.
>
> ***Duygusal Eğitim***
> **Gustave Flaubert**

DUYGUSAL EĞİTİM
(1869), GUSTAVE FLAUBERT

1848 devrimi ve sonrasındaki III. Napoléon'un İkinci Fransız İmparatorluğu sırasında geçen, Fransız roman ve oyun yazarı Flaubert'in (bakınız sayfa 160) *Duygusal Eğitim* romanı genç ve bir ölçüde köksüz bir hukukçu olan Frédérick Moreau'nun eylemlerini ve daha yaşlı, evli bir kadın olan Madam Arnoux'a delicesine âşık olmasını anlatır. Kendi hayatından olaylara yer veren Flaubert, duruşunu ve incelik yoksunluğunu eleştirdiği dönemin Fransa'sındaki burjuva toplumunun gerçekçi bir tablosunu yaratmak için sade, objektif ve zaman zaman da ironik bir tarzda yazar.

YEDİ KARDEŞLER
(1870), ALEKSIS KIVI

Fin yazar Kivi'nin (1834–72) on yılda yazdığı *Yedi Kardeşler* romanı, sosyal gelenekleri reddeden ve avcı olarak yaşamak için ormana kaçan yedi kardeşin taşkın ve çoğu zaman da felaketle sonuçlanan maceralarını anlatır. Romantizm, gerçekçilik ve bolca mizahı bir araya getiren roman, Kivi'nin erken ölümüne katkıda bulunmuş olabilecek şekilde eleştirmenler tarafından çok sert biçimde eleştirilmiştir. Günümüzde bir başyapıt ve Finlandiya'da İsveç edebiyatının egemenliğini kıran Fin dilinde yazılan ilk önemli roman olarak kabul edilir.

GAUCHO MARTÍN FIERRO
(1872), JOSÉ HERNANDEZ

Arjantinli şair Hernandez'in (1834–86) büyük ölçüde toplumsal protesto niteliği taşıyan *Gaucho Martín Fierro* adlı eseri, yeşil pampas ovalarındaki geleneksel yaşamları sanayileşme ve siyasi manipülasyon tehdidi altındaki sığır çobanları gaucho'ların yaşam biçimini anlatan epik bir şiirdir. Şiirde bir *payador* (*gaucho* ozanı) olan Martín Fierro kendi bastırılmış hayatını ve *pampas* ovalarının ıssızlığını anlatır. Hernandez Gaucholarin davasına destek olmuştur ve yok olan bir hayata ilişkin nostaljik bir bakış sunan şiir edebi ve popüler anlamda başarıya ulaşmıştır.

CEHENNEMDE BİR MEVSİM
(1873), ARTHUR RIMBAUD

Fransız deha Rimbaud (1854–91) tarafından henüz 19 yaşındayken yazılan *Cehennemde Bir Mevsim* şairin fırtınalı hayatını yansıtan nesir ve nazım karışımı bir eserdir. Dokuz kısımdan oluşan şiir, anlatıcının yolculuk yaptığı cehennemleri inceleyen sahnelerden oluşur; bunlar Rimbaud'nun ahlaki krizini ve sevgilisi olan sanatçı Paul Verlaine'la ilişkisinin bozulmasından sonraki düşünceli halini yansıtır. Kitap Sembolist

Henrik Ibsen

"Gerçekçiliğin babası" kabul edilen ve tiyatroda Modernizmin öncülerinden biri olarak görülen Ibsen 1828'de Norveç'in kuzeyindeki Skien'de dünyaya gelmiştir. 15 yaşındayken oyunlar yazmaya başlamış ve bunu kariyeri haline getirmeye karar vermiştir. Brand (1865) oyunu adını duyurmasını sağlamıştır ve daha sonraki keskin sosyal gerçekçilikle yüklü oyunları onu uluslararası şöhrete ulaştırmıştır. Oyunlarının birçoğu Norveç'te geçse de 1868'den sonraki en üretken yıllarını İtalya ve Almanya'da çalışarak geçirmiştir. 1891'de Norveç'e ulusal kahraman olarak geri dönmüştür. Bir dizi felç geçirmesinin ardından 1906'da ölmüştür.

Önemli Eserleri

1879 *Bir Bebek Evi*
1881 *Hortlaklar*
1884 *Yaban Ördeği*
1890 *Hedda Gabler*
1892 *Yapı Ustası*

harekete ve gelecek şair ve yazar kuşaklarına ilham kaynağı olmuştur.

ÇILGIN KALABALIKTAN UZAK
(1874), THOMAS HARDY

İngiliz yazar Thomas Hardy'nin (bakınız sayfa 193) ilk popüler başarısı ve Wessex'te geçen ilk romanı olan *Çılgın Kalabalıktan Uzak*, birbirine zıt üç talibi kendine çeken bağımsız ve cesur bir kadın olan Bathsheba Everdene'i merkez alır. Talipleri sadakatli çoban Gabriel Oak, komşusu çiftçi Boldwood ve atılgan Çavuş Troy'dur. Kır hayatının çağrışımsal betimlemelerini sunan Hardy ret, yoksulluk, sadık aşk ve kuralsız tutku temalarını işler.

ANNA KARENINA
(1875–1877), LEV TOLSTOY

Dostoyevski tarafından "kusursuz" bir roman olarak nitelendirilen Rus yazar Lev Tolstoy'un (bakınız sayfa 181) *Anna Karenina* romanı, Aleksi Karenin'in güzel ve akıllı karısı Anna'yla genç bir bekâr olan Kont Vronski'nin zina ilişkisinin izini sürer. Karenin karısının ilişkisini fark eder ama kendi konumunu korumak arzusuyla eşinden boşanmayı reddeder. Âşıklar İtalya'ya gider, bir çocukları olur ve zorlu bir hayat sürerler. Dönemin toplumsal kurallarını çiğnediği için Anna toplumdan dışlanır. Anna'nın öyküsüne paralel olarak, Tolstoy'un kendisini temel alan bir karakter olan toprak sahibi Levin ve evlilik yoluyla Anna'yla akraba olan ve ilk başta Vronski'ye delicesine âşık olan Kitty'nin öyküsü ilerler. Levin ve Kitty, zorlu bir flört döneminin ardından mutlu ve tatmin edici bir evlilik yaşar. Bu, Tolstoy'un basit, pastoral hayata inancını yansıtır.

DANIEL DERONDA
(1876), GEORGE ELIOT

Daniel Deronda, İngiliz romancı Eliot'ın (bakınız sayfa 183) tamamlanmış son eseridir. Viktorya Dönemi İngiltere'sinde Yahudi karşıtlığını teşhir etmesi ve Yahudi ideallerine anlayışla yaklaşmasıyla dikkat çeken roman, iki koldan ilerler: İlki mutsuz bir evlilikte bastırılmış ve hayal kırıklığına uğramış Gwendolen Harleth'le ilgiliyken, ikincisi Yahudi genç kız Mirah Lapidoth'u kurtararak kendi Yahudi kökenini keşfeden varlıklı ve şefkatli bir adam olan Daniel Deronda'yı anlatır. Deronda ve Gwendolen tesadüf eseri karşılaştıktan sonra hayatları iç içe geçmeye başlar. Deronda'nın Yahudi davasını destekleme kararı Gwendolen'ın kendi özgürlüğünün peşine düşmesine imkân tanır..

BİR BEBEK EVİ
(1879), HENRIK IBSEN

Norveçli oyun yazarı, şair ve tiyatro yönetmeni Henrik Ibsen'in üç perdelik oyunu *Bir Bebek Evi* ilk kez sahnelendiğinde öfke ve münakaşa yaratmıştır. Oyun sıradan bir aileyi betimler: bir banka avukatı olan Torwald Helmer, karısı Nora ve üç çocukları. Fakat oyun Ibsen'in geleneksel evlilikle ilgili eleştirel görüşünü de ifade eder: Nora kocasıyla ciddi bir anlaşmazlık yaşadıktan sonra hem onu hem de çocuklarını terk ederek bağımsız olmayı ve kendini gerçekleştirmeyi amaçlar.

KARAMAZOV KARDEŞLER
(1880), FYODOR DOSTOYEVSKİ

Rus yazar Dostoyevski (bakınız sayfa 174) yaklaşık iki yılda yazdığı *Karamazov Kardeşler*, yazarın son romanıdır ve birçokları tarafından başyapıtı olarak kabul edilir. İsimsiz bir birinci şahıs anlatıcı tarafından anlatılan roman sorumsuz, müsrif Fyodor Karamazov ve iki evliliğinden oğullarının öyküsünü anlatır: hedonist Dimitri; rasyonalist ve ateist Ivan; derin bir inanç besleyen Alyoşa ve asık suratlı ve epilepsi hastası olan gayrimeşru oğlu Smerdyakov. Aile içindeki miras kavgasını ve Dimitri ile Fyodor arasındaki aşk rekabetini anlatan ve baba katilliği temasını tanıtan Dostoyesvki,

inanç ve kuşku, özgür irade sorunu ve ahlaki sorumluluk sorunu gibi önemli soruları ele alır. Dostoyevski bu romanını tamamladıktan dört ay sonra ölmüştür.

DEFİNE ADASI
(1881–1882), ROBERT LOUIS STEVENSON

İlk olarak bir çocuk dergisinde bölümler halinde yayımlanan Robert Louis Stevenson'ın *Define Adası* romanı korsanlar, toprağa gömülmüş bir hazine ve bataklıklarla dolu tropik bir adaya yer veren çocuk edebiyatının bir başyapıtıdır. Dünyanın dört bir yanından çocukların ilgisi çeken heyecanlı roman, ergenlik çağındaki Jim Hawkins duyarlılık ve olgunluk kazanırken bir olgunlaşma romanı niteliği de taşır. Yazar tek bacaklı korsan Uzun John Silver'ın sürekli değişen karakterini betimleyerek ahlaki sorunları da ele alır.

BİR AFRİKA ÇİFTLİĞİNİN ÖYKÜSÜ
(1883), OLIVE SCHREINER

Güney Afrikalı feminist yazar Olive Schreiner (1855–1920) *Bir Afrika Çiftliğinin Öyküsü* romanı, Güney Afrika'da kendi büyümüş olduğu bozkırda geçer; *veld* adı verilen bozkırlar, bölgenin Hollandalı yerleşimcilerinin sığır yetiştiriciliği yaptığı otlaklardır. Yazarın derinden inandığı görüşleri yansıtan romanda Lyndall adındaki genç kadın Boer toplumunun İncille bağlantılı kısıtlamalarına meydan okur ve talibi Waldo da geleneklere isyan eder. Schreiner'in Lyndall tasviri ona hem feminist övgüler hem de kötü şöhret kazandırmıştır. Kurgusal bir Güney Afrika manzarası kullanımı da öncü niteliktedir.

> “Hiçbir şey değersiz değildir – her şey anlamlıdır; hiçbir şey küçük değildir – bir bütünün parçasıdır.”
>
> ***Bir Afrika Çiftliğinin Öyküsü***
>
> **Olive Schreiner**

LA REGENTA
(1884–1885), LEOPOLDA ALAS

İspanyol romancı Alas'ın (1852–1901) ilk başta iki cilt olarak yayımlanan *La Regenta* adlı romanı bir taşra kasabasında yaşayan ve din ve zina aracılığıyla mutluluğu arayan *la Regenta*'nın öyküsünü anlatır; bir hâkimin karısı olan *la Regenta*'nın adı İspanyolcada "komuta eden kadın" anlamına gelir. Katedralin rahibi ve yerli Kazanova Alvaro Mesia gibi karakterleriyle zengin romanda, taşra hayatının dikkat çekici bir tasviri sunulur ve karakterlerin olayları anlatmasına izin verilerek psikolojileri incelenir.

DR. JEKYLL VE MR. HYDE
(1886), ROBERT LOUIS STEVENSON

Yazarının şöhretini sağlamlaştıran ve adını ölümsüzleştiren *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde* bazen "bölünmüş kişilik" olarak adlandırılan durumu dikkat çekici bir biçimde tasvir etmesiyle tanınır. Kitap başlangıçta iki adamın gizemini anlatır: saygıdeğer ve sosyal Dr. Henry Jekyll ve onunla bir biçimde bağlantılı olarak görünen kötü, acımasız katil Edward Hyde. Öykü ilerledikçe okuyucu Jekyll'ın kişiliğinin hedonistik yönlerini bastırmak için bir iksir hazırladığını ve görünüşe göre onun karakterinin en karanlık niteliklerinin kötü bir tezahürü olan Hyde'ın bu şekilde yaratıldığını öğrenir.

Robert Louis Stevenson

Robert Louis Stevenson, Samoa'da yaşarken *Tusitala* ve "Öykü Anlatıcısı" lakabını almıştır. Bu, dünyanın en ünlü macera öykülerinden bazılarını yazan biri için kusursuz bir lakaptır. 1850'de Edinburgh'ta doğan Stevenson, erken yaşta yazar olmaya karar verse de babasını kırmamak için hukuk eğitimi almayı kabul etmiştir. Sağlığının kötü olmasına rağmen hevesli bir maceracı ve seyyahtır; ABD'yi dolaşmış ve Fransa'da zaman geçirmiştir. Yatalak hale gelse bile çoğunluğu çocuklara yönelik olan en meşhur eserlerinden bazılarını kaleme almıştır. 1887'de Avrupa'dan ayrılıp ABD'ye gitmiş ve sağlığına iyi gelecek daha elverişli iklimler aramıştır. 1888'de ailesiyle birlikte Güney Denizi'ne bir yolculuk yapmış ve 1890'da Samoa'ya yerleşmiştir. Dört yıl sonra ölmüştür.

Önemli Eserleri

1881–82 *Define Adası*
1886 *Kaçırılan Çocuk*
1886 *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde*

MAIAS
(1888), EÇA DE QUEIRÓS

Avrupalı gerçekçi romancıların en önemlilerinden biri olan Eça de Queirós'un başyapıtı olarak kabul edilen *Maias*, yüzyılın sonundaki Lizbon'da geçer. Hiciv ve gerçekçiliğiyle dikkat çeken romanın baş karakteri Carlos Maia, iyi işler yapmaya hevesli olan ama sefahat düşkünü bir yaşam süren varlıklı ve yetenekli bir doktordur. Maia güzel ama gizemli bir kadınla ilişkiye başlar ama şoke edici bir gerçek bu ilişkinin sonunu getirir.

Eça de Queirós

Portekiz'in en büyük romancısı kabul edilen Eça de Queirós aynı zamanda siyasi aktivisttir. 1845'te Portekiz'in kuzeyinde dünyaya gelen Queirós hukuk eğitimi almış olsa da asıl olarak edebiyata ilgi duymuştur ve çok geçmeden kısa öyküleri ve denemeleri basında yer almıştır. 1871'den sonra toplumsal ve sanatsal reformu amaçlayan isyankar entelektüeller grubu "70'ler kuşağının" parçası olmuştur. Portekiz edebiyatını orijinal olmamakla eleştirmiştir. Küba'da, en çok tanındığı satirik romanlarını kaleme aldığı İngiltere'de ve Paris'te konsolos olarak görev yapmıştır. 1900'de Paris'te ölmüştür.

Önemli Eserleri

1876 *The Crime of Father Amaro*
1878 *Cousin Bazilio*
1888 *Maias*

AÇLIK
(1890), KNUT HAMSUN

Norveçli yazar Knut Hamsun (1859–1952) ilk başarılı romanı *Açlık* yayımlandığında 30 yaşındadır. Daha önceki yıllarını seyahat ederek ve çeşitli işlerde çalışarak yoksulluk içinde geçirmiştir ve romanı bu deneyimlerini yansıtır. Kristiania'da (Oslo) geçen roman genç bir adamın yoksulluğunu ve psikolojik çaresizliğini açıklar; başarılı bir yazar olmanın peşinde koşarken neredeyse aklını yitirir. Romanın saplantı ve yabancılaşma tasviri onu edebi bir sınır taşı haline getirmiştir.

ORMAN KİTABI
(1894–1895), RUDYARD KIPLING

İngiliz yazar Kipling'in (1865–1936) şiirlerle birbirine bağlanan öykü seçkisi *Orman Kitabı* en çok Mowgli adındaki Hint çocuğun öyküleriyle tanınır. Mowgli kurtlar tarafından yetiştirilir ve bozayı Baloo, panter Bagheera ve sürüdeki kurtlardan ormanın yasalarını öğrenir. Hindistan'da uzun yıllar yaşayan Kipling aslında birer fabl olan öykülerinde sorumsuz insanlarla ormanın yasasını sıkı sıkıya takip eden hayvanları karşılaştırarak iyi davranışlar hakkında ahlaki dersler sunmak için hayvanları kullanmıştır.

EFFI BRIEST
(1894–1895), THEODORE FONTANE

Alman yazar Fontane'nin (1819–98) Prusya gerçekçiliğinin sınır taşı olarak kabul edilen *Effi Briest* romanı, kendisinden iki kat daha yaşlı hırslı bir soylu olan Geert von Innstetten'le evlendirilen 17 yaşındaki baş kahramanının öyküsünü anlatır. Effi bölgedeki bir kadın avcısıyla gizli bir ilişki yaşar. Bu ilişki altı yıl sonra – çoktan sona ermişken– açığa çıkar ve Fontane'nin harikulade bir biçimde betimlediği katı Prusya sosyal kurallarına bağlı olan karakterleriyle öykü trajik bir sona doğru ilerler.

ADSIZ SANSIZ BİR JUDE
(1895), THOMAS HARDY

İngiliz yazar Hardy'nin (bakınız sayfa 193) kaderci romanı *Adsız Sansız Bir Jude*, hiçbir zaman ulaşamadığı bilimsel hedeflere sahip bir köylü olan Jude Fawley'in öyküsünü anlatır. Gönülsüzce ve sahtekarlık sonucu evlenen Jude, o sırada bölgedeki bir öğretmenle evlenen kuzeni Sue Bridehead'a âşık olur. Evliliğindeki cinsellikten soğuyan Sue, Jude'a döner. Birlikte yaşarlar ama yoksulluk ve toplumun baskısı tüyler ürpertici sonuçlar doğurur. Eleştirmenler ve okuyucular romanın cinsel açık sözlülüğünden ve kötümserliğinden öylesine şoke olmuştur ki Hardy başka roman yazmayarak kurmacadan şiire yönelmiştir.

CESARET MADALYASI
(1895), STEPHEN CRANE

Amerikalı yazar Crane'in (1871–1900) en büyük savaş romanlarından biri olan ve gerçekçiliği, özlü tarzı ve modern yaklaşımıyla dikkat çeken Cesaret Madalyası romanı Amerikan İç Savaşı sırasında geçer (1861–65). Baş kahramanı, Birlik Ordusunun bir neferi olan genç Henry Fleming'dir. Şan ve şeref düşleri görür ama savaş meydanındaki mücadelenin sert ve dehşet verici gerçekliğini görünce ilerlemekte olan Konfederasyon kuvvetlerinden kaçar. Büyük bir utanç duyan Fleming, kahramanca bir eylemde kurtuluş ve anlam arar.

VANYA DAYI
(1897), ANTON ÇEHOV

Amaçsızlığın ve umutsuzluğun ustaca bir incelemesi olan *Vanya Dayı*'nın genellikle Çehov'un en iyi eseri olduğu düşünülür. Yüzyılın dönümündeki Rusya'da kırdaki bir malikânede geçen oyun, mülkü yöneten Voynitski (Vanya Dayı), mülk sahibi Profesör Serebvryakov ve ikinci eşi Yelena ve kızı Sonya'yla Sonya'nın bölge doktoru Astrov'a duyduğu karşılıksız aşka odaklanır. Boşa geçen hayatı ve güzel Yelena'yı elde edememesinin hayal kırıklığıyla Vanya, Serebvryakov'u vurmaya çalışır ama başarısız olur. Oyun hiçbir şeyin değişmemesiyle sonlanır.

YÜREK BURGUSU
(1898), HENRY JAMES

Amerikalı yazar Henry James'in (bakınız sayfa 187) kısa romanı *Yürek Burgusu* şimdiye dek yazılmış en çok bilinen hayalet öykülerinden biridir. Esas olarak bir mürebbiyenin günlüğü aracılığıyla aktarılan öykü, genç Flora ve Miles'ın ölen iki eski hizmetkarın şeytani pençelerinden kurtarılması için girişilen mücadeleyi anlatır. Öykü muğlak bir yaklaşım izler; bazı eleştirmenler mürebbiyenin hayaletlerle karşılaşan biri olmaktan ziyade histerik olduğunu ileri sürmüştür. Büyük yankı uyandıran öykü, kötü ruhların dadandığı masum çocuk öykülerinin yolunu açmıştır.

> Ben ne görmüş olursam olayım, Miles ve Flora *daha fazlasını* gördü; korkunç ve akla hayale gelmeyecek şeyleri...
>
> ***Yürek Burgusu***
> **Henry James**

UYANIŞ
(1899), KATE CHOPIN

Amerikalı yazar Kate Chopin'in (1850–1904) New Orleans'ta geçen *Uyanış* romanı, Edna Pontellier'in hem evliliğinin hem de anneliğinin getirdiği kısıtlamalardan kurtulma mücadelesini anlatır. Pontellier, iki cinsel ilişki ve daha da önemlisi bağımsız düşünme, sanat, müzik ve yüzme aracılığıyla "uyanışını" arar. Evlilikteki sadakatsizliği ve kadının bağımsızlığını açıkça tasvir eden roman, okuyucularını ve eleştirmenleri şoke etmiştir ve ilk yayımlandığında sansürlenmiştir. Günümüzde feminist romanın bir kilometre taşı ve Güney edebiyatının ilk örneği kabul edilir.

LORD JIM
(1900), JOSEPH CONRAD

Polonya doğumlu İngiliz yazar Joseph Conrad'ın (bakınız sayfa 197) *Lord Jim* romanı, genç İngiliz denizci Jim'in adını lekeleyen kasıtsız bir biçimde gerçekleştirilmiş korkaklık eyleminin üstesinden gelme çabasını anlatır. Öykünün büyük bir kısmını anlatan Kaptan Marlow'un yardımıyla Jim kurgusal bir Güney Denizi ülkesi olan Patusan'ın "Tuan"ı (hâkimi) olur ve nihayetinde kendini feda ederek suçluluk hissini yener. Roman yalnızca idealizm ve kahramanlığı işlemesiyle değil, çerçeve anlatı yapısının gelişmiş kullanımıyla da dikkat çeker.

Anton Çehov

Rus oyun yazarlarının en önemlilerinden biri olarak kabul edilen Anton Çehov 1860'ta dünyaya gelmiştir. Doktorluk eğitimini tamamlamış ve çok sayıda eser kaleme alsa da doktorluk yapmaya devam etmiştir. Bir keresinde doktorluğu "yasal karısı", edebiyatı ise "metresi" olarak nitelendirmiştir. İlk başta kısa öyküleri onu şöhrete kavuşturmuştur. 1888'de *Bozkır* adlı kısa öyküsüyle Puşkin Ödülüne layık görülmüştür. 1890'lardan itibaren unutulmaz oyunlarını yazmış ve bunlar Moskova Sanat Tiyatrosunda sahnelenmiştir. 1901'de aktris Olga Knipper'le evlenmiş ama 1904'te tüberkülozdan ölmüştür.

Önemli Eserleri

1897 *Martı*
1897 *Vanya Dayı*
1904 *Vişne Bahçesi*

SISTER CARRIE
(1900), THEODORE DREISER

Amerikalı romancı, gazeteci ve sosyalist Theodore Dreiser'ın (1871–1945) ilk romanı *Sister Carrie*, esere adı veren Carrie adlı genç kadının Wisconsin'deki evini terk edip Chicago'ya gitmesini konu edinir. Carrie bir ayakkabı fabrikasında iş bulur ama biri evli bir adamla olmak üzere iki ilişki yaşadıktan sonra sahne kariyerinde başarı ve zenginliğe ulaşır. Yayımcı Doubleday kitabı kabul etse de konusunu yüzyılın sonundaki ABD'nin ahlakçı ikliminde fazla şoke edici bulmuştur. Bunun üzerine yayım tarihi ertelenmiş, metin değiştirilmiş ve yalnızca sınırlı sayıda baskı yapılmıştır. Kitabın kesintiye uğramamış versiyonu 1981'e kadar basılmamıştır.

GELENE
KOPMA
1900–1945

KTEN
K

1890'LER
Avusturyalı nörolog Sigmund Freud **bilinçdışına dair kuramlarını** geliştirir ve psikanaliz olarak bilinen klinik tedaviyi icat eder.

1901
Arthur Conan Doyle'un ***Baskervillerin Köpeği*** adlı eseri *The Strand Magazine*'de tefrika halinde yayımlanır.

1912
Çin'de Qing (Manchu) hanedanlığı devrilir ve **anayasal cumhuriyet ilan edilerek** yaklaşık 4000 yıldır süren hanedanlık devrine son verilir.

1914–18
Daha sonradan Birinci Dünya Savaşı adı verilen Büyük Savaş, genç kuşakta **benzeri görülmemiş bir kıyıma** yol açarak Avrupa'yı kasıp kavurur.

1915
Franz Kafka'nın **kâbusumsu bir yabancılaşma öyküsü** olan varoluşçu kısa romanı *Dönüşüm* Almanya'da yayımlanır.

1917
Mart ayındaki Rus Devrimi çarı devirir ve Ekimde **radikal Bolşevik hükümet** Lenin'in önderliğinde iktidarı ele geçirir.

1920
İngiliz asker Wilfred Owen'ın "Dulce et Decorum Est" ve diğer **savaş şiirleri** anonim olarak yayımlanır.

1922
James Joyce'un *Ulysses* romanı, Leopold Bloom'un hayatındaki bir günü anlatmak için **bilinçakışı tekniğini** kullanır.

20. yüzyılın başlarına, neredeyse dünya çapında bu dönemin kültürel bir dönüm noktası olduğu yönündeki iyimserlik hissi damgasını vurmuştur; bunun 19. yüzyılın sonunu simgeleyen kötümserlikten daha canlı, modern bir çağa doğru görkemli bir ilerleme olduğu düşünülmüştür. Sanayileşme ve imparatorlukların inşası en azından Batı dünyasına bolluk ve daha iyi, daha adil bir toplum yaratma umudu getirmiştir. Aynı zamanda Sigmund Freud'un bilinçdışı kavramı ve Albert Einstein'ın görelilik kuramı gibi yeni bilimsel görüşler insanların kendilerine ve dünyaya bakışını etkilemiştir.

Fakat yeni yüzyıl çalkantılı bir yüzyıl olmuştur; gelecek umutlarını ilk sarsan, Birinci Dünya Savaşının korkunç katliamı olmuştur ve kısa bir hedonistik güven döneminin ardından küresel ekonomik bunalım baş göstermiş, Nazizm ve faşizm yükselmiş ve bunların sonucunda İkinci Dünya Savaşı yaşanmıştır.

Modernizm

Edebiyat dünyasında yeni yüzyıl katı gerçekçilikten ayırt edici bir biçimde modern form ve janrlara geçişle karakterize olmuştur. Fransız sembolistlerinden feyz alan Ezra Pound gibi şairler şiirin geleneklerini esneten yeni bir tarz geliştirmiştir. Anglo-Amerikan şair T. S. Eliot'ın 1922 tarihli *Çorak Ülke*'si çağın hayal kırıklığını yakalamıştır.

Romancılar da yeni ifade araçları bulmuştur. Varoluşçu felsefe ve psikoloji alanında ortaya çıkan yeni kuramlardan etkilenen Franz Kafka modern toplumda yabancılaşmış bireyin fantastik ve çoğu zaman da kâbus gibi dünyasını yaratırken, Japonya'da Natsume Soseki birinci ağızdan "Ben romanı" adı verilen benzer bir janra öncülük etmiştir.

Modernist romancılar tarafından benimsenen bir diğer form "bilinçakışı" romandır. Bu yaklaşım yeni bir fikir olmasa da psikolojik kuramlar özel bir teşvik sağlamıştır. İrlandalı James Joyce ilk önce *Ulysses*, daha sonra daha deneysel olarak *Finnegans Wake* romanında modernist tarzını bu çerçeveyi temel olarak inşa eder.

Modernizm daha geleneksel nesir anlatılar da sunmuştur. Örneğin Alman yazar Thomas Mann ilk kısa romanı *Venedik'te Ölüm* ve daha sonra başyapıtı *Büyülü Dağ*'da Bildungsroman veya oluşumsal, olgunlaşma öyküsünü alıp modern bir formda yeniden şekillendirmiştir.

1922
Solcu ulusalcı yazar Lu Xun, **Çince konuşma dilinde** *Çığlık* adını taşıyan bir öykü seçkisi yazar.

1924
Thomas Mann karmaşık epik ***Bildungsroman***'ı *Büyülü Dağ*'ı tamamlar.

1925
F. Scott Fitzgerald'ın **Caz Çağında ABD'deki hayatın** sosyal bir yorumunu sunduğu *Muhteşem Gatsby* eseri yayımlanır.

1929
Alfred Döblin, Weimar dönemi romanı *Berlin – Aleksander Meydanı*'nda çeşitli **deneysel teknikler** kullanır.

1929
Wall Street'teki çöküş, **Büyük Buhran**'ın başlangıç noktasına işaret eder ve Caz Çağı ve Kükreyen Yirmilerin patlama yıllarına son verir.

1937
Zora Neale Hurston'ın *Tanrıya Bakıyorlardı* adlı romanı 20. yüzyıl ABD'sinde **genç bir siyah kadının** hayatının gerçekçi bir resmini sunar.

1939
Raymond Chandler'ın ilk romanı *Büyük Uyku* karanlık, karmaşık bir olay örgüsünde **kurnaz özel dedektifi** tanıtır.

1939–45
II. Dünya Savaşında müttefik kuvvetler Avrupa'da **Nazizme** ve Pasifik bölgesinde Japon imparatorluğunun **militarizmine** karşı savaşır.

1943
İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD'de sürgünde olan Antoine de Saint-Exupéry ***Küçük Prens*** adlı kısa romanını yazar.

Savaşan Bir Dünya

20. yüzyılın edebiyatını yalnızca fikirler değil olaylar da şekillendirmiştir. 1914–18 arasındaki Büyük Savaş kaçınılmaz olarak önemli bir etki yaratmıştır. Bu en çok orduda görev yapan Wilfred Owen gibi şairlerin eserlerinde bariz bir biçimde görülür. Bununla birlikte savaş sırasında olgunlaşan "kayıp" Amerikalı yazarlar kuşağı da vardır; T. S. Eliot, Ernest Hemingway ve F. Scott Fitzgerald bunların arasındadır. Fitzgerald, görünürde 1920'lerin sarhoş edici günleri hakkında yazsa da *Muhteşem Gatsby*'de bir sonraki on yılın Büyük Buhranını haber veren bir ruh hali uyandırarak yüzeysel ve kısa ömürlü Kükreyen Yirmilerinin altındaki dünyayı betimler. 1920'ler hayatlarının sahici tasvirleriyle Caz Çağının siyah müzisyenlerinin popüler betimlemesini karşı karşıya getiren Afro-Amerikalı yazarlar kuşağının da yükselişine sahne olmuştur.

Almanya ve Avusturya'da da Alfred Döblin gibi romancıların canlı bir biçimde yakaladığı kısa ömürlü bir savaş sonrası iyimserlik hâkim olmuştur, ama bu iyimserlik Avrupa'nın başka yerlerinde ve ABD'de olduğu gibi çok kısa sürmüştür. Hitler'in iktidara gelişi birçok yazar ve sanatçıyı İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar sürgünde kalmaya zorlamıştır. Baskıcı Nazi rejimi "dejenere" modern sanata düşmanca yaklaşmıştır. Yeni kurulan Sovyetler Birliği de Stalin'in idaresinde benzer bir tutum izleyerek büyük Rus yazımı yüzyılının sonunu getirmiştir. Çin'de dört bin yıllık hanedanlık yönetiminin son bulması ulusalcı yazarlar kuşağına ilham vermiştir.

Dedektifler

20. yüzyılın ilk yarısında popüler kurmaca gelişmiş ve özellikle polisiye janrı geniş okuyucu kitleleriyle buluşmuştur. Britanya'da Wilkie Collins ve ABD'de Edgar Allan Poe gibi Viktorya Dönemi yazarlarının öncülük ettiği polisiye kurmaca İskoçyalı Arthur Conan Doyle'un Sherlock Holmes'u yaratmasıyla kendini gerçek anlamda göstermiştir. Bu, İngiliz yazar Agatha Christie'nin kibar Miss Marple ve Hercules Poirot karakterleri ve Amerikalı yazar Raymond Chandler'ın 1940'lardaki karanlık ve karmaşık suç romanlarının kahramanı sert Philip Marlowe gibi çok çeşitli kurgusal dedektiflerin uzayıp giden listesinin başlangıcına işaret etmiştir.

DÜNYA HİÇ KİMSENİN DİKKAT ETMEMİŞ OLABİLECEĞİ BARİZ ŞEYLERLE DOLUDUR

BASKERVILLERİN KÖPEĞİ (1901), ARTHUR CONAN DOYLE

KISACA

YAKLAŞIM
Polisiye Kurgusunun Rüştünü İspatı

ÖNCE
1841 Amerikalı yazar Edgar Allan Poe'nun *Morgue Sokağı Cinayetleri* adlı eserindeki kahraman dedektif bir cinayeti çözmek için gözlem, çıkarım ve sezgiyi kullanır.

1853 Müfettiş Bucket, İngiliz yazar Charles Dickens'ın *Kasvetli Ev* romanında çeşitli şüphelileri araştırarak bir cinayeti çözmeye çalışır.

1868 İngiliz yazar Wilkie Collins'in İngiliz dilindeki ilk uzun dedektif romanı olan *Aytaşı* romanı yayımlanır.

SONRA
1920 İngiliz yazar Agatha Christie, genellikle polisiye kurmacanın "Altın Çağı" olarak adlandırılan dönemin başlangıcına işaret eden kendisinin ilk dedektif romanı *Styles'taki Gizemli Olaylar*'ı yayımlar.

Neredeyse çözülmesi imkânsız muammaları çözüp suçluları yakalamak için keskin gözlem ve çıkarım yeteneklerini kullanan dedektif, çeşitli kültürlerden daha önceki metinlerde de ortaya çıkar. Fakat dedektif kurmacası 19. yüzyılda Amerikalı yazar Edgar Allan Poe'nun C. Auguste Dupin'in baş kahraman olduğu öyküleriyle birlikte ayrı bir janr olarak ortaya çıkmış ve iki dünya savaşı arasında zirvesine ulaşmıştır. Bu janrın merkezinde dedektif vardır; çoğu zaman sosyal yetenekler pahasına zihinsel yetenekleri gelişmiş biridir. Dedektife genellikle bir yardımcı eşlik eder ve bu yardımcı kişi çoğu zaman anlatıcıdır. Dedektif, polisin çizemediği ipuçlarını bulup yorumlama yeteneğine sahiptir. İskoç yazar Arthur Conan Doyle (1859–1930) tarafından yaratılan Sherlock Holmes karakteri bu modern dedektifin kusursuz bir örneğidir.

Conan Doyle, İskoçya'da doktorluk eğitimi almış ve yazarlıkta şöhrete kavuştuktan sonra bile doktorluk kariyerini sürdürmüştür. Asıl ilgi alanı tarihsel kurmaca yazmaktır, ama dedektiflik öyküleriyle daha çok başarıya ulaşmıştır. Bu öykülerin birçoğu many dergisinde tefrika halinde yayımlanmıştır. *Baskervillerin Köpeği*, Holmes'un baş kahramanı olduğu üçüncü uzun dedektif romanıdır.

Cinayet

Öykü Dartmoor'daki tuhaf bir suça odaklanır: Sör Charles Baskerville kendi malikânesinde anlaşıldığı kadarıyla bir hayalet tazıyla karşılaşıp korkudan ölür. Cinayetten şüphe edilir ve Holmes konuyu araştırır. Ana öykü ve bozkırdaki bir firari mahkûm hakkındaki alt olay örgüsü, Holmes'ün arkadaşı ve yardımcısı ve kitabın anlatıcısı Dr. Watson tarafından anlatılır.

Erken dönem dedektif kurmacasının diğer birçok eseri gibi *Baskervillerin Köpeği*, acımasız bir suç (cinayet), kapalı bir şüpheliler grubu, soruşturmayı yürütmek için gelen usta dedektif ve okuyucuların mantıksal çıkarım aracılığıyla ulaşabileceği bir çözüm içerir. Romanın cazibesi olay örgüsünün –aklın kötülük ve hurafe karşısındaki zaferi– yanı sıra gizemli, Gotik atmosferinden gelir.

Ayrıca bkz: *Kasvetli Ev* 146–49 ▪ *Aytaşı* 198 ▪ *Büyük Uyku* 236–37

BEN BİR KEDİYİM. AMA BİR ADIM YOK VE NEREDE DOĞDUĞUMU BİLMİYORUM

BEN BİR KEDİYİM (1905–06), NATSUME SŌSEKI

KISACA

YAKLAŞIM
Ben Romanı

ÖNCE
1890 Mori Ogai'nin Almanya'daki bir Japon öğrencinin talihsiz ilişkisini anlattığı *Dansçı Kız* adlı kısa öyküsü açıklayıcı otobiyografi yazımı eğiliminin işaretini verir.

1906 Toson Shimazaki'nin *Hakai* [*Yerine Getirilmeyen Emir* –çn.] adlı romanında ürkek bir öğretmen dışlanan sosyal sınıfa ait olduğu gerçeğini saklamaya çalışırken kendi kendini gerçekleştirme mücadelesi verir.

SONRA
1907 Tayama Katai'nin bir öğrenciye duyduğu tamamına ermemiş tutkusunun itiraf niteliğindeki öyküsü olan *Futon*, açıkça olgusal ve otobiyografik ilk ben romanı örneğidir.

1921–37 Shiga Naoya'nın Anya Koro [Karanlık Gece Yolculuğu ç.n.] adlı eseri dinginlik arayışındaki huzursuz bir adamın içsel mücadelesini betimleyen şiirsel ruha sahip bir ben romanıdır.

"Ben romanı" 20. yüzyılın başında ortaya çıkmış bir Japon edebi janrıdır. Ben romanı adı verilse de bu janrın Batılı roman kavramıyla çok az ortak yanı vardır; öykünün içeriğinin genellikle otobiyografik olduğu itiraf niteliğinde bir edebiyat formudur. Bu janr adını birinci şahıs perspektifi, "ben"den alır; anlatıcılar her zaman samimidir (asla güvenilmez değildir). Anlatıyı birden çok bakış açısından sunmayı esas alan Batı pratiği yanıltıcı bulunmuştur, çünkü yazar başka birinin perspektifi hakkındaki objektif doğruyu anlatamaz, yalnızca kendi perspektifini sunabilir..

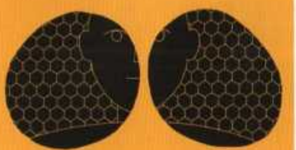
Kalpsiz İnsanlar

Natsume Soseki (1867–1916) modern Japon tarihinin muhtemelen en büyük yazarıdır ve *Ben Bir Kediyim* romanı ben romanının önemli ve nükteli bir örneğidir. Kedi anlatıcının tonu, sanki kendini soylu kabul edip insanların hatalarına yukarıdan bakarmışçasına kibirli ve mağrurdur. Ben romanının otobiyografik öğesi, kitaptaki tüm insanlar gibi acımasızca alay edilen ve Soseki'nin kendisini temel alan kedinin sahibinden (Bay Sneaze) gelir. Soseki kedinin gözünden kendi portresini çizer.

Ben Bir Kediyim ilk olarak esasen haiku şiirini sunan *Hototogisu* adındaki edebiyat dergisinin sayılarında yayımlanmıştır. Bunların birçoğu kendi başına kısa öykülerdir.

> İnsanlarla beraber yaşarken, onları ne kadar gözlemlersem bencil olduklarına o kadar çok kanaat getiriyorum.
> ***Ben Bir Kediyim***

Ayrıca bkz: *Altın Köşk Tapınağı* 263

GREGOR SAMSA KENDİNİ YATAĞINDA KORKUNÇ BİR BÖCEĞE DÖNÜŞMÜŞ HALDE BULDU

DÖNÜŞÜM (1915), FRANZ KAFKA

KISACA

YAKLAŞIM
Varoluşçuluk

ÖNCE
1864 Fyodor Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar* romanı yayımlanır; daha sonradan ilk varoluşçu eserlerden biri olarak kabul edilir.

1880 Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* romanı baba-oğul ilişkisine odaklanır.

1883–85 Tipik bir varoluşçu tema olan insani acıma ve şefkat duygularının küçümsenmesi, Friedrich Nietzsche'nin *Böyle Buyurdu Zerdüşt* eserinin önemli bir odağıdır.

SONRA
1938 Jean-Paul Sartre, önemli bir varoluşçu roman kabul edilen *Bulantı*'yı yayımlar.

1942 Albert Camus'nün *Yabancı* romanı, hayatın düzensiz olaylarında anlam arayan insanın nafile çabasını inceler.

1953 Samuel Beckett'ın *Godot'yu Beklerken* oyunu iki avarenin absürd hayatlarını betimler.

Varoluşçuluğun temel önermesi, insani duygu ve düşüncelerin temelini anksiyetenin oluşturduğudur; varoluşumuzun absürdlüğü ve anlamsızlığının farkına varmamız bu duruma yol açar. Varoluşçuluğun kökleri 19. yüzyılın kuzey Avrupa felsefesine dayanır; bu felsefenin "angst" veya anksiyete gibi anahtar kavramlarını ortaya atan Søren Kierkegaard'ın eserleri Franz Kafka'yı etkilemiştir.

Karmaşa ve anksiyete, Kafka'nın rahatsız edeci *Dönüşüm* öyküsündeki aşırı bir metafor tarafından temsil edilir ve bir dizi soğuk karakterin gözleri önünde sahnelenir. Gregor Samsa'nın pis, böceğimsi bir yaratık olarak uyanmasıyla bağlantılı açık rahatsızlıklar bir tarafa, Kafka'nın trajik kısa romanının merkezinde Gregor Samsa'nın değişen fiziksel özelliklerinin zorluklarına karşılık ailesinin ve tanıdıklarının onun bu absürt açmazına verdiği tepki yer alır.

> “Özellikle ilk birkaç gün, gizlice bile olsa onunla ilgili hiçbir konuşma olmadı.
> **Dönüşüm**”

Cehennem Diğer İnsanlardır

Gregor tamamen işlevsiz hale gelir ve artık bir satıcı olarak çalışamaz ya da korumasız ailesine destek olamaz. Ailesi şefkatle davranmak yerine büyük bir rahatsızlık ve tiksinti duyar. Gregor bir böcek olarak iğrenç, yabancı muamelesi görür ve Kafka onların temsil ettiği sözde uygarlaşmış, rasyonel dünyanın barbarca ve insanlık dışı tepkisini ustaca teşhir eder. Varoluşçu filozof ve yazar Jean-Paul Sartre'ın ifadesiyle, "Cehennem diğer insanlardır." Bu ifade Kafka'nın krizdeki ailenin absürd tasvirini kusursuz bir biçimde açıklar.

Gregor aile evindeki odasının duvarları ve tavanında dolaşarak veya kanepenin altına çekilerek saatlerini geçirmek zorunda kalır. Saygınlık kazanma çabalarını tama-

Ayrıca bkz: *Çorak Ülke* 213 ▪ *Dava* 242 ▪ *Huzursuzluğun Kitabı* 244 ▪ *Yabancı* 245 ▪ *Godot'yu Beklerken* 262

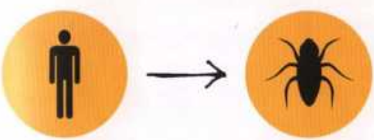
men terk etmesine ve ailesinden medet ummaktan veya içindeki insanlığı ortaya koymaktan vazgeçmesine rağmen, kızkardeşinin keman çalmasından bir an için etkilenir ve onu dinlemek için odasından çıkar. Bu epizotta Gregor kısa bir süreliğine dış "böceksiliğini" reddedip gerçek benliğini ortaya koymaya çalışır, ama bu kendi ailesinin ve pansiyonerlerinin ona sövmesi ve kötü muamele etmesi için bir başka fırsat haline gelir. Çevresindeki düşmanca kişiler, Gregor'un utanç ve yabancılaşma duygusunu daha da derinleştirir.

Absürde Teslim Olmak

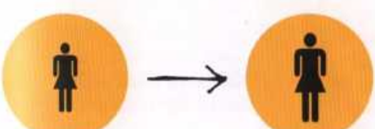
Kafka'nın kahramanları genellikle anksiyeteyi yenemez; çoğu zaman olağanüstü koşullar altında tuhaf muammalara deneysel çözümler arayıp dururlar. *Dava* ve *Şato* gibi daha uzun eserleri, anlam ve yorumun paradoksu ve değişkenliği tarafından tanımlanan çözümsüz arayışları anlatır. Mantık dışı ve kâbus gibi olmasına rağmen *Dönüşüm* muhtemelen daha "varoluşçu" yönde bir sapmadır, çünkü muammayı çözme ve arayışa son verme güdüsü bile terk edilir. Gregor kısa romanın sonunda teslimiyet aracılığıyla bir tür aydınlanma deneyimler.

İlginç bir biçimde, Kafka kendini varoluşçu olarak tanımlamamıştır, ama varoluşçuluğun iki önemli figürü Kierkegaard ve Dostoyevski'nin kendisi üzerindeki etkisini kabul etmiştir. Ölümünden sonra Kafka'yı varoluşçu harekete uygun bulan Sartre ve Camus olmuştur.

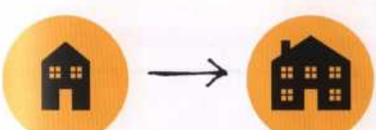
Romanda Dönüşüm

Gregor
Kafka'nın kitabındaki en açık metamorfoz, Gregor'un fiziksel olarak bir böceğe dönüşmesidir; bu yeni haliyle başa çıkmayı öğrenirken psikolojik değişimler de buna eşlik eder.

Grete
Kitap Gregor'un kızkardeşinin bir genç kızdan kadına dönüşümünü ve Gregor'a karşı tutumlarındaki değişimi –sevgi ve iyilikten vazife duygusuna– anlatır.

Samsa ailesi
Kitabın akışında Gregor'un ailesinin talihi de umutsuzluktan umuda değişir.

Franz Kafka

Franz Kafka, Prag'daki Aşkenazi Yahudi bir ailenin altı çocuğundan en büyüğüdür. 1883'te dünyaya gelen Kafka, önce bir Alman ilkokulunda ve daha sonra *gimnazyum* (lise) eğitim görmüştür. ölümünden sonra birçok eserini düzenleyip yayımlayan Max Brod'la tanıştığı Prag'daki üniversitede hukuk eğitimi almıştır.

Kafka 1908'de bir sigorta şirketinde çalışmasına karşın yazmaya odaklanmıştır. Çalışmaları sağlığının kötüye gitmesi nedeniyle kesintiye uğramıştır ve 1917'de kendisine tüberküloz teşhisi konmuştur.

Kafka'nın kişisel hayatı sorunlarla doludur: *Babaya Mektuplar*, oğlunu yabancılaştıran otoriter bir baba tasvir etmiştir ve kadınlarla bir dizi başarısız ilişki yürütmüştür. 1923'te bir sevgilisiyle birlikte yaşamak için Prag'dan Berlin'e taşınmıştır, ama kötüye giden sağlık koşulları nedeniyle Prag'daki ailesinin yanına dönmüş ve 1924'te ölmüştür.

Önemli Eserleri

1913 *Yargı*
1922 *Aç Sanatçı*
1925 *Dava*
1926 *Şato*
1966 *Babaya Mektup*

VATAN UĞRUNA ÖLMEK GÜZEL VE ONURLUDUR

POEMS (1920), WILFRED OWEN

KISACA

YAKLAŞIM
I. Dünya Savaşı Şiirleri

ÖNCE

1915 Savaşın soylu kurbanının şairi Rupert Brooke, "Ölü" adlı sonesinde "ölümün bizi altından daha nadir armağanlar haline getirdiğini" yazar ve bu duygu daha sonraki "Asker" sonesinde yankılanır.

1916 "Amerikalı Rupert Brooke" Alan Seeger, Fransız Yabancılar Lejyonunda görev yaparken daha sonradan Başkan Kennedy'nin hayranlığını kazanan "Ölümle Randevum Var" adlı süslü, vakur ve kahince şiiri yazar.

1916 Isaac Rosenberg'in "Siperde Şafak Vakti" adlı canlı, uyaksız şiirinde "alaycı bir sıçan" ölü ve yaralılar arasında koşuşturur.

1917 Siegfried Sassoon "General" adlı şiirinde içten, ama beceriksiz lider arketipini hicveder.

Birçok ulustan şair I. Dünya Savaşındaki savaş deneyimleri hakkında yazmıştır. Yürek parçalayıcı olaylara tanıklık etmişlerdir; birçoğu genç yaşta ölmüştür. Aralarında en çok İngiliz şairler beğeni toplamıştır: Siegfried Sassoon, Rupert Brooke ve Wilfred Owen.

Savaşın Uyandırdığı Merhamet

Owen (1893–1918) orduya katılmadan önce Fransa'da öğretmen olarak çalışmıştır. İlk başta eserleri vatanseverdir: "Ölüme Mahkûm Gençliğin Marşı" insanların "sığırlar gibi öldüğünü" belirterek başlar, ama hüzünlü bir övgü göstergesi olarak "onlar için borazanlar çalındığını" söyler. Somme'daki kıyım ve Sassoon'un etkisi, Owen'ın şiirini sertleştirmiştir. "Vatan Uğruna Ölmek Güzel ve Onurludur" şiirinde "köpüren ciğerlerden gargara edilen" gözlemleyen Owen, dehşete tanıklık eden birinin "boş bir görkemin peşindeki çocuklara" aynı "eski yalanı" tekrarlamayacağını öğrenmiştir: "Dulce et decorum est, Pro Patria mori" yani "Vatan Uğruna Ölmek Güzel ve Onurludur." Owen bir önsöz taslağında "Şiirin merhamette olduğunu" söyler. Bazı şiirler gerçeküstü kâbuslara odaklanır. "Gösteri" adlı şiirinde, şairin ruhu ölen insanların tırtıllar gibi yerde kıvrandığı savaşın akıbetine bakar. "Tuhaf Karşılaşma" adlı şiirinde şair Cehennem'de onun "süngüleyerek öldürüldüğü" düşman olduğunu ileri süren çenesi düşük bir yabancıyla karşılaşır. Owen sanatı henüz öğrenmeye devam ederken 25 yaşında öldürülmüştür. İnsanın insana insanlık dışı tutumuna dair etkili şiirlerindeki ahlaki ve sanatsal bütünlüğe değer verilir.

> Sığırlar gibi ölenler için çalmaz
> ölüm çanları,
> Sadece silahların canavarca
> öfkesi uğurlar onları.
> **"Ölüme Mahkûm Gençliğin Marşı"**

Ayrıca bkz: *Çorak Ülke* 213 ▪ *Madde 22* 276

NİSAN EN ACIMASIZ AYDIR, ÖLÜ TOPRAKTAN LEYLAKLAR DOĞURAN

ÇORAK ÜLKE (1922), T. S. ELIOT

KISACA

YAKLAŞIM
Modernist Şiir

ÖNCE
1861–65 Massachusetts'te Emily Dickinson kendine özel bir biçimde başyapıtlarını yazar. Dini kuşkuyu içeren kısa, gelenek dışı şiirler Ezra Pound ve T. S. Eliot'ın düşsel özgünlüğünü haber verir.

1915–62 Ezra Pound'un şiirsel destanı *Cantos* kapsamı, karmaşıklığı ve duygusal olmayan, doğrudan dili bakımından *Çorak Ülke*'ye benzerdir.

1915 Eliot'ın gözü açılmış bir adamın monoloğu "J. Alfred Prufrock'un Aşk Şarkısı" adlı şiiri, tam şiirsel Modernizm yolunda bir kilometre taşıdır.

SONRA
1923 Amerikalı şair Wallace Stevens'ın Harmonium adlı seçkisi, yakalanması zor güzellikte şiirlerini yazarak Modernizme canlı, ama felsefi bir imgelem katar.

20. yüzyılın başlarında Avrupa ve ABD'de modernist şiir, Romantik sübjektiflik ve geleneksel formlara sıkı sıkıya bağlılığıyla egemen şiirsel ruhun köklü bir değişime uğrayan bilim, teknoloji ve sosyal değerlerin modern kozmopolit kültürüne uygun olmadığı inancını somutlaştırmıştır. Modernist şairler kişisel ifadelerden uzaklaşarak daha entelektüel objektifliğe yönelmiş ve pastoral bir huzuru düşlemekten veya şehrin karmaşıklığına yüz çevirmekten vazgeçmiştir.

Ritmik Mırıldanma

T. S. Eliot (1888–1965) Modernist başyapıtı *Çorak Ülke*'yi "sadece ritmik bir mırıldanma" olarak nitelendirmiştir. Londra'da kendini İngiliz bir edebiyatçıya dönüşen Amerikalı Eliot, bu eserinin büyük bir kısmını ruh hali bozukluğundan toparlanırken kaleme almıştır. Fakat Eliot'a şiirini keskinleştirmesi için yardım eden erken dönem Modernist akımdaki önemli bir figür olan Amerikalı şair Ezra Pound gibi çağcılları *Çorak Ülke*'nin kötümserliğini, parçalı yapısını, birçok dilden imlenmemiş alıntılarını ve değişen seslerini savaş sonrası dünyadaki düzensizliklerin parlak bir yansıması olarak görmüştür; eserin boş cinsellik, bayağılık ve dejenere toplumun metaforik çoraklığını yansıttığı düşünülmüştür.

Şiirin adı, Arthur döneminin Balıkçı Kral efsanesine dayanır; Kutsal Kâse'yi bulmakla görevlendirilen kralın iktidarsızlığı yalnızca çocuk sahibi olabilmesini değil, tüm krallığın üretkenliğini etkiler ve krallık çorak bir ülke halini alır. Su ve susuzluk ve büyümenin içinde saklı olan ölüm Eliot'ın şiirinin başlıca temalarıdır. Bu nedenle "Nisan en acımasız aydır" şeklindeki açılış dizesinde baharın bile hiç umut taşımadığı ifade edilir.

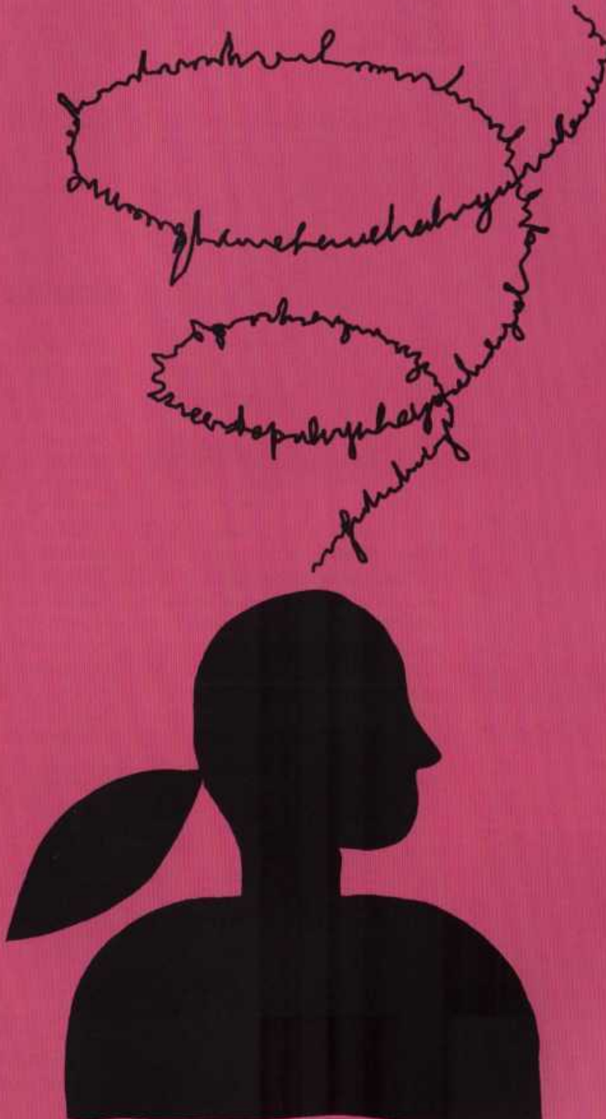
Şiir, ruhsal (aynı zamanda psikolojik ve sosyal) anksiyetenin hızla dönen kaleydoskopundan bakılıyormuş izlenimi verir. Alıntılar ve pastişlerde hem lirizm hem de görkem yer alır, ama bunlar yalnızca perişanlığın ironik tezatları işlevi görür.

Ayrıca bkz: *Elem Çiçekleri* 165 ▪ *Ulysses* 214–21 ▪ *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* 241

SALKIM SALKIM NEMLİ GECEMAVİSİ YILDIZ YEMİŞLERİYLE ASILI DURAN GÖKAĞACI

ULYSSES (1922), JAMES JOYCE

Bütün alıntılar: *Ulysses*, Yapı Kredi Yayınları, çev. Nevzat Erkmen

KISACA

YAKLAŞIM
Bilinç Akışı

ÖNCE
1913–27 Marcel Proust yedi ciltlik *Kayıp Zamanın İzinde* eserinde belleğe ve bilincin içeriğinin şekillenmesine katkıda bulunan serbest çağrışımlara derinlemesine dalar.

1913–35 Fernando Pessoa, düşünce ve sanatın parçalarını aydınlatan Lizbonlu bir kâtibin dolambaçlı varoluşsal yolculuğunun hikâyesi *Huzursuzluğun Kitabı*'nı yazar.

SONRA
1927 Virginia Woolf, *Deniz Feneri* romanında her şeyi bilen anlatıcı ve bilinç akışı arasında gidip gelir.

1929 William Faulkner, *Ses ve Öfke*'de üç farklı kardeşin zihinlerine girerek bilinç akışını kullanır.

Edebiyat eleştirmeni ve şair Ezra Pound, James Joyce'un *Ulysses* romanın son sözcüklerini yazmasının ardından bir çağın sona erdiğini ileri sürerek 1922 yılını yeni bir çağın başlangıcı ilan etmiştir. "Her şeyi değiştiren yıl" Modernist edebiyatın iki büyük başarısı olan *Ulysses*'in ve T. S. Eliot'ın *Çorak Ülke* şiirinin yayımlanmasıyla taçlanmıştır.

Gerçekçi kurmaca ve şiir janrlarını altüst eden her iki eser de yazarlarının şaşırtıcı özgünlüğü ve ciddi sanatsal ve ahlaki amacının derinliklerinden yeni bir tür edebi cevher çıkarmıştır. Birinci Dünya Savaşından sonraki kasvetli yıllarda Joyce, Eliot ve diğer yazarlar eski kültürün parçalanmış kalıntılarından yeni bir kültür oluşturmaya girişmiştir. Edebiyat bir daha asla aynı şekilde olmayacaktır.

Bilinç Akışı

Modernist yazarların anlatısal gerçekçiliği bozmak için benimsediği yaklaşımlardan biri bilinç akışıdır. Kurmacada bilinç akışı bir karakterin düşünce, algı ve duygularının akışının temsilidir. Uzun iç gözlem pasajları Samuel Richardson'ın mektuplaşmaları temel alan romanı *Pamela* (1740) gibi çok daha önceki eserlerde de bulanabilecek olmasına rağmen, 20. yüzyılın dönümündeki kurmaca çok daha ileri gitmiştir. Henry James ve Marcel Proust hem konu hem de formal yaklaşım bakımından daha büyük bir bakış açısı sübjektifliğine yönelmiştir.

> Hoşlanmadığım bir iş. Matemli ev. Yürü. Pat! İşittiği yok. Adam sağır, top atsan duymaz.
> ***Ulysses***

Édouard Dujardin'in 1887'de yayımlanan *Les Lauriers sont coupés* (*"Defneler Kesildi"*) adlı kısa romanının kurmacada iç monoloğun ilk tam gelişmiş kullanımı olduğu düşünülür. Joyce'un 1903'te Paris'teki bir tren istasyonunun büfesinden bu kitabı satın aldığı bilinir. Bu tarzın ortaya çıkışı, psikolojinin bir bilim olarak yükselişiyle bağlantılıdır ve aslında "bi-

James Joyce

1882'de İrlanda'da dünyaya gelen Joyce, babasının vergi toplama görevine son verilmesinin ardından yoksulluk içinde yetişmiştir. University College Dublin'de İngilizce, Fransızca ve İtalyanca eğitimi almış ve daha sonra tıp eğitimi almak için Paris'e gitmiştir. Annesi ölünce Dublin'e dönerek edebi değerlendirmeler yaparak ve dersler vererek geçimini sağlamıştır. 1904'te tanıştığı Nora Barnacle'la Zürih'e taşınmışlardır. Daha sonra Joyce Trieste'de öğretmenlik işi bulmuştur. Kısa öykülerden oluşan *Dublinliler* kitabı, 1914'te yayımlanmıştır. Ertesi yıl Joyce *Ulysses*'i yazmaya başlamıştır. Bu romanın bölümleri *The Little Review* adlı Amerikan dergisinde yayımlanınca, dergi müstehcenlik suçlamasıyla dava edilmiştir. 1920'de Joyce Paris'e taşınarak 20 yılını orada geçirmiştir. Rüya benzeri geç dönem başyapıtı *Finnegans Wake*'i burada yazmıştır. 1940'ta Nazi işgalinden kaçarak Zürih'e yerleşmiş ve 1941'de ölmüştür.

Önemli Eserleri

1914 *Dublinliler*
1916 *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*
1939 *Finnegans Wake*

Ayrıca bkz: *Odyssey* 54 ▪ *Çorak Ülke* 213 ▪ *Kayıp Zamanın İzinde* 240–41 ▪ *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* 241 ▪ *Mrs. Dalloway* 242 ▪ *Ses ve Öfke* 242–43 ▪ *Huzursuzluğun Kitabı* 244

***Ulysses*,** Dublin'deki bir tek günde geçer: 16 Haziran 1904 tarihinde üç baş kahramanının yolları birbirleriyle ve şehirdeki başka karakterlerle kesişir.

linç akışı" ifadesi ilk olarak felsefeci ve psikolog William James (Henry'nin kardeşi) tarafından *Psikolojinin İlkeleri* (1890) kitabında kullanılmıştır.

Terim edebiyat bağlamında ilk kez Dorothy Richardson'ın erken dönem bilinç akışı romanı *Pointed Roofs* (1915) için kullanılmıştır. Richardson'ın romanı dişil düzyazı fikrini tartışmak için bilinç akışı tekniğini kullanır.

Bilinç akışı yazımının en ünlü ve etkili örneği *Ulysses*'te Joyce sürdürülebilir edebiyatın geleneksel anlatı tekniklerinin ötesine geçip karakterin zihnini yazarın aracılığı olmaksızın doğrudan aktarmasını sağlamıştır. Çok geçmeden Virginia Woolf da başta *Mrs. Dalloway* (1925) olmak üzere eserlerinde bilinç akışıyla denemeler yapmaya başlamıştır.

Bilinçli düşünceden neredeyse bilinçdışı düşünceye kadar içsel zihinsel sürecin karmaşıklığını ve inceliğini yansıtmak isteyen bu yazarlar, sözcükler ve ifadelerin gevşek ve çoğu zaman da metaforik çağrışımlarını kullanmanın yanı sıra gramer dışı yapılar ekleyip belgili veya belgisiz tanım edatlarını [artikelleri –çn.] çıkarmıştır.

Joyce, düşüncelerin akışı dolaylı olarak eylemi uyandırabilse de içsel monoloğun gerçekçiliği için tam tutarlılığı terk etmiştir. "Posta havalesi, Pul. Postane az aşağıda. Şimdi gidelim" ifadesi, Ulysses'te şehirde yürüyen Leopold Bloom'un kendi kendine ne satın alması gerektiğini ve onu nereden alabileceğini hatırlatmasıdır.

> Her yaşam günlerle doludur, gün gün ardına. Biz kendimizin içinden yürürken, hırsızlarla, hayaletlerle, devlerle, ihtiyar insanlarla, gençlerle, karılarla, dullarla, kayınbiraşıklarla ama hep kendimizle karşılaşırız.
> ***Ulysses***

Dublin'de Bir Haziran Günü

Ulysses'teki tüm eylem 16 Haziran 1904'de (günümüzde "Bloom Günü" olarak kutlanan günde) Dublin ve çevresinde gerçekleşir. Üç ana karakterin yollarının kesişir: 22 yaşındaki öğretmen ve yazar adayı Stephen Dedalus; genellikle metinde sadece Bloom olarak geçen 38 yaşındaki yarı Macar Yahudisi, yarı İrlandalı reklam toplayıcısı Leopold Bloom ve Bloom'un "Blazes" Boylan adıyla bilinen bir çapkınla ilişkisinin olduğundan haklı bir biçimde şüphe ettiği 34 yaşındaki şarkıcı eşi Molly. Roman başka karakterlere de yer verir ve Stephen, Bloom ve Molly'nin içsel hayatlarından mikroskobik detaylarla yüklü 250 bin kadar sözcükten oluşan Dublin'in kaleydoskopik bir portesi çıkar.

Başlıca mekanlar, ikamete elverişli bir savunma kulesi, okul, sahil, ev, kasap dükkânı, mezarlık, gazete binası, kütüphane, cenaze evi, konser odası, taverna, hastane, genelev ve arabacı barınağının yanı sıra Dublin'in sokaklarıdır.

Stephen, Bloom ve Molly'nin gün ve gece boyunca düşünce, duygu ve eylemlerinin (bedensel işlevleri de dahil) çeşitliliğini gözler önüne seren *Ulysses* daha önce kurmacada hiçbir zaman girişilmemiş bir ölçekte özeli genele taşır.

Giriş bölümleri, Joyce'un daha önceki romanı *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'ne bir köprü kurar. Joyce'un bu otobiyografik ro-

Dublin'de *Ulysses*'in 18 epizodu

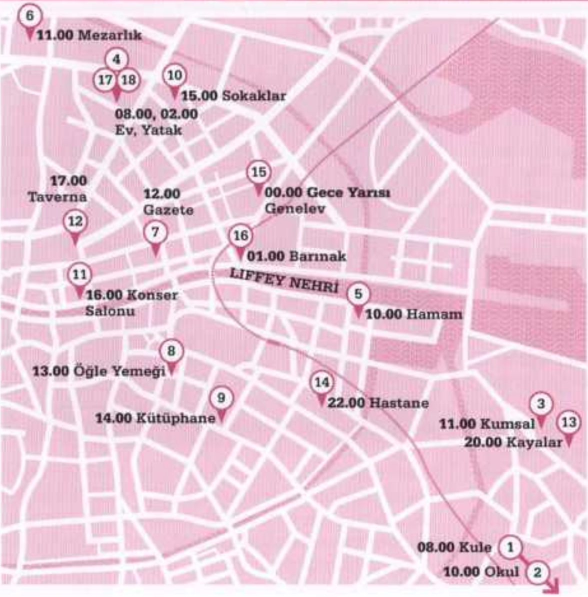
2 Okul:
Stephen, ders vermek için yaşadığı Kule'den Dalkey'deki Bay Deasy'nin Okuluna yürür.

4, 17, 18 Ev:
"Bloom Günü" Leopold ve Molly Bloom'un Eccles Sokağı, 7 numaradaki evinde başlar ve son bulur.

5 Hamam:
Bloom, uyuşuk ve kayıtsız bir şekilde amaçsızca dolaştıktan sonra bir mektup alır ve Türk hamamına doğru ilerler.

6 Mezarlık:
Bloom ve üç arkadaşı Paddy Dignam'ın Evinden cenaze alayı için bir arabaya biner.

7 Gazete:
Bay Deasy'nin mektubunu getiren Stephen ve reklam peşinde olan Bloom karşılaşır.

Haritadaki rakamlar 16 Haziran 1904'teki olayların yerini gösterir

10 Sokaklar:
Bu merkezi epizotta 19 karakter Dublin'in sokaklarında mini yolculuklar yapar.

12 Taverna:
Bloom, Barney Kiernan'ın tavernasında içki içmek için mola verdiğinde bir İrlanda ulusalcısı yanına gelip onunla konuşur.

14 Hastane:
Bloom ve Stephen'ın da aralarında bulunduğu bir grup sarhoş Mina Purefoy'un doğum yapmasını bekler.

15 Genelev:
Nighttown'da evham verici bir yürüyüşün ardından Bloom ve Stephen bir genelevde buluşur.

16 Barınak:
Bloom ve Stephen bir arabacının barınağına sığınır. Görüşlerinin arasında bir uçurum olduğu ortaya çıkınca dostça hisleri çok geçmeden kaybolur.

manı, Stephen Dedalus'un yeteneklerini Katolik Kilisesinin, yetiştirilme tarzının ve ülkesinin konformist baskılarından özgürleştirmek için güven kazmasını anlatır. *Ulysses*'te Stephen ilk başta sabah vakti Sandycove'da yaşadıkları kulede alaycı sözde-arkadaşı Buck Mulligan'la ağız dalaşına girmiş halde gösterilir. Stephen ölüm döşeğindeki annesini hatırlar ve bir ateist olarak onun için dua etmeyi reddetmiş olmaktan suçluluk duyar. Daha sonra tarih dersi verir ve sahilde yürür.

Roman daha sonra sabah 8'e döner ve okuyucu Leopold Bloom'un evde kahvaltıyı planlamasını, kasaptan alışveriş yapmasını ve daha sonra yemeği hazırlayıp tepsiyle Molly'nin bulunduğu üst kata çıkarmasını takip ederken tam bir "bilinç akışına" girer. Joyce belirli pasajlarda eylemi ilerletmek için bilinç akışı ve üçüncü şahıs anlatıcıyı ustaca iç içe geçirse de Stephen, Bloom ve Molly'nin deneyimlerini aktarmak için bilinç akışı tekniğini değişen derecelerde kullanır.

Bloom ve Gerçek Dünya

Natüralizm veya "bilimsel" gerçekçilik, hayatın çirkin yönlerini büyük bir titizlikle detaylandıran Émile Zola'nın kurmacası başta olmak üzere 19. yüzyılın ortalarında Fransa'da romanın can damarı haline gelmiştir. *Le Feu* (1916) romanında Henri Barbussenin yaptığı gibi, daha sonraki Fransız yazarlar Birinci Dünya Savaşının korkunçluğunu tarif etmek için acımasız gerçekçiliği kullanmıştır.

Joyce'un 1915'te yazmaya başladığı *Ulysses*, romandaki bu açık yüreklilik geleneğine aittir; ama Joyce'un ruhsal atası, natüralizmi kötümser ve didaktik olan Zola'dan çok Zola'nın 16. yüzyılda yaşamış olan yurttaşı François Rabelais'tır. *Ulysses* bazı bölümlerde Rabelais'ın kaba komedisi ve karnaval aşırılıklarına düşkünlüğüyle paralellikler taşır.

Leopold Bloom tüm kurmaca eserler içinde en eksiksiz biçimde gerçekleştirilen karakterlerden biridir. Fransızların olağan arzulara sahip sıradan bir adam [*"un homme moyen sensuel"*] dediği kişidir; zekidir, ama entelektüel olmaktan çok uzaktır. Neşeli bir karaktere sahiptir ve uyum sağlamaktan hoşlandığını, çatışmaktan uzak durmak istediğini belli eder. Okuyucuya ilk tanıtıldığında kendi bedensel işlevleriyle ve en azından sosyal çevresindeki bazı insanlarla rahat ilişkisi onu ussal, keskin biri olan Stephen'dan ayırır. Üçüncü epizotta

Kasvetli, kubbeli salonuyla Martello Kulesi, Stephen Dedalus'un "gösterişli, dolgun Buck Mulligan" ve "iç karartıcı Sakson" Haines'le beraber bir yazar hayatı sürmeyi arzuladığı yerdir.

Stephen'ın sahildeki monoloğu şu sözlerle başlar: "Görülebilenin kaçınılmaz kipliği: En azından bu, gözlerimin düşüncesi." Bloom'un bilinç akışının ilk cümlesi ise "Bir dilim tereyağlı ekmek daha: Üç, dört: Yeter. Molly, tabağının tepeleme doldurulmasından hoşlanmaz" şeklindedir.

Tarzlar Mozaiği

Roman ilerledikçe daha birçok nesir tarzı, bilinç akışı ve natüralizmle iç içe geçer. Örneğin "Yaz akşamı dünyayı gizemli kollarıyla kucaklamaya başlamıştı" cümlesiyle başlayan 13. epizot duygusal kadın kurmacasının parodisini yapar. Alacakaranlıkta sahilde gevşeyen Bloom, bilerek bacaklarını gösteren genç bir kadına bakarak mastürbasyon yapar. Anlatının basmakalıp, dünyayı pespembe gören romantizmi Bloom'un hastalıklı röntgenciliğine ironik bir tezat teşkil eder.

Bir sonraki epizotta Bloom doğumevindeyken, Joyce farklı edebi tarzlar silsilesi kullanır: Anglo-Sakson, Chaucer, Samuel Pepys ve Thomas De Quincey'e dayanan bir İngiliz edebiyatı pastişi sunar. Bazı okuyuculara göre Joyce en çok burada yabancılaştırıcı bir biçimde ustalığını sergiler.

15. epizot Dublin'in genelev bölgesi Nighttown'da geçen fantazmagorik bir oyundur. Bloom'un bastırılmış mazoşist fantezileri ve Stephen'ın annesinden dolayı duyduğu suçluluk hissi canlı, rüya benzeri bir tabloda yansıtılır. Zaman ve mekanın kaybolması, hızla birbirini izleyen halüsinasyonlar –örneğin Bloom'un "sarı ve beyaz tenli sekiz erkek çocuğu" dünyaya getirmesi ve şair Tennyson'ın İngiliz bayrağı desenli bir ceket ve kriket fanilasıyla ortaya çıkması– bu hayali derinden sarsıcı kılar. Kâbus gibi bir sahnede Bloom, genelevde donup kalmasına yol açan bir halüsinasyon gören Stephen'ın koruyucusu rolünü üstlenir.

Joyce kısmen Dada hareketinden ilham almıştır. 1916'da Zürih'te (Joyce'un o dönemde yaşadığı yerde) Cabaret Voltaire'in genç sanatçıları tarafından kurulan bu sürrealist hareket, akıl ve mantığı reddetmiştir. Dada etkisi özellikle bu epizotta kendini gösterir. Joyce da tıpkı Dadaistler gibi geleneksel zevk ve görgü standartlarına kasıtlı olarak meydan okuyarak kamuoyunu şoke etmeye kalkışmıştır.

Bu epizodu, Bloom ve Stephen'ın birlikte Bloom'un evine kakao içmeye gitmesini anlatmak için kullanılan kateşizm –soru ve yanıta dayalı diyalog– şeklini alan epizot izler. Bloom ve Stephen en çok burada empati kurmaya yaklaşır. Olayların analitik, etraflıca kataloglayıcı bir tarzda anlatılması, ikilinin birbirlerine duyduğu incelikli yakınlığın karşıt kutbunu oluşturur.

Molly Bloom'un Monoloğu

Ulysses'in son bölümü bilinç akışı yazımının şaheseridir. Geceleyin uykulu halde yatağında uzanmış Molly Bloom'un içten düşüncelerini ortaya koyar. Bu noktaya kadar Molly kıskanç kocası Leopold'un gözünden görülmüştür. Dişil bakış açısına bu geçiş, modern edebiyattaki en parlak örneklerinden biridir.

Joyce, kadınların sesleri işitilmeksizin kaçınılmaz olarak eş, anne ve fahişe rolü oynadığı –duygusal besin ve fiziksel tatmin kaynakları olduğu– şehrin ataerkil kültürünü betimledikten sonra Molly'ye kendi sesini vererek dengeyi sağlar. Kadın kahramanına son sözü söyletmesi (söze başladığı bağlaç niteliğindeki "evet" sözcüğünü tekrarlayan onaylama niteliğindeki "evet")

> O fesli Türklerin sattıkları türden kırmızı terliklerim olsa ... bir de güzel yarı-şeffaf bir sabahlığım fena halde ihtiyacım var ya da epey oluyor Walpoles'deki gibi sadece 8/6 mıydı yoksa 18/6 mıydı şeftali çiçeği renginde bir robdöşambr...
>
> ***Ulysses***

> Dinle: dört sözcüklü bir dalgadili: Ssiisuu, hrss, rsiayss, uuus...
> ***Ulysses***

Joyce'un çok geniş hayal gücünün bir belirtisidir. Fakat bazı feminist eleştirmenler pasif haldeki Molly'yi erkeksi yanlış kanıların bir ürünü olarak görür.

Molly her türlü dış uyarandan uzakta yatağında uzanırken, iç monoloğu anlatıcının müdahaleleri olmaksızın en saf haline ulaşabilir. Noktalama işaretleri kullanılmaz. Anılar birbiriyle çarpışır. Gündelik anlatımın hâkim olduğu samimi dil, Gibraltar'daki bir gençlik anısının ve daha sonraki Bloom'la tutkulu ilişkisinin romantik kurmaca tarzındaki ifadesine yerini bırakır. Bu tarz tamamen edebi bir araç değildir, aynı zamanda Molly'nin romantik, ama bedensel duyarlılığının iç dilinin bir parçasıdır.

Mit ve Modernite

Bu çok katmanlı kitabın temelini oluşturan tek edebi teknik dilbilimsel denemeler değildir. *Ulysses* adı, özenle hazırlanmış sembolik alt yapının bir ipucudur. "Ulysses" İthaka Kralı Odysseus'un adının Latince türevidir. Homeros'un *Odysseia* adlı epik şiirinde Odysseus, Truva Savaşından sonraki 10 yılını eve dönmeden önce gezgin bir maceracı olarak geçirir. Joyce, Leopold Bloom'u Odysseus'la özdeşleştirir ve Stephen'ı kralın oğlu Telemakhos'la bir tutar. Telemakhos, *Odysseia*'nın ilk dört kitabında kayıp babasını boş yere arar. Joyce, Molly'yi de kocasının halen hayatta olduğuna ve ona döneceğine inanan Odysseus'un karısı Penelope'yle özdeşleştirir.

Romanın bazen bölümler olarak adlandırılan 18 epizodunun her biri Homeros'un destanından bir maceraya karşılık gelir. İlk üç epizot Stephen'a odaklanır ve *Odysseia*'yı yankılayan bir yapıyı takip eder. Üçüncü epizotta Stephen kütüphanedeki bir tartışma sırasında babalık kurumunu sorgular. Bu pasaj, babasız bir çocuk olarak Telemakhos'un açmazını baba-oğul ilişkisinin modern kavramlarına ilişkin soyut bir tartışmaya çevirir.

12. epizotta *Odysseia*'da Odysseus'un kaçtığı tek gözlü dev Siklop, Bloom'la heyecanla tartışan agresif, yabancı düşmanı vatansever şeklini alır. "Vatandaşın" dar görüşlü şövenizmi, Siklop'un sınırlı görüşünü yansıtır. Daha sonra isimsiz anlatıcı bir baca temizleyicisinin sopasını "az daha gözüne soktuğunu" söyler.

Homerik paralelliklerin tematik değeri en çok Stephen ve Bloom'a verilen mitsel rollerde hissedilir. Stephen bilinçdışı bir biçimde destekleyici bir baba figürü arar, böylece kendisi de hem çocuklarının hem de sanatın babası olabilecektir. Tüm baba-oğul ilişkilerinin en karmaşığını içeren Kutsal Teslis ve Shakespeare'in babasının katilinden –yeni üvey babasından– intikam alma düşünceleriyle paramparça olan Hamlet karakteri hakkında-

Bartholomeus Spranger'ın *Odysseus and Circe* (1590) adlı tablosunda, tanrıça kahramanı baştan çıkarmak için büyücülük yeteneklerini kullanır. Bu, Ulysses'te Bella Cohen'in Bloom'u baştan çıkarmasına paraleldir.

ki pasajlar, Stephen'ın arayışına anlam katmanları ekler. Buna karşın oğlu Rudy 11 yıl önce doğduktan birkaç gün sonra ölen Bloom bir oğula derin bir ruhsal ihtiyaç duyar. Bu Odysseus–Telemakhos dinamiğine dokunaklılık katar.

Bloom ve Stephen, birkaç kez karşılaşma fırsatını kaçırdıktan sonra Holles Caddesindeki Doğumevi'nde tesadüfen karşılaşır; karşılaştıkları yerin doğum ve ebeveynliği çatıştırması tesadüfi değildir. Bloom vakti gelince Stephen'ı Dublin'in genelev bölgesindeki bir kavgadan sonra tutuklanmaktan kurtarır. O gecenin ilerleyen vakitlerinde Bloom'un mutfağında kakao içmek için oturduklarında Stephen, Bloom'da geçmişten izler görürken Bloom onda geleceği görür. Bu karşılıklı farkına varma anı, Joyce'un tipik kurgusal inceliğini yansıtır biçimde, açık bir doruk olmaktan ziyade belli belirsiz gerçekleşir.

Joyce'un Homerik çerçevesi ve bir dizi sembolik karşılık sunması, sıradan bir insan ve iyi bir vatandaş olan Bloom'un aslında kahramansı bir boyuta sahip olabileceğini ima etmesine olanak tanır.

Bu, gündelik olanın kahramanlığı veya anti-kahramanlığıdır; büyük ölçüde bireyin korku ve özlemlerinin arenası olan zihinde gerçekleşir. İnsan zihninde kıskançlık, öfke, sıkıntı, utanç ve suçlulukla mücadele eder ve hayata anlamını veren umut ve sevgiyi besler.

> Ardından ılık derin bir ıhlamanın yükseldiğini, sonra, karısı yatakta karyolanın laçka pirinç halkaları şıngırdatarak dönerken yatıştığını işitti.
> ***Ulysses***

Ulysses'teki Homerik Paralellikler

HOMEROS'UN *ODYSSEIA*'SI	JAMES JOYCE'UN *ULYSSES*'I
Telemachus, Odysseus ve Penelope'nin oğludur; alt olay örgüsünde kayıp babasını boşu boşuna arar.	Kendi kendiyle meşgul olmanın labirentinde kaybolmuş bir entelektüel ve sanatçı olan **Stephen Dedalus** bir baba figürü arar.
Kalypso, Odysseus'u bağlayan ve yedi yıl boyunca esir eden güzel tanrıça-peridir.	Daha sonradan itaatkâr bir eş olan **Molly Bloom** ilk başlarda Leopold'u büyüleyen ölümsüz peri gibi betimlenir.
Odysseus, kör kahin Tiresias'ın ruhuna eve dönüş yolunu sormak için yeraltına, **Hades**'e gider.	Bloom zaman zaman gülünç ve uygunsuz düşünceler içinde **Paddy Dignam'ın cenaze törenine** katılır.
Kirce, Odysseus'un adamlarını uyuşturup domuza çeviren güzel büyücü-tanrıçadır. Odysseus onun âşığı olur.	Stephen ve Bloom, Nighttown'ta gezerek modern zamanların Kirke'si olan **Bella Cohen**'in işlettiği geneleve gider.
Penelope, kayıp olan ve denizde öldüğü düşünülen Odysseus'un dönüşünü beklerken taliplerini uzaklaştırır.	**Molly** bir âşıkla flört eder, ama kocası Leopold'dan sıkılmış olmasına rağmen onun eve dönmesini bekler.

Sürgün ve Aidiyet

Romanın kapanış paragrafından sonra Joyce yazar olarak kendisinin Odysseia tarzı yolculuğunu hatırlatan bir not düşmüştür: "Trieste–Zürih–Paris, 1914–1921". Kozmopolit bir ortamda faaliyet gösteren bir sanatçı olduğunun pekâlâ farkındadır, ama aynı zamanda kendini bir sürgün gibi hissetmiştir. Yurtdışında yaşamak Dublin'i bütün bayağılığı ve canlılığıyla kendi hayal gücünün yuvası olarak yeniden yaratmasını mümkün kılmıştır. Kitabın geçtiği 1904 yılında İrlanda'nın kendi kendini yönetmesini amaçlayan Özerklik girişiminin başarısızlığa uğramasının ardından siyasi hava gerginleşmiştir. Kanlı bir iç savaşın ardından *Ulysses*'in yayımlandığı yılda (1922) Bağımsız İrlanda Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu siyasi gerçeklikler temelinde Joyce'un kurgusal Dublin'inin karakterleri kurumlarla ilişkilerinde anksiyetelerle doludur: İrlanda ulusalcılığı, İngiliz İmparatorluğu, Katolik Kilisesi ve İrlanda Edebi Uyanışı. *Ulysses* bireysel deneyimin detaylarını emsalsiz bir açık sözlülükle sunarken, İrlanda toplumunun huzursuz mikrokozmosunu da gözü kara bir biçimde tasvir eder.

Fakat *Ulysses*'teki tüm temalar, kurgusal dünyasının yaşayan zenginliğinden sonra gelir. Romanın canlılığı, kitabın gelişmiş edebi ustalığına karşı koyan hayatiyetinden gelir. 18. yüzyılın ortasındaki Laurence Sterne'nin *Tristram Shandy* romanının oyunbaz denemelerinden sonra en çok edebi ustalık sergilenen roman olan *Ulysses*'a katılan hayatiyetin merkezinde, Dublinlilerin gerçeğe şaşırtıcı bir benzerlikle sunulan hayatları ve aşkları yer alır.

GENÇKEN BENİM DE BİRÇOK DÜŞÜM VARDI

ÇIĞLIK (1922), LU XUN

KISACA

YAKLAŞIM
Baihua Edebiyatı

ÖNCE
1917 Hu Shi, *New Youth* dergisinde "Edebiyat Reformunun Ön Tartışması" başlığını taşıyan bir yazı yayımlayarak edebiyata eski formlara dayalı olmayan yeni bir bakış çağrısı yapar.

1918 Lu Xun ilk modern Çin öyküsü kabul edilen "Bir Delinin Güncesi" öyküsünü yayımlar.

1921–22 Lu Xun'un daha sonradan *Çığlık* öyküsünün de dahil edildiği "Ah Q'nun Gerçek Öyküsü" adlı eseri *Beijing Morning News*'ta tefrika halinde yayımlanır.

SONRA
1931–32 Ba Jin'in daha sonradan *Aile* adıyla tek ciltte yayımlanan "Sel" adlı eseri tefrika halinde yayımlanır. Eski ve yeni tarzın çatışmasını konu edinen roman Çin gençleri arasında çok popüler olmuştur.

1935 Lu Xun popüler Çin mitlerini yeniden yorumladığı "Eski Hikâyeler Derlemesi"ni yayımlar.

Çin'de 1917'de bilgin ve entelektüel Hu Shi'nin başlattığı Baihua edebiyatı ve kültür hareketi, 1919'da Beijing'deki öğrenci ayaklanmasından doğan ve yeni bir Çin ulusalcılığı anlayışını yayan siyasi ve kültürel bir akım olan 4 Mayıs Hareketiyle yakından ilişkilidir.

Hareketin takipçileri geleneksel inançları reddetmiş ve Batılı demokrasiye ve modern bilime yönelmeyi desteklemiştir. Aynı zamanda yalnızca küçük bir azınlık tarafından anlaşılan klasik Çince yerine herkes tarafından anlaşılan "baihua" yazı dilinin kullanılmasını teşvik etmişlerdir. Baihua dili çok geçmeden Çin gazeteleri ve ders kitaplarında da kullanılmaya başlayarak köylülerin eğitiminde devrim etkisi yaratmıştır.

Yeni Düşünme Biçimleri

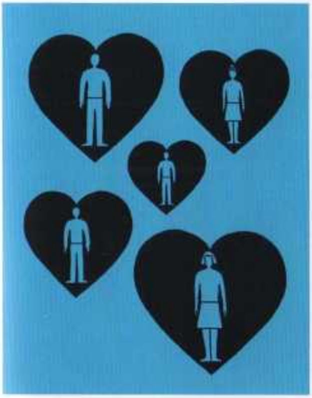
Lu Xun (1881–1936) yerel yazı dilinde yazan ilk modern yazar olmuştur. Eserleri Komünist Parti tarafından desteklenmiştir. Lu Xun Komünist Partiye sempati duysa da hiçbir zaman parti üyesi olmamıştır. Çağrı, Lu Xun'un ilk seçkisidir ve daha önceki iki ünlü öyküsünü bir araya getirir: "Bir Delinin Güncesi" ve "Ah Q'nun Gerçek Öyküsü".

Geleneksel kültürün ironik bir eleştirisi olan "Bir Delinin Güncesi" arkadaşlarının ve ailesinin yamyam olduğuna inanan ve klasik Konfüçyüsçü metinlerin bu pratiği teşvik ettiğine kanaat getiren bir köylünün, yani "delinin" öyküsünü anlatır.

"Ah Q'nun Gerçek Öyküsü" kendini bilge sayan ve eski kuşağın geriliğini ve rehavetini gösteren cahil ve kandırılmış bir köylünün öyküsünü anlatan kısa romandır.

Her iki öykü de sadece yerel dili kullanması bakımından değil, aynı zamanda Dört Mayıs Hareketinin kaygılarını örneğin Konfüçyüsçü düşüncenin miadını doldurmuş kısıtlamaları ve köhnemiş geleneklerin hiç sorgulanmadan kabulünü işlemesi bakımından Baihua edebiyatının başlangıcına işaret eder.

Ayrıca bkz: *Quan Tangshi* 46

AŞK SADECE KENDİNİ SUNAR VE HİÇBİR ŞEY ALMAZ KENDİNDEN BAŞKA

ERMİŞ (1923), HALİL CİBRAN

KISACA

YAKLAŞIM
Modern Arap Sesleri

ÖNCE

1935 Üretken bir yazar ve bilgin olan "Arap Edebiyatının Üstadı" Taha Hüseyin, Birinci Dünya Savaşı sırasında Kahire ve Paris arasında geçen *Edip* adlı romanı Mısırlı bir yazarın Arap ve Avrupa kültürü arasında yaşadığı çatışmayı anlatır.

1956–57 Naguib Mahfouz'un *Kahire Üçlemesi*, 1919 yılında Mısır'da İngiliz sömürgeciliğine karşı gerçekleşen devrimden 1944 yılında II. Dünya Savaşının sonunun yaklaştığı tarihe kadar Kahireli bir ailenin öyküsünü anlatarak değişen bir şehir ve ülkenin kişisel, sosyal ve siyasi mücadelesini vurgular.

1985 Fransızca yazan Tahar Ben Jelloun, *Kum Çocuk* romanında geleneksel İslami değerler, cinsiyet politikası ve post-kolonyal Fas ortamında kimliğin inşası gibi sorunları ele alır ve eleştirir.

Sömürgeci imparatorluklar Birinci Dünya Savaşının ardından kısmen savaşın Batı kültürünün merkezlerindeki etkisi nedeniyle kaçınılmaz olarak düşüş yaşamaya başlamıştır. Edebi yönelimler, konular ve temalar sömürgeci ve sömürülen arasındaki değişen dengeyi yansıtmaya başlamıştır. Post-kolonyal anlatılar arasında Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde Arap dünyasından çıkan eserler uluslararası şöhrete ulaşmıştır.

Fikirlerin Çeşitliliği

Lübnanlı yazar, felsefeci ve sanatçı Halil Cibran (1833–1931; Khalil Gibran) Arap entelektüellerinin gelişen havuzundaki en çok beğeni toplayan yazarlardan biridir. Hristiyan kökeni ve İslam, Sufizm ve Museviliğin öğretilerine duyduğu ilgi, coğrafi ve ruhsal inanışlar arasındaki geleneksel bağdan kopuşu temsil eder ve İngilizce kaleme aldığı *Ermiş (Prophet)* adlı resimli nesir şiir seçkisindeki başlıca etkilerdir.

Cibran bu kitapta kahin El Mustafa'nın Orphalese şehrinden tekneyle ayrılmak üzereyken halka yaptığı kısa konuşmaları aktarmak için dini metinler ve vaazlardakine benzer bir tarz kullanır. Aşk, tutku, çocuklar ve yemekten adalet, zaman, kötülük ve ölüme kadar çok çeşitli konuları işleyen 26 deneme yer alır. Denemeler insani ilişkileri vurgular ve çeşitlilik ve bir tek inanç sisteminin bağlarından kurtulmuş evrensel bir sevgi temalarını işler.

> Bunlar sizin içinizde ışıklar ve gölgeler gibi birbirine yapışık halde hareket eder.
> **Ermiş**

Ayrıca bkz: *Binbir Gece Masalları* 44–45

ELEŞTİRİ, İLERLEME VE AYDINLANMANIN KÖKENİNE İŞARET EDER

BÜYÜLÜ DAĞ (1924), THOMAS MANN

KISACA

YAKLAŞIM
Bildungsroman

ÖNCE

1795–96 Johann Wolfgang von Goethe genellikle ilk Bildungsroman olarak kabul edilen *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları* romanını yayımlar.

1798 Alman yazar Ludwig Tieck, Bildungsroman özellikli Romantik romanı *Franz Sternbald'ın Serüvenleri*'ni yayımlar.

1850 Charles Dickens'ın kısmen otobiyografik romanı *David Copperfield* yayımlanır.

1855 İsviçreli yazar Gottfried Keller önemli bir Bildungsroman olan ve kısmen otobiyografik özellikler taşıyan *Yeşil Heinrich*'i yayımlar.

1916 James Joyce'un *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* romanı Bildungsroman'ın Modernist edebiyatta bir yerinin olduğunu gösterir.

Genellikle Thomas Mann'ın başyapıtı kabul edilen *Büyülü Dağ* birçok açıdan önemli bulunur: Tüm zamanların en iyi Alman romanlarından biri, 20. yüzyılın en iyi eserlerinden biri, ölüm ve hastalık üzerine incelikli bir kara komedi ve inceleme ve Modernizmin temel bir eseri olduğu ileri sürülür. Aynı zamanda kökleri 18. yüzyıl Almanya'sına dayanan ve günümüzde de halen güçlü olan Bildungsroman (kişinin gelişimini anlatan roman) janrının mükemmel bir örneğidir.

Bazen daha önceki örneklerin de adının geçmesine rağmen, birçok araştırma bu janrı Johann Wolfgang von Goethe'nin 1795–96'daki

Ayrıca bkz: *Jane Eyre* 128–31 ▪ *David Copperfield* 153 ▪ *Küçük Kadınlar* 199 ▪ *Duygusal Eğitim* 199 ▪ *Venedik'te Ölüm* 240 ▪ *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* 241 ▪ *Bülbülü Öldürmek* 272–73 ▪ *Geceyarısı Çocukları* 300–05

Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları romanıyla başlatır. Genç bir sanatçının gelişim öyküsü *(Bildung)*, ifade ve mutluluğu bulma mücadelesi ve sonunda toplumdaki yerini kabul etmesi gibi tüm temel bileşenleri içerir. Sonraki on yıllarda ve ardından yüzyıllarda birçok büyük yazar da kendine özgü bir biçimde benzer öyküleri anlatma arzusu duymuştur: Fransa'da Gustave Flaubert *Duygusal Eğitim* romanını yayımlamıştır, İngiltere'de Charles Dickens *David Copperfield* romanını kaleme almıştır ve İrlandalı yazar James Joyce *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* romanını sunmuştur. Bu janrın etkisi önce Avrupa'ya ve ardından da tüm dünyaya yayılmıştır.

Hastalıktan Alınan İlham

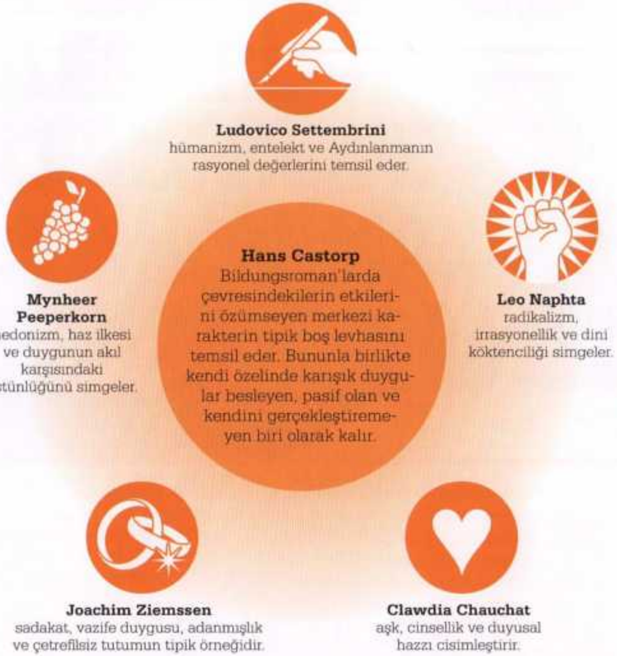
Büyülü Dağ, Thomas Mann'ın 1912'de İsviçre'nin Davos şehrinde karısının akciğer enfeksiyonu tedavisi gördüğü yüksek rakımlı bir sanatoryuma yaptığı ziyarete dayanır. İlk başta Mann'ın o yıl yayımlanan *Venedik'te Ölüm* adlı kısa romanına eşlik edecek ince bir cilt olması amaçlanmıştır. Ancak 1914'te I. Dünya Savaşının patlak vermesi sonucunda Mann'ın tasvir ettiği dünyanın ani ve şiddetli bir sona yaklaştığının farkına vardıkça kitap yazım aşamasında genişlemiştir. Mann'ın bu çatışmada sözde uygarlığın değerlerinin toplumu körü körüne kitlesel ölümlere ve yıkıma sürüklediğini görmesi, ulusalcılığa ve burjuva toplumuna bakışını büyük ölçüde değiştirmiştir. Gittikçe daha çok anlam yüklenen roman uzamaya devam etmiştir. Mann'ın savaştan sonra yıllar boyunca üzerinde çalıştığı metin nihayet 1924'te yayımlanmış ve bir başyapıt kabul edilmiştir.

> Hastalık ve ölüme duyulan tüm ilgi aslında hayata duyulan ilginin bir ifadesidir.
> ***Büyülü Dağ***

"Büyülü Dağ" Berghof sanatoryumunun dünyanın geri kalanından metaforik uzaklığının bir simgesidir; zamanın bile farklı aktığı tecrit edilmiş bir yerdir.

Büyülü Dağ, Berghof sanatoryumunda (başta tüberküloz olmak üzere kronik hastalıkları olan insanları tedavi edildiği hastanede) kalan kuzeni Joachim'i ziyaret etmek için İsviçre Alplerine giden Hans Castorp adındaki gencin öyküsünü anlatır. Hans gelecekte yükselme şansına sahip biridir ve gemi endüstrisinde işe başlamak üzeredir.

Temiz havası, göz kamaştırıcı çevresi, az sayıdaki ziyaretçisi ve sessiz, huzurlu atmosferiyle hastane kendi küçük, kapalı dünyasında yer alır. Castorp oraya ulaştıktan sonra kendisi de tüberküloz belirtileri gösterir ve iyileşene kadar orada kalmaya ikna edilir. Sanatoryumda tam yedi sene

kalır. Romanın olay örgüsü, Castorp'un karşılaştığı çeşitli hastalar ve onlarla geliştirdiği ilişkiler etrafında döner.

Hayat Eğitimi

Hans Castorp, tüm Bildungsroman kahramanlarının alması gereken sanat, politika, aşk ve insani koşul hakkındaki eğitimini sanatoryumdaki diğer hastalardan alır. Mann, Birinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa'nın farklı fikirleri ve inanç sistemlerini temsil eden karakterleri kullanır. Yahudi kökenli, Marksist ve Cizvit Leo Naphta'yı; İtalyan seküler hümanist Ludovico Settembrini'yi ve tropikal bir hastalığı olan Hollandalı hedonist Mynheer Peeperkorn'u tanırız. Bu karakterlerin her biri Castorp'u kendi düşünce biçimine yaklaştırmaya çalışır; dolayısıyla kitabın büyük bir kısmı felsefi tartışmalarla geçer. Ayrıca Castorp'un âşık olduğu ve böylece romans ve erotik çekim konularında gerekli eğitimi aldığı Clawdia Chauchat adında bir kadın vardır.

Birçok Bildungsroman hem fiziksel hem de duygusal bir yolculuk içerirken, *Büyülü Dağ* coğrafi olarak bir tek yerde kalır: Berghof Sanatoryumu. Yolculuk, Batı ve bir ölçüde Doğu ideolojilerine yapılır. Deyim yerindeyse dağın yüksekliği Castorp'a bu önemli anda tüm Avrupa'ya genel bir bakış imkânı sunar.

Kitap hem önemli bir Bildungsroman örneğidir hem de bu janrın bir parodisidir. Bildungsromanın temel öğelerinin hepsi mevcuttur: hayatta yolculuğa koyulan genç, kolay etkilenen bir kahraman; genellikle zor olan, ama üstesinden gelinen bir eğitim süreci ve sonunda işe girişme. Castorp hayatı doğru bir biçimde takdir edebilmek için hastalık ve iyileşme deneyiminden geçmek zorundadır. Bu nedenle kitap tartışmasız bir biçimde bu janra aittir. Fakat Mann neredeyse her seviyede bunu parodileştirir ve meydan okur.

Parodinin Katmanları

Bir açıdan Castorp'un alacağı çeşitli dersler vardır. Farklı karakterler birbiriyle çelişen dünya görüşleri sunar ve Mann'ın bunlardan birini onaylayıp onaylamadığı belli değildir. Daha önceki Bildungsroman örneklerinde merkezi karakter tarafından çıkarılan dersler ve kazanılan değerlerin okuyucu tarafından onaylanması veya kabul edilmesi amaçlanır. Örneğin Dickens'ın romanında David Copperfield insanları görünüşüne göre değerlendirmemeyi öğrenmiştir. *Büyülü Dağ* bu formülü reddeder. Modern bir roman olarak dünyaya birçok açıdan bakılabileceğinin ve bunlardan hiçbirinin tek doğru bakış açısı olmadığının farkındadır. Mann'ın görüşünün bu olduğunu

> Kusursuz bir biçimde sağlıklı bir insana hiç rastlamadım.
> ***Büyülü Dağ***

> Ölümden daha güçlü olan şey akıl değil sevgidir.
> ***Büyülü Dağ***

düşünecek olursak, bir eğitim romanı olarak kitabın tüm amacının parodi olduğu ortaya çıkar.

Bildungsroman janrı aslında her zaman ağırbaşlı bir girişim olmuştur ve Mann tam da bununla alay eder. Örneğin anlatıcı Castorp'a soğuk bir tutum sergiler ve okuyucuya onun sıradan bir genç olduğunu hatırlatır. Bildungsroman kahramanının kitabın sonunda tamamen şekillenmiş olması gerekirken, Castorp yedi yıl boyunca hayattaki derslerden ve felsefeden hiçbir şey öğrenmemiş gibi görünür.

Zamanda Sürüklenme

Mann, Bildungsroman janrının amacını başka açılardan da zayıflatır; zaman teması ve zamanın anlatının ilerlemesiyle ilişkisi bunların başında gelir. Zamanın akışı, hasta olan ve ölüme yaklaşan kişiler için önemli bir meseledir, ama sanatoryumun dışarıdan yalıtılmış ortamında zamanın izini sürebilmek çok zordur. Hastalar zamanı ancak bir aylık birimler üzerinden hesaplar. Üzerinden ne kadar zaman geçmiş olursa olsun her olayın "günün birinde" gerçekleştiği söylenir; Castorp da sonunda bunu alışkanlık edinir. Bildungsroman anlayışında eğitimin devam eden bir süreç olması, öykünün zincirleme anlatılması gerekir. Fakat Mann, Castorp'u (ve okuyucuyu) bu yapıdan ve olaylara ilişkin perspektiften yoksun bırakır. Olaylar zamanda gevşek bir biçimde bağlanır ve tam olarak saptanması mümkün değildir; her bölüm bir günden altı yıla kadar gittikçe artan bir zaman aralığını kaplar.

Büyülü Dağ kendi janrını derinden küçümser. Bildungsroman janrının tüm mahiyetini içerirken, onları Modernist düşüncenin soğuk ışığında iğreti gösterir veya en iyi olasılıkla onların faydasının hesaplanamayacağını söyler. Bu nedenle kitabın görece çok az yazara ilham vermesi şaşırtıcı değildir; bu janrdaki son söz gibi görünür ve belki de onun ayak izlerini takip etmeyenler için kapsam ve derinlik bakımından fazla gösterişli ve parlaktır.

Yazarlar her şeye rağmen post-kolonyalizm ve modern tarihten (Salman Rushdie'nin *Geceyarısı Çocukları*) duygusal ve duyusal uyanışlara (Patrick Süskind'in *Parfüm*) kadar çok çeşitli temaları işleyerek bu janr için yeni kullanım alanları bulmaya devam etmiştir.

İsviçre Alplerindeki yüksek rakımlı sanatoryumda kronik hastalar arındırılmış bir atmosferde yaşar ve "aşağıdaki" dünyada gerçekleşen olaylar onların hayatları neredeyse hiç etkilemez.

Thomas Mann

Thomas Mann, 1875'te Almanya'nın kuzeyindeki Lübeck'te varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Henüz 26 yaşındayken kaleme aldığı erken dönem başyapıtı *Buddenbrooklar* romanıyla dikkatleri çekmiştir. Roman Mann'ın kendi ailesine çok benzer bir biçimde varlıklı bir ailenin gerileyişini anlatır. 1905'te varlıklı bir Yahudi sanayicinin kızı Katia Pringsheim'la evlenmiştir; çiftin altı çocuğundan üçü yazar olmuştur.

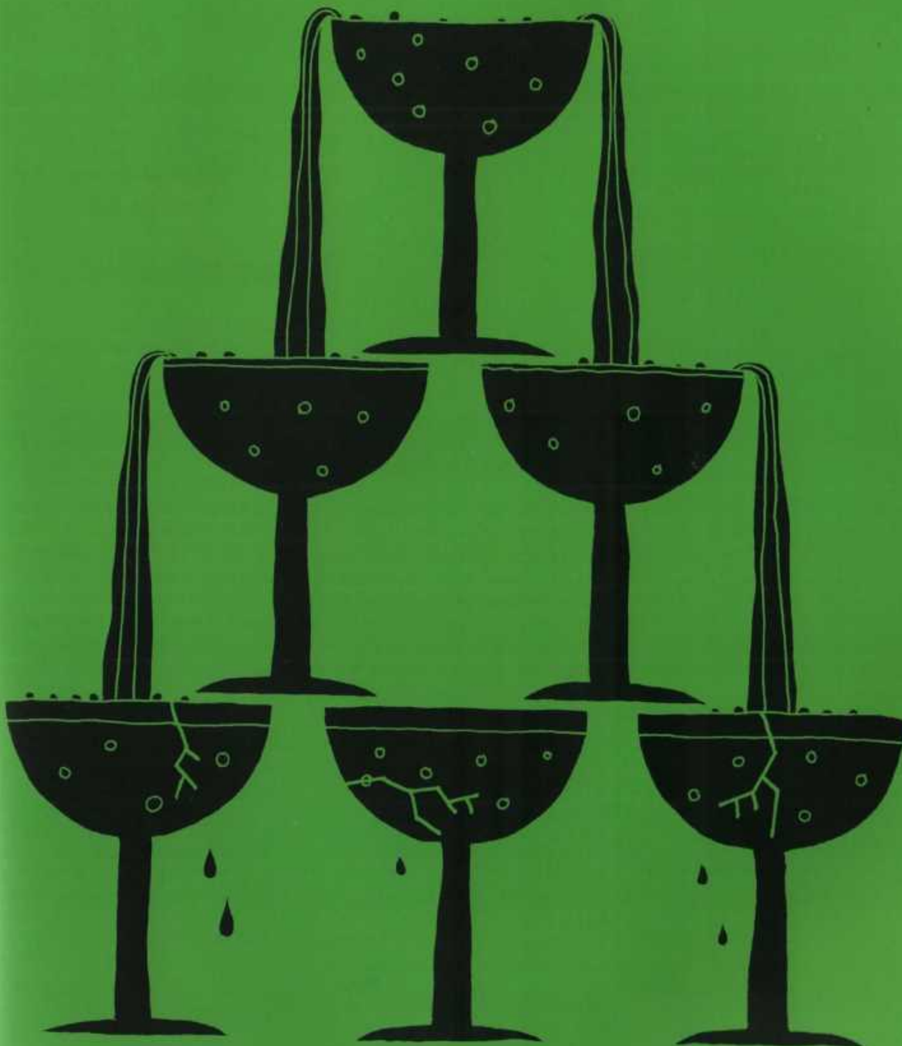
Mann 1929'da Nobel Edebiyat Ödülüne layık görülmüştür. 1933'te Almanya'dan ayrılarak İsviçre'ye yerleşmiştir. II. Dünya Savaşından önce ABD'ye gitmiş ve Princeton Üniversitesinde dersler verdikten sonra California'ya yerleşip Amerikan vatandaşı olmuştur. Savaş sırasında ABD'de kaydedilen ve Britanya'dan Almanya'ya yayımlanan Nazi karşıtı birçok konuşma yapmıştır. Savaştan sonra Avrupa'ya dönmüş ve 1955 yılında seksen yaşındayken İsviçre'de ölmüştür.

Önemli Eserleri

1901 *Buddenbrooklar*
1912 *Venedik'te Ölüm*
1933–43 *Yusuf ve Kardeşleri*
1947 *Doktor Faustus*

FISILTILAR, ŞAMPANYA VE YILDIZLAR ARASINDA PERVANELER GİBİ

MUHTEŞEM GATSBY (1925), F. SCOTT FITZGERALD

KISACA

YAKLAŞIM
Kayıp Kuşak

ÖNCE
1920 F. Scott Fitzgerald'ın *"Bernice Saçlarını Kestiriyor"* adını taşıyan kısa öyküsü, yazarın Muhteşem Gatsby'de yeniden ele aldığı temaları işleyerek geleneksel dişil değerler ve Caz Çağının özgürlüğü arasındaki gerilimi konu edinir.

1922 T. S. Eliot'ın *Çorak Ülke* eseri, boş cinsellik ve ruhsal anlamın yitirilmesini de kapsayan kültürdeki çözülmeyi inceleyerek Kayıp Kuşak yazımını müjdeler.

SONRA
1926 Ernest Hemingway, *Güneş de Doğar* romanında aşk, ölüm ve masküleniik temalarını derinlemesine inceler.

1930–36 John Dos Passos, ABD üçlemesinde 12 karakterin öyküleriyle Amerikan Rüyasını inceler.

Edebi toplantılar düzenlemesiyle tanınan yazar Gertrude Stein, Ernest Hemingway'yle konuşurken Birinci Dünya Savaşında görev yapan gençlerin "kayıp kuşak" olduğundan söz eder. Hemingway, Stein'in bu ifadeyi ilk olarak arabasının bakımını yapan bir tamirci ustasından işittiğini ileri sürmüştür. Bu anekdotsal ayrıntı *Muhteşem Gatsby*'deki tamirhane sahnelerinde anlamlı bir biçimde yankılanır. Bu bağlamda "kayıp" ortadan kaybolmanın aksine yönüne kaybetme veya yabancılaşmayı kasteder. Hemingway'in bu ifadeyi *Güneş de Doğar* romanının epigrafında kullanmasının ardından, "Kayıp Kuşak" ifadesi 1920'li yıllarda yaratıcılığın buluşma noktası Paris'te toplanan Amerikalı genç yazar grubuyla ilişkilendirilmiştir; F. Scott Fitzgerald, John Dos Passos, Ezra Pound ve Hemingway'in kendisi de bu yazarların arasındadır. Birinci Dünya Savaşı iz bırakmıştır ve bu huzursuz ve kuşkucul genç yazarlar aşk, edebiyat, içki ve hedonizmde anlamlı bir deneyim aramıştır.

Kayıp Kuşağın en önemli yazarlarından biri olan Fitzgerald,

> 'Geçmişi tekrarlamak mümkün değil mi?' diye haykırdı kuşkuyla. 'Elbette mümkün!'
> ***Muhteşem Gatsby***

1920'lerin "Caz Çağı"nın göz kamaştırıcı görüntülerinin cazibesine kapılmış olsa da onun kusurlu ahlaki değerlerinin ve herkes için daha iyi bir hayat vaadinin boşluğunun pekâlâ farkındadır. En ünlü romanı *Muhteşem Gatsby*, Gatsby'nin talihsiz aşk rüyasının kişisel öyküsünü anlatır. Fakat aynı zamanda talihsiz Amerikan Rüyası da anlatır ve daha iyi bir dünya vaadinin sahteliğini gözler önüne serer.

Yeni Para, Yeni Değerler

Fitzgerald, Caz Çağını mucize ve aşırılığın devri olarak görmüştür. Savaş sonrasında menkul kıymetlerin alışverişinden büyük

F. Scott Fitzgerald

Francis Scott Fitzgerald, 1896'da ABD'nin Minnesota eyaletindeki Saint Paul'da dünyaya gelmiştir. 1917'de orduya katılmak için Princeton Üniversitesinden ayrılmıştır. Bir hâkimin kızı olan Zelda Sayre'ye âşık olmuş ve 24 yaşındayken ilk romanı *Cennetin Bu Yanı*'yla başarıya ulaştıktan sonra onunla evlenmiştir. Popüler dergilere öyküler yazarak ailesinin geçimini sağlamıştır; çiftin bir kızı olmuştur. Fitzgerald'ın ikinci romanı Güzel ve Lanetli, Caz Çağının baş tarihçisi ve eleştirmeni olarak şöhretini sağlamlaştırmıştır. 1924'te Zelda'yla birlikte Fransız Rivyera'sı'na taşınarak *Muhteşem Gatsby*'yi yazmıştır. Çift daha sonra Fransa ve ABD arasında gidip gelmiştir. Fitzgerald'ın alkolle sorunlu bir ilişkisi oluşmuştur. 1934'te *Buruktur Gece*'ı yazdıktan sonra iki yıl boyunca alkol ve depresyonla boğuşmuştur. 1937'de Hollywood için yazmayı denemiş ve 1940'ta 44 yaşındayken kalp krizi geçirerek ölmüştür.

Önemli Eserleri

1922 *Güzel ve Lanetli*
1922 *Caz Çağının Hikâyeleri*
1934 *Buruktur Gece*

Ayrıca bkz: *Çorak Ülke* 213 ▪ *Fareler ve İnsanlar* 244 ▪ *Gazap Üzümleri* 244 ▪ *Yabancı* 245

servetlerin elde edildiği Wall Street merkezli yeni bir refah ortaya çıkmıştır. Kendi kendini geliştiren insan ideali, "en iyi" aileler arasında miras ve evlilik yoluyla aktarılan eski paranın gücüne karşı cazip bir deva olmuştur. 1920'lerde ABD sınıf yaralarını iyileştiren ve snopluğa meydan okuyan yeni bir sosyal akışkanlık sunar gibi görünmüştür. Batıda şansını arayanlar tekrar Doğuya dönerek servet elde etmeye çalışmış ve servetlerini muhteşem evler, güzel şeyler ve yüksek yaşam standartlarına harcamıştır; en azından rüya bu şekildedir. Fakat gerçekte bazılarının zenginliği başkalarının yoksullaşmasına neden olmuş ve aynı zamanda özünde ahlaken ve ruhen boş olan parıltılı bir kültür doğurmuştur. Her türlü dolandırıcılık bollaşmış ve snopluk varlığını sürdürmüştür; sadece yeni hedefler edinmiştir.

1919'da alkol satışını yasaklayan 18. Yasa Değişikliğinin yürürlüğe girmesinin ardından, birçok girişimci yeteneklerini içki kaçakçılığına yöneltmiştir; yasadışı içkilerin büyük bir kısmı, yasadışı barlarda gizlice satılmıştır. Irkçılık da hüküm sürmüştür; *Muhteşem Gatsby*'nin ilk bölümünde Tom Buchanan beyazların üstünlüğünü savunur: "Dikkatli olmazsak, beyaz ırk tamamen batacak.".

Parlaklık ve Çürümüşlük

Fitzgerald romanını "öykülerindeki gibi değersiz düşlemelerin aksine, içten ve aynı zamanda parlak bir dünyanın güçlü imgelemine dayanan tamamen yaratıcı bir eser" olarak görmüştür. *Muhteşem Gatsby*'nin romantik bir parıltıyla yüklü duyumsal nesir tarzına yansıyan bu parlaklık, Fitzgerald'ın konu edindiği sosyetik Doğu Yakası toplumunun baş döndürücü cazibesinde görülür. Jay Gatsby, New York'un dışında Long Island kıyısındaki West Egg'de Fransız konakları (hôtel de ville) tarzında inşa edilmiş büyük bir malikâneye sahiptir. Gatsby tam bir muammadır. Midwest'ten gelmiştir ve hakkında birçok söylenti vardır: Birini öldürmüş olduğu, Oxford'da eğitim aldığı iddiasının bir yalan olduğu ve servetini içki kaçakçılığından elde ettiği söylenir. Onun malikânesinin bitişiğinde küçük bir ev kiralayan romanın anlatıcısı Nick Carraway'in anlattığına göre her cumartesi yüzlerce konuğu ağırladığı yozlaşmış partiler düzenler. Bu cümbüşlerde şamata ve cazın eşliğinde bol miktarda içki tüketilir ve özellikle çiftlerin arası açılır. Gerçekten de erkekler ve kadınlar kitabın başından sonuna kadar saygısız ve samimiyetsiz bir diyalog sürdürür.

Nick, Gatsby'yi tanır ve sırrını öğrenir: Beş yıldır sosyetik güzel Daisy Buchanan'a saplantılı bir aşk beslemektedir. Daisy, Nick'in kuzenidir ve Nick'in kolejden arkadaşı ve varlıklı biri olan Tom'la evlidir. Gatsby'nin oturduğu malikâneyi satın almasının nedeni Daisy'dir; malikânesi Daisy'nin kocası Tom'la birlikte yaşadığı "Georgian" Kolonyal mimarisinin bir örneği olan evin karşı kıyısındadır. Gatsby tüm servetini mafya tarzı bir dolandırıcı olan Meyer Wolfshiem'la karanlık ticari ilişkiler yürüterek elde etmiştir ve nihayet Daisy'ye bakabileceği sermayeye sahip olduğuna göre tek niyeti eskiden kaybettiği aşkını geri kazanmaktır.

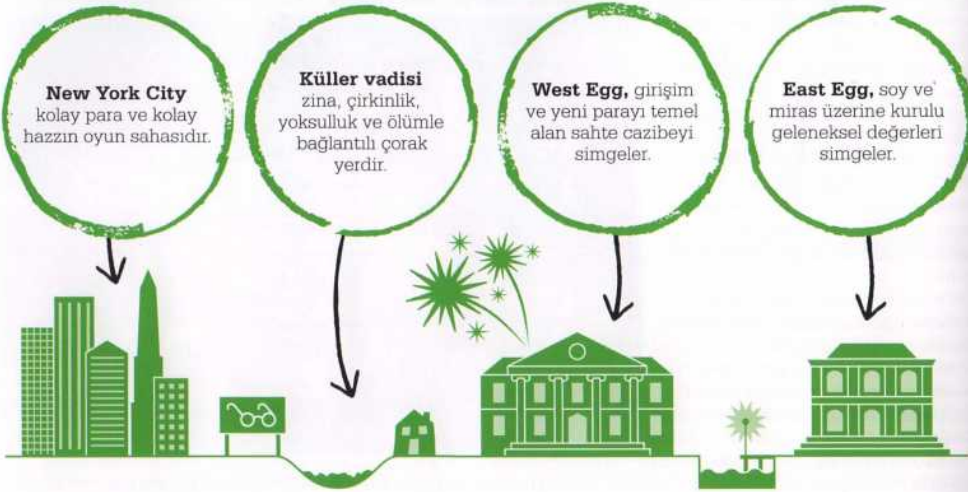

Kitabın 1949 tarihli film uyarlamasında canlandırılan Gatsby'nin çılgın, gösterişli partileri East Egg'den mirasyedilerle onların atılgan West Egg'li komşularını bir araya getirmiştir.

Yerin Önemi

Romanın temaları, çok sembolik topoğrafyasıyla eşleşir. Daisy ve Tom'un yanı sıra Gatsby'nin parti-

Muhteşem Gatsby'nin Coğrafyası

lerdeki konuklarının birçoğuna ev sahipliği yapan East Egg, geleneksel değerler ve eski parayı; Gatsby'nin yaşadığı West Egg ise yeni zenginliği, sonradan görmeliği temsil eder. Yakın mesafedeki New York şüpheli işler ve gizli kapaklı hazlarla doludur. Bu iki yerin arasında cazibenin altında yatan

> Hayatın bitmez tükenmez çeşitliliği beni hem büyüledi hem de tiksindirdi.
> ***Muhteşem Gatsby***

umutsuzluğun bütün çıplaklığıyla görüldüğü "küller vadisi" yer alır. Bu ıssız bölge T. S. Eliot'ın Modernist şiiri *Çorak Ülke*'yi anımsatır; bu şiirin adı, lanet sonucunda bir krallığın sıcaktan kavrulmasını anlatan antik mite işaret eder. Tom'un metresi Myrtle Wilson üzgün, pasif, tamirhane sahibi eşiyle birlikte burada yaşar. Hemen yanlarında bir gözlük firmasının devasa reklam panosu vardır. Reklamdaki görseller ironiktir, çünkü Gatsby'nin dünyasında hiç kimse keskin gözlü değildir. Tüm fikirlere açık olduğunu düşünen Nick bile aslında kendini herkesten üstün hisseder; profesyonel bir golfçü olan Jordan Baker adındaki alaycı kız arkadaşından da kendini üstün tutar.

Renk ve Zaman

Jordan ve Daisy ilk olarak beyaz elbiseyle görülür, ama ikisi de bu renk seçiminin ima edebileceği kadar masum değildir. *Muhteşem Gatsby*'deki renkler kitabın temalarının simgesidir: Gatsby pembe takım elbise giyer ve sarı bir Rolls-Royce kullanır; bu tonlar umutsuzca intiba bırakmaya çalıştığını gösterir. Gatsby'nin suyun karşısından özlemle baktığı Daisy'nin iskelesindeki yeşil renkli ışık kitabın en belirgin simgelerinden biridir. Son sayfalarda Gatsby'nin boş bahçesinde tek başına duran Nick, Long Island'a ulaşan ilk yerleşimcilerin gözünden "yeni dünyanın taze, yeşil göğsünü" görür; daha sonra Gatsby'nin "yıldan yıla bizden uzaklaşan" o sembolik "yeşil ışığa, orgazmik geleceğe" duyduğu inancı düşünür. Bu yeşil ışık ve yeşil ülkede romanın bireysel ve ulusal yazgıyla ilgili kaygıları yakınsar.

Kitabın sonunda, yaşanan son trajedinin East Egg'e sirayet ettiğini ve "gözlerinin gücünün bu çarpık

görüntüyü düzeltmeye yetmeyeceğini" hisseden Nick Midwestern'deki evine döner. Değişen, dünyevi, çok incelikli algıları ve sempatileriyle Nick de en az Gatsby kadar romanın öznesidir. Geçmişin insanı karşı konulmaz bir biçimde geri çektiği düşüncesiyle bizi baş başa bırakır: İlerleme düşleri ahmak altınıdır.

> Akıntıya karşı kürek çekeriz ve sürekli geçmişe geri döneriz.
> ***Muhteşem Gatsby***

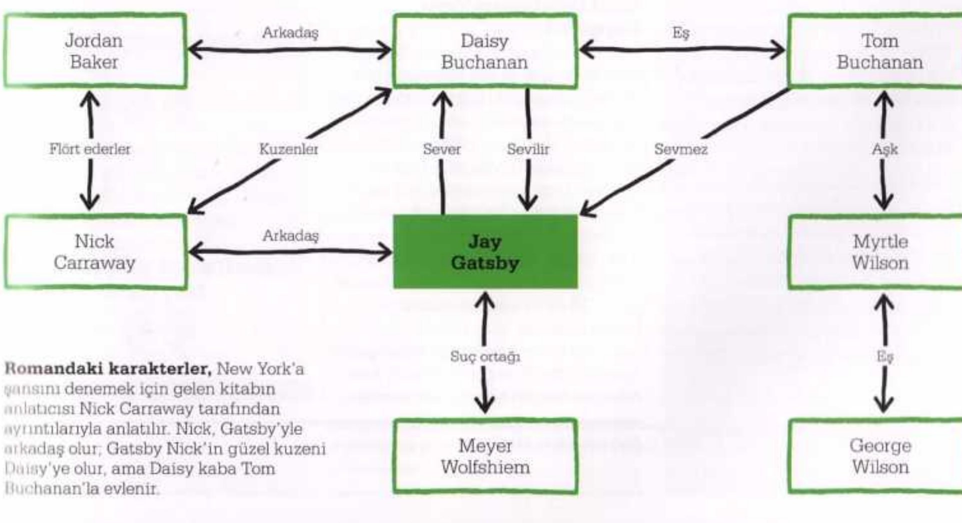
Gecikmiş Takdir

Fitzgerald, 1923'te romanını planlarken "olağandışı, güzel, basit ve karmaşık desenli bir eser" yazmak istediğini ifade etmiştir. Bu amacına gösterişli bir biçimde ulaşmasına rağmen kitap ilk başta farklı tepkiler almış ve çok az satmıştır. Fitzgerald ölmeden önce kendisinin başarısız biri olduğunu düşünmüştür; telif raporundaki rakamlara göre hayatının son yılında dokuz kitabının sadece 72 kopyası satılmıştır.

Günümüzde *Muhteşem Gatsby* ve Fitzgerald'ın sonraki eseri *Buruktur Gece* geniş ölçüde gelmiş geçmiş en büyük Amerikan romanları arasında görülür. *Buruktur Gece*, Fitzgerald'ın çok sorunlu hayatındaki zina, ruhsal hastalık ve ağır bir kişisel ve yaratıcı başarısızlık duygusu gibi yönleri kurgulayan bir anlatıyı takip eder.

Muhteşem Gatsby daha çok takdir toplamıştır. Özellikle kusurlu bir çevreyi tüm açıklığıyla sergilemesi; birinci şahıs samimiliğini mükemmel derecede ahenkli tasvirlerle birleştiren iyi düşünülüp taşınılmış düzyazı kullanımı; en kısa konuşmalardaki ahlaki boşluğu gösterebilen çok çarpıcı diyalogları ve örneğin hem geriye dönüş (geçmiş olayları anlatır) hem de ileriye yolculuk (Jordan'ın anlatımı sıralamadan yoksun bir biçimde aktarılır) içeren Jordan'ın Gatsby'nin geçmişini anlattığı kısmın yerleştirilmesindeki yapısal başarısı takdir edilir.

Kayıp Kuşağın geri kalanı gibi Fitzgerald da dönemin ruh haline –hayal kırıklığı, ahlaki bağların kaybı ve ruhsal değil maddi olana odaklanma– yanıt vermiş olabilir, ama romanı kendi yazıldığı dönemin ötesine geçer. Bu kısmen günümüzün şöhret, kurumsal hırs ve şişirilmiş mülk fiyatlarının güdümündeki bir dünya ekonomisinin ikliminde halen geçerliliğini korumasından kaynaklanır. Fakat kitap estetik olarak her yönüyle Fitzgerald'ın tartışılmaz ustalığına tanıklık ettiği için de hiç eksilmeyen bir öneme sahiptir.

Romandaki karakterler, New York'a şansını denemek için gelen kitabın anlatıcısı Nick Carraway tarafından ayrıntılarıyla anlatılır. Nick, Gatsby'yle arkadaş olur; Gatsby Nick'in güzel kuzeni Daisy'ye olur, ama Daisy kaba Tom Buchanan'la evlenir.

ESKİ DÜNYA YIKILMALI. UYAN, SEHER YELİ!

BERLİN–ALEKSANDER MEYDANI (1929), ALFRED DÖBLIN

KISACA

YAKLAŞIM
Weimar Dönemi Deneyselciliği

ÖNCE
1915 Franz Kafka'nın erken dönem anti-realist metni *Dönüşüm* modern Alman edebiyatında birçok yazarı etkiler.

SONRA
1931–32 Avusturyalı yazar Hermann Broch'un *Uyurgezerler* üçlemesi olay örgüsüne göre değişen formlarla denemeler yapar.

1930–43 Avusturyalı Robert Musil'in *Niteliksiz Adam* romanı, merkezi karakterin kendini tanımlamaya çalıştığı fikirler gezintisi olarak kurgulanır.

1943 Hermann Hesse'in *Boncuk Oyunu* eserinde Jung psikanilizi ve Doğu mistisizmini kullanması daha sonraki Büyülü Gerçekçilik janrına benzer bir birleşim ortaya çıkarır.

I. Dünya Savaşını takip eden 15 yıl Almanya'da hiper enflasyon ve kitlesel işsizliğe sahne olmuşsa da sanat ve bilimde Weimar kültürü olarak bilinen büyük gelişmeler yaşanmıştır. Önde gelen birçok entelektüel Yahudi'dir ve Hitler'in 1933'te iktidara gelişi ve anti-Semitizmin yükselişiyle birlikte binlerce Yahudi Almanya'dan kaçınca bu dönem son bulmuştur.

Yeni Dünyanın Yeni Formları

Weimar Dönemi sona erse de Alman dilindeki edebi deneyselcilik modern dünyanın karmaşıklığını ifade etme çabalarını sürdürmüştür ve Alfred Döblin'in (1878–1957) Berlin – *Aleksander Meydanı* bu bakımdan temel bir eserdir. Hapisten çıktıktan sonra sabıkalı alt sınıfında ilerlemeye çalışan düşük seviyeli bir kadın tüccarı olan Franz Biberkopf'un öyküsünü anlatır. Karakterler iki dünya savaşı arasında Berlin'in kenar mahallelerinin çevirisi neredeyse imkânsız olan argosuyla konuşur ve roman edebi kurmacada baş döndürücü bir alıştırmadır. Zaman zaman gazete haberleri, sokak baladları, konuşmalar ve kurgusal kitaplardan alıntılar şeklini alır. Anlatı, bilinç akışını ve birinci ve üçüncü şahıs bakış açılarının karışımını birleştirir. Bu karmaşık deneysel teknik aracılığıyla 1920'li yılların Berlin'i canlı bir biçimde anlatılır ve Berlin – *Aleksander Meydanı*'nın kentin bölgelerindeki hayata odaklanan "büyük şehir romanlarından" *(Großstadtromane)* biri kabul edilir.

> Alman vatandaşları, hiçbir ulus Alman halkı kadar aşağılayıcı ve adaletsiz bir biçimde ihanete uğramamıştır.
> ***Berlin – Aleksander Meydanı***

Ayrıca bkz: *Dönüşüm* 210–11 ▪ *Büyülü Dağ* 224–27 ▪ *Niteliksiz Adam* 243

UFUKTAKİ GEMİLERİN GÜVERTESİNDE HER İNSANIN ARZULARI VARDIR

TANRIYA BAKIYORLARDI (1937), ZORA NEALE HURSTON

KISACA

YAKLAŞIM
Harlem Rönesansı

ÖNCE

1923 Jean Toomer, Güneyde siyah hayatını uyandıran temel bir Modernist eser olan ilk romanı *Cane*'i yayımlar. Melez bir yazar olan Toomer "siyah yazar" olarak değil, "Amerikalı yazar" olarak nitelendirilmeyi tercih etmiştir, ama Harlem Rönesansında merkezi bir figürdür.

1923 21 yaşındaki Countee Cullen, ırklar arası talihsiz bir aşkı konu edinen "Kahverengi Kızın Baladı" adlı şiiriyle Amerikan Şiir Derneğinden ödül alır. Harlem Rönesansında önemli bir figür haline gelir.

1934 Harlem Rönesansı yazarı Langston Hughes, ırk ilişkilerine odaklanan *Beyazların Usulleri* adlı ilk kısa öykü seçkisini yayımlar; kitabın adı davranış biçimleriyle alay etmeyi amaçlar.

1920'lerin ve 1930'ların Harlem Rönesansı veya Amerikalı yazar ve İnsan Hakları aktivisti James Weldon Johnson'un ifadesiyle "Zenci Edebiyatının çiçek açtığı dönem" Afro-Amerikan kültürel gururu ve kimliğinin önemli bir uyanışıdır. Bu hareket New York City'deki Harlem'i merkez almış ve *Opportunity* dergisinin siyah yazarları beyaz yayımcılara tanıtmak için bir parti düzenleyip onların ana akım yayımcılığa ulaşmasını sağladığı 1924 yılında başlamıştır.

Gelişmekte olan şehirli siyah orta sınıftan doğan Harlem Rönesansı tiyatro, müzik ve yeni bir siyasi farkındalığı da kucaklamıştır. Büyük Buhran bu hareketin sonunu getirse de siyah Amerika'nın özsaygısı yönünde önemli bir adım atılmış ve İkinci Dünya Savaşından sonraki Yurttaşlık Hakları Hareketinin zemini hazırlanmıştır.

Cüretkâr Bir Ses

Zora Neale Hurston (1891–1960) bir Harlem Rönesansı yazarıdır ve hem Afro-Amerikan hem de kadın edebiyatında önemli bir figürdür. En ünlü romanı *Tanrıya Bakıyorlardı*, 20. yüzyılın başlarında ABD'nin Güney eyaletlerindeki yoksul bir siyah kadın olan Janie Crawford'un öyküsünü anlatır. Janie'nin ABD'nin tamamı siyahlardan oluşan ilk şehri ve Hurston'un kendisinin de büyüdüğü yer olan Florida'daki Eatonville'e dönüşüyle son bulur.

Diğer Harlem Rönesansı metinleri gibi bu roman da aşırı duygusal olmak yerine dürüst ve gerçekçi olmasıyla Afro-Amerikalı hayatını işleyen daha önceki eserlerden ayrılır. Hurston'un yerel Güney siyah diyalektini yaratıcı bir biçimde kullanması, metnin dikkate değer bir özelliğidir. Kitap aynı zamanda Janie'nin üç evliliğine odaklanır; eşleri onun üzerinde egemenlik kurup statüsünü zayıflatır ve Janie isyan eder.

Tanrıya Bakıyorlardı modern dünyada geçerliliğini veya yankısını kaybetmeyen ırkçılık, yoksulluk ve cinsiyet eşitsizliği gibi birçok önemli konu hakkında erken dönem ve cüretkâr bir sestir.

Ayrıca bkz: *Frederick Douglass'ın Yaşam Öyküsü* 126–27 ▪ *Görülmeyen Adam* 259 ▪ *Sevilen* 306–09

ÖLÜ İNSANLAR KIRIK KALPLERDEN DAHA AĞIRDIR

BÜYÜK UYKU (1939), RAYMOND CHANDLER

KISACA

YAKLAŞIM
"Hard-boiled" Dedektif Romanları

ÖNCE
1930 Amerikalı yazar Dashiell Hammett'ın *Malta Şahini* romanı, güçlü etik değerleri Chandler'in Philip Marlowe'a ilham olan Sam Spade adlı hafiyeyi tanıtır.

1934 Amerikalı yazar James M. Cain'in *Postacı Kapıyı İki Kere Çalar* romanı, cinselliği ve acımasız şiddetiyle kötü bir şöhrete ulaşır.

SONRA
1943 Cain'in diğer romanı *Çifte Tazminat*, hayat sigortası üzerinde hak iddia etmek için kocasını öldürmeyi planlayan bir "femme fatale" kadın temasını işler.

1953 Chandler'ın kısmen otobiyografik olan *Uzun Veda* romanı, baş kahramanı Marlowe'un yanı sıra içkiye düşkün bir yazar olan Roger Wade ve bir başka alkolik Terry Lennox'un öyküsünü anlatır.

"Hard-boiled" dedektif kurgusu, suç janrına gerçekçilik, cinsellik, şiddet ve hızlı, teklifsiz diyaloğu getirmiştir. Kısa öykü formunda başlamıştır; özellikle de *Black Mask* dergisinin öncülük ettiği 1920'lerden 1940'lara kadarki popüler ucuz dergilerde yayımlanan öykülere benzer. Raymond Chandler'ın en ünlü öncülü Dashiell Hammett'tir: ilk "hard-boiled" dedektif öyküsü olan Hammett'in *Red Harvest* adlı eseri, Chandler'in *Büyük Uyku*'sundan on yıl önce yazılmış ve ilk olarak *Black Mask*'te tefrika halinde yayınlanmıştır. "Hard-boiled" dedektif, akıllı olmasına rağmen bir eylem adamıdır. Organize suçla ve yozlaşmış polis teşkilatıyla mücadele ederken şiddete sürüklenir. Silahlar, karşı karşıya kaldığı tehlikeler arasındadır ve belirli durumlarda silah taşıması, bazen de kullanması gerekir. Bu deneyimler onu katılaştırarak kinizme itmiştir; "hard-boiled" yani katı, pişmiş ifadesi buradan gelir. Aynı zamanda prenpis sahibidir. Chandler'in dedektifi Philip Marlowe, *Büyük Uyku*'da genç bir kadını geri çevirdikten sonra ondan giyinmesini ister ve satranç tahtasına bakınca atıyla yanlış bir hamle yaptığını gö-

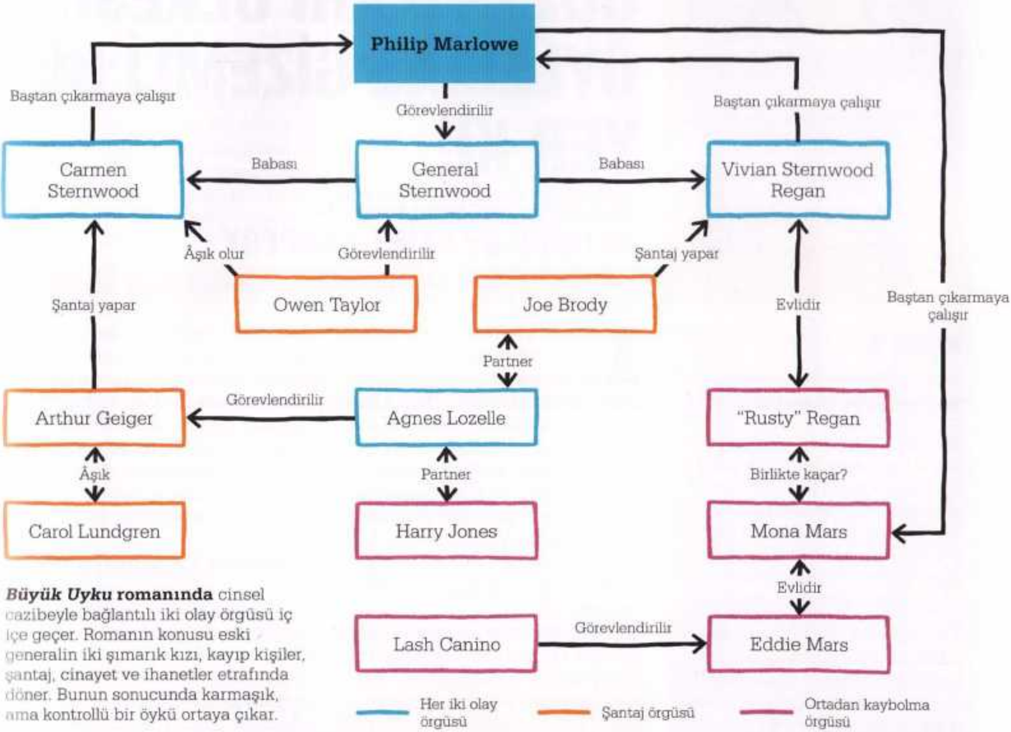
Raymond Chandler

1888 yılında Chicago'da dünyaya gelen Raymond Chandler, boşanan annesi tarafından 12 yaşındayken İngiltere'ye götürülmüştür. Güney Londra'daki Dulwich Kolejine gitmiş ve daha sonra Fransa ve Almanya'da uluslararası hukuk eğitimi almıştır. 1912'de ABD'ye dönerek California'ya yerleşmiştir. Yazarlığın yanı sıra tenis raketi imalatı gibi çeşitli işlerde çalışmıştır. I. Dünya Savaşı patlak verdikten sonra Kanada Ordusuna katılmış ve Fransa'da görev yapmıştır. 1924'te kendinden 18 yaş küçük Cissy Pascal'la evlenmiştir. Büyük Buhran'da bir petrol şirketindeki işini kaybettikten sonra tüm zamanını yazmaya ayırmıştır. 1933'te ilk öyküsü *Black Mask* dergisinde yayımlanmıştır. Büyük Uyku ilk romanıdır; altı roman daha yazmıştır. 1959'da ölmeden bir yıl önce Amerika Gizem Yazarlarının başkanı olmuştur.

Önemli Eserleri

1940 *Elveda Güzelim*
1949 *Küçük Kız Kardeş*
1953 *Uzun Veda*

Ayrıca bkz: *Kasvetli Ev* 146–49 ▪ *Aytaşı* 150–53 ▪ *Baskervillerin Köpeği* 208 ▪ *On Küçük Zenci* 286–91 ▪ *New York Üçlemesi* 332–39

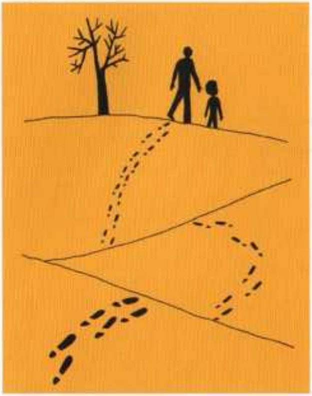

***Büyük Uyku* romanında** cinsel cazibeyle bağlantılı iki olay örgüsü iç içe geçer. Romanın konusu eski generalin iki şımarık kızı, kayıp kişiler, şantaj, cinayet ve ihanetler etrafında döner. Bunun sonucunda karmaşık, ama kontrollü bir öykü ortaya çıkar.

rür. "Atlar bu oyunda hiçbir anlam ifade etmiyor" der. Fakat atlar önemlidir [İngilizcede bu taş için "Knight" yani şövalye adı kullanılır] : Marlowe tüm hatalarına rağmen suçun kral ve kraliçeleri ve onların piyonları arasında modern bir şövalyedir. Müşterilerine sadıktır; yalancılar, düzenbazlar ve haydutlardan nefret eder ve onlarla zekâsı ve cesaretiyle savaşır.

Ucuz Kurmaca İçin Yeni Alanlar

Chandler'ın başarısı kısmen edebi ustalığı ucuz kurmaca konularına uygulamasından gelir. *Büyük Uyku*, birinci şahıs olarak Marlowe'un ağzından anlatılır ve dil keskin bir biçimde deyimseldir; yalnızca diyalogları değil anlatımı da günlük konuşma dilindedir. Fakat nesir, özlü ve usta işi cümlelerle mücevher keskinliğindedir. "Hindistan fillerinin sürüsünü buyur edecek" kapılar gibi nükteli veya eğlendirici biçimde mübalağalı mecazlar vardır, ama bunlar aşırıya kaçmaz. Öykü, bir durumun doğal olarak diğerine doğru ilerlediği sıkı bir olay örgüsüne sahiptir. Öykünün üçte ikilik kısmı geride kaldığında Marlowe müşterisinin meselesini aydınlığa kavuşturur ve kitabın geri kalanında yarım kalan işini tamamlar. Bunu yaparken baş kötü karakterin ne kadar kötülüğe battığını görmek için kendini tehlikeye atar. Marlowe diğer karakterlerden her zaman bir adım öndedir ve tıpkı satrançtaki şövalye gibi beklenmedik hamleler yaparak düşmanlarını şaşırtır. Başlıktaki büyük uyku ölümdür ve dokunaklı bir sonla bağlanır: Marlowe, öz-farkındalık bakımından Sherlock Holmes'ün çok ötesine geçerek kendisinin de "bu kirliliğin bir parçası" olduğunu ima eder.

GÖZYAŞLARI ÜLKESİ ÖYLESİNE GİZEMLİ BİR YER Kİ!

KÜÇÜK PRENS (1943), ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

KISACA

YAKLAŞIM
Sürgündeki Yazarlar

ÖNCE

1932 Yahudi kökenli Avusturyalı yazar Joseph Roth, Almanya'dan Paris'e göç etmeden bir yıl önce Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun çöküşünü anlatan *Radetzky* Marşı romanını yazar. Hayatının geri kalanı boyunca sürgünde kalır.

1939 Bertolt Brecht, Nazi zulmünden kaçtıktan birkaç yıl sonra savaş karşıtı oyunu *Cesaret Ana ve Çocukları*'nı yazar.

1941 Avusturyalı yazar Stefan Zweig'ın Brezilya'da sürgündeyken intihar etmesinden hemen önce yayımlanan kısa romanı *Satranç*, Üçüncü Reich'in Nazi rejiminin acımasızlığını eleştirir.

SONRA

1952 Nazi soykırımından kurtulan Paul Celan, doğduğu yer olan Orta Avrupa'da savaş zamanındaki korkunç deneyimlerinin ardından Paris'e yerleştikten sonra *Haşhaş ve Bellek* adlı şiir seçkisini yayımlar.

I. Dünya Savaşından önce ve savaş sırasında birçok yazar yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Joseph Roth, Bertolt Brecht, Stefan Zweig ve Paul Celan gibi yazarların sürgündeyken ürettiği edebiyatta çoğu zaman kasvetli, özlemli ve matemli bir ton hâkimdir. Nazi işgalinin ardından Fransa'dan ayrılıp New York'a yerleşen ve *Küçük Prens*'i yazan Antoine de Saint-Exupéry de bu sürgün yazarlar arasındadır.

Bu dönemin birçok büyük edebi eseri gibi *Küçük Prens* de katı bir biçimde "savaş" romanı değildir, ama savaşın ortaya çıkardığı siyasi ve sosyal bağlam tarafından şekillendirilir. Saint-Exupéry'nin kitabı çeşitli şekillerde okunmuştur: genel bir ahlaki ve felsefi fabl; bir çocuk masalı; fantezi olarak yeniden düşlenen otobiyografik bir öykü ve kendi döneminin doğrudan bir yansıması. Bu yorumların hepsi genellikle yitirilen bir yaşam şeklinin yasını tutan sürgün edebiyatının diğer eserleri için de yapılmıştır.

> İşte benim sırrım, çok basit: Sadece kalbinizle net bir biçimde görebilirsiniz. Önemli olan şeyler gözle görülmez.
> ***Küçük Prens***

Yerinden Yurdundan Olmak

İnsanların yerinden yurdundan olduğu bir dönemde yazıldığı göz önünde bulundurulduğunda, Saint-Exupéry'nin romanının baş karakterinin Sahra Çölünün tüyler ürpertici coğrafyasında Dünya'ya düşen yabancı bir çocuk olması şaşırtıcı değildir. Yere çakılan bir pilot olan anlatıcı çocukla orada karşılaşır.

Görünüşe göre basit bir çocuk öyküsü gibi sunulan *Küçük Prens*'in anlatısını terk edilmişlik, gezginlik, kaçış ve istikrarsızlık karakteri eder. Fakat bu tür kurguların tüm iyi örnekleri gibi hem yetişkinler hem de çocuklara hitap eden bir hikâyedir. Saint-Exupéry, klasik çocuk edebiyatından çocukluğun bir geçiş dönemi olduğu fikrini alır; bu geçiş döneminde farklılıklar egemendir. Prens hem gerçek anlamda hem de metaforik olarak Dünya'da dolaşan bir yabancı, yetişkinlerin dünyasında kaybolmuş bir

Ayrıca bkz: *Cesaret Ana ve Çocukları* 244 ▪ *Haşhaş ve Bellek* 258 ▪ *Ivan Denisoviç'in Bir Günü* 289

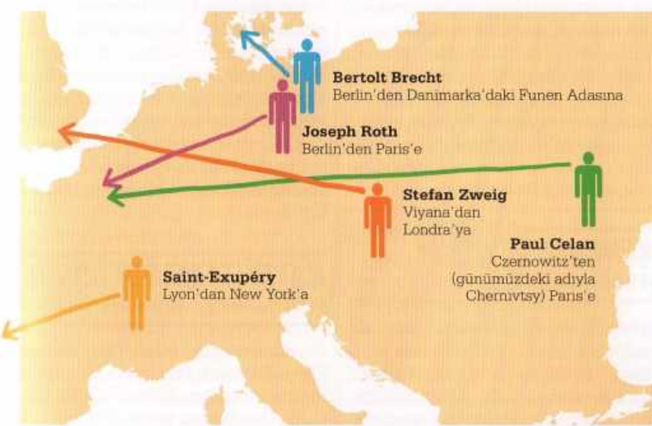
çocuktur. Fakat bir karakter olarak yabancılığı, benzer olmayanı kucaklayan ve savaşa –ve Saint-Exupéry'nin durumunda sürgüne– yol açmış yetişkinlerin dünyasını sorgulayan bir ahlak felsefesiyle yoğrulur. Bir çocuğun sancılı bir olgunlaşma sürecinden geçerek yetişkinliğin bilinmeyen âlemine ilerlemesi gibi, sürgün de kişinin dünyadaki yerini kaybedip yeniden öğrenmesi sürecidir.

Farklılığa Tahammül

Romanın küçük prensin yabancılığını övmesiyle birleşen yetişkin dünyasının bu tuhaflığı aynı zamanda siyasi bir eleştiri olarak da okunmuştur. Küçük prensin kendi gezegenini istila eden baobab ağaçları, kitabın yazıldığı dönemdeki Nazizm "hastalığına" ve Nazizmin Saint-Exupéry'nin sevgili Fransa'sı da dahil olmak üzere Avrupa'da önüne çıkan her şeyi yok eden açgözlü doğasına bir referans olarak yorumlanmıştır.

Anlatı "küçük prensin gezegenindeki bazı korkun tohumlara" karşı da uyarıda bulunur: "Ve bir baobab, eğer onunla mücadele etmek için çok geç kalırsanız ... kökleriyle tüm gezegeni sarabilir." Roman hızla yayılan bu felaketin karşısına rasyonalite, şefkat ve farklılıklara saygıya dayalı hümanist felsefeyi yerleştirir. Yabancı çocuk bize "gözlerin kör olduğunu, insanın kalbiyle görmesi gerektiğini" söyleyerek yol gösterir. *Küçük Prens*, insan hayatının değerinin ebedi, ama tam zamanında gerçekleştirilen bir incelemesidir. Saint-Exupéry sürgündeki diğer yazarlar insanlara karşı iyiliği ve farklılıklara toleransı teşvik edecek biçimde kaybı ve değişimi inceler; perde arkasında altüst oluş ve yabancılaşma vardır.

Nazilerin iktidara gelişi, yurtları siyaset (Marksist Brecht Danimarka'ya iltica etmiştir), Yahudi karşıtlığı (Yahudi Roth ve Zweig sırasıyla Paris ve Londra'ya gitmiştir) ve savaş (Saint-Exupéry mesleğini bırakmıştır, savaş eseri Celan savaş sonrasında sürgün hayatını tercih etmiştir) nedeniyle tehlikeli hale gelen mülteci yazarların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Antoine de Saint-Exupéry

1900'de Fransa'da aristokrat bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Antoine de Saint-Exupéry, Lyon yakınlarındaki bir şatoda katı bir biçimde yetiştirilmiştir. Askerlik hizmeti sırasında pilot olmuştur. İkinci Dünya Savaşından önce Avrupa, Güney Amerika ve Afrika'daki uçak postası rotalarına öncülük eden ticari uçuşlar yapmıştır. Savaş patlak verince Fransız Hava Kuvvetlerine katılmış ve 1940'a kadar keşif uçuşları yapmıştır. Birçok ünlü eserini bu yıllarda yazmıştır, ama Küçük Prens'i Fransa'nın yenilgiye uğraması ve Almanya'yla ateşkes yapmasının ardından eşi Consuelo Suncin'le birlikte hayal kırıklığı içinde sürgüne gittikten sonra yazmıştır. Hükümeti tarafından iftiraya uğrayan ve fırtınalı evliliği yüzünden mutsuz olan Saint-Exupéry, son uçuşunu 1944 yılında Akdeniz üzerinde gerçekleştirmiştir ve orada vurulduğuna inanılır. Ölümünden sonraki şöhreti, Fransa'nın edebiyat kahramanlarından biri haline gelmesini sağlamıştır.

Önemli Eserleri

1926 *L'aviateur*
1931 *Gece Uçuşu*
1944 *Lettre à un Otage*

EK OKUMALAR

VAHŞETİN ÇAĞRISI (1903), JACK LONDON

Amerikalı yazar London'ın (1876–1916) başyapıtı olan *Vahşetin Çağrısı* popüler ve çok duygusal bir hayatta kalma öyküsüdür. Alaska'da 1890'larda Klondike Altına Hücumu sırasında geçer. Baş karakter yarı Saint Bernard, yarı lessie tipi bir köpektir. California'daki bir çiftlikten çalınmış ve çok uzaklardaki Alaska'da kızak köpekleriyle birlikte kızağa koşulmuştur. Sahibinin kötü muamelesine ve rakip bir köpeğin saldırganlığa maruz kalır; sonunda vahşetin çağrısına kulak verir. Uygarlığı uzakta bırakıp ilkel davranış biçimlerini yeniden öğrenerek bir kurt sürüsünün lideri haline gelir.

> Hepsi vahşiydi; sopa ve azı dişinin yasası dışında hiçbir yasa bilmiyorlardı.
> ***Vahşetin Çağrısı***
> **Jack London**

NOSTROMO (1904), JOSEPH CONRAD

20 yılını denizlerde geçiren Polonya doğumlu romancı Conrad (bakınız sayfa 197) 1886'da İngiltere vatandaşlığına geçmiş ve İngilizce yazmaya başlamıştır. "Bir Kıyı Hikâyesi" alt başlığını taşıyan *Nostromo*, kurgusal bir Güney Amerika cumhuriyetinde gerçekleşen siyaset, devrim ve yozlaşmayı tahlil eder ve post-kolonyal küresel kapitalizmin önemli bir incelemesidir. Bu temalarla birlikte, romana adını veren prensip sahibi bir adamın başına gelenleri anlatan macera öyküsüdür. Bu ihanet ve düş kırıklığıyla dolu karanlık bir çalışmadır. Öykünün büyük bir kısım –hatta doruk noktası– geriye dönüşlerle aktarılır.

ETHAN FROME (1911), EDITH WHARTON

Amerikalı yazar Wharton'ın (1862–1937) en popüler eseri *Ethan Frome*, New England'a gelen bir ziyaretçi tarafından aktarılır. Aksi ve az konuşan bir çiftçi olan Ethan Frome, anlatıcının merakını uyandırır. Birinci şahıs anlatıcıdan, üçüncü şahıs anlatıcının geniş geriye dönüşlerine geçen roman Frome'un karısının kuzenine duyduğu gizli aşkın trajik öyküsünü ve 24 yıl önce karlı bir havada gerçekleşen "kazanın" trajik sonucunu anlatır. Tutku, engellenen duygular, içerleme ve hayal kırıklığı temaları, haşin kırsal ortamın fonunda daha belirgin kılınır.

VENEDİK'TE ÖLÜM (1912), THOMAS MANN

Nobel Ödüllü Alman yazar Mann'ın (bakınız sayfa 227) en ünlü kısa romanı *Venedik'te Ölüm* yazar tıkanması yaşayan ünlü bir yazar hakkındadır. İtalya'da esere adını veren şehirde kısa bir tatile çıkar ve 14 yaşındaki bir çocuğa tutku duyar. Kolera salgını tespit edilmiştir ve şehir ölüm atmosferi yaratan uyarılarla doludur. Kitap, kuşaklar arasındaki yasadışı homoerotik tutkunun dejenere edici gücü ve yaşlanmanın dokunaklılığı üzerine Freud tarzında derinlemesine düşünmedir.

OĞULLAR VE SEVGİLİLER (1913), D. H. LAWRENCE

İşçi sınıfının aile ve sevgi ilişkilerinin kısmen otobiyografik bir incelemesi olan *Oğullar ve Sevgililer* genellikle Lawrence'ın en iyi eseri olarak görülür. Lawrence'ın büyüdüğü maden bölgesinde geçen kitap, genç sanatçı Paul Morel'in inatçı, dindar kız arkadaşı ve evli bir kadınla duygusal ilişkisini ve bu kadınların her ikisinin de Paul'ün yakın, bunaltıcı bir bağla bağlı olduğu annesinin gölgesinde kalmasını anlatır. Paul'ün babası hiddetli ve eğitimsizdir; bu da ailenin yaşadığı gerilimleri artırır. Kitap yakından gözlemlenen bir sosyal ortamda çocukluk, ergenlik, kuşaklar arası çatışma ve ailevi sahiplenicilik ve kederin gerçekçi bir portresini sunar. Paul'ün annesinin mutsuz hayatı ve sonundaki ölümcül hastalığı dokunaklı bir biçimde tasvir edilir.

KAYIP ZAMANIN İZİNDE (1913–1927), MARCEL PROUST

15 yılda yedi cilt halinde yayımlanan Kayıp Zamanın İzinde, Fransız yazar Marcel Proust'un (1871–1922) başyapıtıdır. Başlardaki meşhur bir sahne-

D. H. Lawrence

1885'te dünyaya gelen David Herbert Lawrence, bir kömür madencisinin oğludur ve Nottinghamshire'daki köyünde bölgedeki lisede eğitim almak için burs kazanan ilk kişi olmuştur. İlk başta üniversite eğitimi ve öğretmenlik kariyerine yönelse de yazma yeteneği –1907'de ilk öyküsü yayımlanmıştır– onu 1912'de öğretmenliği bırakmaya ikna etmiştir. Aynı yıl evli aristokrat Frieda Weekly'yle birlikte Almanya'ya kaçmıştır. Kendiliğinden, canlı gerçekçiliğiyle göze çarpan Lawrence'ın eserleri egemen sosyal, cinsel ve kültürel normlara meydan okumuş ve bu nedenle sansüre uğramasına ve 1930'da öldüğü tarihte kötü bir şöhrete kavuşmasına yol açmıştır.

Önemli Eserleri

1913 *Oğullar ve Sevgililer*
1915 *Gökkuşağı*
1920 *Âşık Kadınlar*

sinde şekerli çöreğin tadı, birinci şahıs anlatıcının çocukluğundaki tatil anılarını canlandırır. Proust'un sakin, analitik nesri hem kendisinin hem de eserin karakterlerinin içsel hayatlarının detaylı değerlendirmelerini sunar; sevgi ve kıskançlık, homoseksüellik, sanatsal tutku ve birçok farklı kötülük ve erdemi işler. Savaş zamanında Paris'te yaşama deneyimi canlı bir biçimde aktarılır. Başından sonuna kadar, sosyal nüanslar incelikli bir biçimde belirtilir. Sonunda anlatıcı geçmişin güzelliğinin bellekte yaşadığını öğrenir; zaman geri kazanılır. Daha sonra kendi hayat öyküsü hakkında yazmaya girişir. Bu otobiyografik boyut, eserin birçok cazibesinden biridir.

SANATÇININ BİR GENÇ ADAM OLARAK PORTRESİ
(1916), JAMES JOYCE

İrlandalı yazar Joyce'un (bakınız sayfa 216) ilk romanı Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi, daha sonra Joyce'un 1922'deki başyapıtı *Ulysses*'ta ortaya çıkacak bir karakterin ilk yıllarının izini sürer. Stephen Dedalus, İrlanda ve Katolikliğin normlarına isyan eder ve Paris'te bir yazar olarak kendi yazgısını yaratmaya koyulur. Kitap yazarın daha sonraki eserini haber veren bir biçimde bilinç akışı tekniğini kullanır.

MERHAMETSİZ YAŞAM
(1917), YI KWANG-SU

Güney Koreli gazeteci ve bağımsızlık savunucusu Yi Kwang-su (1892–1950) ilk modern Kore romanının yazarıdır: *Mujong [Merhametsiz Yaşam]*. Seul'deki genç bir İngilizce öğretmeninin Japon işgali sırasında iki kadın arasında kalmasının öyküsünü anlatır. Kadınlardan biri gelenekçidir ve *kisaeng* (geyşa) olarak çalışır, diğeri ise özgürlükçü Batı değerlerini benimser. Baş kahramanın açmazı, Kore'deki sosyal gerilimleri dramatize etmek için kullanılır, ama kitap aynı zamanda kişisel, cinsel uyanışı ve kültürel anlam karmaşasını da işler.

SIDDHARTHA
(1922), HERMANN HESSE

Doğu spiritüelliğini incelediği için 1960'larda çok popüler olan İsviçreli yazar Hesse'in (1877–1962) *Siddhartha* romanı, Antik Hindistan'da genç bir Brahma rahibinin ruhsal hayatını anlatır. Kitabı adı Sanskrit dilinde "amaçlarına ulaşan kişi" anlamına gelir. Kahraman Buddha tarafından yeni yaratılan tarikata katılmak yerine kendi kavrayış modelini keşfetmeyi seçer. Zenginlik ve erotik arzuları yüzünden dikkati dağılsa da sonunda dünyanın değiştirilemez bütünlüğünün farkındalığında bilgelik ve aşkı bulur.

HİNDİSTAN'A BİR GEÇİT
(1924), E. M. FORSTER

İngiliz yazar E. M. Forster (1879–1970) *Hindistan'a Bir Geçit* romanı Hindistan'da İngiliz himayesi döneminde bağımsızlık hareketinin kıpırtıları arasında geçer. Kitabın merkezi olayı, genç bir Müslüman doktorun arkadaşça yaklaştığı İngiliz kadına bir mağara ziyareti sırasında cinsel yönden uygunsuz bir biçimde yaklaştığı iddiasıdır. Bu iddia doktorun yargılanmasına neden olur ve sömürgeleştiren ulusla sömürülen ulus arasındaki gerilimleri su yüzüne çıkarır. Forster, Britanya Hindistanı imgesinin cazibesine kapılanların romantik yanılgılarını boşa çıkaran süreçte İngiliz emperyalizminin temel prensiplerini sorgular. Erkekler arasındaki arkadaşlıkların güçlü ve

> "İngiltere'de ay ölü ve yabancı görünmüştü; burada dünya ve diğer tüm yıldızlarla birlikte gecenin şalıyla örtüldü."
> ***Hindistan'a Bir Geçit***
> **E. M. Forster**

karşılıklı olarak destekleyici olduğu bir ortamda kadınların marjinal hale getirilmesini de gösterir.

DAVA
(1925), FRANZ KAFKA

1914–15'te kaleme alınan *Dava,* Almanca yazan Yahudi kökenli Çek yazar Franz Kafka'nın (bakınız sayfa 211) tamamlanmamış üç romanının en eksiksiz olanıdır. Esrarengiz bir otorite tarafından suçunun doğası söylenmeden tutuklanıp yargılanan Joseph K.'nın anlatımı modern yabancılaşmanın ve gelişmiş, katı bürokrasilerin ve dolayısıyla totaliter devletlerin insanlıktan uzaklaştırıcı etkisinin arketipik metaforu olarak yorumlanmıştır. Kafka daha sonraları Faşizm ve Nazizmi önceden haber veren ileri görüşlü bir yazar olarak görülmüştür.

> Birileri Joseph K. hakkında yalanlar söylemiş olmalıydı, çünkü yanlış hiçbir şey yapmadığı halde güzel bir sabah tutuklandı.
>
> ***Dava***
> **Franz Kafka**

MRS. DALLOWAY
(1925), VIRGINIA WOOLF

Woolf'un yeteneklerinin zirvesindeyken yazdığı *Mrs. Dalloway,* Londra'da bir gün geçiren hali vakti yerinde bir kadının farkındalığını açığa vurur. Clarissa Dalloway'in düşünceleri o akşam ev sahipliği yapacağı bir partiye yönelir, ama zamanda geriye doğru giderek gençliğini ve güvenilir, ama tatmin edici olmayan bir adamla evlilik deneyimini de düşünür. Diğer önemli karakter, trajik bir karar almadan önce İtalyan karısıyla birlikte parkta vakit geçiren travma yaşamış bir askerdir. Teknik olarak doğrudan ve dolaylı konuşmalar arasında gidip gelen ve her şeyi bilen anlatıcı, bilinç akışı ve monolog kullanımını harmanlayan başarılı ve özgün bir romandır.

KALPAZANLAR
(1925), ANDRÉ GIDE

Fransız yazar Gide'in (1869–1951) 1950'lerdeki *Nouveau Roman* [Yeni Roman –çn.] formunun öncüsü olarak görülen Kalpazanlar adlı romanı, sahte altın paralar ile insan duygularının ve ilişkilerinin sahiciliği arasında paralellik kurar. Öykü içinde öykü olarak yapılandırılan kitap, bir tek perspektif kavramının terk edildiği bir sanat tarzı olan Kübizmin edebi formunu ortaya koyma çabasıyla birden çok olay örgüsü çizgisine ve bakış açısına yer verir. 19. yüzyılın sonundaki Paris'te yaşayan genç adamları merkez alan romanın temalarından biri, homoseksüel ilişkilerdeki tatmin olasılıklarıdır.

DOÑA BARBARA
(1929), RÓMULO GALLEGOS

Rómulo Gallegos (1884–1969) doğduğu Venezuela'nın demokratik olarak seçilmiş ilk başkanı olmadan yirmi yıl önce *Doña Barbara*'yı yazmıştır. Erkekler üzerinde gizemli bir gücü olan karizmatik kadın karakterden adını alan roman, ilkel ve uygarlaştırılmış dürtüler arasındaki ve cinsiyetler arasındaki gerilimi inceler. Kırsal bir bölge olan Llanos çayırlığında geçen öykü çağrışımcı, yerel dil kullanılarak yazılmıştır. Gabriel García Márquez'in kursunu haber veren büyülü gerçekçi öğeleri barındırır.

Virginia Woolf

Etkili entelektüel ve sanatçılardan oluşan "Bloomsbury Grubu"ndaki yazarların en önde geleni olan Woolf, 1882'de Londra'da dünyaya gelmiştir. Genç kızken yazmaya başlamış ve ilk romanı *Dışa Yolculuk* 1915'te yayımlanmıştır. 1912'de mutlu bir evlilik yapmıştır, ama yetenekli bir bahçeci olan Vita Sackville-West'le de aşk ilişkisi yaşadığı bilinir. Woolf kurguda yeni bir yöne ilerleyip içe yönelerek çok geçmeden kendini önde gelen bir entelektüel ve yazar olarak var etmiştir. Fakat depresyona ve ruh halinde ani değişimlere meyilli olmuştur. 1941'de 59 yaşındayken Lewes, Sussex yakınlarındaki nehirde intihar etmiştir. Ölümünden sonra birçok feminist düşünür onu bir ilham kaynağı olarak görmüştür.

Önemli Eserleri

1925 *Mrs. Dalloway*
1927 *Deniz Feneri*
1931 *Dalgalar*

SES VE ÖFKE
(1929), WILLIAM FAULKNER

Dört karşıt perspektifi bir araya getiren iddialı ve muammalı bir roman olan Ses ve Öfke, Amerikan Güney'inin baş vakanüvisi Nobel ödüllü Faulkner'in başyapıtıdır. Jefferson, Mississippi'de geçer. İlk kısım, 33 yaşındaki bilişsel olarak engelli bir adam olan Benjy tarafından anla-

tılan dağınık bir anlatıdır. İkinci kısım, onun ağabeyi olan intihara meyilli bir Harvard öğrencisi tarafından 18 yıl önce anlatılır. Üçüncü kısım Benjy'nin inatçı küçük kardeşi tarafından, son kısmı ise ailenin siyah kadın hizmetkarlarından biri tarafından aktarılır. Bilinç akışı ve radikal zaman değişimlerini kullanan Faulkner, karmaşık bir hayal ve sezgi yapbozu yaratır ve ırk, ıstırap, ailevi ilişkilerdeki işlev bozukluğu ve eski Güney değerlerinin gerileyişi hakkında benzersiz bir anlayışla yazar.

NİTELİKSİZ ADAM (1930, 1933, 1943), ROBERT MUSIL

Üç cilt halinde yazılan (üçü de yazarının ölümünden sonra yayımlanan) ve tamamlanmayan *Niteliksiz Adam*, Avusturyalı romancı Musil'in (1880–1942) hayatının eseri ve başyapıtıdır. Olay örgüsüne dayalı ivmeden kaçınan Musil, karmaşık bir sosyal vizyon sunar, modern değerler ve siyasi ahmaklığı teşhir eder. Ağır bir ironiyle hicvedilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun gerileme döneminde geçen düzensiz öyküde, biden fazla sayfasında birçok karakteri kapsar: siyah uşak, aristokrat, bir fahişenin katili ve çöken bir toplumu mesafeli bir biçimde yorumlayan bir kahraman.

CESUR YENİ DÜNYA (1932), ALDOUS HUXLEY

İngiliz yazar Aldous Huxley (1894–1963) ironik başlığı Shakespeare'in *Fırtına* oyunundaki bir replikten gelen *Cesur Yeni Dünya* eserinde yaklaşık olarak 2540'ta Londra'da geçen bir karşı-ütopya vizyonu sunar. Totaliter bir dünya devleti, bireysel özgürlüğü ve kişinin duygular da dahil kendini ifade etme imkânlarını bastırır. Genetik mühendisliği ve beyin yıkama kontrol araçları olarak kullanılır ve eğlence amaçlı uyuşturucular ("soma") ve cinsellik özgürce yaşanır. Tüketimcilik her tarafa yayılmıştır ("atmak tamir etmekten iyidir") ve ruhsal değerler ayaklar altına alınmıştır. "Anne" ve "baba" terimleri bile yasadışı ilan edilmiştir. Asi ruh Vahşi John sisteme karşı bayrak açar ve dünyayı kontrol edenlerle savaşır. Kitap ahlaki bakışı ve canlı yazımının yanı sıra kahince içgörüleriyle de takdir toplar.

GECENİN SONUNA YOLCULUK (1932), LOUIS-FERDINARD CÉLINE

Tarzı ve yaklaşımı bakımından radikal bir biçimde deneysel olan *Gecenin Sonuna Yolculuk*, büyükannesinin adı olan Céline mahlasıyla yazan Fransız yazar Dr. Louis-Ferdinand Auguste Destouches'in (1894–1961) kısmen otobiyografik romanıdır. Kara komedi şeklindeki sövgülerle karakterize olan romanın atmosferi karanlık bir biçimde kötümser, hatta insan düşmanıdır. Öykü baş kahramanı Ferdinand Bardonee'nin I. Dünya Savaşının başında Fransa'dan yola çıkarak, kolonyal Afrika üzerinden ABD'ye gitmesini ve Paris'e dönmesini konu edinir. İnsanın aptallığına odaklanan Céline savaş, imparatorluk ve egemen sınıflara meydan okur.

OĞLAK DÖNENCESİ (1934), HENRY MILLER

Açık ve kasıtlı bir biçimde şoke edici cinsel içeriği nedeniyle sansüre uğrayan *Oğlak Dönencesi*, Amerikalı yazar Miller'ın (1891–1980) ilk romanıdır. Yayılan, olay örgüsünü takip etmeyen ve yarı otobiyografik olan bu başyapıt, 1930'ların Paris'inde varoluşun aşırılıklarında hayat ve aşkı anlatır. ABD ve Büyük Britanya'da yayımlanması 1960'larda sansür yasaları değişene dek askıya alınmıştır. Kitap Amerikalı "Beat Kuşağı" gibi yeni bir yazarlar kuşağına ilham vermiştir.

William Faulkner

Amerikalı Nobel Ödüllü yazar Faulkner, ülkesinin Güney'inin tarihini yazmıştır. 1897'de New Albany, Mississippi'de dünyaya gelmiştir. 1902'de babasının üniversitenin işletme müdürlüğünü yaptığı Oxford, Mississippi'ye ailesiyle birlikte taşınmıştır. Faulkner hayatının büyük bir kısmını burada geçirmiştir ve Lafayette ilçesi romanlarının birçoğunun geçtiği ortam olan kurgusal Yoknapatawpha ilçesine ilham vermiştir. İlk başlarda şiir yazmış ve 1925'e kadar bir roman yazmaya girişmemiştir. Kanada'da Kraliyet Hava Kuvvetlerinde pilotluk eğitimi almıştır. Faulkner'in kitapları genellikle toplumun üst kademelerindeki çürümeyi betimleyerek kölelik gibi tartışmalı temaları işlemiştir, ama aynı zamanda daha yoksul sınıfları da konu edinmiştir. 1962'de 64 yaşındayken ölmüştür.

Önemli Eserleri

1929 *Ses ve Öfke*
1930 *Döşeğimde Ölürken*
1931 *These 13* (kısa hikâyeler)
1936 *Abşalom, Abşalom!*

HUZURSUZLUĞUN KİTABI
(YAZILDIĞI TARİH Y.1913–35; YAYIMLANDIĞI TARİH 1982), FERNANDO PESSOA

Portekizli yazar Pessoa (1888–1935) tarafından "olaysız otobiyografi" olarak nitelendirilen *Huzursuzluğun Kitabı* yazarının ölümünden 47 yıl sonra yayımlanmıştır. Modernist bir başyapıt olan roman, kendini açığa vurmanın anlık bakışlarıyla edebi eleştirinin ve felsefenin düşleri ile vecizelerini birleştiren akışkan, kaleydoskopik ve tamamlanmamış bir parçalar mozaiğidir. Pessoa, "hetoronim" adını verdiği sayısız yazar kişisi yaratmıştır ve bu son derece orijinal kitap sürece muhteşem bir bakış sunar. Yalnızlık ve umutsuzluk içinde kaleme alınmış olmasına rağmen, öykü onu sürükleyici kılan parlak bir yenilikçiliğe sahiptir.

FARELER VE İNSANLAR
(1937), JOHN STEINBECK

Yayımlandığı tarihte Steinbeck'in en popüler ve en çok takdir edilen kitabı *Fareler ve İnsanlar*, 1930'ların California'sında Büyük Buhran sırasında geçer. Küçük bir çiftliğe sahip olmayı düşleyen iki gezgin çiftlik işçisinin öyküsünü anlatır. Çiftlik sahibinin kızının başına gelen bir kaza öyküyü trajediye dönüştürür. Steinbeck yoksulluğun zorluğu, umutsuz bir biçimde yalnızlıkta rahata kavuşma arzumuz ve saldırgan bir çıkarcılığın güçlülerin yanı sıra zayıflarda da ortaya çıkabilmesi gibi temaları işler.

BULANTI
(1938), JEAN-PAUL SARTRE

Önemli bir varoluşçu eser olan *Bulantı*, Fransız felsefeci Jean-Paul Sartre'ın (1905–80) ilk romanıdır. Daha sonradan 1964'te Nobel Ödülüne layık görülse de bu ödülü almayı reddetmiştir. Bir sahil kasabasında içine kapanık bir tarihçi entelektüel ve ruhsal özgürlüklerinin ona dayatılan objeler ve koşullar tarafından sınırlandırıldığı düşüncesine kapılır. Bunun sonucunda ortaya çıkan bulantı, onun akıl sağlığının altını oyan ciddi bir pişmanlık ve kendinden nefret etme haline dönüşür. İlişkilerin boş olduğunu hissetmeye başlar: Dünyayı daha anlamlı kılma çabasını yalnızca kendi içinde sergileyebileceğini düşünür. Sonunda baş kahraman, gerçekliğin onun hayatına kayıtsızlığını özgürleştirici bulur. Çünkü bütün olasılıklarla beraber kendi anlam versiyonunu yaratmakta artık özgürdür.

John Steinbeck

Nobel Ödüllü yazar John Steinbeck, kurguda insanlık ve toprak arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1902'de Salinas, California'da dünyaya gelen Steinbeck'in birçok öyküsü bu eyaletin merkez ve güney bölgelerinde geçer. Bir kütüphane sorumlusunun oğludur. Stanford Üniversitesinde İngiliz Dili eğitimi almışsa da 1925'te mezun olmadan okulu bırakmıştır. Yazar olarak ilk başarısına 1930'ların başlarında ulaşmıştır ve 1940'ta *Gazap Üzümleri* romanıyla Pulitzer Kurmaca Ödülüne layık görülmüştür. Kurmaca yazmasının yanı sıra 1943'te II. Dünya Savaşı ve 1967'de Vietnam Savaşında savaş muhabirliği yapmıştır. 1944'te California'ya dönerek kurgusundaki yerel temalara odaklanmıştır. 1968'de 66 yaşındayken o tarihte yaşadığı yer olan New York'ta ölmüştür.

Önemli Eserleri

1937 *Fareler ve İnsanlar*
1939 *Gazap Üzümleri*
1952 *Cennetin Doğusu*

GAZAP ÜZÜMLERİ
(1939), JOHN STEINBECK

Fareler ve İnsanlar gibi Steinbeck'in başyapıtı olan *Gazap Üzümleri* de 1930'larda Büyük Buhran sırasında geçer. Toz fırtınalarından dolayı göç etmek zorunda kalıp iş bulmak umuduyla kamyona dönüştürülmüş bir sedan arabayla 66. yoldan California'ya giden Oklahomalı bir aile olan Joadların ıstırabına odaklanır. Ekonomik nedenlerle göç eden diğer birçok göçmen gibi kuraklık, mülksüzleştirme ve ödenemeyen borçlardan kaçarlar. İnsan ruhunun baskı altında sergilediği direnci şiirsel bir düzyazı ve keskin bir biçimde yaratılan karakterleri aracılığıyla aktaran bu güçlü roman ABD'de 1930'larda göçmen işçilerin sömürülmesini duyurmuş ve toplumsal ilerleme davasına dikkat çekmiştir. Joadlar kusursuz olmasalar da aşama aşama empati göstermeye başlarlar: Kitabın yayımlandığı tarihte tartışmalara yol açan son sahnesinde, ailenin ergen kızı Rose Sharon'ın şefkat dolu eylemini anlatılır.

CESARET ANA VE ÇOCUKLARI
(1941), BERTOLT BRECHT

Önemli bir savaş karşıtı oyun olan Cesaret Ana ve Çocukları, 1618–48 Otuz Yıl Savaşında geçer, ama Alman şair, tiyatro yönetmeni ve oyun yazarı Bertolt Brecht'in (1898–1956)

yaşadığı dönemdeki koşullara kadar uzanır. Brecht baş karakter Cesaret Ana'yı duygusal olmayan bir biçimde sunarak izleyicisinin dikkatini karakterle özdeşleşmeksizin sorunlara ve genel temalara odaklar. Oyun döviz şeklindeki başlıklar, parlak ışıklar ve diğer efektler aracılığıyla teatral ustalığa dikkat çekerek Brecht'in alameti farikası olan "yabancılaşma efektlerini" kullanır.

YABANCI
(1942), ALBERT CAMUS

Fransız yazar, gazeteci ve felsefeci Albert Camus (1913–60) *Yabancı* romanının "varoluşçu" bir roman olduğunu reddetmiştir, ama olay örgüsü bu felsefeyle ilişkilendirilen kasvetle doludur. Kitapta annesinin cenaze töreninden etkilenmeyen Fransız kökenli bir Cezayirli daha sonra hiç tanımadığı bir Arap'ı duygusuzca öldürür. Mahkûm edilip hapse atılan adam, mahrumiyet koşullarına kayıtsızmış gibi görünür. Fakat bu olay bir tür öz-farkındalığın uyanmasını sağlar. Onun bakış açısından anlatılan öykü, dikkatlerimizi hiçbir anlam bulunmadığı halde anlam aramaya odaklayan "absürd" edebiyatının bir örneğidir.

> Annem bugün öldü. Belki de dün ölmüştür, bilmiyorum.
> ***Yabancı***
> **Albert Camus**

HAYATIN KAYNAĞI
(1943), AYN RAND

Gelenekçi uyum baskılarıyla karşılaştığı vakit bireysel sanatsal vizyonun zafere ulaşmasını inceleyen Ayn Rand (1905–82) Rusya doğumlu Amerikalı yazar Ayn Rand'in *Fountainhead – Hayatın Kaynağı* kitabı, Frank Lloyd Wright'ı temel aldığı düşünülen modernist bir mimarın öyküsünü anlatır. Roman uzlaşmaz etik bireyciliği (konusunda) romantik gerçekçilikle (yaklaşımında) birleştirir. Yazım aşaması yedi yılı aşkın süren kitap, sağcı, anti-komünist Objektivizm felsefesinin şiarı haline gelmiştir. Rand'in kendisinin kurduğu bu hareket akıl, özgürlük ve kişisel yetenek ve başarıyı temel almıştır.

FICCIONES
(1944), JORGE LUIS BORGES

Muammalı bir kısa öykü seçkisi olan *Ficciones*, Borges'in okuyucuyu peri masalları kadar büyüleyici öykülerle fantastik, karmaşık imgelemine çekebilme yeteneğini ortaya koyar. 17 öykü coşkun, ama aynı zamanda kontrollüdür. Düzyazı mücevher gibi keskindir ve özgün tonu, derin metafiziksel anksiyete yüklüdür. İlk öykü, var olmadığı anlaşılan bir ülke hakkındaki ansiklopedi maddesi etrafında döner. Diğer öyküler, var olmayan bir kitabın gözden geçirilmesi ve süreç içinde var olmasını; şansa göre yönetilen antik bir toplumu; sonsuz Babil Kütüphanesini ve kusursuz hafızaya sahip bir kişiyi anlatır. Kitapta kullanılan belirli semboller, özellikle de ayna ve labirent daha sonra Borges'in alameti farikası olur.

Jorge Luis Borges

Entelektüel olarak merak uyandıran öyküleriyle tanınan Arjantinli yazar Borges, İspanyol dili edebiyatının önemli bir figürüdür. 1899'da Buenos Aires'te dünyaya gelen Borges, ergenliğinde ailesiyle birlikte Avrupa'ya gitmiş ve Cenevre'de Fransızca ve Almanca öğrenmiştir. 1921'de Arjantin'e dönmüştür. 1955'te Buenos Aires'teki milli kütüphane müdürü ve İngiliz Dili profesörü olmuştur. 55 yaşındayken kör olmasına rağmen kör alfabesini hiçbir zaman öğrenmemiştir; bu canlı sembolizminde bir faktör olabilir. Kurgunun yanı sıra şiir ve makaleler yazmıştır. 1986'da Cenevre'de ölmüştür.

Önemli Eserleri

1935 *Alçaklığın Evrensel Tarihi*
1944 *Ficciones* (bkz. solda)
1967 *Düşsel Varlıklar Kitabı*

HAYVAN ÇİFTLİĞİ
(1945), GEORGE ORWELL

Hayvan Çiftliği, totaliterliğin kötülüklerini sergilemekte satirik alegorinin de gerçekçilik kadar etkili olabileceğini gösterir. İngiliz yazar Orwell (bakınız sayfa 252) Rus Devrimi ve Stalinizmin komünist politikalarını dramatize etmek için konuşan hayvanların yer aldığı bir hikâye kullanır. Çiftliğin insan sahipleri Napoleon ve Snowball adlı domuzların tertip ettiği bir darbe sonucu devrilir. İlk baştaki idealizm "insani" zayıflığın tutsağı olur ve riyakârlık başlar. Eğlenceli, ama ürpertici olan kitap, 20. yüzyılın en etkili siyasi kitaplarından biridir.

SAVAŞ S

EDEBİYA

1945–1970

SONRASI

AT

1945 — Sovyet birlikleri II. Dünya Savaşında Polonya'daki Auschwitz **toplama kampında** hayatta kalan tutsakları özgürleştirir.

1949 — George Orwell'ın *1984* romanı tiran Büyük Birader'in gözetimindeki **karşı ütopyacı totaliter devleti** tarif eder.

1951 — J. D. Salinger'ın romanı *Çavdar Tarlasında Çocuklar* **yetişkin pişmanlığı ve genç isyanının** birinci şahıs ağzından anlatımını sunar.

1953 — San Francisco'da Lawrence Ferlinghetti ve Peter D. Martin daha sonra Allen Ginsberg'ün *Uluma* şiirini yayımlayacak olan **City Lights Kitabevini** açar.

1953 — Samuel Beckett'ın **Absürdist oyunu** *Godot'yu Beklerken* orijinal Fransızca versiyonuyla Paris'te ilk kez sahnelenir.

1955 — Vladimir Nabokov'un **cinsel tabu romanı** *Lolita* skandala yol açar ve Büyük Britanya ve Fransa'da yasaklanır.

1957 — Jack Kerouac'ın *Yolda* romanındaki Amerikan karşı kültürünün tasviri **Beat Kuşağının** tanımlayıcı bir eseridir.

1958 — Chinua Achebe'nin ilk romanı *Parçalanma*, Afrika'daki geleneksel bir toplum üzerinde **sömürgeciliğin etkilerini** açıklar.

1945'te dünyanın büyük bir kısmı otuz yıllık bir çalkantının, küresel Büyük Buhranın ayırdığı dehşet verici iki dünya savaşının sersemletici etkisi altındadır. Kısa ömürlü bir umut döneminde birçokları yıkımdan bir anlam çıkarmaya ve daha iyi bir dünya inşa etmeye çabalamıştır. Fakat eski imparatorluklar ve güçler çökerken, yenileri ortaya çıkmıştır. Batı ve Komünist Doğu blokları arasında "kültürler çatışması" başlamıştır. Sonraki on yıllara bu Soğuk Savaş ve her zaman gündemde olan nükleer savaş tehlikesi egemen olmuştur.

II. Dünya Savaşının Sonrası

Savaş sonrası dönemdeki edebiyat, kaçınılmaz olarak savaşın deneyimlerinden etkilenmiştir. Yahudi yazarlar ve özellikle de Paul Celan gibi Nazi soykırımından sağ çıkmayı başarabilenler, ölüm kamplarının dehşetini kabullenmeye çalışmıştır. Günter Grass gibi Alman yazarlar ise utanç verici Nazizm mirasıyla uğraşmıştır. Japonya'da bir yazar kuşağı Hiroşima'daki nükleer saldırının ardından yaşanan toplumsal ve siyasi değişimleri incelemiştir.

Olumsuz etkiler savaşta zafer kazanan ülkelerde de hissedilmiştir. İngiltere'de İspanyol İç Savaşına katılmış bir yazar olan George Orwell, Nazizmin yenilgiye uğratılmasının totalitarizm tehlikesini ortadan kaldırmadığını ileri sürmüştür. *Hayvan Çiftliği* ve *1984* romanlarında Soğuk Savaşın kötümser ruh halini yakalayarak Stalin'in Sovyet Rusya'sını karanlık bir biçimde hicveden karşı ütopyacı toplumlar betimlemiştir. Bu ruh hali, savaş deneyiminin ve nükleer savaşın varoluşsal tehdidinin kinizm yerine nihilizm olarak tezahür ettiği Fransa'da da belirgin bir biçimde hissedilmiştir. Paris'te yaşayan İrlandalı Samuel Beckett'ın *Godot'yu Beklerken* oyununda yaptığı gibi, yazarlar hayatta bir anlam bulmaya çalışmak yerine acımasız bir mizahla tasvir edilen dünyanın absürtlüğüne işaret etmiştir. "Absürt Tiyatro" dışında, Joseph Heller'ın *Madde 22* romanı gibi Amerikan romanlarında da kara mizah bulunabilir.

Yeni Sesler

Savaş sonrası dönemin istikrarsız atmosferi, bu belirsizliği yansıtan yeni, postmodern yazma tekniklerine de ilham vermiştir; anlatılar paradoksal, parçalı olabilir veya kronolojik sıralamadan bağımsız olarak, çoğu zaman birden çok pers-

1959
Günter Grass'ın *Teneke Trampet* romanında öykü Oskar Matzerath'ın **bir akıl hastanesinde** yazılmış anıları üzerinden gelişir.

1960
Bülbülü Öldürmek romanında Harper Lee, ABD'nin **Derin Güney'indeki küçük bir kasabadaki** hayatı bir çocuğun gözünden anlatır.

1961
ABD Vietnam'daki çatışmaya gittikçe daha çok dahil olurken, Joseph Heller karanlık bir biçimde **satirik II. Dünya Savaşı romanı** *Madde 22*'yi tamamlar.

1962
1962 yılının Ekim ayında ABD-Sovyetler Birliği arasında Küba'ya yerleştirilen **balistik füzeler nedeniyle yaşanan 13 günlük kriz,** dünyayı nükleer savaşın eşiğine getirir.

1963
Martin Luther King, Jr. Washington, DC'deki Lincoln Heykelinden **ırksal adaletsizlik hakkındaki "Bir Hayalim Var"** konuşmasını yapar.

1963
Julio Cortázar'ın anti-romanı Seksek, 155 bölümün farklı sıralamaya göre okunabileceği gösteren **bir Kılavuz içerir.**

1966
Truman Capote'nin gerçek bir suçu konu edinen *Soğukkanlılıkla* adlı romanı, 1959'da **Kansas'ta katledilen Clutter Ailesinin** öyküsünü anlatır.

1967
Gabriel García Márquez, *Yüzyıllık Yalnızlık* romanında kurgusal Kolombiyalı Buendia Ailesinin öyküsünü anlatır.

pektiften veya güvenilir olmayan bir anlatıcı tarafından sunulabilir.

Jean-Paul Sartre ve Günter Grass gibi Avrupalı yazarlar tarafından geliştirilen bu teknikler, bağımsız bir tarz yerleştiren Güney Amerikalı yazarlar kuşağına ilham vermiştir. Deneysel "anti romanı" *Seksek* birçok edebi geleneği yıkan Julio Cortázar ve Arjantinli Jorge Luis Borges'in gerçeküstü kısa öykülerinden ilham alan Büyülü Gerçekçilik adıyla bilinen tarzı popüler hale getiren Gabriel García Márquez bu yazarlar arasındadır.

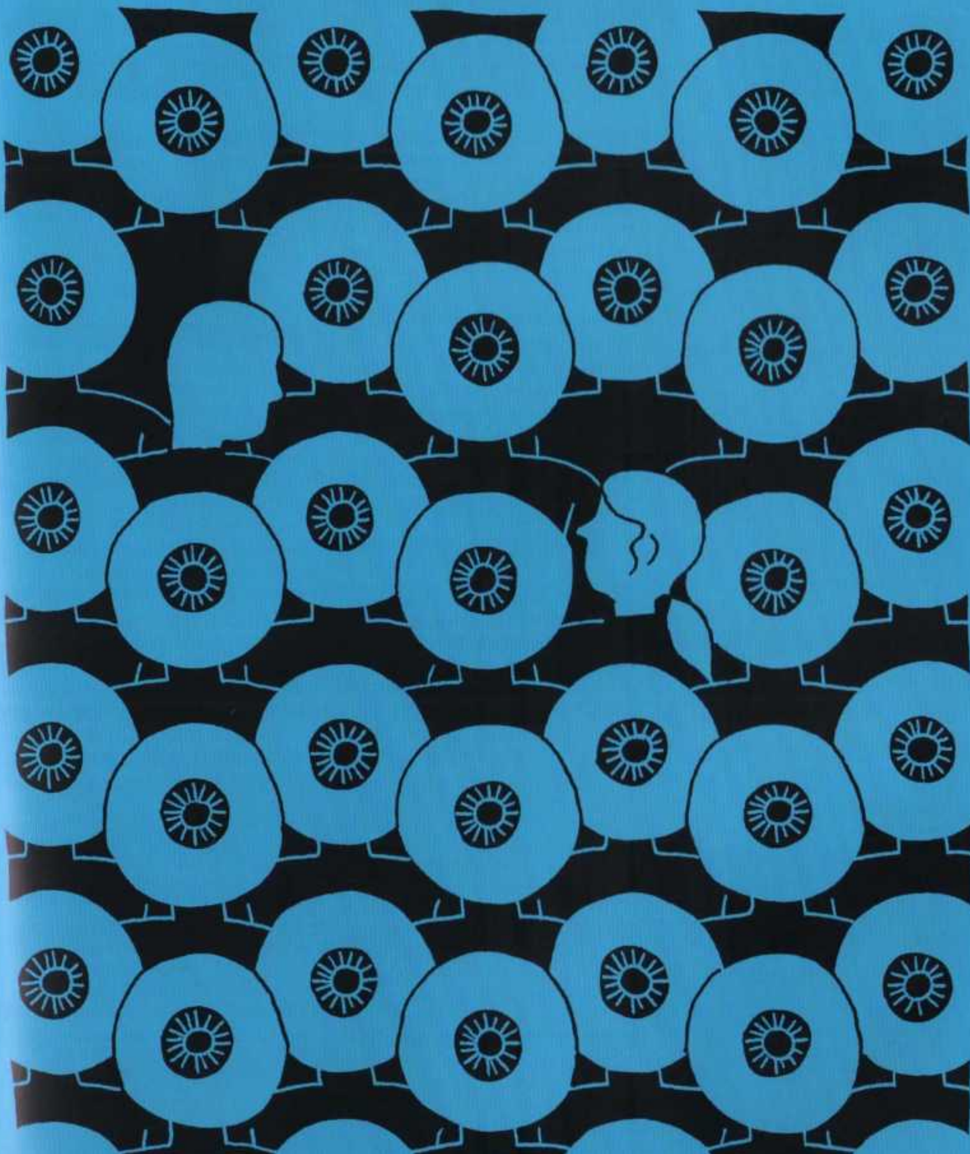
Başta Afrika'da olmak üzere birçok ülke Avrupalıların sömürge yönetimlerinden ulusal bağımsızlıklarını kazanırken yeni edebi hareketler başka yerlerde de ortaya çıkmıştır. Chinua Achebe'nin ülkesini yeniden inşa eden bir halka özgün bir ses sunduğu Nijerya bu ülkelerin en önde gelenidir. ABD'de de yazarlar kimliklerini ortaya koymaya devam etmiştir. Yurttaşlık Hakları Hareketi 1950'ler ve 1960'larda ivme kazanırken, Ralph Ellison gibi Afro-Amerikalı yazarlar siyahların nasıl marjinalleştirildiğini açıklamış ve Harper Lee'nin *Bülbülü Öldürmek* romanı ise ırk sorununa Derin Güney'den birinin perspektifinden bakmıştır. Her türden sosyal sorun, Lee'nin arkadaşı Truman Capote'nin öncülük ettiği olgu ve kurguyu harmanlayan Yeni Gazetecilik ekolüne konu sağlamıştır.

Gençlik Kültürü

Savaş sonrası kültürün belki de en gürültülü tezahürü, daha genç kuşakla gelmiştir ve en çok ABD'de kendini göstermiştir. Yerleşik düzene karşı olan gençlik hareketi, kendilerini iki dünya savaşına sürükleyen, halen Kore ve Vietnam'a askeri müdahalelerle saldırganlık yolundan ayrılmayan eski kuşağa karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır. Bu gençler Soğuk Savaşın belirsizliklerine ve nükleer tehdide de hedonistik muhalefetle karşı çıkmıştır. J. D. Salinger, gençlerin endişe ve isyanını açıklayan ilk yazarlardan biri olmuştur. Eserlerinde modern cazın özgürlüğünden ve rock 'n' roll'un atılganlığından ilham alan Beat Kuşağı yazarları da onu takip etmiştir. Jack Kerouac, Allen Ginsberg ve William S. Burroughs'un deneysel eserleri, yalnızca formun değil içeriğin de sınırlarını genişletmiştir. Bazen açıkça cinsel materyal kullanmaları, 1960'larda daha esnek tutumlar ortaya çıkmadan önce davaların açılmasına ve bazı yerlerde kitapların yasaklanmasına yol açmıştır.

BÜYÜK BİRADER SİZİ İZLİYOR

1984 (1949),
GEORGE ORWELL

KISACA

YAKLAŞIM
Karşı Ütopya

ÖNCE
1516 İngiliz hümanist Sör Thomas More'un *Utopia* adlı eseri ideal bir toplumu ve onun zıttı olan bir karşı ütopyayı düşler.

1924 Rus yazar Yevgeni Zamyatin'in *Biz* romanı, insanların kolektif iyilik uğruna yaşadığı Tek Devlet'i açıklar.

1932 İngiliz yazar Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sında bireysellik bastırılır.

SONRA
1953 Amerikalı romancı Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451* romanında kitaplar yasaklanır ve yakılır.

1962 İngiliz Anthony Burgess'in *Otomatik Portakal* romanı şiddetle dolu bir dünya betimlenir.

1985 Kanadalı yazar Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü* romanı totaliter bir Hıristiyan rejiminin egemen olduğu ABD'de geçer.

Karşı ütopyacı edebiyat, bir ütopyanın (ideal, kusursuz bir dünyanın) tam tersi olan kâbus gibi bir toplumu betimleyen janrdır. 1516'da Thomas More'un *Utopia*'sının ortaya çıkışından sonra, birçok yazarın diktatörlükler (hem komünist hem faşist), yoksulluk, işkence, halklara baskı ve insanların zihinlerinin kontrolü gibi konulara odaklanmasıyla ilerleyen yüzyıllarda birçok karşı ütopya yazılmıştır.

Yazarlar her şeyin kısıtlanmasının olası sonuçlarının vizyonlarını yaratarak bu karşı ütopyacı dünyaları merkezi insani kaygıları incelemek için kullanır. Örneğin Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü* (1985) romanı, kadınların haklarından mahrum bırakıldığı ve yalnızca üreme işlevleriyle takdir edildiği askeri rejimle yönetilen bir dünyayı anlatır.

Dönüm Noktaları

Karşı ütopyalar esasen hayal edilen geleceklere ve genellikle yeni teknolojilerin ve toplumsal değişimin neler getirebileceğinden duyulan korkuya odaklanır. Örneğin 20. yüzyılda atom bombasının yıkıcı gücünün oluşturduğu tehdit ve dramatik iklim değişikliği senaryosu karşı ütopyalar için etkili kaynaklar sunmuştur.

> Geçmişi kontrol eden geleceği kontrol eder. Bugünü kontrol eden geçmişi kontrol eder.
> ***1984***

George Orwell'ın *1984* romanı en çok bilinen modern karşı ütopyadır. Orwell'ın yükselen Stalinizmden duyduğu korku, romanın başlangıç noktasıdır. Orwell demokratik sosyalizme inansa da, tek siyasi partinin tüm kontrolü ele aldığı Sovyetler Birliği'ni hiçbir şekilde sosyalist olarak görmemiştir. 1936'da İspanya İç Savaşında Stalin yanlısı komünistler müttefiklerine sırt çevirince Franco karşıtı güçlerin

George Orwell

1903'te Hindistan'da İngiliz bir ailenin çocuğu olarak Eric Arthur Blair adıyla doğmuştur. İngiltere'de tahsil gördükten sonra Doğu'ya geri dönmüş ve Burma'da Hint İmparatorluk Polisi Teşkilatında görev yapmıştır. 1928'de Paris'e taşınmış ve 1929'da Londra'ya dönerek *Paris ve Londra'da Beş Parasız* (1933) adlı romanını yazmıştır. 1936'da Orwell Büyük Buhran'ın neden olduğu yoksulluğu deneyimlemek için İngiltere'nin kuzeyindeki Wigan'a seyahat etmiştir. Aynı yıl Eileen O'Shaughnessy'yle evlenmiş ve ardından da İspanya'daki iç savaşa katılmıştır. Boğazından vurulup yaralanmış ve 1937'de İngiltere'ye dönmüştür. 1941'de BBC'ye katılmış, ama 1943'te istifa etmiştir. Kısa sürede başarıya ulaşan *Hayvan Çiftliği* (1945) romanıyla edebiyata dönmüştür. Aynı yıl karısı beklenmedik bir biçimde ölmüştür. Orwell, İskoçya'daki bir ada olan Jura'da inzivaya çekilerek 1984'ü (1949) yazmıştır. 1950'de 46 yaşındayken tüberküloz yüzünden ölmüştür.

Önemli Eserleri

1934 *Burma Günleri*
1937 *Wigan Pier Yolu*
1938 *Katalonya'ya Selam*

Ayrıca bkz: *Candide* 96–97 ▪ *Gulliver'in Gezileri* 104 ▪ *Cesur Yeni Dünya* 243 ▪ *Fahrenheit 451* 287 ▪ *Sineklerin Tanrısı* 287 ▪ *Otomatik Portakal* 290 ▪ *Artemio Cruz'un Ölümü* 290 ▪ *Damızlık Kızın Öyküsü* 335

parçalanmasına da tanıklık etmiştir.

Orwell, *Hayvan Çiftliği* (1945) adlı kısa romanında böylesi bir ihanetin kasvetli bir tasvirini yapmıştır. Aynı zamanda yeni eseri için bir çeşit şablona da sahip olmuştur: Rus yazar Yevgeni Zamyatin'in *Biz* (1924) romanında betimlediği dünyada bireysel özgürlükler ortadan kaybolmuştur.

1984 vatandaşlarını propaganda aracılığıyla manipüle eden totaliter bir toplumu tasvir eder; bu toplumda siyasi iktidarın sürdürülmesi uğruna gerçekler yalana çevrilir. Bu karşı ütopyacı toplum, Hayvan Çiftliği'nde devrimin vaat ettiği umuttan yoksun olan ve bireysel hayatları sistemin çarkında sadece bir diş haline getiren çok daha karanlık bir toplumdur.

Tarihin Sonu

1984'ün açılış cümlesi –"Aydınlık, soğuk bir Nisan günüydü ve saatler on üçü vuruyordu"– okuyucuyu günün zamansal yapısının doğasının bile değiştiğine dair uyarır. Romanın başkahramanı Winston Smith, apartman dairesine girer. Küresel bir nükleer savaşın ardından var olan üç kıtalar arası devletten biri olan Okyanusya'nın eyaleti (bir zamanlar Büyük Britanya olarak bilinen) Airstip One'ın başkenti Londra'nın vatandaşıdır. Duvarlar bir yüz görüntüsünün yer aldığı posterlerle kaplıdır: "Kırk beş yaşlarında, gür siyah bıyıklı ve sert hatları olan yakışıklı bir adamın yüzüdür" ve "adamın gözleri siz hareket ettikçe peşiniz sıra takip eder. Altında ise şu yazılıdır: BÜYÜK BİRADER SİZİ İZLİYOR." Büyük Birader, Okyanusya'yı yöneten Partinin lideridir.

Smith'in yaşadığı dünya elit tabaka tarafından yönetilir. Nüfusun yüzde 85 kadarını oluşturan kitleler ("işçiler") dört paradoksal bakanlık tarafından kontrol edilir: savaşı yöneten Barış Bakanlığı, polisiye olaylarla ilgilenen Sevgi Bakanlığı, halkın karneye bağlanması da dahil olmak üzere ekonomiyi kontrol eden Bolluk Bakanlığı ve insanların düşüncelerini kontrol etmek için propaganda yaparak haberleri ve kitlelerin eğitimini yöneten Hakikat Bakanlığı.

Hem geçmiş hem de bugün hakkındaki doğruları belirleyen Hakikat Bakanlığının dili Newspeak [yeni konuşma –çn.] başlıca kontrol araçlarından biridir. Tarih devletin değişen diktelerine uyacak biçimde revize edilir ve yeniden yazılır. Winston Smith, Hakikat Bakanlığında çalışır: Tarihsel kayıtları düzenler ve orijinal belgeleri "bellek deliğine" göndererek yakar. Okuyucunun da anlayacağı şekilde, tarih durmuştur: "Partinin her zaman haklı olduğu sonsuz şimdi dışında hiçbir şey yoktur."

Her Şeyi İzleyen Hükümet

Halkı gözetlemek ve gizlice dinlemek için ekranlar, kameralar ve gizli mikrofonlardan oluşan

Hakikat Bakanlığının rolü, baş eğmesi için halkı yıldırmak ve korkutmaktır. Orwell, bakanlık binasını "piramit şeklindeki devasa bir yapı" olarak betimler. Binanın üstünde Partinin üç sloganı yazılıdır:

"Newspeak" her şeye gücü yeten devletin geliştirdiği gündelik İngilizcenin ("Eski Konuşma") uğursuz, kısaltılmış bir şeklidir. Zaman içinde "Eski Konuşma" yerini anlamları ifade etmek ve Ingsoc veya İngiliz Sosyalizminin ideolojik ihtiyaçlarını karşılamak için arındırılan basit ve keskin bir dil olan Yeni Konuşma alacaktır. Düşünce sözcükleri gerekli kıldığından devlet "düşünce suçlarını" engelleyecek ve muhalif kişisel fikirler ve duygular düşünülemez hale gelecektir.

Duckspeak [ördek konuşması]: palavraların ikna edici bir biçimde tekrarlanabilmesine imkân tanıyan düşünmeden yapılan bir konuşma şekli.

Goodthink [iyi düşünme]: Partiye ideolojik uyumu sağlayan onaylanmış görüşler.

Doubleplusgood [mükemmel]: en iyi olan şey.

Doublethink [çift düşünme]: bugün kontrolü sağlamanın geçmişi değiştirmek anlamına geldiği düşünce sistemi.

Thoughtcrime [düşünce suçu]: egemen Partiyi sorgulayan bir inancın suç teşkil eden fiili.

Unperson ["buharlaştırılmış" kişi]: tarihsel kayıtlardan devlet tarafından silinen kişi.

Blackwhite [siyahbeyaz]: olgulara rağmen körü körüne, eleştirel olmayan bir inanç.

Bellyfeel [körü körüne kabul]: Parti görüşlerinin içgüdüsel kabulü.

geniş bir ağ kullanılır. Bunlar egemen Partinin çıkarlarının korunmasına nezaret eden Düşünce Polisi tarafından işletilir.

Sıradan Adamın İsyanı

Orwell, Winston Smith'in yaşamsal bir isyan eylemine giriştiğini açıklamadan önce okuyucularını bu korkunç totaliter dünyaya sokar. Smith, Partinin kontrolü sağlamak için kullandığı tele-ekranın hâkim olduğu küçük dairesinde ikinci el satın aldığı bir günlüğe kendi geçmişini yazmaya başlar; kendini ifade etmek de bir suçtur. Smith bunun hiçbir zaman geri adım atamayacağı bir eylem olduğunun ve hatta "hiç kimsenin işitmeyeceği hakikati dile getiren yalnız bir hayalet olduğunun" farkındadır. Yine de yazmaya devam eder.

Winston Smith, romanın sıradan kahramanıdır; soyadının yaygınlığı onun hakkında özel veya olağandışı hiçbir şeyin bulunmadığını ima eder. Bu nitelik onun yıkıcı eylemini daha da etkili kılar: Her Smith veya Jones topluma baş kaldıracak olursa, devrim yaşanacaktır. İngilizcede kulağa sıradan gelen bir isim kullanımı, Eric Blair'ın ilk kitabı Paris ve *Londra'da Beş Parasız* yayımlanmadan kısa bir süre önce ailesine mahcubiyet yaşatmamak için "George Orwell" mahlasını kullanmasını yankılar.

Orwell'ın sıradan Smith'i Partinin mekanizmasına karşı hakikati savunan bir asi olarak karakterleştirmesi, beklenmeyen bir kahraman yaratır. Julia'da bir yoldaş ve sevgili bulur. Smith'ten daha genç olan Julia görünüşte Cinsellik Karşıtı Gençlik Birliğinin bir üyesidir, ama Smith'e basitçe "Seni seviyorum" yazan bir not iletir. İlişkilerinin kendisi bir isyandır, cinsellik suçudur. Fakat Büyük Biradere ve Okyanusya yasalarına itaat kisvenin altındaki gizli aşkları uzun sürmez.

Devletin Düşmanları

Devletin tanınmış düşmanı, Partinin eski lideri olan ve artık Kardeşlik adındaki direniş

> Sonunda Parti iki kere ikinin beş yaptığını ilan edecek ve sizin de buna inanmanız gerekecek.
> ***1984***

> Geleceğin resmini isterseniz, insanın yüzüne bastırılmış bir postal hayal edin – sonsuza dek.
> ***1984***

> Bunun başka birinin başına gelmesini istersiniz. Onların ne çektiğini umursamazsınız. Tek düşündüğünüz kendinizdir.
> ***1984***

hareketine öncülük eden Emmanuel Goldstein'dir. Goldstein, kendisiyle aynı şekilde keçi sakallı olan Stalin'in Sovyetler Birliği'ndeki Leon Troçki gibi horlanan bir figürdür. "İki Dakikalık Nefret" adı verilen gündelik ritüellerde Goldstein'in tele-ekranlardaki görüntüsüne küfürler edilir ve böylece Okyanusya'nın vatandaşları birleştirilmek istenir.

Smith ikinci el kitaplar satılan bir kitapçıda "kapağında isim veya başlık yer almayan" bir metin açar: Emmanuel Goldstein'in *Oligarşik Kolektivizmin Teorisi ve Pratiği Hakkında* kitabıdır. Orwell, okuyucuyu asi-başkahramana daha da yakınlaştırmak için 1984'ün metnine bu kitaptan uzun alıntılar dahil eder. Böylece bugüne yol açan sosyal kuramları ve siyaset felsefelerini ortaya koyar. Kitabın içindeki bu kitap, arka planın bir kısmını dolduran bir araç vazifesi görür: III. Dünya Savaşının ardından gerçekleşen küresel düzenlenmede Okyanusya ve diğer iki süper devlet Avrasya ve Doğu Asya'nın kurulmasını anlatır ve her süper devletin kendi halkının itaatini sağlamak için benzer bir ideolojik yapıya sahip olduğunu teşhir eder.

Goldstein'in kitabından alınan pasajların ikna ediciliği, sözcükler ve dilin baştan çıkarıcı gücünü açığa çıkarır. *1984*'ün en büyük miraslarından biri, "Newspeak"ten İngilizceye geçen çok sayıda sözcük ve ifadedir. Büyük Birader, cinsellik suçu, düşünce suçu ve 101 numaralı oda, Orwell'ın eserindeki en yaygın dilbilimsel yaratılardan sadece birkaçıdır.

Manipülasyonda Ustalık

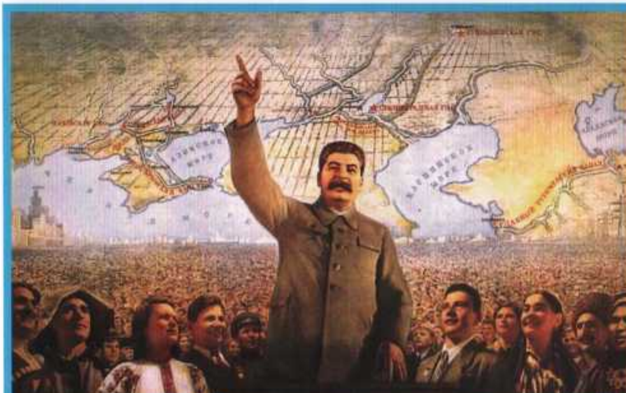
Devletin vatandaşlarını manipüle ve kontrol etme yolları, *1984*'ün ana temalarıdır. Totaliter bir sistemde bireysel tercihler ve yaşam tarzları, her şeye hâkim bir yönetim organının dikte ettiği şeylere dönüşür.

Okyanusya'nın egemen düzeni, kişisel ilişkileri zayıflatarak ve güven ve karşılıklılığı ortadan kaldırarak iktidarını korumaya kararlı görünür. Orwell, devletin gizlice veya açıktan açığa kullanabileceği psikolojik ve fiziksel yöntemlerin izini sürer. Bu yöntemlerle insani duygular bastırılmaya ve bir kişinin ruhu parçalanmaya çalışılabilir. Julia'nın ifade ettiği gibi "Herkes her zaman itiraf eder. Buna karşı koyamazsın." Winston Smith'in deneyimi, devlet aygıtının bir tek birey üzerinde nasıl etki sağlayabildiğini gözler önüne serer ve okuyucuya hem onun acılarını hem de bu mekanizmayla elinden gelen her şekilde mücadele etme arzusunu hissettirir.

Modern Bir Mesaj

1984 ilk başlarda kasvetli vizyonun orijinalliğine gönderme yapılarak son derece olumlu eleştiriler almıştır. Daha sonraları metin tüm dünyaya ulaşmış, yaklaşık 65 dile çevrilmiş ve Michael Radford tarafından yönetilen ve 1984'te vizyona giren önemli bir film versiyonuyla izleyicilerle buluşmuştur (Winston Smith'i John Hurt canlandırmıştır).

1984'te tasvir edilen arşı ütopyanın temel kaygısı, bizi yönetenlere çok fazla kontrol sunmasının tehlikesine dikkat çekmektir. Kitlesel gözetimin mümkün olduğu küreselleşen modern çağda Orwell'ın uyarısı her zamankinden fazla geçerlidir.

Stalin'i saygı duyulan bir lider olarak resmeden bir Sovyet posteri. Orwell'ın karşı ütopyasına, Stalinist hizbin tüm kontrolü ele geçirmek istediği İspanya'da kendi yaşadığı deneyimler şekil vermiştir.

ON YEDİ YAŞINDAYIM, AMA BAZEN ON ÜÇ YAŞINDAYMIŞ GİBİ DAVRANIYORUM

ÇAVDAR TARLASINDAN ÇOCUKLAR (1951), J. D. SALINGER

KISACA

YAKLAŞIM
Ergenliğin Doğuşu

ÖNCE
1774 Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* romanı, duyarlı bir genç sanatçısının tutkularını anlatır.

1821 İngiliz şair John Keats 25 yaşındayken ölür. Yazdığı ilk şiirler "ergenlik" olarak eleştirilir.

1916 İrlandalı yazar James Joyce, isyan ve Katoliklik karşıtı duyarlılığı tasvir eden bir "rüştünü ispat etme" romanı olan *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'ni yayımlar.

SONRA
1963 Amerikalı yazar Sylvia Plath, "rüştünü ispat etme" romanı olan, ama ergenlik çağındaki başkahramanının delirmesiyle farklı bir izleyen *Sırça Fanus*'u yayımlar.

1982 Amerikalı yazar Charles Bukowski'nin *Ekmek Arası* romanında birinci şahıs erkek anlatıcı ergenlik yıllarını hatırlar.

Johann Wolfgang von Goethe ve John Keats'ten James Joyce ve F. Scott Fitzgerald'a birçok yazar, istikrarsız gençlik halini 1950'lerin Amerika'sında "ergenliğin" doğuşundan çok önce incelemiştir. Ergenlik çağındakiler, çılgın yeni müzikleri ve maceraperestlikleriyle muhafazakâr toplum ve kültüre meydan okumayı temsil etmiş ve bu nedenle de gergin bir ret tavrıyla karşılaşmıştır. Yetişkinler bu kuşağı ahlaken gevşek ve amaçsız bulmuştur. Umursamaz bir dünyada kendilerini öteki kabul eden ergenlik çağındakiler, ikiyüzlülük iddialarıyla karşılık vermiştir ve Salinger'ın eserlerinin sahası da budur.

> Hayatınız boyunca görmüş olabileceğiniz en korkunç yalancıyım. Bu berbat.
> ***Çavdar Tarlasında Çocuklar***

Çavdar Tarlasında Çocuklar 17 yaşındaki Holden Caulfield tarafından anlatılır. Ailesinin parasını serbestçe kullanır ve insani koşul, cinsellik ve ahlak konularında amansızca yorumlar yapar. Otoriteye çok az kulak asar ve kendine zarar veren gidişatına aldırış etmez görünür.

Ergenlik Hoşnutsuzluğu

Fakat Holden Caulfield ergenlik çağındaki bir asiden çok daha fazlasıdır. Aldatma, kusur ve çelişkileri açıkça kabul etmesi, çocukluğun masumiyetini özleyen, acı çeken ve gittikçe daha ıstırap verici bir biçimde yetişkin hayatının çelişkilerinin farkına varan şaşkın bir bireyi açığa çıkarır. Zorlu bir anti-kahramandır; duyarlı ve nükteli olabileceği gibi, olgunluktan uzak ve bayağı da olabilen değişken, zayıf bir figürdür. Caulfield'ın dürüstlüğe itibar etmemesi ve toplumsal normları küçümsemesi, romanın akışı boyunca karşılaştığı bazı karakterlere gösterdiği şaşırtıcı tolerans ve gerçek bir itiraf dürtüsüyle dengelenir.

Caulfield aynı zamanda kolay bir kurbandır. Okuldaki yatakhanede gözü korkutulur ve New York otelindeki asansörde bir kadın tüccarı tarafından dolandırılır. Kadınlar ve cinsellik hakkında yaşadığı karmaşada bilinç-

Ayrıca bkz: *Genç Werther'in Acıları* 104 ▪ *Büyülü Dağ* 224–27 ▪ *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* 240–45 ▪ *Sırça Fanus* 286–91

Holden'in New York'taki Yolculuğu

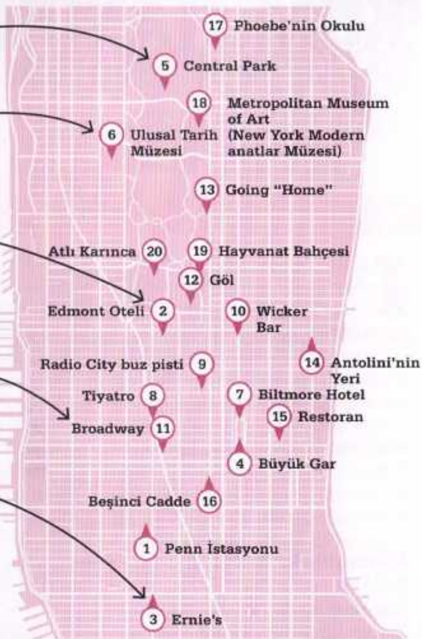
Central Park: Sally'yle buz pateni yapar ve birlikte kaçmayı önerir.

Ulusal Tarih Müzesi: Vakit öldürmek için müzeyi ziyaret eder; orada hiçbir şeyin değişmeyeceğini söyler – bu, zamanda donmuş bir dünyadır.

Edmont Oteli: Pencey Prep'ten ayrıldıktan sonra buraya giriş yapar ve bir fahişe olan Sunny'yle ve asansör görevlisi ve kadın tüccarı olan Maurice'le karşılaşır.

Broadway: Kız kardeşi Phoebe'ye bir plak almak için buraya gelir (ve çavdar tarlasındaki yakalayıcı hakkında şarkı söyleyen bir çocuğu kulak kabartır).

Ernie's: Anlaşıldığı kadarıyla 16 yaşındakilerin içki içebildiği Greenwich Village'daki Ernie's gece kulübünde Lillian Simmons'la karşılaşır.

(1) **Haritadaki rakamlar, Holden'in New York yolculuğundaki rotasını gösterir.**

dışı bir biçimde iyiliği ve aşinalığı arar. Bir fahişeye parasını ödedikten sonra sadece "konuşmak" istediğini söyler. Ateizmine rağmen iki rahibiyle sohbet eder ve rahibeler onun "çok tatlı bir çocuk" olduğunu düşünür. Salinger'ın kirli gerçekçiliği kaçınılmaz olarak tartışma yaratmıştır. Bazı eleştirmenler romanı çocukça ve aşırı duygusal bulmuştur. Fakat Salinger, *Çavdar Tarlasında Çocuklar*'ın yayımlanmasından sonraki yıllarda kült statüsüne kavuşmuştur. Yazarın toplumdan izole yaşam tarzı da bunu pekiştirmiştir. Ölüm ve ıstırap *Çavdar Tarlasında Çocuklar*'daki hâkim temalardır. Holden, erkek kardeşi öldükten sonra öfke içinde ellerini paramparça eder; sınıf arkadaşı sindirilir ve trajik bir son yaşar; romanın adı [Özgün adı: *The Catcher in the Rye – Çavdar Tarlasındaki Yakalayıcı*] tarlalarda koşan çocukların uçurumdan düşmeden önce durdurulmasına (yakalanmasına) işaret eder. Salinger'ı bu zorlu birinci şahıs anlatısını yazmaya iten etken büyük olasılıkla II. Dünya Savaşında sayısız genç askerin kaybı olmuştur. Kitap kriz halindeki ergenin ebedi bir portresi olma niteliğini korur.

J. D. Salinger

Jerome David Salinger, 1919'da New York City'de varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. *Çavdar Tarlasında Çocuklar*'daki baş karakteri Holden Caulfield gibi Salinger de mezun olana kadar birkaç okula kaydolmuştur. Avrupa'da bir yıl geçirdikten sonra, Columbia Üniversitesinde okumuş ve yazarlık kariyerinin başında akıl hocalığını yapan *Story* dergisinin editörü Whit Burnett'tan yazma dersi almıştır. Salinger 1942'de Amerikan Ordusuna kaydolmuş ve "sinirsel bir rahatsızlık" yaşamasına rağmen yazmaya devam etmiştir. *Çavdar Tarlasında Çocuklar*, Salinger'ı bir edebiyatçı olarak dünya sahnesine çıkarmıştır. Fakat ilgiden rahatsızlık duymuş ve toplumdan uzaklaşarak çok daha az üretken hale gelmiştir. 2010'daki ölümüne dek *Çavdar Tarlasında Çocuklar* Salinger'ın tek uzun romanı olarak kalmıştır.

Önemli Eserleri

1953 *Dokuz Öykü*
1955 *Yükseltin Tavan Kirişini Ustalar*
1959 *Seymour: Bir Giriş*
1961 *Franny ve Zooey*

ÖLÜM, ALMAN BİR KOMUTANDIR

HAŞHAŞ VE BELLEK (1952), PAUL CELAN

KISACA

YAKLAŞIM
Auschwitz'ten Sonra Edebiyat

ÖNCE
1947 Berlinli Nelly Sachs *In den Wohnungen des Todes* ("Ölümün Evlerinde") başlıklı şiir seçkisinde kendisinin ve Avrupalı Yahudilerin ıstıraplarını anlatır.

1947 İtalyan yazar Primo Levi'nin *Bunlar Da Mı İnsan* adlı eseri Auschwitz'teki tutsaklığının bir değerlendirmesidir.

1949 Alman sosyolog Theodor Adorno, "Auschwitz'ten sonra şiir yazmak barbarcadır" der. Bu söz, ifade özgürlüğünün değil Auschwitz'in gerçekleşmesine izin veren toplumun bir eleştirisidir.

SONRA
1971 Nazi soykırımından kurtulan Edgar Hilsenrath'ın Nazi ve Berber romanı, kovuşturmadan kurtulmak için Yahudi olduğunu iddia eden bir SS subayının perspektifini yansıtır.

II. Dünya Savaşından sonra Auschwitz toplama kampı 27 Ocak 1945'te özgürleştirilmiştir ve Nazilerin gerçekleştirdiği soykırımın boyutları açığa çıkmıştır. Bazıları bu korkunç olayların edebiyatın geleneksel sınırları içinde tarif edilmesinin uygunsuz olacağını düşünmüştür. Fakat Yahudi yazarların gözünde bunun bir şekilde ifade edilmesi bir zorunluluk arz etmiştir.

Hüzünlü Bir Miras

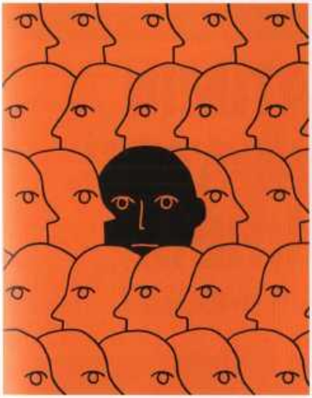
Şair Paul Celan (1920–1970) Romanya'da Almanca konuşan Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Paul Antschel adıyla dünyaya gelmiştir. Bir gettoda ve toplama kampında yaşadıktan sonra Celan mahlasıyla savaş sonrası dönemde önemli bir Alman dili şairi olmuştur. Fakat deneyimlerinin etkisinden kurtulamayarak sonunda intihar etmiştir.

Elliden fazla şiir içeren *Haşhaş ve Bellek*, Celan'ın ikinci seçkisidir ve ününü sağlamlaştırmıştır. En ünlü şiiri olan "Todesfuge" ("Ölüm Fügü") bu seçkide yer alır. Müzikal bir ritimle yazılan şiirde, Ölüm tutsakları kendi mezarlarının başında dans ettiren bir toplama kampı komutanı kisvesi altında karşımıza çıkar. Celan'ın bir diğer ünlü şiiri "Corona" [Hale –çn.] da bu seçkide yer alır. "Corona" dünyanın gerçekliğinden uzaklaşmadan gerçek aşka ulaşma çabası üzerinedir.

Haşhaş ve Bellek soykırımın akıldan çıkmayan imgeleri doludur: kül, saç, duman, küf, acı, gölgeler, ölüm, bellek ve unutma. Celan bu temaları incelerken organize katliamın hüzünlü mirasını ifade eder.

> Sabahın kara sütünü,
> geceleyin içeriz.
> **"Ölüm Fügü"**

Ayrıca bkz: *Küçük Prens* 238–39 ▪ *Teneke Trampet* 270–71 ▪ *Ivan Denisoviç'in Bir Günü* 240–45 ▪ *Bir Natüralistin Ölümü* 277

BEN GÖRÜLMEZİM, İNSANLAR BENİ GÖRMEYİ REDDETTİĞİ İÇİN.

GÖRÜLMEYEN ADAM (1952), RALPH ELLISON

KISACA

YAKLAŞIM
Yurttaşlık Hakları Hareketi

ÖNCE
1940 Richard Wright'ın *Vatan Evladı* romanı beyaz toplumun Afro-Amerikalılar için yarattığı kriminal rolleri tartışır.

1950 Afro-Amerikalı yazar Gwendolyn Brooks *Annie Allen* adlı seçkisiyle Pulitzer Şiir Ödülüne layık görülür. Kitap, bir kadının bireysel özgürlükten ilerlemeyle ilgili daha genel görüşlere yönelmesini anlatır.

SONRA
1953 James Baldwin'in *Git Onu Dağda Anlat* romanı, yazarın kendi hayatını ve bir Afro-Amerikalı olarak Kilise'yle ilişkisini anlatarak onun hem pozitif hem de baskıcı yönünü gösterir.

1969 Maya Angelou'nun *Kafesteki Kuş Neden Şakır, Bilirim* kitabı yazarın ırkçılığın şiddetine değişen tepkilerini ortaya koyar.

1950'lerin sonu ve 1960'lardaki Afro-Amerikan Yurttaşlık Hakları Hareketi, protestolar ve sivil itaatsizlik aracılığıyla ABD'deki ırkçılığa ve ırk ayrımcılığa son vermeyi amaçlamıştır. James Baldwin, Maya Angelou, Richard Wright ve Ralph Ellison gibi yazarlar sistemli bir biçimde hakların gasp edilmesi, açık ırk ayrımcılığı ve ABD'yi saran devlet destekli şiddet hakkında yazarak yurttaşlık hakları hareketine katılmıştır.

Tecrit Edilmiş Bir Aktivist

1914'te Oklahoma'da doğan Ralph Ellison önce Alabama'daki Tuskagee Enstitüsünde müzik eğitimi almış, daha sonra New York'a giderek görsel sanatlar dersleri almıştır. Burada Richard Wright'la tanışmış ve onun yazılarından ve komünist eğilimlerinden etkilenmiştir. II. Dünya Savaşında ticaret filosunda görev yaptıktan sonra sol ideolojiden uzaklaşmış ve siyasi ve toplumsal protestoyla ilgili bir kitap olan *Görülmeyen Adam*'ı yazmaya başlamıştır. Ellison protest roman için daha önceki gerçekçi ve natüralist eserlerden ayrı yeni bir form bulmuştur. Ellison'ın tarzı hem yapısı hem de anlatısı itibariyle kendine özgüdür; olayları siyah bir adam olma deneyimi ve bunun Amerikan toplumunda kişisel ve genel bir perspektifte ne anlama geldiğine dayalı olarak açıklar.

Kitabın anlatıcısı görülmez, adlandırılmaz ve tamamen yalnızdır: Toplum onu görmemeyi veya görmezden gelmeyi seçer. O tarihte Afro-Amerikalıların uğradığı ayrımcılığı yansıtacak şekilde yeraltında yaşar. Bu tecrit halindeyken anlatıcı tutkulu bir biçimde hayatının izlediği yolu düşünür: genç bir konuşmacı, onuru kırılan bir kolej öğrencisi, Harlem'de beyazların bir fabrikasında kötü muamele gören bir işçi ve siyasi olarak belirsiz Kardeşlik hareketinin bir üyesi. Anlatıcı hayatta karşılaştığı adaletsizlikleri etraflıca düşünür, ama sonunda doğasına ve daha genel sorumluluklarına uygun bir hayat sürmesi gerektiği sonucuna ulaşır; artık dünyaya çıkmaya hazırdır.

Ayrıca bkz: *Sefiller* 166–67 ▪ *Tanrı ya Bakıyorlardı* 235 ▪ *Kafesteki Kuş Neden Şakır, Bilirim* 332–39

LOLİTA, HAYATIMIN IŞIĞI, BELİMİN ATEŞİ. GÜNAHIM, RUHUM

LOLİTA (1955), VLADIMIR NABOKOV

KISACA

YAKLAŞIM
Yasaklı Kitaplar

ÖNCE
1532–64 François Rabelais'in *Gargantua ve Pantagruel* romanı, Paris'teki Sorbonne Üniversitesi tarafından müstehcenlikle suçlanır.

1759 Voltaire'in *Candide*'i satirik içeriği nedeniyle hükümet ve Kilise yetkilileri tarafından yasaklansa da en çok satan kitaplar arasına girer.

1934 Henry Miller'ın Paris'teki bir yazarın hayatını anlattığı Yengeç Dönencesi, ABD'de cinsel içeriği nedeniyle yasaklanır.

SONRA
1959 William Burroughs'un bir esrarkeş tarafından anlatılan *Çıplak Şölen* romanı 1962'de Boston'da yasaklanır; 1966'da yasaklama kararı kaldırılır.

1988 Salman Rushdie'nin *Şeytan Ayetleri* romanı İslam'a hakaret olarak algılandığı için ondan fazla ülkede yasaklanır.

Edebiyat tarihi, halkın ahlakını yozlaştırdığı veya siyasi ya da dini suça yol açtığı düşünüldüğü için yasaklanan veya sansüre uğrayan kitaplarla doludur. 20. yüzyılın ilk yarısında edebi denemeler okuma zevkinin sınırlarını genişletmiş ve muhafazakâr okuyucu kitlesini şoke etmiştir. Bunun karşılığında örneğin İrlandalı yazar James Joyce'un *Ulysses* romanı gibi eserler müstehcenlik nedeniyle sansüre takılmıştır ve İngiliz yazar D. H. Lawrence'ın *Lady Chatterley'in Sevgilisi* romanından cinsel referanslar çıkarılmıştır. Fakat sansürden geçmiş *Layd Chatterley* 1960'ta müstehcenlik gerekçesiyle dava konusu olmuş ve aklanmıştır; Büyük Britanya'da pornografik edebiyatın yayımlanmasına karşı kısıtlamalar fiilen terk edilmiştir. Dünya genelinde kitap sansürü gevşemiş, ama hiçbir zaman tam olarak ortadan kalkmamıştır.

Kabul Edilemez Olanı Kabul Etmek

Geçmişte sansüre uğrayan kitaplar günümüzde çok az kişiyi rahatsız eder, ama Vlamidir Nabokov'un tartışmalı *Lolita* romanı hem rahatsız edici hem de büyüleyici etkisini korur. Fransa'da 1955'te yayımlandıktan sonra yasaklanan ve 1959'da Londra'da yeniden yayımlanan roman, anlatıcı Humbert Humbert'in henüz reşit olmayan belli bir baştan çıkarıcı kız türüne duyduğu saplantı üzerine kuruludur: yaşı 9 ila 14 arasında değişen ince, ipeksi tenli ergen kız veya Nabokov'un ifadesiyle "nymphet". Romanın adı baştan çıkarıcı kız anlamında İngiliz dilinin bir parçası haline gelmiştir.

Okuyucu, dehşet verici öyküsüne tüm normal reaksiyonları yok etmeye çalışan anlatıcıya ısındıkça *Lolita*'yı okumak zihinsel bir karmaşa hali yaratır. Humbert'in klostrofobik fantezisinde Avrupalı şehirli profesörün mazeretler, edebi kinayeler, kelime oyunları ve aldatıcı bir zekâ yüklü iyi hazırlanmış savunması karşısında aklı çelinen okuyucular perspektifi yitirir.

Saplantının Büyüsü

Humbert, Fransız Riviera'sında bir delikanlıyken saplantısının şablonu olan genç Annabel'e âşık olmuştur. Yıllar sonra ABD'de "onu bir başkasında enkarne ederek büyüsünü bozmuştur": ev sahibesinin 12 yaşındaki kızı Lolita lakaplı Dolores Haze. Humbert'in fantezisinin objesi olan kıza yakın olabilmek adına anneyle evlenmesi yıkısı sonuçlar doğurur. Yeni eşini öldürmeye dönük belli belirsiz planı, kadın bir araba-

Ayrıca bkz: *Gargantua ve Pantagruel* 72–73 ▪ *Candide* 96–97 ▪ *Madam Bovary* 158–63 ▪ *Ulysses* 214–21 ▪ *Nineteen Eighty-Four* 250–55 ▪ *Teneke Trampet* 270–71 ▪ *Uluma* 288 ▪ *Amerikan Sapığı* 313 ▪ *Şeytan Ayetleri* 336

Edebiyat, genellikle insanların zihinlerini değiştirme ve egemen ideolojileri meydan okuma potansiyeline sahip fikirler aktarabildiği için otoriteler tarafından bir tehdit olarak algılanır. Bazı şaşırtıcı kitaplar siyasi içerik, cinsellik ve dine saldırı gerekçesiyle çeşitli ülkelerde yasaklanmıştır.

nın çarpması sonucu ölünce gereksiz hale gelir; eşi ölmüş üvey baba, Dolores'i yaz kampından alır ve düşünü gerçekleştirmeye çalışır.

Dil Müptelalığı

Neredeyse müstehcen hiçbir şey içermeyen "erotik romanda" ikinci kısım yazarın gerçek sevgi ilişkisinin bir devamıdır; yazarın dile duyduğu aşkı yansıtır. Humbert çok iyi işlenmiş, süslü ve lirik düzyazısında Dolores'le birlikte kıtada yaptığı bir yıl süren yolculuğunu, "Amerika Birleşik Devletleri coğrafyasını devindirmesini" anlatır. Amerikan kültürü hakkındaki küçümseyici gözlemleriyle dolu gerçeküstü, sinematik anlatımda Humbert'in despotik sevdasının detayları (münakaşalar, kılpayı kurtulmalar ve rüşvetler) aralıklarla su yüzüne çıkar. Bir yılın ardından Doğu Kıyısına dönen Humbert, Dolores'i okula kaydettirir ve fantezisinin dokusu parçalanmaya başlar.

Tarz, yapı ve imgelemiyle sivrilen romanın savunma amaçlı son sözünde Nabokov'un bize hatırlattığı gibi pornografik kitaplarda tarz, yapı ve imgelem bulunmaz. Humbert Humbert, daha öykü başlamadan gevşek sonlar bağlayan kurgusal bir önsöz yazarı tarafından korunan kesin güvenilmez anlatıcıdır. Humbert'i ölümünden sonraki sesi dışında okuyucular karşısında savunulamaz olan şeyi savunan başka bir alternatif açıklama yoktur.

Vladimir Nabokov

1899 yılının Nisan ayında St. Petersburg'da aristokrat bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Vladimir Nabokov, çocukluğunu Rusya'da geçirmiş ve İngilizce, Fransızca ve Rusça olmak üzere üç dil konuşarak büyümüştür. 1917 Rus Devriminin ardından aile 1919'da İngiltere'ye sürgüne gönderilmiştir. Nabokov, Cambridge Trinity Kolejinde eğitim görmüştür. Aile Berlin'e taşındıktan sonra Nabokov'un gazeteci ve siyasetçi olan babası siyasi bir mitingde öldürülmüştür. Nabokov Berlin ve Paris'te yaşayarak Rusça romanlar, kısa öyküler ve şiirler yazmış ve tenis koçu ve öğretmen olarak çalışmıştır. 1925'te Véra Slonim'le evlenmiştir; Dmitri adında bir oğulları olmuştur. II. Dünya Savaşında ABD'ye kaçtıktan sonra Nabokov *Lolita* romanını İngilizce kaleme almıştır. Wellesley Koleji ve Cornell Üniversitesinde dersler vermiştir ve kelebekler hakkında bir otorite olarak Harvard'daki Karşılaştırmalı Zooloji Müzesinde görev yapmıştır. 1977'de İsviçre'de Montrö şehrinde ölmüştür.

Önemli Eserleri

1937 *Armağan*
1962 *Solgun Ateş*

HİÇBİR ŞEY OLMAZ, HİÇ KİMSE GELMEZ, HİÇ KİMSE GİTMEZ, KORKUNÇ BİR ŞEY!

GODOT'YU BEKLERKEN (1953), SAMUEL BECKETT

KISACA

YAKLAŞIM
Absürt

ÖNCE
1942 Albert Camus'nün *Yabancı* romanın anlatıcısı tipik bir Absürdist inanışı ifade eder: "Kalbimi evrenin nazik umursamazlığına açtım."

SONRA
1959 Fransız yazar Jean Genet'nin *Zenciler* oyunu "beyaz haline getirilmiş" siyah oyuncular kullanarak izleyicileri şoke eder.

1959 Romanyalı oyun yazarı Eugène Ionesco'nun *Gergedanlar* oyununda karakterler gergedana dönüşür ve yıkıma yol açar. Bu, sıradan insanların faşist canavarlara dönüştüğü bir dünyanın absürdlüğüne dikkat çeker.

1960 İngiliz yazar Harold Pinter'ın *Kapıcı* oyunu, olaylar dizisinin yokluğu ve konudan sapmalar ve garip imalarla dolu dolambaçlı diyalogları bakımından Beckett'a çok şey borçludur.

Ünlü yazar Samuel Beckett'ın (1906–1989) önemli bir rol oynadığı Absürd Tiyatro, evrende herhangi bir anlam varsa da onu keşfetme çabalarımızı her zaman atlatacağı fikrini göz önünde bulundurarak sanat ve hayatın normlarını altüst etmiştir. Oyun yazarı Harold Pinter, Beckett'tan övgüyle söz ederken onun her taşın altına baktığını, hiçbir kurtçuğu yalnız bırakmadığını söyler. Beckett hem oyunlarında hem de kurgusunda anlaşılmaz olanı anlatmıştır; varoluşun acımasız doğruları karşısında umudunu yitirmiş ve yalnızca acınası teselliler bulabilen örselenmiş ruhları ifade etmiştir.

Uçuşan Sözcükler

Beckett'ın birçok eseri gibi Fransızca kaleme alınan *Godot'yu Beklerken*'de iki avare ön plana çıkar: Vladimir ve Estragon. Diyalogları, fikirlerin trajikomik bir dansıdır ve eylem sağduyuya karşı koyar. Bir diğer karakter olan Lucky'yi, efendisi Pozzo boynuna geçirdiği bir iple yönetir. Lucky ilk başta hiçbir şey söylemez, sonra 700 kelime sıralar. "Başpiskopos Berkeley'in ölümünden itibaren kişi başına düşen telafisi imkânsız zarar" gibi ifadelerin yer aldığı bu gerçeküstü monologda noktalama işareti bulunmaz. Konuşma, Vladimir'in Lucky'nin şapkasını çekip indirmesiyle son bulur. Lucky'nin cümlesi yarım kalır; bu Beckett'ın vodvil komedisine ve daha spesifik olarak Laurel ve Hardy'ye borçlu olduğu bir örnektir. Godot hiçbir zaman çıkagelmez ve Tanrıya vekalet ettiği düşünülmüştür. Kendisinden sık sık söz edilir, ama aynı zamanda yoktur. Beckett akla yatkın olduğunu kabul etse de bunu rahatsız edici bulmuştur.

> Bir ayağımız çukurda doğarız, ışık bir anlığına parıldar, sonra tekrar gece çöker.
> ***Godot'yu Beklerken***

Ayrıca bkz: *Dönüşüm* 210–11 ▪ *Dava* 240–45 ▪ *Bulantı* 240–45 ▪ *Yabancı* 240–45

BİR ELİNİZ HAYATA DOKUNURKEN, DİĞERİYLE SONSUZLUĞA DOKUNMAK İMKÂNSIZDIR

ALTIN KÖŞK TAPINAĞI (1956), YUKIO MİŞİMA

KISACA

YAKLAŞIM
Savaş Sonrası Japon Yazarları

ÖNCE
1946 Haruo Umezaki'nin kısa öykü seçkisi *Sakurajima* yayımlanır. Yazarının adını duyuran hikâyeler II. Dünya Savaşında kamikaze pilotları gibi Japon hayatının çeşitli yönlerini ele alır.

1951 Shōhei Ōoka''nın en ünlü romanı *Nobi* [*Ovadaki Alevler – çn.*] yayımlanır. Umezaki'nin *Sakurajima* kitabı gibi, yazarın savaş zamanındaki deneyimlerini yansıtır. Japonya'nın Filipinler'deki Leyte Adasında Amerikan kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratılmasını da anlatır.

SONRA
1962 Kōbō Abe'nin *Kumların Kadını* romanı, ücra bir köyde kum ocağının dibinde yer alan kaçılması imkânsız bir barakada tutsak edilen amatör bir böcekbilimci hakkındaki kasvetli ve huzur bozucu bir öyküdür.

I. Dünya Savaşından önceki on yıllarda Japonya, Çin'in bölgelerini işgal eden saldırgan bir askeri devlettir. Edebi sansür yasası savaş zamanında daha da katılaşmıştır. Savaşın sonunda bu kısıtlamaların gevşemesi edebi seslerin çoğalmasını sağlamıştır.

Özgürlük ve Çeşitlilik

Savaş sonrası (ilk eserleri 1946–47'de yayınlanan) yazarların "ilk kuşağının" birçok üyesi savaş zamanındaki deneyimlerine odaklanmıştır. Fakat ikinci (1948–49) ve üçüncü (1953–55) kuşağın ortaya çıkışıyla birlikte yazarları birleştiren tek tema onlara imkân tanıyan özgürlük olmuştur. Bu yoğun bir yaratıcılık ve üretkenlik dönemiyle sonuçlanmıştır.

Yukio Mishima (1920–1970) ikinci kuşaktandır ve *Altın Köşk Tapınağı* genellikle onun en iyi eseri olarak kabul edilir. Kyoto'da altın varaklarla süslenmiş 550 yıllık Zen tapınağı başta olmak üzere tüm güzelliklerden nefret eden çirkin, kekeme bir genç keşişin gerçek olaylara dayalı öyküsünü anlatır.

> Hayatta karşılaştığım ilk gerçek problemin güzellikle ilgili olduğunu söylemek abartı olmaz.
> ***Altın Köşk Tapınağı***

Tapınak ilk başta keşişe hayat ve güzelliğin geçici doğasını anlatır, ama zamanla meydan okuyan bir varlık olarak keşişin düşüncelerine egemen olur ve keşiş ondan bir türlü kurtulamaz. Roman çok popüler olmuştur; yıkıma yol açan deliliğin zorlu bir incelemesi olmasının yanı sıra güzelliğin kendisi üzerine bir derin düşünmedir; Mishima'nın nesri de bu güzelliğin en eşsiz yönlerinden biridir.

Ayrıca bkz: *Sonezaki'de Aşk İntiharları* 93

O BİR BEAT'Tİ. SONSUZ MUTLULUĞUN KÖKÜ, RUHU

YOLDA (1957), JACK KEROUAC

KISACA

YAKLAŞIM
Beat Kuşağı

ÖNCE
1926 Ernest Hemingway'in *Güneş de Doğar* romanı yarı-ruhsal bir yolculukta Avrupa'yı dolaşan modern Amerikalıları anlatır.

1952 John Clellon Holmes'ün *Go* romanı, Beat hareketinin insanlarını tanımlamak için "beat" terimini ilk kez kullanır.

1953 Lawrence Ferlinghetti, San Francisco'da City Lights Kitabevini açar; burası Beat yazarlarının uğrak yeri olur.

1956 Allen Ginsbergi önde gelen Beat şairi haline getiren ilk şiir seçkisi *Uluma ve Diğer Şiirler* yayımlanır.

SONRA
1959 William S. Burroughs'un *Çıplak Şölen* romanı, Beat Kuşağının anlatı formunu genişleten radikal bir biçimde bağlantısız, doğrusal olmayan bir tarz kullanır.

Savaş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde orta sınıf genç kuşak, ebeveynlerinin maddiyata dayalı toplumsal hedeflerini takip etmeye gittikçe isteksiz hale gelmiştir. Bunun yerine hayatta doğru anlamı bulma arayışlarında dolambaçlı ve kendiliğinden bir varoluş şeklini benimsemişlerdir. Bunların bir kısmı "Beat" adıyla tanınmıştır. Şairler ve yazarlardan oluşan bu grup heyecan, ruhsal sığınak ve aşırılığın peşine düşmüştür; bu arayışlarında içki, uyuşturu-

Beat'in Doğuşu

İdealist bir gençlik kültürü 1940'larda Amerikan toplumunun izlediği ana yoldan ayrılır.

↓

Jack Kerouac, Neal Cassady ve diğerleri, **hayatın anlamını aramak için** Kuzey Amerika'nın yollarına düşer.

↓

Beat Kuşağı düşüncelerini ve maceralarını **"kendiliğinden nesirde"** kaydeder.

↓

"Beat" edebiyatı hem şiir hem de nesirde **ana akım edebiyatta** bir yol yaratır.

Ayrıca bkz: *Kırmızı Oda* 185 ▪ *Çavdar Tarlasında Çocuklar* 256–57 ▪ Uluma 286–91 ▪ *Çıplak Şölen* 286–91 ▪ *Elektrikli Kool-Aid Asit Testi* 332–39 ▪ *Las Vegas'ta Korku ve Nefret* 332–39

cu ve cinsellik ön plana çıkarken cazdan da keyif almışlardır.

"Beat" terimi "mutluluk verici" olma; avare bir varoluşun yoruculuğundan "bitkin düşmüş" olma ve caz "ritminde" bir yaşam kavramlarını aynı anda kapsar. 1950'lerde Beat hareketinin özgür yaşam tarzı ve pervasızlığı hakkında anlatılanlar toplumun genelini şoke etsede bu hareketin üyelerinin eserleri Amerikan edebiyatında radikal bir yeniden dirilişin işaretini vermiştir. Jack Kerouac'ın 1957'de yayımlanan *Yolda* romanı onu en önde gelen Beat romancısı yapmıştır. *Yolda*, Kerouac'ın 1947–1950 arasında gerçekleştirdiği bir dizi yolculuğu anlatır. Kitapta yolculuklar Kerouac'ın kendisiyle özdeşleştirilen Sal Paradise tarafından aktarılır ve yolculuklarında ona çoğu zaman Dean Moriarty (yazar Neal Cassady) eşlik eder. Kitapta daha birçok Beat Kuşağı yazarı boy gösterir: Allen Ginsberg ("Carlo Marx") ve William S. Burroughs ("Old Bull Lee") örneklerinde olduğu gibi sadece isimleri değiştirilir.

Kitap beş kısımdan oluşur. İlkinde Sal Paradise 1947 yılının Temmuz ayında San Francisco'ya doğru yola koyulur. Sal, Dean Moriarty'yle karşılaşır ve ikisi otostop yaparak ve otobüslere binerek maceralı bir yolculuk yaparlar. Bu dolambaçlı macerada partilere katılırlar, arkadaşlarla buluşurlar, kızların peşine düşerler ve sonunda New York'a dönerler. Sonraki kısımlarda Kuzey Amerika'da değişik yerlerine yapılan bir dizi hedonistik seyahat anlatılır.

Kendiliğinden Nesir

Kerouac'ın "kendiliğinden nesir" olarak nitelendirdiği *Yolda* romanının anlatı şekli, 1950 yılının Aralık ayında Kerouac'ın arkadaşı Neal Cassady tarafından gönderilen 18 sayfalık bir mektuptan ilham almıştır. Kerouac'a göre bu tarzın anahtarı süratle ve "bilinçsizce" yazmaktır. Bu yarı trans hali, mutlak biçimde doğrudan olan bir anlatıda görüntüler, sesler ve duyuların eşliğinde zihnin özgürce akmasına imkân tanır. Örneğin Sal ve Dean Chicago'ya ulaşırken Kerouac "... gürültülü tramvaylar, gazete satan çocuklar, salınarak yürüyen kızlar, havada kızartma ve bira kokusu, yanıp sönen neonlar – 'Büyük şehirdeyiz, Sal! Yihu!" Uzun, akışkan, açıklayıcı cümleler ve bilinç akışı tarzı, Sal'ın alkol düşkünü, serseri varoluşunun yoğun hızını yansıtırken, bir yandan da caz müziğinin doğaçlama karakterine öykünmüştür. Kerouac, *Yolda* romanını 1951 yılının Nisan ayında kafein ve uyuşturucuyla dolu üç haftalık çılgınca bir periyotta yazmıştır. Bunun sonucunda son derece yaratıcı, orijinal bir nesir formatında veya Ginsberg'in ifadesiyle "spontane bir bop ölçüsüne" göre kaleme alınmış Beat Kuşağını tanımlayacak bir elyazması ortaya çıkmıştır.

Kerouac, *Yolda* romanını kâğıt değiştirmek zorunda kalmamak ve yaratıcı akışını kesintiye uğratmamak için kâğıt rulosuna yazmıştır. El yazmasının son hali 36 metre uzunluğundadır.

Jack Kerouac

Jack Kerouac, 1922'de ABD'nin Massachusetts eyaletindeki Lowell'da Fransız-Kanadalı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Columbia Üniversitesine gitmiş ve Beat Kuşağının öncülerinden olacak Allen Ginsberg, Neal Cassady ve William S. Burroughs'la tanışmıştır. Kerouac ikinci yılında üniversiteden ayrılıp bir ticaret filosuna katılmış ve daha sonra yazarlığı meslek edinmiştir. 1947'den itibaren bolca viski içtiği aylak yaşam tarzına yönelmiş ve genellikle diğer Beat yazarlarını ziyaret ederek ABD ve Meksika'da dolaşmaya başlamıştır. Kuzey Amerika coğrafyasında yaptığı yolculuklar, arkadaşlarının çok az değişiklikle başkahraman olarak yer aldığı *roman à clef* romanlarına konu olmuştur. Kerouac'ın alkolizmi siroza yakalanmasına ve 1969'da ölmesine neden olmuştur.

Önemli Eserleri

1950 *Kasaba ve Kent*
1957 *Yolda*
1958 *Yeraltı Sakinleri*
1958 *Zen Kaçıkları*
1972 *Cody'nin Düşleri* (ölümünden sonra yayımlanmıştır)

BİR HALKIN GÖZÜNDE İYİ OLAN ŞEY, DİĞERLERİNDE MİDE BULANDIRIR

PARÇALANMA (1958), CHINUA ACHEBE

KISACA

YAKLAŞIM
Nijerya'dan Sesler

ÖNCE
1952 Amos Tutuola, *Palm-Wine Drinkârd*'da bir Yoruba folklör öyküsünü İngilizce anlatır.

1954 Cyprian Ekwensi, *People of the City*'yle uluslararası alanda tanınır.

SONRA
1960 Wole Soyinka'nın oyunu *A Dance of the Forests* ulusun mitolojik geçmişi aracılığıyla günümüzdeki yozlaşmayı eleştirir.

2002 Helon Habila, *Waiting for an Angel*'da askeri rejimle yönetilen Lagos'ta yaşayan yeni kuşağı anlatır.

2006 Biafran Savaşında geçen *Sarı Güneşin Yarısı,* Chimamanda Ngozi Adichie'nin olağandışı yeni bir ses olduğunu teyit eder ve 2007 Orange Kurmaca Ödülünü kazanır.

Chinua Achebe'nin 150 sayfadan az ince bir cilt olarak 1958 yılında yayımlanan *Parçalanma* romanı, Nijerya'da özgün yazarlara bir ifade tarzı sunan ilk romanlardan biridir ve baş döndürücü bir edebiyat kanonunun oluşumuna aracılık etmiştir. Kurgulanmış bir kabile köyü ve 19. yüzyılın sonlarında İngiliz sömürgecilerle dehşet verici temaslarını anlatan bu çok katmanlı öykü, elliden fazla dilde 12 milyonu aşkın kopyası satılan dünyanın en çok okunan Afrika romanı olmuştur. *Parçalanma*'da anlatılan öykü, dünyanın dört bir yanında istilanın parçaladığı tüm geleneksel kültürler için bir anlam taşır.

Ayrıca bkz: *Karanlığın Yüreği* 196–97 ▪ *Utanç* 322–23 ▪ *Yükselen Güneşin Ülkesinde* 339

Igbo halkı yıl boyunca farklı bayramlar kutlar. *Parçalanma*'da yam hasadından önce Toprak tanrıçası Ani'ye şükran sunmak için Yeni Yam Şöleni düzenlenir.

Romanın adı W. B. Yeats'in I. Dünya Savaşının ardından kaleme aldığı "İkinci Geliş" şiirinden gelir. Yeats'in vahiysel dünya imgelemi anarşiye saplanır ve şekilsiz, eğri bir yaratık olan belirsiz bir mesihin gelişi, kabile kültürlerini parçalayan istilacı beyaz Hıristiyan sömürgecilerin romandaki "ilk gelişine" dair kehanette bulunur.

Nijerya Gerçekliği

Parçalanma'nın başında "Igbo halkı arasında sohbet sanatına çok değer verildiğini" ve atasözlerinin sözcükleri sindirilmeye hazırlayan "palmiye yağına" benzetildiğini öğreniriz. Dolayısıyla sömürgecilerin ilahileri ve İncil öykülerinin Umuofia köylülerinin bazılarının beğenisi kazanması belki de şaşırtıcı değildir. Achebe de okuyucuları üç parçalı bir yapıya, sürükleyici bir olay örgüsüne ve trajik kahramana sahip, ama aynı zamanda Nijerya kültürünün mitleri ve sözlü geleneğiyle bezeli klasik bir romanın içine çekerek tamamen aynı şekilde okuyucu kitlesinin beğenisini kazanır.

Achebe en önemli eserini yayımladığında, Nijerya 1960'ta kazandığı bağımsızlığa uzanan siyasi çalkantıları yaşamaktadır. Bu romanını kısmen kolejdeyken incelediği kitaplarda yer alan Afrika tasvirine bir yanıt olarak yazmıştır. 2000'de Anglo-İrlandalı yazar Joyce Cary'nin Nijerya'da geçen *Mister Johnson* (1939) romanının Afrika'yı konu edinen eserlerin iyi bir örneği olarak görülse de Nijeryalıların bu romanda alttan alta bir tiksinme ve alay hissettiğini açıklamıştır. Ayrıca Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* (1899) romanındaki korkunç yerli tasvirlerinin de Afrika hakkındaki edebiyatta Avrupalı yazarların sergilediği ırkçılık hastalığının tipik bir örneği olduğunu ileri sürmüştür.

Achebe'nin yanıtı, geleneksel bir toplumun –Igbo halkının (romanda geçtiği şekliyle daha eskiden Ibo adı verilen) zengin, yakın ilişkiler içindeki topluluğunun– çöküşünün dokulu, sürükleyici bir öyküsünü yazmak olmuştur. Conrad'ın eserindeki ayırt edilmesi olanaksız siyah "vahşilerin" oluşturduğu sürülerin aksine, Achebe kendi Umuofia köyünü sayfadan fırlayacakmış gibi canlı karakterlerle doldurur.

1890'larda sömürgecilikten önceki Güney Nijerya'da geçen *Parçalanma*, zengin kültür, ticaret, din ve adalet geleneklerine sahip uygar bir toplumu tasvir eder. Halkın toplumsal nezaketi ve görenekleri –örneğin kola cevizi kırıp paylaşmaları– evlilik koşulları üzerine yapılan pazarlıklar ve bu ataerkil toplumda kadınların bekâretine ve itaatine verilen önem bir Jane Austen romanında yersiz görünmeyecektir. Umuofia'da hayat mevsimler etrafında döner: Köylüler yam eker, yetiştirir ve hasat eder; "Barış Haftası" bayramını kutlar ve palmiye şarabı şölenleri, görüş müsabakaları, öykü anlatımı ve şiirlerle dolu kutlamalar yapar.

Kendi Kendini Geliştiren Bir Adam

Başkahraman Okonkwo, ünlü bir güreşçi ve savaşçıdır; üç kadının öfkeli mizaca sahip kocasıdır ve geniş bir araziye sahip gururlu bir adamdır. Aylak, ödlek ve borçlu babasından hiçbir şey miras kalma-

> Beyaz adam çok akıllıdır... Bizi bir arada tutan şeyleri kesip attı ve dağılıverdik.
> ***Parçalanma***

Çok sayıda küçük grubun yer aldığı ve genel bir hükümdarın yer almadığı merkezi olmayan yönetim.

Toprak tanrıçasına ve sayısız ilaha ve ataların ruhlarına inanılır.

Topluluğun ihtiyarları şikâyetleri değerlendirir ve anlaşmazlıkları gidererek barışı sağlamayı amaçlar.

Igbo Kültürü **Avrupa Kültürü**

Avrupalı sömürgeciler, Afrikalıları geleneklerini ve kültürlerini anlamaya çok az çaba sarf ederek ilkel olarak görmüştür. Yabancı değerlerin ve kurumların empoze edilmesi, geleneksel Afrika toplumlarında her seviyede önemli dönüşümlere yol açmıştır.

Bir tek büyük siyasi toplumu yöneten merkezi yönetim.

Tek Tanrıya ve insanlığın kurtarıcısı ve mesih olarak onun yeryüzündeki oğlu İsa'ya inanılır.

Resim mahkemeler, anlaşmazlıkları yazılı yasalara göre çözerek hakları korumayı amaçlar.

mıştır. Ona mümkün olabildiğince az benzemeye çalışan Okonkwo, para kazanmak için tarlalarda yarıcı olarak çalışır. Yam depolarına ve zenginliği temsil eden deniz kabuğu sandıklarına sahip olur. İkinci eşi Ekwefi, Okonkwo'ya duyduğu tutku yüzünden ilk kocasını terk eden güzel bir kadındır. Tek çocukları Ezinma, ateşli bir erkek fatmadır. Babası ve köy hayatının incelikleri hakkında öylesine bir anlayışa sahiptir ki Okonkwo birden çok kez onun bir erkek olarak doğması gerektiğine kanaat getirir.

Igbo erkekleri, cenazeler ve şölenler başta olmak üzere büyüsel amaçlarla veya Parçalanma'da egwugwu'nun yaptığı gibi adaleti sağlamak için maskeler giymiştir.

Sorular ve Yanıtlar

Igbo kültüründe tanrıların istekleri klanın atalarının ruhlarını temsil eden köyün maske takmış ihtiyarları (*egwugwu*) tarafından aktarılır ve acımasız kurban etme eylemlerini içerir; bunlar kültürlerinde sızma ve çöküşü getiren çatlağı yaratacaktır. Burası "ataların etki alanından çok uzakta olmayan [...] canlının diyarı" olabilir, ama Okonkwo gibi tanrıların kanlı isteğine köle gibi itaat eden kişiler de az da olsa vardır. Okonkwo'nun savaşçı ideolojisi, onu daha beyazlar gelmeden önce sorular sormaya başlayan diğer kabile üyelerinden ayırmaya başlar. Ekwefi kızını tanrılardan korumaya karar verir; Okonkwo'nun arkadaşı Obierika yeni doğan ikizleri ölüme terk etme pratiğini sorgular "ama uzun süre düşünmesine rağmen hiçbir yanıt bulamaz".

Komşu Mbanta Köyüne ulaşan ilk beyaz adam bir yanıt sunar. Kabileye "arkadaşlarını öldürmelerini ve masum çocukların canını almalarını söyleyen sahte tanrılara" ibadet ettiklerini ve "bir tek gerçek Tanrı olduğunu" anlatır. Misyonerin inancını benimseyen tercüman kalabalığa Tanrı'nın oğlu İsa'yı açıklamaya çalışırken, Okonkwo tanrının bir karısının olup olmadığını sorar. Misyonerin Kutsal Teslis hakkındaki anlaşılmaz açıklamaları, Igbo kabilelerinin birden çok tanrısından çok az farklı görünür ve körü körüne inanca dayanır.

Öykünün İki Yüzü

Achebe, sömürgeciliğin katliamlar ve tutsaklıkları içeren acımasız yüzünü teşhir etmenin yanı sıra nazik bir misyoner olan Bay Brown'un çalışmalarını da açıklar. Brown, insanları dinler ve vaazlar verir ve dini eğitim, armağanlar ve tıpla birleştirerek insanların kalplerini ve zihinlerini kazanır. Okonkwo'nun en büyük oğlu Nwoye, kabilede yeni dinin şiirselliğine kapılan ve "evangelizmin şen ve neşeli tonlarından" etkilenen üyeler arasındadır. Nwoye'ye göre Hıristiyan

ilahileri hem Iblo halkının üyelerinin yüreğindeki sessiz ve tozlu telleri titretme gücüne sahiptir, hem de "onun genç ruhuna musallat olan belirsiz ve kalıcı bir soruyu" yanıtlar görünür.

Dilin Gücü

Neden Igbo halkının dili yerine İngilizce yazmayı tercih ettiği sorulduğunda, Achebe bütün hayatı boyunca öğrenmeye çalıştığı bir dili "sömürgeciliğe karşı bir argüman" olarak aktif bir biçimde kullanmamanın aptalca olacağı yanıtını vermiştir. Achebe, yüzyılın dönümünde misyonerler tarafından geliştirilen Igbo yazı dilinin, konuşma dilinin ritim ve müziğini tamamen kaybeden bir diyalektler karışımı olduğunu savunmuştur. Romanda beyaz adamın Igbo tercümanı farklı şivesi yüzünden köyün sakinlerin alay konusu olduğunda bunun bir örneği verilir; tercüman "kendim" demek isterken "kalçalarım" der.

Achebe, *Parçalanma*'nın ardından ülkenin İngiliz himayesi altındaki çalkantılı yarım yüzyılını anlattığı bir üçleme oluşturan iki roman daha yazıştır: Nijerya'nın bağımsızlığını kazanmasından hemen önceki dönemde geçen *Artık Huzur Yok*, Okonkwo'nun torunu Obi'nin öyküsünü anlatır. Obi yurtdışındaki üniversite eğitiminin ardından ülkesine döner ve rüşvet ve yozlaşmanın hüküm sürdüğü bir toplumda idealleri uğruna mücadele eder. Achebe, sömürgecilik yıllarında Igbo kültürünün yok edilmesinin öyküsünü devam ettirmek için *Tanrının Oku*'nda saati geriye alır.

"Modern Afrika edebiyatının babası" olarak nitelendirilen Achebe, İngiliz dilinde Afrika yazımına kapı aralamıştır. *The New Gong Magazine*'de yayımlanan bir makalede köşe yazarı Henry Chukwuemeka Onyema, *Parçalanma*'nın "eşsiz başarısının … bizi bize kendi gözlerimizden anlatması" olduğunu yazmıştır. Onyema, Nijerya'da 1960'lı yılları yazarların bağımsızlığına yeni kavuşan ulusu tanımlamaya ve onun çelişkilerinden anlam çıkarmaya çalıştığı "edebi bir mayalanma" olarak nitelendirir. 1986'da Nobel Edebiyat Ödülüne layık görülen oyun yazarı ve romancı Wole Soyinka da bu yazarlar arasındadır.

> Aranıza berbat bir din yayıldı. Bir adam artık babasını ve kardeşlerini terk edebilir… Sizin için endişe duyuyorum; klan için endişeleniyorum…
> ***Parçalanma***

Baskıyla Yüzleşme

Nijeryalı yazarların daha sonraki kuşakları sömürgeciliğin sonrası, iç savaş ve kültürel çatışmayı işlemeye devam etmiştir. 1991'de Ben Okri bir peri çocuğun gerçek insanların hayatlarının parçası olabilmek için ölümle yüzleştiği *Aç Yol* romanıyla Booker Ödülünü almıştır. Chimamanda Ngozi Adichie gibi kadın yazarlar da Nijerya'nın çalkantılı siyasi tarihini konu edinerek ve erkek egemen bir kültürde kadınların yerini inceleyerek kendilerini ifade etmiştir. Adichie'nin ilk romanı *Mor Amber*'de (2003) anlatıcı ataerkil Katolik yetiştirilme tarzının baskısından sıyrılmaya çalışan 15 yaşındaki bir kızdır. Başka yazarlar da modern zamanların homoseksüellik, fahişelik ve çevrenin bozulması gibi çok çeşitli konuları bir Nijeryalı perspektifinden ele almıştır.

Chinua Achebe

1930'da Nijerya'nın güneydoğusundaki Ogidi kasabasında Protestan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Chinua Achebe, evde Igbo dilinde ve okulda İngilizce konuşmuştur. 1952'de Ibadan Üniversitesinden mezun olmuştur ve 12 yıl içinde külliyatının temeli haline gelecek üç roman yazmıştır. Achebe, 1961'de Christie Chinwe Okoli'yle evlenmiş ve çiftin dört çocukları olmuştur. Achebe'nin ilk başlardaki radyoculuk kariyeri Biafran Savaşının patlak vermesiyle son bulmuştur. Achebe, ABD'de ve Nijerya'da dersler vermiştir ve öyküler, şiir, denemeler ve çocuk kitapları yazmıştır. 1990'da geçirdiği trafik kazası yüzünden hayatının geri kalanı boyunca tekerlekli sandalyeye mahkûm kalmıştır. 1992'de New York'taki Bard Kolejinde Diller ve Edebiyat profesörü haline gelmiştir ve 2009'da Rhode Island'daki Brown Üniversitesine geçmiştir. 2007'de Man Booker Uluslararası Kurmaca Ödülüne layık görülmüştür. 2013 yılının Mart ayında 82 yaşındayken ölmüştür.

Önemli Eserleri

1960 *Artık Huzur Yok*
1964 *Tanrının Oku*
1966 *A Man of the People*
1987 *Anthills of the Savannah*

DUVAR KAĞIDI BİLE İNSANLARDAN DAHA İYİ BİR HAFIZAYA SAHİPTİR

TENEKE TRAMPET (1959), GÜNTER GRASS

KISACA

YAKLAŞIM
Güvenilmez Anlatıcı

ÖNCE
1884 Mark Twain'in *Huckleberry Finn'in Maceraları* romanındaki naif çocuk, okuyucular için net olan olayların önemini anlamayı başaramaz.

1955 Vladimir Nabokov'un *Lolita* romanında Humbert Humbert'in anlatımı bir akıl hastanesinde tuttuğu notlardan bir araya getirilir ve ölümünden sonra sunulur.

SONRA
1962 Anthony Burgess'in *Otomatik Portakal* romanında suçlu genç Alex her şeyi fütüristik bir genç konuşması olan "Nadsat" dilinde itiraf eder.

1991 Bret Easton Ellis'ın *Amerikan Sapığı* romanında seri katil bir yuppi arketipi olarak konuşur.

2001 Yann Martel'in *Pi'nin Yaşamı*'ndaki anlatıcısı bir kaplanla birlikte yolculuğun öyküsüyle her şeye inanma halinin sınırlarını zorlar ve daha sonra farklı bir seçenek sunar.

"Güvenilmez anlatıcı" terimi, kendi öykülerinin güvenilirliğinin altını oyan birinci şahıs anlatıcılara işaret eder. Gerçekçi romanlar, okuyucunun beklentilerini karşılayan bir öykü anlatan rasyonel konuşan bir ses sunma eğilimindedir. Peki ya anlatıcı deli olduğu veya çarpık bir dünya algısına sahip olduğu veyahut çok genç olduğu ya da yalan söylediği için okuyucunun kuşku duymasına neden olursa?

20. yüzyılın metinleri Vladimir Nabokov'un *Lolita*'sındaki Humbert Humbert'ten Bret Easton Ellis'in *Amerikan Sapığı*'ndaki Patrick Bateman'a kaypak anlatıcılar tarafından darmadağın edilir. Fakat Jonathan Swift'in naif Gulliver'i ve Mark Twain'in masum Huckleberry Finn'i gibi güvenilmez anlatıcılar yüzyıllardır mevcuttur. Güvenilmez anlatıcıların yer aldığı başarılı romanlar okuyucuyu farklı bir biçimde sarar; şüphe öğesi her şeye inanma halinin sınırlarını zorlamanın yanı sıra okuyucuyu kendine geçer.

Tarihin Ortasında

Günter Grass, *Teneke Trampet*'te sıradan ailelerde Nazi görüşlerinin yükselişini ve savaşın sonucunu karanlık bir biçimde hicvettiği için "bir ulusun vicdanı" olarak nitelendirilmiştir. Güvenilir olmayan bir anlatıcının örneğini arayanlar, romanın büyümesi engellenmiş kahramanı Oskar Matzerath'a bakması yeterlidir. Oskar cinayetten dolayı yargılandıktan sonra kapatıldığı "akıl hastanesindeki" yatağından kendini tanıtır. Üçüncü yaş gününde salt irade gücüyle kendi büyümesini engellediği için boyunun 20 yaşına kadar sadece doksan santimetre kaldığını açıklar.

> "... Üçüncü yaş günümden sonra trampetime sarıldım ve bir parmak bile boy atmadım."
> ***Teneke Trampet***

Tarih dört bir yanda sahneye konurken, spot ışığı öfkeli, küçük Oskar figürüne, ona sürekli eşlik eden küçük trampete ve camları kırabilecek bir çığlığa odaklanır. Oskar'ın iki olası babası vardır: annesinin sevgilisi ve Alman kontrolü altındaki Özgür

Ayrıca bkz: *Tristram Shandy* 104 ▪ *Huckleberry Finn'in Maceraları* 188–89 ▪ *Lolita* 260–61 ▪ *Otomatik Portakal* 289 ▪ *Amerikan Sapığı* 313

Şehir Danzig'de bir bakkal dükkânı işleten kocası. Oskar, Danzig ve Düsseldorf'da tarihin gerçek olaylarına tanıklık eder, ama kendi kendine yöneldiği ve kendi ihtiyaçlarını saplantı haline getirdiği için bir kahraman değildir. Yıllar ilerledikçe bir dizi ölüme karışır.

Muhtemelen Olmayan Doğrular

Farklı bir perspektif sunmak için anlatı bazen üçüncü şahıs ağzından aktarılır veya Oskar'ın gardiyanına geçer. Ton çeşitlilik arz eder: Normandiya'daki bir sahilde rahibelerin katledilmesi bir misafir odası farsı gibi yansıtılırken, Oskar bir balıkçının kesik bir at kafasıyla yılanbalığı avlanmasını anlattığı sırada şiirsel sesi hem büyüler hem de tiksinti uyandırır. Bizi sanat, sirk cüceleri, hemşireler ve baştan çıkardığı kadınların kokularına duyduğu saplantıların kör geçitlerine sürükler. Danzig'in rasyonel bir tarihini sunar ve daha sonra da insanların ağlamak için soğan doğradığı Soğan Mahzeni adındaki bir gece kulübünü hayal eder.

Oskar neyi temsil eder? Belki de çığlığını kullanarak dükkânların camlarında delikler açıp yoldan geçenleri çalmaya teşvik eden veya ustaca yöntemlerle kadınları baştan çıkaran iblistir. Belki de Grass'ın Almanya algısının vücut bulmuş halidir; Nazizm sırasında acılara bağışıklık kazanmıştır ve geçmişi bir çırpıda silip atabilir. Fakat kesin olan bir şey varsa o da Oskar'ın acımasız büyülü fantezisi aracılığıyla Grass'ın tarihi hafızalara kazımanın bir yolunu bulmuş olduğudur.

Güvenilir olmayan anlatıcılar farklı kisvelere bürünür; bazıları kararsız, kafası karışık veya manipülatiftir. Okuyucuların farklı şekilde algıladığı olayları anlatırken, toy veya her şeyden habersiz olabilirler.

Günter Grass

1927'de Dazing'de (günümüzde Polanya, Gdansk) Alman bir baba ve Kaşubyalı bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelen Günter Grass, Conradinum Lisesine gitmiş ve Hitler Gençliğinin bir üyesi olmuştur. 2006'da tartışmalı bir biçimde açığa çıktığı gibi, 1944'ün sonlarında 17 yaşındayken Nazilerin elit askeri kanadı Waffen-SS'e kaydolmuştur.

Grass savaştan sonra madenci ve çiftçi olarak çalışmıştır. Sanat eğitimi aldıktan sonra Paris ve Berlin'de heykeltıraş ve yazar olarak çalışmıştır. İlk şiir ve oyunlarını 1955'te yayımlamıştır, ama asıl olarak 1959'da *Teneke Trampet* romanıyla adını duyurmuştur. *Teneke Trampet*'i Danzig Üçlemesini oluşturan iki roman izlemiştir. 1999'da kariyeri boyunca aldığı çok sayıdaki ödülden biri olan Nobel Edebiyat Ödülünü almıştır. Grass, Alman politikasıyla yoğun bir biçimde ilgilenerek Sosyal Demokrat Partiyi desteklemiş ve yeniden birleşmeye karşı çıkmıştır. 2015'te 87 yaşındayken ölmüştür.

Önemli Eserleri

1961 *Kedi ve Fare*
1963 *Köpek Yılları*
1999 *Yüzyılım*
2002 *Yengeç Yürüyüşü*

BANA KALIRSA YALNIZCA BİR TÜR İNSAN VAR. İNSAN.

BÜLBÜLÜ ÖLDÜRMEK (1960), HARPER LEE

KISACA

YAKLAŞIM
Güneyli Gotik

ÖNCE
1940 Carson McCullers'ın ilk romanı *Yalnız Bir Avcıdır Yürek*, 1930'larda Georgia'daki sosyal uygunsuzlukların öyküsünde Güneyli Gotik öğelerine yer verir.

1955 Oyun yazarı Tennessee Williams'ın *Kızgın Damdaki Kedi* oyunu, Mississippi Delta'daki bir pamuk çiftliğinde geçer ve ailenin gözde oğlunu bastırılmış bir gey ve alkolik olarak tasvir ederek Güney'in sosyal geleneklerine meydan okur.

SONRA
1980 John Kennedy Toole'nin *Alıklar Birliği* romanı New Orleans'ta geçer ve sersem, uygunsuz Ignatius J. Reilly'nin tuhaflıklarını anlatır. Toole, ölümünden sonra kitabın yayımlanmasından bir yıl sonra Pulitzer Kurmaca Ödülüne layık görülmüştür.

20. yüzyılın ortasında Amerikan Derin Güney'inin Tennessee Williams, Flannery O'Connor ve Carson McCullers gibi yazarları, fantezi ve grotesk öğeleriyle 18. yüzyılın Gotik edebiyatının geleneklerini temel alarak Güneyli Gotik olarak bilinen edebiyat janrını yaratmıştır. Bu yazarlar Güney'in görünürdeki saygınlığının altında yatan rahatsızlık verici gerçekleri ve çarpık ruhları araştırmak için geleneksel Gotik tarzın karakteristiklerini kullanmıştır. Örselenmiş veya eksantrik karakterleri, dehşetli ortamları ve netameli koşullarıyla bu janrdaki metinler Güney'in ırkçılık, yoksulluk ve suç gibi sorunlarını inceler.

> Bir kişiyi olaylara onun bakış açısından bakmadıkça, onun derisine bürünüp etrafta dolaşmadıkça asla gerçekten anlayamazsınız.
> ***Bülbülü Öldürmek***

Harper Lee'nin klasik romanı *Bülbülü Öldürmek*, Güneyli Gotik janra bir rüştünü ispat etme temasını taşır ve Yurttaşlık Hakları Hareketinden yıllar önce Amerikan Güney'indeki ırksal önyargıyı vurgular. Aynı zamanda küçük bir Güney kasabasında yaşayanların davranışlarını ele alır.

Geleneğe Meydan Okumak

Öykü 1930'ların ortasında "günlerin yirmi dört olduğu, ama çok daha uzun geldiği" bir Alabama kasabası olan Maycomb'da geçer. Anlatıcı olayların başında yaklaşık altı yaşında olan Scout adlı küçük kızdır. Toplumsal gelenekleri sorgulayan erkeksi bir kızdır. Çocuklarına anlayış ve şefkat değerlerini öğretmeye çalışan ahlaken dürüst bir adam olan dul babası avukat Atticus Finch, erkek kardeşi Jem ve siyah aşçıları Calpurnia'yla birlikte yaşar.

Scout Maycomb'daki günlük hayatı, komşularını, alışılmadık bir çocuk olan Dill adındaki arkadaşını ve okulunu anlatarak Derin Güney'deki görünüşe göre zamansız toplumun bir resmini sunar. Sokaklar sıcaktan kavrulur, kibar

Ayrıca bkz: *Huckleberry Finn'in Maceraları* 188–89 ▪ *Ses ve Öfke* 242–43 ▪ *Görülmeyen Adam* 259 ▪ *Soğukkanlılıkla* 278–79

leydiler çay partilerinde dedikodu yapar, yoksul beyaz çocuklar okula ayakkabısız gelir ve siyahlar ırgat veya hizmetkar olarak ayrı hayatlar sürer. Güneyli Gotik geleneğinde toplumda tuhaflıklar da vardır; sözde tekinsiz bir evde yaşayan ve çocukların fantastik hikâyelerine konu olan münzevi Boo Radley bunlardan biridir.

Atticus beyaz bir kadına tecavüz etmekle suçlanan bölgedeki bir siyahın savunmasını üstlenmeyi kabul edince, Scout babasının aslında bunun kaybedilmiş bir dava olduğunu kabul etmesine rağmen Tom Robinson'ı savunma kararlılığının yol açtığı gerilimleri ve şiddeti anlatır. Duruşmanın ardından çocuklara yönelik kanlı bir saldırı gerçekleşir ve Boo Radley'in bir canavar değil koruyucu olduğu açığa çıkar. Roman artık daha olgun ve bilge olan Scout'un kendi küçük kasabasındaki insan davranışları üzerine düşünmesiyle son bulur.

Yurttaşlık Hakları Hareketi ivme kazanırken yayımlanan *Bülbülü Öldürmek* neredeyse derhal en çok satan kitaplar arasına girmiştir. Yumuşak tonuna rağmen bu janrdaki diğer romanlar gibi ırsal nefretin gerçekliğiyle yüzleşmek zorunda kalan bir Güney topluluğunun zarafetinin altındaki karanlığı teşhir etmiştir.

Harper Lee

28 Nisan 1926'da Alabama eyaletindeki Monroeville kasabasında dünyaya gelen Harper Lee yalnızlığı seven ve erkeksi bir kızdı. Babası bir avukattı ve en iyi arkadaşı yazar Truman Capote'ydi; ileride *Soğukkanlılıkla* romanının araştırmasında ona yardım etmiştir.

Lee, Alabama Üniversitesine girmiş ve üniversite dergisinin editörlüğünü yapmıştır. Hukuk bölümüne başlasa da yazar olmak istemiş ve 1949'da okulu bırakarak New York'a gitmiştir. 1956'da yakın arkadaşları ona yazabilmesi için bir yıl boyunca maddi destek olmuştur. Çocukluğundaki olaylar ve insanlardan ilham alarak *Bülbülü Öldürmek* romanına başlamış ve 1959'da romanını tamamlamıştır. *Bülbülü Öldürmek* romanının muazzam başarısı, Lee'ye birçok edebiyat ödülü kazandırmıştır ve 1961'de layık görüldüğü Pulitzer Ödülü de bunlardan biridir. Ulusal Sanat Konseyinde görev almayı kabul etmiştir, ama 1970'lerden sonra kamusal hayattan büyük ölçüde elini çekmiştir. Lee'nin yalnızca bir kitap yazmış olduğuna inanılmıştır, ama 2015'te ikinci romanı *Go Set a Watchman* yayımlanmıştır; bir devam romanı olmasına rağmen *Bülbülü Öldürmek*'ten daha önce yazılmıştır.

İNSAN, HER ŞEYİN YİTİRİLDİĞİNİ VE YENİDEN BAŞLAMAK ZORUNDA OLDUĞUMUZU SÖYLEYECEK CESARETE SAHİP OLURSA HİÇBİR ŞEY YİTİRİLMEZ

SEKSEK (1963), JULIO CORTÁZAR

KISACA

YAKLAŞIM
Anti-roman

ÖNCE
1605 Miguel de Cervantes'in *Don Kişot* romanı ilk modern roman kabul edilir, ama edebi özellikleri ve epizodik yapısı bu janrın daha sonraki tanımlarıyla uyumsuzdur.

1939 İrlandalı yazar Flann O'Brien'ın *Ağaca Tüeyen Sweeny* romanı, doğrusal yapıyı yitiren çok sayıda karakter ve olay örgüsü içerir.

SONRA
1973 İtalyan yazar Italo Calvino'nun *Kesişen Yazgılar Şatosu* birden çok olay örgüsü içerir; her biri rastgele seçilmiş tarot katlarına göre belirlenir.

2001 İspanyol yazar Enrique Vila-Matas'ın *Bartleby & Co.* adlı eseri, yazılmamış metinler, parçalar halindeki notlar, dipnotlar, edebi kinayeler ve gerçek veya kurgusal yazarlar hakkında yorumlar etrafında döner.

Romanın ayırt edici özelliklerinin biri genellikle anlatı parçalarının sıralı, doğrusal düzenlendiğinin düşünülmesidir; az çok sıralı olan bölümlerin anlatı perspektifinden birbiriyle eşit statüde olduğu varsayılır veya beklenir.

İlk olarak 20. yüzyılın ortasında Fransız yazar Jean-Paul Sartre tarafından kullanılan bir terim olan anti-roman olay örgüsü, diyalog ve yapı bakımından geleneksel romandan radikal bir kopuşa işaret ederek bu varsayımı boşa çıkarır. Arjantinli yazar Julio Cortázar'ın *Seksek* romanı bu varsayımı fiziksel bakış açısından bile altüst eder. Anti-roman okuyucusu tüm anlatı beklentilerini askıya almaya ve metinle geleneksel kurmaca eserlerin gerekli kılmadığı şekillerde ilişki kurmaya zorlanır. *Seksek*'in okuyucusuna kitabın kılavuzunda şu bilgi verilir: "Bu kitap kendine özgü bir biçimde birçok kitaptan oluşur, ama bunların içinden ikisi ön plana çıkar."

***Seksek* sadece konu olarak değil,** caz yüklü dili, doğrusal olmayan doğası ve doğaçlama yaklaşımıyla da caz müziğine sık sık gönderme yapar.

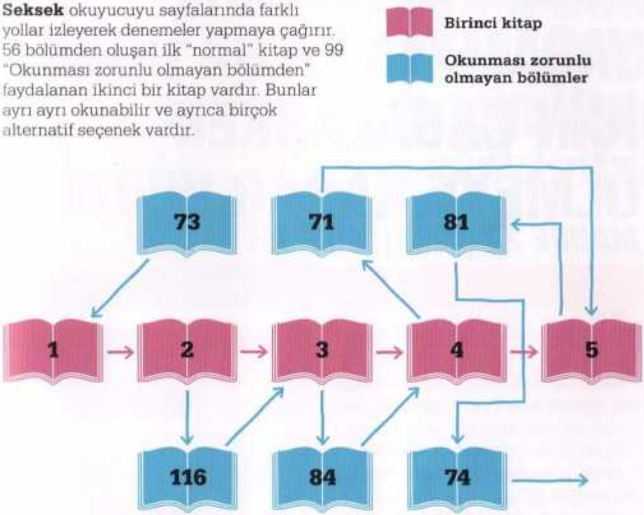
Açık Uçlu Bir Kitap

Seksek bölümleri peş peşe okunabilecek olan (56. Bölümde son bulan) normal bir roman veya 73. Bölümden başlayarak "Okunması zorunlu olmayan bölümler" diye not düşülen bölümlerden başka bölümlere sıçrayarak takip edilebilecek ikinci bir öykü olarak okunabilir; bu ikinci okuma şeklinde 58 ve 131. Bölümlerin sonsuz döngüsünde hapsolur. Yazar okuyucuya romanı başka herhangi bir sıralamaya göre okuma ve "Okunması zorunlu olmayan bölümleri" tamamen göz ardı etme esnekliğini de tanır.

Daha doğrusal olan seçenekte bile olay örgüsü düzensiz bir biçimde ilerler: İlk başta 1950'lerin Paris'inde ana karakter Horacio Oliveira takip ederken bir dizi fragman sunar. Oliveira'nın entelektüel ilgilerini ve caz tutkusunu keşfede-

Ayrıca bkz: *Don Kişot* 76–81 ▪ *Tristram Shandy* 102–05 ▪ *Ağaca Tüneyen Sweeny* 240–45 ▪ *Yabancı* 286–91 ▪ *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu* 298–99

Seksek okuyucuyu sayfalarında farklı yollar izleyerek denemeler yapmaya çağırır. 56 bölümden oluşan ilk "normal" kitap ve 99 "Okunması zorunlu olmayan bölümden" faydalanan ikinci bir kitap vardır. Bunlar ayrı ayrı okunabilir ve ayrıca birçok alternatif seçenek vardır.

riz; caz kesik ve kuvvetli, senkoplu ritmiyle Cortázar'ın tarzında açık bir etkiye sahiptir. Oliveira'nın arkadaşlarıyla çeşitli konulardaki tartışmalarına tanık oluruz: belirsiz bir biçimde tanımlanan Serpent Club, gizemli yazar Morelli'ye duyulan saygı ve Oliveira'nın La Maga'ya duyduğu aşk (ama aralarındaki sorunlu ilişki). Sonunda Oliveira bir akıl hastanesinde iş bulduğu Arjantin'e gider.

Anlatı Stratejileri

İkinci kitap Arjantin'de geçer. Okunması zorunlu olmayan bazı bölümlerde Cortázar'ın okuyucunun bir katılımcı ve hatta tertipçi olarak romanın işleyişinin farkında olması gerektiği inancı tespit edilebilir; bu nihayetinde metnin kendisinin roman statüsünü yok eder.

Cortázar'ın zihinsel bozukluk, bağlantısız ve yabancılaştırıcı insani etkileşim ve ülkeler arasında zorunlu seyahate ilişkin tasvirleri, bir obje olarak kitabın okuyucudan talep ettiği etkilere yansır. Böylece yazar metnin kurgusal yapılarına ve roman formundan beklentilerimize başarılı bir biçimde dikkat çeker.

> Fil gibi hareket etmeye çalışan bir kale gibi hareket etmeye çalışan bir at gibi hareket ettiğiniz bir satranç dünyası.
> ***Seksek***

Julio Cortázar

Julio Cortázar, 1914'te Belçika'da Arjantinli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. I. Dünya Savaşı başlayınca ailesi İsviçre'ye gitmiş, ama 1919'da Arjantin, Buenos Aires'e yerleşmiştir. Cortázar çok erken yaşta öğretmenliğe başlamış ve Buenos Aires'te üniversitede felsefe ve dil çalışmalarına başlamıştır, ama mali güçlükler nedeniyle bu çalışmaları kesintiye uğramıştır. 1951'de Fransa'ya göç edip çevirmenlik yapmıştır. Bu esnada sürekli seyahatler yapmış ve kısa öyküler yazmıştır. Siyasetle de uğraşarak Küba ve Latin Amerika'da sol hareketleri desteklemiştir. 1960'lardan itibaren Latin Amerika'yı birçok kez ziyaret etmiştir. Aynı tarihlerde *Seksek*'in de aralarında yer aldığı romanları yayımlanmaya başlamıştır. Cortázar, 1984'te 69 yaşındayken ölmüş ve Paris'te defnedilmiştir.

Önemli Eserleri

1960 *Kazananlar*
1967 *Cinayeti Gördüm*
1968 *62 Maket Seti*
1973 *Manuel'in El Kitabı*

SONSUZA KADAR YAŞAMAYA YA DA BUNUN İÇİN ÇABALARKEN ÖLMEYE KARAR VERDİ

MADDE 22 (1962), JOSEPH HELLER

KISACA

YAKLAŞIM
Amerikan Kara Mizahı

ÖNCE
1939 Nathanael West'in *The Day of the Locust* adlı romanı Hollywood'un grotesk gösterişini ve Büyük Buhran sırasındaki çanak yalayıcılığını hicveder.

1959 Philip Roth'un kurmaca seçkisi *Hoşça Kal Colombus* cinsellik, din ve kültürel asimilasyon gibi konuların karanlık veya tabu yanını mizahi bir biçimde ele alır.

SONRA
1966 Thomas Pynchon'un *49 Numaralı Parçanın Nidası* romanı, iletişim başarısızlığını ve dünyanın absürt ve düzensiz doğasını inceler.

1969 Kurt Vonnegut'in kendi Dresden bombardımanı deneyiminden ve savaşın absürtlüğünden ilham alan *Mezbaha No: 5* gittikçe parçalanan zamanlarda anlam arayışını hicveder.

Ürkütücü ve tabu olan şeylere rağbet eden kara mizah, tartışmalı veya ciddi sorunlara ışık tutmak için farsı kullanır. Bu tür mizah genellikle umutsuzluk veya dehşetten kaynaklanır ve çoğunlukla hayatın beyhudeliğini vurgular. Avrupa'nın iki dünya savaşıyla yıkılmasının ardından ABD'nin Batı'nın liderliğini üstlendiği ve Soğuk Savaş nükleer çağının başladığı 20. yüzyılın ikinci yarısında ABD'den birçok karanlık, satirik roman çıkmıştır.

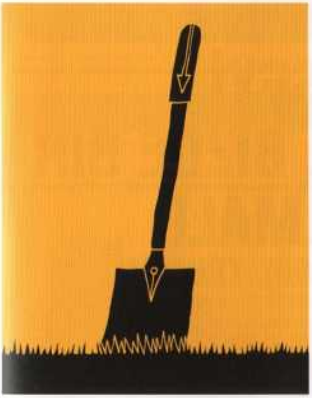
> Uğruna ölünebilecek her şey ... yaşamaya da değerdir.
> ***Madde 22***

Akıl Sağlığının Deliliği

Amerikalı yazar Joseph Heller'in (1923–99) satirik romanı *Madde 22*, II. Dünya Savaşı sırasında geçer, ama kitap devam etmekte olan Vietnam Savaşı hakkındaki bir yorum olarak da okunabilir. Bombardımanlarda görev yapan Yüzbaşı Yossarian ve hava kuvvetlerindeki arkadaşlarının maceralarını anlatır. Vatanseverlikten etkilenmeyen Yossarian hayatı tehlikede olduğu için öfkelidir; etrafının aklını yitirmiş ahmaklarla dolu olduğuna kanaat getirir ve hastalık numarası yaparak görevlerden kaçmaya çalışır. Fakat o ve silah arkadaşları "Madde 22" adı verilen askeri nizamnameye tabidir; sadece delilik gerekçesiyle terhis edilebilirler, ama doğru protokolü kullanarak deli olduklarını iddia etmeleri onların akıl sağlığını kanıtlar ve bu nedenle de görevlerine devam etmek zorunda kalırlar.

Yossarian tarafından çok net bir biçimde görülen savaşın akıldışılığı, Heller'ın paradoks, absürdlük ve Madde 22'de ifade edilen türden kısırdöngüyü kullanımıyla vurgulanır. Kara mizahın kurallarına sadık kalan roman aynı zamanda kasvetli, komik ve trajiktir.

Ayrıca bkz: *49 Numaralı Parçanın Nidası* 49 290 ▪ *Mezbaha No: 5* 291 ▪ *Amerikan Sapığı* 313

KENDİMİ GÖRMEK, KARANLIĞI AKSETTİRMEK İÇİN ŞİİR YAZIYORUM

BİR NATÜRALİSTİN ÖLÜMÜ (1966), SEAMUS HEANEY

KISACA

YAKLAŞIM
Savaş Sonrası Şiir

ÖNCE

1945 Anglo-Amerikalı şair W. H. Auden'ın *Collected Poetry* başlığıyla derlenmiş şiir kitabı, modern toplumun krizini yansıtan bir biçimde kamusal politika üzerine çalışmalarını ve dini imgeleminin başlangıcını içerir.

1957 İngiliz şair Ted Hughes'un *The Hawk in the Rain* adlı şiir seçkisi, insanlığın dünyasını yansıtan bir mücadele dünyası göstererek hayvanların sembolik hayatları aracılığıyla ve beraberinde aşk ve savaşı inceler.

1964 İngiliz şair Philip Larkin'in *Whitsun Weddings* adlı eseri, yerleşik ailevi ve sosyal ilişkilerin gerileyişini işleyen bir dizi şiirden oluşur.

1965 Amerikalı şair Sylvia Plath'ın ölümünden sonra yayımlanan *Ariel* adlı eseri, savaş suçlarının dehşetinden kaynaklanan karanlık ve rahatsız edici bir imgelem akışına geçişi yansıtır.

II. Dünya Savaşından sonraki şairler kuşağının siyasi, kültürel ve kişisel manzarası, savaşın mezalimlerinin izini taşır ve suçlulukla doludur. Yazarlar ve diğer sanatçılar genel veya kişisel geçmişleriyle sorunlu bir ilişkiye sahiptir. W. H. Auden, Ted Hughes ve Philip Larkin gibi şairlerin şiirlerinde kişisel ilişkiler genellikle daha geniş etkileşimlere vekalet etmiştir ve savaşın belleği imgelem, referanslar, şiirsel formlar ve tarza yansımıştır.

Bellek ve Değişim

İrlandalı şair Seamus Heaney'in (1939–2013) başarılı ve çok takdir gören ilk önemli şiir seçkisi *Bir Natüralistin Ölümü*, savaş öncesi ve savaş sonrası dünya arasındaki ayrımın bir versiyonu olarak çocukluk ve yetişkinlik, geçmiş ve bugün arasındaki bölünmeyi inceler. "Blackberry Picking" ve "Churning Day" gibi şiirlerde temalar ve imgelem doğa, aile, insan emeği ve kırsal İrlanda manzaralarını işler. Seçkide bir anlatının ilerlemesi söz konusu olmasa da, 34 şiirin tümü benzer tarz ve tema öğelerini merkez alır; savaşın dışsal ve içsel etkilerini vurgulamak için doğal imgelemi kullanır. "Bir Natüralistin Ölümü" ["Death of a Naturalist"] adını taşıyan ikinci şiirde bir çocuk doğayla kırsal, çocuksu bağlantıyı koparacak şekilde "çamur bombaları gibi tetikte bekleyen" kurbağalarla karşılaşır.

Geçmiş başta Heaney'in babası olmak üzere aile üyelerinde de canlanır. "Digging" adlı şiirde, babasının patates toplamak için toprağı kazdığını ve büyükbabasının çayırlığı kazdığını hatırlayarak onların eski yaşam tarzlarındaki el emeğine dayalı emek ve ustalıkla artık miadını doldurmuş bağlantısını gösterir. Fakat onların emeği belki de kendisininkinden çok da farklı olmayabilir, çünkü Heaney neredeyse özür dileyerek yazmanın kendisinin toprağa daha bağlı, daha "faydalı" atalarıyla bir bağlantı olduğunu kabul eder: "Parmaklarımla baş parmağım arasında / Kısa bir kalem duruyor. / Ben de onu kullanarak kazacağım." Yazarken geçmişle yüzleşmek, onun akıbetiyle ve mirasıyla başa çıkmanın yegâne yolu gibi görünür.

Ayrıca bkz: *Çorak Ülke* 213 ▪ *Sırça Fanus* 290 ▪ *Karga* 291

YAPTIĞIMIZ ŞEYİ DÜŞÜNÜNCE, BİZDE BİR PROBLEM OLMALI

SOĞUKKANLILIKLA (1966), TRUMAN CAPOTE

KISACA

YAKLAŞIM
Yeni Gazetecilik

ÖNCE
1900'lerin başı Lincoln Steffens ve Ida M. Tarbell gibi araştırmacı gazeteciler yozlaşmış ticari ve resmi uygulamaları teşhir eden makalelerde edebi teknikler ve gazeteciliği harmanlar.

1962 Gazeteci Gay Talese, *Esquire* dergisinde boksör Joe Louis hakkındaki gerçeklere dayanan, ama edebi bir makalede röportajlar, diyalog ve gözlemi kullanır.

SONRA
1970 Tom Wolfe canlı bir gözlemsel tarzda aktarılan *Radical Chic and Mau-Mauing the Flak Catchers* adlı kitabında geleneksel gazeteciliğe meydan okur.

1972 Hunter S. Thompson, yazarın öyküde bütünleyici bir rol oynadığı "gonzo gazeteciliğinin" doğuşu olan uyuşturucunun tetiklediği *Las Vegas'ta Korku ve Nefret* romanını yayımlar.

"Yeni Gazetecilik" terimi 1960'larda eleştirmenler tarafından Truman Capote, Norman Mailer, Tom Wolfe ve Gay Talese gibi kurgusal olmayan öyküleri aktarmak ve olgulara dayalı anlatımı dramatik bir biçimde sunmak için edebi teknikleri kullanan Amerikalı yazarların eserlerini tanımlamak için kullanılmıştır. Capote'nin gazeteciliğin "kurgusal olmayan roman" adı verilen yeni bir sanat formunu ortaya koymaya zorlanabileceği teorisi (1966'da *The New York Times*'taki bir röportajında savunduğu teori) *Soğukkanlılıkla* romanının tam merkezinde yer alır.

Capote 1959'da teorisini uygulayabileceği ideal bir konu sunan şu gazete haberini okumuştur: Kansaslı varlıklı bir çiftçi olan Herbert Clutter ve ailesinin üyeleri görünürde hiçbir neden olmaksızın vurularak öldürülmüştür. Capote yazar arkadaşı Harper Lee'nin eşliğinde olay yerini ziyaret etmiş ve cinayeti araştırmaya başlamıştır. *Soğukkanlılıkla* yedi yıl sonra yayımlanmıştır.

> Bay Clutter'ın çok hoş bir beyefendi olduğunu düşündüm ... Ta ki onun boğazını kestiğim ana kadar..
> ***Soğukkanlılıkla***

Kansas'ta Cinayet

Kitap 15 Kasım 1959'da gerçekleşen cinayetleri açıklar. Dört kurban vardır: Kiliseye giden, çalışkan bir adam olan 48 yaşındaki Clutter; eşi Bonnie; kızları Nancy ve oğulları Kenyon. Aile çok saygın ve popülerdir, acımasızca katledilmeleri toplumu şoke eder. Bir bölge sakini onların *"öldürüldüğünü* öğrendiği nazik, iyi kalpli insanlar" olduklarını söylemiştir.

Buna karşın iki katil –Richard "Dick" Hickock ve Perry Smith– Kansas Eyalet Hapishanesinden şartlı tahliye edilen eski mahkûmlardır. Dick, Perry'e geride hiçbir tanık bırakmayacaklarının sözünü verir. İkili 30 Aralık 1959'da Las Vegas'ta yakalanıp tutuklanırlar. Capote kurbanların arkadaşları ve akrabalarıyla, bölge sakinleriyle, polis ve gardiyanlarla, psikiyatristlerle ve katillerin kendisiyle görüşerek konuyu derinlemesine araştır-

Ayrıca bkz: *Bülbülü Öldürmek* 272–73 ▪ *Gece Orduları* 291 ▪ *Las Vegas'ta Korku ve Nefret* 332

Gerçek ile kurmacanın iç içe geçmesi

mıştır. Görüşmeleri kaydetmemiş olsa da hemen sonrasında kişilerin beyanlarını ve izlenimlerini not düşmüştür.

Hakikat ve Süsleme

Nihayetinde Capote'nin karakterleri geliştirerek ve her katılımcının kendi öyküsünü kendi ağzından anlatmasına izin vererek sahne sahne yapılandırdığı dikkate değer bir eser ortaya çıkar. Kitap ilk olarak *The New Yorker* dergisinde tefrika halinde yayımlanmış ve hemen başarıya ulaşmıştır. Amerikalı gazeteci Jack Olsen, gerçek suçu "başarılı, ticari bir janr" haline getiren ilk kitap olduğunu söylemiştir. Yine de Capote olayları çarpıtmak veya abartmakla itham edilmiştir. Kimi süslemeler yapıldığının kanıtları bulunsa da Capote çarpıtma ithamını reddetmiştir.

Tom Wolfe, *Soğukkanlılıkla* romanının Yeni Gazeteciliğe "yoğun bir ivme" kazandırdığını yazmıştır ve 1973'te yayımlanan *The New Journalism* adlı kitabında bu formun özelliklerini tahlil etmeye devam etmiştir. Capote'nin romanın bu formun tüm tekniklerini bünyesinde topladığını ifade etmiştir: olayların doğrudan tanıklığı, gerçek diyaloglar, üçüncü şahıs ağzından anlatı ve katillerin dişlerini nasıl fırçaladığı gibi hayatın ufak ayrıntılarının detaylı açıklaması. Böylece bir roman tarzında sunulan gerçeğe yakın bir anlatı ortaya çıkmıştır; gerçek olaylara dayandığı için çok etkileyici olan bu anlatı okuyucuların olaylar ve karakterler hakkında bir fikre sahip olmasına imkân tanımıştır.

Truman Capote

30 Eylül 1924'te New Orleans'ta Truman Streckfus Persons adıyla dünyaya gelen Capote sorunlu bir çocukluk yaşamıştır. Dört yaşındayken annesiyle babası boşanmış ve akrabaları tarafından yetiştirilmiştir. Daha sonra annesi ve onun ikinci eşi Joseph Capote'nin yanına yerleşerek New York City ve Greenwich, Connecticut'ta okula kaydolmuştur. Yazarlık kariyeri *Harper's Bazaar* ve *The New Yorker* gibi dergilerde yayımlanan bir dizi kısa öyküyle başlamıştır. İlk romanı *Başka Sesler, Başka Odalar* 1948'de yayımlanmış ve önemli bir yazar olarak tanınmasını sağlamıştır. Capote tartışmalı bir figür olmuştur. Sosyetik, çok fazla içki içen ve bazen de uyuşturucu kullanan Capote gösterişli bir hayat tarzını benimsemiş ve o tarihte olağandışı bir biçimde açıkça eşcinsel olarak yaşamıştır. Daha sonraki yıllarda toplumdan uzaklaşmış ve 25 Ağustos 1984'de Los Angeles'ta ölmüştür.

Önemli Eserleri

1945 "Miriam" (kısa öykü)
1951 *Çimen Türküsü*
1958 *Tiffany'de Kahvaltı*
1986 *Kabul Edilmiş Dualar* (ölümünden sonra yayımlanmıştır)

HER AN SON BULARAK AMA BU SON BULMANIN SONUNU HİÇ GETİRMEDEN

YÜZYILLIK YALNIZLIK (1967), GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Bütün alıntılar: *Yüzyıllık Yalnızlık*, Can Yayınları, çev. Seçkin Selvi

KISACA

YAKLAŞIM
Latin Amerika Edebiyatının Yükselişi

ÖNCE
1946–49 Guatemalalı Miguel Angel Asturias, *Sayın Başkan ve Mısır Toplayıcıları* romanlarında modernist teknikleri gerçeküstücülük ve folklorla harmanlar.

1962 Carlos Fuentos, *Artemio Cruz'un Ölümü* romanında Meksika'daki yozlaşmayı incelemek için bellek, şiirsel imgelem, bilinç akışı ve birden çok perspektif katmanlarından yararlanır.

1963 Arjantinli Julio Cortázar, radikal bir biçimde deneysel bir çalışma olan *Seksek*'te okuyucuların kendi yollarını seçmesine imkân tanır.

SONRA
1969 1950'lerin Peru'sundaki paramparça olmuş toplum, Mario Vargas Llosa'nın Katedralde Konuşma romanındaki farklı sınıflardan iki adam arasındaki tartışmada yıldırım hızıyla açığa çıkar.

Latin Amerika edebiyatının yükselişi, 1960'larda Güney Amerika'da gerçekleşen edebi yaratıcılık patlamasının bir sonucudur. Jorge Luis Borges, tüm edebi kuralları çiğneyen kısa öykülerden oluşan bir puzzle kutusu niteliğindeki *Ficciones*'le yaklaşık 20 yıl önce ağır ağır yanan bir fünyeyi ateşlese de, patlamanın yaşandığı yıllar Gabriel García Márquez, Julio Cortázar ve Mario Vargas Llosa gibi yazarlara dünya çapında şöhret kazandıran mükemmel eserlerin yayımlanmasına sahne olmuştur. Bu entelektüeller Latin Amerika'nın siyasi mücadelelerine katılmıştır. Eserleri 1960'ların karşı kültürüyle beslenmiştir ve anlatıları yaygın olarak doğrusal olmayan zaman, değişen perspektifler ve birçokları tarafından Güney Amerika edebiyatının icadı kabul edilen büyülü gerçekçilik gibi yenilikçi ve deneysel tekniklerden faydalanmıştır.

> ... zamanın geçip gitmediğini, bir çember içinde dönüp durduğunu kanıtlayan bu anı karşısında ürpermekten kendini alamadı.
> ***Yüzyıllık Yalnızlık***

Tecrit

Genellikle edebiyattaki patlamanın başyapıtı olarak kabul edilen Kolombiyalı Colombian García Márquez'in *Yüzyıllık Yalnızlık* romanı, İncil öyküleri, antik mitler ve Güney Amerika'nın büyü, diriliş ve yeniden doğma geleneklerini kıtanın tarih hakkındaki metaforik bir yorumda bir araya getirir.

Öykü bir yüzyıla ve bir tek ailenin, Buendíaların yedi kuşağına yayılır. Onların kurdukları Macondo kasabası geniş ölçekte Kolombiya tarihini temsil eder. Öykünün başlangıcında Macondo dağlar ve bataklık arasına sıkışmış kerpiç evlerin bulunduğu küçük bir köydür. Modern dünyadan tamamen tecrit olmuştur; dağların aşıp köye uzanan hiçbir yol yoktur. José Arcadio Buendía ve eşi Úrsula Iguarán tarafından kurulan köy, herkesin 30 yaşın altında olduğu ve henüz hiç kimsenin ölmediği bir ütopyadır. José Arcadio ve Úrsula'nın iki oğlu vardır; kuvvetli, dev gibi olan José Arcadio ve huzursuz, ileri görüşlü Aureliano. Adları, fiziksel özellikleri ve kişilikleri kuşaklar boyunca yinelenirken, köyün fahişesi Pilar Tenera gibi karakterler hem gen havuzunu zenginleştirir hem de birden çok Buendía'la birlikte olup hamile kalarak havuzu karmaşık hale getirir.

Tüm karmaşıklığına rağmen Macondo'nun çarpan yüreği her zaman için kadın aile reisi Úrsula'dır. Úrsula uzun hayatı sayesinde dışarıdan gelenlerin istilaları ve onları takip eden cinnet olaylarının ardından Buendía ailesini her yeni kuşakta korur ve soyun devamını sağlar.

İstila

Her kuşak kendi felaketiyle yüzleşir; bunların birçoğu Latin Amerika tarihindeki bir epizodu parodileştirir veya kıtanın zengin mit ve efsane geleneğini yansıtır. Aureliano özünde bir sanatçı olsa da çok geçmeden ülkeyi yıllar boyunca kasıp kavuran iç savaşlara katılır. Ünlü bir albay olur; askeri kahramanlıklarının yanı sıra şiirleriyle de tüm ülkede tanınır.

Fakat ülke çatışmaların etkisinden kurtulamadığı için Aurelia-

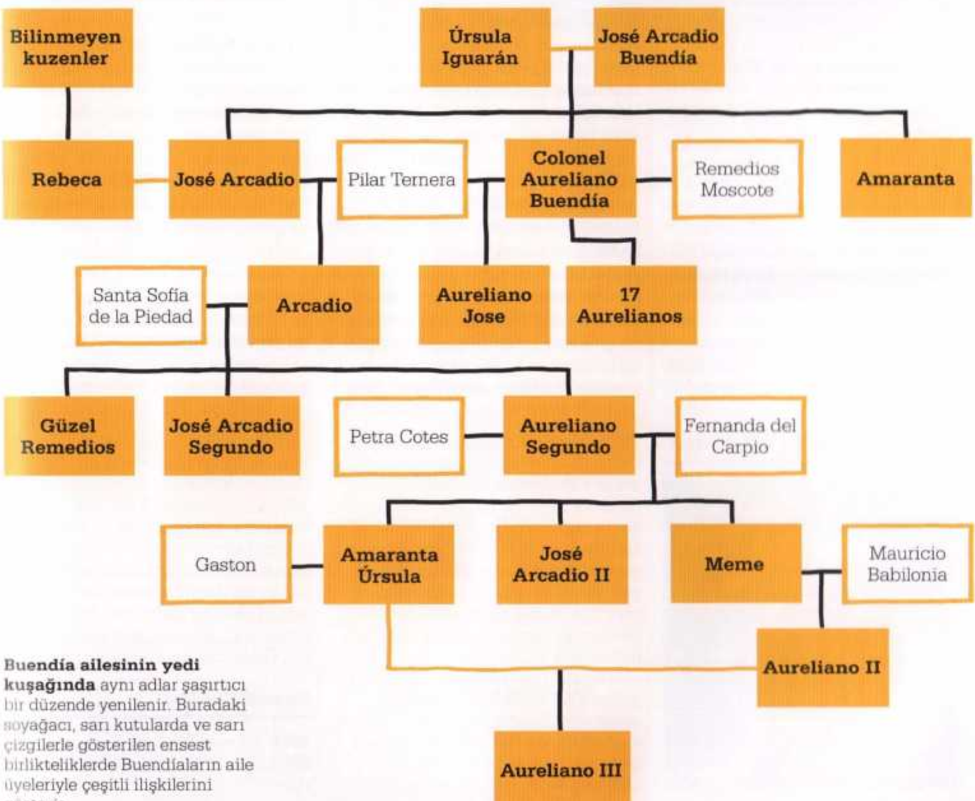
Gabriel Garcia Márquez'in büyüdüğü Kolombiya, Aractaca'daki ev, Macondo'nun ortaya çıkışına ilham veren yeri ziyaret etmek isteyen yazarın hayranlarının uğrak yeri olmuştur.

Ayrıca bkz: *Ficciones* 245 ▪ *Seksek* 274–75 ▪ *Pedro Páramo* 287–88 ▪ *Artemio Cruz'un Ölümü* 290 ▪ *Kahramanın Zamanı* 290 ▪ *Geceyarısı Çocukları* 300–05 ▪ *Ruhlar Evi* 334 ▪ *Kolera Günlerinde Aşk* 335 ▪ *2666* 339

no'nun zaferleri hiçbir işe yaramaz; bu 19. yüzyılda Latin Amerika'yı yıkan kanlı mücadelelerin bir parodisidir. Savaşlar eskiden huzurlu bir yer olan Macondo'ya ölüm ve şiddeti getirir. Aureliano'nun yeğeni Arcadio zorba bir yönetici olur ve sonunda bir idam mangasının karşısına çıkarılır. Kasaba sonsuza kadar değişmiştir ve yeni bir demiryolunun açılması Macondo'yu ilk kez dış dünyanın etkisine maruz bırakır.

İlk başta köylüler modernitenin mucizelerinden büyülenir. Bir filmde ölen bir oyuncunun başka bir filmde nasıl yeniden hayata döndüğünü anlayamazlar. Macondo çok geçmeden Amerikan ekonomik emperyalizminin ileri karakolu haline gelir. Amerikan Meyve Şirketi kasabayı Amerikalıların kaldığı küçük bir kamptan idare edilen bir muz çiftliğine dönüştürür. Çalışanlar daha iyi koşullar için greve gidince kasabanın nihai çöküşünü şiddetli bir biçimde hızlandıran bir epizotta katledilir.

Maconda'nın maruz bırakıldığı sefalet, Batılıların ekonomik sömü-

Buendía ailesinin yedi kuşağında aynı adlar şaşırtıcı bir düzende yenilenir. Buradaki soyağacı, sarı kutularda ve sarı çizgilerle gösterilen ensest birlikteliklerde Buendíaların aile üyeleriyle çeşitli ilişkilerini gösterir.

rüsünün neden olduğu yüzyıllarca süren acıları temsil eder. Dört yıl, on bir ay ve iki gün süren bir yağmur fırtınası bile kasabayı temizlemeyi başaramaz. Toplu göç yaşanır ve hayatlarının son günlerini yaşayan bir avuç Buendías dışında Macondo boş kalır.

İncil Öyküleri ve Mitler

Márquez, Güney Amerika'nın karma mit mirası ve İncil öykülerinden faydalanarak masumiyetini yitirerek yok olan bir cennetin öyküsünü anlatır. Macondo'da "Dünya öylesine çiçeği burnundaydı ki, pek çok şeyin adı yoktu daha." Bu nedenle romanda insan ilerleyişinin tarihine ilişkin anlatım özgün bir Buendía yaratılış mitiyle başlar.

Ailenin temellerini atan evlilik, kuzenler José Arcadio ve Úrsula'nın arasındaki bir birliktir ve Buendía ailesindeki daha önceki bir ensest birliktelikte domuz kuyruklu bir çocuğun dünyaya geldiği öyküsü her zaman hissedilen bir endişe haline gelir. Görünen o ki bu korku bütünüyle haklıdır; son Aureliano korkulan belaya sahip olarak doğar. Erkek ve kızkardeş arasındaki ensest birlikteliğe dayalı birçok İnka yaratılış miti vardır ve İncil'de de Âdem ve Havva'nın ailesinin doğal gelişimi de benzer çizgileri takip edecektir. 17. yüzyılda Güney Amerika'ya gelenlerden bazıları Aden Bahçesinin Doğu Bolivya'da bulunduğuna inanmıştır. İlk İspanyol istilacılar, Büyük Tufan'dan kurtulan Nuh'un oğlunun soyundan veya muhtemelen İsrail'in kayıp kabilelerinden gelen bir halk keşfettiklerini düşünmüştür.

Tufan mitleri Güney Amerika yerlileri arasında çok yaygındır. Bu, *Yüzyıllık Yalnızlık*'ın sonundaki büyük yağmurda açığa çıkar.

Bilim ve Büyü

Büyü bu romana hafifçe serpiştirilmemiştir; hareketli, şiirsel metninin dokusuna işlenmiştir. İlk başta köylüler takma diş ve fotoğraf gibi modern fenomenler karşısında büyülenir. Fakat Macondo modernleşme yolundayken bile, büyünün güçleri de akıl ve bilim kadar ağırlık taşır. Bakanların gözlerini kamaştıran bir kadın olan Güzel Remedios bir çarşaf bulutunun içinde göğe yükselir. İlk José Arcadio aklını yitirdikten sonra bahçesindeki kestane ağacına bağlanır ve evin içine alındığında mantar ve ağaç mantarlarının kokusu onu takip eder. Úrsula yaşlanıp görme gücü zayıfladıkça, "ihtiyar yaşının sağduyusu onun görmesine imkân tanır" ve Úrsula diğer duyularını geliştirir; görüntüleri hatırlamak için kokuları kullanan Úrsula başına birkaç damla gülsuyu serperek bir çocuğun hareketlerini takip edebilir ve renkleri dokuya göre ayırt eder.

García Marquéz, romanındaki anlatıcı sesini yönetmenin anahtarını büyük annesinin öykülerinde ve fantastik açıklamaları ikna edici bir biçimde sunabilme yeteneğine sahip bir teyzeden keşfettiğini söylemiştir.

> Çünkü kendi kendini yiyerek, her an son bularak, ama bu son bulmanın sonunu hiç getirmeden yokolma sürecini dolduruyordu daha.
> **Yüzyıllık Yalnızlık**

Gabriel García Márquez

1928 yılında Kolombiya'da doğan Gabriel José García Márquez, *Yüzyıllık Yalnızlığın* kurgusal Macondo kasabasını anımsatan Aractaca'da büyükanne ve büyükbabası tarafından yetiştirilmiştir. Bu onun anti-emperyalist inançlarını şekillendirmiştir. Kolombiya'daki on yıllık siyasi baskı döneminde García Márquez Barranquilla'da habercilik yapmıştır.

Garcia Márquez'in gazeteciliği gelişse de özgürlükçü görüşleri nedeniyle Kolombiya'yı terk etmek ve Avrupa'da dış muhabir olarak çalışmak zorunda kalmıştır. 1959'da Küba Devrimini haber yaptıktan sonra Bogotá ve New York'ta Küba haber ajansı Prensa Latina adına çalışmıştır. İkinci tam romanı Yüzyıllık Yalnızlık, Mexico City'de kaleme alınmıştır ve yazarına dünya çapında şöhret kazandırmıştır. Bir sevgi ifadesi olarak Gabo adıyla bilinen Márquez, 22 kitap yazmış ve 1982'de Nobel Edebiyat Ödülüne layık görülmüştür.

Önemli Eserleri

1985 *Kolera Günlerinde Aşk*
2004 *Benim Hüzünlü Orospularım*

Diriliş

Yüzyıllık Yalnızlık'ta ölüler canlılar üzerinde etkili olmaya devam eder ve mezar kendimizinkinin ötesindeki çoklu gerçekliklere açılan bir kapıdır. Öykünün başlarında José Arcadio Buendía, onu aşağılayan komşusu Prudencio Aguilar'ın gırtlağına saplar. Adamın ruhu José Arcadio'yu kendi ölüm döşeğine dek rahat bırakmaz. İki adam "ölümün o bitmek bilmez Pazarlarında oyalanacak bir uğraş yaratmak" için öteki tarafta horoz çiftliği kurmayı planlar.

Uzaktan akraba Rebeca'nın ebeveynlerinin kemiklerinin bulunduğu bir çantayı sürükleyerek Buendía'nın evine geldiğinde ölüm saplantısı ön plana çıkar. Rebeca uygun bir defin töreni için beklerken mezar malzemeleri olan toprak ve kireç yer.

Döngüsel Zaman

Parçalanmış veya doğrusal olmayan zaman, Latin Amerika edebiyatındaki patlamanın postmodernist yaklaşımının temel özelliğidir. Romanın açılış cümlesi bunu unutulmaz bir biçimde ortaya koyar: "Albay Aureliano Buendia, yıllar sonra idam mangasının karşısına dikildiğinde, babasının onu buzu keşfetmeye götürdüğü o çok uzaklarda kalmış ikindi vaktini anımsayacaktı."

Öyküde zaman döngüseldir: Bugün, geçmiş ve gelecekteki olaylar Buendía ailesinin 100 yıllık tarihçesine katılır. Ortam da döngüseldir. Tüm eylem eşmerkezli kürelerde gerçekleşir: önce Macondo'ya el uzatan modern dünya; sonra köyün kendisi; Buendía'nın evi ve sonunda evin ortasına kurulan ve zamanın akışından etkilenmeyen gizemli laboratuvar. İdam mangasından kurtulan Aureliano minik altın balıklar yapmak için orada inzivaya çekilir ve şimdiki anda sonsuza dek yaşama çabasıyla minik altın balıkları eritir ve yeni baştan yapar; bu öykünün ve insanlık tarihinin beyhude tekrarlarının acı bir yansımasıdır.

Son Buendia, Macondo'nun 100 yıllık tarihini belgeleyen ve önceden haber veren parşömen tomarını ortaya çıkarmak için laboratuvara gittiğinde, ilk José Arcadio'ya çingene Melquíades tarafından verilen elyazmalarını "yeryüzünde insanların yaşadığını belirleyen bütün izleri yok ederek gelişmiş olan tarih öncesi bitkilerin ... parlak böceklerin arasında ... bozulmamış olarak buldu". Aureliano okudukça " içinde yaşadığı anı anlatan bölümün şifresini çözmeye koyuldu. Bir yandan şifreyi çözüyor, bir yandan okuduklarını yaşıyor, konuşan bir aynaya bakıyormuş gibi son sayfalarda yazılı olayları söyleyerek yasıyordu". Bu olağandışı metakurgusal anda anlatıcı, karakter ve okuyucu geçmiş, bugün ve geleceğin birleştiği noktaya ulaşır ve sözlerin son bulduğu boşluğa düşer.

Yüzyıllık Yalnızlık otuz milyonu aşan bir satış rakamına ulaşmıştır ve edebiyatta yaklaşık yirmi yıla yayılan "patlama" devrinin bir başyapıtı olarak kabul edilir. Márquez'in postmodern vizyonu, kuşaklar boyunca tekrar eden iç çatışmaların, savaş ve çevresel felaketlerin sonsuz döngüsü içinde hapsolmuş bir gezegen tasviriyle hem Latin Amerika'ya hem de tüm dünyaya hitap etmiştir.

Macondo'da bir muz çiftliği kurulur ve Amerikan Meyve Şirketinin ekonomik emperyalizmi bir katliama yol açar ve Latin Amerika'nın ABD tarafından sömürülmesini yansıtır.

> Çünkü yüzyıllık yalnızlığa mahkûm edilen soyların, yeryüzünde ikinci bir deney fırsatları olamazdı.
> ***Yüzyıllık Yalnızlık***

EK OKUMALAR

SÖZLER
(1946), JACQUES PRÉVERT

Sözler (Paroles) Fransız şair ve senaryo yazarı Prévert'in (1900–77) ilk şiir seçkisidir. Çeşitli uzunluklardaki 95 şiirden oluşan seçki, kelime oyunu, nesir şiirler, cinaslar ve mini diyaloglar gibi şairin özgün yazma tarzının birçok öğesini ortaya koyar. Savaş sonrası Paris'teki günlük hayatın savaş karşıtı duyarlılıklar, din ve politika eleştirisi ve toplumda sanatın rolü hakkında derinlemesine bir düşünceyle iç içe geçtiği çeşitli konular ve temaları işler.

AĞLA SEVGİLİ YURDUM
(1948), ALAN PATON

Güney Amerikalı yazar Paton'un (1903–88) başyapıtı, Johannesburg'daki siyah Anglikan rahip Stephen Kumalo'ya odaklanır. Kumalo, ırksal adalet için mücadele eden beyaz bir aktivistin öldürülmesi olayına karışan oğlunu arar. Aktivistin babasının öyküsünü ve onun önyargı ve görüşlerinin oğlunun ölümü ve yazıları nedeniyle ve Kumalo'yla görüşerek nasıl değiştiğini de anlatır. Paton'un anlatısı apartheid rejiminin eşiğinde Güney Afrika'nın değişen gerçekliğini ortaya koyar.

KAR ÜLKESİ
(1948), YASUNARI KAVABATA

Nobel ödüllü Japon romancı Yasunari Kavabata'nın (1899–1972) en ünlü romanlarından biri olan Kar Ülkesi, Japonya'nın batısındaki dağlardaki talihsiz bir aşkı anlatır. Bunalmış, varlıklı bir iş adamı olan Shimamura bir kaplıca bölgesinde güzel, ama sahipsiz bir geyşa olan Komako'yla taşınır. Manzara, umutsuzluk ve izolasyonu içeren duygular için bir metafor haline gelir. Kawabata kişisel olana odaklanır ve kitabın yazıldığı sırada tüm hızıyla devam eden II. Dünya Savaşındaki çarpışmalardan hiç söz etmez; bu savaşa karşı bilinçli bir sanatsal tepki olabilir.

> Tren uzun hudut tünelinden çıktı ve kar ülkesine ulaştı. Gece beyaza döndü.
> **Kar Ülkesi**
> **Yasanuri Kavabata**

Ernest Hemingway

1899'da ABD'de, Illinois'te dünyaya gelen Hemingway, *The Kansas City Star* için muhabirlik yaparken yazmaya yatkınlığını erkenden keşfetmiştir. Daha sonra I. Dünya Savaşında İtalya'da gönüllü ambülans şoförlüğü yapmıştır. 1918'de yaralanarak Amerika dönmüştür. İlk romanı *Güneş de Doğar*'ı Paris'te dış muhabirlik yaptığı sırada yazmıştır. Avrupa'da adını duyuran Hemingway, kısa öyküleri ve romanlarıyla başarısına başarı katmıştır. Diğer ilgi alanlarının yanı sıra avcılık tutkusu için birçok seyahat yapmıştır. Avcılık öykülerinin birçoğuna konu olmuştur. İspanya İç Savaşı (1936–39) ve Normandiya çıkarmasını (1944) haber yapmak için gazeteciliğe geri dönmüş ve 1954'te Nobel Ödülünü kazanmıştır. Hemingway 1961'de Idaho'da intihar etmiştir.

Önemli Eserleri

1929 *Silahlara Veda*
1940 *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*
1952 *Yaşlı Adam ve Deniz*

LAGÜN VE DİĞER ÖYKÜLER
(1951), JANET FRAME

Bu kısa öyküler seçkisi, Yeni Zelandalı yazar Frame'in (1934–2004) yayımlanan ilk eseridir. Seçkideki öyküler, çeşitli boyutlarıyla kendi kurmaca statüsünü sorgular, yazarın aracılığını ve kimliğini araştırır ve anlatıcı sesiyle denemeler yapar. Kitabın yayımlanması ve eleştirel takdiri –ve çok saygın bir edebiyat ödülüne layık görülmesi– Frame'i kapatıldığı akıl hastanelerinde lobotomi ve bir dizi acımasız uygulamadan kurtarmıştır.

YAŞLI ADAM VE DENİZ (1952), ERNEST HEMINGWAY

Hemingway'in 1951'de Küba'da kaldığı sırada kaleme aldığı *Yaşlı Adam ve Deniz*, yazarın hayattayken yayımlanan son kurmaca eseridir. Öykü de yazma tarza kadar basittir: Yaşlı balıkçı Santiago'nun Küba ve Florida açıklarında bir kılıçbalığıyla mücadelesini anlatır. Yine de eser derinlemesine duygusal ve etkilidir. Hem Pulitzer hem de Nobel komiteleri Hemingway'i ödüle layık görmüştür. Kitabın birçok yorumu yapılmıştır; örneğin yazarın kariyerinin bir yansıması olduğu, alegorik bir dini anlama sahip olduğu veya Hemingway'in karşılaştığı insanlara dayalı kişisel bir öykü olduğu ileri sürülmüştür.

FAHRENHEIT 451 (1953), RAY BRADBURY

Amerikalı spekülatif kurmaca yazarı Ray Bradbury'nin (1920–2012) en ünlü romanlarından biri olan *Fahrenheit 451* karşı ütopyacı kurgunun önemli bir örneğidir. Bilginin ve kitapların yasaklandığı bir dünyada, itfaiyeci Guy Montag kendi insanlığını ve bireyliğini yavaş yavaş yeniden keşfeder (*Fahrenheit 451*'de itfaiyeciler kitapları yakmakla görevli kişilerdir). Öykü talimatları körü körüne uygulamak ve yerleşik iktidar yapılarını sorgulamak arasındaki çatışmayı ve kitapların ve bilginin bu süregiden çatışmada oynayabileceği rolü vurgular.

> Bitişikteki evdeki bir kitap dolu bir silahtan farksızdır … Okumuş bir adamın hedefinin ne olabileceğini kim bilebilir?
>
> ***Fahrenheit 451***
> **Ray Bradbury**

SİNEKLERİN TANRISI (1954), WILLIAM GOLDING

Sineklerin Tanrısı ilk başta başarıya ulaşamasa da karşı ütopyacı, alegorik, siyasi ve satirik yazımın klasik ve temel bir metni haline gelmiştir. Öykü bir grup çocuğun ıssız bir adaya çıkmasıyla başlar ve kendi kendilerini yönetmek ve düzeni sağlamak için sarf ettikleri başarısız, şiddete dayalı ve nihayetinde vahşi çabaları anlatır. Öykü, böceklerle kaplanmış çürüyen bir domuz kafasının gölgesinde gerçekleşir; bu, kitaba adını veren Sineklerin Tanrısı'dır. Golding'in ilk romanı insan doğasının tartışmalı incelemesi, faydacı temaları ve şiddet nedeniyle sık sık eleştirilere konu olsa da, dönemin siyasi, psikolojik ve felsefi düşüncesine büyüleyici bir bakış sunar.

William Golding

Golding, 1911 yılının Eylül ayında İngiltere'de Cornwall'daki Newquay kasabasında dünyaya gelmiştir. Wiltshire'daki evlerinde bilim adamı, sosyalist ve rasyonalist olan babası Alec ve kadınların oy hakkı için mücadele eden bir aktivist olan annesi Mildred Curnoe'yle siyasi bir ortamda büyümüştür. Golding doğa bilimleri eğitiminin ardından, Oxford'da İngiliz edebiyatı eğitimi almıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Kraliyet Deniz Kuvvetlerinde görev yapmış ve ilk kurmaca eseri *Sineklerin Tanrısı*'nı 1954'te yayımlamıştır. 1993'teki ölümüne kadar yazmaya devam etmiş ve hem Booker hem de Nobel ödüllerine layık görülmüştür.

Önemli Eserleri

1954 *Sineklerin Tanrısı*
1955 *Mirasçılar*
1980, 1987, 1989 *Aşağıdaki Yangın: Deniz Üçlemesi*

YÜZÜKLERİN EFENDİSİ (1954–1955), J. R. R. TOLKIEN

İngiliz yazar ve akademisyen Tolkien (1892–1973) *Hobbit* (1937) adlı çocuk kitabını takip eden üç ciltlik eseriyle fantezi janrının yeniden gelişmesine katkıda bulunmuştur. Dünya savaşlarındaki olaylardan, Güney Afrika'daki çocukluğundan ve İzlanda ve Almanya edebiyatı üzerine çalışmalardan ilham alan Tolkien, destansı *Yüzüklerin Efendisi* öyküsünü geliştirmiştir. *Yüzük Kardeşliği, İki Kule* ve *Kralın Dönüşü*'nde kötü güçlerin orta dünyaya yayılmasını durdurmayı amaçlayan ölüm kalım mücadelesinde birden çok karakterin yolculuğu anlatılır.

PEDRO PÁRAMO (1955), JUAN RULFO

Gabriel García Márquez ve José Saramago gibi yazarlardan etkilenen Meksikalı yazar Juan Rulfo'nun (1917–86) *Pedro Páramo* adlı eseri hüzün, unutulmaz hatıralar ve derin, endişe verici ilişkilerin gerçeküstü, doğaüstü ve muammalı öyküsüdür. Doğrusal olmayan öykücülük ve olayların, rüyaların ve halüsinasyonların iç içe geçmesiyle okur anlatıcı Juan Preciado'nun

Yaşar Kemal

1923 yılında Türkiye'de, Osmaniye Gökçedam'da dünyaya gelen Yaşar Kemal zorlu bir çocukluk dönemi yaşamıştır; bu, mülksüzleştirilmiş insanların sözcüsü olmaya yönelmesinde bir etken olabilir. Çocukken bir gözünü kaybetmiş ve babasının gözleri önünde öldürülmesinin trajedisini henüz beş yaşındayken yaşamıştır. İlk olarak gazetecilik yaptığı 1950'ler ve 60'larda yazdığı kısa öyküler ve romanlarla edebi takdirle karşılaşmıştır. Ayrıca şiirler ve çocuk kitapları da yazmıştır. Kariyeri boyunca 38 edebiyat ödülüne layık görülmüş ve 1973'te Nobel'e aday gösterilmiştir. 2015'te ölmüştür.

Önemli Eserleri

1954 *Teneke*
1955 *İnce Memed*
1969 *İnce Memed 2*

yaşadığı karmaşanın içine sürüklenir. Juan, annesinin ölümünün ardından onun son arzusunu yerine getirmek için Comala adındaki hayalet kasabaya geri dönüşünü anlatır: Amacı babası Pedro Páramo'yu bulmaktır. Juan, Páramo'nun kasabadaki etkisinin boyutlarını görünce şoke olur. Anlatı ilerledikçe, Páramo öyküde Comala kasabası ve sakinleri üzerinde her türlü yaptırıma sahip olan kahraman ve antagonist olarak ortaya çıkar.

İNCE MEMED
(1955), YAŞAR KEMAL

Yaşar Kemal'in ilk romanı *İnce Memed*, uluslararası şöhrete ulaşan Türk dilindeki ilk kitaptır (*Memed, My Hawk* adıyla İngilizceye çevrilmiştir). Dört ciltlik serinin ilk kitabı, Anadolulu bir genç olan Memed'in zorlu öyküsünü anlatır. Sevgilisi Hatice'yle birlikte kötülerin elinden kaçar, sevgilisini kaybeder ve eşkıyalar arasına katılır. Hatice'nin ölümüne neden olan toprak ağasına meydan okumak için köyüne, annesinin yanına döner ve öyküsünün asıl şimdi başladığını öğrenir.

GRANDE SERTÃO: VEREDAS
(1956), JOÃO GUIMARÃES ROSA

Brezilyalı yazar João Guimarães Rosa'nın (1908–67) Güney Amerika edebiyatının önemli bir eseri olan *Grande Sertão: Veredas [The Devil to Pay in the Backlands]* eski bir paralı asker olan Riobaldo tarafından hiçbir bölüm arası içermeyen uzun ve sürekli bir öykü olarak anlatılır. Anlatıcının hayatının öyküsüdür; Brezilya'daki Minas Gerais eyaletinin taşrasında gerçek anlamda ve metaforik olarak yolları kat ederlerken onun taraf değiştiren çiftçiler ve diğer eşkıyalarla ve şeytanın kendisiyle karşılaşmasını anlatır.

ULUMA VE DİĞER ŞİİRLER
(1956), ALLEN GINSBERG

Amerikalı şair Ginsberg'ün (1926–97) ilk ve en önemli şiir seçkisi ve Beat Kuşağı hareketindeki en etkili eserdir. Diğer şiirlerin yanı sıra destansı "Uluma" şiirini içeren seçki, ham ve duygusaldır ve de tüketici kapitalizmi, homofobi, ırkçılık ve ABD'deki kültürel hegemonyayı açıkça kınar. Kitabın yayımcısı müstehcenlikle yargılansa da kitaba duyulan talebi artırmak ve hem ABD'de hem de tüm dünyada satışları patlatmak dışında hiçbir sonuç vermeyen bu davayı kazanmıştır.

DOKTOR JİVAGO
(1957), BORIS PASTERNAK

Rus yazar Pasternak'ın (1890–1960) uluslararası beğeni kazanan romanı Doktor Jivago, 1905 Devrimi ve I. Dünya Savaşı arasında Rus Komünist Partisinin düşündürücü bir incelemesidir. Rus hükümeti tarafından sansürlendiği için İtalya'da yayımlanmak zorunda kalmıştır; Rus hükümeti Pasternak'a verilen Nobel Ödülünü de geri çevirmiştir. Öykü, Yuri Jivago'nun merkezde yer aldığı birçok karakter aracılığıyla anlatılır; karakterler ülkelerinin yeni siyasi gerçekliğine uyum sağlamaya çalışır. Rejimin uyumu empoze etmeye dönük hatalı çabaları, sosyalist idealleri yanlış okumasını ve karakterlerin komünist Rusya'nın yabancılaşma, yalnızlık ve soğukluğuyla başa çıkma ve bunların üstesinden gelme mücadelesini anlatır.

KISKANÇLIK
(1957), ALAIN ROBBE-GRILLET

Robbe-Grillet'in (1922–2008) deneysel bir Fransız *nouveau roman*'ı (yeni roman) olan *Kıskançlık* anlattığı olaylarda varlığı ima edilse de aslında var olmayan bir anlatıcı içerir. Kıskançlık yüzünden karısını bir tür pencere olan "jaluzi"den gözetler. Bu sahneler birçok kez tekrarlanır, sadece bazı ayrıntılar değişir. Muğlak ve parçalı olan eser, yazarın roman formuyla yaptığı denemelerin bir örneğidir; okuyucu öyküyü kendi başına yorumlamaya bırakılır.

> Servise başlar: Konyak … daha sonra sora ve en sonunda da ortalarında gümüş iğne demetleri olan üç şeffaf buz küpü.
>
> ***Kıskançlık***
>
> **Alain Robbe-Grillet**

BAY BISWAS'IN EVİ
(1961), V. S. NAIPAUL

Trinidad doğumlu İngiliz yazar Naipaul'un (1932–) uluslararası şöhrete ulaşan ilk romanı *A House For Mr Biswas [Bay Biswas'ın Evi]* yazarın Karayipler'deki çocukluk deneyimlerinden faydalanır. Mohun Biswas, ailesine bir yuva sunmak ve zorba akrabalarından kaçmak için kendi evine sahip olmaya çalışır. Kitap sömürgeciliğin eşitsizliklerini ortaya koyar ve bireysel hayat ve aile hayatı arasındaki gerilimleri gözler önüne serer.

SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ
(1962), AHMET HAMDİ TANPINAR

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901–62) *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü doğduğu ülke olan Türkiye'deki birçok gözleminin temelinde modern yönetim prosedürlerindeki aşırı bürokrasinin bir eleştirisi olarak kaleme almıştır. Türk dilindeki bu önemli roman, kahramanının (ayrıca etkileşim halinde olduğu ikincil kahramanların) Avrasya'nın savaş sonrası gerçekliğine uyum sağlama ve modern zamanların değişen doğasıyla barışma çabalarını anlatır.

İVAN DENİSOVİÇ'İN BİR GÜNÜ
(1962), ALEKSANDR SOLJENİTSİN

Doğduğu ülke olan Rusya'daki totaliter yönetimi aktif bir biçimde eleştiren Soljenitsin (1918–2008) bu ilk edebi eserini Stalin'in yönetimini açıkça kınamak için kaleme almıştır. Kitap yanlışlıkla çalışma kampına gönderilen bir mahkûm olan Ivan Denisoviç'in hayatındaki bir günü ve maruz kaldığı cezalar, zorluklar ve dehşetin doğasını anlatır. Temeldeki mesaj ise her gün beraber çalışarak hayatta kalmayı başarabilen mahkûmlar arasındaki dayanışma, bağlılık ve insanlıktır.

GUGUK KUŞU
(1962), KEN KESEY

Amerikalı yazar Kesey'in (1935–2001) *Guguk Kuşu* eseri, Oregon'daki bir akıl hastanesinde geçen ve yazarın benzer bir kurumda çalışırken yaşadıklarını temel alan bir romandır. Roman çoğu yerde takdir toplamasına rağmen yasaklarla da karşılaşmıştır. Kesey'in en çok tanınan eseri olan Guguk Kuşu, ruhsal tedavi sisteminde hastalardan personele tüm bireylerin gerisindeki insanlığı ve bazı durumlarda acımasızlığı vurgular. Genellikle hem bu tür kurumların hem de Amerikan toplumundaki diğer kontrol sistemlerinin bir eleştirisi olarak görülür.

OTOMATİK PORTAKAL
(1962), ANTHONY BURGESS

Burgess (1917–93) karşı ütopyacı romanında 1960'larda Britanya'daki değişen gençlik kültürlerine ilişkin gözlemlerini rahatsız edici uçlara taşır. Okuyucu genç anlatıcı Alex'in "ultra şiddet" içeren eylemlerini, ahlaksızlığını ve uyuşturucu kullanımını takip eder. Bunlar hem İngilizce hem de "Nadsat" adı verilen Rusçadan etkilenmiş gençlik argosuyla anlatılır. Otoritelerin akıl sağlığı açısından her ne pahasına olursa olsun deneysel bir tiksinti terapisi uygulayarak Alex'i ıslah etme çabaları da açıklanır; 1980'lere kadar Amerika'daki baskılarda yer almayan son bölüm Alex için bir kurtuluş yolu gösterir. Satirik roman, Stanley Kubrick'in 1971'deki olağanüstü başarılı ve aynı ölçüde tartışmalı sinema uyarlamasına konu olmuş ve film, kitabın popülerliğini ve duyulan ilgiyi artırmıştır.

> Yalnızca iyilik veya yalnızca kötülük yaparsa, otomatik portakal olabilir … renkli ve sulu olan güzel bir organizma, ama … yalnızca bir otomatik oyuncak, Tanrının veya İblisin elinde.
>
> ***Otomatik Portakal***
>
> **Anthony Burgess**

ARTEMIO CRUZ'UN ÖLÜMÜ
(1962), CARLOS FUENTES

Meksikalı yazar Fuentes'in (1928–2012) *Artemio Cruz'un Ölümü* adlı eseri, Latin Amerika edebiyatının uluslararası alanda daha çok adını duyurmasına katkıda bulunan romanlardan biridir. Kurgusal ana karakteri Artemio Cruz'un ölüm yatağındayken hayatını hatırlamasını konu alır. Cruz'un hatıraları aracılığıyla okuyucu onun açgözlü ailesini, baskıcı rahibi ve fazla sadık olmayan yardımcısıyla beraber Meksika tarihinin altmış yılını hatırlar; ülkenin dış politikası, yozlaşma ve ihanetleri kapsayan siyaset ve din konularını yeniden değerlendirir.

SIRÇA FANUS
(1963), SYLVIA PLATH

Amerikalı şair Sylvia Plath'ın (1932–63) yarı otobiyografik romanı *Sırça Fanus* yazarın hayatındaki olayları anlatır ve ilk başta bir mahlas kullanılarak yayımlanmıştır. Romanın kahramanı Esther bir yaz New York'taki ünlü bir dergisinde staj yaparken birçok kez geçmiş hayatını hatırlar. Bir kadın olarak kendi kimliğini arayan Esther'in ruh hali gittikçe kötüye gider ve sonunda bir akıl hastanesine kapatılarak elektroşok terapisiyle tedavi edilir.

> Kendimi çok durgun ve çok boş hissettim ... etraftaki gürültü patırtının ortasında donuk bir biçimde ilerlerken.
>
> ***Sırça Fanus***
> **Sylvia Plath**

KAHRAMANIN ZAMANI
(1963), MARIO VARGAS LLOSA

Nobel ödüllü Perulu yazar Mario Vargas Llosa'nın (1936–) yoğun bir biçimde sansüre uğrayan ilk romanı *La Ciudad y Los Perros [Kahramanın Zamanı]* deneysel bir kurgudur. Birden çok perspektif ve doğrusal olmayan, karmaşık bir kronoloji kullanan öykü, Lima'da gerçek bir askeri akademide geçer. Askeri okul öğrencilerini eğitmek için kullanılan teknikleri, öğrencilerin empoze edilen otorite yapılarını hiç sorgulamayan veya onlara hiçbir zaman karşı çıkmayan sadık, sessiz, hiper-maskülen makinelere dönüştürülmesini anlatır. Bu uygulamalar yalnızca askeri akademinin sorunları değil, daha genel askeri yapıların ve Peru'da 1930'lardan 1980'lere kadar yaşandığı gibi kontrolü sağlamak için askeri güce bel bağlayan bir devletin sorunları olarak görülür. Yetkililer komşu ülke Ekvador'un Peru ulusunu karalamak için kurduğu bir komplo olarak gördükleri bu romanın yayımlanmasını engellemeye çalışmıştır.

49 NUMARALI PARÇANIN NİDASI
(1966), THOMAS PYNCHON

Spekülatif kurmaca yazarı New Yorklu Pynchon (bakınız sayfa 296) tarafından yazılan bu kısa roman, postmodern kurmaca ve psikanalizin hem önemli bir örneği hem de sert bir parodisi olarak görülmüştür. Oedipa Maas'ın biri gerçek ("Thurn und Taxis"), diğeri kurgusal ("Trystero") iki posta şirketi arasındaki yüzyıllardır süren düşmanlığa dayalı dünya çapında bir kompleyu ortaya çıkarmasını anlatır. Kitabın metni popüler müzik, edebiyat ve sanata kültürel ve sosyal referanslarla doludur.

GENİŞ GENİŞ BİR DENİZ
(1966), JEAN RHYS

Dominik doğumlu İngiliz yazar Jean Rhys'in (1890–1979) etkili romanı *Geniş Geniş Bir Deniz*, erkekler ve kadınlar arasındaki ilişkiler başta olmak üzere iktidar ilişkileri üzerinden feminist ve post-kolonyal temaları inceler. Charlotte Bronte'nin *Jane Eyre* (1847) romanının ön bölümü niteliğindeki öykü, Avrupalı yerleşimcilerin soyundan gelen Antoinette'nin Jamaika'daki sorunlu hayatını anlatır. İngiliz kocası tarafından kontrol edilir, bastırılır ve daha sonra da deli olduğu gerekçesiyle dışlanır ve Bertha adıyla İngiltere'ye yerleşmeye zorlanır.

> Birbirimize baktık, benim yüzümde kan, onunkinde gözyaşları vardı. Sanki kendimi görüyordum. Tıpkı bir ayna gibi.
>
> ***Geniş Geniş Bir Deniz***
> **Jean Rhys**

USTA İLE MARGARİTA
(1966–67), MIKHAIL BULGAKOV

Rus yazar Bulgakov (1891–1940) tarafından 1928 ve 1940 yılları arasında yazılan, ama neredeyse 30 yıl

sonra yayımlanabilen *Usta ile Margarita*, 1930'ların Moskova'sında ve baş karakter "Usta" tarafından anlatılan roman içindeki romanda İsa'nın döneminde Kudüs'te geçer. Her iki öykü çizgisinde de kitap dini inançların tarihsel bir doğrulaması, aşırı bürokratik kuralların bir eleştirisi veya Sovyet yetkililerinin bir hicvi olarak okunabilir: Şeytanın anarşik, ama bilge tezahürü Profesör Woland ve şeytani arkadaş çevresi bunda katalizör işlevi görür.

GECE ORDULARI
(1968), NORMAN MAILER

Gazeteci, oyun yazarı, romancı ve film yapımcısı Norman Mailer'ın Pulitzer ödüllü romanı *Gece Orduları*, edebiyat alanında kurmaca dışı yaratıcı eserlerin yükselişi ve kabulünde önemli bir rol oynamıştır. 1967'de Washington, DC'deki Vietnam Savaşı karşıtı mitingin tarihselleştirilmiş, siyasi, gazeteciliğe özgü bir anlatımını öz-düşünüm, romanlaştırma ve konuyla ve yazarın kendisiyle ilgili kişisel düşüncelerle harmanlar.

MEZBAHA NO: 5
(1969), KURT VONNEGUT

Amerikalı yazar Vonnegut'un (1922–2007) *Mezbaha No: 5* romanı spekülatif kurmaca ve gerçeküstü siyasi satirin önemli bir örneğidir. Zamanda yolculuğu ve paradoksları, yabancı yaratıkları ve Dresden'deki bombardıman da dahil olmak üzere yazarın II. Dünya Savaşı sırasındaki görevine ilişkin yarı otobiyografik notları harmanlar. Sonuçta savaşın dehşeti, yayımcılık endüstrisi ve edebiyatın statüsünün bir eleştirisi ve ölüm ve ölümlülük hakkında anlayışlı, neredeyse komik bir düşünmedir.

FRANSIZ TEĞMENİN KADINI
(1969), JOHN FOWLES

İngiliz yazar John Fowles'ın (1926–2005) popüler ve çok takdir toplayan romanı *Fransız Teğmenin Kadını* genellikle postmodern tarihsel kurmaca olarak nitelendirilir. Doğa bilimci Charles Smithson ve eski bir mürebbiye olan Sarah Woodruff'ın öyküsünü Viktorya dönemi romanslarını yorumlayan bir tarzda anlatır; cinsiyet sorunları, tarih, bilim ve din gibi konuları işler. Bir karakter haline gelen anlatıcı, öykündüğü metinlerin doğrusal anlatısını bozarak öyküde birden çok olası sona imkân tanır.

KAFESTEKİ KUŞ NEDEN ŞAKIR, BİLİRİM
(1969), MAYA ANGELOU

Pulizter ödülü sahibi bir yazar ve aktivist olan Afro-Amerikalı Maya Angelou'nun (1928–2014) yedi ciltlik otobiyografinin ilk kitabı olan *Kafesteki Kuş Neden Şakır, Bilirim* yazarın ırkçılığın şiddetine değişen tepkilerini ortaya koyar. Güçlü ve etkili bir edebi eser olmasının yanı sıra Angelou'nun 3 yaşından 16 yaşına kadar kaldığı Arkansas'taki yıllarının içten bir anlatımıdır. Çocukluk, travma ve annelik sorunlarını ele alır ve kişinin kendine inancının ve edebiyat ve yazılı sözün gücünü ifade eder.

KARGA
(1970), TED HUGHES

Genellikle İngiliz şair Ted Hughes'in (1930–98) en önemli seçkisi olarak nitelendirilen *Karga*, Amerikalı ressam Leonard Baskin'in çizimlerinden ilham almıştır. Şiirlerden bazıları geleneksel tarzdayken, bazıları daha deneysel formlara bürünür. Seçki, Karga karakterini takip ederek dünya mitolojileri ve dinlerinden unsurları süregelen bir epik hikâyede birleştirir. Hughes 1969'da sevgilisi Assia Wevill'in intiharının ardından yazmaya devam edemediği için hikâye yarıda kalsa da bu iddialı seçki mitoloji ve doğal dünya hakkında dikkate değer bir felsefi ve edebi incelemedir.

Norman Mailer

1923'te ABD, New Jersey'de dünyaya gelen Mailer, New York'ta büyümüştür. Henüz 16 yaşındayken Harvard Üniversitesine kaydolmuştur. İlk başta havacılık mühendisliği eğitimi alsa da çok geçmeden yazmaya ilgi duymuştur. 1941'de öykülerinin biriyarışmada birinci seçilince ciddi bir biçimde yazmaya yönelmiştir; önemli bir edebi eser üzerinde çalıştığı gerekçesiyle askerlik görevini tecil etmeye çalışsa da başarılı olamamıştır. İlk romanı *Çıplak ve Ölü* (1948) Filipinlerdeki savaş deneyimini temel alır. 1955'te *The Village Voice* adındaki siyasi sanat dergisinin kurucuları arasında yer almıştır. Kültür yorumcusu ve eleştirmeni olan Mailer aynı zamanda Lee Harvey Oswald ve Marilyn Monroe biyografileri yazmıştır. Yaratıcı kurmaca dışı eserleri, siyasi aktivizmi ve iki Pulitzer ödülü şöhretini sağlama almıştır. 2007'de ölmüştür.

Önemli Eserleri

1957 "Beyaz Zenci"
1968 *Gece Orduları*
1979 *Celladın Şarkısı*

ÇAĞDAŞ EDEBİY

1970–GÜNÜM

Ş

AT

ÜZ

1968

Ay'a ilk kez ayak basılmadan bir yıl önce **Apollo 8 insanlı uzay gemisinden** çekilen "Earthrise" fotoğrafı gezegenimizin ikonik bir görüntüsü haline gelir.

1973

Thomas Pynchon'ın uzun ve karmaşık romanı *Yerçekiminin Gökkuşağı*, **bilim ve felsefeyi** yüksek ve alçak kültürün öğeleriyle birleştirir.

1976

Çin'in komünist lideri Başkan Mao Zedong'un ölümü 1966'da başlayan **Kültür Devriminin sonunu getirir.**

1979

Italo Calvino'nun postmodern romanı *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu*'da bazı **pasajlar ikinci tekil şahıs** ("sen" veya okuyucu) kullanılarak yazılır.

1981

Salman Rushdie'nin *Geceyarısı Çocukları* romanı, Hindistan'ın parçalanmasını büyülü gerçekçilik tarzında anlatır.

1987

Toni Morrison, Sevilen romanında **köleliğin psikolojik etkilerini** inceler.

1989

Berlin Duvarının yıkılması Soğuk Savaş'ın sonunu simgeler.

1990

St. Lucialı şair Derek Walcott, Homeros'un *İlyada*'sını **post-kolonyal bir ortamda** yeniden yorumlayan *Omeros*'u yayımlar.

20. yüzyılın sonuna doğru dünya gittikçe daha küçük bir yer haline gelmiştir. Ulaşım ve iletişim başta olmak üzere teknolojik ilerlemelerin artan hızı, ticaretin ve kültürlerin daha önce görülmemiş ölçekte küreselleşmesini beraberinde getirmiştir. Siyasi değişimler, özellikle de Doğu Avrupalı komünist blok ülkelerinin özgürleşmesi ve Demir Perdenin kalkması sürekli gelişen uluslararası bağları teşvik etmiştir.

Aynı zamanda dünyanın dört bir yanında uluslar kendi ayırt edici post-kolonyal kültürlerini geliştirdikçe Avrupa ve Kuzey Amerika çok kültürlülükten etkilenmeye başlamış ve Batı kültürünün dünyanın geri kalanı için bir ölçüt teşkil edemeyeceği anlaşılmıştır.

Bu, Avrupa imparatorluklarından bağımsızlığını kazanan uluslarda dünyaya gelen ilk yazar kuşağının olgunlaştığı dönemdir. Birçok yazar, Güney Amerikalı bazı yazarların bir tarz olarak benimsediği postmodernizmin yeni tekniklerini ve özellikle de büyülü gerçekçilik janrını takdir etmiştir. İngiliz dili her şeye rağmen edebiyat dünyasına egemen olmayı sürdürmüş ve post-kolonyal edebiyatın ilk dalgasında eski Britanya İmparatorluğundan yazarlar ön plana çıkmıştır.

Yeni Ulusal Sesler

Hindistan, İngiliz dilinde yazan ve bağımsızlık ve bölünmenin ardından yeni Hindistan'ın deneyimlerini betimleyen Salman Rushdie ve Vikram Seth gibi yazarlar çıkarmıştır. İmparatorluğun diğer eski ileri karakollarında da yerel sesler ortaya çıkmıştır: Karayipli şair Derek Walcott ve romancı V. S. Naipaul da bunların arasındadır. Kanada, Avustralya ve Güney Afrika gibi İngiltere'den çok sayıda insanın yerleştiği ülkelerde yazmanın üzerindeki İngiliz etkisi zayıflamış ve bu uluslara özgü edebiyat ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kültür Devriminin yol açtığı altüst oluşun ardından modern Çin'de ve 38. paralele göre otoriter kuzey ve liberal güney olmak üzere ikiye bölünen Kore'de yazarlar ulusal bir kimlik yerleştirmeye çalışırken Doğu Asya'da da yeni yazma tarzları ortaya çıkmıştır.

Çok Kültürlülük

Avrupa kültürü eski kolonilerindeki tekelini yitirirken, dünyanın dört bir yanından gelen çok sayıdaki göçmenden de etkilenmiştir. Avrupa'daki birçok şehir, sadece

1993 — Vikram Seth'in uzun romanı *Münasip Bir Koca*, bağımsızlıktan sonra **Hindistan'daki iç çatışmaları** dört aile üzerinden inceler.

1995 — Portekizli yazar José Saramago, alegorik romanı *Körlük*'te hayali bir salgının ardından yaşanan **toplumsal karmaşayı** açıklar.

1999 — J. M. Coetzee'nin *Utanç* romanı **apartheid sonrası Güney Afrika'da** bir profesörün itibarını yitirmesini anlatır.

2000 — Zadie Smith'in *İnci Gibi Dişler* romanı **20. yüzyıldaki çok kültürlü Londra'da** iki ailenin öyküsünü anlatır.

2000 — Margaret Atwood'un **Gotik kurguya yeni bir yön veren** *Kör Suikastçı* romanında aşk, kıskançlık ve ihanet işlenir.

2001 — Jonathan Franzen'in *Düzeltmeler* romanı ABD'nin ortabatısında **geleneksel bir ailenin gizli işlevsizliğini** inceler.

2001 — Hwang Sok-yong'un *Misafir* adlı romanı **Kore Savaşındaki** fanatik düşmanlık ve iç kargaşanın sonuçlarını konu edinir.

2001 — Teröristler üç yolcu uçağıyla Pentagon'a ve New York'taki **Dünya Ticaret Merkezinin "ikiz kulelerine"** saldırır.

2005 — Jonathan Safran Foer, *Aşırı Gürültülü ve İnanılmaz Yakın* adlı romanında **11 Eylül saldırılarına** ışık tutmak için çeşitli deneysel teknikler kullanır.

yeni bir hayat ve daha iyi yaşam standartları arayan insanları değil aynı zamanda Avrupa'yı entelektüel bir merkez olarak görmeye devam eden yazarlar ve sanatçıları da çekerek kozmopolit merkez haine gelmiştir.

İronik bir biçimde Rushdie, Seth ve Naipaul gibi kendi ülkelerinde edebi bir tarzın yerleşmesine katkıda bulunan birçok yazar İngiltere'ye yerleşmeyi tercih etmiş ve birçoğu Hindistan alt kıtası, Afrika, Karayipler ve başka yerlerden göçenlerin soyundan gelen genç yazarlara ilham olmuştur. Bu yazarlar çok kültürlü şehirlerde yaşamanın karmaşık deneyimlerini betimlemiştir; Zadie Smith göçmenlerin İngiliz toplumuna entegrasyonunu incelemiştir. ABD'de ise ırk ve kültürel asimilasyon sorunları daha uzun bir tarihe sahiptir. Amerikan toplumu uzunca bir süredir Avrupalı yerleşimcilerinin yurtlarını model almıştır, ama Afro-Amerikalı nesil arasında tamamen ayrı bir kültür gelişmiştir. Yurttaşlık Hakları Hareketinin siyasi hedeflerinin birçoğuna ulaşıldıktan sonra bile ırksal gerilimler varlığını sürdürmüş ve bu durum Toni Morrison gibi yazarların aracılığıyla ayrı bir literatürde kendini göstermiştir.

Uluslararası Edebiyat

Yeni ulusal seslerin gelişmesiyle beraber, dünya çapında postmodern biçimsel tekniklerin benimsenmesi eğilimi çağın edebiyatının büyük bir kısmına uluslararası bir cazibe kazandırmıştır. 1960'ların karşı kültürü "ciddi" ve "popüler" kültür arasındaki engelleri yıkarken, gelişen bilgiişlem ve iletişim teknolojileri Amerikalı yazar Thomas Pynchon'un *Yerçekiminin Gökkuşağı* adlı romanı gibi romanlara ilham vermiştir. Büyülü gerçekçilik yaygın bir biçimde kabul gören bir janr haline gelirken, José Saramago'nun alegorik hicvi ve Italo Calvino'nun metakurgusunda olduğu gibi yeni yazım eski formlardan yararlanmaya devam etmiştir.

İngilizce dünyanın dört bir yanındaki insanların ikinci dili olurken, birçok roman çeşitli dillere çevrilmiştir. Modern okurluk uluslararasıdır ve artık bölgesel sınırların içine hapsolmayan yazarlar modern toplumun işlevsizliği ve terörizm tehdidi gibi küresel rezonansa sahip görüşler ve sorunları işlemeye daha çok yönelir.

TARİHİMİZ SON ANLARIN TOPLAMIDIR

YERÇEKİMİNİN GÖKKUŞAĞI (1973), THOMAS PYNCHON

KISACA

YAKLAŞIM
Ansiklopedik Roman

ÖNCE
1851 Herman Melville'in *Moby-Dick* romanı, ilk önemli ansiklopedik Amerikan romanıdır.

1963 Thomas Pynchon'ın ilk romanı V. panaromik ve bilgiyle yüklü kapsamıyla *Yerçekiminin Gökkuşağı*'nı haber verir.

SONRA
1996 Amerikalı yazar David Foster Wallace'ın bağımlılık, ailevi ilişkiler, tenis, eğlence, reklamcılık, Quebec'in ayrılıkçılığı ve film teorisini işleyen ansiklopedik romanı *Sonsuz Jest* 388 son not içerir.

1997 Amerikalı yazar Don DeLillo'nun beyzbolu –özellikle de bir beyzbol topunu– merkezine oturtan *Yeraltı* adlı karmaşık romanı 1950'lerden 1990'lara uzanır ve hem kurgusal hem de tarihsel karakterleri içerir.

"Ansiklopedik roman" terimi, bilimden sanat ve tarihe çok çeşitli konularda uzmanlaşmış bilgiler içeren geniş, karmaşık kurmaca eserler için kullanılır. Ansiklopedik roman, ustaca bir hayal gücüyle doğrusal öykücülüğün ulaşamayacağı kurgusal bir dünya yaratmayı amaçlar. Herman Melville, *Moby-Dick* romanında diğer şeylerin yanı sıra İncil ve Shakespearyen referanslar, balinalar hakkında bilgiler ve bir geminin güvertesindeki hayatın gerçekçi betimlemelerini birleştirmiştir. Thomas Pynchon, II. Dünya Savaşının sonunda geçen *Yerçekiminin Gökkuşağı [Gravity's Rainbow]* romanında savaş zamanındaki gizli operasyonları pop kültürü, gerçeküstücülük, sapkın erotizm, roket bilimi ve matematikle bir araya getirir.

Determinizm ve Düzensizlik

Zamanda değişiklikler ve yaklaşık 400 karakter barındıran çok karmaşık bir olay örgüsüne sahip olan roman, müthiş bir bilginlik gösterisidir. Paranoya, determinizm, ölüm ve entropi (termodinamikte sürekli düzensizliğe gidiş olgusuna işaret eden terim) temalarını işler.

Thomas Pynchon

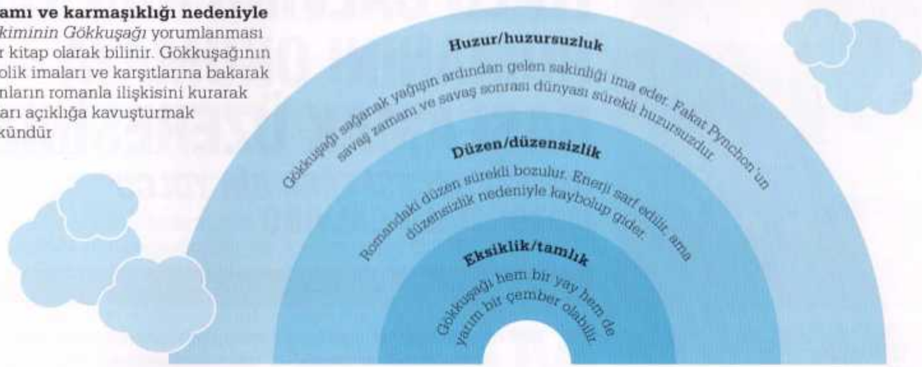
1937'de New York, Long Island'da dünyaya gelen Thomas Pynchon, ABD'nin Massachusetts eyaletindeki Springfield'in kurucusunun soyundan gelir. Pynchon liseye Oyster Bay'da gitmiş ve Cornell Üniversitesinde fizik mühendisliği eğitimi almıştır. Fakat mezun olmadan önce okuldan ayrılarak Amerikan Donanmasında görev yapmıştır. İngiliz dili eğitimi için Cornell'e dönmüştür. 1960'ların başında Pynchon, Seattle'daki Boeing'de teknik yazar olarak çalışmıştır. İleride *Yerçekiminin Gökkuşağı* romanı başta olmak üzere kurgularında buradaki deneyimlerinden yararlanmıştır. California'ya taşınmadan önce Meksika'da biraz zaman geçirmiştir. *Yerçekiminin Gökkuşağı*'ndan sonra kurgusu biçemsel olarak daha az meydan okuyucu, daha çok insancıl ve siyasi hale gelmiştir. Pynchon özel hayatını saklı tutması ve medyada yer almaktan utanmasıyla da tanınır.

Önemli Eserleri

1966 *49 Numaralı Parçanın Nidası*
1984 *Slow Learner* (öyküler)
2006 *Against the Day*
2013 *Bleeding Edge*

Ayrıca bkz: *Moby-Dick* 138–45 ▪ *Sefiller* 166–67 ▪ *Savaş ve Barış* 178–81 ▪ *Ulysses* 214–21 ▪ *Madde 22* 276 ▪ *Sonsuz Jest* 337

Kapsamı ve karmaşıklığı nedeniyle *Yerçekiminin Gökkuşağı* yorumlanması zor bir kitap olarak bilinir. Gökkuşağının sembolik imaları ve karşıtlarına bakarak ve bunların romanla ilişkisini kurarak temaları açıklığa kavuşturmak mümkündür.

Kitaptaki merkezi simge, hem aşkınlığı hem de korkutucu, bilinmeyen bir geleceği simgeleyen Alman V-2 roketidir. Kitabın açılış sözcükleri Londra'yı vuran bir V-2 roketinin sesini betimler: "Gökyüzünü bir çığlık kaplar." Simetrik bir biçimde romanın sonunda bir roket infilak etmek üzeredir. Bu ikisinin arasında, sayısız olay örgüsü ve alt olay örgüsünde karakterler paranoya ve ölüm korkusunun çoğu zaman kara mizahla sunulduğu çok umulmadık senaryoya sürüklenir.

Kitabın ana olay örgüleri, çeşitli karakterlerin 00000 numaralı bir V-2 roketinin sırrını açığa çıkarma arayışı etrafında döner. Amerikalı asker Tyrone Slothrop, bu karakterlerden biridir. Slothrop'un Londra'daki cinsel ilişkileri tam da V-2 roketlerinin düşeceği yerlerde gerçekleşir. Slothrop daha sonra çift taraflı çalışan bir ajan olan Katje adında Hollandalı bir kızı ona saldırmaya koşullanmış bir ahtapottan kurtarır. Ahtapot, çocukken Slothrop üzerinde Pavlovcu deneyler gerçekleştiren ve 00000 numaralı roketteki bir kapsülün imal edilmesinde kullanılan "erotik" plastiğin mucidi olan Laszlo Jamf tarafından eğitilmiştir. Roket ateşlendiğinde genç yaştaki Gottfried kapsülün içine bağlanır: Gottfried onu kurban ederek ölümlülüğünü aşmaya çalışan kitabın bir Nazi olan baş kötü karakterinin seks kölesidir.

Bu tür tuhaf sahneler, bilim ve felsefeye yapılan göndermeleri de içeren bolca fikre yer verir. Slothrop gibi okuyucu da anlamı bulmaya çalışır.

Paranoyakça Gerçeği Aramak

Romanın belli bir noktasında, hayatlarımızı anlamlandırabileceğimiz bilimsel, mistik, dini veya politik tüm sistemlerin paranoyakça olduğu söylenir. İnsanların tüm rasyonelleştirme çabalarına karşın Pynchon belki de gerçek paranoyanın tam da bu türden bir dünya görüşünde yattığı düşüncesiyle olayların gizemli yasalara göre gerçekleştiği karmaşık bir gerçeklik sunar.

"The Secret Integration" (1964) adlı kısa öyküsünde hayali bir siyah arkadaşa sahip olan beyaz öğrenciler yetişkinlerin ırkçılığını deneyimler ve bunun ardından düşleri "bir daha hiçbir zaman tamamen güvende olamaz." Yerçekiminin Gökkuşağı buna paralel bir masumiyet kaybının geniş bir ölçekte izini sürer ve Pynchon kendisinin ustaca işlenmiş kurgusal kara büyüsünün ardından okuma sürecinin hiçbir zaman tamamen güvenli olamayacağı fikrinden şüphesiz keyif almıştır.

V-2 roketi, bolca kaos, sapkınlık ve paranoyanın beraberinde bir roket üretme projesini konu edinen *Yerçekiminin Gökkuşağı*'nda önemli bir yer tutar.

ITALO CALVINO'NUN YENİ ROMANINI OKUMAYA BAŞLAMAK ÜZERESİNİZ

BİR KIŞ GECESİ EĞER BİR YOLCU (1979), ITALO CALVINO

KISACA

YAKLAŞIM
Metakurgu

ÖNCE
1615 İspanyol yazar Miguel de Cervantes'in *Don Kişot* romanının ikinci kısmında, esere adını veren kurgusal kahraman kendisi hakkında yazılan ilk kısmın farkındadır.

1759 Anglo-İrlandalı romancı Laurence Sterne'nin kurgusal otobiyografisi *Tristram Shandy* öylesine çok konu dışı söz içerir ki yazar III. Cilt'e kadar doğmaz.

1944 Arjantinli yazar Jorge Luis Borges'in *Ficciones* adlı eseri, bir dizi muammalı ve büyüleyici kısa öyküde kurgunun doğasıyla oynar.

SONRA
1987 Amerikalı yazar Paul Auster'ın *New York Üçlemesi* polisiye roman formuna yenilik getirir ve okuyucunun bu janrın kinayelerini sorgulamasını sağlar.

Metakurmaca terimi, ilk olarak Amerikalı yazar William H. Gass tarafından 1970'de kullanılmıştır ve yazarların bir dizi edebi araç kullanarak kurmaca ve gerçekliğin nasıl iç içe geçtiğine dikkat çektiği, böylece metnin yapılandırılmış bir eser, yazarın bir ürünü olduğunu vurguladığı kurgusal bir yazı formuna işaret eder. Büyük ölçüde postmodern yazarların kurgusuyla ilişkilendirilse de önceki çağlardan da birçok örneği bulunur: 17. yüzyılda Cervantes'in destanı *Don Kişot* ve 18. yüzyılda Laurence Sterne'nin eğlencesi *Tristram Shandy* bunların arasındadır.

Romanlar ve bakış açıları hakkında bir roman olan Calvino'nun eseri, farklı çağdaş kurmaca janrlarına ait hayali kitaplardan yapılan alıntıları birleştirir; bu 10 kitabın adları tam bir cümle oluşturur.

Ayrıca bkz: *Don Quixote* 76–81 ▪ *Ficciones* 245 ▪ *Seksek* 274–75 ▪ *Fransız Teğmenin Kadını* 291 ▪ *Geceyarısı Çocukları* 300–05

Italo Calvino'nun *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu* romanı, geleneksel anlatı formlarına meydan okumakla kalmayıp okuyucuyu aktüel okuma sürecini sorgulamaya davet eden büyüleyici anlatı örgüsüyle metakurmaca romanın en iyi modern örneklerinden biri olarak kabul edilir.

Metakurgusal metinlerin en iyi örneklerinde görüldüğü gibi, *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu* romanının açılış sözleri "öyküye" gerçekten başlamadan önce okuyucudan bir hazırlık sürecinden geçmesini ister: "Italo Calvino'nun yeni romanı *Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu*'yu okumaya başlamak üzeresiniz. Gevşeyin. Odaklanın. Diğer bütün düşüncelerinizi bir kenara bırakın. Çevrenizdeki dünyayı unutun."

Calvino'nun ilk cümledeki öz-yansıtması tipik bir metakurgusal araçtır. İlk bölümün yarısı, "sizi" bu kitabı okuma görevine hazırlayan bir rehberdir; bu bir ölçüde büyüleyici bir dünyadır –Jorge Luis Borges'in eserinin metakurgusal oyunbazlığını anımsatır– adeta Calvino'nun okuyucuların bu kitabı okurken zihinlerinde işleyen süreçlere ilişkin bilgisi vardır.

Kurgular Fantezisi

Bu meditasyon tarzındaki başlangıcın ardından Calvino okuyucuyu görünüşte daha geleneksel bir anlatı örgüsünün içine çeker. Bir karakter ("sen") kitap okumaya başlar, ama çeşitli nedenlerden dolayı buna devam edemez; kitapları bitirme arayışında bir kadın okuyucuyla karşılaşır ve ona âşık olur. Tüm kitapların yalan ve anlamsız olduğunu gösteren bir komployu keşfeder. Bu çok tuhaf anlatı öyküsü, metakurgusal düşünmeyle daha da parçalanır; okuyucu kitaba gösterdiği reaksiyon hakkında sorgulanır ve dolayısıyla romanın başkahramanlarından biri olmaya çağırılır.

Roman boyunca özgün bir yapısal form kullanılır. Her bölüm iki parçaya ayrılır; ilki ikinci tekil şahıs ("sen") kullanılarak yazılır ve okuma sürecinin kendisiyle ilgilidir ve yeni bir kitabın başlangıcı olan ikinci kısım görünüşe göre asıl anlatıdır. Calvino'nun 1968'de katıldığı yeni ve iddialı edebi formlarla denemeler yapan Fransız yazarlar grubu Oulipo'nun etkisi, bu yapısal koşullarda bariz bir biçimde görülür.

Anlatı Labirenti

Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu okuyucuyu var olmayan kurgusal eserlerin hayali yazarlarıyla, uydurulmuş biyografilerle ve hatta icat edilmiş ülkelerle tanıştırır; tüm bunlar metakurgunun yaygın özellikleridir. Okuyucu eksantrik postmodern oyunlardan keyif alan usta bir öykücü tarafından bir anlatı labirentinin içine çekilir. Deneyim tek kelimeyle büyüleyicidir.

> İnsan bir başkasının mevcut olduğu halde bile tek başına okur.
> ***Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu***

Italo Calvino

Italo Calvino, 1923'te Küba'da dünyaya gelmiştir ve henüz iki yaşındayken annesi ve babasıyla onların doğdukları ülke olan İtalya'ya gitmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Turin'de bulunan Calvino İtalya Direnişine katılmış ve savaşın sonunda gazeteciliğe dönüp *L'Unità* adındaki komünist gazete için çalışmıştır. Savaştan çok da uzun bir süre geçmeden ilk romanı *The Path to the Spiders' Nests* 1947'de yayımlanmıştır. Calvino 1957'de Sovyetlerin Macaristan'ı işgalinin ardından İtalya Komünist Partisinden ayrılmıştır. 1964'te Esther Judith Singer'la evlenmiş, Roma'ya yerleşmiş ve *Kozmokomik Öyküler* adlı seçkisini oluşturan kısa öykülerine odaklanmıştır. Calvino, 1968'de ailesiyle beraber Paris'e taşınmış ve Ouvroir de littérature potentielle ("potansiyel edebiyat atölyesi") ifadesinin kısaltması olan Oulipo adıyla bilinen yenilikçi yazar grubuna katılmıştır. 1985'te beyin kanaması sonucu ölmüştür.

Önemli Eserleri

1957 *Ağaca Tüneyen Baron*
1959 *Varolmayan Şövalye*
1965 *Kommokomik Öyküler*
1972 *Görünmez Kentler*

BİR TEK HAYATI ANLAMAK İÇİN DÜNYAYI YUTMANIZ GEREKİR

GECEYARISI ÇOCUKLARI **(1981), SALMAN RUSHDIE**

KISACA

YAKLAŞIM
Büyülü Gerçekçiliğin Küreselleşmesi

ÖNCE
1935 Jorge Luis Borges'in genellikle büyülü gerçekçiliğin ilk eseri olarak kabul edilen *Alçaklığın Evrensel Tarihi* romanı yayımlanır.

1959 Günter Grass, Alman edebiyatında büyülü gerçekçiliğin temellerini atan *Teneke Trampet* romanını yazar.

1967 Gabriel García Márquez'in *Yüzyıllık Yalnızlık* romanı büyülü gerçekçiliği yeni zirvesine taşır.

SONRA
1982 Şilili-Amerikalı yazar Isabel Allende'nin ilk romanı *Ruhlar Evi* dünya çapında en çok satan kitaplar arasına girer.

1984 İngiliz yazar Angela Carter büyülü gerçekçi *Sirk Geceleri* romanını yazar.

2002 Haruki Murakami rüya benzeri romanı *Sahilde Kafka*'yı yayımlar.

Büyülü gerçekçilik, gerçekçi ve geleneksel anlatı yapısı ve ortamında büyüsel veya gerçeküstü öğelerin yer aldığı edebi tarzdır. İlk başta 1920'lerdeki belirli Alman ressamların eserlerini tanımlamak için kullanılan bu terim, daha sonra 20. yüzyılın ortalarında Latin Amerika'dan çıkan eserler başta olmak üzere edebiyat için de kullanılmıştır. Kübalı Alejo Carpentier ve Arjantinli Jorge Luis Borges genellikle bu formun öncüleri olarak kabul edilirken, Kolombiyalı Gabriel García Márquez 1960'lar ve 70'lerin patlama yıllarında büyülü gerçekçiliği zirveye taşımıştır. Birçok Amerikalı ve Avrupalı yazarın bu tarzı veya belirli öğelerini eserlerinde kullanmasıyla büyülü gerçekçilik Latin Amerika'dan tüm dünyaya yayılmıştır. Salman Rushdie'nin *Geceyarısı Çocukları* romanında büyülü gerçekçilik, post-kolonyal temalar ve Hindistan referanslarıyla birleşerek esere eşsiz tadını verir.

Büyünün Yönleri

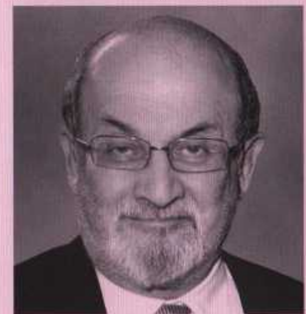
Büyülü gerçekçi yazarlar, gerçek dünyadaki sıradan olaylarla beraber tuhaf, açıklanamaz veya açıkça doğaüstü olayları betimleyerek garip

> Belleğin doğrusu … seçer, eler, değiştirir, abartır, küçültür, yüceltir ve kötüler; ama sonunda kendi gerçekliğini yaratır.
> ***Geceyarısı Çocukları***

fenomenlerin tamamen normal görünmesini sağlar. Olay örgüleri genellikle labirent gibidir ve romanın vizyonunun gerçeküstü karmaşıklığını daha da artıracak şekilde dünya abartılı ayrıntılar veya renklerle tasvir edilebilir. Bazı açılardan büyülü gerçekçilik, okuyucunun diğer kurmaca türlerindekinden daha aktif bir rol üstlenmesini gerektirir, çünkü romanın öğeleri şaşırtıcıdır ve okuyucunun deneyimlediği gerçeklik algısını etkileyebilir.

Birçok büyülü gerçekçi eser, okuyucunun eseri okuma şeklini

Salman Rushdie

Salman Rushdie, Hindistan'ın bölünmesinden hemen sonra Pakistan'daki Karaşi'ye taşınan Kaşmir kökenli Müslüman bir ailenin çocuğu olarak 1947'de Bombay'da (günümüzde Mumbai) dünyaya gelmiştir. Hindistan ve Britanya'da eğitim görmüştür. Cambridge Üniversitesindeki eğitiminin ardından reklam yazarı olmuştur. Rushdie'nin ikinci romanı olan *Geceyarısı Çocukları* ona dünya çapında şöhret kazandırmıştır: 1981'de Booker Ödülü ve 2008'de Best of the Bookers özel ödülünü kazanmış ve Hindistan diasporasının öncü ışığı olarak görülmesini sağlamıştır. *Şeytan Ayetleri* (1988) kitabı, İran lideri Ayetullah Humeyni dine saygısızlık nedeniyle Rushdie'nin öldürülmesi için bir fetva yayımlayınca büyük tartışmalara konu olmuştur. Rushdie, Britanya'da gizlenmiştir. 2000 yılında New York'a yerleşip din ve toplum meseleleri üzerine yazmaya devam etmiştir. Dört kez evlenmiştir ve 2007'de şövalyelik nişanı almıştır.

Önemli Eserleri

1983 *Utanç*
1988 *Şeytan Ayetleri*
2005 *Soytarı Şalimar*

Ayrıca bkz: *Teneke Trampet* 270–71 ▪ *Yüzyıllık Yalnızlık* 280–85 ▪ *Münasip Bir Koca* 314–15 ▪ *Ruhlar Evi* 334 ▪ *Kolera Günlerinde Aşk* 335

Büyülü Gerçekçiliğin Küreselleşmesi

20. yüzyılın ilk yarısında Jorge Luis Borges gibi Latin Amerikalı yazarlar, gerçekçi öğeleri fantastik öğelerle birleştiren **yeni bir edebi tarzın oluşmasına** öncülük eder.

→

20. yüzyılın ortasından itibaren, **büyülü gerçekçilik adı verilen** bu tarz Kolombiya'dan Almanya ve Japonya'ya tüm dünyada popüler olur.

→

Post-kolonyal, melez katmanlar bu formun kapsamını derinleştirir; Salman Rushdie gibi 20. yüzyılın sonundaki figürler **daha da karmaşık ve fantastik** örnekler sunar.

sorgulamasına yol açan metakurgusal bir yön de içerir. Metakurmaca genellikle kendinin farkında olan bir anlatıcı ve öykü içinde öykü içerir: *Geceyarısı Çocukları*'nda her iki araç da kullanılır. Gerçekliğin bu şekilde manipüle edilmesi –anlatı içindeki büyülü numaralar– okuyucudan taleplerde bulunur ve aktif bir rol üstlenmesini sağlar.

Bir Ulusun Doğuşu

Siyasi olarak, büyülü gerçekçi metinleri genellikle egemen elite karşı örtülü bir eleştirel tutum takınır ve bu nedenle de yıkıcı kabul edilir. *Geceyarısı Çocukları*'nda Rushdie'nin büyülü gerçekçiliği post-kolonyal sorunlarla birleştirmesi zaten karmaşık olan bu janra yeni ve enerjik bir katkıda bulunur.

Rushdie'nin romanı kısmen büyük, gitgide genişleyen Bombay (günümüzde Mumbai) şehrinde geçer; bir zamanlar Britanya'nın kolonyal tacında bir mücevher olan şehir, tarihin can alıcı bir anındadır. Olaylar, Hindistan'da yaklaşık 200 yıldır süren İngiliz egemenliğinin son bulmasının ardından tarihi siyasi değişimler yaşanırken gerçekleşir.

Romanın başında ana kahraman Saleem Sinai 31. yaş gününe yaklaşmaktadır ve ölümünün yaklaştığını düşünmektedir. Roman görünürde Saleem'in arkadaşı Padma'ya anlattığı şekliyle Saleem'in yaşam öyküsü ve ebeveynlerinin ve büyük ebeveynlerinin yaşamlarının öyküsüdür; ama aynı zamanda modern Hindistan'ın doğuşunun öyküsüdür. Kitabın başında Saleem "15 Ağustos 1947'de … Bombay şehrinde doğduğunu" söyler. "Tam da Hindistan'ın bağımsızlığına kavuştuğu an dünyaya gelmiştir." Daha sonra okuyucu tarafından henüz tam olarak anlaşılamayan ipuçları vererek açıklamalarına devam eder: "Gizemli bir biçimde tarihe kelepçelendim, yazgım ülkemin yazgı-

Bombay her çeşit insan yaşamıyla dolu kalabalık bir şehirdir. Rushdie sefalet, güzellik, acıma, umutsuzluk ve mizah gibi birçok öğeyi uyandırmak için zengin, canlı bir dil kullanır.

Hindistan'ın bağımsızlığına kavuştuğu 15 Ağustos 1947 coşkuyla kutlanır, ama çok geçmeden kaos baş gösterir. Müslümanlar ve Hindular yeni Hindistan ve Pakistan ulusları arasında göç eder.

sına ayrılmaz bir biçimde zincirlendi."

Anlatı ilerledikçe, çok geçmeden her siyasi olayın görünüşe göre Saleem'in hayatındaki bir veya birkaç olayın etkisiyle gerçekleşmiş –veya gerçekleşmekte– olduğu ortaya çıkar.

Saleem'in Hindistan'ın bağımsızlık anında doğuşu, Hindistan medyasında coşkuyla kutlanır. Hindistan'ın ilk başbakanı Jawaharlal Nehru, doğum anının "mutlu tesadüfü" hakkında ona bir tebrik mesajı gönderir ve onu ulusla özdeşleştirir. Saleem bu rolü benimseyerek kendini önemli bir tarihsel figür olarak görür. Saleem'in hayatı yeni doğan Hindistan'ın kaderiyle yakından bağlantılı görülür. Ülkenin bölünmesinin hemen ardından dökülen kan ve yıllarca süren şiddetli çatışmalar, Saleem'in ailesinde nükseden şiddette yankılanır. Saleem'in ailesinin öyküsü ve Hindistan ve Pakistan'ın tarihsel olaylarına ilişkin anlatımı, onu olduğu kişi yapan tüm öğeleri anlama çabasını yansıtır.

Çoğulculuk ve Tekçilik

Saleem'in büyük, salatalık benzeri ve sürekli akan burnu dikkat çeker. Saleem on yaşındayken telepatik güçlerinin olduğunu keşfeder; bu büyülü gerçekçi kahramanların sıradışı olmayan bir özelliğidir. Bu yetenek sayesinde Hindistan'ın bağımsızlık gününde gece yarısındaki sonraki saatte doğan toplam 1001 "geceyarısı çocuğu" olduğunu öğrenir. Hepsinin harikulade üstün yetenekleri vardır ve gece yarısına en yakın doğanlar en büyük güçlere sahiptir. Saleem'in onların varlığını keşfettiği tarihte çocukların 420'si ölmüş, yalnızca 581'i kalmıştır.

> ... belki de kalabalıklar arasında birey olarak kalmak isteyen kişi grotesk olmayı göze almak zorundadır.
> ***Geceyarısı Çocukları***

Saleem büyü yapabilen çocuklardan biri olan Parvati'yle arkadaş olur; Saleem'in hem benzeri hem de ezeli düşmanı olan Shiva inanılmaz güçlü dizlere ve savaş yeteneğine sahiptir. Parvati ve Shiva'nın adı Hindu tanrılarından gelir; böylece kültürel bir varlık olarak Hindistan'ın dini temellerini gösterir ve romana bir alegori katmanı daha ekler.

Saleem, düşüncelerini yaymak için telepatik güçlerini kullanarak Geceyarısı Çocukları arasında bir gece "konferansı" düzenler. Çocukların sayısının Hindistan'ın avam kamarasındaki üye sayısıyla aynı olması (581) bu toplantıya siyasi bir anlam yükler. Farklı üyelerin barış içinde iletişim kurduğu bu konferans, çoğulculuğun başarılı bir modelidir. Bu, yeni Hindistan hükümeti de uçsuz bucaksız ülkenin farklı öğelerini nasıl kaynaştırmaya çalıştığını yansıtır. Rushdie, çoğulculuğun bastırılması durumunda sorunların baş göstereceğini ima eder.

Tarihin Telaşı

Geceyarısı Çocukları'nın hikâyesi ilerledikçe, Rushdie öyküsünü alt kıtanın geneline yayar. Hindistan'ın ve dolayısıyla Pakistan ve Kaşmir'in tarihini anlatmak için karakterlerinin hikâyelerinin anlatımını kullanır.

1962'de Çin ve Hindistan arasındaki sınır gerginlikleri savaşa yol açar; savaş kısa sürse de Hindistan

yenilgiye uğrar ve romanda halkın morali "tükenir". Saleem'in hayatında, Çin'le çatışmalar yoğunlaştıkça Saleem'in burnu gittikçe daha çok tıkanır: ta ki Çin ordusunun ilerleyişinin durduğu günde sinüslerini boşaltmak için gerçekleştirilen ameliyata kadar. Bir kez daha Saleem'in hayatındaki olaylar görünüşe göre tarihin daha genel olaylarıyla iç içe geçer.

Saleem sonunda burnu temizlenince zihin okuma yetilerini kaybettiğini fark eder. Bunun karşılığında hayatında ilk defa koku duyusuna kavuşur. Yalnızca kokuları değil duyguları ve yalanları da algılayabildiği için bu da bir çeşit süper güçtür: "yeni aşkın sarhoş edici, ama çabucak geçen parfümü ve nefretin daha derin, daha kalıcı keskinliği".

Bellek, Hakikat, Yazgı

Roman, Saleem'in hatıralarının bir kaleydoskobudur, ama gerçek ve gerçek dışı arasındaki ayrım hiç net değildir; hatta kitabın dokusunun bir kısmını oluşturan açık büyüsel öğeler göz önüne alınır. Bazı karakterler açıkça yalancıdır ve Saleem de birçok kere katı bir biçimde olgusal gerçeği değil, duygusal gerçeği aktarmak için bazı şeyleri süslediğini kabul eder.

Anlatının başlarında Saleem kendisiyle aynı anda doğan başka bir bebekle değiştirildiğini itiraf eder. Bu bebek Shiva'dır ve Saleem'in gerçek anne babası, onu yetiştiren görece zengin Müslümanlar değil, İngiliz sömürgeci William Methwold ve doğum sırasında ölen fakir bir Hindu kadındır. Bu nedenle paradoksal olarak "yazgısı" başka bir çocuğun yazgısıdır; ama Saleem Sinai olarak yetiştirildiği için kendini olduğu kişi olarak kabul eder; bu onun hakikatidir.

> “Kimim, neyim ben? Bu soruya yanıtım: Benden önce gelen şeyin, tüm gördüklerimin, bana yapılan her şeyin toplamıyım.”
>
> ***Geceyarısı Çocukları***

Tarihsel olgular bile tartışma götürmez değildir. Saleem, Mahatma Gandhi'nin ölümü tarihini yanlış kaydettiğini belirtir, ama yaptığı yanlışı olduğu gibi bırakır: "benim Hindistanımda Gandhi yanlış zamanda ölmeye devam edecek." Romanda hakikat mutlak olmaktan çok uzak, yumuşak ve sübjektiftir.

Saleem Padma'ya anlattığı öyküyü tamamlarken, kitabın sonu günümüze döner. Bedeninin yarılacağı yönündeki kendi kehanetine rağmen, bağımsızlık günü olan 31. doğum gününde onunla evlenmeyi kabul eder. Kişisel tarihi Hindistan'ınkiyle sonuna kadar iç içedir.

Büyülü Bir Gizem Yolculuğu

Okuyucunun gözünde *Geceyarısı Çocukları* karmaşık ve büyüleyici bir yolculuk, arka sokaklardan modern Hindistan'ın kalbine bir gizem turudur. Zaman hızlanıp yavaşlar veya doğrusal değildir. Kader sık sık kendini gösterir, gelecekteki olaylar önceden haber verilir ve kehanetler dinlenir ve beklenti oluşturur. Alışılmadık ve büyüsel olan şeyler sıradan ve gerçektir. Büyülü gerçekçiliğin tüm bu öğelerini birlikte dokuyan Rushdie, bağımsız Hindistan'ın ilk yıllarının öyküsünü anlatmak için şiddet, siyaset ve mucizelerle dolu yoğun ve hareketli bir eser yaratır.

Saleem'in arkadaşları Shiva ve Parvati adını sırasıyla Hindu yıkım tanrısı ve aşk tanrıçasından alır. Bu nitelikler, kitaptaki karakterlere de yansır.

KENDİNİ ÖZGÜRLEŞTİRMEK VE ÖZGÜRLEŞEN BENLİĞİN SAHİBİ OLMAK FARKLI ŞEYLERDİ

SEVİLEN (1987), TONI MORRISON

KISACA

YAKLAŞIM
Çağdaş Afro-Amerikan Edebiyatı

ÖNCE
1953 James Baldwin'in *Git Onu Dağda Anlat* ırkçı bir toplumda hayatın zorluğunu anlatır.

1976 Alex Haley'in romanı *Kökler* köleliğe kadar uzanan aile tarihini inceler.

1982 Alice Walker, *The Color Purple*'da 1930'larda Afro-Amerikalı kadınların hayatlarının zorluklarını ortaya koyar.

SONRA
1997 Junot Diaz'ın *Drown* adlı öykü seçkisinde Dominikli-Amerikan diasporasının bir tablosunu heyecan verici bir biçimde çizer.

1998 Edwidge Danticat, *The Farming of Bones* romanında 1937'de Haitili şeker kamışı işçilerinin katledilmesini anlatır.

20. yüzyılın sonu itibariyle Afro-Amerikalı yazım 150 yıl önceki köle anlatılarından Amerikan edebiyatının önemli bir kanonu haline getirmiştir. Booker T. Washington'un *Kölelikten Kurtuluş* (1901) romanı gibi eğitimsel çalışmalardan, 1920'lerin Harlem Rönesansının enerjik edebiyatına ilerlemiş ve sonunda Ralph Ellison'un felsefi romanı *Görünmeyen Adam*'la (1952) zirve noktasına ulaşmıştır. 1950'lerin sonu ve 1960'larda genç siyah yazarlar Yurttaşlık Hakları ve Siyah Güç hareketlerinden beslenmiştir..

Toni Morrisonun romanı *Sevilen*, siyah yazımında 1970'lerde Alex Haley, Maya Angelou ve Alice Wal-

Ayrıca bkz: *Frederick Douglass'ın Yaşam Öyküsü* 126–27 ▪ *Tanrıya Bakıyorlardı* 235 ▪ *Görülmeyen Adam* 259 ▪ *Kafesteki Kuş Neden Şakır, Bilirim* 291 ▪ *Kökler* 333

ker gibi yazarların ırk, kimlik ve kölelik mirasını incelemenin yeni yollarını aramasıyla başlayan yeni bir gelişme sürecinde ortaya çıkmıştır. Dominikli-Amerikalı Junot Díaz ve Haitili-Amerikalı Edwidge Danticat gibi "tireli Amerikanlılar" siyah yazımının gücünü günümüze dek göstermeye devam etmiştir.

Bellek ve Tarih

Morrison *En Mavi Göz*, *Sula* ve *Süleyman'ın Şarkısı* gibi ilk romanlarında kendi hayatındaki Afro-Amerikalı deneyimine odaklanarak ahlaki ve ruhsal uyanış, beyazların güzellik ölçütleri ve kız kardeşlik gibi temalar hakkında orijinal bir ses sunar. Pulitzer Ödülü kazanan romanı *Sevilen*, Afro-Amerikan edebiyatındaki en etkili eserlerden biri olarak kabul edilir. Köle gemilerinde ve esaret altında öldüğüne inanılan "Altmış Milyon ve fazlasına" adanan kitap, siyah kimliğinde bellek ve tarihin egemenliğini işler ve günümüz gerçekliğinde halen bir kenara itilen sorunları sembolik olarak çözer.

Ohio, Cincinnati'de kolluk kuvvetleri tarafından yakalandıktan sonra bebeğini öldüren firari köle Margaret Garner'ın gerçek hayat öyküsünden ilham alan *Sevilen*, güçlü bir siyasi gündemi olan toplumsal tarihin bir kesitidir, ama ekspresyonist fantezi ve retorik üsluplaştırma kullanımıyla kendi janrının beklentilerinin altını oyar. Morrison aynı zamanda siyah Amerikalıların kültürel odağı, kökenleri ve mitolojisini romana dahil ederek kendi köklerini ve Afrika folklorundan duyduğu gururu ifade eder. Afro-Amerikan söylemin ritimlerini ve konuşma motiflerini yalnızca siyahların konuşmalarının basit bir pastişi olarak kullanmaz, onlarla lirik ve büyülü bir ses yaratır. İç monologların başında ve sonunda genellikle şiirsel tekrarlardan faydalanır: "Sevilen benim kız kardeşim", "O benim, Sevilen. O benim", "Ben Sevilen'im ve o benim". Yazar annelik, kız kardeşlik, Afro-Hıristiyan uyanış, kabile ayinleri ve hayaletler etrafında dönen feminen bir anlatı tarzı geliştirir. Okuyucunun doğaüstüyle yakınlığı temel alan tarihin yeniden anlatımı sürecine katılmasını ister.

> Ülkede çatısına kadar ölü zencilerin ıstırabıyla dolu olmayan bir tek bile yoktur.
> ***Sevilen***

Amerikan İç Savaşı sırasında fotoğrafı çekilen bu kişiler gibi özgürlüğüne kavuşan köleler teknik olarak özgürdür, ama halen ayrımcılığa tabidir ve köleliğin psikolojik sonuçlarının etkisi altındadır.

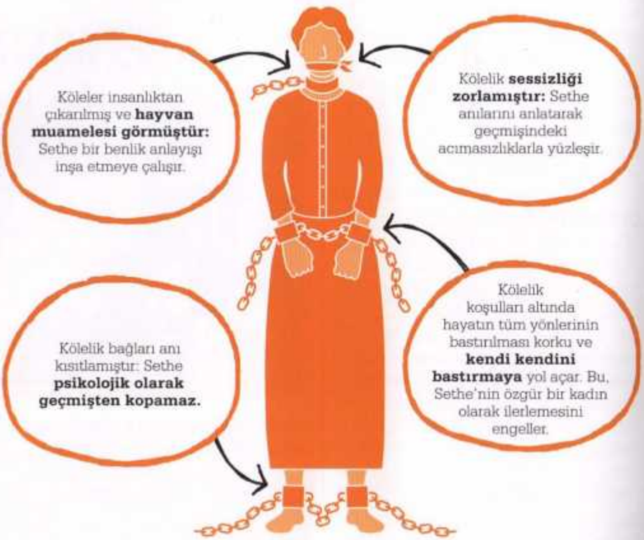
Kitap 1873'te Ohio, Cincinnati'de başlar. Kölelik kaldırılmıştır, ama ırkçılık halen hüküm sürmektedir. Eski bir köle olan Sethe ve 18 yaşındaki kızı Denver, 124 adındaki kinci bir bebek hayaletinin musallat olduğu bir evde yaşar; bebeğin adı Bluestone caddesindeki evlerinin numarasından gelir. Sethe'nin iki oğlu yıllar önce kaçmıştır ve kayınvalidesi Baby Suggs ölmüştür. Sweet Home, Kentucky'de Sethe'yle birlikte köle olarak yaşayan Paul D'nin gelişi, geçmişin kapılarını aralayan süreci başlatır.

Bugündeki Geçmiş

Morrison'un zamanda yolculuğu, Sethe'nin bugünüyle yirmi yıl önceki olaylar arasında gidip gelir. Yirmi yıl önce kuzeye kaçan köleler, köle sahiplerinin özgür eyaletlere geçip kendi mülkiyet haklarını talep edebilme-

sine imkân tanıyan Firari Köle yasalarına tabi durumdadır. Öykü parça parça ortaya çıkar. Sethe ve kocası Halle, Sweet Home adlı çiftlikte "öğretmen" lakabıyla bilinen yeni idarecisinin kötü muamelelerine daha fazla katlanamayarak kaçmayı planlamıştır. Karnı burnunda olan Sethe, iki küçük oğlunu ve kız bebeğini önden göndermiştir. Halle daha önceden kararlaştırdıkları buluşma yerine ulaşamayınca Sethe tek başına yola koyulmuştur ve yolda Amy Denver adında beyaz bir kızın yardımıyla yeni kızını dünyaya getirmiştir. Cincinnati'de güvene kavuştuktan sonra, özgürleştirilmiş bir köle olan kayınvalidesi Baby Suggs'la geçici de olsa mutlu bir dönem yaşamıştır. Öğretmenin Sethe ve çocuklarını çiftliğe geri götürmek için bir ekiple beraber gelişi, korkunç bir olayı tetikler; bu olayın ayrıntıları romanda daha sonra açıklanır.

Kölelik fiziksel olduğu kadar psikolojik bir koşuldur. Köleler bileklerinden, ağızlarından ve boyunlarından gerçek zincirlere vurulurken, Sethe'nin eski bir köle olarak psikolojik zincirleri onun hayatının her alanının etkilendiğini gösterir.

Ahlaki Karmaşa

İyi ve kötü, bu tarihte zıt kutuplar değildir. Merkezinde derin bir sevgiyle gerçekleştirilen korkunç bir eylem vardır. Sempatik beyazların serbest bırakılan kölelere sunduğu sözde "özgür" toplum, tartışmasız ırkçılık ve ayrımcılık üzerine inşa edilir. Paul D merhametli Bay Garner'ın yönetimindeki Sweet Home günlerini hatırlarken "iyi" ve "kötü" köle sahibi kavramlarının absürtlüğüne dikkat çeker; diğer çiftliklerde erkek köleler daha idare edilebilir hale gelmeleri için hadım edilirken, Garner'ın erkekleri "erkektir". Garner'ın ölümünden sonra, öğretmen çok daha katı bir sistem uygulayınca köleliklerinin gerçek koşuluyla ilk kez tanışmışlardır ve Paul D Garner'ın koruması sayesinde yalnızca "Sweet Home'daki Sweet Home erkekleri" olduklarının farkına varır: "O toprakların bir adım dışına çıktıklarında" bu statülerini yitirirler.

> Bundan hiç kimseye söz etmedim. Tek bir kişiye bile. Bazen şarkısı söyledim, ama hiç kimseye anlatmadım.
> ***Sevilen***

Hatırlanan Acı

Yıllarca süren sosyopolitik baskının getirdiği kendi kendini bastırma, romandaki önemli bir temadır. Gömülen anılar, kendi kararlarını vermeyi çok zorlaştıran ve psikolojik bir zorunluluk olarak yerleşen duygusal çatlaklardır. Morrison, siyah Amerikalıların bugünü yaşayabilmesinin tek yolunun geçmişle yüzleşmekten geçtiğini savunur. Sethe ve Paul D'nin hayatlarındaki daha önceki olayların parçaları roman ilerledikçe yavaş yavaş su yüzüne çıkar ve parçalar bir araya gelerek Güney'deki kölelik koşullarının korkunç bir anlatımını oluşturur. Bunlar sıralı bir anlatıyla aktarılamayacak kadar korkunç hikâyelerdir.

Sethe, eski köleleri geçmişin derinliklerine çeken, her zaman yeniden iade edilebilecekleri korkunç yerlere geri götüren hatırlama türü için "yeniden hatırlama" [rememory] sözcüğünü kullanır. Sethe, öğretmenin kendi yeğeninden onun insani ve hayvani özelliklerini sıralamasını istediği zamanı ve oğulları-

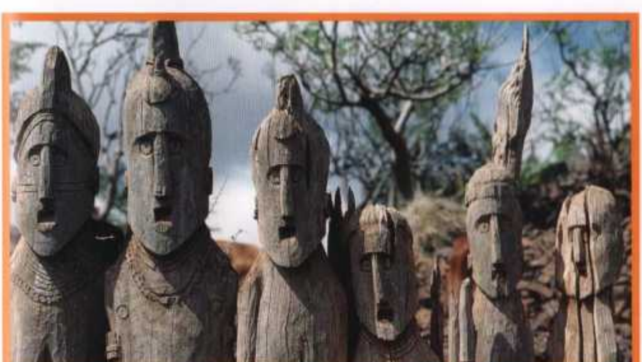
nın onları emzirmesi için sarf ettiği çabayı yeniden hatırlar. Paul D anılarını "bir zamanlar kırmızı bir yüreğin bulunduğu göğsüne gömülmüş paslı bir tütün kutusunda" saklar. Baby Suggs, farklı babalardan yedi çocuğunun doğumunu ve hepsini yitirmesini hatırlar.

Sevilen

Acı veren geçmişin simgesi, Sevilen'dir. Sevilen, Paul D'nin bebek umacıyı uzaklaştırmasının ardından ev ahalisine kendini kabul ettiren bozulmamış ayakkabılar ve ipek bir elbise içindeki genç bir kadındır. Bebek gibi pürüzsüz bir teni olan bu dikkat çekici kadın çok bencildir ve Sethe'nin geçmişi hakkında açıklanamaz bir biçimde bilgi sahibidir. Sethe yavaş yavaş Denver'ın gözünde gayet açık olan şeyin farkına varır. Sevilen, ölen, ama daha sonra hayata geri dönen bir hayalettir: Sethe'nin ölü bebeği büyüyüp kadın olmuştur ve kendisinden esirgenen sevgiyi hissetmek ister. Anlatılması çok güç olan öyküleri tatlılıkla anlatan, hem yok edici olan hem muktedir kılan, Sethe'nin suçluluğunun kişileşmiş halidir. Çocuk gibi konuşarak anlattığı kendi öyküsü, köle gemilerinin tıka basa dolu ambarlarını ve denize atılan cesetleri hatırlar. Sevilen, 60 milyon ve daha fazlasının ıstırabını simgeler görünür, ama hiçbir şey net deildir.

"Sevilen" asıl öğe, benlik duygusudur. Morrison'ın eserinde merkezi bir tema olan benliğini kazanma, eski kölelerin hiçbir şeye sahip olamadığı bir ortamda zorunlu hale gelir. Normal aile hayatı elinden alınan, eşleştirilen, alınıp satılan ve çocukları satılan köleler esaretleri üzerinden tanımlanır. Özgürlüğe atılan bu ilk kararsız adımlardan başlayarak, ne kadar uzun bir yol kat edilmesi gerektiği romandaki olaylarda ortaya çıkar. 1950'lerde Ellison'ın *Görülmeyen Adam* romanının halen bir benlik arayışındadır ve Martin Luther King'in Yurttaşlık Hakları söyleminin ilk ifadelerini Baby Suggs'un ormandaki vaazında işitebiliriz: "burada insanız; gözyaşı döken, gülen insan; çimlerin üzerinde yalınayak dans eden insan. Bunun tadını çıkarın." İnsan olmaktan, cinsiyetten ve benlikten gurur duymak iyileştirici bir ilaçtır, çünkü Paul D'nin Sethe'ye söylediği gibi "sen kendinin en iyi şeyisin."

Afrika folklor gelenekleri, *Sevilen*'de anlatılan Amerikan'ın bugünüyle bağlantılıdır. Sevilen karakterinin kendisi, ölülerin ruh şeklinde dönüşüne duyulan inancın bir göstergesidir.

Toni Morrison

Toni Morrison, ABD'nin en etkili edebi seslerinden biridir ve kazandığı sayısız ödülün arasında Nobel Edebiyat Ödülünü (1993) kazanan ilk Afro-Amerikalı kadındır. 1931'de Ohiolu bir işçi sınıfı ailesinde Chloe Anthony Wofford adıyla dünyaya gelen Morrison okuma, müzik ve folklor aşkıyla büyümüştür. Howard Üniversitesinde lisans, Cornell Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Jamaikalı mimar Harold Morrison'la kısa bir evlilik yapmıştır ve çiftin iki oğlu olmuştur. Morrison ilk dört romanını New York'ta editörlük yaparken yazmıştır. Beşinci romanı *Sevilen* büyük beğeni toplamış ve filme uyarlanmıştır. 1989'dan 2006'ya kadar Princeton Üniversitesinde dersler vermiştir. 2005'te *Sevilen*'e ilham veren öyküyü temel alan *Margaret Garner* adlı operanın sözlerini yazmıştır. Tarihin sansür edilmesi ve bastırılmasına karşı yazmaya ve konuşmaya devam etmektedir.

Önemli Eserleri

1970 *En Mavi Göz*
1977 *Süleyman'ın Şarkısı*
2008 *A Mercy*
2012 *Home*

GÖK VE YER BİRBİRİNE KARIŞTI, GÖRÜNTÜ BULANIKLAŞTI

KIZIL DARI TARLALARI (1986), MO YAN

KISACA

YAKLAŞIM
"Kökleri Arama" Hareketi

ÖNCE
1981 Nobel ödüllü Gao Xingjian, "Modern Kurgunun Teknikleri Hakkında Bir Ön İnceleme" başlıklı makalesinde "kökleri arama" hareketine zemin hazırlar.

1985 Lhasa kökenli Zhaxi (Tashi) Dawa'nın öyküsü "Tibet: Düğümlenmiş Bir Ruh" Tibet halk kültürü ve geleneklerinden yararlanır.

1985 Wang Anyi'nin kısa romanı *Bao Kasabası* kuzey Çin'deki zorlu köy hayatını titizlikle tavsir eder.

1985 Beijing writer Ah Cheng publishes *Romances of the Landscape,* describing border areas far from "civilization".

SONRA
1996 Beijingli yazar Ah Cheng "uygarlıktan" çok uzaktaki sınır bölgelerini tasvir eden *Manzaranın Romansları* adlı eserini yayımlar.

1980'lerin ortasında Çin edebiyatında ortaya çıkan "kökleri arama" [*xungen*] hareketinde yazarlar halk kültürüyle yeniden bağlantı kurmaya çalışmıştır. Hareketin adı, Han Shaogong'un yazarları yaratıcılığın unutulmuş kaynaklarını aramaya çağırdığı 1985 tarihli "Edebiyatın Kökleri" makalesinden gelir. Bazı yazarlar Çin'in etnik azınlıklarını araştırırken, bazıları da Daoizm ve Konfüçyüsçülükteki özgün değerlere yeniden bakmıştır. Çin yazımı on yıllarca katı bir gerçekçilik diyeti yapmıştır. Halk etkilerine geri dönen "kökleri arayan" yazarlar doğaüstü öğelere de başvurmuştur. Yeni eserler Çinli yazarları on yıllardır ilk defa Çinli yazarları bir kez daha edebiyat dünyasının dikkatine sunmuştur.

Moderniteyi Yeniden Tanımlamak

Hareketin en ünlü kitaplarından biri, daha çok Mo Yan ("Konuşma") mahlasıyla tanınan Guan Moye'nin (1955–) *Kızıl Darı Tarlaları* romanıdır. *Kızıl Darı Tarlaları,* adını rengiyle canlılığı, kan dökmeyi ve dengeyi simgeleyen ender bir ekinden alır. Çin'in kuzeybatısındaki kırsal Shandong eyaletinde geçen roman, 1923'ten 1976'ya kadar Japon işgali, Komünist Devrim ve Kültür Devriminin dehşetini yaşayan bir ailenin öyküsünü anlatır. *Kızıl Darı Tarlaları*, gerçek bir "kökleri arama" romanı olarak mitsel ve folklorik öğeler içerir ve gerçekçi geleneğe eşlik eden kronolojik yapılardan kopuşu Çin edebi modernizmine yeni bir enerji katmıştır.

> Kızıl figürler darı tarlasında mekik dokuyarak uçsuz bucaksız bir halı dokudu.
> ***Kızıl Darı Tarlaları***

Ayrıca bkz: *Üç Krallığın Hikâyesi* 66–67 ▪ *Çığlık* 222 ▪ *Wanr de jiushi xintiao* 332–39 ▪

BUNUN GİBİ BİR ÖYKÜYÜ ANLATAMAZSINIZ. SADECE HİSSEDEBİLİRSİNİZ

OSCAR VE LUCINDA (1988), PETER CAREY

KISACA

YAKLAŞIM
Avustralya Yazımı

ÖNCE
1957 En etkili modern Avustralyalı yazarlardan biri olan Patrick White, 19. yüzyılın ortasında Avustralya'ya gelen hayalperest bir kaşifin öyküsünü anlatan *Voss* adlı eserinde dini sembolizmi kullanır.

1982 Thomas Keneally'nin *Schindler'in Gemisi* romanı, bir bireyin tarihsel olaylar üzerindeki etkisini incelemek için gerçek ve kurguyu karıştırır.

SONRA
2001 Peter Carey, Avustralyalı efsanevi kahraman Ned Kelly hakkında yaratıcı bir deneme olan *Kelly Çetesinin Gerçek Tarihi* adlı romanıyla ikinci kez Booker Ödülü kazanır.

2006 Yerli yazar Alexis Wright *Carpentaria* adlı romanında beyazların Aborjinlerin topraklarına el koymasını konu edinir.

Avustralyalı yazarlar 20. yüzyılın ortasından itibaren dünya çapında ilgi çekmiştir. Romancılar "yakın arkadaşlık" (zorlu çevre koşullarında karşılıklı güvenin gerektirdiği eşitlikçi bağlar), ulusal gurur ve kırdaki yaşam mücadelesi gibi geleneksel temaların dışına çıkarak provokatif ve genellikle rahatsız edici eserler yaratmıştır. Bu kitaplar Avustralya deneyimini köken alarak düş, inançlar ve kişisel ilişkiler gibi alanları inceler.

Avustralyalı romancı ve eski reklam yazarı Peter Carey (1943–) bu modern janrın önde gelen yazarlarından ve yaratıcılarından biridir. 1988'de Booker Ödülüne layık görülen Oscar ve Lucinda, 19. yüzyılın ortasında İngiltere ve Yeni Güney Galler'deki olayları konu edinen zengin ve karmaşık bir romandır.

Suç ve Kader

Kitabın baş kahramanları Oscar Hopkins ve Lucinda Leplastrier'dir. Oscar, kaderiyle mücadele eden genç bir din görevlisidir; İngiliz sahil kasabasında büyüyen beceriksiz, rahatsız bir kişidir. Lucinda ise Dickens, Balzac ve diğer edebiyat devlerinin eserlerinin arasında "Yeni Güney Galler'deki toprak tabanlı bir kulübede" büyümüş bağımsız düşünce yapısına sahip bir genç kadındır. Annesinin ölümünün ardından kendine kalan mirasla Sydney'de eski bir cam atölyesini satın alır. Mesafeliliği ve alışılmadık davranışları nedeniyle garip biri olarak görülür.

Çift Britanya'dan Avustralya'ya giden bir geminin güvertesinde taşınır ve o andan itibaren hayatları birbirine bağlanır. Cam bir kilise inşa edip Avustralya kırsalına taşımak gibi olağandışı bir proje üzerinde çalışırlar.

Oscar ve *Lucinda* bir seviyede tarihsel bir romanken, fantezi ve gerçek dışı öğelerle de yüklüdür. Peter Carey romanı "geçmişin bilim kurgusu" olarak nitelendirmiştir. Zengin ve karmaşık karakterleri, açıklayıcı öykü anlatıcılığı ve kader, inanç ve cinsellik gibi geniş temalarıyla modern Avustralya edebiyatını etkilemiştir.

Ayrıca bkz: *Üç Silahşörler* 122–23 ▪ *Lagün ve Diğer Öyküler* 286–91

YEŞİL SADELİĞİYLE ADAMIZIN KIYMETİNİ BİL

OMEROS (1990), DEREK WALCOTT

KISACA

YAKLAŞIM
Karayip Yazımı

ÖNCE
1949 Kübalı yazar Alejo Carpentier, Karayip tarihi ve kültürünü tartışan *Bu Dünyanın Krallığı* romanını yayımlar.

1953 Barbadoslu yazar George Lamming'in *Cildimin Kalesinde* romanı, bölgenin önemli otobiyografik romanlarından biridir ve 1957'de Somerset Maugham Ödülünü kazanır.

1960 Martinikli şair Aimé Césaire *Anayurda Dönüş* adlı eserinde ataları Afrika'dan gönderilen insanların bir kimlik biçimi olarak *négritude* veya siyah bilincini tartışır.

SONRA
1995 *Bize Bütün Çiçekler Gül: Şiirler*, Lorna Goodison'ın savaş sonrası kuşağın en iyi Jamaikalı şairlerinden biri olduğunu doğrular.

Tarih ve bellek, Karayip edebiyatının her zaman bir parçası olmuştur ve bu bölgedeki yazım sömürgecilik koşulu altında yabancılaşmanın gerçekliğini yansıtan hakiki bir ses bulma çabasını vurgulamıştır. Karayipli yazarlar, adalarına daha önce hükmeden sömürgeci güçlere bağlı olarak İspanyolca, Fransızca, İngilizce veya Felemenkçe yazar. Her yazar, sömürgecilik sonrasındaki özel koşul çerçevesinde kendi tarihinin bilinen parçalarını tartışır.

İç İçe Geçen Anlatılar

St. Lucialı Derek Walcott (1930–) bu edebi coğrafyadaki önemli bir figürdür. 1992'de "çok kültürlü bir yaklaşımın sonucu, tarihsel bir vizyonun beslediği ışıltılı bir şiir külliyatı" sebebiyle Nobel Ödülüne layık görülmüştür.

Walcott'ın muhteşem ve çok iddialı 300 sayfalık şiiri *Omeros* (Homeros'un Yunancadaki adı) jürinin savını doğrular. Destansı uzunluktaki şiir, Homeros'un *Odysseia* ve *İlyada*'sına göndermeler yaparken St. Lucia'nın coğrafyasını, insanlarını ve dilini göklere çıkarır. Terza rima, yani üç dizeli şiirsel form kullanarak Dante'nin *İlahi Komedya*'sının izinden gider; ikinci dize, bir sonraki katının ilk ve üçüncü dizeleriyle uyaklıdır. Walcott en başından itibaren yerel lehçe tonunu da korur: "Bir gün doğumunda işte böyle ağaçlardan kanolar yaparız." Achille ve Hector gibi bazı karakter adları köken itibariyle klasik olsalar da St. Lucialı balıkçılar arasında alışılmadık isimler değildir.

Omeros kölelik, Yerli soykırımı ve Karayiplerdeki yabancı yöneticiler gibi konuları sorgulamak için zaman ve mekânı beraber dokur. Walcott kolektif belleğe dayalı mozaik bir anlatı yaratmak için Afrika, ABD, Londra ve İrlanda'dan öyküleri St. Lucian'daki olaylarla birleştirir.

Ada hayatı, Afrika hatıraları ve sömürgeciliğin kalıntıları, dağınık tarihlerinden bir anlam çıkarmaya çalışan Karayipli yazarların odağı olmayı sürdürür.

Ayrıca bkz: *İlyada* 26–33 ▪ *Odysseia* 54 ▪ *İlahi Komedya* 62–65 ▪ *Ulysses* 214–21 ▪ *Bay Biswas'ın Evi* 289

ÇILDIRMANIN EŞİĞİNDE, ÖLDÜRME ARZUSU DUYDUM

AMERİKAN SAPIĞI (1991), BRET EASTON ELLIS

KISACA

YAKLAŞIM
Transgresyonel Kurgu

ÖNCE
1973 İngiliz yazar J. G. Ballard'ın tartışmalı romanı *Çarpışma*'nın baş kahramanları, araba kazalarından cinsel olarak uyarılan bir grup çarpışma kurbanıdır.

1984 Daha sonraki transgresyonel kurguyu haber veren Amerikalı yazar Jay McInerney'in *Parlak Işıklar, Büyük Şehir* adlı hicvi, okuyucu içi boş bir dünyanın merkezi karakteri yapar.

SONRA
1992 Acımasız ve şoke edici İrlandalı yazar Patrick McCabe'in *Kasap Çırağı* romanı, okuyucu Francie Brady adındaki bir öğrencinin şiddetli fantezi dünyasına sürükler.

1996 Amerikalı yazar Chuck Palahniuk'un transgresyonel *Dövüş Kulübü* romanındaki anti-kahraman Tyler Durden anarşik, mazoşist bir nihilisttir.

1980'lerde öne çıkan bir janr olan transgresyonel kurguyu tecavüz, ensest, pedofili, uyuşturucular ve şiddet gibi tabu olan konuların açıkça işlenmesi karakterize eder. Charles Bukowski, William S. Burroughs, J. G. Ballard ve Kathy Acker gibi yazarlar daha önceki on yıllarda garip cinsel eylemler, vücudun kesilmesi, uyuşturucu kullanımı ve aşırı şiddeti çeşitli şekillerde betimleyen romanlarla bunun zeminini hazırlamıştır.

Transgresyon terimi, yerleşik ahlaki sınırların ötesine geçmek anlamına gelir ve Amerikalı yazar Bret Easton Ellis'ın (1964–) kara komedisi *Amerikan Sapığı* bunu seve seve yapar. Özellikle kadınlara karşı şiddet sahneleri, kitabın yasaklanması çağrılarına yol açmıştır.

Psikotik Düş

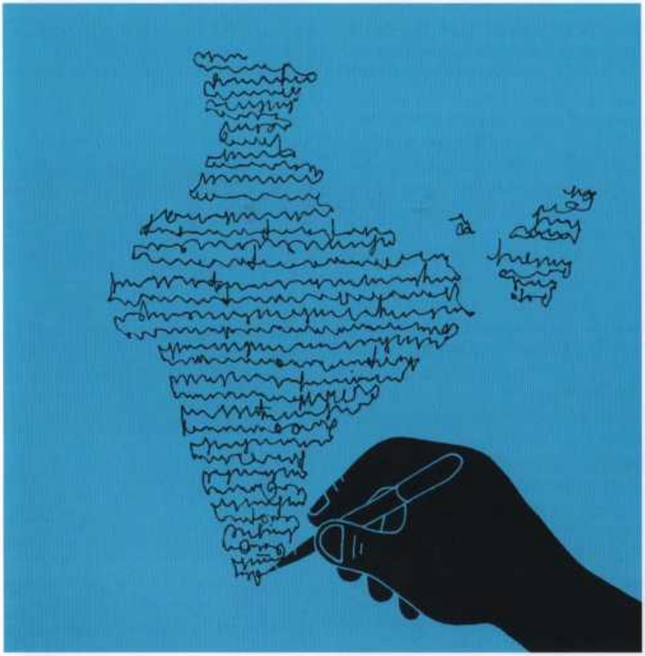
Fakat kitabın asıl transgresyon, belki de Amerikan Rüyası peşinde koşmanın bir tür ruhsal bozukluk olduğunu ileri sürmesidir. 1980'lerde Wall Street'in canlandığı sırada Manhattan'da geçen romanın anlatıcısı Patrick Bateman hem bir yuppi hem de öldürücü bir sosyopattır. Ahlaken çökmüş, uyuşturucu bağımlısı bir dünyada yaşar. Bu, tasarımcıların kıyafetleri ve seçkin kulüp ve restoranların etrafında dönen bir dünyadır. Patrick bir rock topluluğuna duyduğu sevgiyi ifade ederken de, bir cesetten kurtulmayı düşünürken de aynı tonu korur. Dünyayı onun gözlerinden görmeye zorlanan okuyucu, her şeyin ticarileştiği bir toplumu sorgulamaya teşvik edilir.

> Bir insanın tüm özelliklerine sahibim: kan, et, deri, saç; ama hırs ve tiksinti haricinde bir tek net, tanımlanabilir duygum yok.
> ***Amerikan Sapığı***

Ayrıca bkz: *Lolita* 260–61 • *Otomatik Portakal* 289–90 • *Çarpışma* 332

SAKİN VE KUTSAL NEHRE YAVAŞÇA GİRDİLER

***MÜNASİP BİR DAMAT* (1993), VIKRAM SETH**

KISACA

YAKLAŞIM
Hint-İngiliz Yazımı

ÖNCE
1950'ler R. K. Narayan'ın metinleri, Hint-İngiliz yazımının küresel okuyucu kitlesine tanıtılmasına katkıda bulunur.

1981 Salman Rushdie'nin *Geceyarısı Çocukları* romanı Hint-İngiliz yazınında yeni bir aşamaya işaret eder.

SONRA
1997 Arundhati Roy, kast sistemine meydan okuyan *Küçük Şeylerin Tanrısı* romanıyla Booker Ödülünü kazanır.

2000 Amitav Ghosh Burma, Bengal, Hindistan ve Malaya'da geçen tarihsel bir roman olan *Sırça Saray*'da göç ve sömürgeciliği konu edinir.

2006 Hint-İngiliz yazar Kiran Desai, *Kaybın Türküsü* romanında sömürgeciliğin etkisini inceler.

Son birkaç on yılda Hint-İngiliz yazını, uluslararası ölçekte gittikçe daha çok dikkat çeken tanınmış bir edebi janr olarak kendine yer edinmiştir. 1950'ler ve 60'larda Hindistan'ın dışında tanınan ilk Hint-İngiliz romancılardan biri olan R. K. Narayan başta olmak üzere bazı Hint yazarlar, Hint deneyimini anlatırken Hindistan'daki birçok dil veya diyalektten birini kullanmak yerine İngilizceyi kullanmayı tercih etmiştir. Bu ilk Hint-İngiliz romancıların birçoğu Hindistan'da gündelik deneyimleri tasvir ederek yazmıştır. 1980'lerden itibaren birçoğu emperyalizmin etkisi, dini gerilimler ve kast sistemi gibi post-

Ayrıca bkz: *Geceyarısı Çocukları* 300–05 ▪ *Dert Yorumcusu* 338

kolonyal Hindistan temalarına odaklanmayı seçen yeni bir Hint-İngiliz romancılar kuşağı ortaya çıkmıştır.

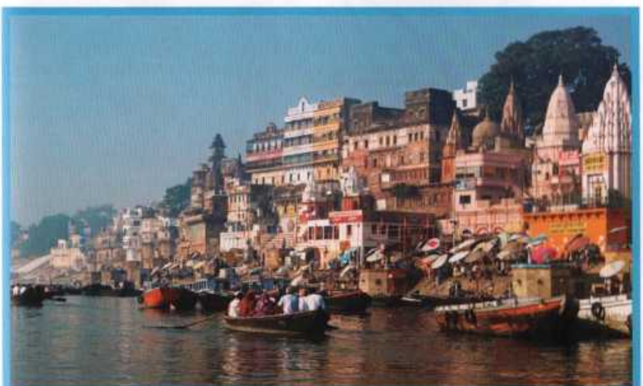
İç İçe Geçen Öyküler

Salman Rushdie, Hint diasporasının bir üyesi olan, yani Hindistan dışında yaşayan ilk Hint romancılardan biridir. Booker ödülüne layık görülen *Geceyarısı Çocukları* romanı Hindu mitleri, Bombay sineması ve büyülü gerçekçiliği harmanlayarak ve Hint terimleriyle süslenmiş karma bir İngilizce kullanarak esasen diaspora yazarlarının ürettiği Hint-İngiliz edebiyatındaki rönesansın başlangıç noktasıdır. *Münasip Bir Damat [A Suitable Boy]* romanı 1993'te yayımlayan Vikram Seth'in de aralarında yer aldığı birçok yazar Rushdie'yi takip etmiştir.

Destansı ölçekte bir roman olan *Münasip Bir Damat*, İngilizce kaleme alınmış en uzun romanlardan biridir. Hindistan'ın 1947'de bağımsızlığına kavuşması ve bölünmesinin hemen ardından 1950'lerin başında geçen roman, 18 aylık bir dönemde dört ailenin başından geçenleri konu edinir. Ailelerin üçü evlilik yoluyla birbirine bağlanan orta sınıf, eğitimli Hindulardır: Mehralar, Chatterjiler ve Kapoorlar. Dördüncü aile olan aristokratik, Müslüman Khanlar ise Kapoorların dostlarıdır.

Roman, Ganj Nehrinde Banares (Varanasi adıyla da bilinir) ve Patna arasında yer alan kurgusal Brahmpur kasabasında açılır, ama Kalküta, Delhi ve Kanpur'da da olaylar gerçekleşir.

Bu yerler, büyük bir zenginlikle ve çoğu zaman zekâ kıvraklığıyla tasvir edilir. Seth Ganj Nehrini, kalabalık ve hareketli sokak ve pazarları, ülkenin zengin ve yoksul uçlarını ve harikulade bir çeşitlilik arz eden manzaraları bütün canlılığıyla betimleyerek 1950'lerin başındaki Hindistan'ı muhteşem,

Ganj nehri boyunca uzanan şehirler, yaşam ve renkle dolup taşar ve Seth'in anlatısının canlandırdığı Hindistan'ın iç içe geçen öyküleri ve çoklu gerçeklerine enerjik bir arka plan sunar.

Vikram Seth

Bir işadamı ve hâkimin oğlu olan Vikram Seth, 1952'de Hindistan'ın Kalküta şehrinde dünyaya gelmiştir. Doon Okulu'ndan ayrıldıktan sonra eğitimini İngiltere'deki Tonbridge'de tamamlamış ve Oxford Üniversitesine giderek felsefe, siyaset ve ekonomi (PPE) bölümünden mezun olmuştur. ABD'de Stanford Üniversitesinde ekonomi yüksek lisansı yapmış ve daha sonra bir süre Çin'de kalarak klasik Çin şiiri eğitimi almıştır. Günümüzde İngiltere'de yaşasa da Hindistan'la yakın bağlantısını korumaktadır. Seth'in yazılı eserleri arasında şiirler, bir çocuk kitabı ve üç roman yer alır. 2009'da *Münasip Bir Damat*'ın devamı olarak *Münasip Bir Gelin* romanı üzerinde çalıştığını duyurmuştur. İlk başta bu romanı 2013'te tamamlamayı planlarken, 2012'de BBC'nin *Desert Island Discs* adlı radyo programında eserin çok yavaş ilerlediği yorumunda bulunmuştur: "Son teslim tarihlerine uymamak, yazarların çok aşina olduğu bir durumdur."

Önemli Eserleri

1986 *The Golden Gate*
1999 *An Equal Music*
2005 *Two Lives* (biyografi)

> Bayan Rupa Mehra küçük kızına katı bir biçimde "Sen de benim seçtiğim çocukla evleneceksin," dedi.
> ***Münasip Bir Damat***

neredeyse fotoğrafik ayrıntılarıyla yeniden yaratır. Metnin merkezinde Bayan Rupa Mehra'nın 19 yaşındaki bir üniversite öğrencisi olan küçük kızı Lata'yı "münasip bir damatla" evlendirme kararlılığı yer alır.

Kişisel ve Siyasi

Roman bir evlilikle başlar: Lata'nın ablası Savita seçkin bir aileden gelen genç öğretim görevlisi Pran Kapoor'la evlenir. Astım hastası olsa da "münasip bir damat" olarak nitelendirilir. Düşünceleri ve davranışları birçok bakımdan o dönemde Hindistan'da yaşanan değişimi yansıtan bağımsız bir düşünce yapısına sahip Lata, sevgili kız kardeşinin evliliği hakkında karmaşık duygular içindedir ve bir kadının tanımadığı bir erkekle nasıl evlenebildiğini sorgular.

Roman ilerledikçe Lata üç genç adama âşık olur: Müslüman bir öğrenci olan Kabir; dünyaca tanınmış bir şair olan Amit ve ayakkabı ticareti yapan kararlı bir işadamı olan Haresh. Okuyucu Lata'nın üç gençten hangisini seçtiğini son ana kadar öğrenemez; bu kararı annesinin isteklerini, sosyal gerçeklikleri ve aşk ve tutku hakkındaki kendi hislerini hesaba katarak kendi başına alması önemlidir.

Münasip Bir Damat yine de romantik bir öyküden çok daha fazlasıdır; hem kişisel hem de siyasi birçok alt olay örgüsünü birleştirir ve geniş ve incelikle yaratılmış bir karakter grubunu bir araya getirir. Dört çocuğunun hayatlarına yorulmak bilmeden müdahil olan dul Rupa Mehra'dan genç Müslüman idealist Rasheed'e; Lata'nın en iyi dostu güçlü iradeli Malati'den genç matematik dehası Bhaskar'a ve siyasetçi Mahesh Kapoor'dan müzisyen Ishaq'a çok çeşitli karakterler yer alır. Hindistan'ın ilk başbakanı Jawaharlal Nehru gibi gerçek tarihi figürler de bu edebi karışıma eklenir.

Münasip Bir Damat, Nehru döneminin biçimlendirici yıllarında (1947–64) Hindistan'da bölünme sonrası yaşanan sosyal ve siyasi olayların detaylı bir muhasebesini sunar. Emeğin değeri, değişim süreci, yoksulluğun adaletsizliği ve Hindistan'ın ilerlediği yön gibi önemli sorunlar metne dahil edilir. Kapoor Ailesinin yakından ilgilendiği 1952'deki bağımsızlık sonrası seçim atmosferini tasvir eder. Özellikle Hindu-Müslüman gerginliklerinde dini hoşgörüsüzlük, Lata'nın Kabir'e duyduğu aşka ve Pran'ın küçük kardeşi Maan'ın Müslüman şarkıcı-metres Saeeda Bai'yle ilişkisine verilen tepkilerde ve daha da şiddetli bir biçimde Hindular ve Müslümanlar arasında bir caminin yanına Hindu tapınağı inşa etme planları yüzünden çıkan arbedede kendini gösterir. Yazar kast sisteminin eşitsizliklerini,

Lata'nın zor bir seçim yapması gerekir: Müslüman bir öğrenciyi mi, dünyaca tanınmış bir şairi mi, yoksa bir işadamını mı eş olarak seçecektir? İçinde bulunduğu durum, Hindistan'ın bölünmeden sonraki durumuna benzer: Dini ayrımcılığın üstesinden mi gelmelidir, gelişmiş bir enternasyonalizm için mi mücadele etmelidir, yoksa ekonomik istikrarı sağlamaya mı çalışmalıdır?

Evlilik, *Münasip Bir Damat* romanının merkezinde yer alır ve din, sınıf, cinsiyet ve siyasetten ulusal ve kişisel kimliğe kadar çeşitli temel sorunları ele almak için kullanılır.

yoksulluğu ve kötü kokulu tabakhanelerde hayatlarını kazanmaya çalışan *jatav* gibi alt kastlardan Hintlilerin statüsünü de anlatır. Olay örgüsünün belirli kısımları toprak reformları ve büyük aristokratik toprak sahiplerinin mülklerine el koymak amacıyla *zamindari* sisteminin kaldırılması etrafında döner. Roman, Lata'nın ailesine bağımlılığını arkadaşı Malati'nin bağımsızlığıyla karşılaştırarak 1950'lerin Hindistan'ında kadınların rollerini ve kadınların ayrımcılığa tabi tutulduğu ve burka gibi vücudu kapatan kıyafetler giydiği Müslümanların peçe geleneğini de inceler.

Gerçek Hayatın Kaygıları

Rushdie'nin büyüsel Hindistan'ının aksine Seth'in romanı gerçek hayattaki sorunlara odaklanır: iş, aşk, aile, kanun yapmanın karmaşıklığı, siyasi entrikalar, akademik dünya ve dini gerginlikler. Tüm bunlar etkili, çok sürükleyici ve genellikle eğlendirici şiirsel düzyazıda harikulade bir biçimde kaleme alınmıştır. İngiliz dilini Hindistanlıların konuştuğu şekliyle sunar; metni süsleyen Hindu ve Müslüman terimlerinin birçoğu İngilizceye çevrilmez. Hint-İngiliz romancı Anita Desai, Rushdie'den sonra "Hint yazarların sonunda konuşma dilini, konuşulan İngilizceyi, Hindistan sokaklarında sıradan insanların konuştuğu şekliyle kullanabildiğini" gözlemlemiştir ve Seth de bunun kusursuz bir örneğini sunmuştur.

Emperyalistlerin Dili mi?

Vikram Seth, roman yazarı olmasının yanı sıra usta ve tanınmış bir şairdir; bu nedenle metninin muhteşem şiirsel pasajlar içermesi şaşırtıcı olmayabilir. Bunların birçoğu okuyucuyu Saeeda Bai ve müzisyenlerinin söylediği ve icra ettiği gibi Hint müziği ve şarkıların (*gazeller*), Urdu şiirinin, mitler ve efsanelerin dünyasına sürükler. Kaplan avı, tabaklama işinin leş gibi kokan havuzları ve Kumbh Mela festivalinin betimlemeleri de aynı ölçüde unutulmazdır. Roman, Chatterjilerin kayıtsızca söylediği uçarı beyitleri de içerir ve içindekiler sayfasında kitabın her bölümü için bir tane olmak üzere 19 beyit yer alır.

Bu muazzam romanı yazmak Seth'in sekiz yılını almıştır; büyük bir başarıya ulaşmış ve İngiliz Milletler Topluluğu Yazarlar Ödülüne layık görülmüştür. Seth, Jane Austen'le kıyaslanmıştır, ama *Münasip Bir Damat* tıpkı Austen'in romanları gibi ailevi olaylarla ilgilenmesine ve gerçekçi ve anlayışlı olmasına rağmen, şüphe götürmez bir şekilde İngilizce yazılmış bir Hint romanıdır ve bu janrın bir kilometre taşıdır.

Hint-İngiliz edebiyatının geçerliliği hakkında hararetli tartışmalar yaşanmıştır ve özellikle de birçoğu Hindistan'ın dışında yaşayan önde gelen Hint yazarların neden İngilizce yazdığı sorgulanmıştır. Rushdie, "Hindistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından bu yana en iyi eserlerinin oradan ayrılan emperyalistlerin dilinde yazılmış olabileceğini şeklindeki ironik önerme, bazılarının tahammül sınırlarını zorladığını" ifade etmiştir. Yine de Hint-İngiliz janrının popülerliği, romanları Hindistan'da geçen veya diasporada köklerinden kopma ve yabancılaşma deneyimine odaklanan Arundhati Roy, Jhumpa Lahiri, Amitav Ghosh ve Kiran Desai gibi yazarlarla 21. yüzyıla taşınmıştır.

> “Birbirleriyle şiddetli bir şekilde anlaştılar ve memnun edici bir şekilde anlaşmazlığa düştüler.”
> ***Münasip Bir Damat***

BU, YUNANLARA ÖZGÜ VE ENGİN BİR FİKİR. GÜZELLİK DEHŞET VERİCİDİR

GİZLİ TARİH (1992), DONNA TARTT

KISACA

YAKLAŞIM
Kampüs Romanı

ÖNCE
1951 Amerikalı yazar Mary McCarthy'nin *The Groves of Academe* adlı romanı yayımlanır. İlk akademi veya "kampüs" romanlarından biri olarak kabul edilir.

1954 İngiliz yazar Kingsley Amis'in *Talihli Jim* adındaki etkili romanı, savaş sonrası dünyada kendi yolunu çizmeye çalışan genç bir tarihçinin öyküsünü anlatan olay örgüsüyle kampüs janrını geliştirir.

1990 İngiliz romancı A. S. Byatt'ın Booker Ödülüne layık görülen *Possession: A Romance* adlı romanı, akademik bir dünyadaki postmodern bir tarihsel gizemi anlatır.

SONRA
2000 Amerikalı yazar Philip Roth'un *İnsan Lekesi* romanı, Klasikler üzerine dersler veren emekli bir profesörün karmaşık yaşam öyküsünü ve Amerikan akademisinin değişen dünyasını anlatır.

Amerikalı yazar Donna Tartt (1963–) *Gizli Tarih* romanını yayımladığında, kampüs romanı janrına çarpıcı bir katkı olarak görülmüştür. *Gizli Tarih* hem bu janrdan yararlanır hem de onu genişletir. Akademik romanlar 1950'lerde savaş sonrası toplumun ilgi alanları Batı kampüslerindeki edebi ve kültürel tartışmalarla örtüştüğü dönemde gelişmiştir. Bir üniversitenin sınırlandırılmış uzamında geçen romanlar genellikle akademik hayatı ve akademisyenlerin kendini beğenmişliğini hicveder.

Uygarlığın Cazibesi

Gizli Tarih, elit bir New England üniversitesinde klasikler üzerine eğitim alan bir grup öğrencinin öyküsünü anlatır. Bu ortamı çeşitli edebi ve kültürel tartışmalara odaklanmak için kullanan Tartt, 1950'lerdeki öncüllerinin üniversite ortamını kullanmasının derinlerine inerek edebiyatın rolünü, kimliği ve janrın kendisini sorgular.

Tartt'ın romanı 19. yüzyılın polisiye janrını karmaşık hale getiren bir anti-polisiye öyküdür. Kitap cinayet-gizem olay örgüsüyle açılır, ama okuyucuda merak uyandıran ve aşama aşama açığa çıkan şey failin kimliği değil, onu suç işlemeye sevk eden nedendir. Tartt, altı öğrenci arasındaki bu gizemli cinayet öncülünü daha genel fikirleri araştırmak için kullanır. Yunan tragedyasından yararlanarak okuyucularını bu janrın bir özelliği olan "trajik" karakter kusurunun gerçekten var olup olmadığını sorgulamaya yöneltir. Olay örgüsü üzerinden bu soruyu araştırarak edebi geçmişi günümüzde nasıl ve neden kullandığımızın yanıtını arar.

Felsefi Bir Cinayet

Tartt'ın öğrenci karakterlerinin gözünde edebiyat fazlasıyla gerçektir. Henry adlı öğrencinin ifade ettiği "Ölüm güzelliğin anasıdır" şeklindeki felsefi fikir açıkça kelimesi kelimesine alınarak buna uygun bir cinayetle uç noktaya taşınır. Cinayetin akademik teoriden yararlanan oyunbaz ve kendini bilen bir edebi yöntem olarak mı, yoksa teorinin kendisinin bir eleştirisi olarak mı yorumlanması gerektiği sorusunun yanıtı okuyucuya bırakılır.

Ayrıca bkz: *Kral Oedipus* 34–39 ▪ *Utanç* 322–23

GÖZLERİMİZİN ÖNÜNDE DURAN, DÜNYANIN SADECE KÜÇÜK BİR PARÇASI

ZEMBEREKKUŞU'NUN GÜNCESİ (1994–1995), HARUKI MURAKAMI

KISACA

YAKLAŞIM
Dünya İçin Yazmak

ÖNCE
1987 Nostaljik bir dostluk, aşk ve kayıp öyküsü olan Murakami'nin *İmkansızın Şarkısı* romanının kahramanı, Amerikan edebiyatına ilgi duyan eski bir üniversite öğrencisidir.

1988 Banana Yoshimoto'nun *Mutfak* romanı genç bir Japon kadının arzulu öyküsüdür; Batı mutfağının tüketim bolluğu ona duygusal bir sığınak sunar.

SONRA
1997 Ryu Murakami'nin *Yok Yere* romanı, Tokyo pavyonları arasında geçen bir suç öyküsüdür. Whitney Houston ve Robert de Niro gibi gerçek hayattan Amerikalılara göndermeler içerir.

2002 Murakami *Sahilde Kafka* romanında Batılaşmış kültür ve Şintoizmin buluştuğu bir Japonya'da metafizik fanteziyi araştırır.

20. yüzyılın sonlarından itibaren Amerikan popüler kültürünün tüm dünyaya yayılması başta olmak üzere küreselleşme, yazarların sanki evrensel bir okur kitlesine yazıyormuş gibi kurgularını yerelleşmiş geleneklerden özgürleştirdiği bir forum yaratmıştır.

Amerika'nın etkileri kısmen Amerika'nın Japonya'yı işgalinden (1945–52) kaynaklı Japon kültüründe bilhassa belirgindir. Japon yazar Haruki Murakami (1949–) yarı Amerikalı gibi görünen bir kültürel arka plana sahiptir: F. Scott Fitzgerald ve Truman Capote'yi Japoncaya çevirmiş ve Tokyo'da bir caz kulübü işletmiştir.

Doğunun Batıyla Buluşması

Murakami'nin romanı *Zemberekkuşu'nun Güncesi*, Amerikan etkilerinin yanı sıra Avrupa'dan kültürel motifler içerir. Örneğin kahramanı Toru Okada'nın makarna pişirirken Rossini dinlemesiyle başlar; daha sonra bir beyzbol sopası silah olarak kullanılır. Kitabın kendisi kökleri Batı kültürüne dayanan karmaşık bir arayış anlatısıdır. Yunan mitinde Orpheus Eurydice'yi geri getirmek için yeraltına iner; Okada da kaybolan karısı Kumiko'yu çıkarmak için bir kuyuya iner.

Fakat yine de özünde bir Japon öyküsüdür. Murakami, modern şehirli Japon'un yabancılaşmasını işler ve bir yandan da Japon tarihini irdeler. Örneğin Teğmen Mamiya'nın Mançurya ve bir Sovyet esir kampında geçen savaş zamanı hikâyeleri Japonya'nın şiddetli savaş geçmişine işaret eder.

> Bir insanın başka birini kusursuz bir biçimde anlayabilmesi ... mümkün müdür?
> ***Zemberekkuşu'nun Güncesi***

Ayrıca bkz: *Wanr de jiushi xintiao* 336

BELKİ DE YALNIZCA KÖRÜN DÜNYASINDA HER ŞEY GERÇEKTE OLDUĞU GİBİDİR

KÖRLÜK (1995), JOSÉ SARAMAGO

KISACA

YAKLAŞIM
Alegorik Hiciv

ÖNCE
1605 Miguel de Cervantes *Don Kişot*'ta baş karakterinin bir şövalyenin destanını sahnelemeye dönük hayali arayışında dünyayı gerçekte olduğu gibi görememeyi inceler.

1726 Anglo-İrlandalı yazar Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* romanı fantastik kültürlere ilişkin hikâyelerinde ahlaki ve siyasi yozlaşmayı mübalağa eder.

1945 İngiliz yazar George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği* romanı insan toplumunda siyasetin yozlaşmasıyla asi çiftlik hayvanları grubu arasında paralellikler kurar.

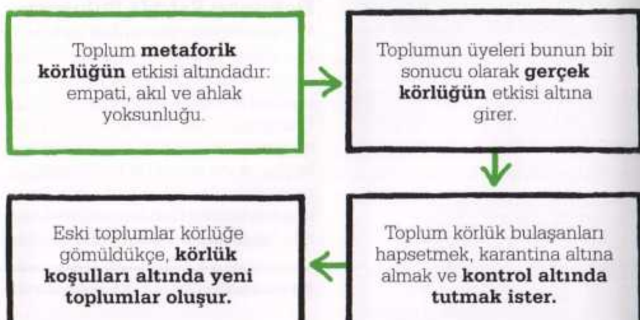
SONRA
2008–10 Amerikalı yazar Suzanne Collins çağdaş Amerikan toplumunda siyasi bir araç olarak medyanın gücüne işaret etmek için alegorik hicvi kullanan *Açlık Oyunlarını* yayımlar.

José Saramagoo'nun yürek burkan romanı *Körlük* (Portekizcedeki adıyla *Ensaio Sobre a Cegueira*, "Körlük Üzerine Bir Deneme") bir alegorik hiciv örneğidir. Alegorik satir genellikle ahlaki veya siyasi doğada paralel bir alt metne sahip anlatı türüdür. Alegorik hiciv olaylar toplum, siyaset veya hayatın çeşitli yönleriyle alay etmek için açıkça veya örtülü olarak metafor olarak kullanılır. *Körlük*'te romanın aktüel ortam, karakter ve zamanları muğlak bırakılsa da Portekiz'de 1933'ten 1974'e kadar ülkeyi yöneten Estado Novo (Yeni Devlet) adındaki otoriter rejim alegorik hicve ilham verir. Sağcı kapitalist topluma özgü ahlak, iyilikseverlik ve empati yoksunluğu mercek altına alınır.

Ya Hepimiz Kör Olsaydık?

Roman, isimsiz bir ülkenin bir şehrindeki insanların kör olmaya başlamasının ardından yaşanan olayları açıklar. Bu karanlık bir körlük değil, süt gibi, inci beyazı bir körlüktür. Temas veya aynı ortamda

Körün Dünyası

Ayrıca bkz: *İlahi Komedya* 62–65 ▪ *Canterbury Hikâyeleri* 68–71 ▪ *Don Kişot* 76–81 ▪ *Candide* 96–97 ▪ *Gulliver'in Gezileri* 102–05 ▪ *Hayvan Çiftliği* 332–39 ▪ *Sineklerin Tanrısı* 332–39

Portekiz'deki baskıcı Estado Novo rejimi, Saramago'nun metninde konuşulmayan bir gerçekliktir; kitabın adı ve içeriği, karanlık ve günah dolu bir siyasi körlük temasına gönderme yapar.

bulunma yoluyla bulaşan bu hastalığın tedavisi yoktur. Hükümet, hastalık bulaşanları korunaklı bir hastaneye kapatır ve yalnızca yiyecek ve temizlik malzemesi tedarik ederek kendi kaderlerine terk eder.

Körler arasında ihtiyaç, hayatta kalma mücadelesi ve insani empatinin geri dönüşü sayesinde dayanışmayı temel alan bir tür toplum doğmaya başlar ve ana karakterler bir topluluğun üyeleri olarak gelişme gösterir. Saramago kör olanların fiziksel ve psikolojik mücadeleleriyle akıl, insanlık ve insan toplumu fikrini yitiren insanlar arasında paralellik kurar: "Bu kör tutsaklar [...] çok geçemeden hayvanlara, daha da kötüsü kör hayvanlara dönüşecek." Örgütlü bir kör gangsterler grubunun gelişi, totaliter bir rejimin şiddet ve terörünün açık siyasi çağrışımlarını barındıran ek bir baskı unsuru haline gelir. Saramago noktalama işaretlerini asgariye indirerek ve zaman kipleri ve perspektifleri değiştirerek anlatısına durdurulamaz bir güç katar. Bu, anlatının temalarını yankılayan bir biçimde öyküde sürüklenme hissi yaratır.

Körlük ve İçgörü

İlk tutsaklardan biri olan, ama sadece kocasıyla beraber olabilmek için körmüş gibi davranan doktorun karısının gözleri aracılığıyla okuyucuya bu kasvetli ortam hakkında ek bir perspektif sunulur. Bu sayede yaratılan bağlar, terk edilen alışkanlıklar ve öyküde yeni baştan oluşturulan ideolojiler daha iyi anlaşılabilir. Karakterler doktorun karısı aracılığıyla birbirlerini keşfeder ve beyaz körlüğün, gangsterlerin acımasızlığının ve hastanenin zor koşullarının üstesinden gelmek için umut ve güç bulur. Doktorun karısının insanlığı ve empatisi, insanların uğruna mücadele etmesi gereken türden bir toplumun simgeleri olarak, hastanenin dışında bir yaşamı yeniden inşa etmeye başlamalarını sağlar.

José Saramago

José de Sousa Saramago, 1922'de Portekiz'de tarlada çalışan yoksul bir anne babanın çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ailesi onu okula gönderemediği için tamircilik eğitimi almıştır; daha sonra yazma yeteneği onu çevirmen, gazeteci ve editör olarak çalışmaya yönlendirmiştir. Siyasetle de ilgilenen Saramago'nun ilk romanı olan *Günah Ülkesi* (Terra do Pecado, 1947) *Estado Novo* (Yeni Devlet) adı verilen muhafazakâr Katolik rejimi tarafından hoş karşılanmamış ve kitabın basılması engellenmiştir. Saramago 1966'da *Muhtemel Şiirler* (O Poemas Possiveis) adlı kitabıyla bir kez daha ortaya çıkmıştır ve birçok roman yazdıktan sonra 1998'de Nobel Edebiyat Ödülüne layık görülmüştür. 1992'de Portekiz hükümetinin kitaplarından birine sansür uygulaması yüzünden İspanya'ya yerleşmiştir. 2010'daki ölümüne kadar orada yaşamıştır.

Önemli Eserleri

1982 *Baltasar ile Blimunda*
1984 *Ricardo Reis'in Öldüğü Yıl*
1991 *İsa'ya Göre İncil*
2004 *Görmek*

İNGİLİZCE, GÜNEY AFRİKA GERÇEĞİNİ ANLATMAK İÇİN YETERSİZDİ

UTANÇ (1999), J. M. COETZEE

KISACA

YAKLAŞIM
Güney Afrika Edebiyatı

ÖNCE
1883 Olive Schreiner Bir *Afrika Çiftliğinin Öyküsü*'nde kolonyal bir arka planda ataerkillik ve cinsiyet sorunlarını irdeler.

1948 Alan Paton'ın en çok satan kitaplar arasına giren *Ağla Sevgili Yurdum* romanı Güney Afrika'nın baskı politikasını dünyaya duyurur.

1963–90 Güney Afrika'da binlerce kitap "sakıncalı" bulunarak yasaklanır.

1991 Yazar ve aktivist Nadine Gordimer Nobel Edebiyat Ödülüne layık görülür.

SONRA
2000 Yazar Zakes Mda, *Kızıllığın Kalbi* romanında Xhosa tarihi, mit ve kolonyal çatışmanın karmaşık bir karışımıyla denemeler yapar.

2003 Damon Galgut'un İyi Doktor romanı siyasi değişim vaadini çürütür.

Siyah çoğunluğun on yıllar boyunca sömürgecilik ve apartheid adı verilen ırk ayrımcılığı esasına dayalı zalimce sisteme maruz kalan Güney Afrika'dan olağanüstü bir edebiyat kanonu gelişmiştir. Apartheid sırasında ve sonrasında eserler çok genel olarak iki kampa ayrılır: Nobel ödüllü yazar Nadine Gordimer gibi yazarlar tarihe tanıklık eden, kökleri toplumsal gerçekçiliğe ve kendi döneminin politikasına dayanan karmaşık romanlar yazmıştır. Buna karşın J. M. Coetzee "tarihle rekabet eden" metinler yazmaya neredeyse sosyal olarak kayıtsız görünür. Öykülerine muğlaklık ve anlaşılmazlık damga vurur ve eserlerinin diliyle ve konuşan sesin otoritesiyle postmodern bir biçimde meşgul olur.

> Pişmanlık başka bir dünyaya, başka bir söylem evrenine aittir.
> ***Utanç***

İktidar İlişkileri

Coetzee'nin romanı *Utanç*, klasikler ve modern diller profesörü olan, ama sadece "iletişim" dersleri veren David Lurie'nin düşüşünü merkez alır. Yeni Güney Afrika'daki eski Avrupalı soyundan beyazların yitirdiği garantilerin bir şifresi olarak, Lurie iletişimin onu güçsüz düşürdüğünü görür. Öğrencileriyle bağ kuramaz ve bir ilişki sırasında fiilen tecavüz ettiği öğrencisi Melanie'yi baştan çıkarmak için şiiri kullanamaz.

Lurie utanca gömüldükten ve işinden kovulduktan sonra, öykü onun kızı Lucy'nin küçük bir çiftlik işlettiği Doğu Cape bölgesine kayar. Lurie bir an için idealize edilmiş bir kırsal geçmişi görür gibi olur, ama beyaz toprak sahipleri ve siyah çalışanları ve de komşuları arasındaki değişen düzenle mücadele eder. Taşradaki bir veteriner kliniğinde ihmal edilen hayvanların sevk edilmesine yardımcı olarak zaman geçirir.

Profesör birkaç Avrupa dili konuşmasına rağmen, öyküsünün "İngilizcenin kalıbına sıkıştırılmayacağını" düşündüğü Lucy'nin kom-

Ayrıca bkz: *Bir Afrika Çiftliğinin Öyküsü* 201 ▪ *Ağla Sevgili Yurdum* 286 ▪ *Kuru Bir Beyaz Mevsim* 333–34

şusu Petrus'la bağ kuramaz. Çiftliğe saldıran ve kızına tecavüz eden üç siyah genci ikna etmek için Afrika dilinde hiçbir sözcüğe sahip değildir ve Lucy'nin komşusunun suç ortaklığını ortaya çıkaramaz. Daha sonra Petrus'un toprak sahibi olarak yeni statüsü kutlanırken konuklardan biri sahneye çıkarak Xhosa dilinde yalnızca siyahların anlatabileceği bir gelecekten söz eder.

Belirsiz Bir Gelecek

Güney Afrika'daki ilk özgür seçimlerden beş yıl sonra yayımlanan *Utanç*, yeni ülkenin iyimserliğiyle dolu apartheid sonrası "balayı" edebiyatıyla keskin bir tezat teşkil eder. Bazıları tarafından şiddetli konusu nedeniyle eleştirilen roman, hiçbir kültürel sınırı olmayan bir utanç halini betimlemesiyle ustaca dengelenir. Sonunda Lucy'nin uğradığı saldırı ve profesörün siyah fahişeleri ve de melez olarak kabul edilen öğrenci Melanie'yi istismar etmesi arasında bir denklik vardır. Lurie kibrinden dolayı duruşmada konuşmayı reddederken, Lucy'nin çilesi hakkındaki sessizliği hayatın sadeleştirilerek temellerine indirgenmesi gerektiğinin, çünkü onarıcı veya iyileştirici hiçbir sözün kalmadığının bir farkındalığını ima eder.

Mesleki Utanç
Profesörün sallantılı akademik kariyeri, bir öğrenciye cinsel tacizde bulunmasının ardından tamamen yok olur.

Cinsel Utanç
Lurie'nin fahişelerle cinsel hayatı ve çıkarcı rastgele iğfalleri, hayalindeki Byronik aşklarla tezat teşkil eder.

Romanın adı pişman olmayan David Lurie'nin yüz karasının çok daha ötesine geçer. İnsanlık dışı eylemler, utanç ve aşağılama yeni ve kırılgan toplumu kuşatmakla tehdit eder.

Hayvanlara Kötü Muamele
Coetzee'nin romanlarında yaygın bir tema olarak hayvanların utanç verici bir biçimde ihmal edilmesi ve kötü muameleye maruz kalması veteriner kliniğindeki acımasız çalışmalarda kendini gösterir.

Irksal Şiddet
Lucy'nin tecavüze uğraması ve sürekli baskıya maruz kalıp güvenliğinin tehdit edilmesi, siyahlar ve varlıklı beyaz azınlık arasındaki gerginliğin tipik bir örneğidir.

Apartheid
Romanın temelindeki birçok utanç vesilesi, Güney Afrika'nın sömürgecilik ve apartheid geçmişinin daha genel utancını ima eder.

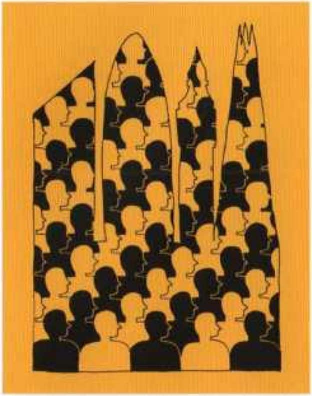

J. M. Coetzee

Romancı, dilbilimci, deneme yazarı ve çevirmen John Michael Coetzee, 1940'ta İngilizce konuşan Hollanda asıllı Güney Afrikalı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Coetzee hayatının ilk yıllarını Western Cape eyaletindeki Cape Town ve Worcester'da geçirmiştir. 1960'larda mezun olduktan sonra Londra'da bilgisayar programcısı olarak çalışmıştır. Texas Üniversitesinde İngiliz Dili, Dilbilimi ve Germen Dilleri üzerine yüksek lisans yapmıştır. 1972'den itibaren Cape Town Üniversitesinde görevler üstlenmiş ve 2000 yılında Seçkin Edebiyat Profesörü olarak ayrılmıştır. ABD'de sık sık dersler vermiş ve iki kez Booker ödülü ve 2003 yılında Nobel Edebiyat Ödülü de dahil olmak üzere birçok edebiyat ödülüne layık görülmüştür. Coetzee günümüzde Güney Avustralya'da yaşamaktadır ve hayvan hakları savunucusudur.

Önemli Eserleri

1977 *In the Heart of the Country*
1980 *Barbarları Beklerken*
1983 *Michael K: Yaşamı ve Yaşadığı Dönem*
1986 *Düşman*
1990 *Demir Çağı*

HER AN İKİ KEZ GERÇEKLEŞİR: İÇERİDE VE DIŞARIDA. BUNLAR İKİ FARKLI TARİHTİR

İNCİ GİBİ DİŞLER (2000), ZADIE SMITH

KISACA

YAKLAŞIM
Çokkültürlülük

ÖNCE
1979 Trinidad doğumlu Sam Selvon'un *Moses Ascending* romanında Londra'daki Batı Hint Adalı bir ev sahibinin bordum katına Siyah Güç grubunun üyeleri yerleşir.

1987 Sri Lanka doğumlu Kanadalı yazar Michael Ondaatje, *Aslan Postuna Bürünmek* romanında Toronto'daki göçmen işçilerin hayatları hakkındaki zengin öykücülüğe yerli kültürlerini dahil eder.

1991 Renan Demirkan'ın Almanya'daki bir Türk ailesinin çatışan bağlılıklarını anlatan yarı otobiyografik romanı *Üç Şekerli Demli Çay [Schwarzer Tee mit drei Stück Zucker]* en çok satan kitaplar arasına girer.

SONRA
2004 İngiliz yazar Andrea Levy'nin iki çiftin hayatlarını konu edinen *Küçük Ada* romanı savaş sonrası Britanya'daki göçmen deneyimine ışık tutar.

Göç nesillerdir ABD, Kanada ve Büyük Britanya'nın kültürel dokusunun önemli bir parçasıdır, ama son on yıllar hem nüfusun çeşitliliğini hem de İngilizcenin aynı anda her yerde bulunabilirliğini yansıtan yeni yazımın yükselişine sahne olmuştur. Yeni bir kültüre asimile olma gerekliliği, göçmen sesleri bastırma eğilimindedir ve göçmen ailelerin ikinci kuşakları genellikle kültürlerinin birleşimini yansıtan öyküler yazmaya yönelmiştir. Bu, Avrupa'nın geri kalanında ve tüm dünyada çokkültürlü yazımın daha yavaş ortaya çıkışını kısmen açıklar, ama diğer uluslar da gittikçe daha çok çeşitlilik kazandıkça yeni sesler işitilmeye başlanmıştır. Örneğin Almanya'da Renan Demirkan Türk-Alman yazınının önünü açmıştır. Büyük Britanya'da çokkültürlü edebiyat 1950'lerdeki İngiliz Milletler Topluluğundan önemli göç dalgalarına kadar gerilere uzanır ve genellikle sorunlu, yabancı düşmanı bir uzamı odağına alarak büyük şehirlerdeki farklı etnik gruplardan insanların hayatını anlatır. Başka yerlerde olduğu gibi, birçok melez ve ikinci kuşak göçmen yazar diaspora topluluklarıın entegrasyonunu konu edinen ilk romanları kalmıştır. Zadie Smith'in ödüllü kitabı *İnci Gibi Dişler* Kuzey Londra'daki çokkültürlü ailelerin karmaşık mirasına taze, genç bir bakış sunar.

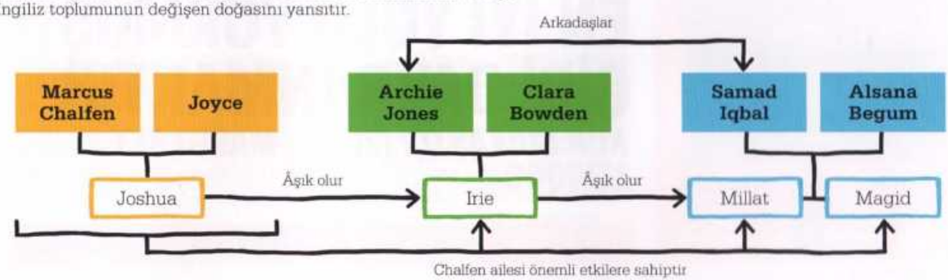
> İngiliz olan birileri var mı? Gerçekten İngiliz? Palavra!
> ***İnci Gibi Dişler***

Erime Potası Britanya

İnci Gibi Dişler, II, Dünya Savaşının son günlerine gider: İngiliz beyaz işçi sınıfından Archie Jones, İngiliz ordusunun Yunanistan'da görev yapan bir tank birliğinde Samad Iqbal adındaki bir Bangladeşli Müslüman telsiz mühendisiyle bir çift oluşturur. Sınıf ve renk sınırlarını aşan dostlukları savaştan sonra da devam eder. Bir Arap tarafından işletilen İrlanda barındaki uzun öğleden sonralar, evlilik sorunları ve ilerlemiş yaşta baba olmak iki adamın arasındaki bağları güçlendirir. Samad'ın

Ayrıca bkz: *Ağla Sevgili Yurdum* 286 ▪ *Bay Biswas'ın Evi* 289 ▪ *Dert Yorumcusu* 338 ▪ *Pi'nin Yaşamı* 338 ▪ *Uçurtma Avcısı* 338 ▪ *Sarı Güneşin Yarısı* 339

***İnci Gibi Dişler*'de** beyazlar, birinci kuşak beyaz göçmenler ve onların İngiltere'de dünyaya gelen çocukları arasındaki ilişkiler ağı İngiliz toplumunun değişen doğasını yansıtır.

Alsana'yla yaptığı görücü usulü evlilikten ikiz oğlu vardır: Magid ve Millat. Archie ve Jamaika doğumlu karısı Clara'nın ise Irie adında bir kızları olmuştur.

Bir Hint restoranda garsonluk yapan Samad, oğlu Magid'i Müslüman kökenine saygı duyarak yetişmesi için Bangladeş'e göndermeye karar verir; ama Magid yıllar sonra seküler bir bilim insanı olarak döner. İkizi olan yabani çocuk Millat'ın kökten dinci bir gruba katılması ironik bir tezat teşkil eder. Irie anneannesi tarafından annesinin vatanına götürülür. Millat, Magid ve Irie de kuşaklar boyunca Britanya'da yaşayan ve tarihin ve kimliğin zevkini sürenlerin aksine tıpkı ebeveynleri gibi hiçbir yere ait olmadıklarını hissiyle boğuşur. "Bir tarafta devasa bir ayna olan İngiltere vardı, bir tarafta ise hiçbir yansıması olmayan Irie."

Smith, diyaloglar için iyi kulağı ve her yerde gözü vardır: göçmen topluluklara peş peşe gerçekleşen saldırılar, karmakarışık durumdaki çok amaçlı okullar ve Irie, Millat ve Magid'in üzerinde acımasız bir etkide bulunan entelektüel beyaz Chalfen ailesinin temsil ettiği geveze orta sınıflar.

Kısmen Thatcher Döneminde, 1980'lerde geçen roman Salman Rushdie hakkındaki fetvadan Nike marka kıyafetler giyen sokak tayfasına çok çeşitli kültürel referanslarla doludur. Smith mezun olmadan kaleme aldığı romanını eleştirmişse de *İnci Gibi Dişler* İngiliz olmanın yeni tanımlarının yapılmasını gerektiren bir dönemin canlı bir kaydı olmayı sürdürür.

Zadie Smith

Zadie Smith, 1975'te Kuzey Londra'da İngiliz bir baba ve Jamaikalı bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Sadie adını 14 yaşındayken Zadie olarak değiştirmiştir. İlk romanı *İnci Gibi Dişler*'i King's College, Cambridge'teki son yılında yazmıştır. Amerika'ya taşınarak Harvard'da eğitim almış ve Columbia Üniversitesi Güzel Sanatlar Okulunda yaratıcı yazarlık dersleri vermiştir. Günümüzde New York Üniversitesinde görev yapmaktadır. Zamanını New York ve Londra'da arasında bölüştürerek yazar eşi Nick Laird ve iki çocuklarıyla da vakit geçirmektedir.

Smith eserleriyle yaklaşık 20 adaylık ve ödüle layık görülmüştür. Son yıllarda kısa öyküler ve eleştirel denemeler yazmaya yönelmiştir. *Guardian* gazetesinde yayımlanan bir yazıda kurmaca yazmanın 10 altın kuralını sıralaması istenmiştir. Bunlardan biri, "Hangi kisve altında olursa olsun doğruyu söyleyin – ama söyleyin." kuralıdır.

Önemli Eserleri

2002 *İmza Toplayan Adam*
2005 *Güzelliğe Dair*
2012 *NW Londra*

BİR SIRRI SAKLAMANIN EN İYİ YOLU YOKMUŞ GİBİ DAVRANMAKTIR

KÖR SUİKASTÇI (2000), MARGARET ATWOOD

KISACA

YAKLAŞIM
Güney Ontario Gotiği

ÖNCE
1832 John Richardson'ın ilk Kanada romanı olarak kabul edilen *Wacousta* adlı romanı tehdit ve Gotik dehşetle doludur.

1967 Timothy Findley'in *The Last of the Crazy People* romanı yayımlanır. Beş yıl sonra yazar kendi romanını tanımlamak için Güney Ontario Gotiği terimini kullanır.

1970 Robertson Davies'in *Fifth Business* romanı, bir Ontario topluluğunun karanlık bölgesini inceleyen ilk Güney Ontario Gotiği örneklerinden biridir.

SONRA
2009 Alice Munro'nun *Bazı Kadınlar* adlı Gotik kısa öykü seçkisi entrika, cinayet ve korku doludur.

2013 Hilary Scharper'ın "Eko-gotik" olarak nitelendirdiği *Perdita* adlı eseri modern bir Kanada hayalet öyküsüdür.

18. ve 19. yüzyılın Gotik kurgusu genellikle tekinsiz şatolar, despot karakterler, tehlike altındaki kadın kahramanlar, gizemler ve hayaletler gibi öğeleri içermiştir. 20. yüzyılda Kanada ve özellikle Güney Ontario bu gelenekte kendi tarzını geliştirmiştir. Alice Munro, Robertson Davies ve Margaret Atwood gibi romancılar Gotik kurgunun doğaüstü ve grotesk gibi yönlerini ve janrın karanlık imgelemini benimsemiş ve bunları çağdaş Kanada hayatına uygulamıştır. Bu edebiyat türü genellikle post-kolonyal bir bağlamda Kanadalı ulusal kimliğinden bir anlam çıkarmaya çalışır ve yerleşimcilerin kendi tarihleri hakkındaki anksiyetelerinin bir yansıması olarak görülebilir.

> Karanlık yakınlaştı ... Laura'nın gerisindeki uzun gölgeye doğru.
> ***Kör Suikastçı***

Anlatı Karmaşıklığı

Margaret Atwood, Avrupa Gotik geleneğini besleyen korku ve dehşete düşkünlüğü kendi ülkesine taşıyarak insan doğasının karanlık yanını ve örtülü gizemlerin yıkıcı potansiyelini inceler. Feda ve ihanet, gerçek ve yalanlar, komplo ve romans ve canlılarla ölüler arasındaki sınırlar gibi kavramları işleyen *Kör Suikastçı* romanı Güney Ontario Gotiğinin dikkate değer bir örneğidir.

Roman, 83 yaşındaki Iris Chase Griffen'in gözlerinden anlatılan çok katmanlı bir öyküdür. Iris anılarını torununa yazdığı bir mektup formatında anlatır. Iris'in yaşam öyküsüne Iris'in kız kardeşi Laura tarafından yazdığı söylenen ve iki âşığın öyküsünü anlatan *Kör Suikastçı* adında bir başka roman yerleştirilir. Bu romanın içinde de başka bir öykü yer alır: Laura'nın romanındaki adam tarafından anlatılan ucuz bilimkurmaca hikâye. Tüm bu öyküler anlatıya sözde gerçeğe dayalı bir boyut katan gazete haberleriyle kesilir.

Iris'in anılarında anlatılan ana öykü, 1920'ler ve 30'larda Laura ve

Ayrıca bkz: *Frankenstein* 120–21 ▪ *Dracula* 195 ▪ , *Uğultulu Tepeler* 132–37 ▪ *Damızlık Kızın Öyküsü* 335 ▪ *Seçme Öyküler* (Alice Munro) 337

Iris Chase'nin etrafından döner. Gotik motifler güncellenir: Tekinsiz şato Iris'in ailesinin evi haline gelir. Iris'in zengin büyükbabası tarafından inşa edilen Avilion adındaki malikâne tavan araları ve kulelerle tamamlanır. Iris'in baskıcı kocası Ricard, acımasız erkek kötü karakterdir. Iris ve Laura ise kurban haline getirilen kadın kahraman versiyonlarıdır.

Akıldan Çıkmayan Gerçek

Roman gerçekçi tonda olmasına rağmen sembolik olarak doğaüstü asla çok uzakta değildir. Geçmişe dönüşlerin yapısında, öldüğünü bildiğimiz karakterler adeta geçmişten günümüze konuşan hayaletlermiş gibi karşımıza çıkar. İntihar ettiğini daha ilk cümlede öğrendiğimiz Laura, yavaş yavaş açığa çıkan anılar ve sırlar aracılığıyla Iris'i sık sık ziyaret eder.

Güney Ontario, kitapta karanlık ve düşüncelere dalmış bir karakterdir. Klasik edebiyatın yeraltı dünyasına benzetilebilir; Güney Ontario'ya girmek için de kaygı verici dalgaları aşmak gerekir ve Richard buranın kötü muhafızıdır. Başkahramanlar burada anlam arayışı içinde dolaşır.

Genel olarak Atwood'un Gotik kinayeleri yeniden işlemesi ve farklı janrları ustaca birleştirmesi, karanlığına rağmen her öğenin bütünü aydınlattığı bir roman yaratır.

***Kör Suikastçı*'nın yapısı,** öykü içindeki öyküler ve birden çok anlatıcıyla Gotik edebiyatı yankılarken üçüncü hikâye Zycron gezegeninde geçse de romans, ihanet ve cinayet gibi bilindik Gotik öğeleri içerir.

İlk anlatı, Iris Chase Griffen'in anılarıdır; Iris geçmişi yeniden kurar ve kendisinin ve kız kardeşinin hayatını yeniden değerlendirir.

İkinci anlatı, görünüşte Laura Chase tarafından anlatılan romandır; *Kör Suikastçı* olarak da bilinen roman siyasi bir kaçak ve sosyetik sevgilisinin öyküsünü anlatır.

Üçüncü anlatı, kör suikastçı ve dilsiz bakire kurban hakkındaki karanlık bilimkurmaca fantezidir.

Margaret Atwood

Kanadalı romancı, şair ve deneme yazarı Margaret Atwood 1939'da Ottawa, Ontario'da doğmuştur. Çocukluğunun büyük bir kısmı boyunca, yılının yarısını babasının böcekleri incelediği kırda geçirmiştir. Bu dönemde şiirler ve oyunlar yazıp karikatürler çizmiştir. Henüz okuldayken yazar olmaya karar vermiştir. Amerikalı yazar Edgar Allan Poe, Atwood'un gözde yazarları arasındadır ve Poe'nun karanlık etkisi Atwood'un kurgusunun büyük bir kısmında görülebilir.

Atwood'un yayımlanan ilk eseri 1966'daki bir şiir seçkisidir, ama daha çok bir romancı olarak tanınır. İlk romanı *The Edible Woman* 1969'da yayımlanmıştır. Çevre sorunlarına ve insan haklarına duyduğu ilgi, *Damızlık Kızın Öyküsü* gibi karşı ütopyacı romanlarında ve *Antilop ve Flurya* ile başlayan üçlemesinde kendini gösterir. *Kör Suikastçı*'yla aldığı Booker Ödülünün de aralarında bulunduğu birçok seçkin edebi ödüle layık görülmüştür.

Önemli Eserleri

1985 *Damızlık Kızın Öyküsü*
1988 *Kedi Gözü*
1996 *Nam-ı Diğer Grace*
2003 *Antilop ve Flurya*

AİLESİNİN UNUTMAK İSTEDİĞİ BİR ŞEY VARDI

DÜZELTMELER (2001), JONATHAN FRANZEN

KISACA

YAKLAŞIM
Modern Ailedeki İşlevsizlik

ÖNCE
1951 J. D. Salinger'ın *Çavdar Tarlasında Çocuklar* romanında Holden Caulfield yalnız ve yabancılaşmış biridir, ama ailesiyle ilgili düşünceler içini kemirir.

1960 John Updike'in çağdaş ABD'de aile karmaşasını dramatize eden "Tavşan" dizisinin ilk kitabı yayımlanır.

1993 Jeffrey Eugenides, *Bakir İntiharlar* romanında ergenlik çağındaki beş kızkardeşin açıklanamayan intiharlarının izini sürer.

SONRA
2003 Lionel Shriver, *We Need to Talk about Kevin* romanında kitle katiline dönüşen bir çocuğun anne babası olma sorununu inceler.

2013 Donna Tartt'ın *Goldfinch* romanının anlatıcısı Theo Decker, alkol bağımlılığı ve kaybın parçaladığı bir aileyi anlatır.

Jonathan Franzen'in *Düzeltmeler* romanının adı, sahiciliği arayan ve akıl sağlığını yitiren babasıyla ilişkisini düşünen huzursuz bir oğlun öyküsünü anlatan William Gaddis'in *The Recognitions* (1955) romanının adını yankılar. *Düzeltmeler*'de olduğu gibi *The Recognitions*'ın kapsamı da geniş bir karakter topluluğuna yayılır ve birden çok bakış açısını sunmak için farklı anlatıları birleştirerek bir tek ailenin öyküsünü anlatır. 20. yüzyılın sonlarından itibaren işlevsiz aile teması John Updike, Philip Roth ve Don DeLillo gibi önemli Amerikalı erkek romancıların eserlerinin merkezinde sık sık yer almıştır. Gaddis'in yanı sıra bu yazarların birçoğu da muhtemelen Franzen'in edebi ataları arasında sayılacaktır.

> Çocuklarını görmeye gittiklerinde her zaman heyecana kapılıyordu.
> ***Düzeltmeler***

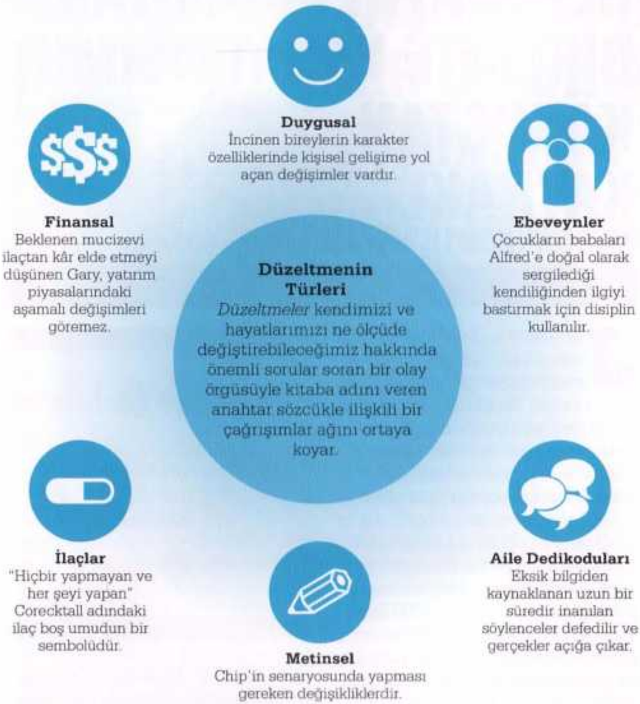
Düzeltmeler, Lambertlerin öykülerini anlatır: Alfred ve Enid ve yetişkin çocukları Gary, Chip ile Denise. Bu aile, farklılaşan aile birimi, ailevi değerler ve haklar kavrayışlarına karşı bireysel ihtiyaçlar tarafından sınanır; bunların hepsi kapitalizme dayalı ileri teknoloji ve finansal sektörlerin egemenliğindeki Amerikan ekonomisinin zemininde sahnelenir. Destan ilerledikçe metin ciddi siyasi ve sosyal kavrayışlara ulaşır; finansal kötülükler ve cinayetten, besin ve çocuk edebiyatına kadar çok çeşitli temaları işler.

Merak ve anlatının enerjisi, ailenin "son bir kez" Noel'i birlikte geçirme çabasından ve dejeneratif hastalığın açığa çıkan acımasızlığından kaynaklanır. Ana karakterlerin kişisel hayatlarına mesleki, duygusal veya zihinsel istikrarsızlık damga vurur.

Kuşak Değişimi

Franzen iki kuşağı tasvir ederek bir ömürlük sürede gerçekleşen toplumsal değişimi yansıtabilir. Bastırılan aile reisi Alfred geride kalmış bir düzenle özdeşleşir. Onun öyküsünü anlatan kısımlar, Schopenha-

Ayrıca bkz: *Çavdar Tarlasında Çocuklar* 256–57 ▪ *İnci Gibi Dişler* 324–25 ▪ *Tavşan Kaç* 332–39

uer'den alıntılarla süslenir ve 20. yüzyılın ortasında demiryolu mühendisi olarak çalıştığı dönemden anımsadığı Ortabatı sahneleriyle aydınlığa kavuşturulur. Gary, Chip ve Denise çözülebilmesi çok daha zor bir dünyada yaşar; deneyimleri 20. yüzyılın sonlarında gittikçe sorunlu hale gelen dönemin baskılarını ve değişkenliğini yansıtır.

Genetiğin dışında hepsinin arasında ortak bir bağ vardır: Nevrozlar ve kusurlara rağmen hepsi gelişme umudu taşır. Aile bağları ve duygunun uygarlığa tam olarak katkıda bulunmak için feda edilmesi gerektiği kanaatinde ve kendine duyduğu inançta hiç tereddüt etmeyen Alfred bile Enid en küçük çocukları Denise'e hamileyken aynı umudu taşır: "Son bir çocuk, insanın hatalarından ders çıkarması ve gerekli düzeltmeleri yapması için son bir fırsattı ve bu fırsatı değerlendirmeye kararlıydı."

Franzen daha sonra kendi annesinin ölümünün etkisini de samimi bir biçimde anlattığı *The Discomfort Zone* adındaki denemelerini yayımlar. Bu eklektik seçki, aile kavramının onun eserlerinde halen egemen olduğunu gösterir.

Jonathan Franzen

Düzeltmeler'deki Lambertlerden çok farklı olmayan bir biçimde, Jonathan Earl Franzen'in babası inşaat mühendisi, annesi Irene ise ev kadınıdır. Franzen Chicago'da yetişmiş ve 1981'de ABD'de Pennsylvania'daki Swarthmore Kolejinin Almanca bölümünden mezun olmuştur.

23 yaşındayken Valerie Cornell'la evlenmiştir; çift 14 yıl sonra boşanmıştır. Franzen günümüzde yazar Kathryn Chetkovich'le birliktedir ve New York ve California'da yaşamaktadır.

2001 yılında kitap kulübü için *Düzeltmeler* adını seçmesinden rahatsızlık duyduğu Amerikalı talk şovcu Oprah Winfrey'le tartışmıştır; Winfrey'in bu seçiminin erkekleri kitaptan soğutacağını düşünmüştür. Avrupa'nın acınası hali ve elektronik kitapların geçiciliği gibi çeşitli konularda yazmaya devam etmektedir.

Franzen, Pulitzer Kurmaca Ödülüne de aday gösterildiği *Düzeltmeler* romanıyla 2001'de Ulusal Kurmaca Kitap Ödülünü kazanmıştır.

Önemli Eserleri

1992 *Strong Motion*
2006 *The Discomfort Zone: A Personal History* (denemeler)
2010 *Özgürlük*

HEPSİ AYNI KÂBUSTAN, BİRLİKTE YARATTIĞIMIZ KÂBUSTAN KAYNAKLANIYOR

KONUK (2001), HWANG SOK-YONG

KISACA

YAKLAŞIM
38. Paralel

ÖNCE
1893 Kore edebiyatı, klasik Çin edebiyatının kültürel gölgesinden çıkar. Kore dilinde yayımlanan ilk Batılı kurmaca eser John Bunyan'ın 1910'da yayımlanan İncil çevirisinin bile önünde yer alan *Çarmıh Yolculusu* romanıdır.

1985 Hwang Sok-yong'un *Silahların Gölgesinde* romanı, kuzey ve güney olmak üzere ikiye bölünen bir diğer Doğu Asya ülkesi olan Vietnam'daki savaş sırasında karaborsacılığı anlatır.

1964–94 Park Kyong-ni'nin 16 ciltlik destansı tarihsel romanı *Ülke*, Japonya'nın baskısı altındaki Korelilerin mücadelesini anlatır.

SONRA
2005 Kuzey ve Güney Koreli yazarlar ilk kez ortak bir edebiyat kongresine katılır.

Japonya'nın II. Dünya Savaşının sonunda teslim olmasının ardından, Kore yarımadasını kesen 38. paralel Sovyet ve Amerikan işgal bölgelerinin arasındaki sınır olarak belirlenmiştir. Günümüzde Kuzey ve Güney Kore'yi ayıran sınır, kabaca bu paralel belirlemeye devam eder.

Güney Koreli savaş sonrası kuşak, idealize edilmiş bir geçmişe yüzünü dönen gelenekçi bir hareketi benimsemiştir. Fakat 1960'ların yazarları bu nostaljiyi reddederek Kore'nin yakın geçmişinin psikolojik tahribatıyla ilgilenmiştir: Japon işgali (1910–45), Kore Savaşı (1950–53) ve kuzeydeki komünist yönetim.

Yurtdışından Gelen Kötülükler

Hwang Sok-yong (1943–) *Konuk [The Guest]* romanında günümüzde Kuzey Kore'de yer alan Sinchon'da Kore Savaşında yaşanan bir katliamı konu edinir. Romanın Kore doğumlu başkahramanı ABD'de yaşayan bir Hıristiyan papazdır ve erkek kardeşinin hayaletiyle birlikte olay yerini ziyaret eder. Mezalim hakkındaki gerçeği ortaya çıkarır: Amerikan kuvvetlerinin gerçekleştirdiği bir katliam değil, Hıristiyan ve komünist Koreliler arasındaki çatışmanın bir sonucudur. Hıristiyanlık ve komünizm, Korelileri birbirine düşüren yabancı "konuklar" olarak görülür. Kore dilinde konuk anlamına gelen sözcük aynı zamanda Batı'dan gelen ve ülkeyi kasıp kavuran bir başka musibet olan çiçek hastalığına da işaret eder. Romanın 12 parçalı yapısı, çiçek hastalığını tedavi etmek için başvurulan "konuğu kovma" olarak da bilinen şaman ayinini yansıtır.

> Çocukluğumuzdan beri Konuğun bir Batı hastalığı olduğunu biliyorduk.
> ***Konuk***

Ayrıca bkz: *Merhametsiz Yaşam* 241

YAŞAMAYI ÖĞRENMENİN BİR ÖMÜR ALMASINDAN PİŞMANLIK DUYUYORUM

AŞIRI GÜRÜLTÜLÜ VE İNANILMAZ YAKIN (2005), JONATHAN SAFRAN FOER

KISACA

YAKLAŞIM
11 Eylül Sonrası Amerika

ÖNCE
2001 Jonathan Franzen'ın 11 Eylül 2001'de yayımlanan *Düzeltmeler* romanı, Amerikan edebiyatının 11 Eylül'den sonraki kaygılarını haber verir.

SONRA
2007 Don DeLillo'nun Dünya Ticaret Merkezi saldırılarının orta sınıftan bir felaketzedenin hayatındaki etkilerini anlatan *Düşen Adam* romanı yayımlanır.

2007 Mohsin Hamid'in *Zoraki Radikal* romanı, orta sınıftan Pakistan kökenli bir Amerikalı finans uzmanının radikalleşmeye itilmesini anlatır.

2013 Thomas Pynchon'ın internet patlaması sırasında mali suiistimalleri inceleyen canlı romanı *Bleeding Edge* yayımlanır; 11 Eylül saldırıları öykünün yarısı geçildikten sonra gerçekleşir.

New York ve Washington'da 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terörist saldırılar, siyasi ve kültürel coğrafyada ciddi bir değişime neden olmuş ve edebiyat da er ya da geç bu değişimi dikkate almıştır. İlk başta birçok yazar bu kötülüğün boyutlarıyla mücadele etmiştir: Saldırıların ardından önde gelen romancılar Martin Amis, Ian McEwan ve Don DeLillo işlerinin doğasının değişmesi ve henüz anlayamadıkları şekilde daha zor hale gelmesi üzerine yorumlar yapmıştır. Yazarlar bu konuyu anlamlandırmak için farklı yöntemlere başvurmuştur.

Yeni Bir Bakış

Jonathan Safran Foer (1977–) *Aşırı Gürültülü ve İnanılmaz Yakın* romanında 11 Eylül saldırılarının etkilerini genç bir çocuk olan Oskar Schell üzerinden inceler. Oskar, babasının da öldüğü saldırılardan dokuz ay sonra sanki "ağır postallar" giyiyormuş gibi hissettiği bir depresyon yaşar. Babasının bıraktığı bir anahtar bulunca, New York'u dolaşarak bunun neyin anahtarı olduğunu bulmaya çalışır. Bu arayışında birçok ilginç karakterlerle karşılaşır. Roman alışılmadık stilistik seçimler içerir: Bazı sayfalar siyahtır, bazıları boş bırakılmıştır; bazı sözcükler kırmızıyla daire içine alınmıştır ve birçok fotoğraf – çeşitli objeler, ünlü kişilikler ve İkiz Kuleler– yer alır. Safran Foer bu tür teknikler aracılığıyla okuyucunun 11 Eylül saldırılarına farklı bir biçimde yaklaşmasını sağlamaya, alışılmış bir hale gelen bu kadar korkunç bir olaya yeni bir bakış geliştirmeye çalışır.

> Birçok durumda hızlıca kaçmak istersiniz, ama insanların kanatları yoktur, en azından şimdilik.
> ***Aşırı Gürültülü ve İnanılmaz Yakın***

Ayrıca bkz: *Düzeltmeler* 328–29 ▪ *Zoraki Radikal* 339

EK OKUMALAR

L'HOMME RAPAILLÉ
(1970), GASTON MIRON

Quebec edebiyatının önde gelen isimlerinden yazar, şair ve yayımcı Gaston Miron'un (1928–96) başyapıtı *L'homme rapaillé* ("The Man Made Whole") yazarın şiirlerinin önemli bir seçkisidir. Lirik aşk şiirleri, Kanada'da Fransızca konuşan Quebec nüfusunun siyasi ve sosyal açmazlarını işleyen şiirlerle yan yana yer alır. Miron'un ayrılık çağrısında bulunduğu bu şiirler Quebec'in dili, tarihi ve halkını yüceltir. Miron şiiri sonsuz bir kendini keşif süreci olarak görmüş ve bu yüzden kesinleşmiş bir seçki oluşturmayı reddetmiştir.

LAS VEGAS'TA KORKU VE NEFRET
(1972), HUNTER S THOMPSON

Otobiyografik öğeler ve gerçeküstü kurguyu harmanlayan *Amerikan Rüyasının Kalbine Vahşi Bir Yolculuk* alt başlıklı bu etkili eser, gazeteci Raoul Duke'un narkotik görevlilerinin bir toplantısını ziyaret etmenin yanı sıra bir motosiklet yarışını haber yapmak için Samoalı avukat Dr. Gonzo'yla geçirdiği uzun hafta sonunu anlatır. Raoul Duke yazarın vekili konumundadır; yazarı temel alan ve yazar adına konuşan bir karakterdir. Amerikalı yazar Thompson (1937–2005) bu anlatı çerçevesini 1960'ların karşı kültürünün başarısızlığını, örneğin uyuşturucuya bel bağlamasını eleştirmek için kullanmıştır. Duke'un yolculuğu aşırı, komik, ama acımasız bir saykodelik yolculuğa dönüşür; öylesine çok uyuşturucu kullanılır ki bir noktada insanlar dev sürüngenler gibi görünür. Thompson öncülük ettiği gazeteciliği andıran tarzı kullanarak olgu ve kurguyu harmanlar; bu tarz daha sonra kitabın kurgusal avukatının adıyla "Gonzo gazeteciliği" olarak bilinir.

ÇARPIŞMA
(1973), J. G. BALLARD

Hız tutkumuzun karanlık yönünü betimleyen *Çarpışma*, araba çarpışmasının cinsel fetişizm ve "symphorophilia" (felaketlerden ve kazalardan uyarılmak) boyutuna gelişini anlatan tartışmalı bir romandır. Bilimkurmaca yazarı Ballard'dan beklenen bir biçimde şok edicidir. Başkahramanı, bilim adamı ve "otoyolların kâbus meleği" Dr. Robert Vaughan'dır ve Vaughan'ın en büyük hayali film yıldızı Elizabeth Taylor'la bir araba kazasında ölmektir. Cinsellik ve ölümün birleşmesi göstermekte azimli olan metin, gelecekteki ileri teknoloji dünyasında insanlar ve makineler arasındaki ortak varoluşun karşı ütopyacı resmini çizer. İnsanlar teknolojiyi kullanır ve bir anlamda teknoloji de insanları kullanır; öyle ki makineler insan ilişkilerinde bir aracı konumuna gelir.

VE TARİH DEVAM EDİYOR
(1974), ELSA MORANTE

Her ikisi de yarı Yahudi İtalyan olan Morante (1912–85) ve kocası Alberto Moravia, II. Dünya Savaşı sırasında Roma'nnın güneyindeki dağlarda gizlenerek katledilmekten kurtulmuştur. Morante'nin deneyimleri, 30 yıl sonra en ünlü romanı *Ve Tarih Devam Ediyor*'a yansımıştır. Roman, siyaset ve çatışmanın Roma'nın çevresindeki kırsal bölgeler üzerindeki etkisini inceler. Mer-

J. G. Ballard

Yeni Dalga bilimkurgunun sembolü olan J. G. Ballard, fütürist karşı ütopyalar betimlemekte uzmanlaşmıştır, ama en popüler romanlarından biri olan *Güneş İmparatorluğu* daha gelenekseldir. Ballard, 1930'da Çin'in Şanghay şehrinde dünyaya gelmiştir. Gençken, savaşın iki yılını Japonların tutsağı olarak geçirmiştir. Psikiyatrist olmak amacıyla Cambridge, King's Kolejinde tıp eğitimi almıştır, ama 1951'de eğitiminin ikinci yılında bir kısa öykü yarışmasında birinci olmuştur. Aynı yılın ilerleyen aylarında edebiyat eğitimi almak için Londra'ya gitmiştir. İlk kurgusu psikanaliz ve sürrealist resimden etkilenmiştir. Kraliyet Hava Kuvvetlerine katılmadan önce reklam yazarı ve ansiklopedi satıcısı olarak çalışmıştır. 1962'den sonra tüm zamanını yazarlığa ayırabilmiştir. Ballard 2009'da 78 yaşındayken Londra'da ölmüştür.

Önemli Eserleri

1971 *Al Kumsallar*
1973 *Çarpışma*
1991 *The Kindness of Women*

kezi karakteri, dul öğretmen Ida Mansuco'dur. Mancuso'nun başlıca kaygısı bir tecavüz sonucu dünyaya gelen oğlunun hayatta kalmasıdır. Barış zamanında bile zorluklar çeken yoksulların savaşta maruz kaldığı ekstra zorluklar önemli bir temadır.

DİRENMENİN ESTETİĞİ
(1975–1981), PETER WEISS

Berlin'deki solcu öğrencilerin Nazilere karşı mücadelesini ve Avrupa'nın diğer yerlerindeki antifaşist hareketleri anlatan üç ciltlik tarihsel roman *Direnmenin Estetiği*, siyasi direniş modelinin sanatçının tutumunda bulunduğunu ileri sürer. Büyük beğeni toplayan romanın adı resim, heykel ve edebiyat konusundaki derin düşüncelere işaret eder. Almanya doğumlu, ama İsveç uyruklu olan yazar Weiss (1916–82) aynı zamanda oyun yazarı, ressam ve film yapımcısıdır.

KÖKLER
(1976), ALEX HALEY

18. yüzyılın başlarında kaçırılan ve Amerika'nın Güney'inde köle olarak satılan Afrikalı bir çocuğun yarı kurgusal öyküsüyle başlayan *Kökler*, kendi atalarını on yıl boyunca yoğun bir biçimde araştıran Amerikalı yazar Haley'le (1921–92) son bulan altı kuşağın hayatlarının izini sürer. İnsan ruhunun baskıya karşı zaferi önemli bir metadır. Kitap ve kitabı temel alan televizyon dizisi Afro-Amerikan tarihi ve soy araştırmasına büyük bir ilgi dalgası uyandırmıştır.

> Biz olan bu vücut aracılığıyla
> biz seniz, sen de biz!
> ***Kökler***
> **Alex Haley**

YAŞAM KULLANMA KILAVUZU
(1978), GEORGES PEREC

Fransız yazar Perec'in (1936–82) Paris'teki bir apartmanın sakinlerine odaklanan *Yaşam Kullanma Kılavuzu* romanı, asıl olarak sakinlerden birinin ziyaret ettiği yerlerin 500 suluboya resmini yapma projesine odaklanan kurgusal bir ağdır. Bu projeye göre resimleri yapbozun parçaları gibi düşünür, yapbozu Paris'e döndükten sonra tamamlayacak ve her resmi betimlediği yere geri götürecektir. Aynı apartmanda yaşayan resim öğretmeni de tüm kiracıların hayatlarını resmetmeyi planlar. Perec, bir dizi kısıtlayıcı ilkeye göre birlikte yazı yazan Oulipo grubunun bir üyesi olmuş ve edebi oyunbazlığa büyük ilgi duymuştur.

KANLI ODA
(1979), ANGELA CARTER

"Büyülü gerçekçi" öykülerin yazarı Angela Carter, *Kanlı Oda* adlı etkili eserindeki on öyküyü de Kırmızı Başlıklı Kız, Güzel ve Çirkin ve Çizmeli Kedi gibi masallara dayandırır. Orijinal anlatıların temelindeki psikolojik temalar derinleştirilir ve modernleştirilir, ama özlerindeki Gotik folklor atmosferinden hiçbir şey kaybetmez. Tecavüz, ensest, cinayet, işkence ve yamyamlık ön plana çıkarak insanlığın karanlık yanını gösterir. Kızlığın masumiyeti ve mutlu evlilik kavramı gibi kadınlık stereotipleri huzur bozucu bir şekilde yeniden yorumlanır. Metamorfoz hem bir büyü şekli (örneğin adamların kurtlara dönüşmesi) hem de fiziksel ve ahlaki dönüşümler (örneğin regl ve aldatma) olarak bu öykülerde önemli bir rol oynar.

Angela Carter

Feminizm ve büyülü gerçekliği birleştiren kurgularıyla tanınan Angela Carter 1940'ta İngiltere'nin Eastbourne şehrinde dünyaya gelmiş ve Bristol Üniversitesinde İngiliz Dili eğitimi almıştır. 1969'da kocasını terk edip iki yıl Tokyo'da kalmıştır. Feminist prensipleri orada öğrendiğini söylemiştir. 1970'ler ve 80'lerde Britanya'daki çeşitli üniversitelerde misafir yazar olarak görev yapmış ve ayrıca ABD'de ve Avustralya'da dersler vermiştir. *Sirk Geceleri* romanı, 1984'te James Tait Black Anma Ödülünün ortak kazananı olmuştur. Carter aynı zamanda bir gazetecidir ve radyo ve sinemada da çalışmalar yürütmüştür. 1992'de Londra'da 51 yaşındayken ölmüştür.

Temel Eserleri

1967 *Büyülü Oyuncakçı Dükkânı*
1979 *Kanlı Oda*
1984 *Sirk Geceleri*

KURU BEYAZ BİR MEVSİM
(1979), ANDRÉ BRINK

Kuru Beyaz Bir Mevsim'in temel metaforu, iklimsel ve ahlaki

Milan Kundera

1929'da Çekoslovakya'nın Brno şehrinde dünyaya gelen Kundera, çocukken müzik eğitimi almıştır ve eserlerinin birçoğu müzikal bir imza taşır. Prag'da edebiyat ve daha sonra da sinema eğitimi aldıktan sonra öğretim görevlisi olmuştur. Başlangıçta Çek Komünist Partisinin bir üyesi olmasına rağmen 1968'deki Sovyet işgalinin ardından yasaklanmış ve öğretim üyeliği pozisyonlarını kaybetmiştir. 1975'te Fransa'ya sığınmış ve sonrasında orada yaşayarak 1981'de Fransız vatandaşı olmuştur. Kendisini bir romancı olarak nitelendirse de eserleri felsefi, ironik, siyasi, komik ve erotik unsurları ustaca harmanlar.

Önemli Eserleri

1967 *Şaka*
1979 *Gülüşün ve Unutuşun Kitabı*
1984 *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*

kuraklığın eşitliğidir. Beğeni toplayan roman, apartheid rejimini alaşağı eden ve ülkeye yenilik getiren siyasi değişimlerin hemen öncesinde Afrikaner Güney Afrika'da geçer. Beyaz bir Güney Afrikalı olan yazar André Brink (1935–2015) beyaz, erkek, ılımlı bir öğretmen olan başkahramanı aracılığıyla ırksal hoşgörüsüzlüğü ve adil olmayan bir sisteme karşı ilkeli bir duruş sergilemenin bedelini inceler.

UZUN BİR MEKTUP
(1979), MARIAMA BÂ

Senegalli yazar Mariama Bâ (1929–81) tarafından Fransızca kaleme alınan *Uzun Bir Mektup*, kısa bir süre önce dul kalmış Müslüman öğretmenin duygularını anlatır. Evliliğinin son dört yılını duygusal olarak terk edilmiş geçirdikten sonra, şimdi de ölen kocasının üzüntüsünü onun daha genç olan ikinci eşiyle paylaşmak zorundadır. Roman, dul eşin ABD'ye göç etmiş bir arkadaşına yazdığı mektup formatındadır. Kişisel ve sosyal baskı, Senegal toplumundaki birçok kadının deneyiminin iki yönü olarak görülür.

RUHLAR EVİ
(1982), ISABEL ALLENDE

Ruhlar Evi, Şilili-Amerikalı yazar Isabel Allende'nin (1942–) ilk ve en başarılı romanıdır. Isabel Allende, romanda anlatılan hükümet darbesi sırasında görevden alınan Şili'nin eski sosyalist başkanı Salvador Allende'nin torunudur. Kitap, 100 yaşındaki büyükbabaya yazılan bir mektup olarak başlar ve Şili olduğu anlaşılan, ama ismi verilmeyen bir ülkedeki toplumsal ve siyasi çalkantının fonunda aile hayatının üç kuşak boyunca izini süren karmaşık, destansı bir öyküye dönüşür. Kitapta büyülü gerçekçilik öğeleri mevcuttur: İki kız kardeşten Clara telekinezi ve durugörü yetilerine sahiptir. Bu yetilerini bilinçli bir biçimde geliştirir. Ruhlar onun evini sık sık ziyaret eder. Allende parçalanan bir ülkede aşk, ihanet, intikam ve ihtirası betimler, ama kadın neslinin geleceğinde olası bir kurtuluş görür.

> “… rahmimde bu çocuğu taşırken daha iyi zamanları bekliyorum; bir sürü tecavüzün veya Miguel'in kızı, ama her şeyden önce kendi kızım…”
>
> **Ruhlar Evi**
> **Isabel Allende**

VAROLMANIN DAYANILMAZ HAFİFLİĞİ
(1984), MILAN KUNDERA

Sovyet Çekoslovakya'sındaki kısa bir siyasi reform dönemi olan 1968 Prag Baharı'nda geçen *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*, Kundera'nın en ünlü eseridir. Eserin adı felsefi bir ikileme işaret eder: Antik Yunan filozofu Parmenides'in hafiflik kavramına karşılık Friedrich Nietzsche'nin sonsuz dönüş fikri. Roman, rasgele aşk hayatıyla "hafiflik" inancının peşinden giden bir cerrahı anlatır; aşk hayatı aynı zamanda ülkesinin kırılgan ve istikrarsız siyasetinden bir kaçış yoludur. Bir kadın garsona âşık olur ve onunla evlenir, ama metresinden de ayrılamaz. Kundera geçmişe dönmek imkânsız olduğuna göre hayatın ağırlığa veya anlama sahip olup olamayacağını sorgular.

NEUROMANCER
(1984), WILLIAM GIBSON

Amerikalı-Kanadalı yazar Gibson'ın (1948–) *Neuromancer* romanı "siberpunk"ın ilk ve en etkili eserlerinden biridir. Bilimkurgunun bir alt janrı olan "siberpunk" genellikle ileri teknolojinin hâkim olduğu karşı ütopyacı bir gelecekte bir anti-kahramana yer verir. *Neuromancer*, intihara eğilimli, incinmiş bir bilgisayar korsanının öyküsünü anlatır. Siber uzaya erişimini engelleyen bir Rus toksini enjekte edildikten sonra, esrarengiz bir işveren tarafından özel bir işi

gerçekleştirmekle görevlendirilir. Bu görevi gerçekleştirmesinin karşılığında tedavi edilecektir. Kitap fütürist bir vizyonu "hard-boiled" dedektif romanlarının öğeleriyle birleştirir.

SEVGİLİ
(1984), MARGUERITE DURAS

1930'larda Fransız Hindiçin'inde geçen *Sevgili*, Fransız yazar Marguerite Duras'ın (1914–96) gerçek yaşam deneyimlerinden yararlanır. Yoksul bir ailenin 15 yaşındaki kızıyla 27 yaşındaki zengin bir Çinlinin arasındaki derin aşkı anlatır, ama bunun ötesinde kadınların güçlendirilmesi, anne ve kız arasındaki ilişki, ortaya çıkan ergenlik ve yabancılık ve de sömürgeciliği kuşatan tabuları işler. Birinci ve üçüncü şahıs anlatılar, şimdiki ve geçmiş zaman arasında gidip gelen roman yalın, şiirsel bir düzyazı tarzı kullanır.

Don DeLillo

1936'da New York City'de dünyaya gelen Don DeLillo, ilk eserlerinin ardından bir kült haline gelmiş ve *Beyaz Gürültü* romanıyla ana akıma dahil olmuştur. Bronx'ta İtalyan Katolik ailede büyüyen DeLillo, okuma arzusunu yazın bir otopark görevlisi olarak çalışırken keşfetmiştir. 1958'de İletişim Sanatları bölümünden mezun olduktan sonra reklam yazarı olarak çalışmıştır, ama işinden mutlu olmadığı için 1964'te istifa edip kurmaca yazmaya yönelmiştir. DeLillo'nun romanları postmodern bir tona sahiptir ve yinelenen temalar olarak ABD'nin maddi aşırılığı ve boş kültürüne odaklanır.

Önemli Eserleri

1985 *Beyaz Gürültü*
1988 *Libra*
1991 *Mao II*
1997 *Underworld*
2011 *The Angel Esmeralda*

DAMIZLIK KIZIN ÖYKÜSÜ
(1985), MARGARET ATWOOD

Kanadalı yazar Atwood'un (bakınız sayfa 327) karşı ütopyacı bir yakın gelecek vizyonu olan *Damızlık Kızın Öyküsü*, Hıristiyanlık esasına dayalı bir yönetimin kadınların özgürlüklerinin kaybına yol açtığı bir Amerika'yı anlatır. Toplum kast ve sınıf prensiplerine göre örgütlenir. Bu, Atwood'a günümüzdeki eşitsizlikleri yorumlama imkânı tanır. Anlatıcı, cinsel yollardan bulaşan hastalıkların çok yaygın olduğu bir çağda üreme amacıyla kullanılan bir "damızlık" olan Offred'dir. Sahibi ona karşı hisler geliştirir ve ayrıcalıklar tanır. Offred rejimin bazı sırlarını da öğrenir. Daha sonra gittikçe büyüyen bir direniş hareketine katılır. Bu çok tartışmalı kurgunun gücü, ataerkilliği mevcut özelliklerini abartarak yıkıcı bir biçimde eleştirmesinden gelir.

KOLERA GÜNLERİNDE AŞK
(1985), GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Nobel ödüllü Kolombiyalı yazar Márquez'in (bakınız sayfa 282) aşkın zorluk ve belirsizliklerini incelikli bir biçimde işleyen *Kolera Günlerinde Aşk* romanı, insan duygularının tüm detaylarını ustaca izler. Aşkın iki versiyonu sunulur; biri tutkulu, diğeri pragmatiktir ve bunlar iki erkek karakterde hayat bulur. Florentino Ariza ilk göz ağrısına 50 yıl sonra tutkulu bir aşk duyar. Ona ilk kez aşkını ilan ettiğinde reddedilmiştir; tercih edilen pragmatist Dr. Juvenal Urbino olmuştur. Kitaptaki merkezi soru, hangi tür aşkın mutluluk getirmesinin daha muhtemel olduğudur. Kolera anlatıda hem gerçek anlamda hem de delicesine âşık olmanın imgesel analojisi olarak yer alır. Eserdeki diğer temalar, yaşlanmanın kabulü ve vücudun daha halsiz düşmesine rağmen yaşlılar arasında romantik aşkın devam etmesidir.

> "... dul yerlilerden beklendiği gibi kefenini dikmek için kendini bu dört duvarın arasına hapsetmeyecekti."
> ***Kolera Günlerinde Aşk***
> **Gabriel García Márquez**

BEYAZ GÜRÜLTÜ
(1985), DON DELILLO

Yazar ve oyun yazarı Don DeLillo'nun en çok satanlar arasına giren *Beyaz Gürültü* romanı ABD'deki bir üniversitenin Hitler Araştırmaları kürsü başkanının "hava yoluyla zehirlenme olayına" yol açan bir kimyasal sızıntının ardından kendi ahlakıyla yüzleşmek durumunda kalmasını anlatır. Kitap tüketimcilik, akademideki entelektüel gösteriş ve medyanın egemenliğinin karanlık bir biçimde gülünç incelemesidir. Aynı zamanda "dünyanın yanlış bilgi beşiği" olarak nitelendirilen aile

birimindeki bağlılık, güven ve sevgiyi de inceler.

NEW YORK ÜÇLEMESİ (1985–1986; 1987), PAUL AUSTER

Auster büyük başarıya ulaşan birbiriyle iç içe geçen üç romanında kimlik, illüzyon ve absürtle denemeler yapar: *Cam Kent, Hayaletler* ve *Kilitli Oda*. Postmodern deneyselcilik öğeleri barındıran kara film tarzı bir suç kurgusudur. Yazar ve konusu arasındaki bağlar muzipçe incelenir: İlk kitapta başkahraman polisiye öyküler yazan bir yazardır ve özel dedektif zannedildiği için başı belaya girer; sonuncu kitapta yazar tıkanması yaşayan bir yazar, ortadan kaybolan başarılı bir romancıyı saplantılı bir biçimde bulmaya çalışır. Kurgu, mektuplar, şiirler ve raporlar yazmakla meşgul karakterler gerçekten yabancılaşır. Hayatlarımızda şans ve tesadüfün etkisi, üçleme boyunca işlenen önemli bir temadır.

Paul Auster

Romancı, deneme yazarı, çevirmen ve şair OLAN Auster esasen benlik, kimlik ve anlam üzerine yazar ve bazen yazarın kendisi kitaplarında yer alır. 1947'de Newark, New Jersey'de dünyaya gelen Auster çağdaş Fransız edebiyatını çevirmek için Paris'e taşınmıştır. Dört yıl sonra ABD'ye dönerek çevirilerine devam etmiş, şiirler yazmış ve *New York Üçlemesi* başlığı altında toplanan varoluşçu gizem romanlarını kaleme almaya başlamıştır. Auster aynı zamanda senaryolar da yazmıştır ve iki senaryosunun filmini kendisi yönetmiştir.

Önemli Eserleri

1982 *Yalnızlığın Keşfi*
1985–87 *New York Üçlemesi*
1990 *Şans Müziği*
2005 *Brooklyn Çılgınlıkları*

ŞEYTAN AYETLERİ (1988), SALMAN RUSHDIE

Çok tartışmalı bu kitapta, Londra seferi yapan bir jete yapılan terörist saldırıdan sağ kurtulan iki Hintli iyi ve kötünün simgeleri haline gelir ve mucizevi dönüşümler deneyimler. Romanın adı *Şeytan Ayetleri*, İslam'ın kutsal kitabında pagan tanrılara dua etmeye imkân tanıyan pasajlara işaret eder. Hintli-İngiliz yazar Salman Rüşdi hakkında (bakınız sayfa 302) Muhammed'e hareket ettiği gerekçesiyle İran'ın dini lideri tarafından ölüm fetvası çıkarılmıştır; kitabın karakterlerinden biri kısmen peygamberi model alır.

WANR DE JIUSHI XINTIAO (1989), WANG SHUO

Çinli yazar Wang Shuo (1958–) yerleşik değerlere alaycı bir kayıtsızlık sergilemek için Beijing diyalektinin kullanımıyla tipikleştirilen "holigan" tarzını benimser. İngilizceye *Playing for Thrills* adıyla çevrilen bu çok ünlü eseri, şehirdeki yabancılaşmayı işleyen satirik bir romandır. Bir cinayeti merkez alan roman baş şüpheli Fang Yan'ın ağzından aktarılır. Kitap kumar, içki ve çapkınlıktan hoşlanan bu "sert çocuk" başkahramanın yanı sıra birçok suça meyilli ve ayak takımından karaktere yer verir ve "hard-boiled" dedektif kurgusunu anımsatır.

İNGİLİZ HASTA (1992), MICHAEL ONDAATJE

Sri Lanka doğumlu Kanadalı yazar Michael Ondaatje (1943–) Booker Ödüllü romanı *İngiliz Hasta*'da 1945'te bir İtalyan villasında hayatları kesişen dört karakterin öyküsünü anlatır. Bir hemşire, bir hırsız ve bir Sih eri üst katta yaralı yatan bir uçak kazası kurbanıyla ilgilenir. Anlatı, Kuzey Afrika çölündeki bir aşkı ve diğer tehlikeli sırları açığa çıkarmak için geçmişe sarmal kıvrımlarla yayılır. Yalanlar ve yarı gerçekler kimlikleri maskeler ve hem savaş hem de aşk fiziksel ve duygusal bir hasar bırakır.

TEXACO (1992), PATRICK CHAMOISEAU

Martinikli yazar Chamoiseau'nun (1953–) bu önemli romanı, adını gerçek hayattaki bir gecekondu mahallesinden alır. Mahallenin adı da endüstri bağlantıları nedeniyle bir petrol şirketinin adından gelir. Bu topluluğun kurucusu, özgürlüğüne kavuşmuş bir kölenin kızıdır ve 1820'lerin başından itibaren ailesinin öyküsünü anlatır.

> Çöl üzerinde bir iddiada bulunamazsınız, çöle sahip olamazsınız: Çöl rüzgârlarla taşınan, taşlarla asla bastırılamayan ve yüz değişik isim verilen bir örtüydü…
>
> ***İngiliz Hasta***
> **Michael Ondaatje**

Anlatı onun not defterleri, günlükleri ve mektuplarından alıntılarla kesilir. Kitabın merkezinde sömürgeci ve sömürgeleştirilen, resmi tarih ve sözlü öykücülük arasındaki mücadele yer alır; bunların her ikisi de dillerin karşılıklı etkileşimine yansır: Fransızca ve Creole.

TANIOS KAYASI
(1993), AMIN MAALOUF

Eserlerini Fransızca yazan Lübnanlı yazar Amin Maalouf (1949–) *Tanios Kayası* romanıyla Prix Goncourt Ödülüne layık görülmüştür. Roman, Lübnan'ın Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki çatışmalara sahne olduğu 1880'lerde geçer. Siyasi düşmanlarından kaçmak için üvey babasıyla birlikte yurdundan uzaklara giden bir şeyhin gayrimeşru oğlu Tanios'un öyküsünü anlatır. Tanios kendini çok geçmeden daha büyük bir çatışmanın içinde bulur ve Batılı ve Ortadoğulu güçler arasında beklenilmedik bir aracı haline gelir.

YEŞİL ÇİMEN, AKAN SU
(1993), THOMAS KING

Amerikalı-Kanadalı romancı ve yanıcı King (1943–) kısmen Çeroki kökenlidir ve yalın, günlük konuşma dilindeki düzyazı eserlerinde Kızılderili kültürünü anlatır. *Yeşil Çimen, Akan Su [Green Grass, Running Water]* Kanada'nın Alberta eyaletindeki Blackfoot bölgesinde geçer. Romanın yapısı karmaşıktır; dört olay çizgisinin her birinde farklı bir yaratılış miti takip edilir. Kızılderili ve Hıristiyan geleneklerinden figürlerin yanı sıra Robinson Crusoe gibi edebi figürlere de yer verir. Hem komik hem de satirik olan eser, Kızılderililerin arazi sorunlarının kültürel ve siyasi yönlerine değinir.

> “Kırkurdunun rüyasında gördüğü her şey gerçekleşebilir..”
> **Yeşil Çimen, Akan Su**
> **Thomas King**

SEÇME ÖYKÜLER
(1996), ALICE MUNRO

Kanadalı yazar Alice Munro romanlar da yazmasına karşın sekiz kitabından derlenen bu seçkide de görülebileceği gibi asıl olarak kısa öyküleriyle büyük bir başarıya ulaşmıştır. Çoğu güneybatı Ontario'daki Huron bölgesinde geçen bu öyküler tipik bir biçimde zamanda ileri ve geri giden usta işi yapısıyla göze çarpar. Öyküler ilişkilerdeki ahlaki belirsizlik ve düzensizliğin yanı sıra insanların hayatın farklı anlarında ebeveynler, çocuklar ve eşlerinin ebeveynlerine karşı üstlendiği sorumlulukları işler.

SONSUZ JEST
(1997), DAVID FOSTER WALLACE

Delidolu bir mizah ve gerçeküstü olaylarla dolu olan *Sonsuz Jest,* intihar ederek kült statüsünü sağlamlaştıran Amerikalı yazar Wallace'ın (1962–2008) başyapıtıdır. Bağımlılık, iyileşme ve Amerikan rüyasını inceleyen bu iddialı roman, karşı ütopyacı bir yakın gelecekte geçer. Çok katmanlı ve kronolojik olmayan tarzıyla Boston'daki bir rehabilitasyon merkezinin sakinleri, yakınlardaki bir tenis akademisindeki öğrenciler ve Quebecli ayrılıkçı bir grup olan tekerli sandalyeli suikastçılar gibi çok farklı karakterleri barındırır. Eğlence, cinsellik, milliyetçilik ve uyuşturucu, kitapta incelenen bağımlılıklar arasındadır.

Alice Munro

Usta işi, etkileyici ve duygusal yönden zengin öykülerin yazarı Alice Munro, altmış yıllık bir dönemde kısa öykü yazımı sanatını geliştirmiş ve ilerletmiştir. 1931'de Kanada, Ontario'da dünyaya gelen Munro'nun ilk eseri 1950'de henüz Western Ontario Üniversitesinde İngiliz Dili ve Gazetecilik eğitimi alırken yayımlanmıştır. İlk kısa öykü seçkisi *Mutlu Gölgelerin Dansı* 1968'de yayımlanmıştır ve Munro doğduğu eyaletten on yıl önce ayrılmış olsa da Ontario'da kasabalı kadınların hayatlarını konu edinir. Sonrasındaki on yıllarda etkileyici kısa öyküler ve romanlar yazarak imgelem yönünden zengin, ama aynı zamanda sıradan hayatların karmaşıklığının tasvirinde lirik, yalın ve derin olan bir anlatı tarzının öncülüğünü yapmıştır.

Önemli Eserleri

1978 *Who Do You Think You Are?*
1996 *Seçme Öyküler*
1998 *The Love of a Good Woman*
2004 *Firar*

Jhumpa Lahiri

Jhumpa Lahiri'nin babası Hindistan'dan Büyük Britanya'ya göç etmiştir ve Jhumpa 1967'de Londra'da dünyaya gelmiştir. Henüz iki yaşındayken ailesi Jhumpa'nın daha sonra kendi yurdu olarak göreceği ABD'ye taşınmıştır. Okul yıllarının ardından Boston Üniversitesine girmiş ve dört diploma aldıktan sonra üniversitede yaratıcı yazarlık dersleri vermiştir. Ölçülü, dokunaklı düzyazısıyla tanınan Lahiri, hem kısa öyküleri hem de romanlarıyla başarıya ulaşmıştır. İkinci kuşak Hintli-Amerikalı olarak kendi deneyimleriyle bağlantılı temalar üzerine yazmaktadır.

Önemli Eserleri

1999 *Dert Yorumcusu*
2003 *Adaş*
2008 *Unaccustomed Earth*
2013 *The Lowland*

BENİM ADIM KIRMIZI
(1998), ORHAN PAMUK

Yaklaşık 16. yüzyılda yaşayan minyatür ressamları arasında bir entelektüel cinayet gizemi etrafında kurgulanan *Benim Adım Kırmızı*, Nobel ödüllü Türk yazar Orhan Pamuk'a (1952–) uluslararası şöhrete ulaştırmıştır. Kitap kendi sanatsal niteliğinin postmodern bir farkındalığını sergiler; karakterler kurgusal olduklarını bilir ve okuyucuya da sık sık gönderme yapılır. Anlatı çoğu zaman beklenmedik anlatıcılar arasında bakış açılarını değiştirir. Bir sikke ve kırmızı rengi tarafından anlatılan pasajlar vardır. Sanata adanmışlık, aşk ve Doğu-Batı gerilimleri romanın temaları arasındadır.

DERT YORUMCUSU
(1999), JHUMPA LAHIRI

Jhumpa Lahiri'nin ilk kurmaca eseri *Dert Yorumcusu* başlangıçta birçok yayımcı tarafından geri çevrilse de sonunda Pulitzer Ödülüne layık görülmüştür. Sekiz kısa öyküden oluşan seçkinin birleştirici teması, Amerika'daki ilk ve ikinci kuşak Hint göçmenlerin deneyimidir. Kayıplar, boşa çıkan beklentiler, göçmenlerin farklı kuşakları arasındaki kopukluk ve Batı'da öykülerden ikisinin geçtiği yer olan Hindistan'ın geleneksel kültürüne yer bulma çabası kitapta incelenen diğer konular arasındadır. Öykülerin birçoğunda yemek insani etkileşimin odağı olarak önemli bir rol oynar.

AUSTERLITZ
(2001), W G SEBALD

Genellikle ana dilinin bilhassa süslü bir formunu kullanan Alman yazar Sebald (1944–2001) hayatının son yıllarında İngiltere'de yaşamıştır. *Austerlitz* melankolik yapısıyla yazarın tipik bir eseridir; biyografi, tarih ve gözlem aracılığıyla kayıplar, bellek ve ayrışmayı işler. Kitabın adı, İngiltere'ye gönderilip bir koruyucu ailenin yanına yerleştirilen merkezi karakterinin adından gelir. Çek kimliğini keşfettikten ve mimarlık tarihçisi olduktan sonra sorunlu geçmişini araştırır.

> Ardında çocukluk korkularımızın pusuda beklediği kapılar açıldığı zaman içimizde nelerin gerçekleştiğini hiç kimse tam olarak açıklayamaz.
> ***Austerlitz***
> **W. G. Sebald**

Pİ'NİN YAŞAMI
(2001), YANN MARTEL

Kanadalı yazar Martel (1963–) büyük beğeni toplayan *Pi'nin Yaşamı* romanında bir hayvanat bahçesi işletmecisinin oğlu olan Hint delikanlının Pasifik Okyanusundaki 227 günlük yolculuğunu anlatır. Çocuk gemi kazasının ardından bir filikada Richard Parker adındaki Bengal kaplanıyla baş başa kalır. Kanada'ya yolculuğunda karşılaştığı güçlükler sayesinde bilgelik edinir. Hezeyan, körlük, mirketler ve canavarımsı algleri de içine alan deneyimleri spritüellik, dinler ve zooloji üzerine önemli ve kışkırtıcı düşünceler e zemin hazırlar.

UÇURTMA AVCISI
(2003), KHALED HOSSEINI

İhanet, suçluluk, günah, kefaret ve dostluk temalarını işleyen *Uçurtma Avcısı*, 1975'te Afganistan'da başlar. 12 yaşındaki bir çocuk, en iyi arkadaşının yardımıyla bir uçurtma yarışmasını kazanmayı planlar, ama bir şiddet eylemi müsabaka gününe gölge düşürür. 1979'daki Sovyet işgalinin ardından California'ya sürülür ve sonunda Taliban rejiminin hüküm sürdüğü ülkesine döner. Khaled Hosseini (1965–) kısmen otobiyografik olan bu romanında anavatanında uçurtma uçurmanın yasaklandığı haberinden esinlenmiştir.

2666
(2004), ROBERTO BOLAÑO

Şilili yazar Bolaño'nun (1953–2003) son, düzeltilmemiş, labirent benzeri romanı *2666* (anlamı hiçbir zaman açıklanmamıştır) Archimboldi adlı gizemli bir yazara odaklanır. Kısmen II. Dünya Savaşının Doğu cephesinde geçen öykü asıl asılar 300 kadar kadının seri cinayete kurban gittiği bir Meksika kasabasında gerçekleşir. Bolaño sonu gelmeyen polis raporlarında korkunç cinayetlerin ayrıntılarını sunduktan sonra okuyucunun dayanıklılığını romanın özündeki muammayı aydınlatan canlı bir tarihsel yeniden kurgulamayla ödüllendirir.

> Metaforlar kendimizi görüntülerde kaybetme veya görüntülerin denizinde havanda su dövme şeklimizdir.
>
> ***2666***
> **Roberto Bolaño**

SARI GÜNEŞİN YARISI
(2006), CHIMAMANDA NGOZI ADICHIE

Adichie Nijerya İç Savaşını (1967–70) üç ana karakterin üzerindeki etkisi aracılığıyla ele alan başyapıtına, Biafra bayrağındaki simgeden yola çıkarak *Sarı Güneşin Yarısı* adını vermiştir. Temalar çatışmanın insani bedeli, sömürgecilik sonrası Afrika'da siyaset ve kimlik ve Afrika ile Batı arasındaki ilişkiyi içerir. Adichio feminist tonlar taşıyan eserlerinde Batı gazeteciliğinin etiği ve akademik yapının işlevinin yanı sıra bağış yardımlarının tesirini de sorgular.

MÛROGI WAS KAGOGO
(2006), NGUGI WA THIONG'O

Hayali bir Afrika diktatörlüğünde geçen *Mûrogi was Kagogo* [İngilizcedeki adıyla *Wizard of the Crow*] totaliter siyasetin delişmen bir hicvidir." . Ülkesi Kenya'da siyasi suçlu olan Ngugi wa Thiong'o (1938–) hapisten çıktıktan sonra ABD'ye göç etmiştir. Yozlaşmış hükümetlerin bu parodisinde, olay örgüsü modern zamanların Babil Kulesi'ni inşa ederek gökyüzüne tırmanmak isteyen despot bir yöneticiyi içerir. Umut muhalif seslerdedir; muhalif gruplardan biri plastik yılanlarla kaos yaratır. Sözlü geleneklerden etkilenen kitap birtakım müstehcen ayrıntılarla birlikte bir karikatürün ana hatlarını kullanır.

ZORAKİ RADİKAL
(2007), MOHSIN HAMID

Bir Lahor (Pakistan) kafesinde gerçekleşen bir monolog olarak sunulan *Zoraki Radikal*, hüsranla sonuçlanan bir gönül ilişkisi ve 11 Eylül'ün ardından yüksek maaşlı işine sırtını çevirerek ABD'den anavatanına dönen bir Pakistanlının deneyimlerini anlatır. Pakistan'da Amerikan kapitalizmiyle ilgili hayal kırıklığı daha radikal görüşlere dönüşür. Pakistanlı yazar Hamid (1971–) anlatıcının kız arkadaşının geçmişteki bir ilişkisinden kurtulamaması temasını ABD'nin geçmişteki görkemine nostaljik bağlılığının bir metaforu olarak kullanır.

WE NEED NEW NAMES
(2013), NOVIOLET BULAWAYO

İlk olarak Zimbabve'de Cennet adlı gecekondu mahallesinde geçen bir rüştünü ispat etme romanı olan *We Need New Names* şiddet, yoksulluk, hastalık ve adaletsizliğin pençesindeki hayatları anlatır. Ortabatı ABD'deki teyzesiyle yaşamaya gönderilen genç kadın anlatıcı, yeni bir hoşnutsuzluk kaynağıyla karşılaşır: Amerikan Rüyasının seçkinciliği. Roman özellikle yazar NoViolet Bulawayo (1981–) doğup büyüdüğü Zimbabve'deki çocukluk arkadaşlıklarının sadakati ve canlılığı betimlemesiyle unutulmazdır.

Chimamanda Ngozi Adichie

1977'de Güneydoğu Nijerya'da dünyaya gelen Chimamanda Ngozi Adichie, Enegu'daki Nijerya Üniversitesinde tıp ve eczacılık eğitimi almıştır. Babası aynı üniversitede istatistik profesörü, annesi ise ilk kadın kayıt memurudur. ABD'de iletişim ve siyaset bilimi eğitimi aldıktan sonra Yale'de Afrika Araştırmaları yüksek lisansı yapmıştır. Romanlar, kısa öyküler ve şiirler yazan Adichie, *Sarı Güneşin Yarısı* romanıyla 2007 Orange Kurmaca Ödülüne layık görülmüştür. Zamanını yaratıcı yazarlık dersi verdiği Nijerya ve ABD'de geçirmektedir.

Önemli eserleri

2003 *Purple Hibiscus*
2006 *Sarı Güneşin Yarısı*
2013 *Americanah*

SÖZLÜK

adab-ı muaşeret romanı: Orta ve üst sınıflardan insanların aile hayatları üzerinden toplumun değerlerini ve çelişkilerini inceleyen (genellikle hicveden) edebi tarz. Edebi gerçekçilik bunda önemli bir öğe olmuştur. Kısmen 18. yüzyılın sonlarındaki **Gotik** romanlar ve **Romantizmin** aşırılıklarına bir reaksiyon olarak gelişmiştir.

alexandrine: 12 hecelik dizelerin bir durakla ikiye bölündüğü şiir ölçüsü (vurgusuz bir heceyi vurgulu hece takip eder).

aliterasyon: Genellikle şiirsel bir etki sağlamak amacıyla aynı ünsüz harf veya sesle başlayan sözcüklerin bir satırda veya birbirine yakın kullanımı.

alegori: Genellikle sembolik olarak aktarılan örtülü bir anlam veya mesaj içeren bir sanat veya edebiyat eseri. Örneğin birbiriyle atışan çiftlik hayvanları hakkındaki bir hikâye, ülkenin yozlaşmış siyasi liderlerinin bir alegorisi olabilir.

anlatı sesi: Bir anlatının okuyucuya iletilme şekli; örneğin birinci şahıs veya her şeyi bilen bir anlatıcı aracılığıyla.

anlatı: Kurgusal veya kurmaca dışı, birbiriyle bağlantılı olaylar dizisinin anlatımı.

anti-kahraman: Kahramanca olmadığı veya aktif olarak kötü olduğu için geleneksel (veya rol model) kahramandan açıkça farklı bir ahlak yasasını cisimleştiren bir edebi eserin **baş kahramanı**.

anti-roman: 20. Yüzyılın ortalarında **varoluşçu** felsefeci ve yazar Jean-Paul Sartre tarafından formun kurallarının kasıtlı olarak görmezden gelindiği veya çiğnendiği bir **romana** işaret etmek için geliştirilen terim. **Postmodern** edebiyatın anahtar öneme sahip bir gelişmesi olan anti-roman **metakurguyla** bazı ortak özellikler taşıyabilir.

balat: Genellikle ezgi eşliğinde bir öykü anlatan ve ortaçağdan 19. yüzyılın başlarına kadar tüm Avrupa'da yaygın olan popüler nazım şekli.

baş kahraman: Bir öykü veya anlatıdaki başlıca karakter; protagonist.

beyit: Genellikle uyaklı olan iki dizeden oluşan kıta. Shakespearyen **sonelerde** olduğu gibi bir şiirin sonunda yer aldığında şiirin duygusu veya mesajının bir özetini teşkil edebilir.

Bildungsroman: Süreç içinde büyüyen ve olgunlaşan genç bir **baş kahramanın** ilk mücadelelerini ve duygusal eğitimini anlatan "oluşum **romanı**". Bu **janr** 18. yüzyılın sonlarında Almanya'da ortaya çıkmıştır. Birçoğu kısmen otobiyografik kabul edilir.

bilimkurgu: Yazıldığı dönemde teknolojik olarak imkansız olan senaryoların olasılığını araştıran ve mevcut bilimin ötesine geçen ya da kendi toplumumuzdan tamamen farklı şekilde gelişmiş bir toplum (bu dünyada veya başka bir gezegende) gibi spekülatif bilim tabanlı bir metaforu işleyen eserler.

bilinç akışı: Modernist yazarların bir karakterin düşünce, duygu ve algılarını gerçekte olduğu gibi yansıtmak için kullandıkları temel deneysel teknik. Bunlar formal, birleştirilmiş cümleler yerine çoğu zaman karmakarışık ve tamamlanmamış şekilde ifade edilir. James Joyce, Virginia Woolf ve William Faulkner bu tekniği kullananların başında gelir.

büyülü gerçekçilik: Geleneksel **gerçekçi anlatı** formuna tuhaf, olasılıksız veya doğaüstü öğeleri katan ve okuyucu **kurgunun** gerçekliğini yeniden değerlendirmeye zorlayan **Postmodern** sanat ve edebiyat türü.

Byronik kahraman: İngiliz Romantik şairi Lord Byron'ın tarzında asilik, tutku, meydan okuma, geleneksel ahlakı küçümseme ve muhtemelen kendi kendini yok etme arzusunu kapsayan niteliklere sahip kahraman.

chanson de geste: 11. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar sarayda söylenen veya anlatılan ve Charlemagne gibi tarihsel figürler hakkındaki efsaneleri içeren **epik şiir** formu. Genellikle Fransız edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilir. Terim, eski Fransızcada "kahramanlık şansonları" anlamına gelir.

conceit: İngilizcede açıkça benzer olmayan iki şeyi kıyaslayan detaylı veya uzak **metaforlar** için kullanılan terim. Özellikle Elizabeth Dönemi şiirinde popüler olmuştur. İngiliz şair John Donne ayrılan aşıkları ayrı ama halen birbirine bağlı olan pusulanın iğnelerine benzetir.

çerçeve anlatı: Genellikle ana, iç öyküyü anlatan bir karakter aracılığıyla içinde bir başka öykü (veya öyküler) barındıran dış **anlatı**. Giovanni Boccaccio'nun *Decameron* ve Geoffrey Chaucer'ın *Canterbury Hikayeleri*'nde olduğu gibi çerçeve anlatı bağlam ve yapı sunar ve bazen birçok farklı öyküyü birleştirir.

drama: MÖ 6. ve 5. yüzyıllarda ortaya çıkan sahnede bir seyirci topluluğu

önünde sahnelenmek amacıyla yazılmış eser. İlk başta ana janrlar **tragedya** ve **komedyadır**. Terim, Yunancada "eylem" anlamındaki sözcükten gelir.

dünya edebiyatı: Yazıldığı kültür ve dilin ötesinde bir etkiye sahip ve tüm dünyadan okuyucularla buluşan edebiyat.

düzyazı: Şiirin daha yapılandırılmış, ritmik biçemlerinin aksine yazı veya konuşma dilinin olağan, doğal formu.

efsane: Doğaüstü öğeler içeren **mitlerin** aksine olası koşullar içinde gerçekleşen ama tam tarihleri ve ayrıntıları kaybolmuş olabilen tarihsel olaylar, kişiler veya konumlarla bağlantılı geleneksel öykü.

epik şiir: Tarihi veya efsanevi bir kahramanın maceralarını ayrıntılı olarak anlatan uzun **anlatı** şiiri. Epik şiirler dünyadaki en eski edebi metinlerdir ve muhtemelen sözlü bir geleneğe dayanır.

estetik: Güzellik ve güzelliğin takdiriyle ilgili; isim olarak, sanatsal bir hareketi tanımlayan prensipler ve fikirler kümesini anlatmak için kullanılır (örneğin "klasik estetik").

Estetizm: 19. yüzyılın sonlarında İngiltere'de ortaya çıkan ve "sanat için sanat" prensibini benimseyip sanat veya edebiyatın ahlaki bir mesaj vermesi veya toplumsal bir amaç gütmesi gerektiği fikrini reddeden hareket. Oyun yazarı Oscar Wilde, ressam James Whistler ve şair, ressam Dante Gabriel Rossetti bu hareketin önde gelen savunucularıdır.

fabl: Genellikle hayvan karakterler ve mitsel öğeler içeren, ahlaki bir mesaj ileten basit öykü.

Fırtına ve Coşku: 18. yüzyılın sonunda Aydınlanma kurallarını alaşağı eden ve bireyselliği, şiddeti ve tutkulu ifadeyi öne çıkaran Alman edebi hareketi. Genç Johann Wolfgang von Goethe ve Friedrich von Schiller başlıca temsilcilerinden ikisidir.

folklor: Bir kültürün sözlü gelenek aracılığıyla yüzlerce (ve hatta binlerce) yıl aktarılan geleneksel inanç, efsane ve gelenekleri.

gerçekçilik: Hayatın sıradan insanların yaşadığı şekilde aslına uygun betimlenmesi. Genellikle 19. yüzyılda Fransa'da (özellikle de Gustave Flaubert'in romanlarında) benimsenen edebi yaklaşımı anlatmak için kullanılır. **Romantik** edebiyatın duygusal doğasına bir tepki olarak maddi olguları ve sosyolojik bakışı vurgulamıştır.

Gotik: 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında İngiltere ve Almanya'da ortaya çıkan ve hayal gücünün sınırlarını araştıran **janr**. Şatolar, harabeler veya mezarlıklar gibi kasvetli, korkunç ortamlar; hayaletler ve vampirler gibi doğaüstü varlıklar ve bir gizem ve dehşet atmosferi içerir.

haiku: Japon şiirinde sırasıyla beş, yedi ve beş heceden oluşan üç dizelik kısa şiir türü. Geleneksel olarak doğal dünyayla ilgilenir. 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar gelişmiştir ve 20. yüzyılda Batı edebiyatında popüler hale gelmiştir.

halk hikayesi: Sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılan popüler veya geleneksel hikaye; **masalın** bir diğer adı.

"hard-boiled" kurgu: 1920'lerde Amerikan ucuz kurmaca dedektif dergilerinden kaynaklanan bir şehirli suç kurgusu türü. Genellikle **baş kahramanı** alaycı bir özel dedektiftir ve gangsterler, fahişeler, silahlar, cinsellik ve şiddete yer verir. Diyaloglar hızlı ve günlük konuşma dilindedir.

Harlem Rönesansı: 1920'lerde New York'un Harlem bölgesindeki yeni siyah orta sınıftan doğan siyah Amerikalı yazımının gelişme dönemi. Aynı zamanda resim ve müzikte de yaşanmıştır. Yaklaşık olarak 1918'den 1930'ların başına kadar süren Harlem Rönesansı, ABD'de siyah kültürel kimliğinin yerleşmesine katkıda bulunmuştur.

hümanizm: Rönesans döneminde klasik Yunan ve Roma düşüncesine duyulan ilginin canlanmasından kaynaklanan entelektüel hareket; günümüzde ilahi aracılık yerine insanı vurgulayan büyük ölçüde seküler, rasyonalist düşünce sistemi.

janr: Edebiyatta (ya da resim veya müzikte) bir tarz veya kategori; örneğin **tragedya**, **komedya**, tarih, casus kurgu, **bilimkurgu**, **romans** veya suç.

kanto: İtalyancada "şarkı" anlamına gelen, uzun (veya özellikle **epik**) bir şiirin kesiti. Bir **romanın** veya **kurmaca dışı** uzun bir eserdeki bölümlerle kıyaslanabilir.

karşı ütopya: Toplumun totaliter bir devletin egemenliğinde olduğu veya genellikle çevre felaketi ya da savaş sonucunda yıkıma uğradığı (çoğu kez bir **roman** formunda) bir gelecek vizyonudur. Karşı ütopyalardaki hayat genellikle korku ve zorluk içerir.

kısa roman: Romandan daha kısa ama kısa öyküden daha uzun olan **düzyazı kurma**ca eser. Kısa roman, romanlar kadar geniş kapsamlı temaları işleyebilir ama kısa öykünün kompaktlığını bir ölçüde korur.

kişileştirme: İlk olarak 1856'da Viktorya Dönemi eleştirmeni tarafından doğaya veya çevreye insani duyguların atfedildiği edebi aracı tanımlamak için kullanılan terim. Doğa, bir karakterin içsel durumunun yansımasını sunar.

klasik: Edebiyatta genel olarak uzun ömürlü ve incelenmeye değer kabul edilen bir eser.

komedya: Antik Yunan'da amacı güldürmek, eğlendirmek ve hicvetmek olan iki **drama** türünden biri. Diğer tür

olan tragedyanın aksine komedya mutlu bir sonla bitme ve sıradan insanlarla ve hayatın gündelik yönleriyle ilgilenme eğilimindedir.

köle anlatısı: Esaretten açan ya da özgür bırakılan bir kölenin anlattığı **kurmaca dışı** anlatı. Köleler eğitimden mahrum bırakıldığı için kaçınılmaz olarak nadir olan bu eserler, kölelerin yaşadıklarını daha geniş kamuoyuna duyurmak için kölelik karşıtları tarafından kullanılmışlardır. Avrupa'da köle ticaretinin son bulmasına ve Kuzey Amerika'da köleliğin kaldırılmasına katkıda bulunmuşlardır.

kurmaca dışı: Hiçbir şeyin kurgulanmadığı ve **kurgunun** aksine olgulara ve gerçek olaylara dayanan **düzyazı** eser.

kurgu: Uydurulan bir **anlatı** ve hayali karakterlerden oluşan bütünüyle kurgulanmış bir eser. Kurmaca bir eser tamamen düşsel olabilir ya da gerçek dünyada geçebilir. Genel anlamda kurgu, **roman** ve öyküleri içeren janrdır.

masal: Folklorik düşsel karakterler ve mucizevi olaylar içeren ve büyülü, zamandan bağımsız ve genellikle kırsal bir dünyada geçen kısa öykü.

mektup tarzında roman: 18. yüzyıl Avrupa edebiyatında popüler olan ve bütünüyle mektuplar veya karakterlerin yazdığı başka belgeler aracılığıyla anlatılan **roman** türü.

metafor: Bir objeye onu başka bir şeyle eşitleyerek ekstra bir anlam katmanı yükleyen mecaz.

metakurgu: Okuyucuya kurgusal bir eserin yapısını hatırlatmak (örneğin yazarı bir karakter olarak dahil ederek veya bir öyküde olduklarının farkında olan karakterler içererek) ve böylelikle **kurma**ca ve gerçek hayat arasındaki ilişkiye dikkat etmek için teknikler kullanan **Postmodern** yazım türü.

mit: Olağan insan tarihinden ayrı bir zamanda var olan tanrılar veya insanüstü varlıkların sembolik öyküleri. Bir halkın veya kültürün gelenekler, ritüeller ve inançlarını açıklamak için kullanılmıştır. Genellikle beraber anıldığı **efsaneden** farklıdır.

Modernizm: Edebiyatta 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar süren bir hareket. Geleneksel formlardan kopmuş ve **bilinç akışı** gibi psikolojik doğrunun yeni bir seviyesini araştıran deneysel yöntemlerle **şiir** ve **kurgunun** sınırlarını genişletmiştir.

monolog: Bir karakterin en derinlerdeki düşüncelerini yüksek sesle dile getirmesi; bir oyunda bunları fiilen doğrudan seyirciyle paylaşması.

motif: Bir eserin başından sonuna birçok kez dönülen tema. Eserin diğer temaları veya ana mesajını irdeleyip zenginleştirebilir.

Natüralizm: İnsan davranışını tam olarak ve en ince ayrıntılarıyla yeniden yaratma çabasında **gerçekçiliği** geride bırakan edebi hareket. İnsanların (özellikle de yoksulların) çevre koşulları ve sosyal baskılar tarafından nasıl oluşturulduğunu göstermeye çalışmış ve genellikle sefalete odaklanmakla eleştirilmiştir. 19. yüzyılın ortasında Fransa'da ortaya çıkmıştır ve belki de en çok bilinen örnekleri Émile Zola'nın romanlarıdır.

neoklasisizm: Aydınlanma döneminde (1650–1800) Avrupa'da sanata hakim olan klasik Yunan ve Roma ideallerine bağlılık. Edebiyatta en çok klasik birlik kurallarına uyan Molière'nin **komedyaları** ve Jean Racine'in **tragedyalarıyla** Fransa'da gelişmiştir. Britanya'da en önemli temsilcileri şair Alexander Pope ve satirist Jonathan Swift'tir.

olay örgüsü: Edebi bir eserdeki ana öykü veya önemli olaylar dizisi ve olayların arasındaki karşılıklı ilişki.

ozan: Ortaçağ Avrupa'sının saraylarında kanlı ve kahramanca eylemlerin öyküleri yerine saray aşkı hakkında öyküler anlatan genellikle soylu olan şair ve şarkıcı.

ölçü: Şiirde bir dizedeki vurgulu hecelerle belirlenen ritim.

övgü şiiri: Bir kişi, yer veya şeye hitaben (genellikle övmek için) yazılan genellikle **uyaklı** lirik şiir. Müzik eşliğinde söylendiği antik Yunan'da ortaya çıkmıştır.

parodi: Hedefini mizah veya hiciv yoluyla eleştiren ya da onun en az etkili öğelerini ironik bir biçimde taklit ve mübalağa eden eser.

pikaresk roman: İspanyolcada "serseri" veya "haydut" anlamına gelen *picaro* sözcüğünden gelir. İtibarsız ama sempatik bir kahraman hakkındaki epizodik **düzyazı anlatıdır**.

post-kolonyal edebiyat: 20. yüzyılın ortasında dünyanın dört bir yanında eski sömürgelerde özellikle romanlar şeklinde gelişen yazım dalı. Sömürgeciliğin sonraki etkilerini ele alır ve baskı, özgürlük, kültürel kimlik ve diaspora gibi sorunları işler.

Postmodernism: Edebiyatta İkinci Dünya Savaşından sonra başlayan ve **Modernist** çağın denemelerinden gelişen hareket. Postmodernist eserler farklı yaklaşımlar sergiler ama genellikle **parodi**, pastiş ve yüksek ve alçak sanatın öğelerinin harmanlanması yoluyla eski geleneklerle alay eder. Bir eserin yapaylığına dikkat çekmek için **metakurma**ca teknikleri kullanılır.

roman à clef: Gerçek kişi ve olayların kurgulanmış şekilde sunulduğu eser. Fransızcada "anahtarlı **roman**" anlamına gelir.

roman: Genellikle birkaç yüz sayfadan oluşan ve tipik olarak karakterler ve bir **olay örgüsü** içeren **düzyazı kurma**ca eser. Roman, 16. yüzyıldan itibaren aşama aşama gelişmiştir.

romans: 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar olağanüstü maceralar veya hayale dayalı öğeler içeren **kurma**ca eserler. Çağdaş kurguda **anlatı** ve **olay örgüsü** aşka odaklanan **janr**.

Romantizm: Edebiyatta 18. yüzyılda başlayan ve Aydınlanmacı objektif akıl ideallerine karşı çıkan Avrupa genelindeki edebiyat hareketi. Yazarlar yalnızca kendi kişisel perspektiflerinden bakmıştır. Rasyonellik ve kısıtlamanın yerini ilham ve sübjektiflik almıştır. Yoğun duygusal deneyimler ve doğanın ince güzelliği işlenen temalar arasındadır.

saga: Ortaçağda çoğunlukla Eski Norveççe kaleme alınan ve esasen İzlanda'nın kurulmasını (aile sagaları), Norveç krallarını (kralların sağası) ve efsanevi veya kahramanca eylemleri (antikite sagaları) konu alan İzlanda veya Norveç'ten anlatılar. **Düzyazı** şeklinde yazılmalarına karşın **epikle** benzer karakteristikler taşırlar.

satir: Antik Yunan **komedyalarından** doğan ve ironi, dokundurma, alay ve nükte gibi öğeleri kullanarak insanların kusurlarını veya kötülüklerini sergileyen ya da eleştiren edebi form; hiciv. Genellikle bir reforma ilham vermeyi amaçlarlar.

sone: Ortaçağ İtalya'sında ortaya çıkan, belirli sayıda heceden oluşan ve belli bir **uyak düzenini** takip eden 14 dizeli şiir türü. Petrarca (İtalyan) ve Shakespearyen (İngiliz) soneler en yaygın iki türüdür.

spekülatif kurgu: İlk olarak 1947'de Amerikalı bilimkurmaca yazarı Robert A. Heinlein tarafından bilimkurguyla aynı anlamda kullanılan terim. Günümüzde **bilimkurgu**, korku, fantezi, gizem ve diğer janrlar aracılığıyla ve bazen hepsini aynı anda kullanarak "Farz edelim?" sorusuyla ilgilenen eserler için kullanılmaktadır.

şiir: Düzyazıdan daha çok etki uyandırmayı amaçlayan yoğunlaştırılmış edebi anlatım biçimi. Şiir etki sağlamak için **aliterasyon**, **uyak**, **metafor** ve ritim gibi çok çeşitli araçları kullanır. **Epik**, **balat**, **sone** ve daha yakın geçmişte serbest nazım gibi farklı şiir biçemleri vardır.

terza rima: İç içe geçen bir uyak düzenine sahip üç dizeli kıtalar kullanan şiir biçemi; ilk ve üçüncü dizeler birbirleriyle ve ortadaki dize de bir sonraki kıtanın ilk ve üçüncü dizesiyle uyaklıdır. İtalyan şair Dante Alighieri tarafından geliştirilmiştir (ama onun tarafından icat edilmemiştir).

tragedya: Antik Yunan'da yaratılan iki oyun türünden biri (diğeri komedyadır). Olaylar yıkım getiren bir sona doğru ilerler ve karakterler genellikle trajik kusur yüzünden küçük düşer ve korkunç bir ıstırap yaşar.

trajik kusur: Yunan **tragedyasında**, baş kahramanın düşüş yaşamasına yol açan karakter kusuru.

Transandantalizm: 19. yüzyılda ABD'de ortaya çıkan ve doğada ilahi bir güzellik ve iyilik görüp bunu edebiyat yoluyla ifade etmeye çalışan hareket. En ünlü yazarları Henry David Thoreau ve Ralph Waldo Emerson'dur.

trouvère: Kuzey Fransa'da kabaca 11. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar varlıklarını sürdüren epik şiir okuyan şairler.

uyak düzeni: Bir şiirdeki uyak örüntüsü. **Terza rima**, Shakespearyen sone ve Keat tarzı övgü şiiri gibi belirli şiir türleri katı uyak düzenlerine sahiptir.

uyak: İki veya daha fazla sözcükte aynı seslerin tekrarı; şairler bir şiirin dizelerinin sonunda uyakları anlamı zenginleştirmek, şiiri tamamlamak veya sadece ahengi sağlamak gibi amaçlar doğrultusunda kullanır.

üç birlik kuralı: Aristoteles'in antik Yunan draması hakkındaki notlarını temel alarak neoklasik dramanın yapısını belirleyen kurallar. Eylem birliği bir tek olay örgüsü bulunmasını, zamanda birlik olayların bir tek gün içinde geçmesini ve yerde birlik olayların bir tek konumda geçmesini öngörür.

ütopya: Tüm insanların uyumlu bir biçimde yaşadığı kuramsal kusursuz toplum. İngiliz hümanist ve devlet adamı Sör Thomas More'un 1516 tarihli eserinin adından gelir.

Varoluşçuluk: Avrupa'da 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve bireyin dünya deneyimine ve bireysel aracılık ve sorumluluğun önemine odaklanan felsefe kuramı. Varoluşçu edebiyat genellikle karakterlerin anlamsız bir evren karşısındaki reaksiyonlarında anksiyete, yalnızlık ve paranoya içerir.

Viktorya Dönemi edebiyatı: Kraliçe Viktorya döneminde (1837–1901) yazılan ve genellikle toplumun geniş kesitlerini betimleyip ahlaki bir ders sunan uzun ve çok iddialı romanlardan oluşan edebiyat. Charles Dickens, George Eliot ve William Makepeace Thackeray başlıca yazarlardır.

Weimar Klasisizmi: 1780'lerden 1805'e kadar süren ve adını Weimar şehrinden alan edebi hareket. Weimar'da yaşayan Johann Wolfgang von Goethe ve Friedrich von Schiller, estetik denge ve uyuma sahip eserler yaratmak için klasik Yunan **drama** ve **şiirinin** yapısını kullanmıştır.

Yeni Gazetecilik: Daha yüksek bir edebi etkiye ulaşmak için kurgunun stilistik araçlarını kullanan ve objektif gazetecilik doğrularına bağlı kalmaktansa olayları dramatize eden **kurmaca dışı** form. Hunter S. Thompson, Truman Capote, Norman Mailer ve Joan Didion başlıca temsilcileridir. Hareketin adı Amerikalı yazar Tom Wolfe'nin 1973 tarihli kitabından gelir.

yerel dil: Belli bir ülkenin dili; formal edebi dilin aksine gündelik konuşma dilidir.

TEŞEKKÜR

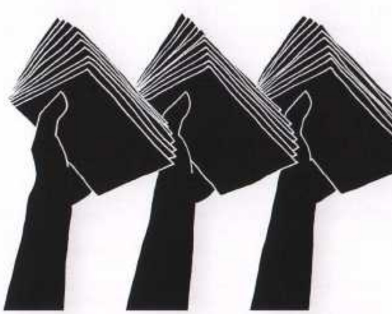
Dorling Kindersley, indeks için Margaret McCormack'a; metne yaptığı katkılardan dolayı Alexandra Beeden, Sam Kennedy ve Georgina Palffy'ye ve tasarıma katkılarından dolayı Gadi Farfour ve Phil Gamble'a teşekkürlerini sunar.

RESİMLER HAKKINDA

Yayıncı, fotoğraflarının kullanılmasına izin verdikleri için aşağıdaki isimlere teşekkür eder:

(Anahtar: a-yukarıda; b-aşağıda; c-ortada; l-solda; r-sağda; t-yukarıda)

23 akg-images: Roland and Sabrina Michaud (br). **25 akg-images:** British Library (tl). **28 Alamy Images:** Peter Horree (bl). **29 Dreamstime.com:** Nikolai Sorokin (br). **30 Corbis:** Alfredo Dagli Orti/ The Art Archive (tr). **32 Getty Images:** Universal History Archive/Contributor (b). **33 Alamy Images:** ACTIVE MUSEUM (tr). **36 Corbis:** (bl). **Dreamstime.com:** Emicristea (tr). **38 Getty Images:** De Agostini Picture Library (bl). **39 Alamy Images:** epa european pressphoto agency b.v. (tl). **51 Alamy Images:** World History Archive (tl). **64 Corbis:** David Lees (tl). **65 Corbis:** Hulton-Deutsch/Hulton-Deutsch Collection (tr). **67 The Art Archive:** Ashmolean Museum (br). **69 The Bridgeman Art Library:** Private Collection/ Bridgeman Images (tl). **70 Alamy Images:** Pictorial Press Ltd (bl). **71 Corbis:** (tr). **73 Corbis:** Michael Nicholson (tr). **78 Corbis:** (bl). **81 Dreamstime.com:** Typhoonski (bl). **84 Corbis:** (bl). **85 Corbis:** Steven Vidler/Eurasia Press (tr). **87 Corbis:** Lebrecht Authors/Lebrecht Music & Arts (tl). **Alamy Images:** Lebrecht Music and Arts Photo Library (br). **88 Corbis:** John Springer Collection (br). **89 Alamy Images:** AF archive (tl). **97 Corbis:** The Art Archive (tr). **99 Corbis:** (bl). **101 Corbis:** Leemage (tr). **114 Corbis:** Robbie Jack (tl). **115 Topfoto:** The Granger Collection (bl). **Corbis:** Leemage (tr). **117 Getty Images:** DEA PICTURE LIBRARY (tr). **119 Corbis:** Hulton-Deutsch/Hulton-Deutsch Collection (tr). **121 Corbis:** (tr). **123 Corbis:** Hulton-Deutsch Collection (tr). **127 Corbis:** (bl). **129 Getty Images:** Stock Montage/Contributor (bl). **134 Getty Images:** Hulton Archive/Stringer (bl). **136 Alamy Images:** Daniel J. Rao (t). **137 Corbis:** (tr). **140 Corbis:** (bl). **142 Corbis:** John Springer Collection (tl). **143 Corbis:** (br). **144 Alamy Images:** North Wind Picture Archives (tl). **145 Alamy Images:** United Archives GmbH (tl). **147 Corbis:** Chris Hellier (tr). **Alamy Images:** Classic Image (bc). **148 Corbis:** Geoffrey Clements (tl). **160 Corbis:** Hulton-Deutsch Collection (bl). **161 Corbis:** Leemage (tr). **162 Topfoto:** The Granger Collection (tr). **163 The Bridgeman Art Library:** Archives Charmet (br). **167 Corbis:** Hulton-Deutsch Collection (tr). **170 Corbis:** (tl). **Alamy Images:** ITAR-TASS Photo Agency (bl). **171 Getty Images:** Oscar G. Rejlander/ Contributor (tr). **Corbis:** Derek Bayes/Lebrecht Music & Arts/Lebrecht Music & Arts (bc). **174 Corbis:** (bl). **175 Getty Images:** Imagno (tr). **176 Corbis:** David Scharf (tl). Hulton-Deutsch Collection (br). **180 Alamy Images:** Heritage Image Partnership Ltd (tl). **181 Corbis:** Leemage (bl). **Alamy Images:** GL Archive (tr). **183 Corbis:** The Print Collector (bl). **187 Corbis:** (bl). **189 Corbis:** (tr). **191 Corbis:** Hulton-Deutsch Collection (tr). **193 Corbis:** (tr). **197 Corbis:** Hulton-Deutsch Collection (tr). **211 Corbis:** (tr). **216 Getty Images:** Culture Club/Contributor (bl). **217 Getty Images:** Apic/Contributor (tr). **219 Alamy Images:** Gabriela Insuratelu (tl). **220 Corbis:** Leemage (bl). **225 akg-images:** ullstein bild (t). **227 akg-images:** (bc). **Corbis:** Hulton-Deutsch Collection (tr). **230 Corbis:** (bl). **231 Getty Images:** Paramount Pictures/Handout (tr). **239 Corbis:** Bettmann (tr). **252 Getty Images:** Hulton Archive/Stringer (bl). **255 Getty Images:** Heritage Images/Contributor (br). **257 Dreamstime.com:** Nicolarenna (tl). **Corbis:** Bettmann (tr). **261 Alamy Images:** Everett Collection Historical (bl). **265 Corbis:** Bettmann (bl). CHARLES PLATIAU/Reuters (tr). **267 Alamy Images:** Eye Ubiquitous (tl). **268 Topfoto:** Charles Walker (bl). **269 Alamy Images:** ZUMA Press, Inc. (tr). **271 Corbis:** Marc Brasz (tr). **273 Getty Images:** Donald Uhrbrock/Contributor (bl). **274 Getty Images:** Keystone-France/Contributor (b). **275 Corbis:** Sophie Bassouls/Sygma (tr). **279 Corbis:** Hulton-Deutsch Collection (bl). **282 Corbis:** Karl-Heinz Eiferle/dpa (br). **284 Getty Images:** Philippe Le Tellier/Contributor (bl). **285 Alamy Images:** Jan Sochor (tr). **297 Corbis:** Bettmann (br). **299 Corbis:** Sophie Bassouls/ Sygma (tr). **302 Corbis:** Walter McBride (bl). **303 Alamy Images:** Dinodia Photos (br). **304 Getty Images:** Dinodia Photos/Contributor (tl). **305 Alamy Images:** FotoFlirt (br). **307 Corbis:** (tr). **309 Corbis:** Nigel Pavitt/JAI (bl). Colin McPherson (tr). **315 Corbis:** Destinations (bl). Eric Fougere/ VIP Images (tr). **317 Corbis:** Jihan Abdalla/Blend Images (tl). **321 Alamy Images:** PPFC Collection (tr). **Corbis:** Sophie Bassouls/Sygma (bl). **323 Corbis:** James Andanson/Sygma (tr). **325 Corbis:** Colin McPherson (bl). **327 Corbis:** Rune Hellestad (tr). **329 Alamy Images:** dpa picture alliance (tr).

BİR HALKIN GÖZÜNDE İYİ OLAN ŞEY, DİĞERLERİNDE MİDE BULANDIRIR

HAZDAN HOŞLANAN KİŞİ, ONUN UĞRUNA CEHENNEME DÜŞMELİ

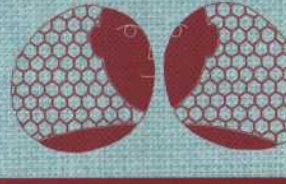

TUHAF, ÇOK ÇOK TUHAF!

YALNIZCA TANRILAR GÜNEŞ IŞIĞI ALTINDA SONSUZA DEK KALABİLİR

GREGOR SAMSA KENDİNİ YATAĞINDA KORKUNÇ BİR BÖCEĞE DÖNÜŞMÜŞ HALDE BULDU

ÇILDIRMANIN EŞİĞİNDE, ÖLDÜRME ARZUSU DUYDUM

Moby-Dick'teki beyaz balina neyi simgeler? James Joyce büyük modernist başyapıtı _Ulysses_'i nasıl yapılandırdı? _Huckleberry Finn'in Maceraları_, _Lolita_ ve _Otomatik Portakal_'ın ortak noktaları ne? Dünyanın en önemli romanları, oyunları ve şiirleri üzerinden edebiyattaki temel akımları, temaları ve yazma tarzlarını inceleyen Edebiyat Kitabı'nda bu ve daha birçok sorunun yanıtlarını bulacaksınız.

Sade bir dilde kaleme alınan **Edebiyat Kitabı**, edebiyat jargonundan uzaktır ve zekice çizimler ve net grafiklerle, *İlyada* ve *Mahabharata* gibi antik destanlardan Salman Rushdie ve Margaret Atwood gibi yazarların çağdaş eserlerine dünya edebiyatını tanımak için kusursuz bir prömiyer sunar.

AŞKIN EMRİNE UYMAYAN, BÜYÜK BİR HATA YAPAR

İster bir edebiyat öğrencisi, ister bir kitap ku[illegible]du olun bu kitap sizi yeni okumalara yöneltecek bolca ilha[illegible]ak.

DUVAR KAĞIDI BİLE İNSANLARDAN DAHA İYİ BİR HAFIZAYA SAHİPTİR

Serinin diğer kitapları:

DK
www.dk.com

ALFA BAŞVURU
alfakitap
alfakitap
alfakitap
www.alfakitap.com
ISBN 978-605-171-152-2